

R&S
Research Studies

Anatolia Journal

2018 - Temmuz

Volume: 1, Issue:2

e-ISSN: 2630-6441

R&S

Research Studies
Anatolia Journal

January, April, July, October

ULUSAL, İNDEKSLİ, SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER DERGİSİ

<http://dergipark.gov.tr/rs>

rsanatolia@gmail.com

EDİTÖRDEN

Bilim Dünyasının Değerli İnsanları,

R&S - Research Studies Anatolia Journal, 2018 yılında yayın hayatına başlamış olup; ulusal, indeksli, hakemli, e-dergi olarak yayımlanan Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisidir.

R&S - Research Studies Anatolia Journal, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanlarındaki özgün, araştırma ve güncel gelişmeleri paylaşma amacıyla 3 ayda bir yayımlanacak olan süreli yayın niteliğinde akademik bir dergidir. Bu kapsamda; bilimsel araştırma bulgularının yanı sıra; analiz, değerlendirme, tartışma vb. içerikli yazılara da yer veren, bilimsel nitelikteki dergilerin uyduğu standartlaşmaları kendi bünyesinde koruyan ve elektronik ortamda yayım yapan "*bilimsel*" ve aynı zamanda "*akademik*" bir dergidir.

Akademik yayın hayatının **ikinci** sayısında (**2018 Temmuz - Cilt: 1; Sayı: 2**), birbirinden değerli **29** çalışmayı sizlerle buluşturan yazarlarımıza, dergi yönetim kurulumuzun çok değerli üyelerine; danışma, yayın ve hakem kurullarında görev yaparak birikimlerini bizlerle paylaşan kıymetli hocalarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

Akademik hayata bir nebze katkı sunmak amacıyla çıkmış olduğumuz bu yolculukta, bilim dünyasının siz değerli insanlarını yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu ve yazar olmak üzere **R&S - Research Studies Anatolia Journal** ailesinin bir üyesi olarak görmekten büyük gurur duyacağımızı belirtmek isterim.

Bu vesile ile **R&S - Research Studies Anatolia Journal** olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Dr. Arif YILDIZ
(Editör)

 <p>R&S Research Studies Anatolia Journal</p>	<p>R&S RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL</p>	<p>Vol/Cilt : 1 Issue/Sayı : 2 Yayın Tarihi : 30.07.2018 ISSN : 2630-6441 Toplam Makale Sayısı : 29</p>
--	---	---

JENERİK SAYFASI / G E N E R I C P A G E	
http://dergipark.gov.tr/rs	rsanatolia@gmail.com
<i>Disiplinler / Disciplines</i> <i>Social and Human Scientific</i>	
<i>Yayın Sıklığı / Frequency</i> <i>OCAK, NİSAN, TEMMUZ, EKİM</i>	
Ulusal & İndeksli	

Editör / Editor

Dr. Arif YILDIZ

Editör Yardımcısı / Co-Editor

Uzm. Esra SİPAHİ

R&S - Research Studies Anatolia Journal; ulusal, hakemli, indeksli, açık erişimli, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanında yayım yapan bir e-dergidir. Yeni üye kaydı ile yayınlarınızı dergi web sayfası (<http://dergipark.gov.tr/rs>) üzerinden gönderebilir, yayın ve / veya hakem kurullarında yer alabilirsiniz. Değerli akademisyenlerimizle birlikte çalışmaktan onur duyacağımızı ifade etmek isteriz.

R&S - Research Studies Anatolia Journal; özgün bilimsel makaleler, sempozyum, kongre, çeviri, panel vb. bilimsel çalışmalarını yayımlamaktadır. Bununla birlikte, yayımlanan materyallerin hukuki, ekonomik ve etik sorumluluğu, yazarların sorumluluğu altında olup, **R&S - Research Studies Anatolia Journal**, herhangi bir sorumluluk kabul etmemektedir. **R&S - Research Studies Anatolia Journal**, yayımlanmış materyallerin fikri mülkiyet haklarına sahiptir. Dergide yayımlanan her şey derginin iznine sahip olanlar dışında hiçbir yerde yayımlanamaz veya yayımlanamaz.

DANIŞMA KURULU	
Unvan, Adı, Soyadı	Üniversite-Kurum / Şehir
<i>Prof. Dr. Būnyamin AKDEMİR</i>	<i>İnönü Üniversitesi - Malatya/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK</i>	<i>Ankara Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Ramazan YELKEN</i>	<i>Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Mahir KALFA</i>	<i>Hacettepe Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Mücahit ÇELİK</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Yavuz AKÇI</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Deniz ŐIŐMAN</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi - İstanbul/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Erdem BAĞCI</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi - İstanbul/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Eylül KABAĞCI GÜNAY</i>	<i>Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi - Bilecik/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi K. Kaan BÜYÜKİKİZ</i>	<i>Gaziantep Üniversitesi - Gaziantep/Türkiye</i>

YAYIN KURULU

Unvan, Adı, Soyadı	Üniversite-Kurum / Şehir
<i>Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR</i>	<i>İnönü Üniversitesi - Malatya/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. İsmail BAKAN</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK</i>	<i>Ankara Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Ramazan YELKEN</i>	<i>Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Mahir KALFA</i>	<i>Hacettepe Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Mücahit ÇELİK</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Yavuz AKÇI</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Barış AYTEKİN</i>	<i>Kırklareli Üniversitesi - Kırklareli/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Bengü HIRLAK</i>	<i>Kilis 7 Aralık Üniversitesi - Kilis/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Deniz ŞİŞMAN</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi - İstanbul/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Erdem BAĞCI</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi - İstanbul/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Eylül KABAKÇI GÜNAY</i>	<i>Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi - Bilecik/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Gamze Ebru ÇİFTÇİ</i>	<i>Hitit Üniversitesi - Çorum/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi K. Kaan BÜYÜKİKİZ</i>	<i>Gaziantep Üniversitesi - Gaziantep/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Kazım KILINÇ</i>	<i>Batman Üniversitesi - Batman/Türkiye</i>

BU SAYIDA HAKEMLİK YAPANLAR

Unvan, Adı, Soyadı	Üniversite-Kurum / Şehir
Prof. Dr. Barış Özdal	Bursa Uludağ Üniversitesi - Bursa/Türkiye
Prof. Dr. Ulvi KESER	Girne Amerikan Üniversitesi - Girne/KKTC
Doç. Dr. Deniz MELANLIOĞLU	Kırıkkale Üniversitesi - Kırıkkale/Türkiye
Doç. Dr. Leyla LEBLEBİCİ KOÇER	Kayseri Erciyes Üniversitesi - Kayseri/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ	Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Deniz ŞİŞMAN	İstanbul Gelişim Üniversitesi - İstanbul/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Durdu Mehmet BİÇKES	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi - Nevşehir/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Elif ÇELİK	Malatya İnönü Üniversitesi - Malatya/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Erdem BAĞCI	İstanbul Gelişim Üniversitesi - İstanbul/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Eylül KABAKÇI GÜNAY	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi - Bilecik/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AK	İstanbul Nişantaşı Üniversitesi - İstanbul/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Gülşen AYDIN	Erzurum Atatürk Üniversitesi - Erzurum/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi İzzet TAŞAR	Fırat Üniversitesi - Elazığ/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Kadir Kaan BÜYÜKİKİZ	Gaziantep Üniversitesi - Gaziantep/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Kazım KILINÇ	Batman Üniversitesi - Batman/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Burhanettin COŞKUN	Osmaniye Korkutata Üniversitesi - Osmaniye/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yunus ÇELİK	Kastamonu Üniversitesi - Kastamonu/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen EROĞLU	Kayseri Erciyes Üniversitesi - Kayseri/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÜLGER	Batman Üniversitesi - Batman/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Pınar BACAKSIZ	İstanbul Esenyurt Üniversitesi - İstanbul/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Recep GÜR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi - Erzincan/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Seda ÖZ	Polis Akademisi Başkanlığı - Ankara/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Serdar BULUT	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi - Antalya/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Serdar Vural UYGUN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi - Nevşehir/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Yunus GÜLCÜ	Fırat Üniversitesi - Elazığ/Türkiye
Öğr. Gör. Dr. Mert ÖZGÜNER	Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye
Öğr. Gör. Dr. Sevda DEMİR	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi - Osmaniye/Türkiye
Öğr. Gör. Dr. Yasemin BİLİŞLİ	Antalya Akdeniz Üniversitesi - Antalya/Türkiye
Ar. Gör. Dr. Mehmet Emin ERENDOR	Adana Çukurova Üniversitesi - Adana/Türkiye
Dr. Ahmet YILDIRIM	Milli Eğitim Bakanlığı - Ankara/Türkiye

TARANAN INDEKSLER VE VERİTABANLARI

Google Scholar		i2OR	
Scientific Indexing Sevcies		ProQuest	
DRJI		Index Copernicus	
Research Bib		JIFACTOR	
J-Gate		CrossRef	
CEEOL		COSMOS IF	
İdealonline		ASOS Index	
HeinOnline		Eurasian Scientific Journal Index	
CiteFactor		Journal Factor	

TARANAN INDEKSLER VE VERİTABANLARI

NCBI	 National Center for Biotechnology Information	Electronic Object Identifier (EOI)- CITEFACTOR	
NLM-NIH	 U.S. National Library of Medicine	Scientific World Index	
HARVARD LIBRARY		GITHUB	
ELSEVIER SSRN	 tomorrow's research today	The Library at Wellcome Collection	
INDERSCIENCE	 Linking academia, business and industry through research	PMC	
CSIR-National Institute of Science Communication and Information Resources (NISCAIR)	 निस्केयर NISCAIR	CQPRESS - SAGE JOURNAL	
MENDELEY		ZENODO	
NATIONAL CHUNG CHENG UNIVERSITY LIBRARY	 National Chung Cheng University Office of International Affairs	CALTECH LIBRARY	
IYTE LIBRARY		BOXBE	

İÇİNDEKİLER

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

84-384

Cihan OĞUZ

Türkiye’de Siyasi Liderlere Takılan Lakapların Siyasal İletişim Açısından İncelenmesi

84-94

The Investigation of Given Nicknames To Political Leaders In Turkey In Terms of Political Communication

Caner Övsan ÇAKAŞ

Batı’nın Bir Hegemonya Kurma Aracı Olarak Oryantalist Bilgi ve Söylem Üretim Sürecinin Analizi

95-112

The Analysis of The Orientalist Knowledge and Discourse Production Process as a Hegemony Formation Means of West

İbrahim Halil KORKMAZ, Aydın Can TAŞKESEN & Cihan ÇETİNKAYA

İnovasyon Yönetimi Süreçlerini Etkileyen Faktörlerin Kahramanmaraş’ta Faaliyet Gösteren KOBİ’ler Üzerinden İncelenmesi

113-125

The Analysis of The Orientalist Knowledge and Discourse Production Process as a Hegemony Formation Means of West

Pınar AKARÇAY & Gökhan AK

1940’lı Yıllarda Türkiye’de Entelijansiya, Basın ve Siyaset İlişkisi Üzerine

126-141

On Relation Between Society, Inteligencia, Media and Politics in Turkey During the Years of 1940s

Burcu YAMAN, Gizem GEÇGİL & Gizem YAVUZ

Elektronik Ticaret ve Mobil Ticaret Üzerine Bir İnceleme: Meta-Analiz Çalışması

142-153

An Analysis of Electronic Commerce and Mobile Commerce: Meta-Analysis

Ali TOPAL

Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Kimyasallar Grubundan Soda Sanayii A.Ş. 2013-2017 Yılları Arası Mali Tablolarının Finansal Analiz Tekniklerinden Oran Analiz Yöntemi İle İncelenmesi

154-164

Financial Statement Study of the Soda Industry Stock Corporation From Turkish Bottle and Glass Stock Corporation Chemicals Group Between 2013 and 2017 by Ratio Analysis Method of Financial Analysis Technics.

Mustafa ÖZYÜCEL

Ulusal Kırsal Kalkınma Fonlarının Süt Üreticileri Üzerine Etkisi: Şarkıkaraağaç Örneği

165-178

Effects of National Rural Development Funds on Milk Manufacturers: Şarkıkaraağaç Example

Murat DİLEK	
Ülkemizde Sosyal Etkinliklere İlişkin Mevcut Durum: Sosyal Etkinliklerin Rehberlik ve Yönlendirme Amaçlı Değerlendirilmesi	179-194
<i>Current Situation Related to Social Activities in the Council: Evaluation of Guidance and Guidance for Social Activities</i>	
Cemre ALTUN	
Psikoloji Öğrencilerinin Şizofreniye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Örneği	195-203
<i>Determination of The Psychology Students' Attitudes Towards Schizophrenia: Case of Ankara Yıldırım Beyazıt University</i>	
Erdoğan KORKMAZ	
Kuyumcu Mağazalarında Fiziksel Çevre Kalitesinin Risk Algısına Etkisi	204-212
<i>The Influence of Physical Environment Quality on Risk Perception in Jewellery Stores</i>	
Burkay ERGÖREN, Taner AŞÇI & Adnan AKKURT	
Sürdürülebilir Rekabetin Anahtarı: Endüstriyel Tasarım	213-236
<i>Key of Sustainable Competition: Industrial Design</i>	
Emine Z. KASAP, Feyza AĞZİTEMİZ, Necla KIZIL & Ahmet YILDIRIM	
Türk TV Dizilerindeki Karakterlerle Kurulan İlişkinin Doğasını Anlamak	237-247
<i>Understanding the Nature of the Relationship Established with Turkish TV Serial Characters</i>	
Hüseyin Tezer	
Türkiye Ekonomisinde 2000-2001 Krizi Sonrasında Uygulanan Kalkınma Planlarının Makroekonomik Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi	248-259
<i>Macroeconomic Indicators Assessing Implementation of the Development Plan 2000 - 2001 the Post Crisis Economy in Turkey</i>	
Berna Ayşen YILMAZ	
Suçun Hukuki Konusu ve Mağduru Bağlamında Çocuk Düşürtme ve Düşürme Suçlarında Zincirleme Suç Hükümlerinin Değerlendirilmesi	260-268
<i>Evaluation of Criminal Crime Provisions in Children Reduction and Reduction in Children with Context of Legal Legal Knowledge and Victim</i>	
Figen HELVACI	
Öğrenci Görüşlerine Göre Ortaokulların, Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkililik Düzeyleri: Ankara İli Örneği	269-280
<i>The Effectiveness Levels of Academic Success in Students Secondary School by Student Views: Ankara Provincial Example</i>	
Sümbül Begüm YILDIZ	
Uygurca Maitrisimit'te Asig Tusu İkilemesi Üzerine	281-288
<i>About The "Asig Tusu" Handiadyoin In Uighur Maitrisimit</i>	

Canan GÜRSEL & Hatice TAŞKIRAN	
Üniversite Öğrencilerinin Facebook Kullanma Alışkanlıkları İle Mutluluk Düzeyleri, Yaş, Cinsiyet, Gelir Düzeyi ve Okunan Bölüm Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	289-299
<i>Examining the Relationship between Facebook Usage Habits of University Students and the Level of Happiness, Age, Gender, Income Level and Department</i>	
Mustafa TANDOĞAN	
Otel Çalışanlarının Verimlilikleri Üzerinde Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Etkisi	300-307
<i>Effectiveness of Strategic Human Resources Management on the Productivity of Hotel Workers</i>	
Muhammet SAYGIN & Gamze MAVİ DOĞRU	
Sosyal Kaytarma İle Girişimci Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Erdemli Örneği	308-317
<i>An Analysis about the Relationship between Social Loafing and Entrepreneurial Characteristics: The Case of Erdemli</i>	
Esin GÜRSEL & Fatih DÜĞMECİ	
Yapısal Anlamda Türkiye Kişisel Verileri Koruma Kurumu'na İlişkin Bir Değerlendirme	318-329
<i>Structural Evaluation of Turkey Personal Data Protection Institution</i>	
Esin GÜRSEL	
İdarenin Doğal Afetler Neticesinde Meydana Gelen Zararlardan Sorumluluğu	330-343
<i>Liability of Administration in Damage Caused by Natural Disasters</i>	
Güven ORDUN & F. Aslı AKÜN	
Hatalı Karar Bağlılığı: Y Kuşağıyla İlgili Bir Araştırma	344-351
<i>Escalation of Commitment: A Research on Y Generation</i>	
Mahmut Umut Ferman AKBULUT	
5302 Sayılı Yasanın Yerelleşme Bağlamında Değerlendirilmesi	352-357
<i>Evaluation in the Context of Localization Law NO 5302</i>	
Burak DENİZ & Fatih ERDOĞAN	
Psikoloji Öğrencilerinin Geniş Perspektifte Bölüm Seçme Süreci	358-367
<i>Department Choice Process of Psychology Students in Wide Perspective</i>	
Nesrin DUMAN	
Koruyucu ve Destekleyici Önlem Olarak Çocukların Mağdur Olarak Bulunduğu Davalarda Hayvanların Kullanımı	368-375
<i>The Use of Animals as a Protective and Supportive Measure in Cases with Child Victims</i>	
Güven ORDUN & F. Aslı AKÜN	
Kişilik ve Duygusal Zekâ: Y Kuşağıyla İlgili Bir Araştırma	376-384
<i>Personality and Emotional Intelligence: A Research on Y Generation</i>	

DERLEME		385-393
Ahmet YILDIRIM		
Barışa Yönelik Psikolojik Yaklaşımlar; Modern Psikolojide Barış		385-388
<i>Psychological Approaches to Peace; Peace in Modern Psychology</i>		
Ahmet YILDIRIM		
Logoterapi ve Din		389-393
<i>Logotherapy and Religion</i>		
ÇEVİRİ		394-406
Emine Zehra KASAP		
Emzikler; Yetişkinler ve Bebekler Arasındaki Duygusal İletişime Zarar Veriyor		394-406
<i>Pacifiers Disrupt Adult's Responses to Infant's Emotions</i>		

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Oğuz, C. (2018). "Türkiye'de Siyasi Liderlere Takılan Lakapların Siyasal İletişim Açısından İncelenmesi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:84-94

Anahtar Kelimeler: Lakap, Politika, Siyasetçiler, İletişim, Medya.

Keywords: Nickname, Policy, Politicians, Communication, Media.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

TÜRKİYE'DE SİYASİ LİDERLERE TAKILAN LAKAPLARIN SİYASAL İLETİŞİM AÇISINDAN İNCELENMESİ

The Investigation of Given Nicknames To Political Leaders In Turkey In Terms Of Political Communication

Dr. Öğr. Üyesi Cihan OĞUZ

İstanbul Esenyurt Üniversitesi, cihanoguz@yahoo.com, İstanbul/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
07.05.2018

Revize Tarihi
18.05.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

ABSTRACT

Siyaset, liderlerin yetenekleri kadar, kişilikleriyle de biçimlenen bir yapıdır. Bu açıdan, büyük liderlerin toplum tarafından nasıl kabul gördükleri ve algılandıkları oldukça önem taşımaktadır. Bu yorumsal makalede, Osmanlı döneminden günümüze kadar olan süreçte siyasi liderlere takılan lakaplar ve bu lakapların anlamları irdelenmiştir. Ayrıca, siyasilere lakap takılmasının nedenleri de tartışılmıştır. Siyasi liderlerin fiziksel özellikleri, davranışları, tutumları ve karizmatik yönlerinin bu lakapların belirlenmesi üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Partililer/halk tarafından benimsenen lakaplar ile tarihçiler ve basın taktığı lakaplar arasında benzerlikler, farklılıklar ve çelişkiler olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda, siyasal iletişim ve propaganda açısından tanımlayıcı bir çerçeve oluşturularak, lakapların vatandaşlar nezdinde taşıdığı ve çağrıştırdığı anlamlar incelenmiştir. Ayrıca, lakapların seçmen tercihleri ile liderlere duyulan sempati veya antipati üzerindeki etkileri, örnekleri ile birlikte ele alınmıştır. Çalışma sırasında çok sayıda arşiv kaynağı incelenmiş, siyasal iletişim açısından liderlere verilen lakaplara ilişkin ne tür kuramsal bir çerçevenin ele alınması gerektiği sorusu iletişim bilimcilerin yaklaşımlarıyla yorumlanmıştır.

Politics is a structure that has been shaped by personalities of leaders as well as their skills. In this regard, it is highly significant how great leaders are approved and perceived by society. In this interpretive article, the nicknames that have been given to political leaders from Ottoman period up to the present day and the meanings of these nicknames have been investigated. It also has been argued that the reasons for giving a nickname to politicians. The effect of physical characteristics, behaviors, attitudes and charismatic aspects of political leaders on determination of these nicknames has been examined. Othwerwise, it has been emphasized that resemblances, discrepancies and contradictions among the nicknames that have been accepted by party members/society and the nicknames that have been given by historians and press. In this regard, the meanings that nicknames carried and evoked in the presence of citizens have been examined by establishing a descriptive framework in terms of political communication and propaganda. Moreover, the influences of nicknames on voters preferences and sympathy or antipathy felt to leaders have been addressed along with their examples. During the study, a large number of archival resources have been reviewed, the question of what kind of theoretical framework should be examined concerning the nicknames given to leaders in terms of political communication has been interpreted with the approaches of communication scientists.

1. GİRİŞ

Lakap, "Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2017). Türk siyasi hayatındaki liderlerin hemen hemen hepsinin bir lakabı vardır. Bu lakaplar, kimi kez o liderin kişisel veya fiziksel özellikleri dikkate alınarak takılmış ve yaygınlaşmış; kimi kez de tarihçiler veya basın tarafından takılarak sonradan vatandaşlarca benimsenmiştir. Kimi liderlerin birden fazla lakabı vardır. Örneğin, 1965'ten itibaren 40 yılı aşkın süre Türk siyasi yaşamına damgasını vuran Süleyman Demirel, sırasıyla, "Barajlar Kralı", "Çoban Sülü" ve "Baba" lakaplarıyla anılmıştır.

Lakap takma, aslında Türk kültürünün bir özelliğidir. Sadece siyasette değil, sanat ve spor alanında da pek çok tanınmış kişinin bir lakabı vardır. Galatasaray ve Millî Takım'ın efsanevi futbolcusu Metin Oktay "Taçsız Kral", A Milli Futbol Takımı Teknik Direktörü Fatih Terim "İmparator", eski millî futbolcu Lefter "Ordinaryüs", Can Bartu "Sinyor", Fenerbahçeli Osman Arpacıoğlu "Bay Gol", Yılmaz Şen "Piç Yılmaz", Rıdvan Dilmen "Şeytan", Tanju Çolak ve Aykut Kocaman "Kral" lakaplarıyla bilinmektedir. Eski millî futbolcu Oğuz Çetin'in lakabı da, tıpkı Fatih Terim'inki gibi "İmparator"dur. Beşiktaşlı Hakkı Yeten "Baba Hakkı", Rıza Çalimbay "Atom Karınca", Galatasaray ve Milli Takım'ın unutulmaz kalecisi Turgay Şeren "Berlin Panteri", Mehmet Özdilek "Şifo Mehmet", Metin Tekin "Sarı Fırtına", Bülent Uygun "Asker", Trabzonsporlu Hasan Şengün "Dobi Hasan", İsmail Kartal da "Arap" lakaplarıyla tanınmaktadır (Hürriyet, 2017). Bu lakapların birçoğu spor basını tarafından verilse de, kısa süre içinde futbolseverler tarafından da benimsenmiştir.

Sanat dünyasında da lakap takmak hayli yaygındır. Zeki Müren "Sanat Güneşi", Ajda Pekkan "Süperstar", Bülent Ersoy "Diva", Tarkan "Megastar", Yılmaz Güney "Çirkin Kral", Cüneyt Arkın "Malkoçoğlu", Türkan Şoray "Sultan", Fatma Girik "Erkek Fato", Gönül Yazar "Taş Bebek", Banu Alkan "Afrodit", Coşkun Döğen "Tecavüzcü Coşkun", Nuri Alço "Gazozcu" lakaplarıyla tanınır (CNN Türk, 2017). Sanatçılara lakaplarını daha çok magazin basınının taktığı görülmektedir.

Türk halkında, benimsediği, takdir ettiği ve onayladığı sporcu, sanatçı ve siyasetçiye lakap takma geleneği Osmanlı'dan bu yana devam etmektedir. Padişahlara da çeşitli lakaplar takılmıştır. IV. Mehmed "Avcı", II. Abdülhamid "Kızıl Sultan", III. Selim "Cihandar", I. Mehmed "Çelebi", I. Mustafa ve I. İbrahim "Deli", II. Mehmet "Fatih", III. Mehmed "Eğri Fatihi", IV. Murat "Bağdat Fatihi", II. Osman "Genç", I. Mehmed "Pehlivan", I. Murat "Hüdavendigâr", I. Selim "Sarhoş" ve "Sarı", I. Süleyman "Kanuni" ve "Muhteşem", I. Osman "Kara", II. Bayezid "Sofu" olarak anılmıştır (Hazır Tarih, 2017). Bu lakapların, padişahların kişisel özelliklerine ve karakterlerine bağlı olarak takıldığı dikkat çekmektedir.

Padişahlarla başlayan gelenek Cumhuriyet döneminde de sürmüştür. Atatürk "Anafartalar Kahramanı" ve "Gazi", İsmet İnönü "Millî Şef", Kazım Karabekir Paşa "Şark Fatihi" olarak anılmıştır.

Bu noktada, düzenli toplumların "kahramanlara" ihtiyaç duymadan da düzenlerini koruyup sürdürebildiklerini, ancak yeterince organize olamamış toplumların, birçok konuyu düzene koymak ve sıçrama yapmak için bir kahramana ihtiyaç duyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Baltaş, 2001, s. 105). Görünen odur ki, toplumlar, kendi içlerinden çıkan lideri yücelterek bir "lakap"la taçlandırmakta, o lideri hangi gözle görmek istiyorlarsa, ona göre bir lakap takmayı yeğlemektedirler.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma, Türkiye'nin çok partili siyasal yaşama geçtiği 1946 yılından günümüze kadar olan süreçte, parti liderlerine hangi nedenlerle ve gerekçelerle lakap takıldığını araştırmak için yapılmıştır. Böylece, tarihsel süreçte hangi siyasî liderin halk/seçmenler tarafından nasıl anıldığı/algılandığı ve o liderlerin halk nezdinde nasıl bir imaja sahip olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, kısmen içerik analizi ve betimsel analiz yöntemleri kullanılmış, ayrıca destekleyici veri toplama yöntemleri kullanılarak, liderlerin bireysel yaşam hikâyeleri, özgeçmiş incelemeleri, tarihsel analizler ve beden dili çözümlenmeleri gerçekleştirilmiştir.

Betimleme sürecinde, Türkiye'de demokrasinin ilk yıllarından başlayarak liderlere takılan lakapların dönemlerle ilintili sınıflandırması yapılmış, böylece liderlere nasıl, niçin ve kimler tarafından lakap takıldığı açıklanmaya çalışılmıştır.

3. YABANCI LİDERLERE TAKILAN LAKAPLAR

Liderlik, toplumu yönlendirme sanatıdır. O açıdan, liderin tavrı, konuşmaları, siyasal refleksi çok önemlidir. Örneğin, bir siyasal partinin vereceği önemli bir mesajın, partinin alt kademesinde bulunan biri tarafından verilmesi ile o partinin lideri, başkanı tarafından verilmesinin etkisi farklıdır. Bu bakımdan, siyasal liderin kimliği, onun sosyal hatta ekonomik durumu, mesajın etkisini artıracak özelliklerdir. Retoriğinin de güçlü olması, bu etkiyi daha da artıran önemli bir unsurdur (Aziz, 2015, s. 49). Liderin hitabet gücüne "siyasal karizması" da eklendiğinde, buna koşut bir lakapla anılması kaçınılmaz olacaktır.

Tarihten bu yana yabancı siyasetçilere de çeşitli lakaplar takılmaktadır. Almanya lideri Hitler “Führer”, İtalyan lider Mussolini “Duçe”, İspanya diktatörü Franco da “El Caudillo” lakaplarıyla anılmaktadır. Bu üç lakabın anlamı da “önder”dir. Eski Arjantin Cumhurbaşkanı Carlos Menem’e “El Turco”, Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand’a “Tonton”, Uganda diktatörü İdi Amin’e de “Yamyam” lakabı takılmıştır. Küba lideri Fidel Castro’nun lakabı “Comandante”, Stalin’in “Çelik”, Kaddafi’nin “Çöl Aslanı”, Miloseviç’in de “Sırp Kasabı”dır (Haber Türk, 2017). Tarihe damgasını vurmuş hemen her lidere, başarısı veya başarısızlıklarıyla ilgili bir lakap takılmıştır.

Yakın tarihe bakılacak olursa, eski İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher “Demir Leydi”, eski ABD Başkanı Ronald Reagan “The Gipper” (Sahtekâr), yine eski ABD Başkanı George W. Bush da “Dubya” lakaplarıyla anılır. Dubya kelimesi, “W” harfinin Teksas’ta söyleniş biçimi olması nedeniyle oğul Bush için kullanılır. Eski İngiltere Başbakanı Tony Blair’in lakabı da “Teflon”dur. Eski ABD Başkanı Barack Obama ise “No Drama Obama” (Telâşlanma Obama!) lakabıyla anılır. Yine eski ABD Başkanı Bill Clinton’un lakabı “Slick Willie”dir (Kaygan Clinton). Tüm bu lakaplar, dünya liderlerinin tarzları, beden dilleri, fiziksel özellikleri ve siyasal üsluplarına göre kamuoyu tarafından takılmıştır (Ranker, 2017). Ayrıca, yabancı liderlerin siyasal davranış tarzları ve halkın zihnine kazınan alışkanlıkları da kendilerine çeşitli lakaplar takılmasına yol açmıştır.

4. TÜRK LİDERLERE TAKILAN LAKAPLAR

Türk siyasal yaşamında hemen her liderin bir lakabı vardır. Bunda, partililerin ve vatandaşların liderleri “kendilerinden biri” olarak görmek istemelerinin yanında, daha “sıcak” ve “samimi” bir sesleniş biçimi olan lakap takmayı “kestirme” bir yöntem olarak kullanma alışkanlığı da rol oynamaktadır. “Çoban Sülü”, “Karaoğlan”, “Selo” gibi lakaplar buna örneklerdir.

Kimi kez ise bunun tersi gerçekleşmekte; vatandaşlar beğendikleri ve destekledikleri lideri “ulaşılmaz” bir mertebeye konumlandırmaktadırlar. “Reis”, “Başbuğ” lakapları buna örnek oluşturur. Bunda, toplumun “karizmatik” bir lidere bağlanma isteği kadar, kendileri adına karar verme yetkisini o lidere “sonsuz kredi” olarak tanıma ihtiyacı da rol oynar. Bir başka deyişle, toplum, liderini, kendisini yönetecek ama kendisi gibi olmayacak bir karakterde görmek ister. Bu noktada güç, lider için, kendisi ve değer verdiği kişilerin (toplumun) ihtiyaçlarını tanıma ve giderme yeteneğidir. Kesin olarak istediğiniz sonuçlara ulaşabilmek için, düşünce süreci ve davranışlarınızı, yani kendi krallığınızı yönetme yeteneğidir (Altılar, 2012, s. 312). İşte toplum, “imkânsız bir rol modeli” olarak gördüğü bu lidere adeta tapmaktadır: Kendisinin söyleyemediğini söyleyen, yapamadığını yapan, yaşayamadığını yaşayan bir rol modeli.

Bu rol modelini kafasındaki “devlet” kavramıyla özdeşleştirip, devletten beklentilerini o lider nezdinde atomize eder. Beğendiği ve peşinden gittiği lider, aslında özlemine duyduğu Devlet Baba’nın karakterini taşıyan; bazen şefkatli, bazen sert, bazen de anlaşılmaz ama güven veren bir otorite olmalıdır. İletişimciler, liderlerine sıkı sıkıya bağlı bu kişilik yapısını şöyle tanımlamaktadır:

“Türkler vatan için ölenlere üzürlü ama, şehit mertebesine yükseldikleri için teselli bulurlar. Terör nedeniyle gencecik oğlunu kaybeden baba, vatani için ölen oğluna içi yanarken, bu vatan için diğer oğlunu da feda etmeye hazır olduğunu söyleyecek kadar temiz, saf ve inançlıdır. Vatan aşkını şehit olma duygusuyla harmanlayıp acıyla tutuşan yüreğini rahatlatmaya çalışan bir abide gibi durur karşımızda. Türk’ün genlerinde gizlediği ve hiçbir psikiyatristin başaramayacağı bu özelliği ona dayanma gücü verir, yüreği kan ağlasa da, ‘vatan sağ olsun’ diyerek teselli bulur, içi yansa da, başını öne eğmez.” (Tekinalp, 2015, s. 54).

İşte bu karakteristik özellikler, Türklerin lakap taktığı liderlerle olan duygusal bağını da açıklar: “Ölümüne sevda”, “Sonuna kadar mücadele.” Halkın gözünde lider, sadece 4-5 yılda bir oy vereceği bir partinin genel başkanı değil; bizatihi yaşamının yönünü tayin eden ve karakteriyle özdeşleştirdiği bir üst akıldır.

4.1. “Millî Şef”: İsmet İnönü

1946 yılında çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, Türk siyasi hayatında liderler dönemi de başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren “tek parti” ve “tek adam” rejimiyle yönetilen Türkiye, İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı döneminde çok partili hayata adım atmıştır. İnönü, Atatürk’ün 1938’de vefat etmesi üzerine, 11 Kasım 1938 tarihinde TBMM’de oylamaya katılan 348 milletvekilinin

tamamının oyunu alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Akandere, 1998, s. 40). Millî mücadele yıllarında da Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı olması nedeniyle, TBMM İnönü'yü 2. Cumhurbaşkanı seçmiştir. 12 yıl boyunca bu görevi sürdüren İnönü, II. Dünya Savaşı'nın zorlu yıllarında Türkiye'yi savaşa sokmamış, ancak ülke bu yıllarda savaşın da etkisiyle hissedilir ölçüde gıda sıkıntısı çekmiş, deyim yerindeyse "kıtlık" içinde yaşamıştır. O dönemde tüm ekonomik ve siyasi girişimler, Türkiye'yi bu savaşın olumsuz etkilerinden uzak tutmak adına gerçekleştirilmiştir. Ne zaman sonuçlanacağı bilinmeyen savaş nedeniyle çok sayıda gencin askere alınması ve temel ürünlerle ilgili olarak devlet stoklarının geniş tutulması nedeniyle iç piyasada büyük darlık yaşanmış ve ürünlerin fiyatları olağanüstü artmıştır.

İsmet İnönü, Atatürk kadar karizmatik özellikler taşımasa da, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki askeri başarıları ve CHP içindeki etkinliğiyle 1950 yılına değin ülkeyi tek başına yönetmeyi başarmış ve bu döneme damgasını vurmuştur. İşte tüm bu nedenlerle, partisi CHP'nin Kurultayı tarafından İnönü'ye "Millî Şef" ve "Değişmez Genel Başkan" unvanı verilmiştir (Akandere, 1998, s. 34). Ancak bu lakapların ikisi de, bizzat İnönü'nün teklifiyle, 10 Mayıs 1946 tarihinde yapılan CHP İkinci Olağanüstü Kurultayı'nda kaldırılmıştır (Koçak, 2000, s. 174). Böylece İsmet İnönü, 8 yıl boyunca "Millî Şef" lakabını resmen kullanmış, ancak kendi isteğiyle lakabını kaldıran ilk ve tek siyasi lider olmuştur. Yine de İnönü günümüzde hâlâ "Millî Şef" lakabıyla anılmaktadır.

4.2. "Beyefendi": Menderes ve "Cemal Aga": Cemal Gürsel

1950 seçimlerinde tek parti iktidarı yıkılmış ve 10 yıl sürecek Adnan Menderes dönemi başlamıştır. CHP kökenli olan Menderes, ezici bir oy üstünlüğüyle Demokrat Parti'yi (DP) iktidar yapmıştır. Başbakan Menderes için takılan herhangi bir lakap yoktur. Ancak parti yöneticileri ve bürokratlar kendisine "Beyefendi" diye seslenmiştir.

27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonucu Menderes ve arkadaşları iktidardan uzaklaştırılmıştır. Menderes ve 2 bakan arkadaşının idam edilmesiyle sonuçlanan bu süreçte, iktidarı Millî Birlik Komitesi ele almıştır. Komite'nin başına da, darbeden 24 gün önce bir mektupla Türk Silahlı Kuvvetleri'nden istifa eden Kara Kuvvetleri Komutanı, emekli orgeneral Cemal Gürsel getirilmiştir. 27 Mayıs 1960 harekâtının lideri olarak kabul eden Gürsel, 1961'de yapılan seçimlerden sonra oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından Türkiye'nin dördüncü Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (TCCB, 2017). Aktif askerlik görevine Çanakkale Savaşı'na katılarak başlayan ve 45 yıl süren askerlik kariyeri boyunca Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı çeşitli birliklerde komutanlık ve karargâh görevlerinde hizmet veren Cemal Gürsel'e askerî öğrencilik yıllarından itibaren arkadaşlarınınca "Aga" lakabı takılmış ve Gürsel vefatına kadar hep "Cemal Aga" olarak anılmıştır (Türkçe Bilgi, 2017). Gürsel'e o dönem basın tarafından da "Cemal Aga" lakabı takılmıştır.

4.3. "Barajlar Kralı": Süleyman Demirel

Başbakan Adnan Menderes'in idamıyla sonuçlanan 27 Mayıs dönemi sonrası sağ kesimde lider boşluğu dolmuş, bu boşluk 1965'te, DP'nin devamı Adalet Partisi'nin (AP) Süleyman Demirel liderliğinde tek başına iktidar olmasıyla dolmuştur.

Demirel, Menderes döneminde Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü görevi yapmıştır. Bu dönem ve sonrasında inşa ettiği barajlar nedeniyle, Süleyman Demirel'in lakabı "Barajlar Kralı" olmuştur.

4.3.1. "Çoban Sülü"

Ancak Demirel'in halk nezdindeki lakabı "Çoban Sülü"dür. Demirel, Isparta'nın Atabey ilçesine bağlı İslamköy'de doğmuş, ilkokulu da köyünde bitirmiştir (TCCB, 2017). Köyde yazları babasının koyunlarını götüğü için de çobanlık yapmıştır. Demirel'e "Çoban Sülü" lakabı işte bu özelliği nedeniyle takılmıştır. Aslında "Çoban Sülü" lakabını gazeteci Ergin Konuksever takmıştır. 1969'da Kurban Bayramı nedeniyle Demirel'in memleketi Isparta'ya giden Konuksever, Demirel bayram için memleketine gelmeyince, yakınları ve arkadaşlarıyla röportaj yapar. Onlardan, Demirel'in küçükken koyun götüğünü öğrenir. Bu olayı, çalıştığı Günaydın gazetesinde "Başbakan olan Çoban Sülü'yü yakınları anlatıyor" başlığıyla dizi röportaj olarak yayımlar. Demirel'in lakabı kısa sürede "Çoban Sülü" olarak yaygınlaşır. Hatta Ergin Konuksever "Çoban Sülü" adlı kitap da yazar (Türk Solu, 2017).

Konuksever, o lakabın macerasını şöyle anlatır:

"(...) Çok beğenildi, ama kitabın ismini bir tek eşi Nazmiye Hanım beğenmedi! Bir gün evlerine gitmişim, kitabı imzalayıp hediye etmek için. Nazmiye Hanım 'Amerika'lara gitmiş, üniversiteler okumuş, başbakan olmuş, koskoca Süleyman Demirel'i çoban yapmışsınız' diye sitem etti. Süleyman Bey hemen araya girdi, 'Hayır, bilakis, hoşuma gitti. Harika bir isim. Bu isim tuttu, ben de sevdim' dedi." (Türk Solu, 2017).

4.3.2. "Baba"

Süleyman Demirel, siyasal yaşamı boyunca, kendi deyimiyle, "6 kez gittiği başbakanlığa 7 kez gelen" bir liderdir. İlk olarak 12 Mart 1971 muhtırasıyla Başbakanlık'tan uzaklaştırılmış, "Milliyetçi Cephe" olarak adlandırılan sağ partilerin koalisyonları sırasında birkaç kez iktidarı bırakmak zorunda kalmış, 12 Eylül 1980 askerî darbesiyle de yine Başbakanlık görevi elinden alınmıştır.

Demirel'e "Baba" lakabı 12 Eylül sonrası yasaklı yıllarda takılmıştır. Turgut Özal'ın Başbakan olduğu 1983-1989 yılları arasında, "Kurtar bizi Baba" sloganı, AP'nin devamı olan muhalefetteki Doğru Yol Partisi (DYP) taraftarlarının sarıldığı bir slogan olmuştur. "Baba" lakabı, Demirel'in Cumhurbaşkanlığı'nı yürüttüğü 1993-2000 yılları arasında da etkin şekilde kullanılmıştır. Bu lakabın bir hikâyesi yoktur; ancak hem Demirel'in 40 yılı aşkın süre siyasette yer alması hem de uzun yıllar devlet hizmetinde bulunması nedeniyle, vatandaşlar tarafından "devlet baba" sıfatını andıran "Baba" lakabının takıldığı görülmüştür. Demirel, yıllarca miting alanlarında siyasal mesajlarının simgesi haline gelen fötr şapkasıyla da bütünleşerek özgün bir beden dili oluşturmuş, fötr şapkasını adeta demokrasinin bir uzvu olarak görmüştür.

Muhallifler ise 1960'lı yıllarda, Boğaziçi Köprüsü'nün ilk projesini hazırlayan ABD'nin uluslararası mühendislik ve müteahhitlik firması Morrison Knudsen Inc.'in Türkiye temsilciliğini üstlenen Demirel'e, bu görevinden dolayı bir dönem "Morrison Süleyman" lakabını takmıştır. (Milliyet, 2017). Demirel, ölünceye kadar "Baba" lakabıyla anılmıştır.

4.4. "Karaoğlan": Ecevit

Türk siyasal yaşamının önde gelen isimlerinden biri olan Bülent Ecevit, ölümüne kadar "Karaoğlan" lakabını taşımıştır. Aslında gazeteci kökenli olan ve 1960'lı yıllarda siyasete atılan Ecevit, 12 Mart rejimine tepki göstererek, CHP'de İsmet İnönü'nün Genel Sekreteri iken istifa etmiştir. Daha sonra da Genel Başkanlığa adaylığını koymuş ve kurultayda seçimi kazanmıştır. 1973 genel seçimlerine Ecevit liderliğinde giren CHP, birinci parti olarak, Necmettin Erbakan'ın lideri olduğu Millî Selamet Partisi (MSP) ile koalisyon kurmuştur. Ecevit de Başbakan olmuştur.

Ecevit'e "Karaoğlan" lakabı da o yıllarda verilmiştir. Kars'ın Susuz ilçesinde çiftçilik yaparak geçimini sağlayan ve CHP Susuz İlçe Kadın Kolları üyesi olan 85 yaşındaki Şahzade Şahin, Ecevit'e bu lakabı kendisinin taktığını söylemiştir:

"Şimdi tam olarak hatırlamıyorum ama sanırım 1972 ya da 73 yılıydı. Türkiye yine zor günlerden geçiyordu. Ekonomi kötüydü. Biz tek çareyi CHP olarak görüyorduk. (...) Ecevit, genel başkan seçildikten sonra ilk gezisini Kars'a yaptı. Bizim yaşadığımız ilçeye, Susuz'a geldi. (...) Birden Bülent Bey'e sarıldım ve 'Bizi bu dar günlerden kurtar ey Karaoğlan' dedim. Yanımızda gazeteciler de vardı. Ertesi günün gazetelerinde, 'Bir kadın Ecevit'e Karaoğlan dedi ve boynuna sarıldı' diye yazdılar." (Haber Türk, 2017).

Bülent Ecevit, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Başbakan'dır. Bu nedenle kendisine "Kıbrıs Fatih'i" de denilmiştir.

4.5. "Erbakan Hoca": Necmettin Erbakan

Türk siyasal yaşamının "renkli" simalarından Necmettin Erbakan'a "Hoca" lakabı takılmıştır. Bunda, Erbakan'ın dinsel motifli partilerin lideri olmasının payı büyüktür. Erbakan aynı zamanda makine profesörü olduğu için bu lakap çift taraflı pekişmiştir. Erbakan'a ayrıca "Mücahit Erbakan" da denilmiştir.

Erbakan'ın siyasî kişiliğini analiz edenler, ona "Hoca" lakabı takılmasını değerlendirirken iki noktaya dikkat çeker:

"(...) Mesele ne akademik anlamda hocalık ne de siyasi.. Hepimiz biliyoruz ki Erbakan'a hoca denmesinin en önemli sebebi İslami hareketin önde gelen politik figürü olmasından kaynaklanıyor... Fakat ona Erbakan Hoca diye hitap edenler ikiye ayrılıyor... Bir, hoca kelimesini dini birikimini de dikkate alarak saygı ifadesi olarak kullananlar... İki, hocayı tamamen pejoratif anlamda bir küçümseme ifadesi olarak kullananlar... İşin ilginç saygı duyanlar için de küçümseyenler için de referans noktası aynı... Erbakan'ı birçoğumuzun gözünde hoca yapan Milli Görüş ve Adil Düzen... Yoksa onu sevenler de küçümseyenler de biliyor ki Erbakan bir İslam bilgini değil, İslam'dan siyasi bir model çıkarmak için uğraşan parlak bir mühendis..." (Radikal, 2017).

Ancak bu tespitin tersini savunanlar da vardır. Erbakan'ın mühendislik yanının dinsel eğiliminden daha ağırlıkta olduğunu belirten analizcilere göre, taraftarlarının gözünde Erbakan'ın "Hoca"lığı esas olarak onun dindarlığından değil profesörlüğünden, makine mühendisliğinden gelmektedir (Bora ve Gültekingil, 2011, s. 568). Erbakan'ın özellikle seçim dönemlerindeki propaganda konuşmalarında sık sık dile getirdiği "ağır sanayi" kavramı da bu tezi desteklemektedir.

4.6. "Başbuğ": Alparslan Türkeş

Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) efsanevi lideri Alparslan Türkeş'in lakabı "Başbuğ"dur. Başbuğ, eski Türklerde baş, başkan, komutan anlamına gelmektedir (TDK, 2017). Bu lakap, amblemi üç kıtadaki Türk varlığını simgeleyen üç hilal olan MHP'nin liderliği algılama tarzını da yansıtmaktadır.

Bir iddiaya göre, Türkeş için "Başbuğ" lakabı, ilk kez, 1965'te yönetimi ele geçirdiği Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CKMP) 1967 yılındaki kongresinde kullanıldı. "Başbuğ" sıfatı, 1969'da Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) adını alan partinin özellikle gelişen gençlik örgütlenmesiyle beraber giderek kurumlaşıp Türkeş'in isminin kopmaz parçası haline geldi. "Başbuğ Türkeş / İsmi Alparslanlara eş / Milletinin gözü yaşlı / Kurtar onu Başbuğ Türkeş" gibi marşlar üretildi (Ainfos, 2017). Türkeş, siyasette Türkçü, milliyetçi ve ülkücü kanatta yer aldığı için bu lakap ölümüne kadar kullanılmıştır. Ülkücü camia, Türkeş'in ölümünden sonra hiçbir lidere "Başbuğ" unvanını vermemiştir.

Alparslan Türkeş'e, 1992 yılında yapılan bir röportaj sırasında "Başbuğ" lakabı sorulmuş, o da, "Başbuğ, Türklerin liderleri için, Genel Başkan anlamında kullanılır. Tarafımdan empoze edilmemiştir. Kitleler 'Söylemeyin' dememize rağmen, söylüyorlar. Müdahale edemiyoruz" yanıtını vermiştir (Röportajlık, 2017). Türkeş, Türk siyasetinde aldığı lakap ölümünden sonra bile etkin şekilde kullanılan nadir liderlerden biridir.

4.7. Evren, Özal, Çiller, Erdal İnönü ve Cindoruk'un lakapları

12 Eylül 1980 darbesinin mimarı Genelkurmay Başkanı Org. Kenan Evren, konuşmalarında sık sık "netekim" kelimesini "netekim" şeklinde telaffuz ettiği için, özellikle muhalifleri tarafından kendisine "Netekim Paşa" lakabı takılmıştır. Hatta Cumhuriyet gazetesi, Evren'in ölüm haberini "Netekim Kenan Evren Öldü" manşetiyle duyurmuştur (Cumhuriyet, 2017). Bilinen özgün bir lakabı olmamasına karşın, Kenan Evren halk arasında "Evren Paşa" veya "Kenan Paşa" olarak da anılmıştır.

12 Eylül askerî darbesinden üç yıl sonra, 1983 yılında yapılan ilk genel seçimlerde tek başına iktidar olan ANAP'ın Genel Başkanı Turgut Özal'ın lakabı "Tonton"dur. (Eskigaste, 2018). Ancak bu lakap yaygınlık kazanmamıştır. Hatta siyasî rakipleri Cumhurbaşkanı olunca kendisine "Çankaya'nın şişmanı" lakabını takmıştır. Aslında bu lakap da, toplu iş sözleşmesi görüşmeleri anlaşmazlıkla sonuçlanan Zonguldaklı maden işçilerinin 1991'de aileleriyle birlikte Ankara'ya yürümleri sırasında atılan "Çankaya'nın şişmanı / İşçi düşmanı" sloganından türetilmiştir (Ekşi Sözlük, 2017). Özal'a, MSP kökenli olması nedeniyle bir dönem "Takunyacı" lakabı da takılmıştır.

Turgut Özal'ın 17 Nisan 1993 tarihinde ölümü ve yerine Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine, Doğru Yol Partisi'nin (DYP) başına Tansu Çiller geçmiştir. 1993-1996 yılları arasında Başbakanlık yapan Tansu Çiller "Ana" lakabıyla bilinmektedir. Her ne kadar kendisi mitinglerinde "Ben sizin bacınızım" dese de, daha çok "Ana" lakabıyla anılmıştır. Gazeteci Yavuz Gökmen ise Çiller'e "Sarışın Güzel Kadın" lakabını takmıştır. Hatta bu isimle Çiller'i anlatan bir de kitap yazmıştır (Hürriyet, 2017). Ancak bu lakap benimsenmemiştir.

İsmet İnönü'nün oğlu Prof. Dr. Erdal İnönü, 12 Eylül'den sonra kurulan SODEP'in lideri olmuştur. Ancak 12 Eylül yönetimi -5 generalden oluşan Milli Güvenlik Konseyi- İnönü'yü ve pek çok siyasiyi veto ettiği için, partisi 1983 genel seçimlerine katılamamıştır. İnönü, daha sonra, Halkçı Parti (HP) ile Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) birleşmesinden oluşan Sosyaldemokrat Halkçı Parti'nin (SHP) genel başkanı olmuş, 1991'deki DYP-SHP koalisyonunda Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmıştır. İnönü'nün belirli bir lakabı yoktur. Bazı gazeteciler, mücadeleci kişiliğinden dolayı İnönü'ye "Hinthorozu" derken, özellikle ANAP çevresi kendisiyle alay etmek için "E.T." (Uzaylı bir yaratık olan E.T. ile küçük bir çocuğun hikâyesini anlatan filmin adı) lakabını takmıştır.

Yassıada'da Menderes'in avukatlığını da yapan Hüsamettin Cindoruk'un lakabı "Emanetçi"dir. 12 Eylül'den sonra parti liderlerine siyaset yasağı gelince, Doğru Yol Partisi'nin (DYP) başına Hüsamettin Cindoruk geçmiş ve Süleyman Demirel'in siyasi yasağı yapılan referandum sonucu kalkana kadar, 14 Mayıs 1985-9 Eylül 1987 tarihleri arasında yaklaşık 4,5 yıl partinin başında kalmıştır (Ekşi Sözlük, 2017). Cindoruk, daha sonra koltuğunu Demirel'e devretmiştir. Bu nedenle de kendisine "Emanetçi" lakabı takılmıştır.

Siyasi parti lideri olmasa da, İzmir'de 1963-1973 yılları arasında tam 10 yıl belediye başkanlığı yapan Osman Kibar'a takılan "Asfalt Osman" lakabını da eklemek gerekir. (Mimdap, 2017). Osman Kibar'a bu lakap, İzmir'in tüm yolları onun belediye başkanlığı döneminde asfaltlandığı için takılmıştır.

4.8. "Fırıldak Kubi": Kubilay Uygun

Yakın siyasi tarihin en "acımasızca" takılan lakabı, hiç kuşku yok ki, Kubilay Uygun adlı milletvekili için kullanılan "Fırıldak Kubi" lakabıdır. 1995'te Demokratik Sol Parti'den Afyon Milletvekili olarak TBMM'ye giren Kubilay Uygun, parlamentoda kaldığı 4 yıl boyunca 6 kez parti değiştirmiştir. Uygun, DSP'deyken istifa ederek DYP'ye, ardından tekrar eski partisi DSP'ye girmiştir. Ancak bir süre sonra ANAP'a, oradan DTP'ye, DTP'den de MHP'ye geçmiştir (Milliyet, 2017). Sık sık parti değiştirdiği için de basın kendisine "Fırıldak Kubi" lakabını takmıştır. Uygun, ölene kadar -ki intihar ederek yaşamına son verdi- bu lakapla anılmıştır.

5. GÜNÜMÜZDEKİ LİDERLERİN LAKAPLARI

2000'li yıllardan itibaren şekillenen Türk siyasi yaşamında liderlere geçmişe göre daha az lakap takıldığına tanık oluyoruz. Bunun en önemli nedeni, siyasetteki kutuplaşmanın ironi ve mizah bakışını köreltmesidir. 12 Eylül öncesinin çatışmalı ortamında bile siyasette "muzip" bir yan varken, ne yazık ki son yıllarda gerilim politikaları öne çıkmıştır. Özellikle terör olaylarının varlığı, doğal olarak siyasetteki refleksi de "majör" hale getirmekte; bu da siyasi yaşamda kullanılan üslubu sertleştirmektedir.

Halen, Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) eski Eş Genel Başkanı ve cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş dışında mevcut liderlerin hiçbirinin lakabı yoktur.

5.1. "Reis": Recep Tayyip Erdoğan

Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasetteki lakabı "Reis"tir. Ancak Erdoğan, daha önce "Hoca" ve "Usta" lakaplarıyla da anılmıştır. Hatta Erdoğan, 2013 yılında Beyaz TV'de yayınlanan "Usta'nın Hikâyesi" adlı belgesel öncesi kendisiyle yapılan röportajda, ilkokulda arkadaşlarının bir gün namaz kıldırma söz konusu olduğunda, kendisinden başka namaz kıldırmanın olmayınca ona "Hoca" lakabı taktıklarını söylemiştir. İmam-Hatip Lisesi yıllarında ise "Tayyip" adı ile anıldığını belirtmiştir (Sabah, 2017). Erdoğan bir süre de "Uzun Adam" olarak anılmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan'a "Reis" lakabı ise 1974'te İETT futbol takımının kaptanlığını yaptığı sırada takım arkadaşları tarafından takılmıştır (Fotospor, 2017). İlk liderlik deneyimini futbol kulübünde yaşayan Erdoğan'a, siyasi hayata adım attıktan sonra pek çok lakap takılmış, ancak en son "Reis" lakabı ile anılmaya başlamıştır.

Sonunda, Recep Tayyip Erdoğan'ın çocukluk yıllarını ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na adaylık dönemini anlatan "Reis" adlı bir film çekilmiş ve 2017 Mart ayında vizyona girmiştir. Yönetmenliğini Hüdaverdi Yavuz'un yaptığı, senaryosunu da Murat Özdil'in yazdığı biyografik filmde, Erdoğan rolünü Reha Beyoğlu canlandırmıştır (Beyazperde, 2017). Reis filmine Erdoğan'ın "soğuk" ve

“mesafeli” yaklaştığı iddiaları üzerine, filmin Genel Koordinatörü Engin Batur Ünlü, “Cumhurbaşkanımız ve bakanlarımız filmi izledi. Memnuniyetlerini ilettiler” açıklamasını yapmıştır (Yeni Akit, 2017). Ancak bu film, Erdoğan’ın siyaset dünyasındaki popülaritesinin aksine, ilk 5 haftada sadece 175 bin 13 kişi tarafından izlenirken, toplam 1 milyon 963 bin 85 lira gişe hasılatı elde etmiştir (Sinekafe, 2017). Bunda, AK Parti teşkilatlarının çeşitli nedenlerle filme sahip çıkmamasının rol oynadığı ileri sürülmüştür.

“Reis” lakabı, Erdoğan ile ilgili yazılan bir kitaba da isim olmuş, Haluk Özdil’in kaleme aldığı “Reis’in Altı Saati” adlı kitapta, 15 Temmuz darbe girişimi sırasında Erdoğan’ın yaşadıkları anlatılmıştır (Truva Yayınları, 2017).

5.2 “Selo”: Selahattin Demirtaş

Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) eski Eş Genel Başkanı ve partisinin 2 dönemdir cumhurbaşkanı adayı olan Selahattin Demirtaş “Selo” lakabıyla anılmaktadır. Demirtaş’ın cumhurbaşkanı adayı olmasından sonra yaygınlaşan “Selo” lakabı, HDP’nin 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum için hazırladığı reklam filminde de kullanılmıştır. Demirtaş’ın isminden türetilen bu lakapla hazırlanan reklam filmi televizyonlarda ve sosyal medyada yayınlanmıştır.

4 Kasım 2016 tarihinden beri cezaevinde bulunan Selahattin Demirtaş’ın canlandırıldığı reklam filminde, bir çocuk, "Hey Selo, sazını unutma, sözünü unutma. Vicdanını da, sazını da hiç bırakma. Hepimiz için" diyor. Bunun üzerine bir minibüse binmek üzere olan Demirtaş dönüp çocuğa sarılıyor (Youtube, 2017). Demirtaş’ın silüetini çağrıştıran, ancak yakın plan çekimde yüzü görünmeyen amatör oyuncunun ceketi, gömleği, saati ve alyansının da HDP liderini andırdığı görülüyor.

6. LAKAPLARIN SİYASAL İÇERİK ÇÖZÜMLEMESİ

Siyasal iletişim, bireylerin ya da toplulukların girdiği iktidar mücadelesinin özel bir aracıdır. Propagandanan dedikoduya, alt-üst ilişkilerinden iktidar kurumlarındaki işleyişe, baskı gruplarının faaliyetlerinden halkla ilişkilere, basına haber ‘yaratma’dan TV açık oturumlarına, beyin yıkamadan siyasal reklamcılığa, çok geniş bir yelpaze içindeki siyasal amaçlı tüm iletişim etkinlikleri bu kapsamda yer almaktadır (Çankaya, 2008, s. 15). İşte bu süreçte, en önemli aktör, siyasî liderin bizzat kendisidir. Liderin öncülük etme gücü ve etkili siyasal faaliyetleri, iktidar yolundaki en önemli basamaktır. Bu yolda, o lidere takılan lakap ve liderin nasıl anıldığı da, halk/kamuoyu üzerinde sempati oluşturan doğal bir algı sürecidir.

Türk liderlere takılan lakaplar incelendiğinde, özellikle toplumun önemli bir kesiminin otoriter “tek adam” anlayışına yönelik olumsuzluğu dikkati çekmektedir. “Millî Şef”, “Başbuğ”, “Reis” gibi lakapların takıldığı liderlerin -“karizmatik” özellikleri saklı kalmak kaydıyla- toplum tarafından yeri doldurulamaz bir “öncü”, “önder” gibi algılandıkları ve karar mekanizmasında “tek adam” olarak görülüp yüceltildikleri gözlemlenmektedir.

Otoriterlik içeren lakapların, Osmanlı’dan bu yana devam eden ve demokratik koşullarda bile toplumun bilinçaltında varlığını korumayı başarmış karakteristik yapının bir yansıması olduğu açıktır. Devlet kurumlarının bu anlayışa göre şekillenmesi, önünde sonunda toplumda gerginliğe yol açacaktır. Çünkü devletin resmî görüşü/ideolojisi olursa, onun dışındaki görüşleri/ideolojileri ve bunları benimseyenleri önceden mahkûm etmiş olur. Böyle bir devlet demokrasi iddiasında bulunamaz (Selçuk, 1999, s. 49). Türk toplumsal yapısının yıllardır aşamadığı sancı budur.

Liderlere takılan “mizahî” lakaplar ise toplumdaki zekâ düzeyinin bir göstergesidir. Türk siyasal yaşamına damgasını vurmuş en önemli liderlerden Süleyman Demirel “Çoban Sülü” lakabıyla anılmaktan hicap duymamıştır. İki kez askerî müdahaleye maruz kalmış olması da bunda etkindir. 70’lerdeki demir yumruklu Demirel imajı, 12 Eylül’den sonra yerini demokrat bir kişiliğe bırakmıştır. Demirel’e “Baba” lakabı da bir otorite vurgusu olarak değil, tersine, bir şefkat ifadesi olarak takılmıştır. Baba lakabı, çocuğu olmayan Demirel’e halkın siyasal bir teveccühüdür.

Bu noktada, lider lakaplarının toplumun aynasını yansıttığı söylenebilir. Türkiye, “siyasal toplum”dan “sivil toplum”a evrildikçe, lakaplardaki samimiyet duygusu da artacaktır. Çünkü bugün artık, sivil toplum kurumları bir uygarlık aşaması olarak ele alınmaktadır. Özellikle, kitle iletişim araçlarının gelişimiyle sivil toplum yeni bir eksen kazanmıştır (Yavaşgel, 2004, s. 272). Toplumdaki yapısal

dönüşüm demokratik bir çehreye kavuştukça, lakapların vurgusu da aynı doğrultuda içtenlik kazanacaktır.

7. SONUÇ

Lakap takma, halk arasında yaygın bir alışkanlıktır. İlkokuldan başlayarak hemen herkes hayatının bir döneminde ya bir arkadaşına lakap takmıştır ya da kendisine bir lakap takılmıştır.

Aynı durum toplumsal ve siyasal yaşamda da geçerlidir. Özellikle Türk halkı, beğendiği ve güvendiği siyasetçiye kendi özgün buluşu olan lakapla seslenmeye ayrı bir önem ve değer vermektedir.

Halk, beğenmediği ve uzak bulduğu siyasetçiye ise "olumsuz" anlam taşıyan bir lakap takmakta, o liderin taktığı lakapla anılmasını istemektedir.

"Lakap" odaklı bu çalışmayla, siyasetçilerin halk ve kamuoyu nezdindeki profilinin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Böylece, siyasal iletişimin önemli bir basamağını oluşturan liderleri simgeleyen ve betimleyen lakapların halk/kamuoyu açısından hangi çağrışımları uyandırdığı ve liderlerin nasıl algılandığı belirlenmiştir.

Siyasetçiler, konumları gereği, belki de "insanüstü" bir tahammül gücüne sahip olmak zorundadır. Bu, sadece siyasal iletişim disiplininin bir tespiti ve önermesi değil, yasalarla da belirlenmiş bir gerçekliktir.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 5 Şubat 2014 tarih ve 2014/56 sayılı kararında, dönemin Başbakanı tarafından kişilik haklarının ihlal edildiği iddiasıyla açılan manevî tazminat davasında, sanık olarak yargılanan kişinin basın toplantısında söylediği "seviyesiz beyanlarda bulunan", "ahlak dışı saldırılar yapan", "gaflet ve ihanet içinde olan", "çukurda siyaset yapan" ifadelerini "sert eleştiri" niteliğinde bulmuş, "Ancak siyasilerin bu tür eleştirilere katlanması gerektiği sonucuna varıldığından davanın reddine ilişkin karar yerinde görülmüştür" hükmüne varmıştır (Kazancı, 2017). Yüksek mahkeme, Başbakan ve siyasi parti lideri olan davacının eleştirilere açık, hoşgörülü ve tahammüllü olması gerektiğini vurgulayarak, manevî tazminat talebini reddetmiştir.

Türkiye'de siyasi liderler her şeye rağmen toplum tarafından saygın bir konumda görülmektedir. Bunda, sadece yüzyıllara dayanan otoriter yönetim anlayışının payının bulunduğunu söylemek haksızlık olacaktır. Toplum, ister adına "devlet terbiyesi" denilen otoriter eğitimin bir sonucu, ister giderek demokratikleşmeye susayan bir anlayışın öznesi olsun, benimsediği ve taparcasına sevdiği liderlerin yanı sıra nefret ettiği rakip siyasetçilere de lakap takarken hoşgörülü davranmaktadır.

Bu hoşgörünün -kaynağı ne olursa olsun- siyasi liderler tarafından bir "lütuf" olarak algılanması ve toplumsal yapının daha da demokratikleşmesi yolunda bir adım olması, toplum açısından önemli bir kazanç olacaktır. Aynı zamanda da, lakapların gelecekte daha özgürce takılmasına ve mizahî açıdan daha yoğun içerik taşınmasına yol açacaktır.

KAYNAKÇA

- Akandere, O. (1998). Millî Şef Dönemi – Çok-Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945, İz Yayınları, İstanbul.
- Altılar, N. (2012). Geleceğin Lideri - Politik Psikolojinin Yeni Paradigması, Diya Yayınları, İstanbul.
- Aziz, A. (2015). Siyasal İletişim. Nobel Yayınları, İstanbul.
- Baltaş, A. (2011). Ekip Çalışması ve Liderlik, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Bora, T. ve Gültekingil, M. (2011). Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çankaya, E. (2008). İktidar Bu Kapağın Altındadır, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Koçak, C. (2000). "Siyasal Tarih (1923-1950)", (Ed. Sina Akşin), Türkiye Tarihi-4, Çağdaş Türkiye: 1908-1980 Cilt: IV, (s. 174-205), Cem Yayınları, İstanbul.
- Tekinalp, Ş. (2015). Aynadaki Türkler. İstanbul: Beta.
- Selçuk, S. (1999). Laiklik ve Demokrasi. Türkiye Günlüğü, 56, 49.

Yavaşgel, E. (2004). Siyasal İletişim - Kavramlar ve Ardındakiler, Ankara: Babil.

İNTERNET KAYNAKLARI

- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5af02271e9c716.93070951 (Erişim Tarihi: 12.06.2017)
- <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/unutulmaz-futbolcu-lakaplari-26966661> (Erişim Tarihi: 12.06.2017)
- <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/yasam/unlulerin-lakaplari?page=1> (Erişim Tarihi: 13.06.2017)
- <http://hazirtarih.blogcu.com/osmanli-padisah-ve-devlet-adamlarinin-lakaplari/4899112> (Erişim Tarihi: 13.06.2017)
- <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1239663-dunya-liderlerinin-iliginc-takma-isimleri/6>, (Erişim Tarihi: 18.08.2017)
- https://www.ranker.com/list/best-political-nicknames/mike-rothschild?var=10&utm_expid=16418821-358.Sk1eDip9T8eLT3fHkSERJQ.1&utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com.tr%2F, (Erişim Tarihi: 19.08.2017)
- https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/cemal_gursel/, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- https://www.turkcebilgi.com/cemal_g%C3%BCrsel, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/suleyman_demirel/, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- <http://www.turksolu.com.tr/demirele-coban-sulu-lakabini-nasil-taktim/>, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- <http://www.milliyet.com.tr/suleyman-demirel-in-hayati-boyle-gundem-2075040/>, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- <http://www.haberturk.com/gundem/haber/4909-ecevit-karaoglan-lakabini-nasil-aldi>, (Erişim Tarihi: 19.06.2017)
- <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/eyup-can/erbakan-hoca-neden-hoca-1041480/>, (Erişim Tarihi: 19.06.2017)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BA%C5%9EBU%C4%9E, ((Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- <http://www.ainfos.ca/02/may/ainfos00365.html>, (Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- <http://www.roportajlik.com/alparслан-turkesin-1992de-verdigi-roportaj/>, (Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/272993/Netekim_Kenan_Evren_oldu.html, (Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- <http://www.eskigaste.com/turgut-ozal-bana-tonton-diyorlar/>, (Erişim Tarihi: 07.05.2018)
- <https://eksisozluk.com/cankayanin-sismani-isci-dusmani--109232>, (Erişim Tarihi: 15.06.2017)
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sarisin-guzel-kadin-39066616>, (Erişim Tarihi: 21.06.2017)
- <https://eksisozluk.com/husamettin-cindoruk--110092>, (Erişim Tarihi: 07.05.2018)
- <http://www.mimnap.org/?p=139646>, (Erişim Tarihi: 23.06.2017)
- <http://www.milliyet.com.tr/eski-vekil-kubilay-uygun-intihar-siyaset-2283091/>, (Erişim Tarihi: 21.06.2017)
- <https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/09/03/basbakanin-hic-bilinmeyen-lakabi>, (Erişim Tarihi: 16.06.2017)

- <http://www.fotospor.com/haber-bir-dirsek-caktim-cenesi-kirildi-18223>, (Erişim Tarihi: 16.06.2017)
- <http://www.yeniakit.com.tr/haber/cumhurbaskani-erdogandan-reis-filmine-ilk-yorum-284520.html>,
(Erişim Tarihi: 19.06.2017)
- <http://sinekafe.com/tag/reis-gise-hasilati/>, (Erişim Tarihi: 19.06.2017)
- <https://www.truvayayinlari.com/reis-in-alti-saati-en-kritik-gece-15-temmuz>, (Erişim Tarihi: 07.05.2017)
- <https://www.youtube.com/watch?v=JATfq6RXdt0>, (Erişim Tarihi: 21.06.2017)

Çakaş, C. Ö. (2018). "Batı'nın Bir Hegemonya Kurma Aracı Olarak Oryantalist Bilgi ve Söylem Üretim Sürecinin Analizi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:95-112

Anahtar Kelimeler: Yapı Sökümü, Emperyalizm, Oryantalizm, Batı, İslam.

Keywords: Deconstruction, Imperialism, Orientalism, West, Islam

Makale Türü: Araştırma Makalesi

BATI'NIN BİR HEGEMONYA KURMA ARACI OLARAK ORYANTALİST BİLGİ VE SÖYLEM ÜRETİM SÜRECİNİN ANALİZİ

The Analysis of The Orientalist Knowledge and Discourse Production Process as a Hegemony Formation Means of West

Caner Övsan ÇAKAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi Avrupa Çalışmaları A.B.D. Bşk. Doktora Öğrencisi, ovsancakas@hotmail.com İzmir/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
10.05.2018

Revize Tarihi
02.06.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Bu çalışmada Batı'nın 19'uncu Yüzyılın başından günümüze kadar geçen süreç içerisinde genelde Doğu özelde İslam toplumları üzerinde farklı şekillerde tezahür eden hegemonya kurma politikaları ile oryantalist bilgi ve söylem üretim mekanizması arasındaki nedensel bağlantının "medenileştirme", "demokratikleştirme" ve "terörle mücadele" kavramları üzerinden analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu analiz sürecinde de çalışmanın araştırma yöntemi olarak temellerini Michel Foucault'un attığı, Edward W. Said ve Aziz El Azmeh tarafından da benimsenen yapı sökümü tekniği benimsenmiştir. Bu kapsamda 19'uncu Yüzyıldan günümüze kadar geçen süreç içerisinde oryantalist bilgi ve söylem üretimi "medenileştirme", "demokratikleştirme" ve "terörle mücadele" kavramları üzerinden yapı sökümüne uğratarak, bahse konu kavramlar ile Batı'nın emperyalist çıkarları arasındaki nedensel bağlantı ele alınmıştır. Çalışmada oryantalist bilgi ve söylem üretim mekanizmasının Batı'nın emperyalist çıkarlarına göre kurgusal bir İslam yarattığı ve sürekli Batı'yı olumlayan fakat aynı oranda onun zitti olarak tasarlanmış İslam'ı aynı oranda olumsuzlayan bir totoloji haline geldiği görülmüştür. Oryantalistlerce totolojik bir tarzda üretilen bu kurgusal İslam'ın da Batı tarafından 20'inci Yüzyılın başına kadar "medenileştirme", 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar geçen süreç içerisinde de "demokratikleştirme" ve "terörle mücadele" adı altında İslam toplumları üzerinde kendi hegemonyasına meşruiyet kazandırmak amacıyla kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

In this research study, it's aimed to analyze the correlations between the West's hegemony formation policies over the East and Islamic communities and orientalist knowledge and discourse production process in the fields of "civilizing", "democratizing" and "counterterrorism" from at the beginning of the 19'th century to today. In this research study, the deconstruction method which was developed by Michel Foucault and adopted by Edward Said and Aziz El Azmeh, is preferred as research method. In this context, orientalist knowledge and discourse production process is deconstructed in the fields of "civilizing", "democratizing" and "counterterrorism" from beginning of 19'th century to today and causal correlations between contents of these concepts and West's imperialist interests are elaborated. In this research study, it's reached that, orientalist knowledge and discourse production process had created a fictive Islam and a tautology which always describes West with positive features but East and Islam with negative features as an opposite of the West. It's also reached that this fictive Islam which had produced by orientalists, had used by the West for the purpose of ensuring legitimacy its imperialist policies on the East and Islamic communities. While this process had applied by the West under the names of "civilize" throughout the 19'th century, it had been applied under the names of "democratizing" and "counterterrorism" since the middle of the 20'th century.

1. GİRİŞ

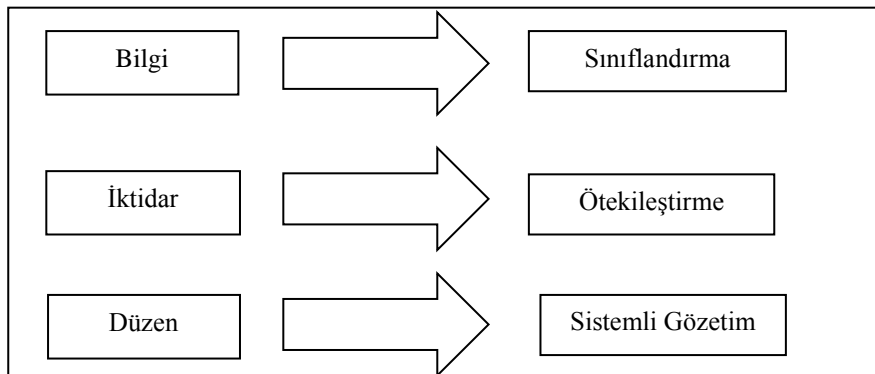
Bu çalışmada Foucault'un bilgi üretimi ile iktidar arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmayı hedefleyen yapı sökümü tekniği aracılığıyla Batı'da 19'uncu Yüzyılda akademik bir disiplin olarak kabul edilmeye başlanan oryantalist politikaları arasındaki ilişkinin analiz edilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda birinci bölümde öncelikli olarak Foucault'un iktidar ve hegemonya hakkındaki fikirleri üzerinde durulacaktır. Sonrasında da Foucault'un söz konusu fikirlerine dayanarak ürettiği yapı sökümü tekniğinin teorik özellikleri hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde ise

oryantalizmin tanımı yapılmaya çalışılacak ve onun bir bilgi üretim mekanizması olarak Batı'nın emperyalist politikaları ile olan bağlantısı ele alınacaktır. Bu bölümde oryantalizme eleştirel bir bakış açısı geliştiren Edward W. Said ve Aziz el Azme'ın de bu konudaki görüşleri mercek altına alınacak, bahse konu oryantalist bilgi ve söylem üretim mekanizmasının işleyişinin teorik bir kavramlaştırılması yapılacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Batı'da bir tahakküm kurma aracı olarak kullanılan oryantalist bilgi ve söylem üretim mekanizmasının, Batı'nın İslam dünyası üzerindeki değişen emperyalist çıkarları doğrultusunda 19'uncu Yüzyıldan günümüze kadar "medenileştirme", "demokratikleştirme" ve "terörle mücadele" olguları çerçevesinde nasıl bir seyir izlediği analiz edilmeye çalışılacaktır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirilmesi arz edilecektir.

2. FOUCAULT'UN ELEŞTİREL BAKIŞ AÇISI VE YAPI SÖKÜMÜ

Foucault belli bir toplumda anlam ve bilgi üretiminin dildeki doğal bir etkileşimin parçası olan gelişim sürecinin bir ürünü ve toplum tarafından kolektif bir şekilde üretilen bir olgu olduğunu öne süren Derrida gibi postyapısalcıların aksine toplumda mevcut iktidar eliti tarafından çıkarları doğrultusunda icra edilerek topluma dayatılan bir süreç olduğunu öne sürer (Lilla, 2006: 196). Bu minvalde, Foucault modern toplumlarda bilgi üretimini ve hakkında bilgi üretilen nesne ile bahse konu bilgiyi üreten özne (Foucault bu özneyi iktidar olarak tanımlar) arasındaki ilişkiyi ele alır. Foucault, öznenin belli bir zamanda belli bir nesneyi tanımlamak için söz konusu nesneye özgül ve izafi bir anlam inşa ettiğini belirtir. Fakat Foucault'a göre ne bu anlamı inşa eden ifadelerin kendi içlerindeki öznel anlamları ne de nesnenin bahse konu ifadelerle inşa edilmiş anlamı sabittir. Aksine her iki anlam da sürekli oluş halinde bulunan, değişen, kopan, eklenen, parçalanmış veya bütünleşen bir tarzda hareket halindedir (Foucault, 2000: 22-34). Foucault bu noktada belli bir zamanda bir nesne için kullanılan ifadelerin ve onların bireysel ve bütüncül anlamlarının tespit edilmesinin, inşasının ve birleştirilmesinin altında yatan yönlendirici güce dikkat çeker. Foucault'a göre bu güç kendi çıkarları için anlamı inşa eden veya manipüle eden, gizli kalmış iktidar yapılarından başkası değildir (Foucault, 1999: 46-49). Foucault, modern toplumlarda iktidarın Althusser'in "devletin baskı aygıtları" ve "devletin ideolojik aygıtları" olarak tasnif ettiği mekanizmanın çok daha ötesine, bireylerin bedenlerinin içerisine kadar sızan bir denetim kapasitesine ulaştığından bahsetmektedir (Foucault, 1999: 50). Foucault'a göre iktidar bu denetim gücünü "söylem" üreterek gerçekleştirmektedir. Söylem ise dilin kullanılması ve çıkarlar nezdinde anlamlandırılması sayesinde üretilmektedir (Lilla, 2006: 162). Foucault, iktidarın kendi söylemini kurmasından ziyade kendi çıkarlarını söylem haline getirerek iktidar olduğunu öne sürer (Foucault, 2003: 35-37). Foucault'a göre belli bir çıkar grubu bir defa iktidar olduktan sonra birbirini tekrarlayan söylem ve bilgi üretimi yardımıyla iktidarını sağlamlaştırır. Foucault, her iktidarın belli bir "ötekiler" grubu oluşturduğunu ve bu "ötekiler"e karşı söylem üreterek, başka bir deyişle Gramsci'nin bahsettiği gibi ideolojik hegemonya kurarak kendi iktidarını sağlamlaştırabileceğine katılmaktadır (Foucault, 2000: 69). Fakat bu "ötekiler" grubunu Gramsci'nin aksine Marksizm'in sınıf kavramıyla sınırlandırmaz. Foucault'a göre bu "ötekiler" iktidarın ürettiği söylemlere uymayan deliler, yoksullar, suçlular ve farklı ırklar gibi iktidar tarafından "sapkın" olarak damgalandırılan ve sınıf çatışması ile ilgili olmayan kesimleri de kapsamaktadır (Foucault, 2000: 70-81). Foucault, bu "sapkın" olarak damgalanarak "öteki" haline getirilmenin altında yatan bilgi üretim sürecini de mercek altına almaktadır. Foucault'a göre bu süreç Şekil 1'deki gibi bir yapıyı içermektedir.

Şekil 1: Foucault'un Ötekileştirme Süreci

Kaynak: Suart S. & Van Loon, B. (2010) Eleştirel Teori: Aydınlanmadan Postmodernizme, (Çev.: Akın Emre Pilgir), NTV Yayınları, İstanbul, s. 91.

Foucault'a göre kendi çıkarları doğrultusunda bilgiyi üreten bazı gruplar kendileri dışındaki grupları nesnelere halinde sınıflandırır. Bu bilgi üreten grupların ürettiği söylemlerde yukarıda arz edildiği gibi onların iktidar olmasına yol açar. Bir defa iktidarın ele geçirilmesinden sonra da anılan gruplar kendi çıkarlarına göre diğer grupları ötekileştirir ve düzeni sağlama adı altında onları sistemli gözetim altında tutar (Foucault, 2000: 84).

Foucault'un bu iktidar kavramı sadece devlet ve yasal kurumlardan ibaret de değildir. Aksine Foucault, iktidarı söylemler vasıtasıyla bilgi üretimini elinde tutan bir grubun hegemonyasının toplumun en ince kılcal damarlarına kadar giren, toplum tarafından bilinçli veya bilinçsiz olarak içselleştirilmiş bütünsel bir yapı olduğunu belirtir (Foucault, 2000; 289-331). Foucault, iktidarın bu hegemonyasına meşruiyet sağlamak için topluma söylemler aracılığıyla, neyin normal neyin anormal kabul edileceğini, neyin kabul edilebilir neyin kabul edilemez olduğunu, neyin suç neyin suç olmadığını dayattığını öne sürer (Foucault, 1993: 144). Foucault'a göre modern iktidar aynı zamanda bireyin kimliğini, karakterini, düşüncelerini hatta tüketim tarzlarını bile ürettiği söylemler ile normalleştirdiği unsurlara uygun olacak şekilde biçimlendiren bir nevi biyoiktidar halini almıştır (Foucault, 1993: 147). İktidarın dayattığı normlara uymayan bireyler ise ıslah edilme adı altında disipline edilmektedir. Foucault, "Deliliğin Tarihi" adlı eserinde iktidarın ürettiği ve kurguladığı etnik yapı, dil, cinsiyet, mezhep gibi normlara uymayan bireylerin nasıl damgalandığını ve cezalandırıldığını anlatmaktadır (Foucault, 2000: 135-179). Foucault'a göre böylesine güçlü bir biyoiktidara sahip iktidar; okul, hapisane ve kolluk kuvveti gibi kurumları ile bireyleri kendi çıkarları doğrultusunda ürettiği kalıplara uygun bir şekilde seri olarak biçimlendirmekte, uygun bir şekilde biçimlendiremediklerini ise önce ötekileştirmekte, sonra da Şekil 1'deki süreç tablosunda belirtildiği üzere ıslah adı altında sistematik gözetim altında tutarak cezalandırmaktadır. Bu cezalandırma eylemi tarihte görüldüğü üzere, soykırıma kadar giden bir vahşetin toplumun gözünde meşrulaştırılmış ve rasyonelleştirilmiş bir hal almasına yol açabilmektedir (Öztürk, 2010: 184-200). Foucault'un şu ana kadar üzerinde durulan fikirleri kısaca özetlendiğinde bir nesne hakkında bilgi üretmenin aynı zamanda bahse konu bilgiyi üretenin anılan nesne üzerinde tahakküm kurması anlamına da geldiği sonucu çıkmaktadır. Bu minvalde Foucault'a göre bu tahakküm sürecinin tekelinin kırılması için öncelikli olarak iktidarın nesnelere anlamı üzerindeki hakimiyetinin kırılması gereklidir (Foucault, 2000: 45-46). Çünkü gerek bilgi gerekse söylem üretimi esasında nesnelere belli anlamlar yüklemeye eyleminin bir sonucudur. Dolayısıyla icat edilmiş ve rasyonelleştirilmiş bir anlama hapsedilmiş nesnenin anlamının tarihselliğinin ve süreksizliğinin ortaya çıkarılması en önemli basamak olarak belirmektedir (Foucault, 2000: 47). Foucault, tarihin ve icat edilmiş rasyonelliğin koruması altındaki bütün nesne, anlam, ifade ve kavramların iktidar tarafından dayatılan sözde sürekliliğine bir reddiye olarak ayımsız, içeriksiz, bembeyaz bir alanın yaratılmasının gerekliliğine dikkat çeker. Bu minvalde tarihin ve belli bir nesnenin göreceli anlamının rasyonelliğin katı korumasından kurtarılabilmesi için yapı sökülümünün bir yöntem olarak önemini vurgular (Foucault, 1999: 55-56). Foucault bu işlemi öncelikle nesnenin anlamının üretildiği süreci yapı sökülümüne uğratarak yapar. Foucault'a göre nesne yukarıda belirtildiği gibi, öznenin (Foucault'a göre bu özne iktidardır) kendi çıkar, tercih ve çekinceleri doğrultusunda tekrar tekrar biçimlendirilen, anlam yüklenen ve kendi kendinde var olmayan pasif bir varlıktır. Bu minvalde nesnenin anlamı ve meşruiyeti ancak öznenin (iktidarın) onu olmasını istediği ölçü ve koşullarda söz konusudur (Foucault, 1999: 57). Başka bir deyişle Foucault, her öznenin veya iktidarın kendi çıkar ve tercihlerine uyumlu söylemleri aracılığıyla kendi nesnesini yarattığını vurgular. Dolayısıyla, Foucault'a göre ontolojik olarak aynı nesne söylemlere göre değişen birçok anlama sahip olabilir. Bu anlamlar da belli bir toplumda kendi iktidarını meşrulaştırmak isteyen iktidar gruplarının çıkar ve arzularına göre kullanılır (Foucault, 1999: 272-277). Bu noktada Foucault yapı sökülümü tekniğinin tanımı da yapar. Foucault'a göre yapı sökülümü tekniği, bu anlamları oluşturan söylemlerin, teker teker öznellik ve göreceliğini vurgulayarak; iktidarın bilgi ve söylem üretimi üzerindeki hakimiyetinin ortaya çıkarılmasının sağlanması, bilgi ve söylemin iktidar tarafından bir hegemonya kurma aracı olarak kullanıldığının keşfedilmesi ve her şeyden önemlisi her zaman ve her yerde geçerli tek bir gerçekliğin olmadığını kanıtlanması için kullanılan şimdiki, geçmişe ve coğrafyaya yönelik bir eleştirel bakış açıdır (Foucault, 1999: 251-270). Foucault'ya göre bu eleştirel bakış açısının uygulanabilmesi için öncelikle toplumun kolektif anlayışına toplum içerisindeki bazı grupları ötekileştiren ve iktidar tarafından yerleştirilmiş normal, rasyonel ve doğal kabul edilen bütün bilgi ve söylemlere şüphe ile yaklaşılması gerekmektedir (Foucault, 1999: 95-102). Zira Foucault, daha önce belirtildiği üzere söz konusu bilgi ve söylemlerin altında gizlenmiş bir iktidar ilişkisinin barındırdığını öne sürer. Bu minvalde Foucault'ya göre yapı sökülümü tekniğinin uygulamasında öncelikle yapılması gereken toplum içerisinde belli bir grubun veya grupların ötekileştirilmesine yol açan her bilgi ve söylemin çıkış noktasını, kolektif anlayıştaki evrimini ve bahse konu bilgi ve söylemin üretilmesinden,

değiştirilmesinden ve normalleştirilmesinden iktidarın ne şekilde fayda sağladığını tarihsel süreç içerisinde eleştirel bir tarzda analiz etmektir (Foucault, 1999: 190-199). Foucault, bu analizin yapılabilmesi için de toplumun kolektif anlayışındaki “biz” ve “öteki”, “normal” ve “anormal”, “rasyonel” ve “irrasyonel” gibi kavramları oluşturan tarih yazımının nesnel olarak yazılmış bir olgular zincirinden ziyade çoğunlukla iktidarın ve onun etkisindeki bilgi ve söylem üreticilerinin öznel kurguları olduğu gerçeğinin göz önünde bulundurulmasını vurgular (Foucault, 2000: 23-28). Başka bir deyişle Foucault’ a göre tarih olgular üzerinde belli izler bırakır. Fakat bu izlerin yorumlanması, anlamlandırılması ve kavramlaştırılması tarihin her döneminde iktidar ve onun yönettiği bilgi ve söylem üreticileri tarafından kendi çıkarları doğrultusunda icra edilir (Foucault, 2000: 37-42; Munslow, 2000: 11-14). Yapı söküme ise tarihsel süreç içerisinde iktidar tarafından ötekine yüklenen bu yorumlama, anlamlandırma ve kavramlaştırmalardan soyutlanarak, iktidar ve öteki arasındaki gizlenmiş hegemonya kurma ve çıkar ilişkilerini ortaya çıkarmak için kullanılır (Foucault, 2000: 50-52). Bu kapsamda yapı söküme tekniğinde bağımsız değişken olarak belli bir tarihsel süreç içerisinde iktidarın öznel çıkarları, bağımlı değişken olarak da iktidar tarafından öteki olarak kabul edilen gruplara bilgi ve söylem üretimi aracılığıyla yüklenen kurgusal anlam ve kavramlar kabul edilebilir (Foucault, 2000: 64-78; Munslow, 2000: 140-150). Foucault’ya göre yapı söküme tekniğinde ilk aşamada belli bir tarihsel dönemde iktidar tarafından “öteki” olarak damgalanan grupların nesnellik adı altında hangi söylem ve kavramlar üzerinden ötekileştirildikleri tespit edilmesi gerekir. Sonrasında öteki hakkında üretilen bu söylem ve kavramların geriye yönelik veya geçmişin belli bir noktasından alınarak ileriye yönelik bir tarihsel analiz ile nasıl değişime uğradıkları ortaya çıkarılmalıdır. Akabinde bahse konu kavram ve söylemlerin normalleştirilmesi ve rasyonelleştirilmesi ile anılan tarihsel süreç içerisinde iktidarın öznel çıkarları arasındaki açıkça fark edilemeyen bağlantılara ulaşılmalıdır. Foucault, bu yöntem aracılığıyla iktidarın değişen çıkarları ile ötekini tanımlayan söylem ve kavramlar arasındaki nedensel bağlantının tespit edilebileceğini öne sürer (Foucault,1999:210-215; Norris, 2006: 44-62; Munslow, 2000: 238-257). Zira Foucault’a göre iktidarın tarihsel süreç içerisinde değişen çıkarları hem onun üzerinde hegemonya kurmak istediği ötekiye veya ötekilere yönelik bilgi ve söylem mekanizmasının işleyişinde hem de öteki veya ötekilere atfedilen niteliklerin içeriğinde bir değişime neden olmaktadır (Foucault, 1999: 217-226). Foucault, bu değişimin öteki veya ötekilerin gerçekte ne olduklarına değil üzerlerinde hegemonya kurmak isteyen iktidarın çıkarları doğrultusunda nasıl olmasına bağlı bir kurguya dayandığını öne sürer. Dolayısıyla da öteki veya ötekiler hem kendileri hakkında mevcut bilgi ve söylemlerin hem de bunların yaşadığı değişimin öznesi değil nesnesidir. Zira buradaki esas özne iktidarın kendisidir (Foucault, 1992: 75-82; Munslow, 2000: 193-198; Rajan, 2002: 190-193). Foucault’un bilgi ve söylem üretimi ile iktidar arasında kurduğu bu ilişki başta Edward Said olmak üzere pek çok post kolonyal düşünürü Batı emperyalizmini analiz ederken ilham vermiştir. (Bhabra, 2015: 125-132).

3. ORYANTALİZM İLE EMPERYALİZM ARASINDAKİ BAĞLANTININ ANALİZİ

Said, Foucault’un çalışmada daha önce değinilen iktidarın hegemonya kurması ile bilgi üretimi arasındaki korelasyonunu, oryantalist bilgi üretim mekanizması ile Batı’nın emperyalist politikaları arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanmıştır (Bulut, 2016: 2-3). Said’in bu konudaki fikirleri ele alınmadan önce oryantalizmin Batı toplumunda nasıl tanımlandığının kısaca üzerinde durulacaktır. Oryantalizm, Batı toplumunda kültürleri, dilleri, tarihi ve sosyal özellikleriyle Doğu’nun bütün olarak incelenmesini ifade eden bir bilim dalı olarak algılanmaktadır (Endress, 1988: 11-12). Bu bilim dalı ile uğraşan oryantalistlere göre de Doğu dillerini, kültürlerini ve tarihini tarafsız ve nesnel olarak inceleyen, tasnif eden ve bilimsel terimlerle ifade eden oryantalizm pozitivist bir yapıya sahiptir (Endress, 1988: 23-29). Zira bu bakış açısına sahip Bernard Lewis, John M. MacKenzie ve Roger Benjamin gibi oryantalistler oryantalizm iki farklı kültür dünyası arasında oynadığını iddia ettikleri birleştirici ve olumlu rol itibarıyla Doğu halklarının da kendi kendilerini tanımlamalarına yardımcı olan yapıcı bir işleve sahip olduğunu da öne sürerler (Bulut, 2016: 4). Fakat Edward Said, Asaf Hüseyin, Bryan S. Turner, Gordon E. Pruet ve Aziz El-Azmeh gibi post yapısalçı ve oryantalizme eleştirel bakan düşünürlere göre oryantalizm salt Doğu hakkında nesnel bilgi üretimini hedefleyen pozitif bir bilimden daha farklı bir anlam ifade etmektedir (Huseyin, Olson & Kureşi, 2000: 7-13). Bu düşünürlere oryantalizmi iki farklı kültür arasında bir köprü görevi gören akademik bir disiplinden ziyade Avrupa’nın Doğu’ya tahakküm kurmak için geliştirdiği bir söylemler bütünü olarak görmektedirler. Başka bir deyişle onlara göre oryantalizm bir bilgi türü değil, Batı’nın kendi çıkar ve anlayışları doğrultusunda Doğu’ya ait olguları kavrama ve algılamaya biçimidir (Said, 1989: 15-16). Bu kavrama ve algılamaya biçimi de Batı’nın Doğulu toplumları tahakküm altına alması için gerekli yöntem ve politikaları sağlamaktır. Bu minvalde oryantalizm sadece bir söylem üretim mekanizması değil aynı zamanda bir tahakküm aracıdır (Said, 1989: 18). Bu düşünürlere göre Avrupa’da oryantalizmin

akademik bir disiplin olarak gelişmesi ile Avrupa'nın Doğu'da sömürgecilik faaliyetlerinin hızlanması arasında bir eş zamanlılık göze çarpar (Said, 1989: 209 – 210; Bhambra, 2015: 128-132). Bu bakış açısına göre anılan dönemde Avrupa'nın hakimiyetini dünyaya yayması ile ele geçirilen topraklara akın eden seyyahlar, misyonerler, askerler, diplomatlar, emperyal memurlar ve iktisadi girişimciler tarafından bu topraklar ve bu topraklarda yaşayan toplumlar hakkında pek çok bilgi Avrupa'ya akmıştır (Said, 1989: 179-210). Oryantalizm öncelikle bu bilgilerin işlenmesi, tasnif edilmesi ve Avrupa toplumlarının kullanımına sunulması ile ilgilenmiştir. (Said, 1989: 176-177) Said'e göre oryantalizmin diğer bir amacı da hakimiyet altına alınan bu toplumlarla, Avrupalı efendileri arasında nasıl bir ilişki kurulacağına veya bahse konu sömürge toplumlarının Avrupa'nın çıkarlarını optimal seviyede sağlayacak şekilde nasıl yönetileceğinin planlanmasıdır (Said, 1989: 267-290). Çünkü 19'uncu Yüzyıl Avrupası'nın sömürge politikası geçmişin kısa süreli yağma, talan veya ticari ilişkilerine dayanan yöntemlerine değil Sanayi Devrimi'nin yarattığı yeni ekonomik şartlar ışığında uzun süreli bir sömürü sistemine dayanmaktaydı. Dolayısıyla bu anlayış sömürge topraklarında sadece kısa süreli çıkarları koruyacak ileri karakollardan ziyade Britanya ve Fransız sömürge imparatorluklarında görüldüğü gibi tam teşekküllü bir bürokratik mekanizmanın kurulmasını olmazsa olmaz haline getirmiştir (Cryan ve Shatil-Piero, 2012: 50-51). Bu minvalde hakimiyet altına alınan sömürge toplumlarının geleneklerinin, dinlerinin, dillerinin, tarihsel kökenlerinin ve toplumsal yapılarının sistematik olarak incelenmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir. Çünkü Avrupa'nın bahse konu sömürge toplumlarını uzun bir süre optimal sömürü sağlayacak bir idare yönteminin uygulanması buna bağlıdır. Oryantalizm de Avrupa'nın sömürge toplumları üzerinde iktidar kurması için gerekli olan bu bilgi ve söylemi tedarik etmiştir (Bulut, 2016: 18-19). Bu minvalde anılan düşünürlere göre oryantalist bilgi üretimi ile Batı'nın Doğu toplumları üzerinde tahakküm kurması arasında Foucault'un bilgi üretimi ile iktidar hegemonyası arasında kurduğuna benzer bir ilişki vardır (Huseyin, Olson & Kureşi, 2000: 17). Bu düşünürlere içerisinde de en önemlisinin Edward Said olduğu kabul edilebilir. Çünkü oryantalistlerce inşa edilen Avrupa'nın İslam ve Doğu hakkındaki imaj ve tasavvurunu ilk defa yapı bozumuna uğratarak, sistematik bir şekilde teorikleştiren kişi ABD'de yaşayan Filistinli düşünür Edward Said'dir (Sim ve Van Loon, 2010: 136-137; Loomba, 2000: 63). "Şarkiyatçılık" adlı eserinde bu teorileştirmeyi yaparken Said, Avrupa'nın Doğu ile ilgili ekonomik, siyasi, sosyal ve iktisadi çıkarları doğrultusunda yazılmış yaklaşık 200 yıllık akademik ve edebi literatürü mercek altına almıştır (Bulut, 2016: 164). Said, bu çalışmasında Foucault'un kavram ve yöntemlerine yani yapı bozumuna başvurmuştur (Loomba, 2000: 64; Said, 1999: 13). Foucault'un bilgi-iktidar-ötekileştirme zincirinin temelinde çalışan Said, Foucault gibi belli çıkar gruplarının söylemleri doğrultusunda üretilen bilginin nesnel değil aksine öznel ve siyasal iktidar ilişkilerini barındıran bir tabiatı olduğunu öne sürmektedir (Said, 1999: 14-15). Said oryantalizmin bilgi üretimi hakkında aşağıda farklı demeçlerinde sunulduğu gibi şöyle demektedir;

...akademisyenlerin, kurumların ve hükümetlerin otoritesi atfedilir...En önemlisi, böylesi metinler yalnızca bilgiyi değil, betimliyor gibi göründükleri gerçekliğin kendisini de yaratabilir. Bunun gibi bir bilgi ve gerçeklik zamanla bir gelenek, ya da Michel Foucault'un diliyle ifade edilirse, bir söylem üretir. Bu gelenek ya da söylemlerden hareketle üretilen metinleri gerçek sorumlusu verili bir yazarın orijinalliği değil, söz konusu gelenek ya da söylemin maddi mevcudiyeti ya da ağırlığıdır (Said, 1999: 115).

Oryantalistlerin bilgi üretiminin kendi önyargılarının süzgecinden geçtiğini öne süren Said, şu şekilde devam etmektedir;

Bu tasavvurun yapısı, tanıdık (Avrupa, Batı, "biz") ile yabancı (Şark, Doğu, "onlar") arasındaki farklılığı keskinleştiriyordu ... Çözümlemede, araştırmada, kamu siyasetinde, hem başlangıç noktası hem de sonuçta varılacak hedef olarak Şarklı ile Batılı gibi kategoriler kullanıldığında ... iş genellikle ayrımı kutuplaştırmaya-Şarklının daha Şarklı, Batılının daha Batılı hale gelmesine ve farklı kültürler, gelenekler, toplumlar arasındaki insanı temasları sınırlandırılmasına varır (Said, 1999: 53-55).

Demeçlerinde görüldüğü üzere Said, oryantalizmin temel tezi olarak iki kutuplu, Batılı "biz" ve Doğulu "onlar", birbirinin karşıtlığına dayanan bir kültürel, politik ve sosyal vizyon yaratmayı görür (Bhambra, 2015: 35). Said'e göre bu karşıtlık Şark halkların irrasyonelliğine, tembelliğine, durağanlığına, barbarlığına, şehvet düşkünlüğüne, kadınsılığına, fakat aynı oranda Batılı halkların, rasyonelliğine, sıkı çalışma etiğinin varlığına, dinamik ve ilerlemeci yapısına, akılcı ve denetimli cinselliğine ve erkeksiliğine dayanan bir söylemle beslenir (Loomba, 2000: 68). Aslında burada Batı'yı sürekli olumlayan fakat aynı şekilde de Doğu'yu mütemadiyen olumsuzlayan bir bilgi üretimi söz konusudur. Said'e göre bu söylem üretimi Batı'nın hem "medenileştirme misyonu" kılıfı altında gizlenmiş Doğu üzerindeki emperyalist arzularının meşrulaştırılmasını hem de Doğu halklarını daha

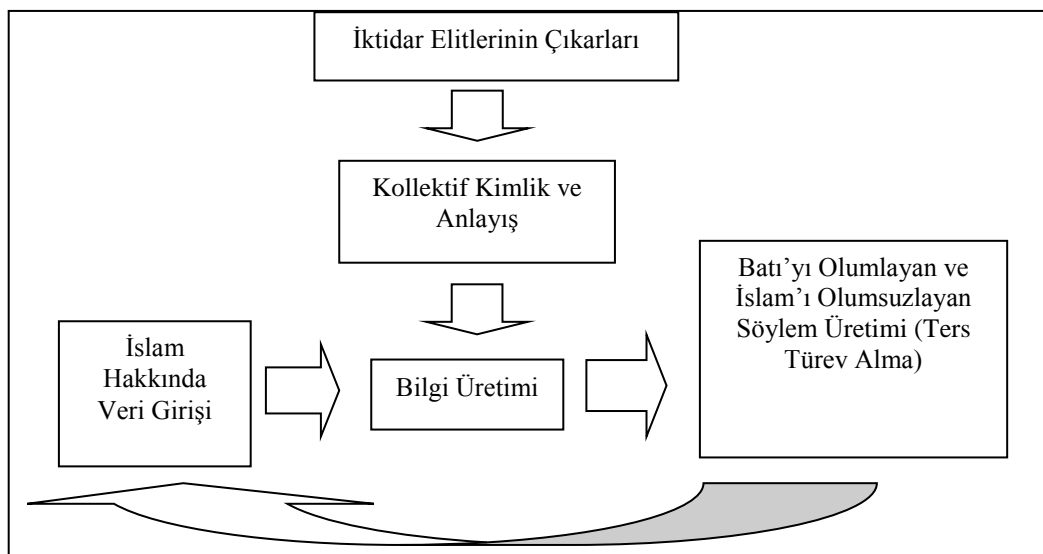
iyi kontrol etmesi için ihtiyaç duyduğu bilginin elde edilmesini sağlar (Loomba, 2000: 70-72). Bu minvalde Said'e göre Doğulu toplumlar ve kültürler hakkında oryantalist bilgi üretimi ile sömürgeci ekonomik ve politik güçler arasında köklü ve tarihsel bir ilişki vardır. Başka bir deyişle oryantalist bilgi üretim mekanizmasına işlerlik kazandıran ve onu destekleyen Batı toplumlarında ekonomik, siyasi ve askeri gücü elinde bulunduran emperyalist iktidar elitleridir (Said, 1999: 15; Bulut, 2016: 8). Said de oryantalist söylemleri Foucaultcu bir tarzda yapı sökülümüne uğratarak bu gerçeği ortaya çıkarmaya çalışmıştır (Clifford, 2014: 134-159; Racevskis, 2014: 177-199). Said'in oryantalizm ile emperyalizm arasında öngördüğü bağlantıyı benimseyen Azmeh'de benzer bir durumu öne sürer. Azmeh'e göre oryantalist literatür Doğu ve İslam hakkında sarf edilen her sözcüğü, bilgiyi ve görseli otomatik olarak Batı ile kıyaslayarak olumsuzlamaya dayalı normatif bir değerlendirme zeminine çekmektedir (Azmeh, 2000: 234). Azmeh'e göre bu normatif değerlendirme Batı'ya ait olarak kavramlaştırılan tabir ve özelliklerin, Doğu'yu ve İslam'ı tasvir ederken "doğrudan ters çevrilmesi" ile yapılmaktadır. Bu minvalde Doğu, Batı'nın kendisine olumlu anlam yüklediği olguların zıtlık çerçevesinde ters çevrilmesi ile mütemadiyen olumsuzlanan bir nesne haline gelir. Bu söylemin sonucu ise Doğu'nun Batı'dan bütünüyle farklı bir olumsuzlanmış alan haline getirilmesidir (Azmeh, 2000: 234 -235; Azmeh, 2003: 135-140). Bu kapsamda Doğu ve İslam, Batı'ya kıyasla olumsuz ve bambaşka bir dünya olarak inşa edilir. Başka bir deyişle olumsuzlaştırma vasıtasıyla mutlak bir şekilde ötekileştirilir (Azmeh, 2003: 141-145). Azmeh, oryantalizmin bu Doğu'nun sürekli olumsuzlanmasına dayalı söylem üretimini "ters türev alma operasyonu" olarak tanımlar (Azmeh, 2000: 236). Azmeh'e göre bu operasyon şu şekilde icra edilir; öncelikle Doğu'ya ait kültürel bir olgu pozitivist anlamda gözlemlenebilir bir konu veya sorun olarak ele alınır. Bu minvalde de bahse konu kültürel olgu bir söylem haline getirilir. Onun söylem haline getirilmesi aynı zamanda onun Batı'lı normlar ile değerlendirilmesi ve eleştirilmesi için bilimsellik adı altında gerekli meşruiyeti de sağlar. Daha sonra da söz konusu olgu karşı söylem aracılığıyla Batı normlarının tam zıttı olarak olumsuzlanır. Bu olumsuzlanmanın desteklenmesi için ise sadece Batı'lı anlayışa dayalı veya Batı'lı anlayışın ürünü somut veriler üretilir. Azmeh, bu olumsuzlanmaya dayalı söylemin bir kez üretildikten sonra kendi kendini tekrarlayarak benzer söylemlerinde üretimine temel attığını öne sürer. Zira Azmeh'e göre bu kendi kendini besleyen söylem üretimi de oryantalizme dinamizm katar (Azmeh, 2000: 236-238; Azmeh, 2003: 147-150). Azmeh, oryantalistlerin önce İslam hakkında Batı'lı anlayış ve normlara göre olumsuzlamaya dayalı söylemler aracılığıyla hayali ve kurgulanmış bir Doğu ve İslam yarattıklarını, daha sonra Doğu ve İslam hakkında gözlemledikleri her veriyi taraflı bir şekilde bu kurguladıkları Doğu ve İslam'ı desteklemek için kullandıklarını belirtir (Azmeh, 2000: 237). Bu ters türev alma operasyonunda oryantalistler için Doğu'da gerçekten siyasi sistemlerin tamamen despotizme, irrasyonelliğe, keyfiliğe dayanıp dayanmaması veya Doğu toplumlarının gerçekte geri kalmış olup olmamaları önemli değildir. Zira Oryantalistler için önemli olan inşa ettikleri Doğu'nun bu şekilde olumsuz anlaşılmasıdır (Azmeh, 2003: 152-155). Azmeh'e göre sorun şu şekilde özetlenebilir, oryantalistlerin İslam toplumlarındaki her olgunun nedeni olarak tanımladıkları ontolojik İslam ve Doğu kavramları aslında yine oryantalistleri kendi kurguladıkları Doğu ve İslam'dır (Azmeh, 2000: 200-203). Oryantalistlerin bir ontolojik kavram olarak bütün çalışmalarını dayandırdıkları bu Doğu ve İslam anlayışı, nesnel bir tasavvurdan ziyade yine oryantalistlerce ters türev alma operasyonları ile üretilen geçmiş söylemlerden derlenen, öznel anlayış ve çıkarlar doğrultusunda biçimlendirilen, kendi zihinlerindeki imaja uyan hayali bir Doğu ve İslam'dır. Bu minvalde oryantalistlerin nesnellik şemsiyesi altında yaptıkları İslamiyat çalışmaları da bilimsellikten uzaktır. Çünkü ontolojik olarak öznel ve taraflı imgelerle inşa edilen hayali bir olgunun epistemolojik olarak nesnel bir şekilde değerlendirilmesi imkansızdır. Zira söz konusu olgunun kendisi zaten subjektiftir, onu analiz etmeye çalışanlar tarafından inşa edilmiştir (Azmeh, 2003: 166-168). Başka bir deyişle oryantalizm pozitif bir bilim dalı değildir. Çünkü pozitif bilim bir toplumu yargılamayı değil sadece onu anlamayı amaçlar. Fakat oryantalizm yargılama, reddetme, inşa etme ve suçlama hakkını kendinde bulur (Azmeh, 2003: 172-177). Burada diğer önemli bir husus da oryantalistlerce veri olarak seçilen olguların da üretilen söylemi destekler nitelikte olmasıdır. Bu durumda oryantalistlerin yaptığı önermeler ve çalışmalar bilimsel literatür kullanılsa da koca bir totolojiden ibarettir (Azmeh, 2003: 180). Mutlak olarak Batı'nın olumlandığı ve Doğu'nun olumsuzlandığı bir otomatikleşmiş söylemler bütününe dayalı oryantalist paradigma sürekli Doğu'nun ve İslam'ın gerçekliğine bakılmaksızın olumsuzlandığı bir söylem üretim mekanizmasına takılı kalmıştır (Azmeh, 2003: 188). Azmeh'e göre oryantalistler Doğu ve İslam hakkında elde ettikleri verileri önce kategorize etmekte, sonra sıkı bir ayrıştırmaya tabi tutarak, hangilerinin kurguladıkları İslam ile nedensel bağı olduğuna karar vermektedir. Azmeh, bu veri işleme yönteminin sadece Doğuların ve Müslümanların duygularını incitmekle kalmadığını aynı zamanda Doğu'nun uydurma bir Doğu haline gelmesine de yol açtığını belirtir (Azmeh, 2003: 203-213). Said gibi Azmeh'de oryantalizmin seçici verileri kurguladığı Doğu ve İslam'a nedensel olarak bağlamaya

dayanan veri işleme yöntemini onun “büyük totolojisi” olarak tanımlar (Azmeş, 2000: 238). Bu minvalde Azmeş, oryantalistin nesnel bir bilgi türü değil, Batı’nın kendi çıkarları ve anlayışı doğrultusunda, anlayabileceği ve kavrayabileceği bir kurgusal Doğu ve İslam imajı yaratma biçimi olduğunu öne sürer (Azmeş, 2000: 238-239). Azmeş, Said ile de aynı görüşü paylaşarak, bu kurgulanmış Doğu ve İslam imajının da Batı tarafından Doğu ve İslam toplumları üzerinde hakimiyet kurma amacını taşıdığını belirtir (Azmeş, 2000: 239). Azmeş’e göre oryantalistler sadece kendi ürettikleri “büyük oryantalist totolojiyi destekleyecek verileri işlemekte ve niceliksel olarak arttırmaktadır. Bu minvalde de elde edilen her veri, geri planda kurgulanan bir olguyu yani oryantalistlerce kurgulanan hayali Doğu’yu ve İslam’ı, bir ters türevle destekler nitelik alır (Azmeş, 2000: 240-241). Azmeş’e göre bu totolojinin kanıtlanabilmesi için oryantalistlerce Doğu ve İslam’a Batı’nın ters türevi alınarak atfedilen her bilgi ve söylemin yapı sökülüne uğratarak kurgusallığının ortaya çıkarılması gereklidir (Azmeş, 2000: 251-253).

Özetle, Said ve Azmeş’in fikirlerinden yola çıkılarak oryantalist Doğu ve İslam hakkında nesnel ve tarafsız verilere dayanan bir bilgi üretim mekanizması olmadığı, aksine Batı’nın göreceli üstün ekonomik, siyasi ve askeri gücünün yardımıyla, Doğu ve İslam toplumlarını tahakküm altına almak, ötekileştirmek ve kendi çıkarları doğrultusunda biçimlenen bir nesne haline getirmek için kullanılan bir totoloji haline geldiği söylenebilir. Bu minvalde oryantalist bilgi üretim mekanizması için önemli olan Doğu’nun ve İslam’ın gerçekte ne olduğundan ziyade Batı çıkarları için nasıl olması gerektiğidir. Dolayısıyla da oryantalist bilgi üretim mekanizması Doğu’nun ve İslam’ın anlam ve kavramları ile kendi hakkında konuşmasına, kendini ifade etmesine hatta savunmasına dahi izin vermemektedir. (Azmeş, 2003: 210-215).

Bu kapsamda Said ve Azmeş’in oryantalist bilgi üretimi hakkındaki görüşleri ile çalışmada daha önce üzerinde durulan Foucault’un bilgi/söylem üretimi ile iktidarın tahakküm kurması arasında öne sürdüğü ilişkiyi uzlaştıran bir bilgi üretim mekanizmasının Şekil 2’de arz edilen biçimde teorik bir temelde ele alınabileceği düşünülmektedir. Bu teorik temelin aynı zamanda oryantalist bilgi ve söylem üretiminin bir ürünü olduğu kabul edilebilecek “medenileştirme”, “demokratikleştirme” ve “terörle mücadele” kavramlarının yapı sökülüne uğratarak, kurgusallıklarının ortaya çıkarılabilmesi için gerekli bakış açısının sağladığı da öne sürülmektedir. Bu minvalde Şekil 2’de sunulan bilgi üretim mekanizmasının aşama ve bileşenlerinin açıklanması yerinde olacaktır. Buradaki “iktidar elitlerinin çıkarları” bileşeni Avrupa’da tarihsel süreç içerisinde toplumu yöneten kesiminin yani Foucault’un bahsettiği iktidarın öznel çıkarlarını ifade etmektedir. Zira iktidar elitlerinin çıkarları yönettikleri toplumun kolektif kimlik ve anlayışının oluşumunda ve biçimlendirilmesinde başat role sahiptir (Wendt, 1992: 400-403; Foucault, 2000: 29-33). Başka bir deyişle iktidar ve onun çıkarları yönetilen toplumun kolektif kimlik ve anlayışının oluşmasında yegane değil ama en önemli belirleyici bağımsız değişken olarak kabul edilebilir.

Şekil 2: Avrupa’nın Oryantalist Bilgi Üretim Mekanizması

Burada diğer önemli bir husus da analiz edilen Batı toplumunda bu iktidarın kim olduğu meselesidir. Aslında iktidardan kast edilen belli bir dönemde sahip oldukları ekonomik, siyasi ve sosyal güçler nedeniyle söylem üretme ve dayatma kapasitesini elinde tutan elit kesimdir. Bu elit kesim tarih

boyunca değişmez bir aktör grubu değildir (Foucault, 2000: 55-63). Ortaçağ boyunca bahse konu iktidar eliti Kilise ve İmparatorun başı çektiği ruhani ve aristokratik zümre iken (Rönesans ve Reform sonrasında, özellikle de Otuz yıl Savaşlarından sonra ulusal çıkarları ön plana alan, merkezileşmiş ulusal ve merkantalist monarşiler halini almıştır (Kissinger, 2011: 48 -52; Fukuyama, 1999: 220; Fontana, 2003: 51-69; Le Goff, 2008: 48; Çoban, 2009: 94). 19'uncu Yüzyılda ise söz konusu monarşiler yerlerini hızla siyasi, ekonomik ve sosyal gücü elinde bulunduran kapitalist elit kesimin kontrolündeki emperyalist politikalar güden hükümetlere bırakmıştır (Tilly, 2016:51-53). İki savaş arasındaki dönemde Almanya, İtalya ve İspanya gibi bazı Avrupa ülkelerinde bahse konu iktidar faşist diktatörlüklerin eline dahi geçmiştir (Casanova, 2015: 22-28). 1970'li yıllardan sonra neoliberalizmin ve küreselleşmenin etkisiyle anılan iktidar çok uluslu küresel şirketlerin yani ekonomik elitlerin ve medyanın ağırlıklı olarak etkilediği demokratik kurumları yöneten siyasi elitlerin kontrolüne geçmiştir (Stigliz, 2005: 229-257; Sharma,2008: 2-9; Learner, 2007: 83-126). Batı toplumunun kolektif kimlik ve anlayışı da bu değişimlerin paralelinde tekrar tekrar biçimlenmiştir. "İktidar elitlerinin çıkarları" bileşeninin açıklanmasından sonra ikinci bileşenin yani kollektif kimlik ve anlayışın bilgi üretim mekanizması üzerindeki etkisinin açıklanmasının yerinde olacaktır. Kollektif kimlik ve anlayış belli bir toplumda "biz" ve "öteki" kavramlarının ne şekilde tahayyül edileceğini, bahse konu toplumda kimin "biz" kimin ise "öteki" olarak tanımlanacağını belirleyen bir olgudur. Burada sadece ötekinin belirlenmesi ve tanımı değil aynı zamanda ona karşı nasıl bir tavır alınacağı ve onun ne şekilde tasvir edileceği de söz konusudur (Wendt, 1992: 391-423). Zira bir ötekiden diğer bir ötekiye de belli bir fark olacağı aşıkardır. Örneğin Alman toplumu için Hollandalı bir öteki ile İranlı bir ötekinin aynı şeyi ifade etmeyeceği bir gerçektir. Bu çalışma açısından değerlendirilirse Batı'nın kolektif kimlik ve anlayışı Batı toplumunun İslam'ı ve İslam toplumlarını bir öteki olarak nasıl tanımlayacağını, nasıl bir tutum alacağını, İslam toplumlarına karşı uygulanan Batı politikalarının ne şekilde meşrulaştırılacağını belirlenmesinde nedensel bir rol oynar. Lakin bir düşman ve tehdit olarak tanımlanarak güvenlikleştirilmiş bir İslam tahayyülü, Batı toplumunun gözünde İslam ülkelerinin Batı devletleri tarafından işgal edilmesini veya Batı'nın kendi içinde yaşayan, hatta kendi vatandaşı olan Müslümanlara karşı onların insan ve vatandaşlık haklarını hiçe sayarak, kolluk kuvvetleri tarafından sistematik gözetim uygulanmasını meşrulaştıracaktır. Bahse konu kolektif kimlik ve anlayıştaki tehdit algısının daha da yükseltilmesi anılan Batı toplumunda kamusal alanda İslam'a ait her şeyin güvenlikleştirilmesinin, politikleştirilmesinin hatta polemikleştirilmesinin normalleşmesine neden olabilir (Göle, 2015: 35-44). Zira günümüzde Avrupa toplumunda başörtüsünden sünnete, helal gıdadan minare inşasına İslam'ın kamusal alanda görülen bütün sembollerinin bir tehdit olarak algılanması da bu kolektif kimlik ve anlayıştaki İslam tasavvurunun bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Göle, 2015: 152). Bu kapsamda "kolektif kimlik ve anlayış" bileşeninin belli bir topluma sunulan bilgi ve söylemin nasıl ve ne şekilde algılanacağı üzerinde belirleyici bir role sahip olduğu öne sürülebilir. Dolayısıyla da "kolektif kimlik ve anlayış" bileşeninin "bilgi üretimi" bileşeni üzerinde etkisi olan önemli bir bağımsız değişken olduğu kabul edilebilir. Şekil 2'de arz edilen "bilgi üretimi", "ters türev alma" ve "İslam hakkında veri girişi" bileşenleri ise çalışmada daha önce üzerinde durulan Azme'h'in "ters türev alma" yöntemi ve onun ortaya çıkardığı totolojik sonucu ifade etmektedir.

4. ORYANTALİZM VE BATI'NIN EMPERYALİST POLİTİKALARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN "MEDENİLEŞTİRME", "DEMOKRATİKLEŞTİRME" VE "TERÖRLE MÜCADELE" KAVRAMLARI ÜZERİNDEN 19'UNCU YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE YAPI SÖKÜMÜ

4.1. 19'uncu Yüzyıldan Günümüze Batı'nın İslam Dünyası Üzerinde Tahakküm Kurması:

19'uncu Yüzyılın başında Batı Aydınlanma ve Sanayi Devriminin sonucunda dünya çapında daha önce görülmemiş siyasi, ekonomik ve askeri bir güce kavuşmuştur. Bu sürece aynı zamanda kapitalist bir ekonomik sistemin ortaya çıkması eşlik etmiştir. Bu büyük çaplı değişim ise Batı'nın hızla artan bir oranda yeni hammadde kaynakları ve pazar bulma ihtiyacını beraberinde getirmiştir (Tilly, 2016: 58-67). Başka bir deyişle 19'uncu Yüzyılın başında Batı'nın diğer medeniyetlere kıyasla kazandığı mutlak üstünlük aynı zamanda onun gelişen ekonomisini beslemek için emperyalist bir siyaset uygulamasına imkan sağlamıştır. Bu minvalde de dünya büyük oranda Batı'nın emperyalist istilasına maruz kalmıştır (Roberts, 2011: 779-782; Morris, 2014: 600-602; Kalın, 2016: 287). Bu emperyalist istiladan İslam dünyasının da büyük oranda etkilenmiştir (Devji, 2014: 260; Kalın, 2016: 288). Zira anılan döneme kadar İslam dünyası ile Batı arasında zaman zaman birbirinin aleyhine değişse de kısmen bir güç dengesinin varlığından söz edilebilir. Fakat 17'inci Yüzyıldan itibaren İslam dünyasının aleyhine yavaş yavaş değişmeye başlayan bu güç dengesi 19'uncu Yüzyılın başında tamamen Batı'nın lehine dönmüştür (Bulut, 2014: 85-86; Kalın, 2016: 355-357; Ferguson, 2011: 9-12; Roberts, 2011: 801-802).

Bünyesinde milyonlarca Müslüman nüfus bulunduran Hindistan 1858 yılında resmen İngiltere tarafından sömürgeleştirilmiştir. Hindistan'ı takiben 1881 yılında Mısır ve Sudan, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Suriye ve Lübnan hariç bütün Ortadoğu toprakları İngiltere tarafından işgal edilmiştir (Roberts, 2011: 805-808; Kalın, 2016: 290). Fransa ise 1830'da Cezayir'i, 1881'de Tunus'u, 1905'de Fas'ı ve Sahra'daki İslam topraklarını, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Suriye ve Lübnan'ı sömürgeleri haline getirmiştir. Benzer şekilde Hollanda 1830 yılından itibaren İndonezya'yı, Rusya 19'uncu Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Orta Asya'daki Türk-İslam devletlerini, İtalya ise 1885'de Somali'yi, 1911 yılında da Libya'yı sömürgesi haline getirmiştir (Roberts, 2011: 809-817; Uçarol, 2006: 302-309). Dolayısıyla 20'inci Yüzyılın başında dünya üzerinde direkt Batı işgaline maruz kalmayan sadece iki İslam ülkesi kalmıştır. Bu ülkeler de Osmanlı İmparatorluğu ve İran'dır. Fakat bu iki ülkenin de her ne kadar fiilen Batı tarafından işgal edilmeseler de Batı'nın tahakkümünden tamamen bağımsız bir yönetime sahip oldukları da söylenemez (Devji, 2014: 270). Zira gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse İran 20'inci Yüzyılın başında ekonomik ve siyasi olarak Batı müdahalelerine açık, bir çeşit yarı-sömürge haline getirilmiştir (Garthwaite, 2007: 183-202; Roberts, 2011: 911-914; Lewis, 2017:61). Bu kapsamda 20'inci Yüzyılın başında İslam dünyasının emperyalist bir istila hareketi ile büyük oranda Batı tarafından siyasi, ekonomik ve kültürel olarak fiilen tahakküm altına alındığı söylenebilir (Devji, 2014: 272). Bu tahakküm süreci 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren biçim değiştirirse de devam etmiştir. Öncelikli olarak 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslam toplumlarına yönelik tahakküm kurma politikalarının başat aktörünün değişen küresel güç dengelerinin sonucu olarak ABD olduğu görülmektedir (Kissinger, 2006: 502-528; Arı, 2008: 241-252; Chomsky, 2011: 76-77; Kumar, 2016: 10-11). Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de tekrar değinilecek diğer önemli bir nokta da anılan dönemden itibaren tahakküm kurma stratejisinin geçmişin fiili işgal etme yönteminden ziyade öncelikle ekonomik ve siyasi olarak bağımlı hale getirerek hegemonya kurma, bunun yetmediği noktalarda askeri yöntemlere başvurma şeklinde bir dönüşüme uğramasıdır. Bahse konu stratejinin de 20'inci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı tarafından oldukça etkin bir şekilde kullanıldığı söylenebilir (Chomsky, 2011: 84-88; Lens, 2003: 180-181). Bu minvalde İslam toplumlarının büyük çoğunluğu 20'inci Yüzyılın ortasından günümüze kadar geçen süreç içerisinde şeklen bağımsız devletler olarak mevcudiyetlerini korusalar da gerek siyasi gerek ekonomik alanlarda büyük oranda başta ABD olmak üzere Batı'nın tahakkümüne maruz kalmışlardır (Chomsky, 2011: 89-90).

4.2. Batı'nın 19'uncu Yüzyılda İslam Dünyasına Yönelik Tahakküm Kurma Politikaları ile Oryantalist Bilgi Üretimi Arasındaki İlişkinin Yapı Sökümcü Analizi:

Batı'nın 19'uncu Yüzyılda İslam dünyasına yönelik emperyalist bir tahakküm kurmaya başlaması aynı zamanda Batı'lı iktidar elitlerinin ideolojik bir çıkmaza girmesine neden olmuştur. Zira Aydınlanmanın eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi evrensel değerleri ile Batı'nın emperyalist politikaları çatışmaktaydı (Rodinson, 2002: 63-64). Bu durum Batı'lı iktidar elitlerinin uyguladıkları emperyalist politikaları gerek kendi toplumları gerekse sömürge toplumları nezdinde meşruiyetini şüpheli duruma sokmaktaydı (Rodinson, 2002: 65). Bu minvalde de anılan dönemde Batı'lı iktidar elitleri tarafından Aydınlanmanın evrenselciliğinin yerini insanlar ve medeniyetler arasındaki farkı vurgulayan bir söyleme bırakmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç ise oryantalist bilimsellik adı altında ürettiği bilgi ve söylem üretim mekanizması ile giderilmeye başlanmıştır (Kumar, 2016: 49). Buradaki amaç öncelikli olarak Batı medeniyetinin diğer medeniyetler üzerinde mutlak üstünlüğünü teyit etmek ve Batı'nın "medenileştirme misyonu" altında sözde diğer geri kalmış medeniyetleri ihya etmek için onlar üzerinde tahakküm kurmasını meşru bir eylem haline getirmektir (Aydın, 2015: 224-225; Blunt, 1975: 175-177). Bu minvalde oryantalist bilgi üretim mekanizması tarafından Batı medeniyeti apriori olarak özgürlük, hukuk, rasyonellik, bilim, ilerleme, düşünsel merak, icat etme ve girişimcilik ruhu ile özdeşleştirilmiştir (Lockman, 2004: 58). İslam ise Batı'nın tam bir zıttı olarak geri kalmış, ilkel, müstebit, durağan, kalıplaşmış, kendi kendini ifade edemeyen, sefalet içerisinde, Ortaçağ'da takılı kalmış ve Batı'nın müdahalesi olmadan kendi kendine medenileşmesi mümkün olmayan bir medeniyet olarak kurgulanmıştır (Rodinson, 2002: 62; Bulut, 2016: 115-117; Cuayyıt, 1995: 26-31; Lockman, 2004: 60). Burada belirtilmesi gerekli diğer bir husus da oryantalistlerin bu kurguladıkları İslam'a atfettikleri olumsuz niteliklerin nedeni olarak İslam'ın teolojik esaslarını yani özünü öne süren bakış açısına dayanmalarındır (Pruett, 2000: 86-102). Zira bu bakış açısına göre İslam toplumlarının geri kalmalarının nedeni sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlardan ziyade İslam'ın içeriğidir. Başka bir deyişle oryantalistlere göre İslam toplumlarında kadınlar baskı altında ise bu Kuran'ın öğretileri nedeniyledir, Müslüman toplumlarda girişimcilik ruhu yoksa bu İslam geleneği yüzündendir, İslam ülkeleri geri kalmışsa bu yine Kuran'ın kabahatidir. Kısacası oryantalistler İslam toplumlarında Batı toplumuna kıyasla eksik olan her şeyin nedeni olarak İslam'ın dinsel metinlerini öne çıkararak bir bakış

açısı benimsemişlerdir (Cuayyıt, 1995: 110-115). Bu kapsamda oryantalistlerin İslam'ın dini metinlerini de kendi kurguladıkları İslam'a uydurulmaya çalışıldığı söylenebilir (Almond, 2013: 33-40). Bu kurgusal İslam'ı Batı toplumunun anlayacağı şekilde söylemleştirmek amacıyla da anılan dönemde Batılı iktidar elitleri tarafından oryantalist çalışmalar yapan kurum, kuruluş ve araştırmacılara oldukça fazla maddi ve siyasi destek verilmiştir. (Kalın, 2016: 312-313) Bu kurgusal İslam Batı'da Hegel (Cuayyıt, 1995: 115-121) ve John Stuart Mill (Aydın, 2015: 377) gibi düşünürler, Byron (Kula, 2011: 473-483), Hugo (Kula, 2011: 525-564) ve Neval (Bulut, 2016: 119) gibi şair ve yazarlar ve Lord Cromer (Esposito, 2001: 63) ve Jean-Baptiste Fourier (Said, 1999: 95) gibi dönemin devlet adamları tarafından dahi benimsenmiştir. Dolayısıyla Batı toplumunun kolektif anlayışına İslam toplumlarının geri kaldığı, kendi başlarına ilerleyemeyecekleri, bu minvalde de Batı'nın onların iyiliği için ve onları medenileştirmek amacıyla müdahale etmesi gerektiği söylemi yerleşmiştir (Aydın, 2015: 160-165). Başka bir deyişle Batı'nın emperyalist arzu ve çıkarları "medenileştirme misyonu" adı altında hem Aydınlanma değerlerine uydurulmuş hem de toplumsal meşruiyete kavuşturulmuştur. Hatta bu emperyalist politika Batı'nın insanlığa karşı bir sorumluluğu olarak da söylemleştirilmiştir (Aydın, 2015: 165-169; Kumar, 2016: 52; Spurr, 1993: 113). Bu minvalde başta Britanya ve Fransız sömürge imparatorluklarında görüldüğü gibi Batı "medeniyet getirme" adı altında İslam dünyasının büyük kısmını işgal etmiş ve İslam toplumlarının öznel yapılarını hiç dikkate almadan kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendirmiştir (Spurr, 1993: 115-117). Zira İslam dünyasının Batı tarafından "medenileştirme" misyonu adı altında sömürgeleştirilmesi İslam toplumları üzerinde çok ciddi tahribat yaratmıştır (Arı, 2008: 169-182; Kor, 2011: 34-38). İslam dünyası hala Batı sömürgeciliğinin bıraktığı sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlarla uğraşmaktadır (Fanon, 2013: 243-247).

4.3. 20'inci Yüzyılın İkinci Yarısında ABD'nin İslam Dünyasına Yönelik Tahakküm Kurma Politikaları ile Oryantalist Bilgi Üretimi Arasındaki İlişkinin Yapı Sökümcü Analizi:

Çalışmada daha önce belirtildiği üzere 19'uncu Yüzyılda ve 20'inci Yüzyılın başında İngiltere ve Fransa İslam dünyasının büyük bir bölümü sömürgeleştirmiş ve bu eylemlerini büyük çapta destekledikleri oryantalist söylemlere dayanarak meşrulaştırmışlardır. Bu oryantalizm ile emperyalizm arasındaki benzer ilişki II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan yeni emperyalist güç ABD tarafından teslim alınıp, neoliberal formlarda ve biçimlerde kullanılmaya devam edilmiştir (Kumar, 2016: 12-13). Bu kullanım yöntemi Soğuk Savaş döneminde genelde Sovyet tehdidi kapsamında ele alınırken, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin küresel çıkarları doğrultusunda uygulanmıştır (Kumar, 2016: 13-14). ABD'nin sömürge karşıtı geçmişi nedeniyle uyguladığı emperyalist politika İngiliz ve Fransızların yani Avrupa'nın geçmişte uyguladığı emperyalist politikadan yönetsel olarak farklıdır. Çünkü geçmişin sömürgeci imparatorlukları ile aynı tarz bir emperyalist politika ABD'nin kendi değer sistemleri ile çatışma yaşamasına yol açma potansiyeline sahiptir (Lens, 2003: 179). Bu minvalde ABD'nin yeni emperyalist politikası ABD'ye sadakat ve ABD'nin çıkarlarına uygun politikalar uygulamak şartıyla hedef ülkelere ekonomik ve siyasi yardım yapmaya, bunların tersi bir tutum alan ülkeleri de askeri, siyasi ve ekonomik yöntemlerle hizaya getirmeye dayanan bir yöntemdir (Lens, 2003: 180-181). Bu yeni model sömürgecilik Melani McAlister'in, dilimize "hayırhah üstünlük" olarak da çevrilebilecek, "benevolent supremacy" kavramıyla teorikleştirilmiştir (McAlister, 2005: 9). Bu kavram, Amerikan egemenliğindeki dünyanın serbest pazar kapitalizmi yoluyla herkes için özgürlük ve demokrasi sağlayacağı anlayışına dayanmaktadır (McAlister, 2005: 21-28). Bahse konu "benevolent supremacy" kavramı aynı zamanda da anti sömürgeci ve anti komünist bir bakış açısı ile de özdeşleştirilir (McAlister, 2005: 33-35). Fakat tarihsel süreç dikkate alındığında buradaki anti sömürgecilik kavramının ABD için bir ilkeden ziyade kendi öznel çıkarlarını gerçekleştirmek için pragmatik bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir (McAlister, 2005: 42-44). Bu duruma en güzel örnek, Ortadoğu'da körfez monarşilerinin İngiltere'den bağımsızlığı kazanmasını çıkarları doğrultusunda destekleyen ABD'nin, Cezayir ve Vietnam Savaşlarında yine kendi çıkarları doğrultusunda Fransa'yı desteklemekten çekinmemesidir. Zira anılan dönemde ABD'nin en büyük amacı "açık kapı politikası" olarak da bilinen, bütün dünya pazarlarının ABD'ye engelsiz olarak açılmasıdır (Lens, 2003: 366). Bu engel eski sömürgeci güç, yerel bir diktatör veya seçilmiş bir hükümet olabilir. ABD için bunun bir önemi yoktur. "Açık kapı politikası" gereğince bahse konu engel içinde askeri yöntemlerde de dahil her yöntem kullanılarak ortadan kaldırılmalı ve ABD'nin hedef ülkenin pazarına girmesi sağlanmalıdır. Bu aslında günümüzde de kullanılan yeni emperyalist bir yöntemdir (Lens, 2003: 367-368; Layne, 2006: 28-37). Bu yeni emperyalist yöntem ABD'de iktidara hangi siyasi parti gelirse gelsin, Demokratlar veya Cumhuriyetçiler, itina ile uygulanmıştır. Aralarındaki tek fark Cumhuriyetçi hükümetler genelde ABD'nin bu stratejisini tek taraflı olarak ve sert politika uygulayarak yani "unilateral" bir tarzda icra ederken (Skidmore, 2005: 207-228; Krauthammer, 2002: 5-17), Demokrat hükümetler genelde çok taraflı uzlaşma ile yapılan "multilateral"

bir tarzda icra etmektedir (Ikenberry, 2003: 533-546). Fakat ABD'nin çıkarları doğrultusunda bir dünya sistemi yaratmak şeklinde özetlenebilecek amaç aynıdır (Ikenberry, 2003: 547). Bu yeni emperyalist politikanın II. Dünya Savaşı sonrasında başlamasıyla ABD'de İslamiyat çalışmalarının hız kazanması ve sistematikleşmesi arasında da bir eş zamanlılık vardır (Said, 1999: 122-125; Bulut, 2016: 153-159). Bunun en büyük nedeni de daha önce belirtildiği gibi ABD'nin II. Dünya Savaşından sonra bir süper güç haline gelerek Ortadoğu'daki İngiliz ve Fransız emperyalist politikaları devralmasıdır. Çünkü ABD'nin bu emperyalist politikaları devralması, onun bahse konu emperyalist politikaları yönlendirebilmesi için İslam toplumları hakkında bilgiye ihtiyaç duymasına yol açmıştır. Bu minvalde de gerek bu bilgi ihtiyacını karşılamak gerekse ABD'nin emperyalist çıkarları doğrultusunda İslam toplumları hakkında yeni bilgi üretim mekanizmalarını devreye sokmak amacıyla ABD'de sistematik ve kurumsal İslamiyat çalışmalarına başlanmış, zamanla ABD'deki üniversiteler ve araştırma kurumları ABD'nin emperyalist çıkarlarını karşılayan bilgi üretim mekanizmasını devletin yoğun desteği ile işletmeye başlamışlardır (Kumar, 2016: 57). Bu kapsamda da pek çok Avrupalı oryantalist Amerikan üniversitelerine giderek, oryantalist yöntemlerin ABD'de yerleşmesine yol açmıştır. Bu oryantalistlere örnek olarak H.A.R. Gibb ve Gustave von Grunebaum gösterilebilir (Said, 1999: 296). Başka bir deyişle özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'de icra edilen oryantalist çalışmalar Avrupa oryantalistinin bazı epistemolojik farklılıklar gösteren bir güncellenmiş devamı niteliğindedir. Bu güncellenmiş versiyon daha sonra Avrupa'ya ithal edilerek, oradaki oryantalist çalışmalarında epistemolojik değişim yaşamasına da neden olacaktır (Bulut, 2016:156). Lakin bunda şaşılacak bir şey de yoktur. Foucault'da belirttiği gibi iktidar ile bilgi arasında sıkı bir ilişki vardır. Artık iktidar ABD olduğu için oryantalist bilgi üretiminin de onun tekelinde olması zaten beklenen bir durumdur. Bu yeni emperyalizm tarzının meşrulaştırılması için de geçmişin oryantalist söyleminden de farklı bir dil kullanılmasını gerekmiştir. Bu dil ABD'de "modernizasyon kuramı" adı altında inşa edilmiştir (Kumar, 2016: 60). Max Weber'in "geleneksel" ve "çağdaş" toplumları ayırt eden çalışmalarına dayanan bu kuram; geleneksel toplumların tarımsal ve kırsal olduğunu, siyaseten otoriter yapılara daha yatkın olduklarını ve yavaş değiştiklerini öne sürerken, modern endüstriyel toplumları değişim, eşitlikçilik ve demokrasi ile özdeşleştirir (Slattery, 2012: 40-50). Bu kuramda İslam toplumları geleneksel toplum sınıfında değerlendirilmiştir (Kumar, 2016: 60). Modernizasyon kuramına göre geleneksel toplumlar kendi kendilerine demokrasi ve özgürlüğü yaratacak değişimi yapamazlar. Bu nedenle onlara bu değişim modern bir toplum tarafından ithal edilmelidir (Kumar, 2016: 60-61). Bu yeni anlayışa göre Ortadoğu toplumları yani İslam toplumları geleneksel yapılar içerisinde oldukları için gerek değişime kapalı olmaları gerekse özgürlük bilincine sahip olmamaları nedeniyle demokratikleşme yaratacak bir kapasiteye sahip değillerdir. Bu minvalde de onlara bu değişimi getirecek Batı müdahalesine muhtaçlardır (Lerner, 1995: 34-56, Kumar, 2016: 61). Kumar'a göre bu dünyayı "biz" ve "onlar" olarak ikiye ayırmanın yeni yoludur. Modernizasyon kuramına göre "biz" olarak tabir edilen Batı toplumu dinamik, bilime yönelik rasyonel bireysel gelişimi destekleyici, demokrat ve eşitlikçi iken, "onlar" olarak tabir edilen Doğu ve İslam toplumları statik, dar görüşlü, despotik ve otoriter olarak tanımlanır. Bu kavrama göre geleneksel toplumların modernleşmeye doğru evrilebilmesi için kendi başlarına beceremeyecekleri kabul edilmesi nedeniyle, Batı'nın onlara müdahalesi gereklidir. Bu Batı müdahalesi sayesinde bahse konu toplumlar sözde özgür, demokratik ve serbest pazar ekonomisine sahip kurumlara kavuşacaktır (Kumar, 2016: 60-61). Başka bir deyişle bu kuram Batılı demokratik değerlerle uzlaşmayı kendi başına becerme kabiliyeti olmayan bir İslam kurgusu yaratmaktadır. Bu kuramın özeti aslında bir yeni kuşak oryantalist olan Huntington'un aşağıdaki demecinde oldukça iyi görülmektedir.

...Daha dikkatli, daha orta yolu izleyen bir şekilde hareket etmemizi arzu ederdim. Ne var ki, bizim kültürümüzde bir evrensellik telakisi vardır. Bu telakiye göre dünyada herkes aslına bakarsanız bizim gibidir. Bizim gibi değillerse, bizim gibi olmak isterler. Eğer bizim gibi olmak istemiyorlarsa ortada bir yanlışlık var demektir. Onlar kendi hakiki menfaatlerini anlamıyor demektir. Bizim gibi demokratik olmaları için onları ikna etmemiz veya her yolu deneyerek zorlamamız, müdahale etmemiz gerekir (Aydın, 2015: 46-47).

Huntington'un demecinde görüldüğü gibi aslında bu modernizasyon kuramı önceki oryantalist söylemin güncellenmiş ve başka bir şekilde tezahüründen başka bir şey değildir (Kumar, 2016: 61-62). Zira amaç aynıdır, demokrasi ve özgürlük getirme adı altında "İslam toplumlarını sömürmek" (Little, 2002: 20). Başka bir deyişle demokrasi ve özgürlük getirmek için müdahale etme kavramı aslında yeni emperyalist devletlerin iktidar elitlerinin kendi çıkarları doğrultusunda, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeleri biçimlendirmesinden başka bir şey değildir. Zira ABD'nin özgürlük ve demokrasi getirme misyonunun altında ise her ne pahasına olursa olsun Ortadoğu'daki petrol kaynaklarını kontrolü altında tutma amacı vardır (Skidmore, 2005: 232-233). Kaldı ki demokrasi ve özgürlük getirme

bahanesine rağmen ABD yeri geldiğinde çıkarları için 1953’de demokratik yöntemlerle seçilmiş ilk İran başbakanı olan Muhammed Musaddık’ı İran petrollerini millileştirmeye çalıştığı için CIA kontrollü bir darbeyle indirmekten de çekinmemiştir (Little, 2002: 28; Abrahamian, 2008: 190-193). Benzer durum ABD’nin 2001 yılında Afganistan’a ve 2003 yılında Irak’a müdahale etmesinde de görülmektedir. ABD’nin bu ülkelere müdahale etmesinin “terörle mücadele” dışındaki en önemli mazereti bahse konu ülkelere “demokrasi” getirme amacıdır (Arı, 2008: 591-598; Ayman, 2013: 1-22; Demirtepe, 2013: 49-55).

Batı’nın İslam toplumlarında tahakküm kurmak için kullandığı diğer bir unsur da “terörle mücadele” kavramıdır (Skidmore, 2005: 242-244). Soğuk Savaş sonrasında tek süper güç haline gelen ABD geçmişte Sovyet denge unsuru nedeniyle çıkarları doğrultusunda açıkça müdahale edemediği Ortadoğu’yu istediği gibi biçimlendirme imkanını yakalamıştır (Lens, 2003: 200-203). ABD çıkarları doğrultusunda yapılacak bu müdahalelerin meşrulaştırılması için İslam toplumları içerisinde kendi çıkarlarına uymayan grupları hedef haline getirilmesi gerekmektedir. Bu minvalde İslam ile terörizmi bağdaştıran, daha da önemlisi İslam’ı varoluşsal bir tehdit haline getiren bir bilgi üretim mekanizmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu çerçevede Bernard Lewis ve Samuel Huntington tarafından geliştirilen “Medeniyetler Çatışması” tezi popülerleştirilmiştir (Esposito, 2015: 197-203). Diğer taraftan bu bilgi üretim mekanizması aracılığıyla “ılımlı” ve “köktenci” olarak ikiye ayrılan bir İslam imajı yaratılmıştır. İlimli İslam, Batı çıkarlarına uyan ve onunla işbirliği yapan İslamcılara kapsarken, bu tanıma uymayan bütün İslami düşünce ve tutumlar köktenci ve terörist olarak söylemleştirilmiştir (Miller, 2017: 1-2; Gerges, 1999: 20-28; Esposito, 2015: 191-195). Bunun dolaylı sonucu olarak da Batı kendi çıkarlarına tehdit oluşturduğunu düşündüğü her İslam toplumuna, Afganistan ve Irak’ta olduğu ve günümüzde Suriye’de olmaya devam ettiği gibi, “terörle savaş” adı altında müdahale etmek için meşruiyet kazanmıştır (Esposito, 2015: 222-225). Burada yine oryantalist bilgi üretimi ile emperyalizm arasındaki ilişki göze çarpmaktadır. Çünkü İslam yine dışarıdan bakılarak kategorize edilmeye, tasnif edilmeye ve Batı’nın onu çıkarları için daha iyi kullanması amacıyla biçimlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Bu yöntemin 19’uncu Yüzyıl oryantalist yönteminden tek farkı İslam’a bir de “terörist” yaftası yapıştırılmasıdır. Oryantalist Bernard Lewis’de “İslami Terörizm” kavramının uygun ve yerinde bir kavram olduğunu Hz. Muhammed’in diğer dini önderlerden farklı olarak bir devlet kurduğunu ve İslam’ın en başından beri siyasi bir oluşum olarak tasarlandığını belirterek bu anlayışa destek verir. Lewis’e göre İslam’ın bu özelliği onun terörizme yatkın olmasına yol açmıştır. Lewis, göreceli zayıflığı ve bu yatkılığı nedeniyle günümüzde terörizmin İslam’ın bir parçası haline geldiği dahi öne sürer (Kumar, 2016: 171-172). Burada oryantalist bir tarzda terörizmin İslam’ın “özü” kaynaklı bir eylem olduğu vurgulanmaktadır. Tıpkı 19’uncu Yüzyılda oryantalistlerin durağanlığın, geri kalmışlığın ve ilkeliliğin nedeni olarak İslam toplumlarının öznel koşullarının yerine İslam dinini açıklayıcı neden olarak göstermesi gibi 20’inci Yüzyılın sonunda da terörizm bütün öznel şartlardan izole bir şekilde İslam dininin “özüne” gönderme yapılarak açıklanmaktadır (Kumar, 2016: 173). Kaldı ki Lewis’in iddiası İslam ile terörizmi bağdaştırmak için geçerli bir sebep ise aynı gerekçeler Yahudilik için de geçerlidir. Zira Hz. Süleyman ve Hz. Davud sadece peygamber değil aynı zamanda dönemlerinde yaşamış devlet adamı ve yöneticilerdir. Her ikisi de ilahi misyonlarının yanında İbrani Devleti’nin hükümdarlığı gibi bir siyasi görevi de icra etmişlerdir (Erdoğan, 2000: 13-22). Zira Lewis’in mantığı ile değerlendirildiğinde Yahudiliğin de terörizme yatkınlığı sonucu çıkar. Fakat günümüzde Batı’da kimse Yahudilik ile terörizmi bağdaştıran bir bakış açısını öne sürmemektedir. Yine Lewis başka bir makalesinde şöyle demektedir;

Bugün biz tartışılan meseleleri, politikaları ve bunları yürüten hükümetleri aşan bir ruh hali ve bir hareketle karşı karşıyayız. Bu, bir medeniyet çatışmasından daha az bir şey olmayıp, bizim Yahudi-Hıristiyan mirasımıza, seküler varlığımıza ve ikisinin dünya çapında yayılmasına karşı olan belki irrasyonel, fakat oldukça eski bir rakibin kesinlik arz eden bir karşı çıkışıdır (Lewis, 1990: 60; Aydın, 2015: 50).

Burada Lewis İslam toplumlarında ortaya çıkan Batı karşıtlığının nedeni olarak Batı’nın asırlar süren tepeden bakmasını, İslam toplumlarını aşağılamasını ve sömürmesini, Batı emperyalizmin bir sonucu olarak bahse konu İslam toplumlarındaki kronikleşmiş sosyal, siyasi ve ekonomik sorunları görmezden gelmiş, ironik bir biçimde İslam toplumlarında Batı karşıtı tepkinin tek nedeninin “Batı’nın Yahudi-Hıristiyan mirasının ve sekülerizminin yayılması” olduğunu ileri sürmüştür (Aydın, 2015: 51). Başka bir deyişle Lewis’e göre İslam dünyasındaki Batı karşıtlığının nedeni Batı sekülerliğinin ve kültürünün yayılmasına karşı gösterilen, yenilmişliğe dayanan irrasyonel tepkidir. Bu minvalde de Batı bu irrasyonel tepki karşısında kendi değerlerini korumalıdır. Lewis’in bu düşüncesine göre bu irrasyonel tepkinin yarattığı terör ve şiddetten korunmak için Batı’nın İslam dünyasına müdahale

etmesinden daha normal bir şey yoktur (Aydın, 2015: 51-55). Burada asıl sorun İslam toplumlarında radikal gruplarca yapılan terör eylemlerinin ve Batı karşıtlığının, olası bütün tarihsel, sosyal, siyasi ve ekonomik nedenleri yok sayılarak, İslam'ın niteliksel özü ile terörizm arasında pozitif bir korelasyon kurulmasıdır. İslam ile terörizmi bağdaştıran başka bir örnek de Oxford Üniversitesinin 2007 yılında çıkardığı dinler tarihi kitabında görülmektedir. Bu kitapta İslam, Hz. Muhammed döneminde başlayıp, 9/11 New York, Londra ve Madrid saldırılarında sona eren bir tarih anlatımı içerisinde sunulur (Oxtoby, 2007: 200). Bu anlatım yapı sökümüne uğratıldığında İslam'ın basit ve sorunsuz bir şekilde, bütün tarihsel ilerlemeye rağmen yerinde sayarak, terörizme yol açtığı sonucu çıkmaktadır. Kumar, bu anlayışın 21'inci Yüzyılın başından itibaren adeta bir "sağduyuya dönüştüğünü" belirtir. Bu sağduyu İslam'ın hep siyasi bir olgu olarak görüldüğü ve İslam adı altında terörizm yapan bütün grupları da İslam'ın doğal bir ürünü olduğu yönündeki anlayışın normalleşmesini ifade etmektedir (Kumar, 2016: 121-122). Zira artık oryantalistlerce üretilen geri kalmış, bağnaz, durağan İslam'ın yanında terörizmle bağdaştırılan ve kontrol altında tutulması gerekli olan bir İslam kurgusu için icra edilen bir bilgi ve söylem üretim mekanizmasının varlığı söz konusudur. Bu üretim mekanizması da geçmişte İslam toplumlarında mevcut bütün siyasi, ekonomik ve sosyal sorunları İslam dinine yüklediği gibi günümüzde de aslında emperyalizmin miras bıraktığı siyasi, ekonomik ve sosyal krizlerin bir sonucu olarak değerlendirilebilecek terörizmin nedenini İslam'ın teolojik özünde arama yöntemine dayandırmaktadır (Kumar, 2015:183-184). Kurgusal İslam'a eklenen bu yeni nitelik emperyalizmin kavramsal anlamında da bir biçimsel değişime neden olmuştur. "İnsancıl Emperyalizm" olarak da adlandırılabilir bu değişim geçmişin emperyalizmi meşrulaştıran kavramlarından farklı dayanaklara sahiptir (Bricmont, 2006: 17). Zira artık Batı emperyalizmin kendisine meşruiyet sağladığı zemin ne Hıristiyanlığı savunmak ne de vahşileri medenileştirmektir. Artık yeni bahane mazlum halklara insan hakları ve demokrasiyi getirmek ve terörizm ile mücadele etmektir. Bu iki kavramda emperyalist güçlerin yine emperyalist amaçlar için yaptıkları müdahale ve savaşların kendi kamuoyları nezdinde rasyonelleştirilmesi için de kullanılmış ve oryantalist bilgi üretim mekanizması bu yönde gelişim göstermiştir (Bricmont, 2006: 20). Bu yeni anlayış özellikle 9/11 saldırılarından sonra daha da baskın hale gelmiştir (Bricmont, 2006: 22-25). 9/11 saldırılarından sonra 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisinin belgesinde yayımlanan "Bush Doktrini", ABD'nin bu yeni anlayışı ne derece benimsediğini gösterir niteliktedir. Bu doktrinle ABD, dış politikasını unilateralizme çevirmekle kalmamış, aynı zamanda tehdit anlayışını da değiştirmiştir (Leffler, 2003: 1040-1041). Bush Doktrini, ABD'nin kendisine tehdit oluşturan veya ABD'deki iktidar elitleri tarafından tehdit oluşturma ihtimali olduğuna kanaat getirilen herhangi bir ülkeye ABD'nin tek taraflı müdahalesini, "preemptive war" yani "önleyici savaş" adı altında meşru görmektedir (Kumar, 2016:281-282). Bu doktrin diğer bir önemli unsuru da gerek küresel gerekse bölgesel çapta hiçbir rakibin ABD'nin çıkarlarını tehlikeye atacak şekilde yükselmesine izin verilmemesi gerektiğinin vurgulanmasıdır (Matthews, 2002: 3). Zira ABD'nin Afganistan ve Irak'ın işgalinin altındaki asıl amaç, bu doktrinde de belirtildiği gibi, ABD'nin kendisine rakip olarak gördüğü Rusya ve Çin ile direkt olarak düşman olarak değerlendirdiği İran'ın yanı sıra caydırıcı bir askeri varlık göstermek, İsrail'in güvenliğini sağlamak, bölgedeki petrol ve doğalgaz kaynakları üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmak ve en önemlisi de bu kaynaklara Rusya ve Çin gibi potansiyel rakiplerinin erişimini engellemektir (Leffler, 2003: 1045-1063). Bu minvalde 9/11 saldırıları ABD'ye istediği meşruiyeti sağlamıştır. Zira bahse konu işgallerin meşruiyetini arttırmak için ABD'deki iktidar elitleri tarafından işgalin kamuoyu desteğini sağlamak amacıyla "terörle savaş" adı altında güçlü bir İslamofobik söylemin yaratılmasına başlanmıştır (Kumar, 2016: 183). Bu İslamofobik söylemin yaratılması için de geçmişin oryantalist veya onun Amerikan versiyonu olan modernleştirme kuramı devreye sokulmuş ve Bernard Lewis, Samuel Huntington ve Ferid Zekeriya gibi yeni oryantalistlerin fikirleri sistematik olarak Batı kamuoyuna enjekte edilmeye başlanmıştır (Sheehi, 2011: 44). Lewis, çalışmada daha önce belirtilen fikirlerine ilaveten, İslam'ın başarısızlığını ve şiddette yönelmesini "Arap aklının barbarlığının bir sonucu" olarak değerlendirirken, Zekeriya bahse konu başarısızlık ve şiddette yatınlığın nedeni olarak Batı nefretinin Arap siyasi kültürü üzerinde yarattığı irrasyonel etkiyi görmektedir (Sheehi, 2011: 78). Huntington ise daha da ileriye giderek İslam'daki şiddetin nedeninin iki rakip medeniyet arasındaki topyekün bir medeniyetler çatışması olduğunu öne sürmektedir. Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" tezinin içeriği hakkında kısaca durulması yerinde olacaktır. Huntington, 1992 yılında makale olarak yayınladığı bu tezi, 1996 yılında da "Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden İnşası" adı altında bir kitap halinde yayınlamıştır. Bu eser Batı'daki Müslüman kökenli göçmen nüfustan ve onların sorunlu entegrasyonundan, diğer medeniyetlerin Batı medeniyetine karşı yükselişinden, Batı'da zayıflayan manevi ve sosyal birlikten endişelenen ve korkan kitleler üzerinde oldukça etkili olmuştur (Aydın, 2015: 469). Huntington bu tezinde ulus devletlerin geçmişte olduğu gibi gelecekte de uluslararası ilişkilerde başat aktör olmaya devam edeceğini kabul etmektedir. Fakat Huntington'a göre bahse konu ulus

devletlerin çıkarlarını, çatışmalarını ve ilişkilerinin belirleyen ana hususlar geçmişte olduğu gibi ekonomik ve ideolojik ihtilaflar değil, kültür ve medeniyet alanına giren faktörler olacaktır (Huntington, 2005: 20-21). Başka bir deyişle Huntington'a göre geleceğin çatışmaları sosyal sınıflar veya ideolojik gruplar arasından ziyade farklı kültürlerle sahip halklar arasında vuku bulacaktır. Huntington'a göre burada çatışma konusunda ilk adaylar ise İslam ve Batı'dır (Huntington, 2005: 25-47). Huntington İslam ile Batı arasındaki iktisadi ve siyasi gelişim farklılığını da kültür farklılığı ile açıklayan bir bakış açısını öne sürmektedir. Ona göre İslam toplumlarında demokrasi, serbest piyasa sistemi ve insan haklarının bir türlü gelişmemesinin nedeni onun İslam literatüründeki "Darü'l-harp" kavramına atıfta bulunarak sınırlarının kanla çizildiğini belirttiği ve fanatizm, saldırganlık ve irrasyonellikle bir tutuşu İslam kültürüdür (Huntington, 2005: 101-105). Huntington'un bu fikirleri özellikle 1990'lı yıllardan beri Batı'da kaleme alınan birçok akademik çalışma ve popüler kültür neşriyatında da savunulmuş veya ima edilmiştir (Aydın, 2015: 472). Huntington'un bu tezi yapı sökülümüne uğratıldığında geçmişin oryantalist bilgi üretim mekanizmasının üç önemli hususu da görülebilir. Bunlardan ilki Batı'nın İslam hakkında bilgi üretirken sadece kendi anlayışına göre seçici davranması ve İslam kaynaklarını tam olarak, İslam'ın anlam dünyası içerisinde değerlendirmeden, kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmesidir. Zira Huntington'un üzerinde durduğu "Darü'l-harp" kavramı İslam toplumlarının Müslüman olmayan toplumlarla ilişkilerinde kullandıkları tek ilişki yöntemi değildir. İslam'da bir de "Darü's sulh" kavramı da mevcuttur. "Darü's sulh" veya "Dar el-ahd" kavramı İslam toplumlarının Müslüman olmayan toplumlarla antlaşmalar yaparak, kendi dini vecibelerine engel olunmaması şartıyla barış içerisinde bir arada yaşamalarına dayanır (Ramazan, 2005: 164; Aydın, 2015: 469). Bu minvalde başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Batılı ülkelerde yaşayan Müslümanlar kendi dini kimliklerini koruyarak buldukları ülkeye de sadakat gösterebilir. Aslında "darü's sulh" kavramı İslam toplumlarının kendilerinden olmayan hayat tarzlarını da karşılıklı saygıya dayanarak bilfiil tanımları anlamına gelir (Ramazan, 2005:164-169). Fakat Huntington, İslam'ın bu kavramını görmezlikten gelerek oryantalist bir mantıkla yanlış ve tarafgir bir genelleme yapmıştır (Aydın, 2015: 470). İkinci husus da Huntington'un kullandığı terimlerin Batı toplumunun kolektif anlayış ve bilincinde yarattığı İslam imajı ile alakalıdır. Zira Huntington'un "İslam'ın sınırları kanlıdır" terimini kullanırken "İslam dünyası" yerine "İslam" terimini kullanmasının Batı toplumunun kolektif anlayış ve bilincinde gerek ideolojik gerekse psiko-pedagojik etkileri olmuştur. Çünkü burada kanla ve şiddetle bağdaştırılan sadece İslam dünyasındaki şiddete başvuran Müslümanlar değil, topyekün bir kültür, medeniyet ve din olan İslam olmuştur (Aydın, 2015: 474). Burada yine İslam toplumlarında aslında ekonomik, sosyal ve siyasi nedenleri olan sorunların tek nedeni olarak İslam'ın özünü göstermeye çalışan oryantalist mantık göze çarpmaktadır. Üçüncü husus da aslında ikinci hususla bağlantılıdır. Huntington "İslam'ın sınırları kanlıdır" derken İslam dünyasında yaşanan bütün çatışmaların ve savaşların nedenini İslam'a ve Müslümanların kültürlerine yükleyen bir bakış açısını ima etmektedir. Burada üzerinde durulması gereken husus İslam dünyasında yaşanan kaos ve şiddetin nedeninin gerçekte İslam toplumlarının kültürel kusurları mı yoksa Batılı emperyalist devletlerin iki asırdır İslam coğrafyasında yürüttükleri emperyalist politikalar mı olduğudur. Zira günümüzde İslam dünyasında yaşanan kargaşa ve şiddetin temelleri Batı'nın medenileştirme adı altında uyguladığı sömürge politikalarına dayanmaktadır (Burgat, 2003: 8-9). Kaldı ki Batılı emperyalist devletlerin çıkarları doğrultusunda İslam toplumları üzerindeki kendi kontrollerini sağlamak ve hegemonyalarını kurmak için geçmişte etnik, mezhepsel ve dini gruplar arasındaki dengeyi manipüle ettikleri bir gerçektir (Burgat, 2003: 11). Geçmişteki Lübnan İç Savaşı, Filistin Meselesi ve günümüzde Suriye İç Savaşı bunun en açık örneğidir.

Oryantalistlerin hepsinin birleştiği nokta ise Müslüman halkların kendi başlarına demokrasi ve liberalizmi kuramayacakları ve bu sorumluluğun genelde Batı özelde ABD tarafından üstlenerek onlara demokrasi ve liberalizm getirmesi gerektiğidir (Kumar, 2015:180-181; Sheehi, 2011: 65-68). Zira onlara göre eğer Batı bunu yapmazsa, bahse konu Müslüman halklar, doğaları gereği hızla terörizme yönelecek, hatta 9/11 saldırılarından çok daha ciddi kayıplara yol açabilecek eylemlere neden olabileceklerdir (Sheehi, 2011: 56). Bu söylem başta ABD olmak üzere Batı ülkelerinin Ortadoğu'ya yaptıkları işgal eylemi ve müdahalelerin de ideolojik temelini oluşturmuştur (Kumar, 2016: 184).

5. SONUÇ

Bu çalışmada Foucault'un iktidar ile bilgi/söylem üretimi arasında öngördüğü korelasyonun 19'uncu Yüzyılın başından günümüze kadar geçen tarihsel süreç içerisinde emperyalizm ve oryantalistlik arasındaki ilişkinin açıklanması için kullanılmasına çalışılmıştır. Bahse konu ilişkinin daha iyi anlaşılması amacıyla da Batı'nın İslam toplumları üzerinde tahakküm kurmak için kullandığı

oryantalist söylemlerden “medenileştirme”, “demokratikleşme” ve “terörle mücadele” kavramları üzerinde durulmuştur. Bu minvalde söz konusu oryantalist söylemlerin Batı’nın İslam toplumları üzerindeki emperyalist politikalarını gizleyen ve meşrulaştıran oryantalist bilgi üretim mekanizmasının bir ürünü olduğu görülmüştür. Bu süreç kısaca özetlenirse, öncelikli olarak Batı’daki iktidar elitleri kendi çıkarları doğrultusunda ürettiği bilgi ve söylemler aracılığıyla hem Batı toplumunun kolektif kimlik ve anlayışını biçimlendirmiş hem de bu kolektif kimlik ve anlayışa göre kurgusal bir İslam yaratmıştır. Bu kurgusal İslam ise Batı’daki iktidar elitlerinin kontrolündeki oryantalist bilgi üretim mekanizmasının sayesinde 19’uncu Yüzyılda medenileştirilmesi gereken bir İslam tahayyülüne dayandırılırken, 20’inci Yüzyılın ikinci yarısından sonra, özellikle de 9/11 Saldırılarının akabinde demokratikleştirilmesi ve teröre yatkınlığı nedeniyle kontrol altında tutulması gereken bir İslam tahayyülüne dayandırılmaya başlanmıştır. Bu olumsuz İslam kurgusunun en önemli amacının ise Batı’nın İslam toplumları üzerinde kuracağı veya kurduğu emperyalist hegemonyayı kolaylaştırmak ve meşrulaştırmak olduğu görülmektedir. Burada İslam’ın Batılı iktidar elitleri tarafından kendi emperyalist arzu ve çıkarları için oryantalist bilgi üretim mekanizması aracılığıyla Batı’nın zıttı olarak nesnelleştirildiği de söylenebilir. Başka bir deyişle anılan dönem içerisinde Batı’da bilimsellik adı altında İslam hakkında bilgi üreten oryantalistlerin İslam’ın gerçekte ne olduğundan ziyade Batı çıkarlarına optimal düzeyde fayda sağlayacak şekilde İslam’ın nasıl olması gerektiği üzerine durdukları görülmektedir. Bunun sonucunda ise Batı toplumunda nesnel bir İslam anlayışından ziyade oryantalist bilgi üretimine dayanan, Batılı iktidar elitlerinin emperyalist çıkarları doğrultusunda biçimlenmiş kurgusal bir İslam anlayışının hakim olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abrahamian, E. (2008). *A History of Modern Iran*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Almond, I. (2010). *History of Islam in German Thought From Leibniz to Nietzsche*, Routledge, Londra.
- Almond, I. (2013). *Yeni Oryantalistler: Nietzsche’den Orhan Pamuk’a İslam’ın Postmodern Temsilleri*, (Çev.:Bahar Çetiner & Talha Can İşseverler), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Arı, T. (2008). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, MKM Yayıncılık, Bursa.
- Aydın, S. (2015). *Siyasetin Aynasında Kültür ve Medeniyet*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Ayman, S. (2013). “Reconciliation with the Taliban: Challenges and Prospects”, *The Journal of Security Strategies*, 17: 1-22.
- Azmeh, A. (2017). *İslamlar ve Moderniteler*, (Çev.: Elçin Gen). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bhambra, K. (2015). *Moderniteyi Yeniden Düşünmek: Post-Kolonyalizm ve Sosyolojik Tahayyül*, (Çev.: Özlem İlyas), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Blunt, W. (1975). *The Future of Islam*, Sind Sagar Press, Lahore.
- Bricmont, J. (2006). *Humanitarian Imperialism: Using the Human Rights to Sell Wars*, Montly Review Press, New York.
- Bulut, Y. (2016). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Burgat, F. (2003). *Face to Face With Political Islam*, Tauris, New York.
- Casanova, J. (2015). *İspanya İç Savaşı’nın Kısa Tarihi*, (Çev.: Uygur Kocabaşoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Chomsky, N. (2010). *Hopes and Prospects*, Penguin Books, Londra.
- Clifford, J. (2014). “Oryantalizm Üzerine”. (Ed: Aytaç Yıldız), *Oryantalizm Tartışma Metinleri* ss.123-145, (Çev.: Ferid Burak Aydar), Doğubatı Yayınları, İstanbul.
- Cryan, D. & Shatil-Piero, S. (2012). *Kapitalizm: Günümüzün Üretim İlişkilerini Anlamak* (Çev.: Melih Pekdemir), NTV Yayınları, İstanbul.
- Çoban, B. (2009). *Geçmişten Günümüze Papalık*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Cuayyıt, H. (1995). *Avrupa ve İslam* (Çev.: Kemal Kahraman), İz Yayınları, İstanbul.
- Demirtepe, M. & Erdoğan, İ. (2013). “Obama’nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17: 49-55.

- Devji, F. (2014). "Islam and British Imperial Thought", (Ed.: David Motadel), Islam and European Empires, Oxford University Press, Oxford.
- El Azmeh, A. (2000). "Oryantalizmin Eklemlenmesi", (Ed.: Asaf Hüseyin) Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, ss.229-260, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Endress, G. (1988). An Introduction to Islam, Edingburg University Press, Edingburg.
- Erdoğan, Ö. (2000). Yahudilik Tarihi: Hz.Musa'dan İsrail'e Yahudilerin Tarihi, Kalipso Yayınları, İstanbul.
- Esposito, L. & Voll, J.L. (2004). Makers of Contemporary Islam, Oxford University Press, Oxford.
- Esposito, L. & Kalın, İ. (2015). İslamofobi: 21'inci Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu, (Çev.: İsmail Eriş), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Fanon, F. (2013). Yeryüzünün Lanetlileri, (Çev.: Şen Süer), Versus Yayınevi, İstanbul.
- Ferguson, N. (2012). Civilization: The Six Killer Apps of Western Power, Penguin Books, Londra.
- Fontana, J. (2003). Çarpıtılmış Geçmişe Ayna: Avrupa'nın Yeniden Yorumlanması, (Çev.: Nurettin Elhüseyin), Literatür Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (1999). Bilginin Arkeolojisi, (Çev.: Veli Urhan), Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Foucault, M. (2000). İktidar'ın Gözü, Seçme Yazılar 2, (Çev.: Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, Ankara.
- Foucault, M. (2003). İktidar'ın Gözü, Seçme Yazılar 4, (Çev.: Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, Ankara.
- Foucault, M. (2000). Deliliğin Tarihi, (Çev.: Mehmet Ali Kılınçbay), İmge Kitapevi, Ankara.
- Foucault, M. (2000). Hapishanenin Doğuşu, (Çev.: Mehmet Ali Kılınçbay), İmge Kitapevi, Ankara.
- Foucault, M. (1993). Cinselliğin Tarihi, (Çev.: Hülya Tufan), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Fukuyama, F. (1999). Tarihin Sonu ve Son İnsan, (Çev.: Zülfü Dicleli), Gün Yayıncılık, İstanbul.
- Garthwaite, G.R. (2007). İran Tarihi: Pers İmparatorluğu'ndan Günümüze, (Çev.: Fethi Aytuna), İnkılap Yayıncılık, İstanbul.
- Gerges, F. (1999). America and Political Islam: Clash of Cultures or Clash of Interests ?, Cambridge University Press, Cambridge.
- Göle, N. (2015). Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar: Avrupa Kamusal Alanındaki İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma, (Çev.: Zehra Cunillera), Metis Yayınları, İstanbul.
- Halliday, F. (2014). "Oryantalizm ve Eleştirmenleri", (Ed.: Aytaç Yıldız), Oryantalizm Tartışma Metinleri, (Çev.: Ferid Burak Aydar), Doğubatı Yayınları, İstanbul.
- Huntington, S. P. (2005). Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, (Çev.: Mehmet Turhan), Okuyan Us Yayınları, İstanbul.
- Hüseyin, A. & Kureysi, C. (2000). Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Ikenberry, J. (2003). "Is American Multilateralism in Decline ?", Foreign Policy Analysis, 1(3): 533-546.
- Kalın, İ. (2016). Ben, Öteki ve Ötesi: İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Kissinger, H. (2011). Diplomasi, (Çev.: İbrahim H. Kurt), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Krauthammer, C. (2002). "The Unipolar Moment Revisited", The National Interest, 23: 5-17.
- Kor, T. (2009). Ortadoğu'nun Aynası Lübnan, İHH Kitapevi, İstanbul.
- Kula, O. (2011). Batı Edebiyatında Oryantalizm-II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kumar, D. (2016). İslamofobi: İmparatorluğun Siyaseti, (Çev.: Işıl Alatl), Pınar Yayınları, İstanbul.
- Kurzman, C. (1998). Liberal Islam: A Source Book, Oxford University Press, Oxford.
- Layne, C. (2006). "Theory, History and U.S. Grand Strategy", American Grand Strategy From 1940 to the Present, (Ed.: Christopher Layne), ss: 12-35, Cornell University Press, Londra.

- Leamer, E. (2007). "A Flat World, A Level Playing Field, A Small World After All, or None of the Above? A Review of Thomas L. Friedman's World is Flat", *Journal of Economic Literature*, 45: 83-126.
- Le Goff, J. (2008). *Avrupa'nın Doğuşu*, (Çev.: Timuçin Binder), Literatür Yayınları, İstanbul.
- Leffler, P. (2003). "9/11 and the Past and Future of American Foreign Policy", *International Affairs*, 79(5): 1045-1063.
- Lens, S. (2003). *The Forging of the American Empire: From the Revolution to Vietnam; A History of US Imperialism*, Pluto Press, Chicago.
- Lerner, D. (1995). *The Passing of the Traditional Society: Modernizing the Middle East*, Free Press, New York.
- Lewis, B. (1990). "The Roots of Muslim Rage", *Atlantic Monthly*, 266(3): 60.
- Lilla, M. (2006). *Pervasız Dahiler*, (Çev.: Ahmet Ergenç), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Little, D. (2002). *American Orientalism*, University of North Carolina Press, Chapel Hill.
- Lockman, Z. (2004). *Contending Visions of the Middle East: The History and Politics of Orientalism*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, (Çev.: Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Matthews, T. (2002). "September 11, One Year Later: A World of Change", *Carnegie Endowment for International Peace Policy Brief*, 18 Eylül 2002, Carnegie Endowment for International Peace Association, 145-158, New York.
- McAlister, M. (2005). *Epic Encounters. Culture, Media and US Interests in the Middle East since 1945*, University of California Press, Berkeley.
- Miller, J. (2012). "The Challenge of Radical Islam", *Journal of Foreign Affairs*, 13(2):22-34.
- Morris, I. (2014). *Dünya'ya Batı Neden Hükmediyor: Şimdilik*, (Çev.: Gül Çağalı Güven), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Munslow, A. (2000). *Tarihin Yapısökümü*, (Çev.: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Oxtoby, W. & Segal, A. (2007). *Concise Introduction to World Religions*, Oxford University Press, Oxford.
- Öztürk Çoban, E. (2010). *Modern Devlet, Biyoiktidar, Soykırım: Ruanda Örneği*, Adres Yayınları, Ankara.
- Pruett, E. (2014). "İslam ve Oryantalizm", *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, (Ed.: Asaf Hüseyin ve Cemil Kureşi), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Racevskis, K. (2014). "Edward Said ve Michel Foucault", (Ed.: Aytaç Yıldız), *Oryantalizm Tartışma Metinleri*, (Çev.: Ferid Burak Aydar), Doğubatı Yayınları, İstanbul.
- Rajan, T. (2002). *Deconstruction, the Reminders of Phenomenology: Sartre, Derrida, Foucault, Baudrillard*, Stanford University Press, Stanford.
- Ramazan, T. (2005). *Avrupalı Müslüman Olmak*, (Çev.: Ayşe Meral), Anka Yayınları, İstanbul.
- Roberts, M. (2011). *Dünya Tarihi: 18'inci Yüzyıl ve Sonrası*, (Çev.: İdem Erman ve Tansu Akgün), İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Rodinson, M. (2002). *Europe and the Mystique of Islam*, B.Tauris, Londra.
- Rubin, N. (2014). "Edward W. Said (1935-2003)", (Ed.: Aytaç Yıldız), *Oryantalizm Tartışma Metinleri*, (Çev.: Ferid Burak Aydar), Doğubatı Yayınları, İstanbul.
- Said, W. E. (1999). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, (Çev.: Berna Ülner), Metis Yayınları, İstanbul.
- Said, W. E. (1989). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, (Çev.: Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul.
- Sheehi, S. (2011). *Islamophobia: The Ideological Campaign Against Muslims*, Clarity Press, New York..

- Sim, S. & Loon,B. (2010). Eleştirel Teori: Aydınlanmadan Postmodernizme, (Çev.: Akın Emre Pilgir), NTV Yayınları, İstanbul.
- Sharma, S. (2008). "The Many Faces of Today's Globalization: Survey of Recent Literature, *New Global Studies*, 2 (2):2-6.
- Skidmore, D. (2005). "Understanding the Unilateralist Turn in U.S. Foreign Policy", *Foreign Policy Analysis*, 2(3): 207-228.
- Slattery, M. (2012). *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Çev.: Ümit Tatlıcan), Sentez Yayınları, Ankara.
- Spurr, D. (1993). *Rhetoric of Empire*, Duke Univeristy Press, Durham.
- Stiglitz, E. J. (2005). "The Overselling of Globalization", *Globalization: What's New ?*, (Ed.: Michael M. Weinstein), Colombia University Press, New York.
- Uçarol, R. (2006). *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul.
- Tilly, C. (2016). *Avrupa'da Devrimler 1492-1992*, (Çev.: Özden Arıkan), Alfa Tarih Yayınları, İstanbul.
- Wendt, A. (1992). "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, 46(2): 391-423.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Korkmaz, İ. H., Taşkesen, A. C., Çetinkaya C. (2018). "İnovasyon Yönetimi Süreçlerini Etkileyen Faktörlerin Kahramanmaraş'ta Faaliyet Gösteren KOBİler Üzerinden İncelenmesi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:113-125

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, İnovasyon Yönetimi, Yenilik Yönetimi

Keywords: Innovation, Innovation Management, Innovation Model

Makale Türü: Araştırma Makalesi

**İNOVASYON YÖNETİMİ SÜREÇLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN
KAHRAMANMARAŞ'TA FAALİYET GÖSTEREN KOBİLER ÜZERİNDEN
İNCELENMESİ**

*The Analysis of The Orientalist Knowledge and Discourse Production Process as a
Hegemony Formation Means of West*

Öğr. Gör. Dr. İbrahim Halil KORKMAZ

Gaziantep Üniversitesi, İslahiye Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ihalil@yahoo.com,
Gaziantep/Türkiye

Aydın Can TAŞKESEN

Gaziantep Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi,
aydincantaskesen@hotmail.com, Gaziantep/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Cihan ÇETİNKAYA

Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, cctinkaya@adanabtu.edu.tr
Adana/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
17.05.2018

Revize Tarihi
08.06.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

ABSTRACT

İnovasyon, günümüzde işletmelerin rekabet güçlerinin artırılması ve rakiplerden farklılaşma açısından sıkça kullanılan bir araçtır. Durum böyle iken inovasyonun kendiliğinden ortaya çıkmadığı bilinmektedir. İşletmelerin inovasyon yönetim kapasitelerinin artırılması, yeni ürün, süreç ve hizmet çeşitlerinin ortaya çıkarılmasında katkı sağlayacaktır. Çalışma kapsamında, KOBİ'lerin inovasyon yönetim kapasitelerine katkı sağlayabilecek ve bu süreci etkileyebilecek dolaylı ve doğrudan yaklaşımlar incelenmiştir. Çalışmanın teorik kısmında inovasyon kavramı ile inovasyon yönetim süreci ve bu sürece etki edebilecek faktörler incelenmiştir. Uygulama aşamasında ise inovasyon yönetim sürecine etki edebilecek yaklaşımlar ve bazı kavramlardan oluşan dokuz ayrı boyut belirlenerek, bu boyutlar ve inovasyon performansı arasındaki ilişki korelasyon analizleri ile incelenmiştir. Araştırma kapsamında Kahramanmaraş ilinde imalat sanayinde faaliyet gösteren 108 KOBİ'den anket yoluyla veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda inovasyon yönetim süreçlerine ilişkin olarak; strateji, kültür ve ortam, liderlik, seçim planlama, fikir yönetimi, personel, işbirliği, iletişim, performans ve ödüllendirme boyutları altındaki uygulamaların düzeyi ile inovasyon performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve orta/yüksek seviyede anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Ayrıca KOBİ'lerin inovasyon performansı ile imalat, pazar ve finansal performansları arasında pozitif yönlü, yüksek seviyeli ilişki olduğu bulgulanmıştır.

Innovation is a tool that is often used nowadays to increase the competitiveness of businesses and to differentiate from competitors. It is known that innovation does not occur itself spontaneously. Increasing the innovation management capacities of enterprises will contribute to revealing new product, process and service varieties. Nowadays, even the EU framework programs support innovative projects and provide some supports for the increase of innovation management capacities of SMEs. In the scope of the study, indirect and direct approaches which can contribute to the innovation management capacities of SMEs and can influence this process are examined. In the theoretical part of the study, the concept of innovation, innovation management process and the factors that can affect this process are examined. In the application phase, nine different dimensions consisting of approaches and some concepts that can affect the innovation management process were determined and the relationship between these dimensions and innovation performance was examined by the analysis of interest. Data were gathered from 108 SMEs operating in manufacturing industry in Kahramanmaraş province by survey. In the analysis section the hypotheses tested in the context of the study showed some results like regarding innovation management processes, there is a positive, linear and medium / high level meaningful relationship between innovation performance and the level of applications under strategy, culture and environment, leadership, choice / planning, idea management, personnel, collaboration, communication. It is also seen that there is a positive relationship between the innovation performance of SMEs and manufacturing, market and financial performance.

1. GİRİŞ

İnovasyon son dönemlerde sıkça kullanılan bir kavram olsa da yenilikçilik insanlık tarihi boyunca işlevine devam etmiş bir olgudur. Sanayi devriminden sonra işletmeler kademeli olarak fiyat, maliyet, kalite ve verimlilik gibi yaklaşımlarla rakiplerinden bir adım öne çıkmaya çalışmışlardır. Gelişen ve değişen dünya koşullarında, ticarete yönelik sınırların uluslararası anlaşmalarla ortadan kalkmaya başlaması, teknolojinin hızlı gelişimi ve bilgiye erişim koşullarının hızla gelişmesi sonucu kalite, verimlilik ve fiyat artık rekabette öncü kriterler olmaktan çıkmış ve neredeyse bütün işletmeler tarafından sunulan argümanlar haline gelmişlerdir. Bu alanlarda rekabet sağlayamayan işletmeler kapanmaya devam etmektedir.

Günümüzde "inovasyon" kavramının önemi diğer kriterlere göre öne çıkmıştır. İşletmeler sürdürülebilir rekabetçiliği sağlama adına inovasyonu önemli bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır. İnovasyon kadar inovasyonun nasıl yönetileceği önem kazanmaktadır. İnovasyon alanında başarılı çıktılar elde etmenin temel yollarından birisi inovasyonu sistem olarak ele almak ve yönetmektir. AB tarafından organize edilen ve KOSGEB tarafından ulusal koordinatörlüğün yürütüldüğü COSME ve HORIZON 2020 programları kapsamında KOBİ'lerin inovasyon yönetim kapasitelerinin artırılmasına yönelik destekler sunulmaktadır. Öte yandan bu alanda oturmuş ve tüm ülke ve sektörlerde kullanılabilir yeterli standartlar bulunmamaktadır. AB ya da kamu kaynaklı programlar ile özel sektörde yer alan işletmeler tarafından inovasyon yönetim sistemine ilişkin sunulan hizmetler bireylerin temel yetenek, tecrübeleri ile sınırlı kalmaktadır. Öte yandan işletmelere bu alanda sunulacak modeller değerlendirildiğinde ise benzer şekilde kısıtlı kaynaklar karşılanmaktadır. İnovasyondan ülkemiz işletmelerinin de maksimum faydayı sağlaması için KOBİ'lerin inovasyonu bir sistem olarak değerlendirmeleri ve bu süreci etkin şekilde yürütmeleri gerekmektedir.

Çalışmanın amacı inovasyon yönetim süreci ile bu süreci etkileyen faktörlerin ilişkilerinin incelenmesidir. Çalışma sonucunda KOBİ'lerin inovasyon yönetim kapasitelerinin artırılması için yürütülecek çalışmalara yön verebilecek öneriler sunulması hedeflenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Schumpeter (1939), inovasyonu yeni bir ürün, hizmet, pazar veya üretim süreci olarak tanımlamıştır. Kelime köken olarak "yeni ve değişik bir şey yapmak" anlamındaki Latince bir sözcük olan "innovatus"tan türemiştir (Drucker, 1998; 21). İngilizce "innovation" sözcüğünün karşılığı olarak Türkçe literatürde "inovasyon" kavramı yanında, "yenilik ve yenileşim" kavramlarının da kullanıldığı görülmektedir.

Yenilik (inovasyon), bilginin ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürülmesidir (Elçi, 2007:2). Literatürde J. Schumpeter ile özdeşleşen yenilik kavramı dar anlamda, yeni bir üretim fonksiyonu geliştirmek olarak tanımlamıştır. Schumpeter'e göre yenilik, yeni bir ürünün icat edilmesi, yeni bir üretim metodunun geliştirilmesi, yeni bir pazarın kurulması, hammadde ya da yarı mamul madde temini için yeni kaynakların geliştirilmesi ve tekel yaratılması gibi herhangi bir endüstride yeni bir örgüt oluşturulması vb. şeklindeki faaliyetleri kapsamaktadır (Kurz, 2006 / Işık ve Kılınç, 2011:14). İnovasyon, kâr elde etmek veya kâr elde etmeyi sağlayacak bir amaç için yeni fikirlerin uygulandığı karmaşık bir süreçtir (Tang, 1998: 297). Man (2001:229) inovasyonu insanların yeni fikirler üreterek bunları uygulamak için birlikte çalışmalarını gerektiren ve mutlaka teknolojik ve bilimsel olması gerekmeyen uygulamaya dönük sosyal bir kavram şeklinde tanımlamıştır.

İnovasyonla ilgili geçmişten günümüze birçok tanımlama yapılmıştır. İnovasyon kelimesinin Türkçe karşılığı olarak literatürde önceleri daha çok yenilik, yenileşim gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bu kelimenin inovasyon algısının tam olarak karşılığını yansıtmadığı düşünülmektedir. Ortaya çıkan inovasyonun her ne tür olursa olsun gereken özelliği pazarlanabilir olması, ekonomik kazanımlar sağlamasıdır (Akyos, 2006: 8). Günümüzde de her yeniliğin tüketici gözünde bir değer taşımadığından hareketle "ticarileştirilebilir yenilik" veya "değer yaratan yenilik" ifadelerinin inovasyon kelimesini daha iyi karşıladığı düşünülmektedir. Diğer bir deyişle inovasyon basit anlamda bir yenilenme olayı olmayıp, yenilenmenin kuramsal aşamasından başlayarak yenilik ürününü içine alan ve pazarlanabilir olma özelliğini de gerektiren bir süreçtir (Özdevecioğlu ve Biçkes, 2012: 24).

Alanyazın incelendiğinde; ortaya çıkan yeni inovasyon türleri ile dış etkenlerin de sürece dahil olması sonucu çok daha karmaşık modellerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda entegre inovasyon yönetim modellerinin incelenmesi gerekmektedir. Öte yandan inovasyon yönetim sistemini etkileyen birçok iç ve dış faktör vardır. İnovasyonun süreç olarak yönetiminin dışında, liderlik, kültür, ortam,

iletişim gibi birçok etken de inovasyona etki etmektedir.

Crawford'un (2015) bizim ifademizi destekler nitelikte belirttiği üzere, literatürde oldukça fazla sayıda inovasyon yönetim modeli vardır. Literatüre yön veren temel yaklaşımlardan bazıları Cooper (1990) tarafından geliştirilen ürün yeniliği sürecine odaklanan Stage-Gate modeli, Chiesea ve arkadaşları (1996) tarafından geliştirilen proses bazlı inovasyon modeli, Goffin and Pfeiffer (1999) tarafından geliştirilen pentatlon modeli Tidd ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen basitleştirilmiş inovasyon sürecidir. Bu yaklaşımlar incelendiğinde farklı şematik gösterimlerle ifade edilseler de fikir üretimi, seçim, geliştirme ve uygulama süreçlerinden oluştukları görülmektedir.

Benzer şekilde Şimşit, Vayvay ve Öztürk (2014:694) çalışmalarında inovasyon yönetim sürecini altı bileşene ayırmışlardır. Bunlar sırasıyla; (1) inovasyon projelerinin belirlenmesi, (2) projelerin kapsam ve odaklarının tesisi, (3) beyin gücünden yararlanma ve yaratıcılık (4) tasarım ve geliştirme çalışmaları için en iyi fikirlerin belirlenmesi (5) ürün ve hizmetler sunulmadan önce performans değerlendirme (6) ticarileştirme için geliştirmeler şeklindedir.

İnovasyon işletmelerde kendiliğinden değil, işletmelerin pazarda aradığı ve geliştirdiği başarılı stratejilerin, yatırımların ve ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Kalay ve Kızıldere, 2015:37). Ekonomik ve teknik açıdan hızla değişen, dinamik bir çevre içinde bulunan işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve hedeflerine ulaşabilmeleri ancak kendilerinin de bir değişim içinde olmaları ile mümkündür (Çalıpınar ve Baç, 2007:446). İşletmeler birçok yapıyla etkileşim halinde bulunan dinamik yapılardır. Bir işletmenin inovasyon süreçlerini etkileyen veya bu sürece dâhil olan soyut ve somut faktörler Görsel 1'de gösterilmiştir (Thomas ve Wind, 2013:25):

Görsel 1. İnovasyon Süreçlerine Dahil Olan Kavram ve Yapılar

Kaynak: Thomas ve Wind, 2013:25

Görsel 1'de sunulan kavram ve yapılar işletmelerin genel performans ve işleyişini etkilediği gibi inovasyon performansında da olumlu ya da olumsuz etkilere neden olmakta potansiyeline sahiptir.

3. YÖNTEM

Araştırma kapsamında Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren işletmelere anket uygulaması yapılmıştır. Araştırma yalnızca imalat sanayinde faaliyet gösteren KOBİ'ler ile sınırlandırılmıştır. Anket toplam 56 sorudan oluşmaktadır. Anket sorularının tasarımında AB Komisyonu tarafından desteklenen Improve Akademi'nin işletmelerde inovasyon yönetim sistemi kıyaslama amaçlı tasarladığı IMProve adlı araç temel referans olarak kullanılmıştır. Anket sorularının tasarımında ayrıca, Ohme (2002), Cormican ve O'Sullivan (2004), Günday (2007) tarafından bu alanda yapılan

çalışmalar ve Tidd, Bessant ve Pavitt (2005) tarafından inovasyon değerlendirmesine yönelik hazırlanan ölçek kullanılmıştır.

Anket uygulanacak imalat sanayi işletmelerine ilişkin temel bilgiler KOSGEB veri tabanından elde edilmiştir. Sektörler düzeyinde homojenlik gözetilerek yürütülen veri toplama süreci; işletme ziyaretleri, telefon ile bilgilendirmek suretiyle e-posta, faks ve KOSGEB Kahramanmaraş Müdürlüğünü ziyaret eden işletmelere uygulama şeklinde gerçekleştirilmiştir. KOSGEB verilerine göre Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren imalat sanayi işletmeleri sayısı 4684'tür. Çalışma için baştan belirlenen %10 hata payı ve % 95 güven düzeyinde ulaşılması gereken minimum işletme sayısı 94 olarak hesaplanmıştır. Yapılan saha çalışması sonucunda 126 işletme temsilcisinden dönüş alınmış olup, 18 adet anket cevapsız sorular veya sorulara tek tip cevap verilmesi nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. Analize dâhil edilen 108 anket formu ve %95 güven düzeyi dikkate alınarak yapılan hesaplamalar sonucunda hata payı % 9,32 olarak bulunmuştur. Böylece ulaşılan anket sayısının kabul edilebilir düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında düzenlenen anket formu, temel iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, işletmelerin inovasyon yönetim süreçlerine etki eden yöntemlerin tespitine yönelik dokuz boyut ile otuz dokuz alt sorudan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise işletmelerin performans ölçümlerinde kullanılmak üzere hazırlanan dört boyut ile on yedi sorudan oluşmaktadır. Likert ölçeği kullanılan anket bölümlerindeki gruplar ve soru sayıları aşağıdaki Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1. Ölçekteki Boyut ve Soru Sayılarının Dağılımı

	Boyut Adı	Soru Sayısı
I. BÖLÜM	Strateji	5
	Liderlik	6
	Kültür ve Ortam	6
	Fikir Üretimi	4
	Seçim ve Planlama	5
	Proje Ekibi	4
	Performans	3
	İşbirliği	3
	İletişim	3
II. BÖLÜM	İnovasyon performansı	7
	İmalat performansı	4
	Pazar Performansı	3
	Finansal Performans	3
Toplam		56

Uygulanan ölçeğin güvenilirliği her bir boyut için Cronbach Alfa katsayısı hesaplanarak değerlendirilmiştir. Boyutların ölçümünü yapan soru sayısı dağılımları ve Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayıları Tablo 2 ile verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Güvenilirlik Değerleri

Değişken/Soru	Soru Sayısı	Güvenilirlik (Cronbach's Alpha katsayısı)
Strateji	5	0,752
Liderlik	6	0,882
Kültür ve Ortam	6	0,819
Fikir Üretimi	4	0,812
Seçim ve Planlama	5	0,866
Proje Ekibi	4	0,808
Performans	3	0,763
İşbirliği	3	0,689
İletişim	3	0,730
İnovasyon	7	0,892
İmalat	4	0,871
Pazar	3	0,794
Finansal	3	0,945

Tablo 2’de sunulan boyutlara ait güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, değişken bazında 0,69 ile 0,94 arasında çeşitlilik gösteren ölçek güvenilirlikleri itibarıyla anketin güvenilir düzeyde ölçüm yaptığının söylenebileceği görülmektedir. Verilerin analizi sürecinin tamamında SPSS 23.0 paket programından yararlanılmıştır.

Çalışma kapsamında anket formunda yer alan 9 boyut ile Kahramanmaraş ilinde yer alan KOBİ’lerin her bir boyuttaki değişkenleri uygulama düzeyleri ve inovasyon performansları arasındaki ilişkiyi incelemek üzere hipotezler kurularak test edilmiştir. Ayrıca performans ölçeklerinden inovasyon performansının, imalat, Pazar, ve finansal performansla olan ilişkileri korelasyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Analize başlamadan önce değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediğini tespit edebilmek amacıyla değişkenlere Shapiro Wilk-W Normallik Testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 3’de görülmektedir.

Tablo 3. Normallik Analizi Shapiro Wilk Testi Sonuçları

Değişken Grupları	Shapiro-Wilk Test Sonuçları		
	İstatistik	N	Önem Derecesi
Strateji	,974	108	,033
Liderlik	,960	108	,002
Kültür ve Ortam	,988	108	,468
Fikir Üretimi	,970	108	,016
Seçim ve Planlama	,978	108	,075
Proje Ekibi	,975	108	,038
Performans	,974	108	,036
İşbirliği	,957	108	,002
İletişim	,968	108	,010
İnovasyon performansı	,979	108	,078
İmalat performansı	,951	108	,001
Pazar Performansı	,960	108	,003
Finansal Performans	,954	108	,001

Analiz sonucunda anlamlılık değerleri 0,05’ten büyük çıkan Kültür ve ortam, Seçim ve planlama ile inovasyon performansı değişkinlerinin normal dağılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Shapiro Wilk-W Normallik Testi sonrası hipotezler, normal dağılım durumlarına göre boyutlar arasındaki ilişki çerçevesinde korelasyon (Pearson ya da Spearman Rank) analizi ile test edilmiştir. Araştırmada sınanan hipotezler aşağıda yer almaktadır.

- H1: *İnovasyon strateji düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.*
- H2: *Liderlik düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.*
- H3: *Kültür/ortam düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.*
- H4: *Fikir üretimi düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.*
- H5: *Seçim/planlama düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.*
- H6: *Proje ekibi/personel düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.*
- H7: *Performans/ödüllendirme düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.*
- H8: *İşbirliği düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.*
- H9: *İletişim düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.*
- H10: *İnovasyon performansı arttıkça, imalat performansı da artmaktadır.*
- H11: *İnovasyon performansı arttıkça, pazar performansı da artmaktadır.*
- H12: *İnovasyon performansı arttıkça, finansal performans da artmaktadır.*

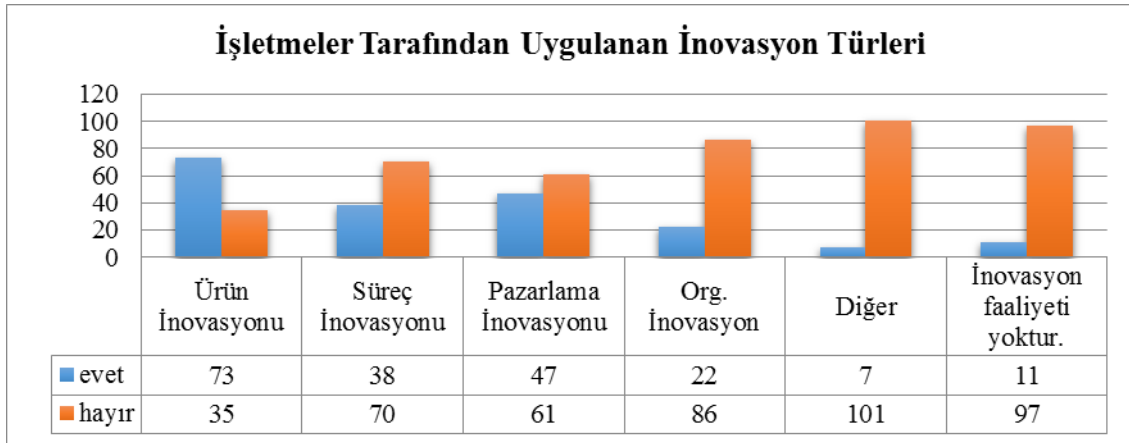
4. BULGULAR

Hipotez testlerine başlamadan önce, çalışma kapsamındaki işletmeler uyguladıkları inovasyon türleri bakımından incelendiğinde ortaya çıkan kategorizasyon, Tablo 4 ile sunulmuştur.

Tablo 4. İşletmelerde Uygulanan İnovasyon Türleri

Değişkenler	Gruplar	N	%
Ürün İnovasyonu	Evet	73	67,6
	Hayır	35	32,4
Süreç İnovasyonu	Evet	38	35,2
	Hayır	70	64,8
Pazarlama İnovasyonu	Evet	47	43,5
	Hayır	61	56,5
Organizasyonel İnovasyon	Evet	22	20,4
	Hayır	86	79,6
Diğer	Evet	7	6,5
	Hayır	101	93,5
İnovasyon Bulunmamaktadır	Evet	11	10,2
	Hayır	97	89,8
Toplam		108	100

İşletmeleri uyguladıkları inovasyon türleri bakımından baktığımızda %67,6'sı ürün yeniliği yaptığı, %32,4'ünün yapmadığı, %35,2'sinin süreçlerde yenilikler yaptığı, %64,8'inin yapmadığı, %56,5'sinin pazarlama yeniliği yaptığı, %43,5'inin yapmadığı, %20,4'ünün organizasyonel yenilikler yaptığı, %79,6'sının yapmadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan işletmelerin %89,8'inin inovasyon türlerinden en az birini uyguladığı tespit edilmiştir. Herhangi bir alanda yenilik yapmadığını belirtilen işletmelerin oranı ise %10,2 ile sınırlı kalmıştır.

Görsel 2. İşletmelerin uyguladığı inovasyon türlerinin dağılımı

İnovasyon yönetimi hususunda işletmelerin uyguladıkları yöntemler ve yönetim süreçlerini etkileyen faktörler ile inovasyon, imalat, pazar ve finansal performanslarının ölçümüne yönelik toplamda 13 boyut ve 56 sorudan oluşan beşli likert ölçeği kullanılarak toplanan veriler incelendiğinde; her bir boyuta ilişkin hesaplanan ortalamalar ve

Tablo 5. İnovasyon Ölçeği Grup Ortalama ve Standart Sapmaları

Faktör Grubu	N	Ortalama	Standart Sapma
Strateji	108	3,5056	,71170
Liderlik	108	3,8056	,82362
Kültür ve Ortam	108	3,3627	,72230
Fikir Üretimi	108	3,6204	,77148
Seçim Planlama	108	3,3222	,80086
Proje Ekibi /Personel	108	3,5440	,77023
Performans/Ödüllendirme	108	3,4475	,84544
İşbirliği	108	3,6204	,74530
İletişim	108	3,6451	,73097
İnovasyon Performansı	108	3,4868	,75543
İmalat Performansı	108	3,8194	,77553
Pazar Performansı	108	3,7870	,76047

Finansal Performans	108	3,4444	,87304
Toplam	108		

Çalışma kapsamındaki işletmelerin en yüksek ortalamayı liderlik ve ikinci olarak iletişim boyutlarına verdikleri görülmektedir. Öte yandan en düşük iki değer ise seçim ve planlama ile kültür ve ortam boyutlarına aittir. Performans ölçeklerinde en yüksek ortalama imalat performansına, en düşük ortalama ise finansal performansa aittir.

4.1. Hipotez Testleri

Araştırma kapsamında işletme uygulamalarının ve faaliyetlerinin inovasyon performansına etkisini ölçebilmek için üretilen 12 adet hipotez test edilmiş olup, analiz sonuçlarına ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Hipotez 1. İnovasyon strateji düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.

Strateji düzeyi ve inovasyon performansı arasında ilişkinin gücünü ve yönünü belirleyebilmek üzere kurulan 1 numaralı hipotezi test etmek amacıyla veriler üzerinde Spearman Rank korelasyon katsayısı analizi yapılmıştır. Korelasyon analizine ilişkin sonuçlar Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. İnovasyon Strateji Düzeyi ile İnovasyon Performansı Korelasyon Analizi

		Strateji Düzeyi	İnovasyon Performansı
Spearman's rho	Strateji Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	1,000
		p: Anlamlılık Düzeyi	.
		N	108
	İnovasyon Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	0,652**
	p: Anlamlılık Düzeyi	,000	
	N	108	

P<**0.01

Tablo 6 incelendiğinde görülmektedir ki strateji düzeyi ve inovasyon performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve yüksek seviyeli ($p<0,01$ $r=0,652$) bir korelasyon vardır. Bu sonuca göre, strateji düzeyi arttıkça inovasyon performansının da artacağı söylenebilir. H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 2. Liderlik düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.

Çalışmada belirlenen değişkenlerden, liderlik düzeyi ve inovasyon performansı arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü belirleyebilmek için kurulan Hipotez 2'ye ilişkin yapılan Spearman Rank korelasyon katsayısı analizi sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Liderlik Düzeyi ile İnovasyon Performansı Korelasyon Analizi

P<**0.01		Liderlik Düzeyi	İnovasyon Performansı
Spearman Rank Korelasyon Katsayısı	Liderlik Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	1,000
		p: Anlamlılık Düzeyi	.
		N	108
	İnovasyon Performansı	Korelasyon Katsayısı	0,611**
	p: Anlamlılık Düzeyi	,000	
	N	108	

P<**0.01

Tablo 7'de görüldüğü gibi liderlik düzeyi ve inovasyon performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve yüksek seviyeli ($p<0,01$, $r=0,611$) bir korelasyon vardır. Analiz sonucunda, liderlik düzeyi arttıkça inovasyon performansının da artacağı söylenebilmektedir. H2 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 3. Kültür/ortam düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.

Çalışma kapsamında belirlenen değişkenlerden, kültür/ortam düzeyi ve inovasyon performansı arasında ilişkinin gücünü ve yönünü belirleyebilmek ve bu yönde geliştirilen 3 numaralı hipotezi test

etmek amacıyla uygulanan Pearson korelasyon analizine ilişkin sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Kültür/Ortam Düzeyi ile İnovasyon Performansı Korelasyon Analizi

			Kültür ortam Düzeyi	İnovasyon Performansı
Pearson Korelasyonu	Kültür Ortam Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,669**
		p: Anlamlılık Düzeyi	.	,000
	N		108	108
	İnovasyon Performansı	Korelasyon Katsayısı	0,669**	1,000
p: Anlamlılık Düzeyi		,000	.	
N		108	108	

P<**0.01

Tablo 8'de görüldüğü üzere kültür ve ortam düzeyi ile inovasyon performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve yüksek seviyeli ($p < 0,01$, $r = 0,669$) bir korelasyon vardır. Analiz sonucunda, kültür ve ortam düzeyi arttıkça inovasyon performansının da artacağı söylenebilmektedir. H3 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 4: Fikir üretimi düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.

Çalışma kapsamında belirlenen değişkenlerden, fikir üretim sistem düzeyi ve inovasyon performansı arasında ilişkinin gücünü ve yönünü belirleyebilmek ve bu yönde geliştirilen hipotezi test etmek amacıyla yapılan Spearman Rank korelasyon katsayısı analiz sonuçları Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Fikir Üretim Düzeyi ile İnovasyon Performansı Korelasyon Analizi

			Fikir Üretim Düzeyi	İnovasyon Performansı
Spearman's rho	Fikir Üretim Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,665**
		p: Anlamlılık Düzeyi	.	,000
	N		108	108
	İnovasyon Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	0,665**	1,000
p: Anlamlılık Düzeyi		,000	.	
N		108	108	

P<**0.01

Tablo 9'daki sonuçlar incelendiğinde kültür ve ortam düzeyi ile inovasyon performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve yüksek seviyeli ($p < 0,01$, $r = 0,665$) bir korelasyon olduğu görülmektedir. Analiz sonucuna göre, fikir üretim düzeyi arttıkça inovasyon performansının da artacağı söylenebilir. H4 kodlu hipotez kabul edilmiştir.

Hipotez 5. Seçim/planlama düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.

Çalışma kapsamında belirlenen bir diğer değişken olan seçim/planlama düzeyi ile inovasyon performansı arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü belirleyebilmek için yapılan Pearson korelasyon analizinin sonuçları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Seçim, Planlama Düzeyi ile İnovasyon Performansı Korelasyon Analizi

			Seçim Planlama Düzeyi	İnovasyon Performansı
Pearson Korelasyonu	Seçim,planlama Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,633**
		p: Anlamlılık Düzeyi	.	,000
	N		108	108
	İnovasyon Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	0,633**	1,000
p: Anlamlılık Düzeyi		,000	.	
N		108	108	

P<**0.01

Korelasyon analizinin Tablo 10'da görülen sonuçları seçim, planlama düzeyi ve inovasyon performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve yüksek seviyeli ($p<0,01$, $r=0,633$) bir korelasyon bulunduğunu göstermektedir. Buna göre seçim, planlama düzeyi arttıkça inovasyon performansının da artacağını söylemek mümkündür. H5 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 6: Proje ekibi/personel düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.

6 numaralı hipotez ile proje ekibi / personel düzeyi değişkeni ve inovasyon performansı arasında ilişkinin gücünü ve yönünü belirleyebilmek amacıyla veriler üzerinde Spearman Rank korelasyon katsayısı analizi uygulanarak sonuçlar Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Proje Ekibi/Personel Düzeyi ile İnovasyon Performansı Korelasyon Analizi

			Proje ekibi / personel	İnovasyon Performansı
Spearman's rho	Proje Ekibi / Personel	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,659**
		p: Anlamlılık Düzeyi	.	,000
		N	108	108
	İnovasyon Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	0,659**	1,000
p: Anlamlılık Düzeyi		,000	.	
N		108	108	

$P<0.01$

Tablo 11'de verilen sonuçlar incelendiğinde proje ekibi/personel değişkeni ve inovasyon performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve yüksek seviyede ($p<0,01$, $r=0,659$) korelasyon bulunduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle proje ekibi/personel ölçeği arttıkça inovasyon performansının da artacağını söylemek mümkündür. H6 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 7. Performans/ödüllendirme düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen değişkenlerden, performans / ödüllendirme düzeyi ile inovasyon performansı arasında ilişkinin gücünü ve yönünü belirleyebilmek için üretilen hipotezi test etmek amacıyla veriler üzerinde Spearman Rank korelasyon katsayısı analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Performans Ödüllendirme Düzeyi ile İnovasyon Performansı Korelasyon Analizi

			Performans Ödüllendirme Düzeyi	İnovasyon Performansı
Spearman's rho	Performans Ödüllendirme Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,580**
		p: Anlamlılık Düzeyi	.	,000
		N	108	108
	İnovasyon Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	0,580**	1,000
p: Anlamlılık Düzeyi		,000	.	
N		108	108	

$P<0.01$

Tablo 12'de sunulan sonuçlar göstermektedir ki performans / ödüllendirme ölçeği ve inovasyon performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve orta seviye ($p<0,01$, $r=0,580$) bir korelasyon vardır. Bu sonuç ışığında performans / ödüllendirme düzeyi arttıkça inovasyon performansının da artacağı söylenebilir. H7 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 8. İşbirliği düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.

İşbirliği düzeyi değişkeni ile inovasyon performansı arasında ilişkinin gücünü ve yönünü tespit etmek amacıyla veriler Spearman Rank korelasyon katsayısı analizine tabi tutulmuş; sonuçlar Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13. İşbirliği Düzeyi ile İnovasyon Performansı Korelasyon Analizi

P<**0.01			İşbirliği Düzeyi	İnovasyon Performansı
Spearman's rho	İşbirliği Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,503**
		p: Anlamlılık Düzeyi	.	,000
		N	108	108
	İnovasyon Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	0,503**	1,000
p: Anlamlılık Düzeyi		,000	.	
N		108	108	

Tablo 13 ile sunulan sonuçlara göre işbirliği düzeyi ve inovasyon performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve orta seviye ($p<0,01$, $r=0,503$) bir korelasyon vardır. Özetle, proje ekibi / personel ölçeği arttıkça inovasyon performansının da artacağını söylemek mümkündür. H8 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 9: İletişim düzeyi arttıkça, inovasyon performansı da artmaktadır.

İletişim düzeyi ve inovasyon performansı değişkenleri arasındaki ilişkinin güç ve yön bakımından incelenmesi için geliştirilen hipotez Spearman Rank korelasyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 14'te yer almaktadır.

Tablo 14. İletişim Düzeyi ile İnovasyon Performansı Korelasyon Analizi

			İletişim Düzeyi	İnovasyon Performansı
Spearman's rho	İletişim Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,638**
		p: Anlamlılık Düzeyi	.	,000
		N	108	108
	İnovasyon Düzeyi	Korelasyon Katsayısı	0,638**	1,000
p: Anlamlılık Düzeyi		,000	.	
N		108	108	

P<**0.01

Tablo 14'te sunulan sonuçlara göre iletişim düzeyi ve inovasyon performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve yüksek seviyeli ($p<0,01$, $r=0,638$) bir korelasyon bulgulanmıştır. Analiz sonucunda, iletişim düzeyi arttıkça inovasyon performansının da artacağı söylenebilir. H9 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 10: İnovasyon performansı arttıkça, imalat performansı da artmaktadır.

Araştırma kapsamında uygulanan ölçeğin ikinci kısmını oluşturan değişkenlerden ilki olan inovasyon performansı ile imalat performansının ilişkisini güç ve yön bakımından incelemek üzere uygulanan Spearman Rank korelasyon analizi sonuçları Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15. İnovasyon Performansı ile İmalat Performansı Korelasyon Analizi

			İnovasyon Performansı	İmalat Performansı
Spearman's rho	İnovasyon Performansı	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,711**
		p: Anlamlılık Düzeyi	.	,000
		N	108	108
	İmalat Performansı	Korelasyon Katsayısı	0,711**	1,000
p: Anlamlılık Düzeyi		,000	.	
N		108	108	

P<**0.01

Yapılan analizin Tablo 15'te görülebilen sonuçları inovasyon performans düzeyi ile imalat performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve yüksek seviyeli ($p<0,01$, $r=0,711$) bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Sonuç itibarıyla, inovasyon performansı arttıkça imalat performansının da artacağı söylenebilir. H10 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 11: İnovasyon performansı arttıkça, pazar performansı da artmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen değişkenlerden inovasyon performansı ve pazar performansı arasında ilişkinin gücünü ve yönünü tespit etmek amacıyla geliştirilen hipotez Spearman Rank korelasyon analizi ile test edilmiş, sonuçlar Tablo 16 ile sunulmuştur.

Tablo 16. İnovasyon Performansı ile Pazar Performansı Korelasyon Analizi

			İnovasyon Performansı	Pazar Performansı
Spearman's rho	İnovasyon Performansı	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,734**
		p: Anlamlılık Düzeyi	.	,000
		N	108	108
	Pazar Performansı	Korelasyon Katsayısı	0,734**	1,000
p: Anlamlılık Düzeyi		,000	.	
N		108	108	

P<**0.01

Tablo 16'da görüldüğü üzere inovasyon performans düzeyi ve pazar performansı arasında pozitif yönlü, doğrusal ve yüksek seviye ($p<0,01$, $r=0,711$) bir korelasyon vardır. Bu sonuca göre inovasyon performansı arttıkça imalat performansının da artacağını söylemek mümkündür. H11 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 12: İnovasyon performansı arttıkça, finansal performans da artmaktadır.

Araştırmada test edilen son hipotez ile inovasyon performansı ve finansal performans arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü belirleyebilmek amacıyla veriler Spearman Rank korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Analize ilişkin sonuçlar Tablo 17'de yer almaktadır.

Tablo 17. İnovasyon Performansı ile Finansal Performans Korelasyon Analizi

			İnovasyon Performansı	Finansal Performans
Spearman's rho	İnovasyon Performansı	Korelasyon Katsayısı	1,000	0,740**
		p: Anlamlılık Düzeyi	.	,000
		N	108	108
	Finansal Performans	Korelasyon Katsayısı	0,740	1,000
p: Anlamlılık Düzeyi		,000	.	
N		108	108	

Tablo 17'de sunulan sonuçlar inovasyon performans düzeyi ile finansal performans arasında pozitif yönlü, doğrusal ve yüksek seviye ($p<0,01$, $r=0,740$) bir korelasyon bulunduğunu göstermektedir. Analiz sonucunda, inovasyon performansı arttıkça finansal performansın da artacağı söylenebilir. H12 hipotezi kabul edilmiştir.

5. SONUÇ

Ekonomik bir faaliyetin işletmeler açısından inovasyon olarak adlandırılması için pazarda bilinen ve kullanılan bir yöntem, faaliyet, ürün olsa dahi işletme tarafından ilk defa uygulanması gerekir. Bu bakış açısıyla inovasyon sadece global pazarlara hitap eden işletmelerin uygulayabileceği bir kavram olmaktan ziyade küçük ölçekteki işletmelerin de sürekli gelişim ve değişime ayak uydurmaları noktasında gerekli bir araçtır. Her ne kadar radikal inovasyonlar genel olarak büyük işletmeler tarafından ortaya konsa da küçük ölçekteki işletmeler de gerekli yöntemleri uygulayarak bu değişime ayak uydurabilir ve hatta sektörlerinde öncü konuma gelebilirler.

İnovasyon kavramı, sadece işletmelerin ürettikleri ürünle sınırlı bir kavram değildir. İnovatif uygulamalar müşteri ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda ya da müşteri ihtiyaç ve beklentilerini yönlendirecek şekilde yeni ürün çalışmaları ile yürütülebilir. Bu en çok bilinen ve inovasyon kavramı duyulduğunda akla gelen olgudur. Yenilikçilik yaklaşımı ürün yanında, üretim/hizmet süreçleri, organizasyon ve yönetim şekillerini, pazarlama modellerini de içermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde inovasyon, zihinde oluşan ilk algının ötesinde bütün işletme süreçlerini kapsayan ve bu alanlarda etkin kullanılırsa işletmeye yön verebilecek bir olgudur.

Çalışma kapsamında inovasyon yönetim süreciyle ilişkili kavramlar ve bu süreçte kullanılabilecek bazı yöntemler incelenmiştir. İşletme demografik dağılımları ile başlamak gerekirse Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren 108 imalat sanayi KOBİ'sinden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. İşletmelerin sektörel dağılımı dengeli sayılacak düzeyde gerçekleşmiştir. Bu açıdan elde edilen sonuçların sektör farkı gözetmeksizin tüm imalat sanayi işletmeleri için geçerli olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın takip eden kısmı ise konunun ana amacıyla doğrudan bağlantılı şekilde Kahramanmaraş ili KOBİ'lerinin inovasyon yönetim süreçlerindeki yaklaşımları ve inovasyon performansları arasındaki ilişkiyi ölçmeye yöneliktir. Başka bir ifadeyle, KOBİ'lerin inovasyon yönetim kapasitelerinin ve inovasyon performanslarının artırılmasına yönelik çalışmalara yardımcı olabilecek uygulama ve yaklaşımların tespitine çalışılmıştır. Bu bağlamda inovasyon yönetimini etkileyebilecek yaklaşımlar dokuz boyuta ayrılmış ve bu boyutlar ile inovasyon performansları arasındaki ilişki incelenmiştir. Boyutlar sırasıyla "Strateji, Liderlik, Kültür ve Ortam, Fikir Üretimi, Seçim ve Planlama, Proje Ekibi, Performans, İşbirliği, İletişim" şeklindedir. Yapılan analizler sonucunda belirlenen bütün boyutlar ile inovasyon performansı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. "Strateji, Liderlik, Kültür ve Ortam, Fikir Üretimi, Seçim ve Planlama, Proje Ekibi, İletişim" boyutları ile inovasyon performansı arasında yüksek korelasyon, bir başka ifadeyle güçlü ilişki olduğu görülmüştür. Diğer boyutlardan, "işbirliği ve performans/ödüllendirme" grubu ile inovasyon performansı arasında orta derece korelasyon ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın sonuçları doğrultusunda işletmelerin inovasyon faaliyetlerini, misyon ve vizyonlarını tayin edip amaçlarını belirleyen stratejileri doğrultusunda planlayarak; gerek organizasyonel yapılarını, gerekse yönetsel süreçleri bu çerçevede entegre etmelerinin son derece önemli olduğu görülmüştür. Liderlik boyutuna ilişkin ölçüm ortalaması yüksek olan KOBİ'lerin inovasyon performanslarının yüksek çıkması, çalışmanın çarpıcı sonuçlarından biridir. Tabiatıyla risk taşıyan yenilikçi yaklaşımların, işletme yönetimlerinde dirence maruz kaldığı bilinen bir gerçektir. Liderlik fonksiyonu hayata geçmiş işletmelerde yönetim, bu bağlamda katılımcı karar alma süreçleriyle sorumluluk alarak riskleri doğru analiz edebilmekte ve fırsata dönüştürebilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre uygun örgüt kültürü ve atmosferinin tesis edilmesiyle oluşacak örgütsel ortam, işletmenin inovasyon başarısını olumlu etkilemektedir. Örgüt kültürü geçmiş deneyimler, tecrübeler, alışkanlıklar ve paylaşılan norm ve değerlerden oluşan karmaşık bir olgu olup; kolayca değişmeyeceği aşikardır. Ancak işletme yönetimlerinin örgüt kültürünü, inovasyon faaliyetlerini teşvik edecek ve yönlendirecek şekilde tedbirler geliştirmesi gerekliliği; çalışmanın sonuçlarıyla teyid edilmiştir.

İnovasyon, yaratıcı fikirler ile başlar. Araştırma sonuçları Kahramanmaraş ili açısından değerlendirildiğinde fikir yönetim sistemini daha iyi uygulayan işletmelerin inovasyon performanslarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Strateji, kültür, ortam gibi koşullar doğru fikirlerin ortaya çıkarılması ve başarı ile uygulanması anlamında destekleyicilerdir. KOBİ yöneticileri personelin fikirlerini sunmasını teşvik etmelidir. Bununla birlikte, bu alanda kullanılacak tek kaynak personel değildir. İl imalat sanayi işletmelerin ürün ve süreçlerini sistematik ve periyodik olarak rakipleri ile kıyaslaması gerekmektedir. Benzer şekilde müşteri ihtiyaç, beklentileri, şikâyetleri sistematik olarak analiz edilmeli ve bu analizler sonucu ortaya çıkacak fırsatlar değerlendirilmelidir. Pazardaki değişimler ve teknolojik gelişmeler de benzer şekilde sistematik olarak analiz edilmeli ve raporlanmalıdır. İnovatif fikirlerin seçimi ve faaliyetlerin bu kapsamda planlanması oldukça önemlidir. KOBİ'ler bu işleri, uzman bir ekip aracılığıyla şeffaf değerlendirme kriterleri ışığında gerçekleştirmelidir. Planlamada inovasyon kapsamı, zamanı, gerektirdiği tedarik, maliyetler gibi faktörler dikkate alınarak gerçekçilik ve etkinlik gözetilmelidir. Çalışmanın sonuçları göstermiştir ki proje ekibi/personeli bulunan işletmelerin inovasyon performansı daha yüksektir.

İnovasyon başarısı ile ilişkisi olduğu tespit edilen diğer faktörler ise performans ve ödüllendirmedir. Personeli stratejide tanımlı hedefe odaklayan bir performans ölçüm sistemi geliştirmek ve buna bağlı ödüllendirmeler yapmak, inovasyon fikirlerinin artırılmasını sağlayacaktır. İşbirliği, inovasyon performansına etkisi değerlendirilen ve orta şiddette korelasyon tespit edilen bir diğer boyuttur. KOBİ'ler inovasyon faaliyetleri için yeterli kaynak ve uzmanlık bilgisine sahip olmayabilir. Bu noktada ortaya çıkan çözüm dış unsurlardan destek almaktır. Fikirlerin üretim, değerlendirme ve geliştirme sürecinde müşteri görüşlerine başvurulabilir. Personel niteliklerinin yeterli olmadığı durumlarda bu hizmeti sağlayan işletmeler, üniversiteler, vb. diğer kurumlardan destek alınabilir. Ortak çıkarlar doğrultusunda tedarikçiler ile işbirliği yapılabilir. Araştırma kapsamında iletişim boyutunun da inovasyon performansını etkilediği bulgulanmıştır. Müşteri, tedarikçi ve diğer paydaşlarla olan iletişim ağının güçlü kılınması, işletme içi iletişim kanallarının etkin kullanılabilmesi kadar önemlidir. İletişim,

bilgi akışını kolaylaştıracak ve gerekli bilginin ilgili süreçlerde hızlıca kullanılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca inovasyon performansı ile pazar, imalat ve finansal performansları arasında ilişki olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla çalışma sonuçlarına göre inovasyon işletmelere herhangi tek bir alanda değil, birçok alanda katkı sağlamaktadır.

KOBİ'lerin inovasyon yönetim kapasitelerinin artırılmasına yönelik çalışmalar ülke ekonomisine, KOBİ'lerin rekabet güçlerinin artırılmasına ve genel kalkınma düzeyinin yükseltilmesine dönük katkı sağlayacaktır. Araştırma sonuçları her ne kadar Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren işletmeleri temsil etse de, bölgede faaliyet gösteren KOBİ'ler benzer yapıdadır. Bu yüzden araştırma sonuçlarının ve önerilerin bölge KOBİ'lerine de hitap edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyos, M. (2006) "Sürekli Yenilikçilik (İnovasyon) İçin Teknolojik Yetenek Değerlendirmesi (Technology Audit)" *Tmmob Mmo Endüstri Mühendisliği Dergisi* (2), 6-12.
- Chiesa, V., Paul C., and Chris A. V. (1996)"Development of a technical innovation audit." *Journal of product innovation management* 13(2), 105-136.
- Cooper, R. G. (1990): "Stage-gate systems: a new tool for managing new products." *Business horizons* 33(3),44-54.
- Cormican, K., ve O'sullivan, D. (2004) *Auditing Best Practice For Effective Product Innovation Management.*: Technovation (24), 819-829.
- Crawford, J. K. (2015) "*Project Management Maturity Model (Third Edition)*," New York: Crc Press.
- Çalıpınar, H., ve Baç, U. (2007) "Kobi'lerde İnovasyon Yapmayı Etkileyen Faktörler Ve Bir Alan Araştırması," *Ege Akademik Bakış* 7 (2), 445-458.
- Drucker, P. F. (1998) "The discipline of innovation." *Harvard business review* 76(6), 149-157.
- Elçi, Ş. (2007) "*İnovasyon Kalkınmanın Ve Rekabetin Anahtarı*" Ankara: Technopolis Group Yayınları No:2.
- Goffin, K. and Pfeiffer, R. (1999) "*Innovation management in UK and German manufacturing companies*," London: Anglo-German Foundation for the Study of Industrial Society.
- Günday, G. (2007) "Innovation Models And Implementations At Firm Level In Manufacturing Industry". İstanbul: Sabancı Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Işık, N., ve Kılınç, E. C. (2011) Bölgesel Kalkınma'da Ar-Ge Ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi* 6.2, 9-54.
- Kalay, F., ve Kızıldere, C. (2015) "Türk İşletmelerinin İnovasyon Performansını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma," *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13, 36-63.
- Ohme, E. T. (2002) "*Guide For Managing Innovation: Part 1, Diagnosis*," Barcelona: Generalitat De Catalunya (Cidem)
- Özdevecioğlu, M., ve Biçkes, D. M. (2012) "Örgütsel Öğrenme Ve İnovasyon İlişkisi:Büyük Ölçekli İşletmelerde Bir Araştırma" *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39 , 19-45.
- Man, J. (2001) "Creating Innovation," *Work Study*, 50(6), 229-233.
- Tang, H. (1998) "An Integrative Model Of Innovation İn Organizations," *Technovation*, 18 (5), 297-309.
- Thomas R. J.ve Wind, Y. J. (2013) "Symbiotic Innovation: Getting The Most Out Of Collaboration," *Evolution Of Innovation Management*, New York: Palgrave Macmillan, 1-31.
- Tidd, J., Bessant, J., ve Pavitt, K. (2005) "*Managing Innovation Integrating Technological, Market And Organizational Change Third Edition*" West Sussex: John Wileyve Sons Ltd.
- Schumpeter, J. A. (1939) "*Business cycles*." Vol. 1. New York: McGraw-Hill,
- Şimşit, Z. T., Vayvay, Ö., ve Öztürk, Ö. (2014) "An Outline Of Innovation Management Process: Building A Framework For Managers To Implement Innovation" *Procedia - Social And Behavioral Sciences*, 150, 690-699.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Akarçay, P., Ak, G. (2018). "1940'lı Yıllarda Türkiye'de Entelijansiya, Basın ve Siyaset İlişkisi Üzerine", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:126-141

Anahtar Kelimeler: Türkiye, 1940'lı Yıllar, Entelektüel Yaşam, Siyaset, Basın, Toplum

Keywords: Turkey, Years of 1940s, Intellectual Life, Politics, Media, Society

Makale Türü: Araştırma Makalesi

1940'LI YILLARDA TÜRKİYE'DE ENTELİJANSIYA, BASIN VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE

On Relation Between Society, Inteligencia, Media and Politics in Turkey During the Years of 1940s

Post-PhD Visiting Researcher Pınar AKARÇAY

Uppsala University, Institute for Housing and Urban Research, pınar.akarcay@ibf.uu.se İsveç/Sweden

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AK

Nişantaşı Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, gak2081@yahoo.co.uk İstanbul/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
31.05.2018

Revize Tarihi
05.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

1940'lı yıllar, Türkiye tarihinde gerek sosyal, gerekse siyasal açıdan türlü toplumsal gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bunların birçok etkisini günümüzde dahi görmek mümkündür. Bu anlamda, 1940'lı yılların ilk yarısındaki II. Dünya Savaşı yılları Türk entelektüel, iktisadi ve siyasal hayatında çok değişik ve köklü etkilere yol açmıştır. İkinci yarıda Batı ve ABD eksenli gelişmelerin sosyo-politik ve ekonomik etkileri ise Cumhuriyet tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisini oluşturmuştur. Zira Türkiye bu dönemde Batı ile sosyo-ekonomi, kültürel ve demokratikleşme bağlamlarında tam entegrasyon haline girmeye başlamıştır. Bununla birlikte, 1940'lı yıllar gerek toplumsal, gerekse siyasal açıdan hiç de stabil olmayan, çok yönlü yıllar olmuştur. Durumlar, etkiler, yaklaşımlar ve baskılar her kesim için etkinlik gösterdiğinden, 1940'lı yılların Türkiye'deki toplum ve siyaset ilişkisi, günümüze ayna olması bakımından da incelenmeye değerdir. Bu çalışmanın ana amacı, 1940'lı yıllarda Türkiye'de toplum ve siyaset arasındaki etkileşimleri irdelemektir.

ABSTRACT

Years of 1940s in the Turkish History had been an era that had been observed various societal developments related with social and political aspects. By this view, II. World War years in the first half of the 1940s caused different and concrete effects on the Turkish intellectual, economical and political life. Those developments in line with the Western- and US-oriented socio-political and economical effects observed at the second half of the 1940s could be accepted as one of the most important threshold-holds of the Republican history. It is due to the situation that Turkey has commenced to engage into a total entegration with the Western World during this period regarding socio-economical, cultural and democratization aspects. However, years of the 1940s had been actually years of unstabilization and muti-faceted effects stemming from the reasons due to social and political areas. While situations, effects, approaches and pressures had realized for every sides and classes in the society, the relations between society and politics in Turkey during the years of 1940s have a great value in examining the issue in line with the acceptance that those years could act as mirror for current times. Therewithal, the main aim of this study is to examine the relation between society and politics in Turkey during the years of 1940s.

1. GİRİŞ

Türkiye'de erken Cumhuriyet döneminden çok partili yaşama ve çoğunlukcu demokrasiye geçilen 1940'lı yıllarda toplum, demokrasi ve siyaset olguları, birbirleriyle önemli bir iççelik ve etkileşim yaşamıştır. Bu dönem, bu anlamda farklı ilişkisel özellikleri barındıran da bir dönemdir. Cumhuriyet tarihimizin bu on yılının diğer iki önemli özelliği ise II. Dünya Savaşı koşulları ile Türkiye'nin yeni bir Batıcılık ile Amerikan uyduculuğu kabulü sürecinin yaşandığı yıllar olmalarıdır (Berkes, 1965). Dolayısıyla, 1940'lı yılların Türk sosyal tarihini, yine bu yılların siyasal, ekonomik, entelektüel ve demokrasi tarihleri ile birlikte iççe değerlendirmek uygun olacaktır. Keza 1940'lı

yıllar, Türk toplumsal tarihinde gazetecilik, dergicilik gibi kitle iletişim araçlarının da yoğunluğunun arttığı, bu anlamda entellektüel yaşamın hayli renklendiği ve hareketlendiği yıllar olmuştur.

Nitekim 1940'lı yıllar, toplum-siyaset ilişkilerinin demokratikleşme, medya ve iletişim bağlamında birçok çelişkisini de içerisinde barındıran, deyim yerindeyse istikrarsız bir dönem olmuştur. Bir yandan genç Cumhuriyet'te, tek-partinin otoriter-baskıcı yönetiminden çoğunlukcu demokratik bir parlamenter rejime evrilme görülürken, öte yandan Türk siyasetinin bu demokratikleşme çabaları içerisinde taklitçi bir Batılılaşmayı hakim kılması, ABD ile ilişkilerin sağlıklı kurulmasını sağlamış; bunun etkileri sosyo-politik ve entellektüel yaşamda özellikle basın üzerinden farklı etkileşimler şeklinde gözlemlenmiştir. Bu çelişik ve karmaşık ilişkiler dönemine Sertel'in (2008: 196-197) şu tespitleri daha iyi ışık tutmaktadır; "[O] dönemdeki gazeteler daha çok şahıs ve aile gazeteleriydi. Bugünkü gibi bir medya, büyük sermayeye bağlı bir medya yoktu. Ufak sermayelerle çıkan şahıs gazeteleri vardı, mesela II. Dünya Savaşı sırasındaki gazeteler Tan, Vatan Ahmet Emin Yalman'ın gazetesiydi, Hüseyin Cahit'in gazetesi ve Halk Partisi'nin gazetesi Ulus çıkıyordu. Hepsinin arkasında bir düşünce vardı, ya demokrasiyi savunuyorlardı, ya Türkiye'nin bağımsızlığını savunuyorlardı ya da Almanya'yı savunuyorlardı. Fikir vardı gazetelerde, bu kadar çok reklam yoktu, sermaye de yoktu, bambaşka bir basın vardı. Bugünkü basına 'holding basını' deniyor, daha çok ticaret hedef."

Dolayısıyla 1940'lı yılları gerek toplumsal, gerekse siyasal açıdan pek de stabil olmayan, çok yönlü etkileri olan yıllar olarak değerlendirmek mümkündür. Bu anlamda, Türkiye'de bu on yılda uluslararası gelişmeler paralelinde kaydedeğer değişiklikler gösteren "yeni" durumlar, etkiler, yaklaşımlar ve baskılar her toplumsal kesim/sınıf için etkinlik gösterdiğinden, 1940'lı yılların Türkiye'sindeki toplum ve siyaset ilişkisi, günümüze ayna olması bakımından da incelenmeye değerdir. Bu çalışmanın ana amacı, 1940'lı yıllarda Türkiye'de toplum ve siyaset arasındaki etkileşimleri iletişim üzerinden irdelemektir.

2. TOPLUM, ENTELİJANSİYA, MEDYA VE DEMOKRASİ: İLİŞKİ VE ETKİLEŞİMLER

İnsanlık tarihinde, ilmin yolu olan gerçeğin aranmasında yazı ve matbaa büyük roller oynamışlardır. Yazı, konuşan maddeyi yaratmış; matbaa ise yazıyı sonsuz sayıda çoğaltmış ve ebedileştirmiştir. Bu sayede düşünce; mesafeyi, zamanı ve ölümü yenmiştir. Nitekim elyazısıyla hazırlanan kitap, eski çağlardan beri mevcuttur. Ancak, basın müessesesinin aslî ve tipik vasıtası olan gerçek günlük gazeteyi mümkün kılan da matbaa olmuştur. Gazetenin cevap verdiği esaslı ihtiyacın geç doğmuş olduğu söylenemez. Nitekim insan ruhunda öteden beri var olan haber alma ihtiyacı, onu tatmine yarayan imkânların elde edilmesi sayesinde ortaya çıkabilmiştir. Bu anlamda, insan topluluklarının fikrî faaliyetlerinin belli bir tezahür şekli olan haberleşme ile bilinenler ve duyulanları başkalarına ulaştırma arzu ve ihtiyacının meydana çıkardığı haberleri ve fikirleri toplama, ulaştırma ve yayma meslek ve sanatının icrasını mümkün kılan müessese, "basın" olmuştur. Nitekim Weill'in (1934) vurguladığı şekilde, bir toplumun entellektüel tarihini genel uygarlık tarihinden ayırmak pek de mümkün görünmemektedir. Zira bir ülkenin entellektüel hareketleri, daima o ülkenin siyasal rejimine paralel olarak düzenlenegelmiştir. Yüzyıllar boyunca sosyo-politik, iktisadî, teknik ve kültürel alanlardaki tüm gelişme ve değişim-dönüşümler, mekân içerisinde olduğu kadar zaman içinde de geniş bir alana yayılmış olan entellektüelizme ve medyaya daima yön vermiş, şekil kazandırmış ve özellikle de siyasî tarihin konusu olan tüm olaylar medya iletişim ağları üzerinde derin izler bırakmış, basın-yayını en geniş ölçüde etkilemiştir (İnuğur, 1993: 13).

Bunda asıl nedenin, gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon gibi tüm kitle haberleşmesine yönelik basın-yayın araçlarının, okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek ve yurt ve dünyadan haberdar etmek, tarihe esaslı bir kaynak teşkil etmek, günlük olayları tespit etme yanında reformlar ve devrimler dâhil toplumsal geleceği de hazırlamak, düşünce ve fikirlerin yayılmasını sağlayarak propaganda yapmak, kamuoyu oluşturmak ve/ya kamuoyuna yön vermek gibi oldukça önemli güçlere sahip olması gösterilebilir (İnuğur, 1993: 16). Bununla birlikte, basın-yayın araçları bu denli önemli toplumsal güç ve etkilere sahip olsalar da, bunları ortaya koyabilmek ve kullanabilmek için özgür bir ortam gereklidir. Ancak bazı ülkelerde, yönetici egemen sınıflar ile onların iktidarlarının, bu araçların güçlerinden fazlasıyla çekinmelerinden dolayı, yazılı basının faaliyetlerini -özellikle de başta gazeteler olmak üzere- sansür koyarak ya da ağır vergiler dâhil her türlü malî baskı ve yaptırım uygulayarak kısıtlamaya çalıştıkları, onları iktidar yandaşı veya uydusu haline getirmeye çabaladıkları

görülmektedir (Weill, 1934: xıı; Sevginer, 2012). Örneğin Kourtis (1994: 296) de, özgürlük ve demokrasinin ön şartının basın özgürlüğü olduğunu savunarak, her iktidarın haberleri gizleme eğilimi olduğunu ileri sürmektedir. Bu konu, yüzyıllar boyunca pek değişmeden böyle olageldiği halde, bağımsız ve tarafsız kalmaya çalışan basın-yayın araçlarının güçlerini ortaya koyabilme yolunda her türlü çabayı sarf ettikleri de yadsınamaz bir gerçektir.

Tarihte kitle haberleşme araçlarının en etkini olan basının en belirgin özelliğinin, “belirli zamanlarda basılmak ve yayınlanmak” olduğu söylenebilir. Bu meyanda, dar anlamıyla yalnızca gazete ve dergileri içerdiği söylenebilecek olan “basın”ın, özellikle toplumların demokratik gelişimindeki önemi ve yeri göz ardı edilemez (Evlüyagil, 1972). Zira basın alanı, geçmişten günümüze toplumların belli başlı çağdaşlaşma ve gelişmişlik göstergelerinden biri olmuştur. Toplumlar, demokratikleşme yolunda en yoğun çabaları basın alanında göstermişlerdir. Demokrasiyi benimseyen toplumlarda yazılı basın, yasama, yürütme, yargı güçlerinden sonra dördüncü sırada yer alan bir güç, toplumsal bir kurum özelliğini taşımıştır (Vural, 1999: 33). Bu nedenle, çağdaş demokrasilerin, basını demokrasinin başlıca aracı olarak gördüklerini söylemek mümkündür. Zaten geçmişten günümüze düşünürler de, bu öneme çeşitli şekillerde dikkat çekmişlerdir. Örneğin, Tocqueville (2002: 172-179) basını, “özgürlüğün en demokratik formülü” olarak tanımlarken, Bülbül (2001: 2) basını, “modern demokrasinin belli başlı öğelerinden biri” olarak görmüştür. Couldry (2005: 59) de, toplumdaki sosyal dönüşümde medyanın önemli bir role sahip olduğuna ve bu dönüşümün, medyanın yapısı paralelinde iyi ya da kötü sonuç verdiğine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla entelijansiya ile basının, demokratik sistemin sürmesinin ve yurttaşların siyasal yönetim sürecine katılımının “garantör”ü olduğunu söylemek mümkündür (Özer, 2008: 1). Böylece, entellektüel yaşamın fikir ve söz hürriyeti temelinde serbest bir basın-yayın özgürlüğü üzerinden geliştiği aşıkardır (Denoyer, 1963; Charon, 1992).

Bu çerçevede, bir toplumda hiçbir şeye yeterli olmayan, ama her şeye ve herkese gerekli olan “basın”ın (Denoyer, 1963: 13) bünyesinde, her çeşit haberi topluma ulaştırın -esasta günlük- haber aracı olarak gazeteler, halkı doğrudan doğruya etkileyen, sosyal bir müessese olarak kamuoyu yaratan ve bu sayede de kamuoyuna yön veren bir yayın organı olarak öne çıkmaktadırlar. Böylece, bir haber toplama ve yayma aracı olan ve toplumda bir düşünce pazarı meydana getiren gazetenin demokrasilerde iki önemli görevi göze çarpmaktadır. Bunlar; (1) kamu ihtiyaçlarını kamu yararına olmak üzere kamuya duyurarak kamu hizmeti yapmak; (2) yöneticilerin kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla aldıkları tedbirleri vatandaşa zamanında ulaştırarak yine kamu hizmeti görmektir (İnuğur, 1993: 20-23). Bu anlamda O’Neil (1998: 41) de, demokrasilerde özgür basının önemini vurgulayarak, yurttaşların toplumsal meseleler hakkında yargıda bulunabilmeleri için ihtiyaç duyacakları tarafsız ve özgür bilginin sağlanması için, gazetelerin bir gözlemci gibi çalışarak, hükümetler üzerinde gereken kontrolü kurmalarının gerekliliğine dikkat çeker. Sertel’in (1968: 6) de bu meyanda vurguladığı şekilde; “*Gazete bir aynadır. Gazeteci, cemiyeti, bütün istekleri, bütün dertleri ve kederleri bu aynaya yansıtır.*” Ancak bu, her zaman kolaylıkla mümkün olmamaktadır. Özellikle otoriter ve totaliter rejimlerde gazeteler, yönetici ve sivil egemen sınıfların “konuşan dili” olarak görüldüğünden, bu rejimlerde vazgeçilmez şekilde güdümlü bir basın tercih edilmektedir. Dolayısıyla da, fikir ve ifade özgürlüğünün olmadığı bu tür rejimlerde gazeteler, bağımsızca hareket edebilen bir matbuat olarak gelişip devam edememekte, devam ettiği takdirde de iktidarın sesi olmaktan öteye gidememektedir (İnuğur, 1993: 22).

Bu meyanda, güçler ayrılığına sahip demokratik-parlamentar rejimle yönetilen bir ülkede “basın”ın, yasama, yürütme ve yargı kadar önemli faktörel bir güç olduğunu söylemek mümkündür. Zira basın, gerek düşünce ve ifade özgürlüğü, gerekse tarafsızlık bakımından güçlü ve sağlam olduğu ölçüde, o ülkede bireylere ve halka toplumsal olaylarla ilgili en doğru bilgi ve haberi iletebilmektedir. Diğer deyişle, gök kubbe altında hiçbir gizli kalmamış ve tüm hakikatler toplum tarafından öğrenilmiş olmaktadır. Basın ile demokrasi olgularının birbirlerinden ayrılmaz bir hale geldiği görülen modern çoğulcu demokratik yönetimlerde, basının kamuoyunun sesini gündeme taşıyarak, hükümetler başta olmak üzere, siyasal ve toplumsal güç odaklarını denetleme işlevlerini yerine getirdiği görülmektedir (Sevginer, 2012: 1). Bu durum da, liberal-demokrasilerde dahi iktidarları, yeri geldiğinde rahatsız etmeye yetebilecek ve onları baskıcı olamaya itebilecek bir gelişmedir. Bu meyanda Curran (1997: 142), basın-yayın araçlarının demokratik rolünü, devleti ve uygulamalarını gözlem ve kontrol altında tutan bir kamu gözcüsü şeklinde hareket etme olarak öne

çıkarmaktadır. Belsey ve Chadwick (1998: 40-41) de, demokrasi için özgür basın keskin bir koşul olduğunu ve basının iktidar üzerinde bir gözlemci gibi çalışabildiği takdirde bu işlevin yerine getirilebileceğine dikkat çekmektedir.

3. 1940'LI YILLARIN İLK YARISINDA: AKADEMİYA, ENTELİJANSİYA, BASIN VE SİYASET

Basın-yayın faaliyetleri gibi, çağ ve dönemlerinin koşullarını yansıtmaları bakımından, entelektüellerin de önemli görevler üstlendiği bir gerçektir. Gelecek nesillerin aydınlatılması ve entelektüel bilinçlendirilmesi de bu görevlerin başlıcalarındandır. 1940'lı yılların Akademiyasında bu anlamda Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin (DTCF) yeri gerçekten ayrıcalıklıdır. Keza bu Fakülte'deki akademisyenler, dönemlerinin gerek kitle iletişim araçlarına, gerekse sosyo-politik gelişmelerine doğrudan etki etmiş veya doğrudan maruz kalmışlardır. Bunun da bedelini, 1948 yılında DTCF'deki kürsülerinden adaletsiz biçimde uzaklaştırılarak ödemişlerdir.

Bununla birlikte, demokrasisi sağlam olmayan ve/ya demokratik kültürü iyi yerleşmemiş toplumlarda entelektüel görevini sürdürmek, medya iletişim görevini icra edebilmek ve bu sayede topluma karşı olan bilgilendirme/aydınlatma ödevlerini yerine getirmek pek de kolay değildir. Örneğin Nadir Nadi'nin (1964: 4) bu meyandaki betimlemesiyle; *"1939 yazında basının durumu şöyle özetlenebilir: Milli Şefe ve C.H.P. ye dil uzatmak yasaktı. Hükümetin genel tutumu hiç bir şekilde tenkid edilemezdi. Bu itibarla gazeteler daha ziyade dünya politikası üzerinde durmaya önem veriyorlardı... Gazetelerimiz, genel tutumlarını hükümet direktiflerine göre ayarlamak durumunda idiler. Bizim hükümet de Batı demokrasilerine oldukça bir yakınlık göstermekle beraber, Ruslara ve faşistlere karşı açıkça cephe almaktan çekiniyordu... Başka başka ideolojilere sempati duyan yazarlar, Milli Şeften esirgemedikleri saygının gölgesine sığınarak ya komünizmi, ya da faşizmi övmeye bakarlardı. Zıt ideolojilere bağlı yazarların aynı gazete kadrosunda yer aldıkları sık sık görülürdü."*

Yine de 1940'ların Türkiye'si gerek sosyo-politik, gerek entelektüel yaşam ve gerekse de basın-yayın alanındaki hareketliliğiyle oldukça önemli bir dönemdir. Nitekim Ağduk Gevrek'in (1998: 255) görüşüyle, 1940'ların başlarında sağ ve sol görüşlü dergilerin *"(...) yayımlandığı yıllar, Tek adamın ölümünden sonra Millî Şef iktidarı, İkinci Dünya Savaşı, savaşın gidişatına göre belirlenen dış politika, tek partinin zamanını doldurmasıyla ortaya çıkan muhalefet, ırkçı-turancuların tüm ülkede terör estirmeleri, çok partili hayata geçiş sancılılarıyla Türkiye'nin bugün bile etkilerini taşıdığı birçok olayın keşiştiği bir dönem olmuştur."* Bu yıllarda fikri alanda, özellikle de üniversitelerde yaşanan düşünsel ve ideolojik ayrışmalar ve çatışmalar, dönemin düşün ortamından beslenen çok sayıda sağ, ama çok az sayıda sol eğilimli dergilerine de yansımaktadır. Esenel (1999: 6-7) bu durumu şöyle tasvir etmektedir; *"[DTCF'deki] öğretim üyelerinin iki zıt fikre bölündüklerini ilk zamanlardan beri gözlemliyordum. Almanya'da okuyanların büyük çoğunluğu Nazi fikirlerini benimsemişlerdi. Demokrasinin hakim olduğu ABD gibi ülkelerden gelen bizim gibiler ise o tür fikirlerin karşısında idiler. Yani sağcılarla solcular ayrılmışlardı. Sağcılar ırk ayrımına ve Nazilere inanıyorlardı; solcular ise karşıt fikirlere sahiptiler. Bizi idare edenler genelde Almanya'nın zaferini istiyor; solculara "komonist" gözüyle bakıyorlardı."* Nitekim Darendelioğlu'nun (1979: 320-339) *Türkiye'de Komünist Hareketleri* başlıklı kitabının "1925-1950 Arası Solcu ve Komünist Organları" başlıklı bölümünde, bu dönemde yayınlanmakta olan sol eğilimli dergiler olarak; *Yurt ve Dünya, Adımlar, Yürüyüş, Yeni Dünya, Görüşler, Gün, Yiğın, Dost, Gerçek, Hür Gençlik, Sendika, Söz, Makro Paşa, Hür, Zincirli Hürriyet* ve *Başdan* sayılmaktadır. Bu nedenledir ki, II. Dünya Savaşı'na karşı geliştirilen denge politikaları, Millî Şef İsmet İnönü döneminin baskıcı koşulları, komünizm-faşizm ve köy-köycülük tartışmaları, Köy Enstitüleri, dergi Rönesans'ı, sosyoloji çalışmaları, solun anti-faşist söylemi ve benzeri birçok husus, söz konusu dönemi daha da önemli kılmaktadır.

1940'lı yılların ilk yarısı ayrıca, hem II. Dünya Savaşı yıllarıdır hem de önemli siyasî bakiyelerini 1930'lardan almış yıllardır. Almanya'nın Avrupa'da savaş sahasında hızlı ve ani başarılar elde etmesiyle, Türkiye'de 1930'ların sonlarında yeniden güçlenmeye başlamış sağ kesimler 1940'ların başlarında yoğun basın-yayın faaliyetlerine girişmişlerdir. Sağ kesimler, Türkiye'nin bu yıllarda uyguladığı siyasalardan da güç almaktadır. Keza bu yıllarda Türk hükümetleri de Almanya'nın faşizan politikalarına ilgi duymakta ve hatta desteklemektedir. Bu durum, 1943 sonbaharında Almanya'nın Rusya cephesinde yenilgisine ve geri çekilmeye başlamasına kadar sürecektir. Nitekim devletin psikolojik desteğiyle ve Hitler Almanya'sına duyulan sevgi, özlem ve faşizan beklentilerdeki artışa bağlı olarak, özellikle 1939 yılından itibaren sağ dergilerde büyük bir patlama yaşandığı görülmektedir. Bu dönemin öne çıkan ve bazıları 1980-90'lara, hatta günümüze kadar yayın hayatına

devam eden sağ eğilimli dergileri arasında; 1911 yılında yayın hayatına başladığı için en eski olarak nitelenebilecek, Türk Ocaklı aydınların ağırlıkta olduğu ve Hasan Ferit Cansever tarafından çıkarılan *Türk Yurdu* dergisi, Nihal Atsız'ın çıkardığı ve 1944'de hükümetçe kapatılacak olan *Orhun* dergisi, daha çok gençlere yönelen ve dönemin genç Türkçülerinden Reha Oğuz Türkkan tarafından çıkarılan *Ergenekon* ve *Bozkurt-I* dergileri, Orhan Seyfi Orhon tarafından çıkarılan edebiyat ağırlıklı *Çınaraltı* dergisi, 1938 sonrası yurtdışından dönen Rıza Nur tarafından çıkarılan *Tanrıdağı* dergisi ve bunlara ilaveten *Çığır*, *Türklük*, *Kopuz-I*, *Millet*, *Türk Amacı*, *Doğu*, *Gökbörü* gibi dergileri saymak mümkündür (Sefercioğlu, 2008). Yine dönemin DTCF öğretim üyelerinden bazılarının, sağ eğilimli bu dergilerden *Türk Yurdu*, *Millet (1942)*, *Çınaraltı*, *Bozkurt*, *Gökbörü*, *Kopuz*'da makaleler yayınladıkları görülmektedir (Turan, 2003: 224). Bunlara muhalif olan dönemin sol kesimleri ise öncelikle ve özellikle 1941-1944 yılları arasında yayınlanan ve dönemin en önemli sol muhalif dergisi olarak bilinen *Yurt ve Dünya* çevresinde toplanmışlardır.

Cumhuriyet Türkiye'sinde sol düşünce, devlet ve siyasal iktidarlar tarafından genelde rahat bırakılmamanın yanında, bir de her ahval ve şartta devlet siyasalarına karşı -özellikle de yeri geldiğinde- en büyük iç tehditlerden birisi olarak gösterilmek gibi bir üne sahip olagelmıştır. Ancak ironik bir biçimde, 1940'lı yıllarda Türkiye'de iktidarda bulunan yönetici ve sivil egemen sınıfların, II. Dünya Savaşı'nın gidişatına bağlı olarak, ilk önce sağa karşı saldırıya geçtikleri görülmektedir. Bu anlamda ilk etapta, daha önce 1940'ların ilk yıllarında iyice güçlendiğini vurgulanan sağ kesimler ile yayınları devlet tarafından tasfiye edilmiştir. Ancak bu siyasa, sağ ile solun karşılıklı olarak birbirlerine kıskırtılmaları ve saldırtılmaları şeklinde tezahür etmiştir. Zaten böylece her iki kesim de yıpranacak, zayıflayacak ve kontrol altına alınması veya tasfiye edilmesi daha kolaylaşacaktır. Nitekim gerek Almanya'nın 1943 ile Rusya coğrafyasında başlayan yenilgileri, gerekse içte hükümet politikasının sertleşmesi, dönemin sağ kesimlerinin zamanın iktidarına ve sol entellektüellerine karşı adeta son kozlarını ortaya sürmelerine neden olur. Çetik'in (2008: 24) de vurguladığı şekilde, 1943 yılı gibi 1944'te de sağ kesimleri rahat günler beklememektedir. Sağ kesimlerin karşıtı yazılar da derlenerek dönemin Millî Eğitim Bakanlığınca (Maarif Vekaleti, 1944) yayınlanmıştır. Nitekim Berkes'e (1997: 288) göre, aslında İnönü gibi bir siyasal manevra dehasının eseri olan bu Maarif Vekaleti'nce basılan kitap, olay üzerine basında çıkan ve Millî Şef'in lânetlediği sanıkları tartaklayan yazıları bünyesinde toplar.

Bu siyasal koşullarda, sağ şiddet dalgalarının da peşpeşe yükseldiği gözlenir. Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Orhan Burian, Azra Erhat, Mediha Esnel (Berkes) gibi akademisyenlerin öğretim görevinde bulunduğu ve bunların hepsi dahil, Atatürk tarafından davetle gelen Alman profesörlerin bile tasfiye edileceği DTCF (Gönenc, 2011: 39), yine çoğunun yazarı olduğu *Yurt ve Dünya* ve *Adımlar* dergileri, *Tan* gazetesi yükselen sağ şiddetin başlıca hedefleri arasındadır (Atılgan, 2009a: 41). Dönemin sol dergileri *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar*'ın sonu, yine dönemin diğer birçok sağ dergisi gibi, 1944'de kapatılmak olmuştur (Ayın Tarihi, Haziran 1944: 450-452). Nitekim *Yurt ve Dünya* yayında olduğu süre içinde, yayınladığı yazılar ile sağ kesimleri ve hatta resmi devlet yetkililerini bir hayli rahatsız etmiştir. Yine ileride 1945 Aralık ayında sağ kesimlerin saldırısına uğrayacak ve yakılıp yıkılacak olan *Tan* gazetesinin sağ çevrelerin hedefi haline gelmesi, aslında 1936'dan bu yana değin uyguladığı güçlü sağ karşıtı yayın politikası sonucudur. Zaten Sertel (1978: 204, 206)'de, 1945 Tan Olayları'na giden yolu şöyle betimler; "*Türk halkı, Birinci Dünya Harbi'nde Almanya ile beraber harbe sürüklenmenin felâketlerini unutmuş değildi. Almanya ile bir ittifaktan ve harbe sürüklenmekten korkuyordu. Atatürk'ün aşladığı Sovyet dostluğu hisleri de o zaman sarsılmış değildi. Bu sebeple halk İngiltere ve Fransa ile olduğu gibi, Sovyetlerle de bir anlaşmaya varılmasını istiyordu. Gerici basın çeşitli propagandaları, Nazizmi savunan yazıları karşısında yalnız "Tan" gazetesi bütün kuvvetiyle faşizme karşı savaşıyor, Türkiye'nin Sovyetler'e karşı bir harbe sürüklenmemesini savunuyordu. "Tan"da ırkçıların bu propagandalarına karşı yazdığımız yazılar, faşistleri kızdırıyordu. Bu vesile ile ilerici kuvvetlere, "Tan" gazetesine, özellikle şahsıma karşı bir savaş açtılar... Gençlere, insaniyetçiliğin, milliyetçiliğe zıt bir komünist ideolojisi olduğu, komünizmin bir vahşet olduğu telkinleri yapıldı. Türkiye'de ırkçılık siyaseti gütmek, vatandaşlar arasında ırk ve din düşmanlığını tekrar alevlendirmek demektir. Sovyetler'e düşman Turancı bir politika, yirmi senede kurulan dostluğu düşmanlığa çevirmek demektir. Fakat ırkçılar, faşistler her tarafta kol salan teşkilatları ve yayınları ile bunu hayli başardılar. 1940'ta [Tevfik] Fikret'in tekrar sahneye çıkarılması, bu sistemli çalışmaların bir sonucu idi."*

Cumhuriyet Türkiye'sinde sol ve onun siyasî zihniyeti, genelde komünistlik ve kızılık ve dahası "vatan ve rejim düşmanlığı" ile eş değer tutulmuştur. Dolayısıyla, örneğin II. Dünya Savaşı yıllarında Alman propagandası ve desteğiyle çıkarılan *Ergenekon* (1938-1939), *Kopuz* (1939-1940), *Bozkurt* (1939-1942), *Gökbörü* (1942-1943) ve *Çınaraltı* gibi sağ görüşlü dergilerde yazıları yer almayan, aksine *Yurt ve Dünya* dergisi ve *Tan* gibi gazetelerde yazan yazarlar, doğrudan "solcu" ve/ya "komünist" olarak yaftalanmıştır. Sol görüşlü *Yurt ve Dünya*, *Adımlar*, *Ant*, *Görüşler* gibi dergiler ile *Tan* ve benzeri gazetelerin bünyesindeki yazarlar, sağ görüşlü olmadıkları için "ilerici" olarak nitelendirilmiştir (Birkalan, 2003: 105).

Dönemi, zamanın entellektüelleri arasında karşılıklı söz ve dava düelloları ve sonrasında da bir şiddet sarmalı içerisine sokan olayların üzerinde yeşerdikleri zemin ise "davalar süreci" denebilecek bir süreçten beslenmektedir. Nitekim 1944 yılında "Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası" ile başlayıp "1944 İrkçılık-Turancılık Davası" (Atay, 1944: 1, 3; Taylak, 1969: 163-169; Müftüoğlu, 1974; Türkes, 1975) ile süren ve "Hasan-Âli Yücel-Kenan Öner Davası" (Yücel, 1947, 1950; Ertuğrul, 2000) ile noktalanın *davalar süreci*, bu dönemin sağ-sol kavgasını net bir şekilde yansıtmaktadır ve değinilmeden geçilemezler. Zaten Mumcu (1994a: 7-8)'ya göre Hasan-Âli Yücel-Kenan Öner davası yalnızca bir "hakaret davası" değildir; bu dava o devrin bütün siyasal koşullarını da yansıtmaktadır. Ortaylı (2001: 16) da, aslında bu dönemde olanları ve özelde 1948 DTCF olaylarını, sadece bir sağ-sol meselesi olarak görmemek lazım geldiğine dikkat çekerek, muhafazakâr kanat hocalarından hukukçu Vasfi Raşid Seviğ'in bile bu olayları "görülmemiş edepsizlik" olarak vasıflandırdığını aktarmaktadır. Tüm bu olguların yanına, Köy Enstitüleri karşıtlığı ile 1946'dan sonraki "sol partileri içermeyen bir demokrasi"nin kurgulanmasını da ekleyebiliriz. Nitekim Kemal'in (1980: 233) şu sözleri, anılan konuyu hayli aydınlatıcı ve bir o kadar da manidar niteliktedir; "1946 demokrasisine girilirken solcular da karışmak istemişlerdir. Derme çatma olanlarını anmak istemiyorum, kurulan gerçek solcu iki parti Şefik Hüsnü'nün Türkiye Emekçi ve Köylü Partisi ile Esat Adil'in kurduğu Sosyalist Parti zor muhakemeleri aracılığı ile birkaç ay sonra kapatılmıştır. Neden mi? Çünkü demokrasiyi kurmak isteyenler bunun içinde gerçek sol partileri görmek istemiyorlardı... Demokrasi için mücadele ettiklerini söyleyenlerin çoğu, solcu partilerin kuruluşunu ciddiye almadıklarını söylemişlerdir. Eğer ciddiye almasalar, bunca insanı tutuklayıp hapse sokarlar mıydı? Hadi hapse soktular diyelim, partileri ciddiye almasalar kapatırlar mıydı? Bugün de sola karşı durum aynıdır." Ayrıca, Köy Enstitüleri karşıtlığı ve adeta bunların sözde birer komünist yuvaları haline geldiği algısı da, 1945 sonrasında öyle bir düzey kazanmıştır ki, bu kara-propaganda marifetiyle, neredeyse toplumun geniş kesiminde bunların birer nifak yuvası olduğu kanısı hâsıl olmuş ve bu algı günümüze değin ulaşmıştır.

Dolayısıyla 1944 Mayıs'ında işgalci Nazi Ordusu, Sovyet topraklarından sökülüp atılmış; dönemin Türk hükümeti de kararını vermiştir. Önce sağ, sonra da sol kesimler davalar açılarak zayıflatılacak ve tasfiye edilecektir. Dergilerin kapatılması, alınan birinci önlemdir. Zaten II. Dünya Savaşı yılları, Türkiye'de basın özgürlüklerinin kısıtlandığı, gazete ve dergi kapatmalarının yoğun olarak yaşandığı dönemlerden biridir. Nitekim hükümetlere basın üzerinde sıkı bir denetim kurma imkanı veren 28 Haziran 1938 tarihli Matbuat Kanunu'nun 50. maddesi gereğince, "memleketin umûmi siyâsetine dokunacak neşriyattan dolayı, İcrâ Vekilleri Heyeti kararı ile, gazete veyâ mecmualar, muvakkaten tâtil olunabilir[di]... Bu sûretle kapatılan bir gazetenin mesûlleri, tâtil müddetince, başka bir isimle gazete çıkaramazlardı." (Koçak, 1996: 135) Nitekim 1940'lı yıllarda, hükümetlerin gazete ve dergilere karşı olan tutumunu, izlenen dış politikanın ve hükümete karşı oluşacak toplumsal tepkiyi önlemek düşüncesinin belirlediği söylenebilir. Bu bağlamda, dönemin sağ ve sol eğilimli dergilerinin kapatılmasında, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı dış politik gelişmelere ilaveten, dergilerin birbirlerini artan bir şekilde suçlamalarından doğan gerilimin, hükümet üzerinde yarattığı hoşnutsuzluğun da etkili olduğunu söylemek mümkündür. 1942 yılı sonlarında dergilerin gerilimi artırıcı yayınları için alınabilecek önlemleri saptamak amacıyla, dönemin Maarif Vekili Hasan-Ali Yücel'in başkanlığında oluşturulan özel bir komisyonun zamanın Başvekili Saracoğlu'na hazırladığı Ocak 1943 tarihli raporda, *Yürüyüş* komünist, *Yurt ve Dünya* sol eğilimli, *Gökbörü* ise ırkçı-sağ eğilimli olarak sınıflandırılarak, bu dergilerin "herhangi bir fikri objektif ve bitaraf olarak değil, yüksek sesle telkin eder mahiyette ve şiddetli polemik yapar" şeklinde nitelendiği görülmüştür (Turan, 2000: 252). Tam bir dergi ve gazete kıyım süreci olarak, basın için bir başka "karanlık dönem" olma bağlamında, *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar*'a ilaveten, sol eğilimli dergilerden *Yürüyüş* Temmuz 1943, *Barış Dünyası* Haziran 1944; İslamcı dergi *Büyük Doğu* Mayıs 1944; sağ eğilimli dergilerden *Çınaraltı* Mayıs 1944, *Gökbörü* Mayıs 1943, *Orhun*

Nisan 1944, *Kopuz* Mayıs 1944 tarihlerinde (Koçak, 1996: 210, 227, 359), 1944'ün Ağustos'unda ise *Tan* ve Eylül sonunda *Vatan* gazeteleri hükümet tarafından kapatılmışlardır (Koçak, 1992: 134). İkinci önlem ise Mumcu'nun (1994a: 44) vurguladığı şekilde, "Yücel-Öner Davası" ile 1947 yılı sonuna kadar sürecek ve bu yıl sonlanacak "davalar" süreci olmuştur.

1944 yılı, DTCF'li "solcu" hocalar için de pek parlak başlamamıştır. 1944'ün Ocak ayında fakültedeki siyasî ikiliği araştırmak üzere bir soruşturma açılır ve sonuçta hazırlanan müfettiş raporuyla Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Muzaffer Şerif Başoğlu'nun yazdıklarıyla öğrenci ilişkileri takip altına alınır. Mart 1944 ayında ise Başoğlu, sola yapılan resmi baskı çerçevesinde, hiç sebep yokken tutuklanır ve hapse atılır. Nisan-Mayıs 1944 ayları, Sabahattin Ali-Nihal Atsız davası ve şiddetli sağcı öğrenci nümayiş ve gösterilerinin gerginliğiyle geçer.

4. 1945 YILI VE SONRASI: SİYASİ GELİŞMELER, TAN BASKINI, DTCF OLAYLARI VE ABD İLE İLİŞKİLER

1945 yılında II. Dünya Savaşı sona ermiştir. Savaşın sonuçları, ABD'nin inanılmaz askeri gücü ve uluslararası arenada meydana gelen savaş sonrası ekonomik-politik gelişmeler karşısında, Türkiye'de o dönemde iktidarın "tek-parti"si durumundaki CHP'nin önünde iki temel seçenek hasil olmuştur; "Gelişmeye devam ederek, değişen iç ve dış şartların gerektirdiklerini yapmak veya mevcut durumu olduğu gibi korumak." (Karpat, 2010: 163) Savaşın sona ermesi ile dönemin Cumhurbaşkanı İnönü'nün bütüncül kalkınma anlayışı çerçevesinde, hiçbir alanda Avrupa'dan geri kalınmaması için, Avrupa demokrasilerine egemen olan siyasal çoğulculuğun Türkiye'de de bir şekilde sağlanması gerektiği görülmüştür. Bunun dış siyaset bakımından da yararları bulunmaktadır. Keza o dönemde Sovyet tehdidi altındaki bir Türkiye'nin Batı'ya sığınabilmesi, Batı'nın siyasal değerlerini paylaşırsa, çok daha kolay olacaktır (Akşin, 2011: 240). Nitekim 1945 yılı itibarıyla CHP yönetimi, artık eski tek-parti sisteminin sürdürülemediğini idrak etmiştir. Bu görüşü etkileyen önemli bir etmen, dış politikada meydana gelen değişikliklerdir ki, bu, II. Dünya Savaşı'ndan Amerika-İngiltere ekseninin galip çıkmasıyla meydana gelen karşı-koyulamaz bir ivmedir. Buna bağlı olarak, bir dizi oluşum da bu dönemde gerçekleşmiştir ki, bunların bileşkesi olarak Türkiye dış politikadaki yönünü çok uzun yıllar boyunca gizli ya da açık müttefiki olduğu Almanya'dan "Yeni Dünya"ya çevirmiştir. İlk düğümünü savaş sonrası BM'yi de ortaya çıkaran San Francisco Konferansı'nın hazırladığı bu tarih içinde bazı önemli gelişmelerle Türkiye, savaş sonrasının iki unsuruna angaje olmuştur. Bunların ilki "hami-blok" arayışı, ikincisi ise "yamanma" Batıcılığıdır.

İç politikada ise durumlar, uluslararası arenada olduğu kadar karışık ve karmaşıktır. Dış siyaset ile sosyal baskılar iç siyasetin üzerindeki baskılarla elele gitmektedir. Bunların içteki siyasete yansımaları çok geçmeden görülür. 1945 yazında CHP içindeki hoşnutsuzların partiden ayrılarak ayrı bir parti kurmalarına doğru bir gidiş başlamıştır. CHP içindeki muhalefetin üstünde durduğu dönemin özgürlükler, kalkınma, demokrasi, halkın ekonomik iyileşmesi gibi önemli sosyal sorunları ülke basınında da tartışılmaktadır. Böylece, 1945 yazında *Vatan* ve *Tan* gazeteleri etrafında ortak bir muhalefet cephesi kurulur. Liberal ve solcu siyasetçi ve aydınların kurmayı düşündüğü Demokrat Parti (DP) için bir yayın organı gereklidir. *Görüşler* dergisi bu ortamda doğar, ancak büyük tepki çeker ve 2. sayısının yayımını dahi göremez. Dergiye ilişkin *Cumhuriyet*'te (1945: 3) çıkan bir ilanda, derginin yazarları arasında Celâl Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuad Köprülü, Cami Baykurt, Zekeriya Sertel, Mehmet Ali Aybar, Sabahattin Ali, Niyazi Berkes, Behice Boran, Esad Adil Müstecablioğlu'nun sayıldığı görülmektedir. Mumcu'ya (1994a: 186-188) göre, 1 Aralık 1945 günü yayımlanan ve hayli tutulduğu için ikinci baskısı da yapılan derginin kapağında, aralanan perdede "Suistimal-İhtikâr-Faşizm" kavramlarını simgeleyen üç kişinin karikatürü yer almaktadır. Derginin kapağında Celâl Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Zekeriya Sertel'in fotoğrafları yayınlanmıştır. *Görüşler*'in bir diğer kapatılma nedeninin de, derginin ilk sayısında Boran tarafından Anadolu akıma -yani dönemin üst düzey Maarif Vekâleti bürokrati Reşat Şemsettin Sirer ve benzerlerine- karşı yazılan bir yazının yayımlanmasının yarattığı tepki olduğu söylenebilir. Boran'ın yorumuyla; "Görüşler dergisinin birinci sayısı çıkmış ve onda benim Anadolu'cu akıma ilişkin olarak hazırladığım bir dizi yazının ilki yayımlanmıştı. Bundan ötürü, aynı dergiye yazı yazmayı vaat etmiş olan Pertev Boratav, Niyazi Berkes ve eşi ile birlikte "görülen lüzum üzerine" vekâlet emrine alındım." (Akt. Mumcu, 1994b: 39)

3 Aralık 1945'te *Tanin*'de başyazar olan Hüseyin Cahit Yalçın (1945: 1), köşesinde Namık Kemal'a ait "Kalkın Ey Ehli Vatan!" dizesinin başlığını oluşturduğu bir yazı yayınlar ve Sabahattin Ali'nin *Yeni Dünya*'sı ile *Görüşler*'i hedef gösterir. 4 Aralık 1945 günü esas olarak CHP'nin örgütlediği büyük bir kalabalık *Tan*, *La Turquie* ve *Yeni Dünya* matbaalarıyla "Berrak" ve ABC" kitapevlerini basar; her yeri yakar, yıkar, parçalar ve buralarda büyük tahribat yaparak, onları bir daha çalışmaz hale koyar (Çetik, 2008: 31). Basın tarihine "4 Aralık" olayı olarak da geçen Tan baskını, o zamanki Halk Partisi hükümetinin solcu basını ve muhalefeti tasfiye etmek üniversite öğrencilerini kışkırtarak düzenlediği bir gösteridir. Zira o dönemde hükümet, daha basında muhalefete alışmamıştır. Örneğin *Tan*'da 11 Ekim 1945'te yayınlanmış şu satırlar bile iktidarı çileden çıkartmaktadır; "*Muhalefet bir suç gibi, hükûmeti ve partiyi tenkid edenlere karşı verilen sıfat "hain"dir. Bütün insanların kafalarını totaliter bir silindirden geçirip makine gibi işleyen, tenkid edenleri hapishanelere götüren, demokratları, sosyalistleri, Yahudileri fırınlarda yakan rejimin adı faşizmdir. Bu rejimde her türlü tenkid, her çeşit muhalefet vatana ihanettir. Bugün dünyanın her tarafında partiler arasında yapılan seçim kavgaları, iktidarı ele alma mücadelesidir. Bu suç değil, demokratik rejimin gereğidir.*" (akt. Topuz, 1973: 166-167; 2003) Bu meyanda, Tan Olayları'nın, *Yurt ve Dünya* dergisinden başlayıp, 1948 DTCF Tasfiyeleri'ne giden yolu itinayla döşeyen yönetici ve egemen sınıfların, bu yolda kullandıkları önemli nirengi taşlarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

Yine savaşın hemen sonrasında Batı'da gelişip Türkiye'yi de hızla etkisi altına alan anti-komünist ortamın, DTCF'deki "solcu" hocalar ile Ankara'nın o dönemki entellektüel çevresi üzerine bir kâbus gibi çöktüğü görülür. Zira tek-parti rejiminin sonlarına doğru, sosyalistler, komünistler ya da kızılar, adeta "katillerden bile daha tehlikeli" görülecektir. Bu konudaki histeri, korku, paranoya yüklü gelişmeler öyle bir raddeye varacaktır ki, Mart 1950'de TBMM'de, katillerin bir kişiye, komünistlerin ise tüm millete karşı suç işledikleri söylenebilecek, komünistlerin aileleriyle birlikte Sovyetler Birliği'ne gönderilmeleri istenebilecektir (Göksu ve Timms, 2001: 265). Nitekim Maarif Vekâleti'ne bağlı bir fakültedeki üç-dört hocanın adının "gençliğin kükrediği" bir derginin kapağında görünmesi, Bakan Hasan-Âli Yücel'i ürkütmüştür (Sayılğan, 1962: 33). Bu yüzden, Tan Olayları'ndan bir-iki gün sonra zamanın DTCF hocalarından Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Behice Boran ve Mediha Esenel (Berkes) Maarif Vekâleti'ne çağrılır ve yazılı olarak sorgulanır (Berkes, 1997: 356-357). Akabinde de *Görüşler* dergisiyle ilgili gelişmeler çerçevesinde, DTCF'li dört hocanın durumlarının incelenmesi için, Maarif Vekâleti'nin girişimiyle bir soruşturma komitesinin kurulur. Bu meyanda Boran, Boratav ve Berkesler, Maarif Vekâleti Müdürler Encümeni'nin (Komisyonu'nun) 15 Aralık 1945 tarihli ve 132 sayılı kararı ve Bakan Yücel'in aynı tarihli onayı ile "görülen lüzum üzerine" Bakanlık emrine alınır ve haklarında derhal bir soruşturma açılır. Yine dönemin "komünist" ve "solcu" olarak bilinen diğer bazı Maarif Vekâleti mensupları da Bakanlık emrine alınmaya başlanır. Örneğin basında, yazar-egitimci Sabahattin Ali'nin Maarif Vekâleti emrine alındığı haberleri görülür (*Akşam*, 1945a: 2) Birkaç gün sonra da, Bakanlık emrine alınanlara, dönemin Atatürk Lisesi Felsefe öğretmeni Adnan Cemgil ve İzmir'de ortaokul öğretmeni ve *Yurt ve Dünya* yazarı Kemal Bilbaşar da eklenir; "*Ankara 15-Sabahaddin Âli ve Mehmet Ali Aybar'dan sonra Ankara Edebiyat fakültesi doçentlerinden Behice Boran ve Pertev Naili Boratav da Milli Eğitim Bakanlığınca Bakanlık emrine alınmışlardır.*" (*Akşam*, 1945b: 2) Ayrıca aynı günkü gazetede habere göre, akademisyenlerin siyasi içerikli yazılar yazmaları da yasaklanmıştır (*Akşam*, 1945c: 2).

Bunun üzerine, Bakanlık emrine alınma kararının iptali için Danıştay'da iptal davası açan DTCF'li öğretim üyeleri, Nisan 1946 ayı sonlarına kadar Fakültelerinden uzak kalırlar. Sonuçta, davaya bakan Danıştay 5. Dairesi, işleme esas suçun gerçekleşmediğini ve gerçekleşmesi durumunda da bunun cezasının memuriyetten çıkarılmak olduğunu belirterek, dört akademisyen için de ilgili işlemleri iptal eder ve hepsi kürsülerine geri dönerler; "*Danıştay, A.Ü. DTCF Fakültesi doçentlerinden Pertev Boratav, Niyazi Berkes, Behice Boran, Mediha Berkes'in 15 Aralıkta Milli Eğitim Bakanlığı'nın emrine alınmaları kararını iptal etti.*" (*Cumhuriyet*, 1946: 1) Dört DTCF'li öğretim üyesi, yargı önünde -şimdilik- aklanmışlardır; ancak deyim yerindeyse "kötü" yazgıları yine de değişmeyecektir. Zira bu geri dönüş sonrası fakültede yaşanacak sıkıntılı ortam, onların zaman içerisinde DTCF'deki öğretim görevlerinden tasfiyelerine neden olacak bir süreci şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Zira anılan dört DTCF öğretim üyesi, bu bakanlık emrine alınma olayı ertesinde kürsülerine ancak dört buçuk ay sonra dönebilseler de, artık onlar dönemin kamuoyunun tanımaya başladığı "solcu hocalar"dandırlar; diğer deyişle DTCF'nin mimli "komünist hocalar"ıdırlar. Ünlüleri, 1946'da okula yeni kayıt olan öğrencilere

bile hemen yayılacaktır. Vecihi Timuroğlu (akt. Kemal, 1996: 12), DTCF'deki ilk günlerini anarken; "1946 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne geldiğimizde, Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Nusret Hızır gibi hocalar üzerine dikkatimizi çekmişlerdi. Daha kayıt bürosundayken kulağımızı bükenler oldu." demiştir.

Bu arada 1946'da, hem iktidardaki CHP hem de yeni kurulmuş olan muhalefet partisi DP için asıl amacın ABD ile sağlam bir "diyalog" kurmak olduğu görülmektedir. Benimsenen bu siyaset anlayışı, her iki parti için de hem toplum hem de ABD gözünde kendi konumlarını sağlamlaştırmak amacına hizmet etmektedir. Ancak Milli Şef İnönü, iktidardaki CHP'nin bu vesileyle ABD diyalog ve yardımını sağlamasını ve sonuçta yeni ve güçlü siyasal rakip DP'yi *ekarte* edebilmesini temin maksadıyla siyasî bir planı uygulamaya koyar. İnönü, şaşkıncu bir şekilde anti-liberal, eski-tüfek Recep Peker'i Başvekil yapar ve Peker de, 7 Ağustos 1946'da -İnönü'nün onayıyla- koyu bir sağ çekirdekle kabinesini kurar.

Bu kabine, tuhaf ve kendinden hiç beklenmeyecek bir şekilde, Türkiye'de böylesi hassas bir dönemde sosyalist parti kurulmasına izin verir. Aslında bu İnönü'nün bir taktiğidir. Zira Berkes'in (1997: 365) deyişiyle "Amerikan uyduculuğuna" tam entegrasyon için, yalnızca dış kızıll tehlike yetmemektedir. Bir de, içte "kızıll tehlike" olduğunun başı biraz gösterilmelidir ki, "ihmal edilirse Yunanistan'da olduğu gibi Türkiye'de de bir komünizm kasırgası kopabilir" korkusu verilebilir... Dolayısıyla yeni düzen, kendi eliyle kendi "iç tehlike"sini yaratmalıdır. Yarım yüzyıl "tehlike hastalığı" oynayan bir düzen için bunu yapmak güç bir şey olmayacaktır. İlk iş olarak, *sentetik* sosyalist partilere olanak sağlanmalı; Amerikalılara kilidin Yunanistan'da değil, Türkiye'de olduğu gösterilmelidir (Berkes, 1997: 365-366). Böylece, hem çok partili yaşamın başlangıcı hem de Sosyalist partilere çıkan bu izin çerçevesinde, 14 Mayıs 1946'da Esat Adil Müstecaplıoğlu'nca kurulan Türkiye Sosyalist Partisi ve 19 Haziran 1946'da Dr. Şefik Hüsnü Deymer tarafından kurulan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile asıl istenen tehlike çanı çalınabilecek aşamaya gelmiştir. Neticede her iki parti de 16 Aralık 1946'da kapatılır. Bu partilerle birlikte, onları destekleyen *Sendika, Ses, Nor-Or, Gün, Yığın* ve *Dost* adlı gazete ve dergiler ve ayrıca İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü de kapatılmıştır.

1946'nın sonları, Türkiye'deki gerek iktidardaki CHP, gerekse muhalefetteki DP için ABD'ye şirin gözükme ve olabildiğince ABD'nin gözüne girerek, içteki iktidar savaşlarında nihai hedefe ulaşabilmeyi sağlama dönemidir. Aksi halde bu öğretim üyeleri, ne CHP-DP arasındaki çekişmelerde gündeme gelir ne de ikisinin de ortak hedefi haline gelirdi (Yetkin, 2011: 515). Bundan ötürü, siyasal alana ilave olarak, entelektüel alanda da "günah keçileri" bulunmuştur ve bunlar bir şekilde ortak düşman olarak ilan edilmeli ve yok edilmelidirler. Dolayısıyla DTCF hocalarının -kaçınılmaz bir şekilde- kürsülerinden tasfiyelerine kadar gidecek süreç ve sonrasındaki gelişmeler, TBMM'de 29 Ocak 1947'de verilen danışıklı bir soruya karşı dönemin İçişleri Bakanı Sökmensüer'in yaptığı *hamasi* bir konuşmayla başlar (*TBMM Tutanak Dergisi*, 1947: 66-76).

1945-1950 arasında basın rejimi açısından CHP'nin başlangıçta yumuşak davrandığı görülmektedir. 1946'daki yasa değişiklikleriyle gazete kapama yetkisi idari makamlardan alınıp mahkemelere devredilmiştir. Gazete çıkarmada izin ve para yatırma şartları kaldırılmıştır. Buna karşılık diğer kısıtlayıcı ögelere dokunulmamıştır. Ayrıca, sıkıyönetim uygulamalarının da, yine muhalif basının susturulması amacıyla kullanılmaya devam edildiği gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla 1940'ların bu ikinci yarısında da, CHP'nin tek-parti alışkanlığını üzerinden atamayan yöneticilerinin davranışlarıyla sayısız basın davasının açıldığı, hatta Tan Olayları gibi fikre karşı zorbalık uygulamalarının da uygulandığı görülmektedir (Koloğlu, 2006: 123-124). Nitekim dönemin birçok medya organının benzer şiddet ve vandalizmlerden nasibini aldıkları, resmi makamların muhalif basını susturmak için zorbalık uygulamalarından vazgeçemedikleri görülecektir. Dolayısıyla 1940'ların ikinci yarısının da, CHP'nin basın üzerinde ekonomik kontrol kurma ve "besleme-basın" yaratma açısından farklı olmadığı vurgulanmalıdır. Nitekim 1946'da çok partili döneme geçildiğinde basın tamamen CHP'ye bağımlı durumdadır. Dönemin gazeteleri, kâğıt tahsisi, makine ve malzeme ithali açısından iktidarın kararlarına bağımlıdır. İlân gelirleri de iktidarın kontrolü altındadır. Gazeteler ancak İstanbul'dan toplayabildikleri peşin satış parasıyla yaşadıklarından, resmi ilân olmadan ayakta kalmaları olanaksızdır. CHP döneminde, satışı diğerlerinden az olduğu halde partinin sözcüsü *Ulus* hepsinden fazla ilân almaktadır. CHP'nin desteğiyle 1947'de çıkan gazeteler *Tanin* ve *Memleket*'e de yüksek ilân tahsisi yapılmıştır. Yine de 1945-1950 arası dönemi, Türk basın hayatında haberde ve meslekî konularda önemli ilerleyişlere tanıklık etmiştir. 1941'de Türkiye'de günlük toplam tirajları 60 bini

bulan 113 gazete vardı. En yüksek tiraj 20 binin üstündeydi. Ayrıca 227 dergi çıkıyordu. 1946'da birdenbire, günlük tirajları 100 bine yaklaşan 202 gazete ile 302 dergi belirmiştir (Koloğlu, 2006: 125).

Nitekim Koloğlu'nun (2006: 19) belirttiği şekilde, kitap kültüründe temel özellik, bilimsel olarak saptanmış verilerden hareketle dünyayı kavrayan bir kültür değildir. Gazetede ise içeriği bilimsel verilere dayandırılmak istense bile, 24 saatlik değişimleri yansıtmak gibi çok kısa süreleri kaplamasından dolayı deformasyon oranı son derece artar. Sınırlı ideolojik yayınlar dışında bunlarda, kalıplaşmış, kesinleşmiş fikirler değil, bunun gündelik zigzagları yansıtılır. Gazeteye bilim ve fikir üretilmez, gazete kamuoyu ve zihniyet oluşturur. Zihniyet, fikirlerin kesinliğini kaybetmiş (flulaşmış) kısaca deforme olmuş şeklidir. Buna gazete kültürü denir. Baltacıoğlu (1947: 2) da bu konuyu şöyle betimler; “*Dergi her şeyden önce fikirler uğraşır; gazete ise her şeyden önce olayla! Aktüalite gazetesinin kovaladığı şeydir; derginin değil.*”

1947 yılının ilk yarısı, dönemin medya tarihi açısından özel olarak irdelenmesi gereken bir dönemdir. Dönem, Türk iç ve dış politika tarihi açısından çok hassas ve gergin bir dönemdedir. Örneğin bu günlerde Yücel-Öner davası iyice alevlenmiştir. Yücel, CHP içerisindeki Anadolucu, sağcı ve gerici kesimlerin tasfiyesini istediği aydın Maarif Vekilidir. Öner ise DP İstanbul il başkanıdır (Vatan, 1947a: 1, 3[4]; 1947b: 1, 3; 1947c: 1, 3). Basın üzerinde hükümet baskısı olanca şiddetiyle sürmektedir. Örneğin *Yeni Sabah* gazetesinin 28 Şubat 1947 günü dönemin Sıkı Yönetim Komutanlığı'nca süresiz olarak kapatıldığı görülür (Vatan, 1947d: 1, 3). Yine Sabahattin Ali ve Aziz Nesin tarafından çıkarılan *Makro Paşa* adlı mizah dergisi, hükümete basın yoluyla hakaret edildiği gerekçesiyle resmi makamlar ile yargının hedefi durumundadır. Bu dergi de, kapatılması ve yayıncılarının cezalandırılması işlemiyle adli kovuşturmayaya tabi tutulmuş ve nihayetinde 28 Şubat 1947 günkü haberlerde davanın sona geldiği, savcının Ali ve Nesin hakkında ceza isteğinde bulunduğu yer almıştır (Cumhuriyet, 1947a: 2) Nitekim Sabahattin Ali bu davada 4 ay hapis cezası almış ve dergisi de kapatılmıştır (Akşam, 1947a: 2).

Daha önemlisi bu dönemde CHP iktidarı, Batı bloğunun hamiliği arayışı içerisindeydi. Dönemin gazetelerinde İngiltere'nin bir yandan Türkiye'ye silah vereceği yazarken (Vatan, 1947e: 1, 3), öte yandan Ortadoğu'da ABD'nin İngiltere'nin yerini alacağı haberleri yer almaktadır (Akşam, 1947b: 1). Dönem, yine Moskova Konferansı'nın toplanması öncesinde ve II. Dünya Savaşı galibi ABD, İngiltere gibi güçlü Batılı Müttefiklerin pervasız SSCB'nin siyasî ve askerî hırs ve heveslerine engel olmaya çalıştığı gergin bir dönemdir. Bu yüzden de, ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a karşı çıkar politikaları farklı bir yön almış durumdadır. Türk basınında da, belirsiz bir Sovyet tehdidine karşılık, limitsiz bir şekilde Batı (Amerikan) koruyuculuğu ve güdümü altına girme istek ve hevesi seçilmektedir. Nitekim dönemin Türk gazetelerinde, ABD'nin Türkiye'ye yardımının amacının, Avrupa'dan Hindistan'a kadar uzanan demokrasi hududunun Sovyet tazyikine dayanmasını temin etmek olduğuna (Vatan, 1947f: 1, 3), Moskova konferansı arifesinde Türkiye ile ilgili Amerikan siyasetinin gelişmesine (Sadak, 1947: 1), ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yardım planlarına (Cumhuriyet, 1947b: 1, 3), Beyaz Saray'da bu meyanda Başkan Truman başkanlığında yapılan toplantılara (Akşam, 1947c: 1), Başkan Truman'ın Türkiye'yi doğrudan doğruya desteklemek istediğine (Akşam, 1947d: 1), ABD için Türkiye ve Yunanistan işinin dünya barışı bakımından en ehemmiyetli mesele olduğuna (Akşam, 1947e: 1), Amerikan yardımının gayesinin Türk ordusunun kudretini artırmak olduğuna (Akşam, 1947f: 1, 2), zamanın Cumhuriyetçi Senatörü Vandenberg'in Türkiye ve Yunanistan'ın istiklallerinin dünya barışı için elzem olduğuna dair beyanına, zamanın Herald Türbine yazarı Walter Lipmann'ın Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında Türkiye ile ittifak yapılmasına vurgu yaptığına ve yine aynı gazetenin Rusya'nın abluka altına alınmasından bahsettiğine, Cumhuriyetçi Senatör Marrow'un, Yunanistan ve Türkiye'nin, diğer birçok memleketler gibi, komünistliğe karşı ileri karakol vazifesi gördüklerini açıkça ifade ettiğine (Akşam, 1947g: 1) ve nihayetinde de Başkan Truman'ın tarihî nutkunda, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım yapılacağını ve Türk ve Yunan askerî personellerinin yetiştirilmesi için her iki memlekete de müşavirler gönderileceğini ilan ettiğine (Cumhuriyet, 1947c: 1, 3) dair birçok haberin ardı ardına yer aldığı görülmektedir.

Yine tam bu sırada, bu hassas ve gergin sürece bir de “mektup-dilekçe” eklenir. Dilekçe, DTCF'li sağcı öğrenciler tarafından kaleme alınmıştır. Sağcı öğrenciler dilekçeyi 1 Mart 1947 günü Başbakanlık ile İçişleri ve Milli Eğitim Bakanlıklarına elden sunarlar. Dilekçe, yine 1 Mart 1947 günü, Kemal Zeki Gençosman'ın yönetiminde aynı gün neşredilen ve sermayesi CHP'ce sağlanan *Bayrak* gazetesinde de

DTCF'li 67 sağcı öğrencinin imzası ile yayınlanır. Anılan dilekçede, özetle *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar* gibi iki "kızıl" derginin yayıncıları olan ve halen görevlerinin başında olan Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav'ın hocalık faaliyetlerine son verilmesi, -ki bu tarihte Mediha Esenel (Berkes) zaten DTCF'deki öğretim görevinden istifa etmiş haldedir; kısacası çoktan tasfiye edilmiştir- *Yurt ve Dünya* dergilerinin kütüphanelerden kaldırılması talep edilmektedir (*Cumhuriyet*, 1947d: 1, 3). Buna cevabî karşılık, 5 Mart 1947'de ve Rektörlük, dekanlık ve çeşitli gazetelere de iletildiği halde, yalnızca *24 Saat* (1947: 1, 4) ve *Kuvvet* gazetelerinde yayımlanan, 108 sol görüşlü DTCF öğrencisinin imzaladığı bir karşı-dilekçedir. Dilekçe, bu hocaları savunan, kimsenin telkiniyle zehirlenmeyeceklerini söyleyen, ilim hürriyeti ve üniversite özerkliğine saldırıları ve bu arada 67 imzalı dilekçeyi yeren bir içeriktedir (Çetik, 2008: 37).

Oral'a (1968: 151) göre *Kuvvet* gazetesi de, demokratik eleştiri hakkını kullandığı için, Türk basın tarihinde siyasal iktidarların gazabından payını almış bir medya organıdır: "*Kuvvet: (1947) Türk matbaacılığının Viyana'da matbaacılık tahsili yapan ilk uzmanlarından ve Ankara'da Güzel Sanatlar Matbaasını kuran Ali Rıza Baskan'ın, eski Hariciyecilerden Hamdi Arpag ve Demokrat Partiyi desteklemek üzere Ankara'da çıkardıkları bu gazetede Kenan Öner ve Hikmet Bayur başyazı yazmışlar, C.H.P. iktidarına karşı o zamana kadar görülmemiş bir dille çatmışlardır. Yıl sonunda hükûmetçe kapatılmıştır.*"

Nitekim dönemin Başvekili Sökmensüer'in konuşması, ardından da sağ ve sol görüşlü öğrencilerin gazetelerde yayımlanan dilekçeleri havayı iyice gerginleştirmiş ve tansiyon iyice yükselmiş durumdadır. Tesadüf eseri, DTCF'li solcu öğrencilerin mektubunun yayımlandığı 5 Mart 1947 günü Boratav'ın fakültede halka açık konferanslar serisinden bir konferansı vardır. Olay çıkarmak için tetikte bekleyen ve bunu fırsat bilen, özellikle çoğu okul dışından sağcı kalabalıklar, konferans salonunu doldurmuştur ve Boratav'ı darp etmek niyetindedirler. Boratav ve fakülte idaresi olayı haber alır ve Boratav, Rektör Şevket Aziz Kansu'nun girişimiyle konferansa çıkmaz (Atılgan, 2009a: 92). Konu, o dönemin basınında da geniş yer bulur (*Akşam*, 1947h: 2; *Vatan*, 1947g: 1, 2). Bunun üzerine, ertesi gün 6 Mart 1947'de sağcı öğrenciler aynı salonda toplanırlar ve Rektörlükten taleplerini sıralarlar (Kabacalı, 1992: 112). Önce Emniyet Siyasi Şb. Şefi Ekrem kürsüye çıkarak, "*Bu asil heyecanı takdir ettim, eğer miting yaparsanız müdahale edeceğim*" der ve sonra Rektör Şevket Aziz Kansu kürsüye gelip, yatıştırıcı konuşmalar yapar. Bin kişiye yaklaşan topluluk, İstiklal Marşı'nı okur ve Ulus'a doğru yürüyüşe çıkar. Yolda, bayilerden ellerine geçirdikleri *24 Saat* ve *Marko Paşa* nüshalarını yırtarlar, bunları satan büfe ve bayileri tehdit ederler; zabıta, *24 Saat*'in basıldığı matbaaya yürümelerini engeller. *Vatan*'daki (1947h: 1, 4) gösteri haberi, büyük punto harflerle, ilk sayfanın yarısını kapsayacak genişlikte verilir; "*Dil, Tarih Fakültesinde toplanan gençler, Ulus meydanına gelerek "Kahrolsun kızıklar, kahrolsun Komünistler" diye bağırdılar ve Markopaşa, 24 Saat gazeteleri parçalanarak ayaklar altında çiğnendi.*" Yine aynı tarihin *Cumhuriyet* (1947e: 1, 3) gazetesinde de haber şöyledir; "*Gençler, miting yapmalarına müsaade edilmediği için grup grup gittikleri Ulus meydanında "Markopaşa" ve "24 Saat" gazetelerini yırttılar.*" *Vatan* gazetesinde olaylarla ilgili gözaltına alınan öğrenci olmadığı vurgulanırken, *Cumhuriyet*'te de benzer ve ironik şekilde 3. sayfada "*Tevkif edilen veya nezaret altına alınan kimse yoktur. Tahkikat devam etmektedir.*" ifadesi bulunmakta; haberde ayrıca, Ankara Valiliğinin 6 Mart tarihli resmi tebliğinde de, 6 Mart günü meydana gelen bu sağcı öğrenci olayları için, öğrencilerin "*İstiklâl Marşı söyleyerek hiçbir hâdisesiz*" dağıldıklarının yazdığı belirtilmektedir.

Bu nümayiş ve baskınlarda, "*Türk milletinin en büyük düşmanı komünizmdir. Onu nerede bulursak ezeceğiz.*" şeklinde and için milliyetçi gençler (Atılgan, 2009b: 8) ve göstericiler için -bugüne de sarkan resmi bir doğallık sonucu- hiçbir soruşturma açılmaz (Taylak, 1969: 194-195); "*Hâdisenin mahiyetinde bir suç unsuru bulunmadığı için, Adliyece her hangi bir tahkikata lüzum görülmemiştir... Çünkü nümayişin sebeplerinden birini teşkil eden "24 Saat" gazetesi bugün çıkmamıştır. Bu gazeteyi basan Sakarya matbaası, çünkü hâdiseler üzerine, gazeteyi basmaktan imtina etmiştir.*" (*Cumhuriyet*, 1947f: 1, 3) *24 Saat* gazetesi de bu şartlar altında son baskısını 6 Mart 1947 günü yapar ve 7 Mart günü basılamayarak, yayın hayatına son verir; "*Adnan Cemgil, öğretmenlikten ayrıldıktan sonra, 22 Şubat 1947 Cumartesi günü yayınlanmaya başlayan "24 Saat" isimli gazetede çalışmaya başlar. Gazetenin imtiyaz sahibi Niyazi Berkes'in hanımı Mediha Berkes'dir. Gazetenin yazı işlerini fiilen idare edense Adnan Cemgil'dir. Günlük olarak yayınlanmaya başlayan "24 Saat" isimli gazete ancak 13 sayı*

yayınlanabilir.” (Feyizoğlu, 2000: 34) 24 Saat'in yalnızca 13 sayı çıkabilmesinin, mali sıkıntılar yanında, bir başka nedeni de, 6 Mart 1947 gösterilerinde 24 Saat'in bayilerdeki nüshalarının sağcı kalabalıklarca toplanıp yakılması üzerine, gazeteyi basan ve bu olaylardan ürken Sakarya Basımevi'nin, baskı tesislerinin tahrip edilmesinden korkması ve gazeteyi basmamaya karar vermesidir (Karpaz, 2010: 452).

Ankara Üniversitesi Senatosu, bu olayları görüşmek üzere 6 Mart 1947 günü toplanır. Olayları çıkaranlar için açılması gereken soruşturma, yalnızca ve inanılmaz bir şekilde, esas suçsuz ve mağdur durumda olan DTCF öğretim üyeleri Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav için açılacaktır (Vatan, 1947i: 1, 2). DTCF'li üç öğretim üyesine Mart 1947 sonrası açılan çeşitli soruşturmalar, davalar, mahkemeler, onların DTCF'den tasfiye süreçlerindeki son perdedir. Ve bu perde 1950 yılında kapanacak; her üç öğretim üyesi de bir daha DTCF'ye veya herhangi bir Türk üniversitesine dönemeyecek şekilde akademik hayattan tasfiye edilmiş olacaklardır.

Batı'da blok arayışı, yamanma Batıcılığı ve Amerikan destekçiliğine, ki Berkes'in (1997: 365) deyişiyle Amerikan uyduculuğuna, gelince; Belli'nin (2002: 389) de vurguladığı gibi; “ABD uyduluğuna soyunuş doğrultusunda önemli bir adımdı “Missouri”nin gelişi...” ile 6 Nisan 1946'da başlayan süreç, 1947'nin ilk yarısında iyice alevlenmiş ve Türkiye'de siyasette, basında, üniversitede, kültür ve sanatta büyük kurum, eser ve entelektüel kıyımlarına sebep olmuştur. Bu süreç, Anadolu coğrafyasının bunca değerini tasfiye ve yok ederken, Başkan Truman'ın 22 Mayıs 1947'de imzaladığı “Truman Doktrini”, sonrasında Doktrini hayata geçirmek üzere Türkiye ile ABD arasında 12 Temmuz 1947'de imzalanan ilk yardım anlaşması ve sonrasında günümüze değin imzalanan birçok ikili antlaşma (Tunçkanat, 1970; Bozkurt, 2007: 251-274) ile Türkiye'nin ABD'nin siyasî, askerî, malî, ekonomik, teknolojik ve kültürel hegemonya ve kontrolü altına girmesinin tarihi olmuştur. Örneğin Rus basınının, ABD Başkanı Truman'ın Mart 1947'de Rusya'yı çevreleme siyasası uygulayarak, Türkiye ve Yunanistan'a yapmaya kalkıştığı büyük mali, teknik ve silah-cihaz-eçhize yardımlarına karşı yaptığı değerlendirmelerde, hayli yerinde tespitlerde bulunduğu görülmektedir; “Başkan Trumanın nutkunu yorumlayan İzvestia gazetesi[nde]... Türkiye bahsine gelince, gazete, Türkiyeyi hiç bir şey ve hiç kimse tehdit etmediği halde, Amerikanın Türkiyeye yardım lüzumu bahsinde ileri sürdüğü iddialarda Türkiyenin toprak bütünlüğünün tehlike altında bulunduğuna telmih edilmektedir. Gazeteye göre, hakikatte Amerikanın Türkiyeye yardımı bu memleketi Amerikanın kontrolü altına almak gayesini açıkça gütmektedir. Bundan sonra da, içeride ve dışarıda müstakil bir Türk siyasetinden bahsetmek imkânsız olacaktır. Çünkü bu siyaset, Amerikanın emperyalizmine tâbi bulunacaktır.” (Cumhuriyet, 1947g: 1, 3)

Sonuçta, bir bağımlılık, bir başka bağımlılığın kapısını açmış ve bu, bir zincirleme reaksiyon gibi günümüze değin sürüp gitmiştir. Nitekim Marshall Planı'nında da böyle olmuştur. Marshall Yardımı, dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın, 5 Haziran 1947 günü Harvard Üniversitesi'ndeki konuşmasına konu olan *dâhiyane* iktisadî yardım planıdır. Sonunda da, 4 Temmuz 1948 günü Ankara'da, Türkiye'ye Marshall yardımlarını başlatacak Türkiye-ABD Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanır. Marshall Planı'nın ana hatlarını hibeler, ödünç verilen paralar, dolayısıyla malî ve teknik yardımlar oluşturmuştur (Türk, 1957: 81-89). Bu planın da, aslında Truman Doktrini'nden pek de ayrı bir anlam taşımadığı ve Amerikan uyduculuğunun bir başka önemli aleti olduğu ileriki yıllarda açıkça ortaya çıkmıştır.

5. SONUÇ

1940'lı yıllar, yaşanmışlıklarıyla Türk sosyo-politik, akademik, entelijansiya ve basın hayatında önemli sonuçlar doğurmuş yıllardır. Bu yüzden de 1940'lı yıllar, gerek Türkiye'de düşünce tarihi, gerekse Türk toplumsal, entellektüel ve siyasî tarihi bakımından dikkatle incelenmesi ve irdelenmesi gereken bir dönem olagelmıştır. Bu yıllara damgasını vuran temel gelişmeler II. Dünya Savaşı, bunun ardından oluşan yeni dünya düzeni ve Türkiye'nin bu düzende almaya karar verdiği tutum, pozisyon ve yöndür. Bu nedenle de, 1940'lı yıllar Türkiye'nin toplumsal tarihi açısından hayli değişken, tutarsız, çalkantılı, baskıcı ve karmaşık yıllar olmuştur.

Keza 1945 sonrası yıllar, Türkiye'nin adeta yönünü arayan ülke görüntüsü çizdiği önemli bir dönem ve dönemeçtir. Nitekim dönemin Türk yönetici ve sivil egemen sınıfları, bu yıllarda benimsedikleri keskin bir blok arayışı sonrasında tüm etki ve katkılarıyla kabullendikleri bir Amerikan hegemonyası yolunda

ülke içerisinde önemli siyasi ve entelektüel tasfiyeler yapmışlardır. Pragmatist yaklaşımlarla benimsenen bu kıyımalar ise hem Türk demokrasisinin ve fikir dünyasının güdük, silik ve olgunlaşmamış kalmasına yol açmış hem de günümüzde dahi görülen entelektüel ve düşün sorunlarına önemli bir zemin oluşturmuştur.

Bu çalışmada ortaya konanlar çerçevesinde, 1940'lı yılların gerek sağdan, gerekse soldan fikir insanların yaşamlarından ve de gazete, dergi gibi medya organlarının dönemin Türk entelektüel ve siyasî hayatıyla iç içe geçmiş hikayelerinden görüldüğü üzere, Türkiye'de basın, üniversite veya düşünce dünyalarında yaşanan tasfiye süreçlerinin dikkat çekici yönlerini, bunların bazı yönetici ve sivil egemen sınıfların irade ve kararları ile gerçekleşmesinin ve bu nevi otoriter tutum ve siyasalara karşı da ciddi dirençler gösterememiş olmalarının oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden de, Osmanlı-Türk tarihinde 1909 yılından başlayarak, günümüze değin belli aralıklarla tekrarlanan entelektüel tasfiyeler sonucu, Türkiye'de her cenahtan ana entelektüel fikir damarının ağır darbeler aldığı savlamak mümkündür. Bunun sonucunda da, Türkiye'de demokrasinin temel norm ve ilkelerinin çağdaş Batı devletlerinde olduğu nitelikte kökleşemediği görülmektedir.

Dolayısıyla bu çalışmanın, Türk entelektüel hayatında yaşanan türlü tasfiye süreçlerine ilişkin bilgi birikimine katkıda bulunabilmek amacıyla, bilgi-iktidar ilişkilerinde önemli bir yer tutan bilim insanları, basın çalışanları ile siyasal iktidarlar arası ilişki konusunda farkındalık yaratarak bu olgu üzerinde yeni değerlendirmelere aracı olabileceği düşünülmektedir. Zira entelektüel ve akademisyenlerin fikir ve söz hürriyeti bağlamında maruz kaldıkları sıkıntılı süreçler, belki yalnızca yaşanmakla değil, bunların bilimsel olarak aktarımıyla da anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

- 24 Saat. (1947). "Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya öğrencilerinin gazetemize gönderdiği mektup". Sayı 12 (05 Mart), s. 1 ve 4.
- Ağduk Gevrek, M. (1998). "Yurt ve Dünya/1941-1944: 1940'ların "Solunun" Ankara Çevresi", Toplum ve Bilim, 78: 255-272.
- Akşam. (1945a). "Sabahaddin Âli Bakanlık emrine alındı", 12 Aralık, s. 2.
- Akşam. (1945b). "İki doçent Bakanlık emrine alındı", 16 Aralık, s. 2.
- Akşam. (1945c). "Profesör ve öğretmenler: Siyasî mahiyette yazılar yazamayacaklar", 16 Aralık, s. 2.
- Akşam. (1947a). "Sabahaddin Âli mahkûm oldu", 11 Mart, s. 2.
- Akşam. (1947b). "Amerika Orta Doğuda İngilterenin yerini alıyor", 04 Mart, s. 1.
- Akşam. (1947c). "Yunanistana ve Türkiye yapılacak yardım-Beyaz sarayda Trumanın başkanlığında mühim bir toplantı yapıldı", 08 Mart, s. 1.
- Akşam. (1947d). "Amerikanın yardım-Truman, Türkiyeyi doğrudan doğruya desteklemek istiyor", 10 Mart, s. 1.
- Akşam. (1947e). "Wallace diyor ki: Türkiye ve Yunanistan işi dünya barışı bakımından en ehemmiyetli meseledir", 11 Mart, s. 1.
- Akşam. (1947f). "Amerikan yardımının gayesi: Türk ordusunun kudretini artırmaktır", 12 Mart, s. 1 ve 2.
- Akşam. (1947g). "Vandenberg diyor ki: Türkiye ve Yunanistan'ın istiklâlleri dünya barışı için elzemdir"; "Türkiye-Amerika: Walter Lipmann "Türkiye ile ittifak yapmalıyız" diyor"; "Cumhuriyetçi Marrow, Yunanistan ve Türkiyenin, diğer birçok memleketler gibi, komünistliğe karşı ileri karakol vazifesi gördüklerini açıkça ifade etmiştir.", 13 Mart, s. 1.
- Akşam. (1947h). "Ankara Üniversitesinde-Bir hâdise yüzünden serbes konferanslar kaldırıldı", 06 Mart, s. 2.
- Akşin, S. (2011). Kısa Türkiye Tarihi, 12.b., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Atay, F.R. (1944). "İrkçilik ve Turancılık", *Ulus*, 09 Mayıs, s. 1 ve 3.

- Atılğan, G. (2009a). Behice Boran-Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, 2.b., Yordam Kitap, İstanbul.
- Atılğan, G. (2009b). "Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968): Temeller, Ayrılıklar", A.Ü. SBF Dergisi, 64(3): 1-26.
- Ayın Tarihi*. (Haziran 1944). "Mayıs ve Haziran 1944 aylarında çıkan ve kapanan gazete ve mecmualar", No: 127, s. 450-452.
- Baltacıoğlu, I.H. (1947). "Yeni Adam'ı Yaşatacağım", *Yeni Adam*, Sayı 611(4 Aralık), s. 2.
- Belli, M. (2002). İnsanlar Tanıdım: Mihri Belli'nin Anıları, 4.b., Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Belsey, A. ve CHADWICK, R. (1998). Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Nurçay Türkoğlu (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Berkes, N. (1965). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler, Yön Yayınları, İstanbul.
- Berkes, N. (1997). Unutulan Yıllar, Ruşen Sezer (Yay.Haz.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Birkalan, H. (2003). "Pertev Naili Boratav, Türkiye'de Politika ve Üniversite Olayları", Gönenç Turan, (Çev.), Folklor/Edebiyat Dergisi, 9(33): 105-122.
- Bozkurt, İ. (2007). "II. Dünya Savaşı Sonrası Amerikan Missouri Zırhlısı'nın İstanbul Limanı'nı Ziyareti Üzerine Değerlendirmeler", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD), VI(15): 251-274.
- Bülbül, A.R. (2001). Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar, Nobel Kitabevi, Ankara.
- Charon, J-M. (1992). Medya Dünyası, Oya Tathıpınar (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Couldry, N.(2005). "Media Rituals: Beyond Functionalism", Mihai Coman ve Eric Rothenbuhler (Eds.), Media Anthropology, Sage, Thousand Oaks, CA., 59-69.
- Cumhuriyet*. (1945). "Türkiyenin ilk siyasi mecmuası Görüşler... Cumartesi çıkıyor", 29 Kasım, s. 3.
- Cumhuriyet*. (1946). "Bakanlık emrine alınan doçentler", 4 Mayıs, s. 1.
- Cumhuriyet*. (1947a). "Marko Pş. Aleyhine açılan dava- Savcı, dünkü celsede ceza isteğinde bulundu", 28 Şubat, s. 2.
- Cumhuriyet*. (1947b). "Amerikanın Türkiye ve Yunanistana yardımı", 08 Mart, s. 1 ve 3.
- Cumhuriyet*. (1947c). "Truman'ın Tarihi Nutku (Türkiye ve Yunanistana 400 milyon dolarlık yardım yapılacak-Türk ve Yunan askerî personellerinin yetiştirilmesi için her iki memlekete de müşavirler gönderilecek)", 13 Mart, s. 1 ve 3.
- Cumhuriyet*. (1947d). "Okullarda hâlâ kızıl propaganda yapanlar mı var? (Ankarada 67 Üniversiteli genc tarafından hükûmete yollanan mektub)", 02 Mart, s. 1 ve 3.
- Cumhuriyet*. (1947e). "Ankara gençliğinin kızıl propagandayı protestosu (Üniversite talebeleri, Tarih-Coğrafya Fakültesinde başlayıp Ulus meydanında biten bir protesto gösterisi yaptılar)", 07 Mart, s. 1 ve 3.
- Cumhuriyet*. (1947f). "Ankaradaki nümayiş tahkikatı (Adli takibat yapılmıyor, Üniversitedeki komite toplandı, 24 Saat gazetesi çıkmıyor)", 08 Mart, s. 1 ve 3.
- Cumhuriyet*. (1947g). "Rus basını Truman'a karşı hücumu geçti", 15 Mart, s. 1 ve 3.
- Curran, J. (1997). "Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme", Süleyman İrvan (Der.), Medya Kültür Siyaset, Ark Yayınları, Ankara.
- Çetik, M. (Haz.). (2008). Üniversitede Cadı Avı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve P.N. Boratav'ın Müdafaası, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Darendelioğlu, İ. (1979). Türkiye'de Komünist Hareketleri, 5.b., Toker Yayınları, İstanbul.
- Denoyer, P. (1963). Modern Basın, Adnan Cemgil (Çev.), Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Ertuğrul, F. (2000). Özgürleşme Yolunda Unutulmuş Bir Uğrak: Hasan-Âli Yücel Kenan Öner Davası, Gen.3.b., Güldikeni Yayınları, Ankara.
- Esenel [BERKES], M. (1999). Geç Kalmış Kitap (1940'lı Yıllarda Anadolu Köylerinde Araştırmalar ve Yaşadığım Çevreden İzlenimler), Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Evliyagil, Ş. (1972). Basım Sanayii'nin Temel Kavramları, Ajans-Türk Yayınları, Ankara.
- Feyizoğlu, T. (2000). Sinan: Nurhak Dağları'ndan Sonsuzluğa, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Göksu, S. ve EDWARD, T. (2001). Romantik Komünist: Nâzım Hikmet'in Yaşamı ve Eseri, Barış Gümüşbaş (Çev.), Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Gönenç, G. (2011). Karanlık Zamanların Şarkısı: Üniversitede 40'lı-50'li Yıllar, Yeni Umut Yayınları, Ankara.
- Inuğur, M.N. (1993). Basın ve Yayın Tarihi, 3.b., Der Yayınları, İstanbul.
- Kabacalı, A. (1992). Türkiye'de Gençlik Hareketleri, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Karpat, K.H. (2010). Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kemal, M. (1980). Celal Bayar Efsanesi ve Raftaki Demokrasi, ABeCe Yayınları, İstanbul.
- Kemal, M. (1996). "Öykü Böyledir...", *Cumhuriyet*, 30 Aralık, s. 12.
- Koçak, C. (1992). "Siyasal Tarih 1923-1950", Sina Akşin (Yay.Yön.), Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, İstanbul, 83-173.
- Koçak, C. (1996). Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945) (Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Araştırma), Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koloğlu, O. (2006). Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Kourtis, A. (1994). "Demokrasi, Yaşayanların Toplumudur, Ölülerin Değil", Metin Aksoy, Cengiz Kuşçuoğlu, Veli Özdemir ve Ali Tartanoğlu (der.), Uğur Mumcu'ya Armağan, ÇGD Yayınları, Ankara, 296-298.
- Maarif Vekaleti. (1944). Irkçılık-Turancılık, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Mumcu, U. (1994a). 40'ların Cadı Kazanı, 13.b., Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Mumcu, U. (1994b). Bir Uzun Yürüyüş, 12.b., Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Müftüoğlu, M. (1974). Çankaya'da Kâbus (3 Mayıs 1944), Yağmur Yayınevi, İstanbul.
- Nadi, N. (1964). "Halkevleri çalışmaları ve muz rejimi-6", *Cumhuriyet*, 26 Haziran, s. 4.
- O'neil, J. (1998). "Piyasada Gazetecilik Yapmak", Andrew Belsey ve Ruth Chadwick (der.), Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Nurçay Türkoğlu (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 30-50.
- Oral, F.S. (1968). Türk Basın Tarihi: 1919-1965 Cumhuriyet Dönemi (İkinci Kitap), Oral Yayınları, Ankara.
- Ortaylı, İ. (2001). "Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin hüznünlü yıldönümü", *Milliyet Pazar Eki*, 16 Ocak, s. 16.
- Özer, Ö. (2008). Liberal Basın Anlayışı: Objektif Habercilik İdeali, Haber Değerliliği ve Gazetecilik Etiği, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Sadak, N. (1947). "Moskova konferansı arifesinde Amerikan siyasetinin gelişmesi ve Türkiye", *Akşam*, 07 Mart, s. 1.
- Sayılgan, A. (1962). İnkâr Fırtınası, Ülke Yayınları, İstanbul.
- Sefercioğlu, N. (2008). Türkçü Dergiler, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayını, Ankara.
- Sertel, S. (1978). Roman Gibi (Anılar), Cem Yayınevi, İstanbul.

- Sertel, M.Z. (1968). Hatırladıklarım (1905-1950), Yaylacık Matbaası, İstanbul.
- Sertel, Y. (2008). "Yıldız Sertel", Nebil Özgentürk (Yay.Haz.), Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul, 194-199.
- Sevginer, P. (2012). Medya ve Siyaset İlişkisi İçerisinde Türkiye'de Gazetecilik ve Sansür, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Kadir Has Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Taylak, M. (1969). Saltanat, II. Meşrutiyet ve I. Cumhuriyet'te Öğrenci Hareketleri, Başnur Matbaası, Ankara.
- TBMM Tutanak Dergisi* (1947). Devre: VIII, Cilt: 4, Toplantı: 1, 29.01.1947, s. 66-76.
- Tocqueville, A- de. (2002). "On Freedom of the Press in the United States", Democracy in America, University of Chicago Press, Chicago, 172-179.
- Topuz, H. (1973). "Soru 68: 4 Aralık olayı nedir?", 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 166-168.
- Topuz, H. (2003). II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Tunçkanat, H. (1970). İkili Anlaşmaların İçyüzü (İktisadî, Askerî, Siyasî), Ekim Yayınevi, Ankara.
- Turan, Ş. (2000). İsmet İnönü-Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Turan, Ş. (2003). "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Türkiye'nin Bilim, Eğitim ve Kültürel Yaşamındaki Yeri", Kıymet Giray ve Hakan Kaderoğlu (Yay.Haz.), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 203-234.
- Türk, İ. (1957). İktisadî Gayeli Mali Yardımlar (Nazari ve Tatbikat), A.Ü. SBF Yayınları, Ankara.
- Türkeş, A. (1975). 1944 Milliyetçilik Olayı, 11.b., Kutluğ Yayınları, İstanbul.
- Vatan*. (1947a). "Hasan Ali Yücel, Kenan Öner dâvası", 23 Şubat, s. 1 ve 3 [4].
- Vatan*. (1947b). "Hasan Âli Yücel-Kenan Öner dâvası", 24 Şubat, s. 1 ve 3.
- Vatan*. (1947c). "H.Âli Yücelin, Kenan Öner'e cevabı", 25 Şubat, s. 1 ve 3.
- Vatan*. (1947d). "Yeni Sabah süresiz kapatıldı", 28 Şubat, s. 1 ve 3.
- Vatan*. (1947e). "İngiltere Türkiye'ye silâh veriyor", 01 Mart, s. 1 ve 3.
- Vatan*. (1947f). "Amerikanın Türkiye'ye Yardımdan Maksadı", 04 Mart, s. 1 ve 3.
- Vatan*. (1947g). "Ankara Üniversitesinde büyük bir hâdise-Milliyetçi talebe solculara karşı harekete geçtiler", 06 Mart, s. 1 ve 2.
- Vatan*. (1947h). "Ankarada yüksek tahsil gençliğinin heyecanı: Dün, solcular aleyhine bir nümayiş yapıldı", 07 Mart, s. 1 ve 4.
- Vatan*. (1947i). "Ankaradaki nümayiş-Üniversite Senatosu tarafından seçilen bir heyet tahkikat yapıyor", 08 Mart, s. 1 ve 2.
- Vural, A.M. (1999). Yerel Basın ve Kamuoyu, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Weill, G. (1934). Le Journal: Origines, Evolution Et Role De La Presse Periodique, Renaissance Du Livre, Paris.
- Yalçın, H.C. (1945). "Kalkın Ey Ehli Vatan! (Bir vatan cephesine lüzum vardır)", *Tanin*, 3 Aralık, s. 1.
- Yetkin, Ç. (2011). Karşıdevrim: 1945-1950, 8.b., Kilit Yayınları, Ankara.
- Yücel, H-Â. (1947). Dâvam, Ulus Basımevi, Ankara.
- Yücel, H-Â. (1950). Hasan Âli Yücel'in Açtığı Dâvalar ve Neticeleri, Ulus Basımevi, Ankara.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Yaman, B. Geçgil, G. ve Yavuz, G. (2018). "Elektronik Ticaret ve Mobil Ticaret Üzerine Bir İnceleme: Meta-Analiz Çalışması", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 142-153

Anahtar Kelimeler: Elektronik Ticaret, Mobil Ticaret, Meta Analiz

Keywords: Electronic Commerce, Mobile Commerce, Meta Analysis

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ELEKTRONİK TİCARET VE MOBİL TİCARET ÜZERİNE BİR İNCELEME: META-ANALİZ ÇALIŞMASI*

An Analysis of Electronic Commerce and Mobile Commerce: Meta-Analysis

Burcu YAMAN

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
burcuekonomi07@gmail.com Antalya/Türkiye

Gizem GEÇGİL

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
gizemgecgil@gmail.com Antalya/Türkiye

Gizem YAVUZ

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
giizemyavuzz@gmail.com Antalya/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
29.05.2018

Revize Tarihi
02.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Elektronik ticaret; mal ve hizmetlerin üretim, reklam ve satışının internet üzerinden güvenli bir ortamda yapılmasıdır. Elektronik ticaret ve mobil ticaret hakkında değişik zamanlarda araştırmalar yapılmıştır. Ancak bu konular hakkında meta analiz çalışması sayısı yok denecek kadar azdır. Yapılan tespitin akademik düzeyde yürütülebilmesi için somut bilimsel verilere ihtiyaç olduğu açıktır. Bu amaçla "elektronik ticaret ve mobil ticaret" konusunda yapılan lisansüstü tezler, doktora tezleri, makaleler ve bildirilerin incelemeye tabi tutulmasının bu ihtiyacın karşılanmasına katkı sunacağı düşüncesiyle hareket edilmiştir. Bu çalışmada bibliyometrik bir analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elektronik ticaret alanında doktora düzeyinde 20 adet çalışma yapıldığı, mobil ticaret alanında ise hiç doktora çalışması yapılmadığı görülmüştür. Elektronik ticaret alanında toplamda 208 adet yüksek lisans tezi çalışması yapılmışken mobil ticaret alanında sadece 8 adet yüksek lisans tezi yazılmıştır. Bu araştırma tez başlıkları, makale ve bildiri bölümleri ile sınırlı tutulmuştur. Bu nedenle çalışma daha detaylı araştırmalara bir başlangıç niteliğinde kabul edilmelidir. Elektronik ticaret ve mobil ticaretin hayatımızda ki yeri ve önemi gün geçtikçe arttığı için bu alanda daha çok çalışma olması Türkiye açısından ilerlememize de katkı sunacaktır.

ABSTRACT

Electronic trade; The production, advertisement and sale of goods and services are done in a secure environment over internet. Electronic commerce and mobile commerce have been investigated at different times. However, the number of meta-analytic work on these issues is negligible. It is clear that there is a need for concrete scientific data to be able to carry out the findings at the academic level. For this purpose, it has been thought that it will contribute to meet the need of examining postgraduate theses, doctoral dissertations, articles and notifications on "electronic commerce and mobile commerce". A bibliometric analysis method was used in this study. As a result of the research, it was found that 20 studies were done at the doctoral level in the field of electronic commerce and no doctoral studies were carried out in the field of mobile commerce. While a total of 208 graduate thesis studies were conducted in the field of electronic commerce, only 8 graduate thesis were written in the field of mobile commerce. This research is limited to thesis titles, articles and papers. For this reason, the study should be accepted as a starting point with more detailed research. Electronic commerce and mobile commerce to the place and importance in our lives day by day increased to be more work in this area will contribute to our progress in terms of Turkey.

1.GİRİŞ

Üniversiteler bilimsel ve akademik düzeyde çalışmaların yürütüldüğü kurumlardır. Bu kurumların amacı birçok konuda öğrencilerine eğitimler vererek hem onların önünü açmak hem de bilime katkı

* 4. Uluslararası Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu'nda sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

sunmaktadır. Lisans ve lisansüstü düzeyde eğitimler verilerek üniversitelerde bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Bilimsel çalışmada bulunacak kişiler çeşitli kaynak taramaları gerçekleştirerek bir görüş savunurlar. Bunu yaparken de çeşitli bilgileri derleyerek kendilerine göre yorumlamaktadırlar. Bilim insanları çalışma sonucunda ulaştıkları sonuçları meslektaşları ve öğrencileri ile kısaca tüm bilim dünyası ile paylaşırlar. Yapılan tüm bu çalışmaların amacı yeni bulgular elde ederek literatüre katkı sağlamak ve toplum için yararlı bilgilere ulaşmaktır.

Türkiye büyük internet kullanıcısı potansiyeline sahip bir ülkedir. Bu yüzden elektronik ticareti göz ardı etmemiz mümkün değildir. Türkiye’de bu alanda meta analiz çalışması neredeyse yoktur. Bu çalışmada Ulusal Tez Merkezi, Dergipark ve Ulakbim Sosyal Bilimler veritabanlarından yararlanılmıştır. Çalışmanın amacı Türkiye’de elektronik ticaret ve mobil ticaret alanlarında yazılan yüksek lisans tezlerine bakılarak en çok hangi konularda yazıldığını belirlemek ve yüksek lisans, doktora seviyesinde tez yazacak olan öğrencilere literatürdeki eksikleri belirleyerek çalışabilecek konuları göstermektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda elektronik ticaret ve mobil ticaret hakkında yüksek lisans ve doktora tezleri, makale ve bildiriler incelenerek meta analiz değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışma sonucunda, elektronik ticaret ve mobil ticaret alanlarında doktora çalışması çok az düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Çalışılan makalelere bakıldığında ise özellikle mobil ticaret hakkında çok az sayıda makale çalışması olduğunu görülmektedir. Bu alanlar yeni ekonominin getirdiği yenilikler olduğu için daha fazla çalışma yapılmasını gerektirmektedir. Bilimsel çalışmaların yapıldığı en önemli kurumlar üniversiteler olduğu için bu alanda en büyük pay akademisyenlere düşmektedir. Türkiye için de yeni olan elektronik ticaret ve mobil ticaret konularında daha çok bilimsel çalışma yapılmasının daha iyi sonuçları beraberinde getireceği düşünülmektedir.

2. LİTERATÜR

2.1. Elektronik Ticaret’in Tarihçesi

Uygarlığın devamını sağlayan ticaret kavramı, kişilerin mal değiş tokuş’u ile başlayıp bir değişim aracı olan ekmek, altın, fasulye, inci gibi malların kullanımıyla devam etmiştir. Zaman ilerledikçe kişilerin sattıkları mal karşılığında herhangi bir mal almak istememeleri alışverişin tıkanmasına yol açmıştır. Fakat paranın icadından sonra değişim aracı olarak para kullanılmaya başlanmıştır.

Elektronik Ticaret, satıcı ile müşterinin yüz yüze görüşmeden üretim, tanıtım, satış, sigorta, dağıtım ve ödeme işlemlerinin internet üzerinden gerçekleştirilen ve ticareti kolaylaştıran bir yeniliktir. Elektronik ticaret çalışmaları Türkiye’de ilk defa 1998 yılında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun (BTYK) yaptığı bir toplantı ile başlatılmıştır. Elektronik ticaretin gelişmesinde etkili olan birden çok faktör vardır. Bunlar; internetin yaygınlığı, ödeme alternatifleri, elektronik ticaret araçlarının sayısı, taşıma işlemlerindeki gelişme ve en önemlisi nüfusun hacmi gibi konular önemli faktörler arasında yer almaktadır.

BTYK’nın 1998 yılındaki toplantısında öncelikle finans, teknik ve hukuk raporları sunulmuştur. Ardından ülkemizde elektronik ticaretin geliştirilmesine ilişkin devletin uzun vadeli dört temel görevi olarak; teknik ve idari alt yapının geliştirilmesi, hukuki alt yapının kurulması, elektronik ticareti özendirerek önlemlerin alınması ve ulusal politika ve uygulamalarla yurtdışındaki politika ve uygulamaların uyumlaştırılması şeklinde tespitlerde bulunulmuştur (<http://www.ekonomi.gov.tr>).

2.2. Elektronik Ticaret’in Tanımı ve Önemi

Mal ve hizmetlerin satılması ve satın alınması işlemleri ticaret kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu işlemlerin elektronik ortamda internet üzerinden yapılmasına elektronik ticaret kavramı denilmektedir. Elektronik ticaret çeşitli kişi ve kuruluşlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımların bazıları şu şekildedir:

Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization-WTO) elektronik ticareti, “mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılması” şeklinde tanımlamaktadır (WTO, 1998).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Co-operation and Development - OECD) e-ticareti, kuruluşlar ve bireylerin katıldığı ticari etkinliklere ait sayısal veriye dönüştürülmüş metin, ses ve video görüntülerinin işlenmesi ve iletilmesini içeren her türlü işlemin bilgisayar ağları üzerinden yapılması şeklinde tanımlamaktadır (Carter, 2002: 2).

Türkiye’de ise Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) Mayıs 1998 tarihli Hukuk Çalışma Grubu raporunda e-ticaret, “bireyler ve kurumların açık ağ (internet) ya da sınırlı sayıda kullanıcı tarafından ulaşılabilen kapalı ağ ortamlarında yazı, ses ve görüntü biçimindeki sayısal bilgilerin işlenmesi, iletilmesi ve saklanması temeline dayanan ve bir değer yaratmayı amaçlayan ticari işlemlerin tümünü ifade etmektedir” şeklinde tanımlanmıştır (ETKK, 1998: 200).

Birleşmiş Milletler (BM) Yönetim, Ticaret ve Ulaştırma Yöntemlerini Kolaylaştırma Merkezi e-ticareti “elektronik yollar üzerinden ve yönetim ile tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi sürecinde kullanılmakta olan işe dair tüm bilgilerin üreticiler, tüketiciler, kamu kurumları ve özel kurumlar ile diğer örgütler arasında elektronik araçlar vasıtasıyla yapılması” olarak ifade etmektedir (Çetin ve Çitli, 2012: 9).

Elektronik ticaret, mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının doğrudan fiziksel bağlantı kurmaya ya da fiziksel bir değiş tokuş işlemine gerek kalmadan telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır (Greenstein ve Vasarhelyi, 2002: 2).

Elektronik ticaret, bilgisayar ağları aracılığı ile ürünlerin üretilmesi, tanıtımının, satışının ve dağıtımının yapılması gibi tarafların elektronik ortamda iletişim kurdukları her türlü ticari iş etkinliğidir (Reyport ve Jaworski, 2004: 3).

Herhangi bir ticari sonuç doğuran elektronik işlemler e-ticaretin kapsamına girmektedir. E-ticaret kapsamı içerisinde, tüketim malları ve spesifik ekipmanlar gibi mamuller, bilgi hizmeti, finansal ve yasal hizmetler gibi hizmetler ve sağlık, bakım ve eğitim gibi geleneksel faaliyetler yer almaktadır (Özbay ve Devrim, 2000: 33).

2.3. Elektronik Ticaret’in Özellikleri

E-ticaretin kendine has çeşitli özellikleri bulunmakla birlikte temel özellikleri şu şekilde ifade edilebilir: (Sugözü ve Demir, 2011: 88).

- Ticareti gerçekleştiren taraflar arasında interaktif olarak gerçekleştirilir.
- Farklı kültürlere sahip tüketicilere hitap etmekte olan e-ticaret, yeni bir iş ve ticaret kültürü meydana getirir.
- E-ticarette hedef kitlelere erişmek oldukça kolaydır.
- E-ticaret vasıtasıyla internet üzerinden satışı yapılan ürün ve hizmetlere dünyanın neredeyse her tarafından kolayca erişmek mümkündür.

İnternetin tüketicilere sunduğu önemli bir hizmet de çok gelişmiş alışveriş kılavuzlarıdır. Pazardaki ürünleri hem kalitesine hem de fiyatlarına göre süratle mukayese edebilen bu gelişmiş kılavuz web siteleri, çoğunlukla tüketicilere ücretsiz hizmet vermektedir. Bu sitelerde tüketiciler, istedikleri kadar teknik detayda karşılaştırmalı incelemeleri bulabilmekte, ürünlerin mevcut kullanıcılarının ürün hakkındaki görüşlerini öğrenebilmekte ve daha önemlisi, aynı ürünün farklı işletmelerdeki fiyatlarını bu web sitelerinde inceleyebilmektedirler (Aktan, 2015: 130).

3. Mobil Ticaret’in Tanımı ve Önemi

Mobil ticaret, yeni bir devrim olarak gelişmekte ve elektronik ticaret alanının kapsamında ortaya çıkarak gün geçtikçe önemini arttırmaktadır. Mobil ticaret, kablosuz haberleşme ağları üzerinden yapılandırılarak parasal değer ifade eden işlemler bütünüdür.

Mobil ticaret ile e-ticareti birbirinden ayrı ve bağımsız düşünebilmek elbette mümkün değildir. Ancak, mobil ticaretin kullanıcıya sunduğu zaman ve hareket alanı özgürlüğü de yadsınamaz bir gerçekliktir. Zira cep telefonları, tabletler günümüzün en etkin elektronik cihazları olarak kabul görmektedir (Çelik, 2017: 337).

Dünyayı 24 saat açık küresel bir pazar yerine dönüştüren İnternetin sahip olduğu kısıtlar mobil iletişim araçlarıyla birlikte hızla ortadan kalkmaktadır. Öncelikle cep telefonu gibi mobil araçlar çok hızlı yayılmaktadır. Örneğin Japonya ve bazı Avrupa ülkelerinde cep telefonu abone sayısı, normal sabit hatlı telefon abonelerini geçmiştir. Ucuzlayan fiyatları, kullanım kolaylığı ve sağladığı rahatlık gibi unsurlar mobil kullanıcı sayısını hızla arttırmıştır. Mobil araçlar yardımıyla sunulan mobil İnternet servisleri, kullanıcıların sabit bir bağlantı noktasına ihtiyaç duymasını gerektirmeden, onlara daha kişisel içerikler ve özel servisler sunmaktadır (Sarisakal ve Aydın, 2003: 85). Bu durum firmaların elektronik ticareti mobil cihazlara uygun programlar üzerinden gerçekleştirmesine neden olmaktadır. Özellikle akıllı cihaz satışlarının artmaya devam ettiği son yıllarda mobil ticaret araçları tüketiciler

tarafından çok kullanılıyor. Tüketicilerin mobil alışverişi tercih etmesinin sebebi; hız, ürün araştırması yapabilme promosyon fırsatları, uygun kullanım gibi fırsatlardır. (Aydın, 2017: 591).

4. MATERYAL VE METOT

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışma elektronik ticaret ve mobil ticaret alanında yapılmış olan yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, makale ve bildirilerin incelenmesi amacı ile yapılmıştır. Çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Türkiye’de bulunan üniversitelerde konu ile ilgili yapılan yüksek lisans tez sayısı kaçtır?
- Türkiye’de bulunan üniversitelerde yapılan konu ile ilgili doktora tezi sayısı kaçtır?
- Türkiye’de seçtiğimiz veri tabanlarında bulunan konu ile ilgili makale ve bildiri sayısı kaçtır?
- Yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı nasıldır?
- Yapılan çalışmaların üniversitelere ve yayımlandıkları dergilere göre dağılımı nasıldır?
- Yapılan çalışmalar daha çok hangi konu başlıkları ile ilgilidir?

4.2. Araştırmanın Varsayımları ve Kısıtları

Araştırmanın ilk varsayımı elektronik ticaret ve mobil ticaret ile ilgili yazılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde, makalelerin ise Dergipark ve Ulakbim Sosyal Bilimler Veri Tabanı’nda tam ve doğru olarak kayıtlı olmasıdır.

Araştırma, bu konu ile ilgili ilk yüksek lisans tezinin yazıldığı tarih olan 1998 yılından günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır. Araştırmanın verileri 10.12.2017 ile 16.12.2017 tarihleri arasında elde edilmiş olup, ilgili tarihler arasında sistemlerde yer alan çalışmaları içermektedir. Araştırmanın son varsayımı ise yapılan çalışmaların bilimsel yöntem kullanılarak yapılmış olduğudur.

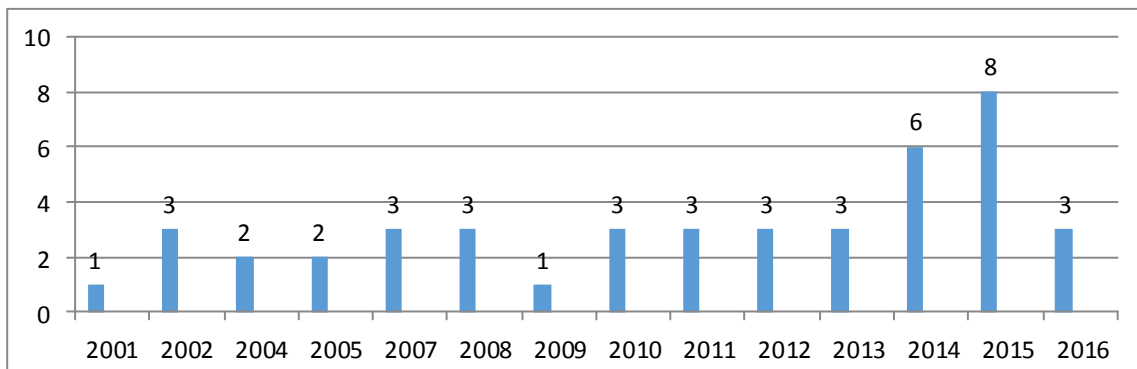
4.3. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Bu çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometri, bilgi şemsiyesi altında yer alan istatistiksel analiz yöntemlerinden biridir. Tarihsel gelişimine baktığımızda Bibliyometri yönteminin yaklaşık bir asır boyunca kullanıldığı görülmektedir. "Bibliyometri" terimi Alan Pritchard tarafından 1969’da hazırlanmıştır. Bu tarihten önce ise, 1922 yılında İngiliz kütüphaneci E. Wyndham Hulme tarafından "istatistiksel bibliyografya" olarak isimlendirildiği görülmektedir (Diodato, 1994: 154, akt. Jayroe). Veriler tarama modeli ile elde edilmiş olup, yüksek lisans ve doktora tezleri YÖK Ulusal Tez Merkezi’nden, makale ve bildiriler ise Dergipark ve Ulakbim Sosyal Bilimler Veri Tabanı’ndan elde edilmiştir. Yapılan tarama sonucunda elektronik ticaret alanında yazılan yüksek lisans tezlerinin, doktora tezlerinin, makalelerin, sunulan bildirilerin ve kongre/konferansların toplam sayısının 302 adet olduğu tespit edilmiş ve bu çalışmaların hepsi araştırmaya dahil edilmiştir. Mobil ticaret alanında yapılan toplam çalışma sayısı ise 10 adet ile sınırlı kalmıştır. Araştırmada kullanılan anahtar kelimeler elektronik ticaret ve mobil ticarettir. Çıkan veriler toplanmış ve analiz edilmiştir.

5. BULGULAR ve YORUMLAR

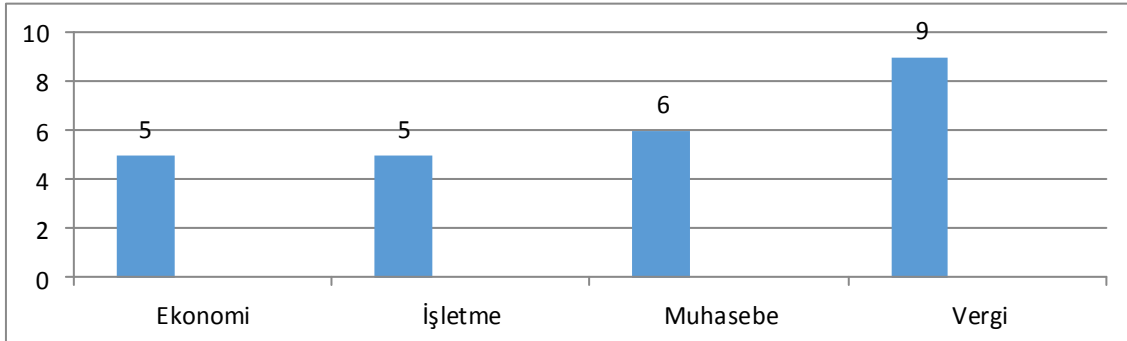
Çalışmanın bu bölümünde elektronik ticaret ve mobil ticaret alanında yapılan yüksek lisans tezi, doktora tezi, makale, bildiri ve kongre/konferanslardan elde edilen bulgular tablolar şeklinde gösterilmiştir.

Tablo 1. Yıllara Göre Elektronik Ticaret Makale Dağılımı

Tablo 1’de elektronik ticaret konusunda yapılan makale çalışmalarının yıllara göre dağılımı gösterilmiştir. En çok makale 2015 yılında yazılmıştır. Bunu takiben 2014 yılı gelmektedir. Tabloya baktığımızda 2002, 2007, 2008, 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2016 yıllarında eşit sayıda makale çalışması olduğunu görmekteyiz. Bu çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Tablo 2. Elektronik Ticaret Makalelerinin Konulara Göre Dağılımı

Tablo 2 incelendiğinde yapılan makalelerin konu alanlarına göre dağılımları görülmektedir. En fazla vergi alanında çalışma yapılmıştır. 21. yüzyılın en önemli gelişmelerinden birisinin elektronik ticaret olmasına rağmen vergileme dahil birçok alandaki belirsizlikler elektronik ticaretin gelişmesini engelleyebileceği açık bir şekilde gözlemlenmektedir. (<http://www.bilgidenetim.com>). E-ticaretin vergilendirilmesi konusunda ülkeler ortak bir yaklaşım sergilemelidir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye içinde yeni bir olgu olan e-ticaret konusunda uluslararası çalışmalar yakından takip edilerek ve gerekli teknik, idari, hukuki yapılanma çalışmalarına ivme kazandırarak bu alanda gelişme gösterilmesi gerektiği açıktır. Ayrıca tabloda en fazla çalışılan ikinci konunun muhasebe alanında olduğu, ekonomi ve işletme alanında eşit düzeyde çalışma gerçekleştirildiği görülmektedir.

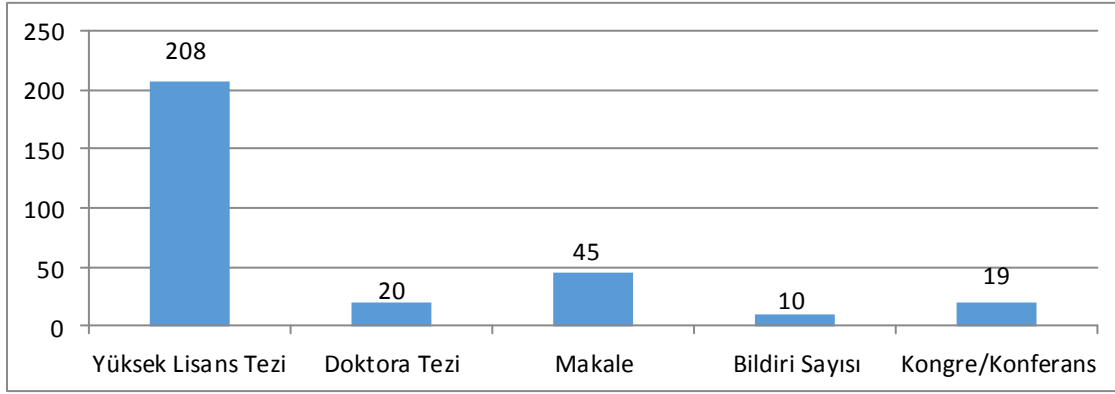
Elektronik ticaret alanında Neslihan Coşkun tarafından 2013 yılında yazılmış olan “Elektronik Ticaretin Gelişiminde Temel Dinamikler ve Gelişimi Önündeki Engeller” adlı çalışma Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi’nde yayınlanmıştır. Ayrıca aynı yazarın 2013 yılında Çukurova Üniversitesi İBBF’de yayınlanmış Elektronik Ticarete Vergilendirme Sorunları ve Uluslar Arası Düzeyde Çözüm Arayışlarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi adlı çalışması bulunmaktadır.

Tablo 3. Elektronik Ticaret’in Yayımlandığı Dergilere Göre Dağılımı

Yayımlandığı Dergi veya Üniversite	Adet
Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi	4
Selçuk Üniversitesi İBBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi	2
Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi	2
Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi	2
Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi	2
Selçuk Üniversitesi İBBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi	2
Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi	2
İletişim Fakültesi Dergisi	1
İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi	1
Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi	1
Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi	1
Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi	1
Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi	1
Yönetim ve Ekonomi Araştırma Dergisi	1
Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	1
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi	1
Ekonomi Bilimleri Dergisi	1
Verimlilik Dergisi	1
Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	1
Electronic Journal of Vocational Colleges	1

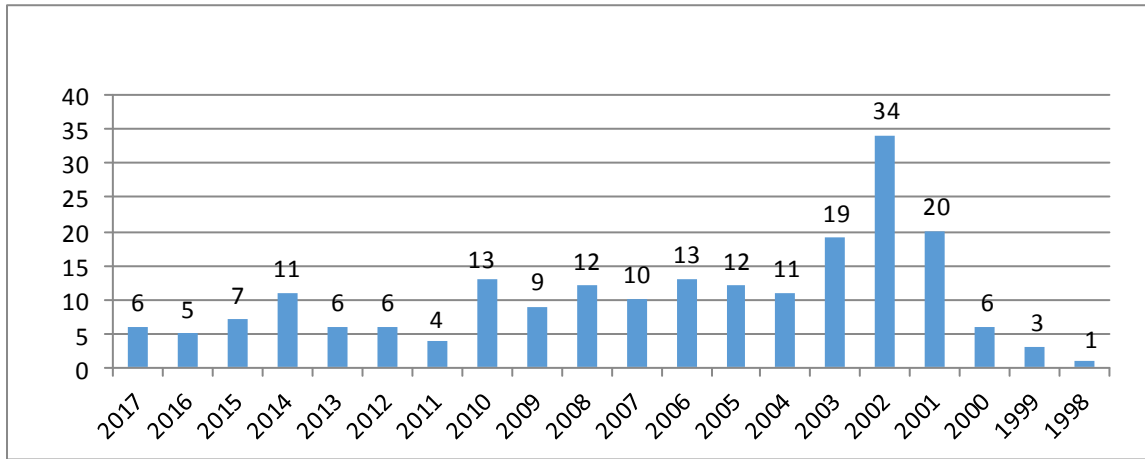
Tablo 3'te makalelerin yayımlandığı dergilere göre dağılım gösterilmiştir. Yapılan tarama sonucunda Dergipark veri tabanında 41 adet dergiye ulaşılmış ve makale sayısı incelenmiştir. 41 adet dergide toplam 46 adet elektronik ticaret ile ilgili makaleye ulaşılmıştır. En çok makale çalışması Süleyman Demirel Üniversitesi'nde yapılmıştır. Selçuk Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi ve Celal Bayar Üniversitesi'nin dergilerinde eşit sayıda makale çalışması olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen veriler sonucunda elektronik ticaretin Türkiye için yeni bir olgu olduğunu görülmüştür. Gelişen ve değişen dünyanın gerisinde kalmamak için elektronik ticaret hakkında daha çok makale yazılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. Elektronik Ticaret Konusunda Yapılan Çalışmaların Dağılımı

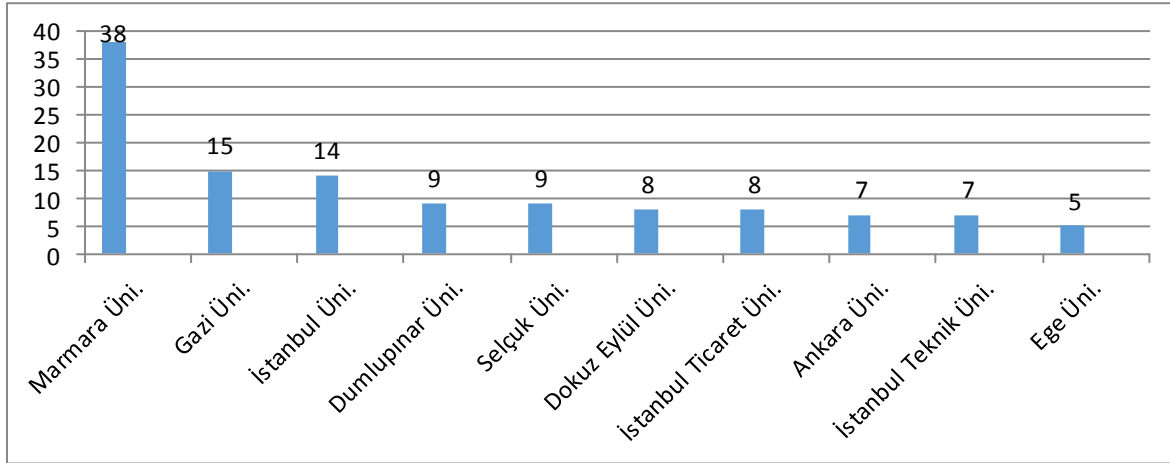
Elektronik ticaret üzerine yapılan çalışmaların en fazla yüksek lisans tezi olarak yapıldığı, en az ise bildiri şeklinde ortaya koyulduğu görülmektedir. "konferans" and "e-ticaret" veya "elektronik ticaret", "kongre" and "e-ticaret" veya "elektronik ticaret", "bildiri" and "e-ticaret" veya "elektronik ticaret" anahtar kelimeleri ile arama yapılarak elde edilen sonuçlarda 10 adet bildiri ve 19 adet kongre/ konferansa ulaşılmıştır.

Tablo 5. Elektronik Ticaret Yüksek Lisans Tez Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

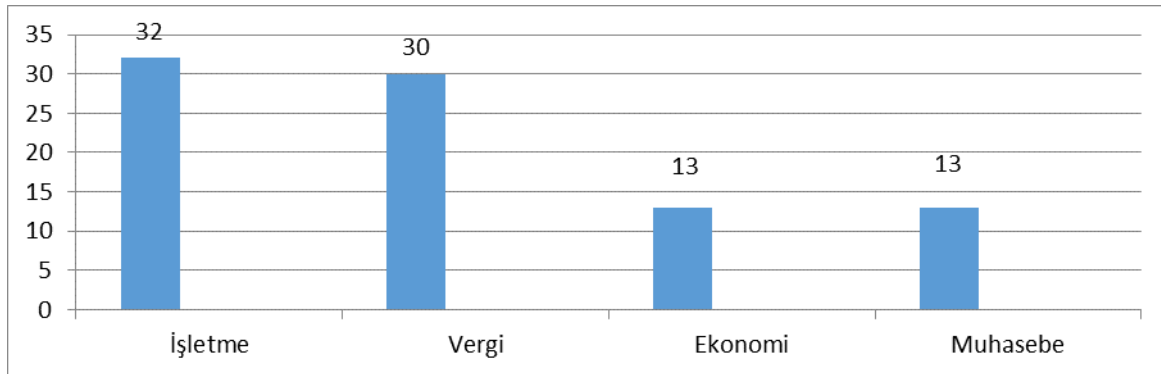

Elektronik Ticaret alanında yazılan yüksek lisans tezlerinin ilki 1998 yılında Selçuk Burak Haşiloğlu tarafından Pamukkale Üniversitesi'nde yazılmıştır.

Elektronik ticaret, Türkiye'de ilk defa 1998 yılında uygulanmaya başlamıştır. 2012 yılından 2013 yılına kadar ki süreçte de %35 büyüme göstermiştir (<https://dralabay.wordpress.com/2014/07/25/turkiyede-elektronik-ticaretin-gelisimi/>). Bu nedenle de elektronik ticaretin popülaritesinin arttığı 2000'li yıllardan itibaren yüksek lisans tezlerinin sayısında da önemli artışlar olmuştur. Öyle ki 1998 yılında 1 tane yüksek lisans tezi yazılırken 2001 yılında 20, 2002 yılında ise 34 adet tez yazılmıştır. Sonraki yıllarda tez sayılarında bir azalma yaşandıktan sonra hemen hemen aynı seviyelerde seyrettiği görülmektedir. 2017 yılında ise 6 adet tez yazılmıştır.

Tablo 6. Elektronik Ticaret Yüksek Lisans Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

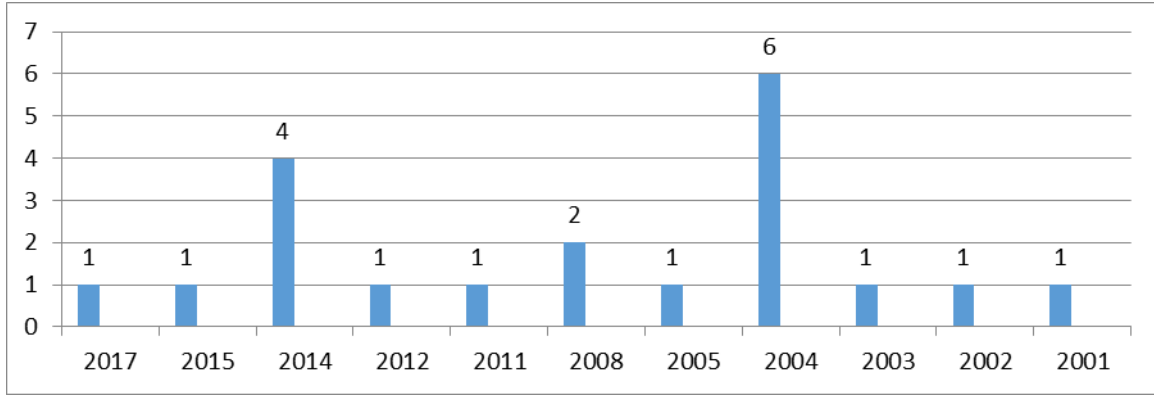
Yüksek lisans tezlerinin 63 farklı üniversite arasındaki dağılımına bakıldığında bu konuda en fazla tez yazılan üniversitenin 38 tez ile Marmara Üniversitesi olduğu görülür. Marmara Üniversitesi'nde ilk tez 1999 yılında yazılırken, yazılan son tez 2017 yılındadır. Tabloda belirtilenlerin dışındaki üniversitelerin 29 tanesinde 1 adet, 15 tanesinde 2 adet ve 19 tanesinde ise toplam 3 adet yüksek lisans tezinin yazıldığı tespit edilmiştir. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nde ise bu konuda yazılmış bir yüksek lisans tezi bulunmamaktadır.

Tablo7. Elektronik Ticaret Yüksek Lisans Tezlerinin Konulara Göre Dağılımı

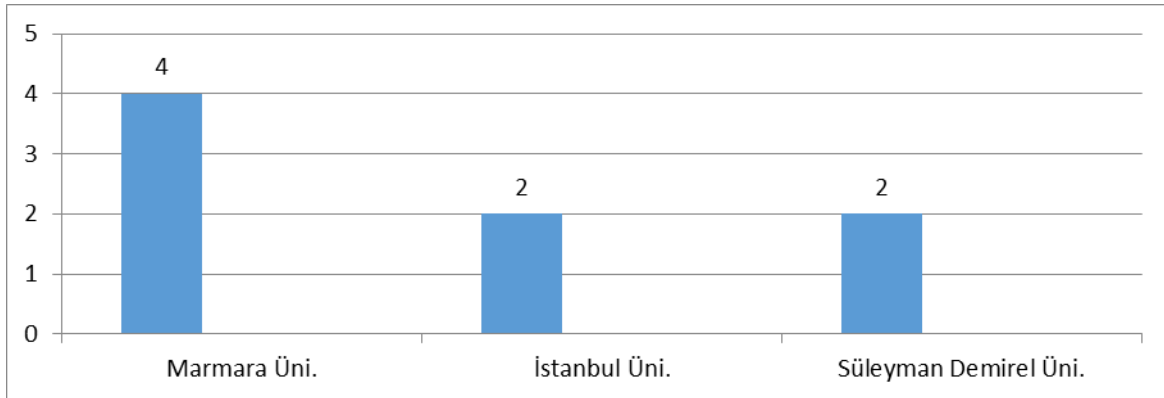
Tablo 7'de ise elektronik ticaret yüksek lisans tezlerinin işletme, vergi, ekonomi ve muhasebe konularına göre dağılımı görülmektedir. Tabloya göre elektronik ticaret ile ilgili yazılan 208 adet yüksek lisans tezinin 32 adedinin işletme, 30 adedinin vergi, 13'er adedinin ise ekonomi ve muhasebe konu başlığını içerdiğini saptanmıştır.

Elektronik ticaretin işletmelere kattığı kolaylıkları, alıcı ve satıcıyı kısa zamanda buluşturmasını, değişen sipariş ve tedarik modellerini düşündüğümüzde tez konularındaki dağılımın işletme konusunda yoğunlaşması kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir. İşletmeler başta istihdam olmak üzere çoğu alanda ekonomiye katkı sağlarken değişen teknoloji ile birlikte kendilerini de yenilemeleri gerektiği açıktır. Çünkü değişen teknolojiye ayak uyduramayan işletmelerin kapanması kaçınılmazdır. Elektronik ticaretin vergilendirilmesi sorunu ise vergi konusunda yazılan yüksek lisans tezlerinin sayısında artışa sebep olmuştur.

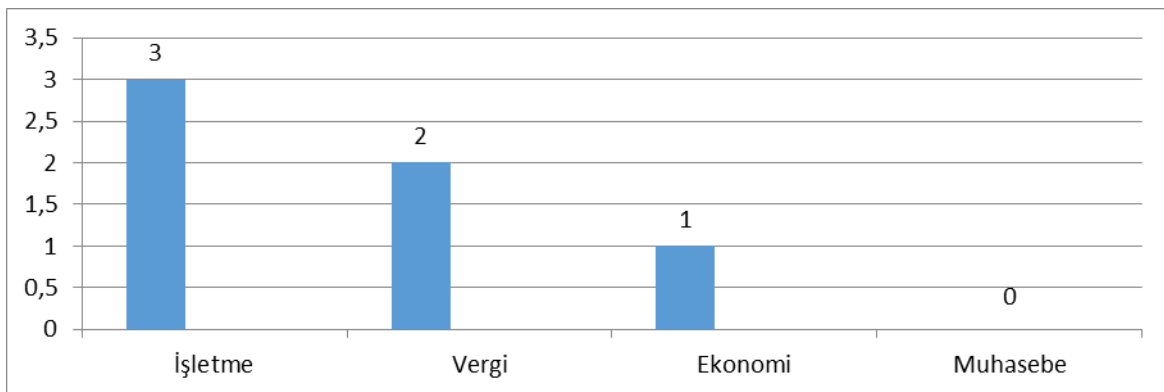
Elektronik ticaret alanında en çok tez yazan kişi ise Murat Doğaner'dir. Murat Doğaner 2007 yılında Selçuk Üniversitesi'nde "Elektronik ticaret Türkiye'de elektronik ticaretin gelişimi ve işletmeden tüketiciye elektronik ticaret üzerine bir araştırma" ve "Türkiye'de elektronik ticaretin gelişimi ve işletmeden tüketiciye elektronik ticaret üzerine bir araştırma" adlı 2 adet yüksek lisans tezi yazmış olup bu çalışmaların ikisi de işletme konu başlığı ile ilgilidir.

Tablo 8. Elektronik Ticaret Doktora Tezlerinin Yıllara Göre Dağılımı

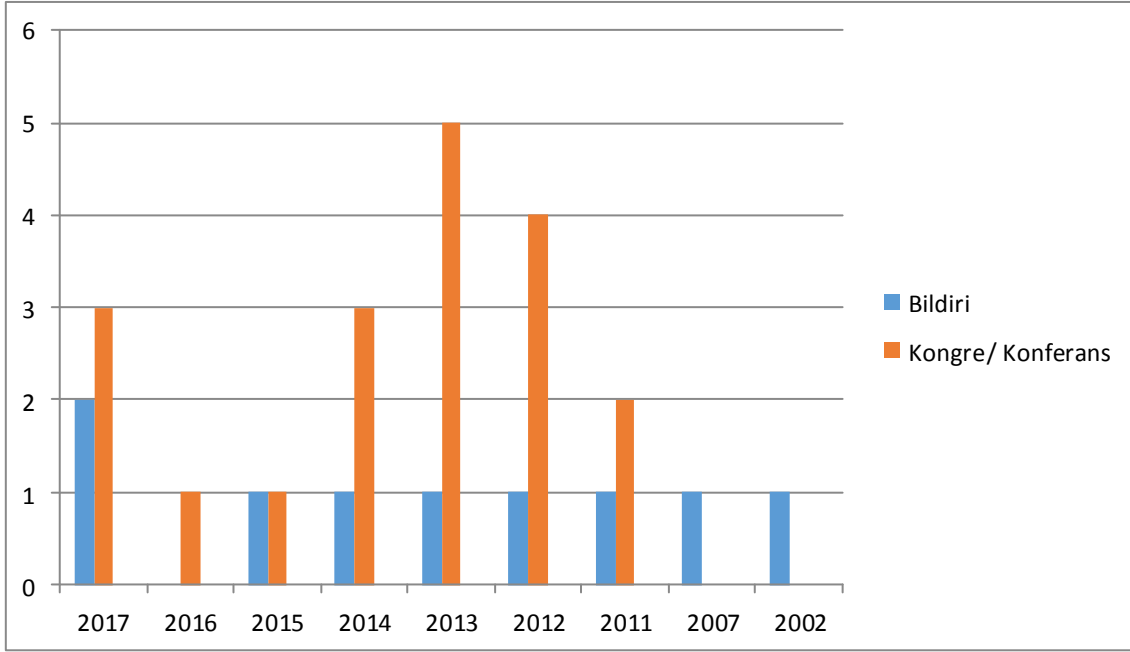
Elektronik ticaret alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin sayısının yanında bu konuda yapılan doktora tezlerinin sayısı oldukça azdır. Bugüne kadar yazılan toplam 20 adet doktora tezinin 6 tanesi 2004 yılında, 4 tanesi 2014 yılında, 2 tanesi 2008 yılında yazılırken diğer yıllarda 1'er adet doktora tezi yazılmıştır. 2001 yılında yazılan ilk doktora tezi Marmara Üniversite'sinde Yeşim Uslu tarafından olduğu görülmüştür. 2017 yılında yazılan son makale ise İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde Mustafa Emre Civelek'e ait olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. Elektronik Ticaret Doktora Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

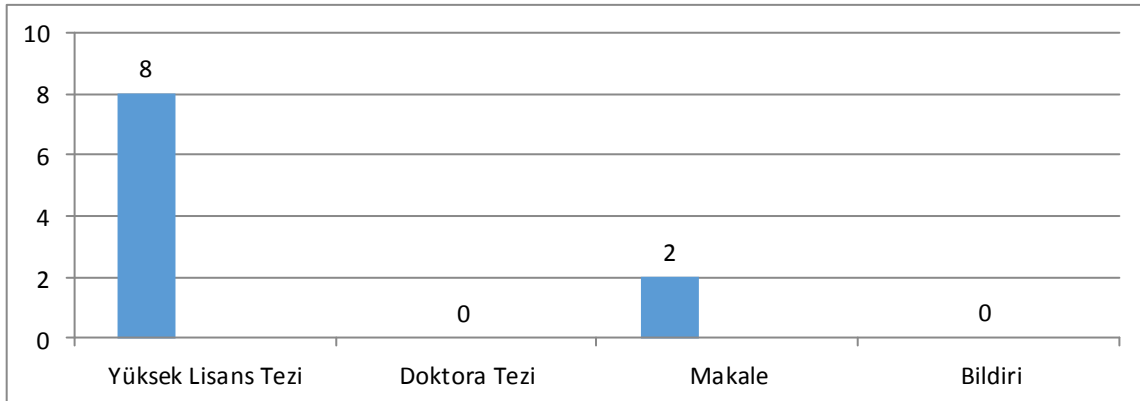
Elektronik ticaret alanında yazılan yüksek lisans tezlerinde olduğu gibi doktora tezlerinde de 15 farklı üniversite arsından Marmara Üniversitesi'nde diğer üniversitelere göre daha çok çalışma yapıldığı görülmüştür. Tabloda görülen üniversiteler dışındaki üniversitelerde 1'er adet doktora tezi yazılmıştır.

Tablo 10. Elektronik Ticaret Doktora Tezlerinin Konulara Göre Dağılımı

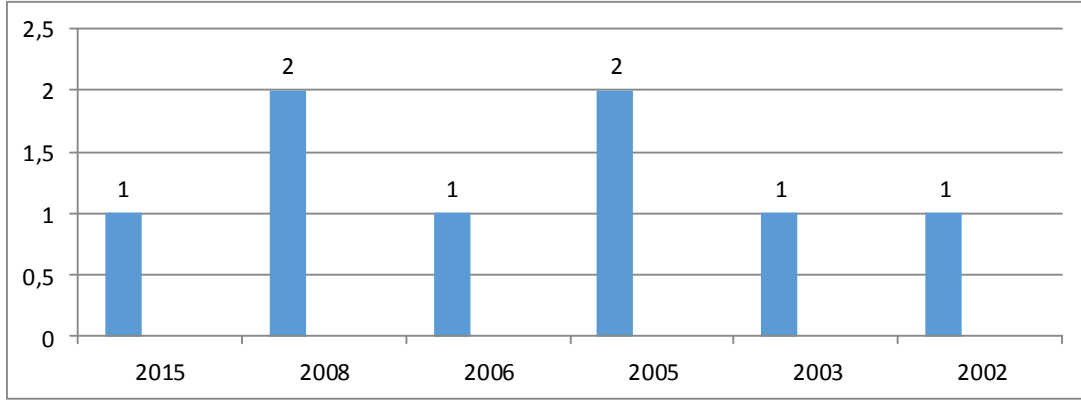
Elektronik ticaret alanında yazılan doktora tezlerinin konu dağılımında da bu konuda yazılan yüksek lisans tezlerinin konu dağılımı arasında benzerlik görülmektedir. Yüksek lisans tezlerinde olduğu gibi doktora tezlerinde de en çok işletme konu başlığında çalışma yapılmış ve ikinci sırayı yine vergi almıştır. Muhasebe konu başlığında ise hiç doktora tezi çalışması yapılmamıştır.

Tablo 11. Elektronik Ticaret Alanında Yapılan Bildiri ve Kongre/Konferansların Yıllara Göre Dağılımı

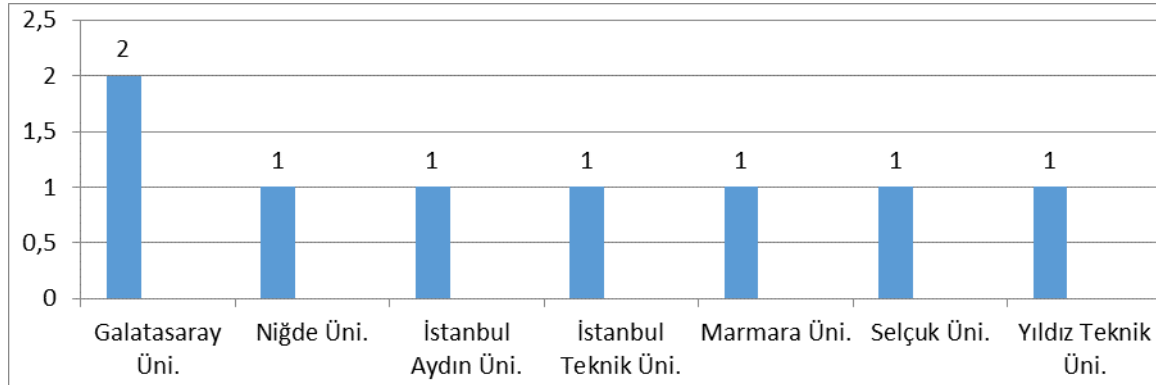
Elektronik ticaret alanında yapılan bildiri yayımlanmasının en fazla gerçekleştiği yıl 2017 yılı olup, ilgili yılda 2 adet bildiri yayımlandığı saptanmıştır. Elektronik ticaret alanında gerçekleştirilen kongre ve konferansların en fazla 2013 yılında yapıldığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 12. Mobil Ticaret Alanında Yapılan Çalışmaların Dağılımı

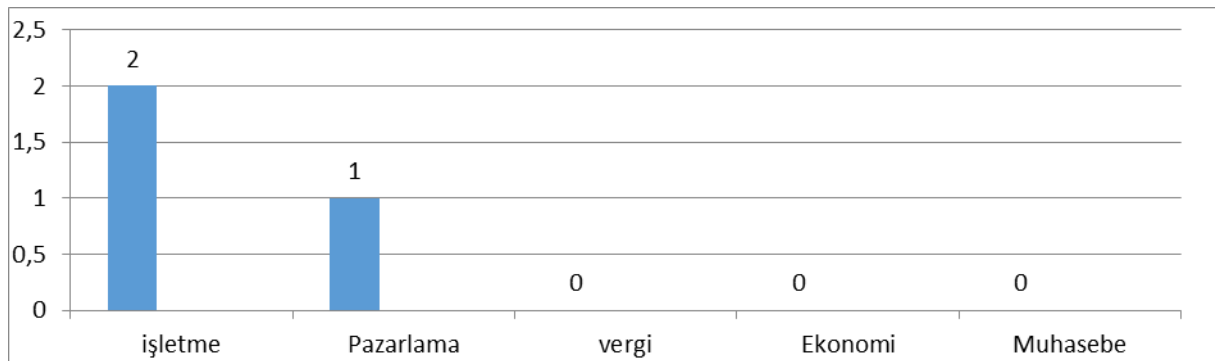
Mobil ticaret alanında da elektronik ticarete olduğu gibi en çok yüksek lisans tezi çalışması yapılmıştır. 8 adet yüksek lisans tezini 2 adet makale çalışması izlemektedir. Mobil ticaret alanında doktora tezi ve bildiri çalışması ise hiç yapılmamıştır.

Tablo 13. Mobil Ticaret Yüksek Lisans Tezlerinin Yıllara göre Dağılımı

Elektronik ticaret alanında ilk defa 1998 yılında yüksek lisans tezi yazılmıştır. Mobil ticaret alanında ilk yüksek lisans tezi ise 2002 yılında yazılmış olup bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Serdar Turan tarafından yapılmıştır. 2015 yılında yazılan son yüksek lisans tezi ise İstanbul Aydın Üniversitesi'nde Kemal Demir'e aittir. Mobil ticaret alanında yazılan yüksek lisans tezlerinin elektronik ticaret alanındaki yüksek lisans tezlerinden 4 yıl daha geç yazılmasının yanı sıra toplam yazılan tezlerin sayısında ciddi farklar vardır. Öyle ki elektronik ticaret alanında 208 adet yüksek lisans tezi yazılmış olup, mobil ticaret alanında toplam 8 adet yüksek lisans tezi yazılmıştır. Ayrıca elektronik ticaret alanında 20 adet doktora tezi yazılmışken, mobil ticaret alanında hiç doktora tezi yazılmamıştır.

Tablo 14. Mobil Ticaret Yüksek Lisans Tezlerinin Üniversitelere Göre Dağılım

Mobil ticaret alanında yazılan yüksek lisans tezlerinin üniversitelere göre dağılımına bakıldığında Galatasaray Üniversitesinde 2005 ve 2008 yıllarında 1'er adet tezin yazıldığı, diğer 6 farklı üniversitede ise 1'er adet çalışmanın yapıldığı görülmektedir.

Tablo 15. Mobil Ticaret Yüksek Lisans Tezlerinin Konulara Göre Dağılımı

Mobil ticaret alanında yazılan yüksek lisans tezlerinde de elektronik ticaret alanında yazılan yüksek lisans tezlerinde olduğu gibi işletme konu başlığı daha fazla bulunmuştur. Pazarlama alanında 1 adet

çalışma iken daha önce incelenen vergi, ekonomi ve muhasebe konu başlıklarında hiç çalışmanın olmadığı sonucuna varılmıştır.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan tarama sonucunda elektronik ticaret alanında toplam 302, mobil ticaret alanında ise toplam 10 adet çalışmaya ulaşılmıştır. İlgili çalışmalar incelendiğinde elektronik ticaret alanında yazılan yüksek lisans tezlerinin en çok 2002 yılında, doktora tezlerinin en çok 2004 yılında, makale çalışmalarının en çok 2015 yılında ve en çok bildiri yayımı 2017, kongre/konferansın ise 2013 yılında gerçekleştirildiği görülmüştür. Yapılan bu çalışmalarda en çok vergi ve muhasebe konu başlıklarına rastlanmıştır. Süleyman Demirel Üniversitesi elektronik ticaret alanında en çok makalenin yazıldığı üniversite olmuştur. Mobil ticaret alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin 8 adet olup, bu alanda yazılmış doktora tezi ve yayımlanmış bildiri bulunmaz iken bu alandaki en fazla çalışmanın Galatasaray Üniversitesi'nde yapıldığı görülmüştür. Mobil ticaret alanında yapılan çalışmalarda en çok işletme ve pazarlama konu başlıklarının bulunduğu, ekonomi, vergi ve muhasebe konu başlıklarını içeren çalışma yapılmadığı ve bu konudaki çalışmaların artırılması gerekliliğine ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarından hareketle her iki alanda özellikle doktora düzeyinde çalışmaların artırılması gerektiği saptanmıştır. Makro ve mikro düzeyde çeşitli araştırmalar geliştirilmelidir. Türkiye'de elektronik ticaret ve mobil ticaret konusunda yapılan çalışmaların bir anlamda profili çıkarılmış olup bu çalışmaların devamının gelmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan, E. (2015). "Yeni Ekonomik Sistemde Elektronik Pazarlama", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 38(1): 122-142.
- Aydın, N. (2017). "Mobil E-Ticaret Türkiye'de ve Dünya'da Nereye Gidiyor?", International Conference on Eurasian Economies, 2017, Beykent Üniversitesi, 587-591.
- Carter, J. (2002). Developing E-Commerce Systems, Prentice Hall, New Jersey.
- Çelik, N. K. (2017). "Mobil Ticaretin Vergilendirme Karşısındaki Durumunun Değerlendirilmesi", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Özel Sayı :334-347.
- Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu, (1998). Elektronik Ticaret Hukuk Çalışma Grubu Raporu, Der. Veysel Bozkurt, Alfa Basım Yayınları, İstanbul.
- Greenstein, M. ve Miklos V. (2002). Electronic Commerce, Security, Risk Management and Control, McGraw-Hill Company, USA.
- Özbay, A. ve Devrim, J. (2000).E-Ticaret Rehberi, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Reyport, J. ve Bernard J. (2004). Introduction to E-Commerce, McGraw-Hill Company, USA.
- Sarısakal, N. ve Aydın, A. (2003). "E-Ticaret'in Yeni Yüzü Mobil Ticaret",Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, İstanbul.
- Sugözü, İ. ve Demir, S. (2011). İnternet Teknolojisi ve Elektronik Ticaret, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- "Bibliometrics For Dummies" <http://Tefkos.Comminfo.Rutgers.Edu/Courses/E530/Readings/Jayroe> (erişim tarihi: 22.12.2017).
- "Electronic Commerce" <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4721> (erişim tarihi: 22.12.2017).
- "Elektronik Ticarete Vergilendirme ve E-Ticaretin Türk Vergi Hukuku açısından Değerlendirilmesi" <http://www.bilgilidenetim.com/elektronik-ticarete-vergilendirme-ve-e-ticaretin-turk-vergi-hukuku-acisindan-degerlendirilmesi.html> (erişim tarihi: 20.12.2017).
- Özdemir, F."Lisansüstü Eğitimin Amacı Nedir?". <http://www.hukukihaber.net/lisansustu-egitimin-amaci-nedir-makale,5466.html>. (erişim tarihi: 26.12.2017).
- "Studyfrom WTO secretariat highlights potential trade gains from electronic commerce", Press Releases, <http://www.wto.org/> (erişim tarihi: 22.12.2017).
- "Türkiye'de E-Ticaret Tarihçesi" <http://www.ekonomi.gov.tr> (erişim tarihi: 22.12.2017).

“Türkiye’de Elektronik Ticaretin Gelişimi” <https://dralabay.wordpress.com/2014/07/25/turkiyede-elektronik-ticaretin-gelisimi/> (erişim tarihi: 20.12.2017).

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Topal, A. (2018). "Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Kimyasallar Grubundan Soda Sanayii A.Ş. 2013-2017 Yılları Arası Mali Tablolarının Finansal Analiz Tekniklerinden Oran Analiz Yöntemi İle İncelenmesi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:154-164

Anahtar Kelimeler: Finansal Analiz, Oran Analizi, Mali Tablo, Soda Sanayii A.Ş. **Keywords:** Financial Analysis, Ratio Analysis, Financial Statement, Soda Industry Inc.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM FABRİKALARI A.Ş. KİMYASALLAR GRUBUNDAN SODA SANAYİİ A.Ş. 2013-2017 YILLARI ARASI MALİ TABLOLARININ FİNANSAL ANALİZ TEKNİKLERİNDEN ORAN ANALİZ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ

Financial Statement Study of the Soda Industry Stock Corporation From Turkish Bottle and Glass Stock Corporation Chemicals Group Between 2013 and 2017 by Ratio Analysis Method of Financial Analysis Technics.

Ali TOPAL

İstanbul Gelişim Üniversitesi, İşletme Bölümü Doktora Öğrencisi, yamtar00@hotmail.com İstanbul/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
10.07.2018

Revize Tarihi
11.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Türkiye Şişe ve Cam Fabrikası A.Ş. Soda Sanayii A.Ş. ülkemizin farklı bölgelerinde ve yurt dışında faaliyet göstermektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Soda Sanayii A.Ş.'nin, finansal analiz tipi oran analizinin likidite, finansal yapı ve karlılık analizini 2013 - 2017 dönem mali tablolarından analiz etmektir. İşletmenin finansal yapısı strateji belirleme, kararları etkin, hızlı ve gerçekçi vermede büyük önem taşımaktadır. Soda Sanayii A.Ş.'nin, kamuoyuna açıklanmış olan 2003-2007 yılları arasındaki mali tablolarını karşılaştırarak, matematiksel ilişki kurup; işletmenin finansal durumunun değerlendirerek, yüksek rekabet gücü gerektiren küresel piyasada şirketin varlığını devam ettirebilmesi için önerilerde bulunmaktadır. Soda San. A.Ş.'nin 2013-2017 dönemindeki finansal pozisyonu karşılaştırarak geleceğe dönük mali tablolardaki kalemlerin matematiksel ilişkileri, işletmecinin karlılığı, likidite, çalışma durumu, borç ödeme gücü verimliliği, verimlilik ve yönetim durumu hakkında bilgi elde edilmesi ile açıklanacaktır.

ABSTRACT

Turkey Bottle and Glass Factory Inc. Soda Industry Inc. It operates in different parts of our country and abroad. The main objective of this study is to analyze the liquidity, financial structure and profitability analysis of the Soda Industry Inc. financial analysis type ratio analysis from the financial tables of 2013 - 2017 periods. Financial structure of the business, strategy determination is crucial to making decisions effective, fast and realistic. By comparing the financial statements of Soda Industry Inc. between 2003-2007, which are explained to the public, evaluating the financial situation of the operator and making proposals so that the company can continue its existence in the global market which requires high competitive power Soda Industry Inc. Estimates for the future by comparing the financial position of the period of 2013-2017. It will be explained by the mathematical relationships between the items on the operator's financial statements to obtain information about the operator's profitability, liquidity, working status, debt payment power efficiency, efficiency and management status.

1. GİRİŞ

Gelişen dünya ülkeleri arasından çıkan çok uluslu şirketler dünya pazarlarında önemli ölçüde söz sahibi olmaya başlamıştır. Bundan dolayıdır ki rekabet artmıştır. Bu durum, işletmelerin rekabet gücünü arttırabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için finansal raporlamalarının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Finansal raporlamaların belirli standartlarda yapılması ve farklılıkların azaltılması bu şekilde mali tabloların karşılaştırılabilirliğinin ve şeffaflığının sağlanması amacıyla uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMS/UFRS) tarafından standartlar belirlenmiştir. Ülkemizde bu standartlara uygun düzenlemeler yapılmıştır.

İşletmelerin finans yapılarını kontrol altında tutarak, başarılı kaynak yönetimi ile gerçekçi yatırım kararlarını almaları ve varlıklarının devamını sağlamaları için finans bilgi sisteminin düzgün ve eksiksiz çalışması zorunludur. Finans bilgilerinin analitik teknikler ile analizinin yapılması planlama, fon sağlanması, varlıkların yönetimi, finans sorunlarının çözülmesinde, kontrol ve denetim açısından işletme için hayati önem taşımaktadır.

Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Kimyasallar Grubundan Soda Sanayii A.Ş.'nin ekonomik yapısı, karlılığı, çalışma durumu ve likiditesi, borç ödeme kapasitesi, varlıklarının etkinliği ve verimliliği, yönetimin yeterliliği; işletmenin mali tablolarının değerlendirilmesi, finansal analiz tekniklerinden oran analiz yöntemi kullanılarak sonucu yorumlanacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Finansal Analiz Kavramı

Finansal analiz yatırım ve kredi kullanma, kullandırma ve fiyat koyma gibi işletmeyle ilgili kararların verilmesi, işletmenin verimlilik seviyesinin tespiti ve amaçlarını gerçekleştirme oranını belirleme için yapılan bir dizi analizdir (Karapınar ve Ayıkoğlu Zaif, 2012: 138). Finansal analiz, işletmenin karlılık ve borç ödeme gücü, yatırımcı ve borç verenler tarafından risk oranının belirlenmesi, sermaye maliyeti ve işletmenin gelecekteki kazançlarının tahmin edilmesi gibi çeşitli hareketlerle ilgilidir (Şamiloğlu ve Akgün, 2010: 217).

Finansal analizin yapılmasının amaçları ise (Durmuş ve Arat, 1997: 116);

- Bir İşletmenin hesap dönemine ait finansal tablolarını analiz etmek, böylece o işletmenin varlık veya sermaye durumuyla işletme sonuçlarını değerlendirmek,
- Bir İşletmenin geçmiş hesap dönemine ait finansal tablolarını analiz etmek, böylece o işletmenin gelişme seyrini saptamak,
- Bir işletmenin finansal tablolarının, aynı iş kolundaki işletmenin finansal tablolarının ortalama sonuçları ile karşılaştırmak, böylece o işletmenin iş kolundaki yerini ve durumunu saptamak,
- Kredi isteyen bir işletmeye, istediği kredinin verilebilirlik durumunu ve geri ödeme durumunu saptamak,
- İşletmenin yeni yatırım veya genişleme yatırımına karar verebilmek. Finansal analizde; karşılaştırmalı analiz, eğilim yüzdeleri, dikey yüzde ve oran analizi olmak üzere dört temel yöntem kullanılmaktadır.

2.1.1. Oran Analizi Kavramı

Mali tabloların finansal analizinde Oran analizi yöntemi en çok kullanılan yöntemlerden birisidir. Oran analizi finansal tablolarda yer alan iki kalem arası matematiksel ilişkiyi tespit ederek ne anlama geldiğini yorumlamaktır (Aydın ve diğerleri, 2007: 90). Yorumlamalar aşağıda belirtilen hususlara göre yapılabilir (Altan ve diğerleri, 2004: 48).

- Hesaplanan oranların, işletmenin geçmiş faaliyet dönemleri sonucu ortaya çıkan oranlar ile karşılaştırılması,
- Elde edilen oranların aynı sektörde faaliyette bulunan bir başka işletmenin oranları veya sektör ortalamaları ile karşılaştırılması,
- İşletme oranlarının deneyimler sonucu genel kural olarak kabul edilmiş oranlar ile karşılaştırılması.

2.2. Soda Sanayii A.Ş.

1935 yılında Atatürk'ün direktifleriyle, İş Bankası tarafından temeli atılan Şişecam topluluğu, bugün faaliyet gösterdiği düz cam, cam ev eşyası, cam ambalaj ve kimyasallar alanlarında bir dünya devidir.

Şişecam Kimyasallar Grubu soda, krom kimyasalları, cam elyaf, endüstriyel hammadde, vitamin K3 türevleri ve sodyum metabisüfit ürünleri ve ağır iş makineleri alanlarında faaliyet göstermektedir.

Kimyasallar grubu bünyesinde yer alan Soda Sanayii A.Ş., Türkiye, Bulgaristan, Bosna Hersek, İtalya'daki üretim tesisleri ve Çin'deki şirketi ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Yönetim ve Satış Merkezi İstanbul İş Kuleleri'nde olan şirket üretim faaliyetlerini Mersin/ Türkiye, SSL tesisi/ Bosna Hersek, %25'lik pay ile üretim ortaklığı olan Solvay Sodi tesisi Devnya/ Bulgaristan ve Cromital S.p.A tesisi Ostellato/ İtalya'da gerçekleştirmektedir.

Üretim kapasitesi, ürün kalitesi, yaygın ve güçlü pazarlama ağıyla, güvenilir bir tedarikçi olan Soda Sanayi Anonim Şirketi Türkiye talebini karşılamakla kalmamakta, dünya pazarlarında da önemli bir

konumda yer almaktadır. 1969 yılında kurulan Soda Fabrikası ve Gruba 1982 yılında katılan Kromsan Krom Bileşikleri Fabrikası'nda üretilen kimyasallar; camdan, deterjana, kimya sanayinden, deri ve ilaç sanayine kadar 100'den fazla üründe ana girdi olarak kullanılmaktadır.

Soda Fabrikası'nda üretilen; rafine sodyum bikarbonat, ağır ve hafif soda, sodyum sülfat ürünleriyle başta cam sanayii olmak üzere deterjan, kimyasal madde üretimi, kağıt, tekstil, gıda ve hayvan yemi sektörlerine hizmet vermektedir. Soda Fabrikası, soda üretiminin ana hammaddeleri olan kireçtaşı ve tuzu, kendi işletmelerinden sağlamaktadır.

Şişecam'ın Ar-Ge faaliyetlerinde 30 yılı aşan uzmanlığıyla teknolojilerini sürekli geliştiren Kimyasallar Grubu, çevreye uyumlu ve katma değeri yüksek ürünler geliştirme konusunda önemli bir yere sahiptir. Kuruluş bünyesindeki enerji üretim merkeziyle kendi enerji ihtiyacını karşılamaktadır.

Halka açık bir şirket olan Soda Sanayi A.Ş., gelişmiş üretim teknolojisi, dünya kalitesindeki ürünleri, kazandırdığı döviz, çevre, insan sağlığı ve iletişime verdiği önem, yarattığı istihdam ve katma değerle Türkiye'nin sosyal sorumluluklarının bilincinde olan örnek bir kuruluştur.

Tablo1. Şişecam Kimyasallar Grubu Şirketleri

Kimyasallar Grubu Şirketler	
1.	Soda Sanayi A.Ş.
2.	Cam Elyaf Sanayi A.Ş.
3.	Camiş Madencilik A.Ş.
4.	Oxyvit Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş.
5.	Camiş Elektrik Üretim A.Ş.
6.	Şişecam Bulgaria Ltd.
7.	Camiş Egypt Mining Ltd. Co.
8.	Şişecam (Shanghai) Trading Co. Ltd.
9.	Solvay Şişecam Holding A.G.
10.	Rudnik Krečnjaka "Vijenac" d.o.o
11.	Dost Gaz Depolama A.Ş.
12.	Asmaş Ağır Sanayi Mak. A.Ş.
13.	Madencilik San.Tic.A.Ş.
14.	Cromital S.p.A.

Kaynak: Şişecam kimyasallar grubu Soda San.A.Ş.,2014

Türkiye, Bosna ve Bulgaristan'daki tesisleri birlikte değerlendirildiğinde Avrupa'nın 4. ve dünyada ilk 10 soda üreticisi arasında yer almaktadır (Şişecam faaliyet raporu.,2012). Grubun coğrafi faaliyet alanı Ek 1.'de verilmiştir.

2.3. Dünyada Soda Piyasası

Soda sektöründeki büyüme bölgesel farklılıklar göstermektedir; Asya, Ortadoğu ve Afrika'daki soda talebinde büyüme görülürken, Amerika ve Avrupa'da talep durağan seyrine devam etmiştir. Çin ve Hindistan'da ise soda talebi dünya ortalamasının üzerinde büyüme göstermiştir. Bölgesel bazdaki bu farklılıklara rağmen 2013 yılında dünya soda sektörü % 3 oranında büyümüştür (Soda San.A.Ş. faaliyet raporu 2013).

Tüm kıtalarda üretilen soda, çeşitli sektörlerle girdi olarak kullanılan ilk on temel kimyasal emtialardan biri kabul edilmektedir (USGS.,2012).

Dünya ihtiyacının yaklaşık %30'u doğal, %70'i de suni soda üretimi ile karşılanmaktadır. Ayrıca Soda üretiminde maliyetlerin yaklaşık %60'ını enerji, %21'ini de hammadde giderleri oluşturmaktadır (Petrol-iş.,2010). Soda Sanayii A.Ş., Avrupa'da en büyük 4. ve dünyada 10. soda üreticisi konumundadır (Soda San.A.Ş. faaliyet raporu 2016).

Avrupa piyasalarında, önemli paya sahip suni soda üretiminde tuz hammadde olarak kullanılmakta ve enerji yoğun bir kimyasal süreç ile elde edilen suni sodanın yarısı aşan kısmı cam (düzcam, cam eşya ve diğer cam ürünleri toplamı) sanayine hammadde olarak sunulmaktadır (Akbar Y.H.,2003).

2.4. Türkiye'de Soda Piyasası

Türkiye soda piyasasında Soda San. A.Ş.'nin soda üretiminde lider pozisyonundadır. Ciner Grubu'nun Eti Soda ile Ankara'da (Ciner grubu., 2013), ve Sodyum Sanayi A.Ş.'nin de ile Denizli'de (Sodyum.,2013)

doğal soda külü üretimi yapmaktadır. Soda San. A.Ş. Şişecam grubu içerisinde olduğundan diğer üretici şirketlere göre daha avantajlı durumda olduğu kabul edilebilir. En son ülkemizde 15 Ocak 2018 yılında Ankara Kazan ilçesinde açılan Ciner grubuna ait Kazan soda dünyanın Soda külünü ihtiyacının yüzde 14'ünü karşılayacak şekilde kurulmuştur (Ciner grubu.,2018).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın temel amacı, ülkemizin yerli sermayesi ile kurulan ve uluslararası arenada faaliyet gösteren Soda Sanayii A.Ş.'nin, kamuoyuna açıklanmış olan 2003-2007 yılları arasındaki mali tabloları karşılaştırılarak, matematiksel ilişki kurulup; işletmenin finansal durumunun değerlendirilmesi ve yüksek rekabet gücü gerektiren küresel piyasada şirketin varlığını devam ettirebilirliği ile ilgili önerilerde bulunmaktır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır.

- İşletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme kapasitesi (Likidite oranı) yeterli midir?
- İşletmenin mali yapısı ve uzun vadeli borç ödeme kapasitesi (Finansal yapı oranı) yeterli midir?
- İşletmenin alacakları yeterli sürelerde tahsil (Devir hızı oranları) ediliyor mu?
- İşletme öz kaynakları ve yabancı kaynakları ile yapmış olduğu yatırımlar bu yatırımlardan sağlanan kar (Karlılık oranı) oranı işletmenin varlığının sürdürülebilirliği açısından yeterli midir?

3.1. Veri ve Metodoloji

Bu araştırmada Türkiye Şişe Ve Cam Fabrikaları A.Ş. Kimyasallar Grubundan Soda Sanayii A.Ş.'nin, 2013 - 2017 yılları arasındaki mali tablolar finansal analiz çeşitlerinden olan Oran analizi yöntemi ile hesaplanarak likidite, finansal yapı, devir hızı ve karlılık durumları ortaya konularak yorumlanması yapılmıştır.

Çalışmada veriler Türkiye Şişe Ve Cam Fabrikaları A.Ş. Kimyasallar Grubundan Soda Sanayii A.Ş.'nin, İnternet sitesinden kamu oyuna açıkladığı 2013 - 2017 yılları arası mali tablolar (<http://www.sodas.com.tr>) ve işletmeye ait kamuya açık veriler kullanılmıştır. (<https://www.kap.org.tr>). Ayrıca ilgili literatür taranarak çalışma için gerekli veriler alınmıştır.

Bu araştırmada kullanılacak oranlar ve oranların hesaplanış şekilleri aşağıdaki Tablo.2. de verilmiştir.

Tablo 2. Oranlar ve Hesaplama Yöntemleri

Oran Analizi Yönteminde Kullanılan Oranlar		Hesaplama Şekli
Likidite Oranları	Cari Oran	Dönen Varlıklar / KVK
	Likidite (Asit Test) Oranı	(Dönen Varlıklar- (Stoklar + Gelecek Aylara Ait Giderler) / KVK
	Nakit Oranı	(Hazır Değerler + Menkul Kıymetler) / KVK
Finansal Yapı Oranları	Borçlanma Oranı (Kaldıraç Oranı)	Yabancı Kaynaklar / Toplam Varlıklar
	Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı	KVK / Toplam Kaynaklar
	Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Özkaynaklara Oranı	KVK / Özkaynaklar
	Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı	UVK / Toplam Kaynaklar
	Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Devamlı Sermayeye Oranı	UVK / (UVK+Özkaynaklar)
Devir Hızı Oranları	Alacak Devir Hızı	Net Satışlar / (K.V. Ticari Alacaklar+U.V.Ticari Alacaklar)
	Çalışma Sermayesi Devir Hızı	Net Satışlar / Dönen Varlıklar
	Özkaynak Devir Hızı	Net Satışlar / Özkaynaklar
	Aktif Devir Hızı	Net Satışlar / Aktif Toplam
Karlılık Oranları	Özkaynak Karlılığı	Net Kar / Özkaynaklar
	Aktif Karlılığı	Net Kar / Aktif Toplam

	FVÖK / Aktif Toplam	FVÖK / Aktif Toplam
	Net Kar Marjı	Net Kar / Net Satışlar
	Finansman Giderleri / Net Satışlar	Finansman Giderleri / Net Satışlar
	Ekonomik Rantabilite	(FVÖK+ Fin. Giderleri) / Pasif Toplam

Kaynak: Akgüç, 1998; Akgüç, 2011; Çabuk ve Lazol, 2008

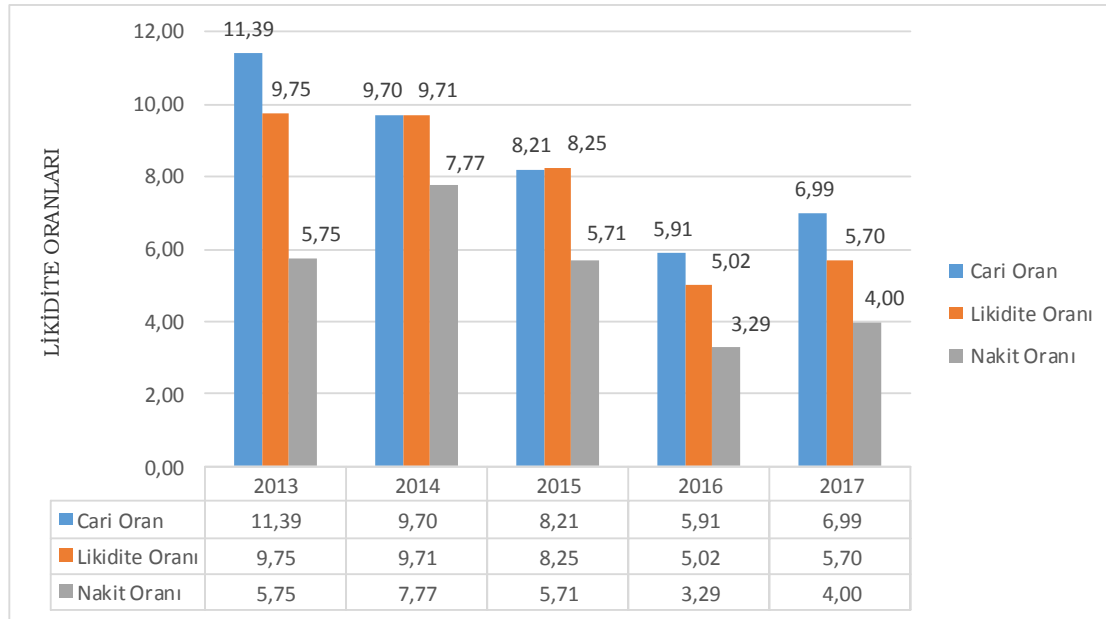
3.2. Bulgular Ve Analiz

Tablo 3. Likidite Oranları

LİKİDİTE ORANLARI	2013	2014	2015	2016	2017
Cari Oran	12.813.254,7 2/1.124.547, 78= 11,39	13.233.361,7 1/1.363.274, 86= 9,70	14.235.722,97/1. 732.801,25= 8,21	16.218.748,27 /2.744.690,52 = 5,91	18.013.784,68/ 2.575.806,25= 6,99
Likidite Oranı (Asit-Test Oranı)	12.813.254,7 2- 1.834.618,98 /1.124.547,7 8= 9,75	13.233.361,7 1- 1.766.874,93 /1.363.274,8 6= 9,71	14.235.722,97- 1.915.066,76/1.7 32.801,25= 8,25	16.218.748,27 - 2.391.885,44/ 2.744.690,52= 5,02	18.013.784,68- 3.292.453,03/2. 575.806,25= 5,70
Nakit Oranı	6.470.886,03 /1.124.547,7 8= 5,75	10.597.173,9 1/1.363.274, 86= 7,77	9.891.138,08/1.7 32.801,25= 5,71	9.032.450,39/ 2.744.690,52= 3,29	10.301.424,14/ 2.575.806,25= 4,00

Kaynak: Yazar tarafından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur 2018.

Grafik 1. Likidite Oranları

Kaynak: Yazar tarafından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur 2018.

Cari oran, işletmenin her bir liralık borcuna karşılık kaç liralık dönen varlığı olduğunu gösterir. Tablo 3. ve Grafik 1. de 2013 yılında 11,39, 2014 yılında 9,70, 2015 yılında 8,71, 2016 yılında 5,91, 2017 yılında 6,99 cari oran saptanmıştır.

Likidite Oranı (Asit-Test Oranı), hazır değerler ile hızla paraya çevrilebilir değerler (menkul kıymetler + alacaklar) toplamının kısa vadeli borçlara oranıdır. Tablo 3. ve Grafik 1. de 2013 yılında 9,75, 2014 yılında 9,71, 2015 yılında 8,25, 2016 yılında 5,02, 2017 yılında 5,70 Likidite Oranı (Asit-Test Oranı) saptanmıştır.

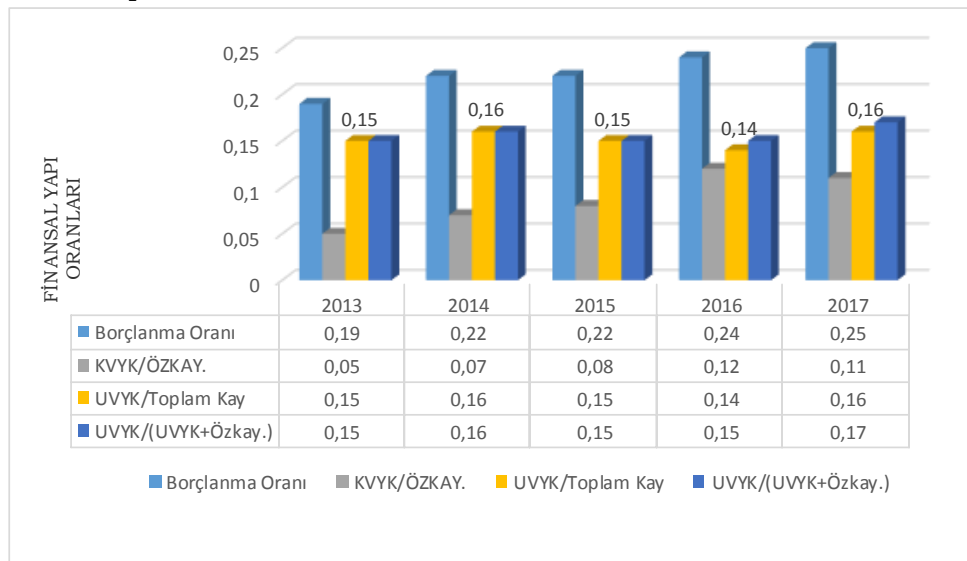
Nakit Oranı, işletmenin elindeki mevcut hazır değerlerin kısa vadeli borçları ne ölçüde karşıladığını ölçer. Tablo 3. ve Grafik 1. de 2013 yılında 5,75, 2014 yılında 7,77, 2015 yılında 5,71, 2016 yılında 3,29, 2017 yılında 4,00 cari oran saptanmıştır.

Tablo 4. Finansal Yapı Oranları

FİNANSAL YAPI ORANLARI	2013	2014	2015	2016	2017
Borçlanma Oranı (Kaldıraç Oranı)	4.93.040,91/ 23.979.145= 0,19	5.534.447,2 2/25.081.4 34= 0,22	5.268.015,17/23. 886.000= 0,22	6.735.523,31/2 7.695.196= 0,24	7.275.967,06/2 8.810.631= 0,25
Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı	1.124.547,78 /23.979.146= 0,05	1.363.274,8 6/23.886.0 00= 0,06	1.732.801,25/25. 081.431= 0,07	2.744.690,52/2 7.695.196= 0,1	2.575.806,25/2 8.810.631= 0,09
Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Özkaynaklara Oranı	1.124.547,78 /20.568.271= 0,05	1.363.274,8 6/19.869.4 79= 0,07	1.732.801,25/20. 869.186= 0,08	2.744.690,52/2 2.072.591= 0,12	7.275.967,06/2 3.065.249= 0,11
Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı	3.568.493,13 /23.979.146= 0,15	3.904.740,3 1/23.886.0 00= 0,16	3.801.645,97/25. 081.431= 0,15	3.990.832,79/2 7.695.196= 0,14	4.700.160,81/2 8.810.631= 0,16
Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Devamlı Sermayeye Oranı	3.568.493,13 /24.136.764, 13= 0,15	3.904.740,3 1/23.774.2 19,31= 0,16	3.801.645,97/24. 670.831,97= 0,15	3.990.832,79/2 6.063.423,79= 0,15	4.700.160,81/2 7.765.409,81= 0,17

Kaynak: Yazar tarafından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur 2018.

Grafik 2. Finansal Yapı Oranları

Kaynak: Yazar tarafından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur 2018.

Borçlanma Oranı (Kaldıraç Oranı), Yabancı kaynakların pasif toplamına oranı, varlıkların yüzde kaçının yabancı kaynakla finanse edildiğini gösterir. Bu orana “Finansal Kaldıraç Oranı” da denir. Oranın yüksek olması işletmenin riskli bir şekilde finanse edildiğini gösterir. Tablo 4. ve Grafik 2. de 2013 yılında 0,19, 2014 yılında 0,22, 2015 yılında 0,22, 2016 yılında 0,24, 2017 yılında 0,25 Borçlanma Oranı (Kaldıraç Oranı) saptanmıştır.

Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı, İktisadi varlıkların ne kadarlık bölümünün kısa vadeli yabancı kaynaklarla karşılandığını gösterir. Tablo 4. ve Grafik 2. de 2013 yılında 0,05, 2014 yılında 0,06, 2015 yılında 0,07, 2016 yılında 0,1, 2017 yılında 0,09 Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı saptanmıştır.

Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Özkaynaklara Oranı, İşletmenin yabancı kaynakları ile öz kaynakları arasındaki ilişkiyi gösterir. Tablo 4. ve Grafik 2. de 2013 yılında 0,05, 2014 yılında 0,07, 2015 yılında 0,08, 2016 yılında 0,12, 2017 yılında 0,11 Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Özkaynaklara Oranı saptanmıştır.

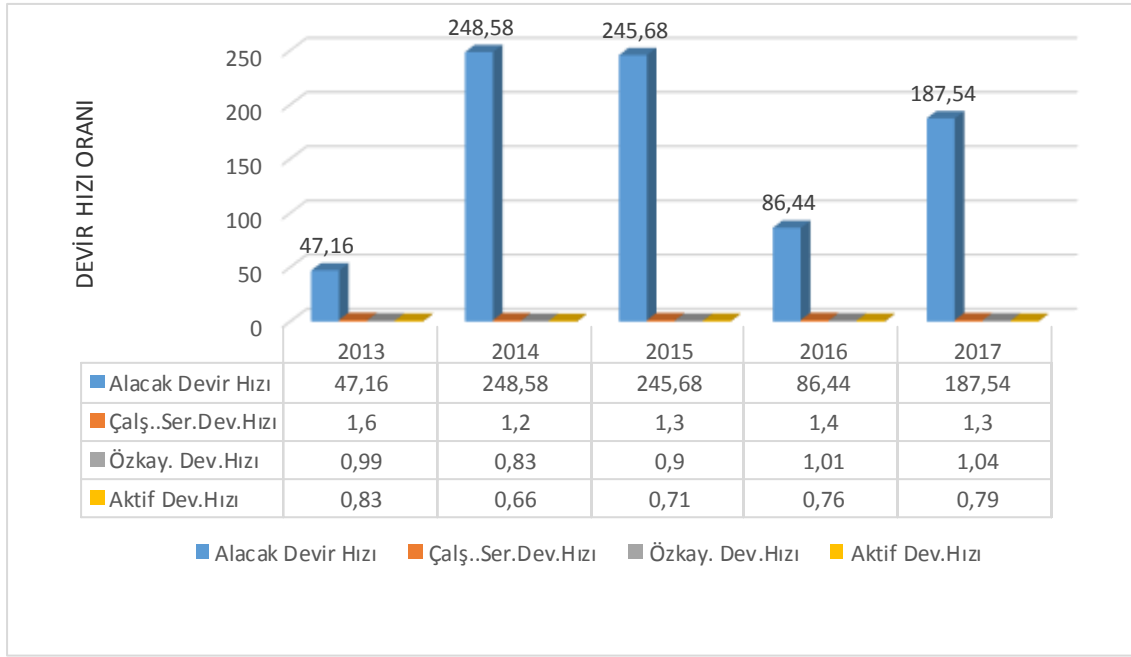
Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı, İktisadi varlıkların ne kadarlık bölümünün uzun vadeli yabancı kaynaklarla karşılandığını gösterir. Tablo 4. ve Grafik 2. de 2013 yılında 0,16, 2014 yılında 0,15, 2015 yılında 0,16, 2016 yılında 0,14, 2017 yılında 0,16 Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı saptanmıştır.

Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Devamlı Sermayeye Oranı, Duran varlıkların ne kadarlık bölümünün öz kaynaklarla ve uzun vadeli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini gösterir. Tablo 4. ve Grafik 2. de 2013 yılında 0,16, 2014 yılında 0,15, 2015 yılında 0,16, 2016 yılında 0,15, 2017 yılında 0,17 Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Devamlı Sermayeye Oranı saptanmıştır.

Tablo 5. Devir Hızı Oranları

DEVİR HIZI ORANLARI	2013	2014	2015	2016	2017
Alacak Devir Hızı	20.498.929/43 4.644= 47,16	16.540.004 /66.537= 248,58	18.840.168/76.6 85= 245,68	22.371.596/258 .790= 86,44	24.026.931/128 .115= 187,54
Çalışma Sermayesi Devir Hızı	20.498.929/12. 813.254,72= 1,6	16.540.004 /13.233.36 1,71= 1,2	18.840.168/14.2 35.722,97= 1,3	22.371.596/16. 218.748,27= 1,4	24.026.931/18. 013.784,68= 1,3
Özkaynak Devir Hızı	20.498.929/20. 568.271= 0,99	16.540.004 /19.869.47 9= 0,83	18.840.168/20.8 69.186= 0,90	22.371.596/22. 072.591= 1,01	24.026.931/23. 065.249= 1,04
Aktif Devir Hızı	20.498.929/24. 614.752,46= 0,83	16.540.004 /25.062.72 6,10= 0,66	18.840.168/26.6 31.614,49= 0,71	22.371.596/29. 418.372,39= 0,76	24.026.931/30. 551.080,38= 0,79

Kaynak: Yazar tarafından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur 2018.

Grafik 3. Devir Hızı Oranları

Kaynak: Yazar tarafından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur 2018.

Devir hızı oranı işletmenin elindeki varlıklarının ne kadar etkinlik kullanıldığı hakkında bilgi verir. Alacak devir hızı işletmelerin alacaklarını ne kadar süre içinde tahsil ettiğini gösterir. Alacak devir hızının yüksekliği olumlu bir gösterge olarak kabul edilebileceği gibi (Borç ve kredi sağlanması açısından) nakit sıkıntısının var olduğunu da gösterebilir. Tablo 5. de görüldüğü üzere 2013 yılında 47,16 ve 2016 yılında 86,44 ortalama alacak devir hızı ve 2014 yılında 248,58, 2015 yılında 245,68, 2017 yılında 187,54 gün ortalama alacak devir hız oranı saptanmıştır.

Çalışma sermayesi devir hızının yüksek olması olumlu durum olarak değerlendirilebilir. Tablo 5. de 2013 yılında 1,6, 2014 yılında 1,2, 2015 yılında 1,3, 2016 yılında 1,4, 2017 yılında 1,3 çalışma sermayesi hız oranı saptanmıştır.

Özkaynak devir hızı oranının yüksek olması öz sermayenin ne ölçüde verimli kullanıldığını gösterir. Tablo 5. de 2013 yılında 0,99, 2014 yılında 0,83, 2015 yılında 0,90, 2016 yılında 1,01, 2017 yılında 1,04 çalışma sermayesi hız oranı saptanmıştır.

Aktif devir hızı işletmenin 1 liralık varlığı tarafından oluşturulan satışları ve tam kapasite ile verimli çalışması dolayısıyla kar yüksekliğini, düşük olması atıl kapasite olduğunu gösterir. Tablo 5. de 2013 yılında 0,83, 2014 yılında 0,66, 2015 yılında 0,71, 2016 yılında 0,76, 2017 yılında 0,79 aktif devir hız oranı saptanmıştır.

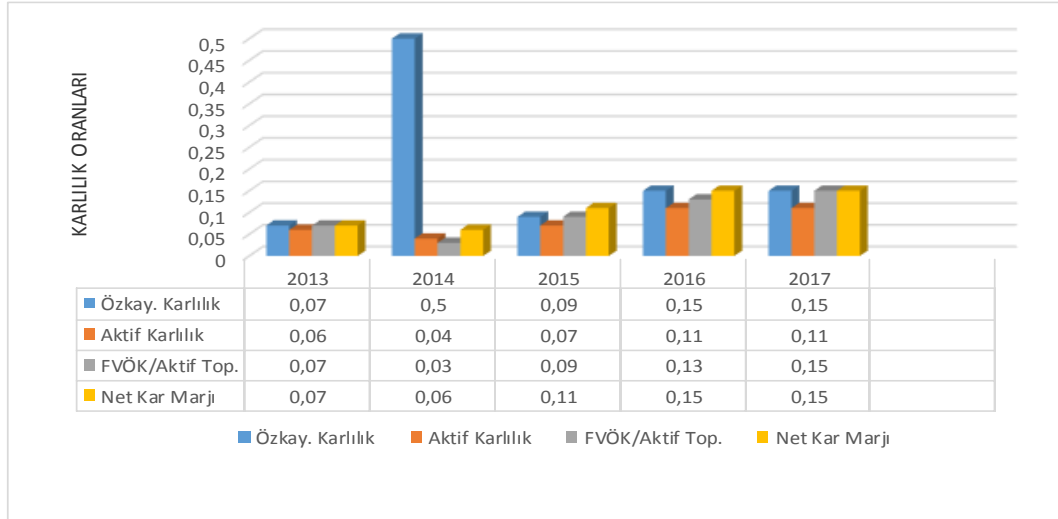
Tablo 6. Karlılık Oranları

KARLILIK ORANLARI	2013	2014	2015	2016	2017
Özkaynak Karlılığı	1.417.205/20,5 68,271= 0,07	1.009.801,7 2/19.869,4 79= 0,50	1.998.851,79/20. 869.186= 0,09	3.302.332,32/2 2.072.591= 0,15	3.505.114,24/2 3.065.249= 0,15
Aktif Karlılığı	1.417.205/24,6 14.752,46= 0,06	1.009.801,7 2/25.062,7 26,10= 0,04	1.998.851,79/26. 631.614,49= 0,07	3.302.332,32/2 9.418.372,39= 0,11	3.505.114,24/3 0.551.080,38= 0,11
FVÖK / Aktif Toplam	1.770.386/24,6 14.752,46= 0,07	677.745/25 .062.726,10 = 0,03	2.339.104/26,63 1.614,49= 0,09	3.978.067/29,4 18.372,39= 0,13	4.538.084/30,5 51.080,38= 0,15
Net Kar Marjı	1.417.205/20,4 98.929= 0,07	1.009.801,7 2/16.540,0 04= 0,06	1.998.851,79/18. 840.168= 0,11	3.302.332,32/2 2.371.596= 0,15	3.505.114,24/2 4.026.931= 0,15
Finansman	3.340.025,09/2	3.303.832,9	3.804.647,74/18.	3.971.174,08/2	4.102.076,74/2

Giderleri / Net Satışlar	0.498.929= 0,16	1/16.540.004= 0,20	840.168= 0,20	2.371.596= 0,18	4.026.931= 0,17
Ekonomik Rantabilite	5.110.411,09/24.614.752,46= 0,21	3.981.577,91/25.062.726,10= 0,16	6.143.751,74/26.631.614,49= 0,23	7.949.241,08/29.418.372,39= 0,27	8.640.160,74/30.551.080,38= 0,28

Kaynak: Yazar tarafından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur 2018.

Grafik 4. Karlılık Oranları

Kaynak: Yazar tarafından elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur 2018.

Özkaynak Karlılık Oranı, işletmenin özsermayesinin net karına oranını gösterir. Tablo 5. ve Grafik 4. de 2013 yılında 0,07, 2014 yılında 0,50, 2015 yılında 0,09, 2016 yılında 0,15, 2017 yılında 0,15 Özkaynak Karlılık Oranı saptanmıştır.

Aktif Karlılık Oranı, işletmenin yaptığı tüm yatırımlara karşılık vergiden sonra ne oranda getiri sağladığını gösterir. Tablo 5. ve Grafik 4. de 2013 yılında 0,06, 2014 yılında 0,04, 2015 yılında 0,07, 2016 yılında 0,11, 2017 yılında 0,11 Aktif Karlılık Oranı saptanmıştır.

FVÖK / Aktif Toplam Oranı, işletmenin kaynaklarının hangi oranda karlı kullanıldığını gösterir. Tablo 5. ve Grafik 4. de 2013 yılında 0,07, 2014 yılında 0,03, 2015 yılında 0,09, 2016 yılında 0,13, 2017 yılında 0,15 FVÖK / Aktif Toplamı saptanmıştır.

Net Kar Marjı Oranı, işletmenin satışlarından hangi oranda kar sağladığını gösterir. Tablo 5. ve Grafik 4. de 2013 yılında 0,07, 2014 yılında 0,06, 2015 yılında 0,11, 2016 yılında 0,15, 2017 yılında 0,15 Net Kar Marjı saptanmıştır.

Finansman Giderleri / Net Satışlar Oranı, işletmenin finansman giderlerinin satışları içindeki oranını gösterir. Tablo 5. ve Grafik 4. de 2013 yılında 0,16, 2014 yılında 0,20, 2015 yılında 0,20, 2016 yılında 0,18, 2017 yılında 0,17 Finansman Giderleri / Net Satışları saptanmıştır.

Ekonomik Rantabilite Oranı, işletmenin kaynaklarının ne oranda verimli kullanıldığını gösterir. Tablo 5. ve Grafik 4. de 2013 yılında 0,21, 2014 yılında 0,16, 2015 yılında 0,23, 2016 yılında 0,27, 2017 yılında 0,28 Ekonomik Rantabilite saptanmıştır.

4. SONUÇ VE ÇIKARIMLAR

Soda San. A.Ş. geçmişten gelen köklü, güçlü yapısını küresel rekabet ortamında varlığını devam ettirebilmesi için stratejilerini ve kararlarını hızlı, etkin ve gerçekçi planlamak ve yapmak zorundadır. Bu durum işletmenin finansal yapısının analizinin, planlamasının ve kontrolünün ne kadar hayati önem taşıdığını göstermektedir. Soda San. A.Ş.'nin mali tablolarının finansal analiz yöntemlerinden Oran Analiz yöntemi ile incelenmesi sonucu;

İşletmenin kısa vadeli borçlarını ödeyebilme kapasitesi (Likidite oranları): işletmenin kısa vadeli yabancı kaynaklarından çok daha fazla dönen varlığı olduğunu görülmektedir. Ayrıca asit-test oranının yüksek olması kısa vadeli borçların tamamının kısa sürede nakit paraya çevrilebilen değerlerle karşılanabilir olduğunu göstermektedir. Nakit oranı işletmenin hazır varlıkların kısa vadeli borçları

yüksek oranda karşıladığını göstermektedir. Bu göstergeler işletmenin kısa vadeli borçlarının karşılanmasını Tablo 2. Ve Grafik 1 de görüldüğü üzere 2013- 2017 yılları arasında yüksek bir ortalama ile ortaya koymuştur.

İşletmenin mali yapısı ve uzun vadeli borç ödeme kapasitesi (Finansal yapı oranı): İşletmenin borçlanma oranının düşüklüğü (kaldıraç oranının) yabancı kaynakların varlıkları arasında sürdürülebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı, Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Özkaynaklara Oranı, Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklara Oranı ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Devamlı Sermayeye Oranı Tablo 4. ve Grafik 2. de görüldüğü üzere 2013- 2017 yılları arasında işletmenin mali yapısının uzun ve kısa vadeli borç ödeme kapasitesinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

İşletmenin alacakları (Alacak Devir Hızı, Çalışma Sermayesi Devir Hızı, Özkaynak Devir Hızı ve Aktif Devir Hızı Oranları) Tablo 5. ve Grafik 3. de görüldüğü üzere 2014, 2015 ve 2017 yıllarında alacaklarını daha etkin bir biçimde tahsil ettiği görülmekle birlikte; 2013- 2016 yılları ile birlikte işletmenin alacakları yeterli sürelerde tahsil ettiği görülmektedir.

İşletme öz kaynakları ve yabancı kaynakları ile yapmış olduğu yatırımlar bu yatırımlardan sağlanan kar (Karlılık oranı: Özkaynak Karlılığı, Aktif Karlılığı, FVÖK / Aktif Toplam, Net Kar Marjı, Finansman Giderleri / Net Satışlar, Ekonomik Rantabilite) oranı Tablo 6. ve Grafik 3. de görüldüğü üzere 2013-2017 yılları arasında yeterli olduğunu görülmektedir.

Küresel rekabet ortamında Soda San.A.Ş., varlığını gelecekte devam ettirebilmesi için, Mali tablolarının mevcut geçerliliğini, güvenilirliğini ve doğruluğunu koruyup, geliştirerek, kaliteli üretim arttırılmalıdır. Bu durumun sağlanabilmesi için; uyguladığı uluslararası muhasebe sisteminin standartları olan mali tablo süreçlerinden vazgeçilmemelidir. Yeterli düzeyde olan maliyet ve stok kontrolünü, nakit akış hızı arttırılmalıdır. Tasarruf oranlarını arttırılmalı ve gerekli tedbirler alınmalıdır. Uluslararası arenada şirketin ihtiyaçları doğrultusunda teknolojik trend ve yenilikler takip edilmelidir. Finansal değerlerin sürekli ve sürdürülebilir olarak artması sağlanmalıdır. Satış gelirlerinin artması sağlanmalıdır. İşletmenin verimlilik artışının sağlanması, performansının güçlenmesi, yatırımlarının teknoloji ile birlikte olması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbar, Y.H. (2003) „Global Antitrust: Trade and competition Linkages, Ashgate publishing,, Seul.
- Altan, M., KARASİOĞLU, F., BEZİRCİ, M., ÖZPEYNİRCİ, R., DUMAN, H. , ERDEMİR, N. K. (2004). *Uygulamalı Finans, Örnek Problemler ve Çözümleri*. Konya: Atlas Kitabevi.
- Akgüç, Ö. (1998). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- Aydin, N., BAŞAR, M. VE ÇOŞKUN, M. (2007). *Finansal Yönetim*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ciner grubu., (2013)., 'Eti Soda' Ciner grubu web sitesi
http://www.cinergroup.com.tr/companies/eti-soda erişim tarihi: 13.05.2014.
- Ciner grubu.,(2018)., “cam ve kimyasallar” Ciner grubu Erişim:
<http://www.cinergroup.com.tr/cam-ve-kimyasallar/kazan-soda-elektrik> Erişim Tarihi:15.05.2018
Saat:10:00
- Çabuk, A. VE LAZOL, İ. (2008). *Mali Tablolar Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Durmuş, A.H. VE ARAT, M.E. (1997). *İşletmelerde Mali Tablolar Tahlili İlkeler ve Uygulamalar* 4. Baskı. İstanbul: Nihat Sayar Eğitim Vakfı.
- Karapınar, A. VE AYIKOĞLU ZAF, F. (2012). *Finansal Analiz*. 2. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Petrol-ış Dünyada Soda Üretimi ve Soda Sanayii A.Ş., Petrol-İş Araştırma Ocak (2010),
online erişim: http://petrol-is.org.tr/sites/default/files/soda-kromsan-ocak_2010.pdf erişim tarihi:
28.04.2014.

Soda Sanayii A.Ş. 2013 Yılı Faaliyet Raporu.

Soda Sanayii A.Ş. 2013 Yılı Faaliyet Raporu.

Soda Sanayii A.Ş. 2005 ve 2012 yılı Faaliyet Raporları.

Soda San. A.Ş. "2007 Yılı 1.Dönem Mali Tablolar" online erişim:

http://www.sodakrom.com/malitablo/2007_soda_2007_donem_1.pdf erişim tarihi:03.05.2014.

Sodyum 'Sodyum Sanayii A.Ş. 2013 yılı Faaliyet Raporu' online erişim

http://www.SodaSan.A.S.com.tr/file/2012_yili_faaliyet_raporu.pdf erişim tarihi: 21.04.2014.

Sodyum 'Sodyum Sanayii A.Ş. 2013 yılı Faaliyet Raporu' online erişim :

(http://www.sisecamkimyasallar.com/sites/catalogs/tr/Documents/surdurulebilirlik-raporlari/soda_sanayii_2016.pdf, sayfa:7, Erişim:14.05.2018, saat:16:48)

Şamiloğlu, F., AKGÜN, A. İ. (2010). Genel Muhasebe. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Şişecam (Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.) 2012 yılı Faaliyet Raporu

USGS, 'Mineral Commodity Summaries 2012' U.S. Department of the Interior, U.S.

Geological

Şişecam Kimyasallar Grubu Soda San.A.Ş. "Şirket Profili" online erişim:

<http://www.sodakrom.com/tr/SirketProfili.aspx> erişim tarihi: 15.04.2014.

EKLER

Ek:1

Şişecam Grubu Faaliyet Haritası

Kaynak: Şişecam kimyasallar grubu Soda San.A.Ş. 2014

Özyücel, M. (2018). "Ulusal Kırsal Kalkınma Fonlarının Süt Üreticileri Üzerine Etkisi: Şarkikaraağaç Örneği", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:165-178

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Kırsal Kalkınma, Ulusal Kırsal Kalkınma Fonları

Keywords: Development, Rural Development, National Rural Development Funds

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ULUSAL KIRSAL KALKINMA FONLARININ SÜT ÜRETİCİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ: ŞARKIKARAAĞAÇ ÖRNEĞİ*

Effects of National Rural Development Funds on Milk Manufacturers: Şarkikaraağaç Example

Öğr. Gör. Mustafa ÖZYÜCEL

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Yalvaç Büyükkutlu Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
mustafaozyucel@sdu.edu.tr Isparta/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
19.06.2018

Revize Tarihi
14.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Dünya üzerinde bulunan toplumlar belli bir gelişmişlik seviyesine ulaşabilmesi için üretim düzeylerinde artış meydana getirirler. Artan üretim düzeyleri ile birlikte ülkeler büyüme aşamalarını gerçekleştirirler. Bu aşamadan sonra ülkelerin ekonomik olarak kalkınması ortaya çıkabilmektedir. Gelişen toplumlar sektörel bazda kalkınma faaliyetlerine önem vermektedirler. Kimi ülkeler sosyal olarak kalkınmayı hedef olarak ele alırken kimi ülkeler ise ekonomik kalkınmayı temel hedef ele almaktadırlar. Değişik planlara ve değişik uygulayıcı aktörlere rağmen ülkemiz de tek amaç ekonomik kalkınma olmuştur.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından ülkemizde zirai üretim ve hayvansal üretim yapan üreticilere kaynak aktarışı olmaktadır. Zirai faaliyetle uğraşan üreticilerimize mazot gübre desteği çerçevesinde destekler verilip tarımsal üretimin artışı hedeflenmektedir. Bunun dışında hayvansal üretim kapsamında üreticilere, canlı hayvan desteği, çiğ süt desteği, yem desteği ve tohumlama desteği gibi destekler verilerek ülkemizde hayvansal üretimin artışı sağlanmaktadır.

Yapılan bu çalışmada; ülkemizde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından ulusal kalkınma fonundan süt üreticilerine sağlanan desteklerin, ülkeye sağladığı katma değeri ölçmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada Şarkikaraağaç ilçesinin ele alınmasındaki temel amaç; ilçenin mevcut il potansiyeli içinde il merkezi ve 12 ilçe içinde en yüksek miktarda süt üretimine sahip olmasıdır.

1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun hızla artması ve buna bağlı olarak insan ihtiyaçlarının çoğalması nedeniyle ülkeler kendi kendine yetebilir hale gelmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda ülkeler ekonomik açıdan belli bir ivme kazanmayı amaçlamaktadır. Ülkeler milli gelirlerini arttırabilmek için üretim potansiyellerini

ABSTRACT

Societies around the world increase their production levels in order to reach a certain level of development. Together with the increased production levels, countries achieve their growth stages. After this stage, economic development of countries can emerge. Developing societies attach importance to development activities on sectoral basis. While some countries treat socio-economic development as a target, others focus on economic development. Despite the different plans and different enforcement actors, the only purpose of our country has been economic development.

The Ministry of Food, Agriculture and Livestock has a resource transfer to producers engaged in agricultural and animal production in our country. Our producers engaged in agricultural activities are given support in the framework of diesel fertilizer support and increase of agricultural production is aimed. In addition, animal producers within the scope of animal production are provided with support such as live animal support, raw milk support, feed support and insemination support, thus increasing the animal production in our country.

In this study; in order to measure the added value provided by the Ministry of Food, Agriculture and Livestock to the milk producers from the national development fund. The main purpose of the study in the study of the village of Şarkikaraağaç; the province has the highest provincial milk production within the provincial center and 12 counties within the existing provincial potential.

* Bu çalışma 498658 tez nolu Ulusal Kırsal Kalkınma Fonlarının Süt Üreticileri Üzerine Etkisi: Şarkikaraağaç İlçesi Süt Üreticilerine Yönelik Bir Araştırma isimli doktora tezinden meydana gelmiştir.

geliştirme yoluna giderler. Artan üretim potansiyeli ile birlikte ülkede mevcut işsizlik oranında da azalma meydana gelmektedir. Ülkeler mevcut coğrafyalarında dengeli kalkınmanın sağlanabilmesi için tarımsal üretimi desteklerler. Tarımsal üretim sayesinde bölge içinde bulunan kişiler hem bölgelerinde tarımsal faaliyet gerçekleştirip üretime katkı sağlarlar hem de bu sayede kırdan kente göç olayının oluşmasını engellerler. Bu kapsamda devletler gerekli kalkınma fonlarını üreticilere aktararak ülkenin kalkınmasına yardımcı olurlar.

Ülkemiz açısından durum ele alındığında; geçmişten günümüze kadar yapılan kalkınma planları çerçevesinde tarımsal alanda destekler üretici kesimine verilmiştir. Günümüze doğru yaklaşırken özellikle AB aday ülke statüsüne kazanmamız neticesinde Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından da çeşitli sektörlerde destekler uluslararası mali fonlar aracılığıyla verilmektedir. Ulusal fonlarda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından üreticilere sağlanmaktadır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından tarımsal ve hayvansal destekler üretici kesimine verilmektedir. Sağlanan bu desteklerle ülke ekonomimizin daha da gelişmesi amaçlanmaktadır.

Yapılan bu çalışmada Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından Şarkikaraağaç ilçesinde süt üretimi yapan üretici kesimine sağlanan desteklerin süt üretimine ne kadar fayda sağladığı ve insanların bu destekler sayesinde gelirlerinde ne türlü değişimler olduğu ele alınmıştır.

2. KALKINMA KAVRAMI VE ULUSAL KALKINMA FONLARI

İktisadi kalkınma bir yapıdan diğer yapıya geçiş olarak adlandırılmaktadır. Bu yapısal geçişler ekonomide bir yapı değişikliğine neden olmakta ve bu durum kalkınmanın göstergesinde uyarıcı bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Kalkınma için sadece ekonomik ilerleme ile yetinilmemeli bunun yanında teknolojik, sosyal ve eğitim gibi sektörlerinde ilerleme sarf etmesi gerekmektedir. (Özgüven, 1988:99; Öge ve Kaplan, 2017) Kalkınma kavramı toplumlarda sadece ekonomik olarak ortaya çıkmamakta aynı zamanda sosyal olarak da ortaya çıkmaktadır. Ekonomik olarak kalkınmayı irdeleyebilmemiz için büyüme kavramını da ele almamız gerekmektedir. Büyüme; bir ekonomide belirli dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerde meydana gelen artış olarak tanımlanabilir. (Berber, 2011:2; Kaplan ve Çelik, 2017) Toplumlar zaman içerisinde kalkınma kavramına farklı anlamlar yüklemişlerdir. Kalkınma toplumlar tarafından kimi zaman büyümenin yerine kullanılırken, kimi zaman ise sanayileşme yada modernleşme gibi kavramların yerine kullanılmıştır. Farklı anlamlara bürünen kalkınma kavramının daha iyi irdelenmesi için kalkınma kavramının tarihsel süreç içerisinde incelemek gerekir. (Yavilioğlu, 2002:59) İnsanlığın yaradılışından beri var olan kalkınma ve büyüme kavramları zamanla özellikle de sanayi devrimi ile birlikte yerini farklı bir yapı olan gelişmiş yada az gelişmiş ülkeye bırakmıştır. Ülkelerin gelişmiş yada az gelişmiş ülke ayrımına tabi tutulmasında sanayi devriminin etkisi kadar II. Dünya Savaşının da etkisi vardır. (Gürlük, 2001 : 2) Kalkınmanın bir disiplin olarak kalkınma iktisadı olarak ele alınmasında en büyük etken 1929 yılında ortaya çıkan Büyük Buhan olmuştur. Büyük Buhan ile başlayan ve 1945 yılına kadar dünya genelinde ortaya çıkan ekonomik çalkantı kalkınmanın bir iktisadi akım olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. İktisadi bir akım olarak ortaya çıkan iktisadi kalkınma ile ülkeler, yaşanan ekonomik sorunları gerek kalkınma stratejileri gerekse kalkınma teorileri ile ele almışlardır. Ekonomik kapsamlarının yanında sosyal ve siyasal içeriği de sahip olan kalkınma kavramı sadece ekonomik etkisinin ele alınmasından dolayı bir dar kapsamda kalmıştır. (Yavilioğlu, 2002 : 63) Ülkeler açısından önemli yere sahip olan kalkınma kavramı, ekonomik ve sosyal açıdan hem ülke içerisinde yer alan farklı bölgeler arasında hemde uluslararası alanda yer alan ülkeler arasında değerlendirme kriteri olarak kullanılmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin ölçülmesinde Milli Gelir (MG) hesaplamaları temel faktör olarak yer alır. Milli Gelir'i bir ülkede belirli dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerden vasıtalı vergileri çıkardığımızda elde edebiliriz. Ülkeleri gelişmişlik seviyelerine göre değerlendirirken; Kişi başına GSMH, Satınalma Gücü Paritesi ve İnsani Gelişim Endeksinden yararlanır.(Düğer ve Dulupçu;2001:302-315)

2.1. GSMH ve Kişi Başına GSMH ile Vasıtasıyla Ölçüm

Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH): Bir ülke içerisinde yaşayan vatandaşların bir dönem boyunca (bir yıl) ürettikleri nihai mal ve hizmetlerin ortak para cinsinden değerine denir. GSMH hesaplanırken çeşitli yöntemlere başvurulur. Bu yöntemleri; Üretim Yöntemi, Gelir Yöntemi ve Harcama Yöntemidir. (Dinler, 2017:338-339) Ülkelerin kalkınmışlık seviyelerinin ölçülmesinde kullanılan yöntemlerden biride kişi başına düşen milli gelirdir. Kişi başına GSMH analizinin olumlu yanlarının yanında olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Kişi başına GSMH ile birlikte ülkelerin ekonomik analizi yapılarak ülkeler; azgelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülke sınıflandırılmasına tabi tutulmuştur. Bu olumlu durumun aksine çeşitli olumsuz durumlarda meydana gelmektedir. Kişi başına GSMH tek başına kullanılması ile

ülkelerin gelir dağılım durumları ve yaşam kaliteleri saptanamamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde Mili gelir hesaplanırken sadece piyasa fiyatlarının ele alınması milli gelirin gelişmekte olan ülkelerde düşük çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumun temel sebebi olarak gelişmekte olan ülkelerde insanların büyük çoğunluğunun kentlerde yaşamayıp, kırsal alanlarda yaşayan insanların olması gösterilebilir. Bu yerlerde yaşayan insanların yapmış olduğu üretim faaliyetleri ise Milli Gelir hesaplamasına dâhil edilmemektedir. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerin milli gelirleri asıl olandan düşük çıkmaktadır. Diğer olumsuz durum ise; ulusal para cinsinden hesaplanan milli gelirin uluslar arası ortak para birimine çevrilirken uluslar arası yaşam standardında ortaya çıkardığı sorunlardır. (Kaynak, 2014: 86-87)

2.2. Satınalma Gücü Paritesi Vasıtasıyla Ölçüm

Ülkeler arası fiyat seviyelerini yok ederek GSMH seviyesi olarak ülkelerin karşılaştırılmalarına olanak sağlayan bir yöntemdir. Ülkelerarası karşılaştırma yapılırken hangi döviz kurunun uygun olacağını bilinememesi ve ülkelerarası reel mal/hizmet karşılaştırma yapılmasına yönelik amaçlardan dolayı Satınalma Gücü Paritesi (SGP) ortaya çıkmıştır. (TÜİK, 2008: 2) SGP'nin temelini oluşturan fiyat kanununa göre; ülkelerin dış ticareti gerçekleştirmeleri için herhangi bir engelle karşılaşmadan rahat bir şekilde yapmaları amaçlanmıştır. Bu kanun varsayımına göre; ülkelerin bu faaliyetleri gerçekleştirirken ek bir taşıma maliyetinin olmadığı ve fiyat katılıklarının olmadığı bir tam istihdam seviyesindeki bir ekonomide rekabetçi firmaların varlığı durumunda aynı malın farklı döviz kurlarında diğer ülkelerin parasına çevrilmesi durumunda malın fiyatının aynı olması amaçlanmaktadır. (Bozoklu ve Yılcı, 2010; 590).SGP ile döviz kuru aynı anlama gelmemektedir. SGP'de döviz kurunun belirlenmesinde etkin rol oynayan faiz ve sermaye hareketleri kullanılmamaktadır. SGP hesaplamasında ülkelerin, reel satınalma gücünün yanında uygulamış oldukları ekonomik, siyasi ve idari kararlar da parite hesaplanmasında hesaba katılmaktadır.(Kaynak, 2014: 75) SGP ile ülkeler arasındaki fiyat farklılıkları ortadan kaldırılarak ulusal paraların birbirlerine dönüşümleri sağlanmaktadır.

2.3. İnsani Gelişme Endeksiyle Ölçüm

İnsani Gelişme Endeksi 1990'lı yıllardan itibaren Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılmaktadır. UNDP tarafından yapılan uygulama; sağlıklı ve uzun yaşam, bilgiye ulaşılabilirlik ve insan onuruna yakışır bir yaşam üzerine göre yapılmaktadır. Ele alınan bu hususlarla bebek ölüm oranları, eğitim endeksleri ile gelir endeksleri hesaplanmaktadır. Hesaplanan endeks 0,00 ile 1,00 arasında değer almaktadır. Bu değer aralığında yer alan ülkeler;

- 76-100 aralığında yer alıyorsa; Çok Yüksek İnsani Gelişme
- 51-75 aralığında yer alıyorsa; Yüksek Düzey İnsani Gelişme
- 26-50 aralığında yer alıyorsa; Orta Düzey İnsani Gelişme
- 0-25 aralığında yer alıyorsa; Düşük Düzey İnsani Gelişme sınıflandırmalarına tabi tutulmaktadır. (Kaynak, 2014: 88)

Kalkınma konusunda önemli yere sahip olan kırsal kalkınma kavramı gelişmekte olan ülkelerin temel sorunu haline gelmiştir. Kırsal kalkınmanın sağlanması ülkelere birçok yönden fayda sağlar. Bunlardan ilki; ülkeler kendi sınırları içinde yer alan bölgelerde bölgelerarası gelişmişlik farkını en aza indirerek ülke içinde mevcut olan göç hareketinin önüne geçerek ülkede nüfusun dengeli bir şekilde dağılımına neden olur. İkinci olarak da kırsal kesimin sorunlarına çözüm bulunarak ülkede üretimin artmasına ve ülkenin refah seviyesinin yükselmesine sebep olur. Gelişmekte olan ülkelerin kırsal kesimlerinde yaşanan bazı sorunlar vardır. Bu sorunların başında kişilerin tarımsal faaliyetler konusunda yarar sağlayamamaları, alt yapı ve üst yapı yatırımlarının yetersiz oluşu gelmektedir. Ülkeler bu sorunları ortadan kaldırmak için kalkınma hamleleri yapıp, çeşitli stratejiler uygularlar. Türkiye'de buna benzer uygulamalar mevcuttur. Uygulamaya konulan kalkınma planları ile ülke içinde yer alan bölgelerarası gelişmişlik farkının giderilmesi ve kırsal kalkınmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Böylece hem kırsal kalkınmanın sağlanması hem de kırsal kesimden kentsel kesime doğru olan göçün önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. İnsanların günlük yaşamlarını ve ekonomik faaliyetlerini olumsuz bir şekilde etkileyen kırsal sorunların ortadan kaldırılmasına kırsal kalkınma denir. (Tolunay ve Akyol, 2006:121-123)

Toplumun gelir seviyesinin arttırmak ve refah durumunu yükseltmek amaçlı kalkınma faaliyetleri boyunca uygulanan politikalara kalkınma stratejisi denir. Kırsal kalkınma politikaları kırsal alanda yaşayan kişilerin genellikle tarımsal faaliyetlerin iyileştirilmesine yönelik politikalardan oluşmaktadır.

Bu politikalarla kişilere devlet tarafından sağlanan teşvik ve sübvansiyonlarla, mevcut bölgenin üretim artışı birlikte gelir artışının sağlanarak kalkınma hedefleri amaçlanmaktadır. (Yaşa, 2016:8-9) Ülkemizde kırsal kalkınma faaliyetlerinin yürütülmesinde birçok kurum aktif rol oynamaktadır. Bu kurumlar arasında; Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) uluslararası kaynaklı fonları üreticilerle buluştururken, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ise ulusal kaynaklı fonları üreticilerle buluşturma faaliyetlerini yürütmektedir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın diğer faaliyetleri ise şu şekildedir;

- Bitkisel, hayvansal ve su ürünlerine yönelik üretim faaliyetlerinin geliştirilmesi
- Tarım sektörüne yönelik politikalar yaparak, tarım sektöründe gelişme sağlanması
- Gıda ürünlerinin üretim ve tüketim safhalarında güvenliliğin sağlanması
- Üreticileri bilinçlendirerek toprak ve su kaynaklarının etkin kullanımının sağlanması
- Kırsal kalkınmaya yönelik politikalar gerçekleştirmek
- Tarımsal piyasaların düzenlemesini sağlayarak tüketicilerin uygun fiyatlardan gerekli gıda maddelerini teminini sağlamasının amaçlanması (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.639.pdf>).

Bakanlık ülkenin kalkınma politikalarına da aracılık etmektedir. Bakanlığın kuruluş metninde yer alan kırsal kalkınmaya yönelik olan temel amaçlar doğrultusunda bir seri politikalar uygulamaya konulmuştur. Bu politikaların bazıları şu şekildedir ;

- Genç çiftçilerin desteklenmesi
- Yatırımların desteklenmesi
- Kırmızı et üretimi ve işleme işbirliği süreci
- Tarımsal amaçlı kooperatif projeleri
- Hayvancılık projeleri' gibi kırsal kalkınma desteklemelerinden ve projelerinden oluşmaktadır. (<http://www.tarim.gov.tr/Konular/Kirsal-Kalkinma/Projeler>)

3. ŞARKIKARAAĞAÇ İLÇESİNİN EKONOMİK YAPISI

Şarkikaraağaç ilçesinin topraklarının dağılımına bakıldığında yaklaşık olarak topraklarının $\frac{1}{4}$ 'ü tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. İlçe bazında tarımsal faaliyet olarak hububat, şekerpancarı, yem bitkileri ve meyve bahçeleri faaliyetleri yürütülmektedir. İlçe bünyesinde madencilik faaliyetleri Başer Maden Sanayi A.Ş. ve A.D.O madencilik tarafından yapılmaktadır. İlçede yapılan madencilik ekonomik getirisi yıllık 130.000 ton'dur. Yapılan bu 130.00 ton madencilik faaliyeti yurtdışına ihraç edilmektedir. (<http://www.sarkikaraagac.gov.tr/genel-bilgiler>) Şarkikaraağaç küçükbaş hayvancılık, büyükbaş hayvancılık ve arıcılık faaliyetleri de yürütülmektedir. İlçede Hayvancılık durumu bakımından bölgede büyükbaş hayvancılık daha ileri durumdadır ve Şarkikaraağaç ilçesi Isparta il genelinde süt üretim miktarı olarak ilk sırada yer almaktadır. Bu durumlar Tablo 1 ve Tablo 2 de ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

Tablo 1. Şarkikaraağaç İlçesine Bağlı Köylerde ve Kasabalarda Hayvancılık Faaliyetleri ile Uğraşan Kişi Sayısı

Köy-Kasaba	Hayvancılık Faaliyetini Gerçekleştiren Kişi Sayısı	Köy-Kasaba	Hayvancılık Faaliyetini Gerçekleştiren Kişi Sayısı
Arak	132	Karayaka	67
Armutlu	26	Kıyakede	39
Aslandoğmuş	14	Köprü	86
Aşağıdinek	60	Merkez	219
Başdeğirmen	33	Muratbağı	49
Belceğiz	118	Ördekçi	36
Beyköy	49	Örenköy	23
Çaltı	130	Salur	165
Çarıksaraylar	212	Sarıkaya	50
Çavundur	8	Yakaemir	36
Çeltek	42	Yassibel	62
Çiçekpınar	213	Yenicekale	43
Fakılar	39	Yeniköy	75
Gedikli	112	Yukarıdinek	40
Göksöğüt	145	Toplam	2323

* Veriler Şarkikaraağaç İlçe Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden alınmıştır.

Şarkikaraağaç ilçesinde hayvancılık faaliyeti ile uğraşan kişi sayısı 2323 toplam nüfusun 25176 (TÜİK 2017 verisine göre) yaklaşık olarak % 9. 22'lik kısmı hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaktadır. İlçe bazında hayvancılık faaliyeti ile en az uğraşan yerlerden ilki; 8 kişi ile Çavundur Köyü, ikincisi 14 kişi ile Aslandoğmuş Köyü, üçüncüsü ise 23 kişi ile Örenköy Köyü'dür. Bu yerlerin arasında Örenköy hayvancılıkla uğraşan kişi sayısı olarak az olsa da hayvan sayısı olarak ilçe bazında ortalarında yer almaktadır. İlçe bazında hayvancılık faaliyeti ile en fazla uğraşan yerlerden ilki 219 kişi ile Merkez, ikinci olarak 213 kişi ile Çiçekpınar Kasabası, 212 kişi ile Çarıksaraylar Kasabası yer almaktadır.

Tablo 2. Isparta İli Merkez ve İlçeler Süt Üretim Miktarı

	İnek Sütü Miktarı (EKİM 2017)			
	Soğutulmamış	Soğutulmuş	Örgüt üzerinden Pazarlanan	Toplam
Aksu	0,00	1.400,00	45.313,00	46.713,00
Atabey	0,00	81.918,00	478.064,00	559.982,00
Eğirdir	6.153,00	11.208,00	13.015,00	30.376,00
Gelendost	39.834,00	4.116,00	209.628,00	253.578,00
Gönen	36.533,00	78.944,00	321.513,00	436.990,00
Keçiborlu	0,00	290.455,00	531.087,00	821.542,00
Merkez	174.721,00	85.911,00	457.949,00	718.581,00
Senirkent	0,00	78.735,00	186.866,00	265.601,00
Sütçüler	6.180,00	23.202,00	8.614,00	37.996,00
Şarkikaraağaç	97.167,00	617.017,00	2.238.179,00	2.952.363,00
Yalvaç	140.013,00	345.932,00	1.630.346,00	2.116.291,00
Yenişarbademli	2.000,00	21.950,00	0,00	23.950,00
Toplam	502.601,00	1.640.788,00	6.120.574,00	8.623.963,00

* Veriler Isparta İl Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünden alınmıştır.

Ekim ayı 2017 verilerine göre Isparta iline bağlı ilçelerdeki aylık süt üretim miktarları verilmiştir. Isparta iline bağlı 12 ilçe arasında Şarkıkaraağaç İlçesi Isparta da üretilen ve pazarlanan süt miktarı açısından % 34.23 'lük paya sahiptir. Yalvaç ilçesi ise Şarkıkaraağaç'ın ardından % 24.53 lük payla ikinci sırada yer almaktadır. Bu iki ilçe Isparta ilinde üretilen ve pazarlanan süt miktarların yaklaşık olarak % 58'lik kısmına sahiptirler.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SORUSU

Günümüzde üretici kesimine birçok kurumdan farklı farklı destekler verilmektedir. Bu destekler arasında verilen gerekli kurs eğitimini başarıyla tamamlayanlara KOSGEB tarafından verilen Uygulamalı Girişimcilik Belgesiyle girişimcilere 50.000 TL karşılıksız hibe sağlanmaktadır. TKDK tarafından kişilere yapılacak işlerinin mahiyetine göre % 70 ' kadar devlet desteği vermektedir. Son olarak Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından üreticilere çeşitli destekler verilmektedir. Bakanlığın destek kalemleri arasında mazot-gübre desteği, genç çiftçi desteği, tohumlama desteği vb. destekler yer almaktadır.

AB aday ülkelere "Katılım Öncesi Mali Yardım" kapsamında Türkiye'de Mardin ilinde TKDK vasıtasıyla yapılan desteklerle Mardin ilinde hayvancılık alanında önemli kazanımlar elde edilmiştir. Elde edilen bu kazanımlar Mardin ilinde istihdama da katkıda bulunacaktır.(ASLAN,S;DEMİRHAN,Y;ERTAŞ,M; Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD I) ve Mardin İline Etkileri;2016:248-251)

Yapılan çalışmada Isparta ili Şarkıkaraağaç ilçesinde süt üretim faaliyeti ile uğraşan kesim ele alınarak incelenmiştir. Yapılan çalışmada Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından sağlanan desteklerin Şarkıkaraağaç ilçesinde faaliyet gösteren hayvan üreticilerine etkisi araştırılmıştır. Teşvik kapsamında süt üretim faaliyeti ile uğraşan kişilere verilen; canlı hayvan desteği, çığ süt desteği, yem desteği ve tohumlama desteklerinin mevcut üretime etkisi ele alınmıştır. Bu destekten fayda sağlayanların yada beklediği faydayı bulamayanların nedenleri ele alınmıştır.

5. ARAŞTIRMA MODELİ, EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Yüzyüze anket tekniği uygulanarak yapılan çalışmada araştırma modeli belirlenirken Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından süt üreticilerine verilen ulusal fonların ekonomik olarak etkilerinden hareket edilmiştir. Bu kapsamda Şarkıkaraağaç ilçesinde yer alan süt üreticileri üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmada sağlanan desteklerin iş olanaklarını arttırıp, insanların geçiminde pay sahibi olup olmaması ele alınmıştır. Araştırma kapsamında Şarkıkaraağaç ilçesinde hayvancılık faaliyeti ile uğraşan 2323 toplam kişi içinden 405 kişiye anket çalışması yapılmıştır.

6. ARAŞTIRMA VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Yapılan çalışmanın örnekleme olan ulusal kırsal kalkınma fonlarının süt üreticilerine yönelik araştırma çalışması Ek 1 de yer alan anket metni yoluyla Şarkıkaraağaç ilçesinde yer alan üreticiler üzerinde yapılmıştır. Anket formu iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Formun ilk bölümünde süt üreticilerine çoktan seçmeli sorular yöneltilerek, kendilerine sağlanan fonların mevcut gelirlerindeki durumu nasıl etkilediği ve bu fonlardaki memnuniyet durumları ölçülmeye çalışılmıştır. Anketin ikinci bölümünde ise süt üreticilere yöneltilen sorularla üreticilerin süt üretim tutumları hakkında bilgiler edinilmiştir. Şarkıkaraağaç ilçesi Isparta ili içinde hem yüksek hayvan potansiyeline sahip olup hem de Isparta ili içinde en yüksek süt üretim miktarına sahip olan bir ilçedir. Bu nedenlerden ötürü anket çalışmasında Şarkıkaraağaç ilçesinde faaliyet gösteren süt üreticileri üzerine anket çalışması yapılmıştır. Ankete katılan 405 kişiye anket çalışması yüz yüze yapıp kişilerin görüşlerini belirtmeleri daha kolay olmuştur. Anket çalışmasına katılan kişilerin

7. ARAŞTIRMA ANALİZ YÖNTEMİ

t testi iki grubun nicel bir değişken bakımından karşılaştırılmasında kullanılan test tekniğidir.(Kaya ve Şahin, 2013:98) Ki kare testi; gözlenen frekanslar ile beklenen frekanslar arasında oluşan farkın istatistiksel olarak anlamlılığın ele alınmasıdır. (Güngör ve Bulut, 2008:84) Tek yönlü ANOVA testi; normal dağılım gösteren bağımlı ve bağımsız değişkenlerin ortalamasına ilişkin hipotezlerin test edilmesinde kullanılan bir test yöntemidir. Burada k gruptan k>2 şeklinde veri setinde ele alınan değişkene ait değişimin ve bu değişmeye katkıda bulunan etkenleri analiz eden bir yöntemdir (http://eczacilik.anadolu.edu.tr/bolumSayfaları/belgeler/ecz2014%2011_20140527094539.pdf)

Çalışmada ölçek puanlarının bağımsız değişkenlere göre farklılaşması bağımsız gruplar t testi ve ANOVA testi, kategorik değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi Kikare testi ile analiz edilmiştir.

8. BULGULAR

8.1. Demografik Ve Temel İstatistik Bilgiler

Tablo 3. Katılımcıların Kişisel Bilgilerinin Dağılımı

		n	%
Cinsiyet	Kadın	60	14,8
	Erkek	345	85,2
İşletme pozisyonu	Sahibi	356	87,9
	Çalışan	25	6,2
	Ortak	24	5,9
Doğum tarihi	1960 ve altı	32	7,9
	1961-1970	96	23,7
	1971-1980	153	37,8
	1981-1990	96	23,7
	1990 üstü	28	6,9
Eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor	15	3,7
	İlkokul mezunu	145	35,8
	Ortaokul mezunu	110	27,2
	Lise mezunu	113	27,9
	Üniversite mezunu ve üstü	22	5,4

- Yapılan anket çalışmasında yer alan katılımcıların %85,2'si erkek, % 14.8 'i bayandır
- Yapılan anket çalışmasında yer alan katılımcıların %87,9'u işletme sahibi, % 6.2 'si çalışan, % 5.9' u ortakdır.
- Yapılan anket çalışmasında yer alan katılımcıların %37,8'i 1971-1980 doğumlu, % 23.7 lik payda ise; 1961-1970 ve 1981-1990 doğumlular yer alırken % 6.9 u ise 1990 üstü doğumlular oluşturmaktadır.
- Yapılan anket çalışmasında yer alan katılımcıların %35,8'i ilkokul mezunudur. % 27,9' u Lise mezunu, % 27.2'si Ortaokul mezunu, % 5.4'ü Üniversite mezunu, % 3.7 'si ise okuma yazma bilmediklerini beyan etmişlerdir.

Yapılan anket çalışmasında; Isparta ili Şarkikaraağaç ilçesinde yer alan üretici profiline bakıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır;

- Üreticilerin çoğu ilkokul mezunu olup, genç üreticiler az miktarda yer almaktadır. Üreticilerin çoğunluğu 38- 47 yaş aralığında yer almaktadır.
- Üreticilerin çoğu kendisine ait yerlerde süt üretim faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. Yine ankete katılan üreticilerin çoğunluğunu erkek katılımcılar oluşturmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Süt Üretimi İle İlgili Bilgilerinin Dağılımı

		N	%
Süt üretimi faaliyeti ile uğraşma süresi	5 yıl ve daha altı	54	13,3
	6-10 yıl	146	36,0
	11-15 yıl	109	26,9
	16-20 yıl	50	12,3
	21 yıl ve üstü	46	11,4
Mevcut süt üretimi sağlanan hayvan	Koyun	17	4,2
	Keçi	13	3,2
	İnek	365	90,1
	Manda	0	0,0
	Hepsi	10	2,5
Süt üretimi faaliyetinin sağlandığı hayvan sayısı	20 ve altı	176	43,5
	21-40	104	25,7
	41-60	65	16,0
	61-80	38	9,4
	80 üstü	22	5,4
Devlet desteğinden önce üretilen süt miktarı	30 lt ve altı	105	25,9
	31-60 lt	111	27,4
	61-90 lt	88	21,7
	90 lt üstü	101	24,9
Üretilen sütün kendi için kullanım %si	%20 ve altı	306	75,6
	%21-40	64	15,8
	%41-60	19	4,7
	%61-80	12	3,0
	%80 üstü	4	1,0
Devlet tarafından sağlanan desteklerin süt üretimine teşvik etme durumu	Evet	319	78,8
	Hayır	86	21,2
Devlet tarafından sağlanan teşvikleri arkadaşlara teşvik etme durumu	Evet	342	84,4
	Hayır	63	15,6
Arkadaşlara önerme nedeni	İş sahibi olmamda bana katkısı oldu	162	47,4
	Gelirimde artışa neden oldu	103	30,1
	Üretimsel faaliyetimin gelişmesine neden oldu	37	10,8
	İstihdam yaratmada bana katkısı oldu	11	3,2
	Diğer	29	8,5
Arkadaşlara önermeme sebebi	Beklentilerimin uzağında kaldı	42	66,7
	Gelirimde herhangi bir artışa neden olmadı	13	20,6
	Üretimsel faaliyetimde herhangi bir gelişme olmadı	4	6,3
	İstihdam ortamı oluşturmada bana	3	4,8

	katkısı olmadı		
	Diğer	1	1,6
Devlet tarafından verilen destekler	Canlı hayvan desteği	133	32,8
	Çiğ süt desteği	209	51,6
	Genç çiftçi desteği	31	7,7
	Tohumlama desteği	15	3,7
	Hepsi	17	4,2
Alman devlet desteği ile gelirde artış olma durumu	Evet	319	78,8
	Hayır	86	21,2
Devlet desteği sayesinde gelirdeki artış %si	%20 ve altı	155	38,3
	%21-40	188	46,4
	%41-60	43	10,6
	%61-80	13	3,2
	%80 üstü	6	1,5
Devlet desteği ile üretimde artış olma durumu	Evet	323	79,8
	Hayır	82	20,2
Devlet desteğinden sonra ortalama süt artış %si	%20 ve altı	144	35,6
	%21-40	198	48,9
	%41-60	53	13,1
	%61-80	9	2,2
	%80 üstü	1	0,2
Süt üretimi dışında kazanç durumu	Evet	337	83,2
	Hayır	68	16,8
Süt üretimi dışındaki faaliyetin gelire doğrudan etki etme durumu	Tarımsal faaliyetten	328	81,0
	Ücretten	40	9,9
	Gayrimenkul sermaye kazancından	13	3,2
	Menkul sermaye kazancından	11	2,7
	Diğer kazanç ve icraatlar	13	3,2
Süt üretimi dışında diğer faaliyetlerin toplam gelirdeki %si	%20 ve altı	118	29,1
	%21-40	137	33,8
	%41-60	125	30,9
	%61-80	19	4,7
	%80 üstü	6	1,5
Üretilen sütleri piyasaya sürme türü	Bireysel satış vasıtasıyla	24	5,9
	Firmalar vasıtasıyla	53	13,1
	Süt birlikleri vasıtasıyla	307	75,8
	Sütü diğer süt ürünlerine dönüştürerek satma	12	3,0
	Sokak satıcıları vasıtasıyla	9	2,2
Alıcılarla ilgili ödeme sorunu yaşama durumu	Evet	70	17,3
	Hayır	335	82,7
Alıcılarla yaşanan ödeme sorunları	Ücreti zamanında ödemiyor	39	55,7

	Ücreti hiç ödemiyor	4	5,7
	Ücreti eksik ödüyor	9	12,9
	Piyasa fiyatının altında ücret almak istemiyor	14	20,0
	Diğer	4	5,7

Tabloda katılımcıların süt üretimi bilgilerinin dağılımı görülmektedir. Katılımcıların süt üretimi ile ilgili bilgileri incelendiğinde;

- Yapılan anket çalışmasında; Isparta ili Şarkikaraağaç ilçesinde yer alan üreticiler 36,0'sı 6-10 yıldır süt üretimi ile uğraşmaktadır. %90,1'i inekten süt elde etmektedir. %43,5'inin 20 ve altı sayıda hayvanı vardır. %75,6'sı devlet desteğinden önce 31-60 lt süt üretmektedir.
- %75,6'sı ürettiği sütün %20 ve altını kendisine kullanmaktadır.
- %78,8'i devlet tarafından verilen desteklerin süt üretimine teşvik ettiğini belirtmiştir.
- %84,4'ü devlet tarafından sağlanan teşvikleri arkadaşlarına önermektedirler.
- %47,4'ü iş sahibi olmada katkı sağlamasından dolayı arkadaşlarına teşvik etmektedir.
- %66,7'si beklentilerinden uzak kaldığı için arkadaşlarına teşviki önermeyi düşünmemektedirler
- %51,6'sı çiğ süt desteği almaktadır.
- %78,8'i aldığı destek ile gelirinin arttığını belirtmiştir.
- %46,4'ü devlet desteği ile gelirinin %21-40 oranında arttığını belirtmiştir.
- %79,8'i devlet desteği ile üretiminde artış olduğunu belirtmiştir.
- %48,9'u devlet desteğinden sonra ortalama olarak %21-40 oranında süt artışı olduğunu belirtmiştir.
- %83,2'sinin süt üretimi dışında kazancı vardır. %81,0'i süt üretimi dışında tarımla uğraşmaktadır. %33,8'i süt üretimi dışındaki faaliyetlerin toplam gelirinin %21-40'ını oluşturduğunu belirtmiştir.
- %75,8'i süt birlikleri vasıtasıyla sütü satmaktadır. %17,3'ü süt alıcılarıyla ödeme konusunda sorun yaşamaktadır. %55,7'si ödeme sorunu olarak ücretin zamanında ödenmemesi olduğunu belirtmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Süt Üretimi Tutumu İfadelerine Katılım Düzeyleri

%	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum	Katılım düzeyi (Ort.)
Gelecek 10 yıl içinde yine süt üretimi yapmak isterim	5,7	4,2	23,0	33,6	33,6	3,85
Ürettiğim süt miktarını artırmayı tercih ederim	2,7	5,9	16,5	37,3	37,5	4,01
Sattığım süt miktarını artırmayı isterim	2,5	6,9	17,0	38,0	35,6	3,97
Yine olsa devlet desteğinden yararlanırım	3,0	10,1	18,3	49,4	19,3	3,72
Devletin büyükbaş üreticilerine verdiği desteği yeterli buluyorum	23,2	15,3	32,1	22,5	6,9	2,75
Devlet desteği benim ekonomik olarak canlanmama neden oldu	8,1	13,1	20,0	48,6	10,1	3,40
Sütü üretmekten ziyade satmayı tercih ederim	10,4	32,1	31,6	19,8	6,2	2,79

Devletin büyükbaş üreticilerine verdiği desteği yetersiz buluyorum	3,7	10,1	15,3	42,0	28,9	3,82
Devletin küçükbaş üreticilerine verdiği desteği yetersiz buluyorum	4,4	8,1	36,3	31,9	19,3	3,53
Devletin büyükbaş üreticilerine verdiği desteğin miktar olarak artırılmasını isterim	2,5	6,4	9,9	44,2	37,0	4,07
Devletin küçükbaş üreticilerine verdiği desteğin miktar olarak artırılmasını isterim	3,0	6,2	30,4	35,6	24,9	3,73
Devletin büyükbaş üreticilerine verdiği desteklerin daha çok çeşitlendirilmesini isterim	2,0	6,9	7,4	43,0	40,7	4,14
Devletin küçükbaş üreticilerine verdiği desteklerin daha çok çeşitlendirilmesini isterim	2,2	5,7	33,1	31,4	27,7	3,77

Tabloda katılımcıların süt üretimi tutumu ifadelerine katılım düzeylerinin dağılımı görülmektedir. Katılımcıların katılım düzeyi en yüksek ifadeleri;

- Yapılan anket çalışmasında; Isparta ili Şarkıkaraağaç ilçesinde yer alan üreticiler gelecek 10 yıl içinde yine süt üretimi yapmak isterim
- Ürettiğim süt miktarını artırmayı tercih ederim
- Sattığım süt miktarını artırmayı isterim
- Yine olsa devlet desteğinden yararlanırım
- Devletin büyükbaş üreticilerine verdiği desteği yetersiz buluyorum
- Devletin büyükbaş üreticilerine verdiği desteğin miktar olarak artırılmasını isterim
- Devletin küçükbaş üreticilerine verdiği desteğin miktar olarak artırılmasını isterim
- Devletin küçükbaş üreticilerine verdiği desteklerin daha çok çeşitlendirilmesini isterim

Yapılan anket çalışmasında; Isparta ili Şarkıkaraağaç ilçesinde yer alan üreticilerin katılım düzeylerine bakıldığında; ankete katılan üreticiler ürettikleri ve sattıkları süt miktarlarını arttırmak istemektedirler. Yine üreticiler devlet desteğinden her zaman yararlanmak istediklerini belirtmişlerdir. Devletin kendilerine sağlamış olduğu destekten memnun kalan Şarkıkaraağaç ilçesindeki üreticiler bunların miktar ve çeşit olarak daha da artırılmasını istemektedirler.

9. SONUÇ

Ülkemizde uygulamaya konulan kalkınma planları ile kırsal kalkınma ve bölgesel kalkınma faaliyetleri ile ilgili çeşitli atılımlar gerçekleştirilmektedir. Kırsal alanda gerçekleştirilen kalkınma faaliyetlerinde ele alınan ilin mevcut potansiyelinin daha üzerine çıkabilmesi için gerekli ekonomik hamleler yapılmıştır. Yapılan bu ekonomik hamleler sonucunda mevcut illerde ekonomik ilerlemeler görülmüştür. Bu bağlamda buna benzer olarak ülkemizde bölgesel kalkınma faaliyetleri görülmektedir. Bölgesel kalkınma faaliyetlerine bağlı olarak; bölge içinde dinamo etkisi yaratacak olan il etrafında diğer illeri birleştirerek bölgenin, katma değer olarak artışı hedeflenmektedir. Ülkemizde bu alanda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda ülkemizde gerek kırsal kalkınma planları gerekse bölgesel kalkınma planları uygulanarak kalkınma çalışmaları yürütülmüştür. Kırsal kalkınma faaliyetlerinin yurtiçinde daha etkin bir şekilde yürütülmesinde kurum ve kuruluşlar görev üstlenmişlerdir.

Kalkınma faaliyetinde bulunan kurumlar fonların sağlandığı ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) uluslararası fonları üreticilere sağlar. TKDK tarafından üreticilere sektörlere göre % 70' e kadar destek verilmektedir. Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından verilen destekler AB tarafından Katılım Öncesi Mali Yardım kaleminden karşılanmaktadır. Kısacası Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından verilen destekler AB fonlarından karşılanmaktadır. Bunun yanında ülkemizde ulusal fonların üreticilerle buluşmasını sağlayan . Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından üreticilere çeşitli destekler verilmektedir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından üreticilere tarım (Mazot Güre Desteği, Sertifikalı Fidan Yetiştiriciliği vb. destekler) ve hayvancılık alanında (Buzağı desteği, çiğ süt desteği, genç çiftçi desteği vb. destekler) destekler verilmektedir.

Yapılan çalışmada Isparta ili Şarkıkaraağaç ilçesinin ele alınmasındaki temel amaç Şarkıkaraağaç ilçesin Isparta ili içinde en yüksek süt üretim miktarına sahip olmasıdır. Bu nedenden dolayı Şarkıkaraağaç ilçesinde süt üretim faaliyetinde bulunan kişiler üzerinde anket çalışması yapılmıştır. Yapılan bu anket çalışması ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından sağlanan desteklerin Şarkıkaraağaç ilçesinde süt üretim faaliyetinde bulunan üreticilere etkisi ele alınmıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yürütülen ve üreticilere sağlanan desteklerin Şarkıkaraağaç ilçesinde yapılan anket çalışması neticesinde ortaya çıkan sonuçları aşağıdaki gibi açıklayabiliriz. Ankete katılan;

- İlçe genelinde faaliyet gösteren süt üreticilerin eğitim durumu olarak ele alırsak ilköğretim mezunu olan üretici sayısı ilçe genelinde ağırlıktadır.
- İlçe genelinde faaliyet gösteren süt üreticilerin nüfusa eğilimde ise genç nüfus az miktarda faaliyet göstermektedir.
- İlçe genelinde faaliyet gösteren süt üreticilerin cinsiyet dağılımında ise genellikle erkek üreticiler ön plana çıkmaktadır. Yine üreticilerin çoğu kendisine ait olan yerlerde süt üretim faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler.
- İlçe genelinde faaliyet gösteren süt üreticileri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından kendilerine verilen desteklerin etkisi ve ekonomik kazanımlarına bağlı olarak ileriki 10 yıl boyunca süt üretim faaliyetini sürdürmek amacıyla olduklarını ve buna bağlı olarak süt üretimi miktarını arttırmak istediklerine yönelik beyanlarda bulunmuşlardır.
- İlçe genelinde faaliyet gösteren süt üreticileri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından kendilerine verilen desteklerin çeşitliliğinde ve verilen tutarın miktarında artış olması halinde üretim miktarlarında artış olacağını söylemektedirler.
- Süt üretimi ile uğraşan kişiler mevcut destekleri diğer kişilere özellikle iş sahibi olmaları açısından önermektedirler.
- Devletin sağladığı destek sayesinde ilçede faaliyet gösteren süt üreticilerin üretim miktarlarında ve buna bağlı olarak gelirlerinde artışlar gözükmektedir.
- İlçe bazında faaliyette bulunan süt üreticileri ürettikleri sütleri süt birlikleri aracılığı ile piyasaya sunmaktadır. Üreticilerin büyük çoğunluğu süt birliklerinin yapmış oldukları faaliyetlerden memnun kalmaktadırlar.
- İlçe genelinde faaliyet gösteren süt üreticilerin süt üretim faaliyetlerinin yanında büyük bir çoğunluğu tarımsal alandan kazanç sağlamaktadırlar.
- İlçe genelinde faaliyet gösteren süt üreticilerin yaptıkları süt üretim faaliyetinin zamanı teşviklerin önerilmesinde ön plana çıkmaktadır. Üretim faaliyetine 5 yıldan daha az zamanda başlamış olanlarla ve 21 yılın üzerinde süt üretim faaliyetinde bulunan üreticiler çevresine devlet teşvikini daha yoğun bir şekilde önermektedirler.
- İlçe genelinde faaliyet gösteren süt üreticilerin devlet desteği almadan önce üretim miktarı olarak günde 30 lt ve üstü süt üretim miktarına sahip olanlar devlet desteği ile birlikte gelirlerinde % 21 ile % 40 arasında gelir artışı olduğunu söylemektedir.
- Süt üretim tutumu olarak süt üreticileri açısından farklılıklar oluşmaktadır. Bu farklılıkların başında eğitim düzeyi gelmektedir. Yükseköğretim mezunu üreticilerin en yüksek düzeyde süt üretim tutumlarını sergilemektedirler.

- İlçe genelinde faaliyet gösteren süt üreticileri yeni iş kuracaklara yada devlet desteğinden hiç yararlanmamış olanlara devlet desteğini önerme yoluna gideceklerini belirtmişlerdir.
- Devletin sağladığı destekler mevcut süt üreticilerin gelirlerinde artışa neden olmaktadır. Bu artış oranlarına bakıldığında yaklaşık olarak % 20 ile % 40 arasında en çok gelir desteği sağlanmıştıdır.
- İlçe genelinde süt üretim faaliyetiyle uğraşan kişilerin teşviklere yaklaşımında eğitim düzeyi ön plana çıkmaktadır. Eğitim seviyesi yüksek olan kişiler devlet teşvikinden daha fazla yararlanmak istemektedirler. Yapılan anket çalışmalarında eğitim seviyesinin yanı sıra teşviklerle ilgili bilgi sahibi olanlarda teşviklerden yararlanma yoluna başvurmuştur. Bu nedenden dolayı ilçe bazında faaliyet gösteren üreticilerin hepsine devletin sağlamış olduğu destekler hakkında bilgilendirmeler yapıp, teşviklerle ilgili kafalarındaki soru işaretleri giderildiğinde teşviklerin etkisi ilçe ekonomisine daha da çok olacaktır.
- İlçe genelinde faaliyet gösteren üreticiler devlet tarafından sağlanan desteklerde gerek miktar gerekse tutar olarak artırılma talebinde bulunmaktadırlar. Mevcut destek şartlarında üreticilerin gelirlerinde meydana gelen artış, yapılacak olan bu artırımlara bağlı olarak üretimde daha da çok artışa neden olacaktır.
- İlçe genelinde faaliyet gösteren üreticiler yapılan anket çalışmasında sözlü olarak beyanda bulunduğu yem fiyatlarında indirim talep etmektedirler. Yapılacak olan indirim ile üreticilerin süt verimlerinde artış görülmesi beklenmektedir.
- Tarım ve hayvancılık faaliyetinin yoğun şekilde yürütüldüğü ilçede Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından sağlanan desteklerin yanında ilçede yerel desteklerinde sağlanması gerekmektedir.
- Yerel kaynaklar tarafından ilçede yatırım yapacak olan kişilere daha çok olanakların sağlanması durumunda ilçe sadece Isparta ili içinde en yüksek üretim miktarına sahip olmakla kalmayıp bölgesel bazda da sesini duyurabilecek potansiyele sahiptir. ,
- Süt üretiminin yanı sıra ilçe genelinde biyogaz ile ilgili ciddi boşluk vardır. İlçe büyükbaş hayvan sayısı bakımından yüksek miktara sahip olması bakımından, bu hayvanların dışkısından yararlanılmamaktadır. İlçe genelinde kurulacak olan biyogaz tesisleri ile birlikte ilçede enerji üretiminde fayda sağlanacaktır.

Şarkikaraağaç ilçesinde süt üretimi faaliyetinde bulunan kişilere yapılan anket çalışmasıyla kişilerin ekonomik durumları analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışma ile süt üreticilerinin devlet tarafından sağlanan fonlardan yararlanmasıyla birlikte ekonomik şartlarında meydana gelen değişimler ele alınmıştır. Bu kapsamda süt üreticilerinin hangi teşvikten ne ölçüde yararlandığı ve bu teşviklerin süt üreticilerinin gelirleri üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Devlet tarafından sağlanan fonların süt üreticilerin üzerinde ekonomik olarak; gelir, istihdam ve üretim artışı olarak etkileri ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu ekonomik etki ile ülke ekonomisine katkı sağlanmaktadır. Fonların süt üreticileri üzerine diğer bir etkisi de nüfus hareketliliği açısından olmaktadır. Fonlardan yararlanan süt üreticileri kendi topraklarında iş imkânına sahip olarak kırdan kente doğru bir göç hareketinde bulunmak durumunda kalmamaktadırlar.

KAYNAKÇA :

- Aslan,S., Demirhan, Y., Ertaş,M (2016); Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD I) ve Mardin İline Etkileri; Akademik Yaklaşımlar Dergisi, İlkbahar 2016 Cilt: 7 Sayı:1
- Berber M. (2011) , İktisadi Büyüme ve Kalkınma, Derya Kitapevi, Trabzon, 2
- Bozoklu, Ş. Ve Yılcı V., (2010), "Reel Döviz Kurlarının Durağanlığı: E7 Ülkeleri İçin Ampirik Bir İnceleme", Maliye Dergisi, Sayı 158, 587-606
- Dinler, Z. (2017), İktisada Giriş, Ekin Yayınevi, 23. Basım, Bursa, 338-339
- Düğer, İ. H., Dulupçu M. A. (2001), İktisada Giriş, İkinci Baskı, İstanbul, 302-3015
- Güngör M., Bulut Y. (2008) Ki Kare Testi Üzerine, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 84
- Gürlük, S. (2001) Dünyada Ve Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları Ve Sürdürülebilir Kalkınma, Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı: 4 Kış Dönemi Aralık, 2

- Kaplan, M. ve Çelik, A. (2017). Girişimciliğin Annelik Perspektifinden Görünüşü: Anne Girişimciliği-Arka Plan, Kavram, Yazın ve Öneri. Yönetim ve Organizasyon Makaleleri Kadın Akademisyenlere Armağan Kitabı içinde. (Edi. E. Kaygısız ve R. A. Wolff). Konya: Eğitim. 221-229.
- Kaya Z., Şahin, M. (2013), Araştırma ve Yöntemleri Teknikleri, Eğitim Yayınevi, 2.Baskı, Konya, Kasım, 98
- Kaynak, M. (2014), Kalkınma İktisadı, Gazi Kitapevi, 5. Baskı, Ankara, 75-88
- Öge, S. ve Kaplan, M. (2017). Girişimcilik Eğitiminde Psikolojik Sermayenin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi. 3 (4). 28-33.
- Özgüven, A. (1988), İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması, İstanbul: Filiz Kitabevi, 99
- Tolunay, A. ve AKYOL, A. (2006), Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 2, 121-123
- TÜİK Satınalma Gücü Paritesi Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi – 4, NİSAN 2008, Ankara,2
- Yaşa, D. (2016), Kırsal Kalkınmada Kırsal Kalkınma Projelerinin Rolü: Sivas-Erzincan Örneği, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Nisan, 8-9
- Yavilioğlu, C. (2002), Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 59
- http://eczacilik.anadolu.edu.tr/bolumSayfaları/belgeler/ecz2014%2011_20140527094539.pdf
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.639.pdf>
- <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Kirsal-Kalkinma/Projeler>
- <http://www.sarkikaraagac.gov.tr/genel-bilgiler>

Dilek, M. (2018). "Ülkemizde Sosyal Etkinliklere İlişkin Mevcut Durum: Sosyal Etkinliklerin Rehberlik ve Yönlendirme Amaçlı Değerlendirilmesi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 179-194

Anahtar Kelimeler: Sosyal Etkinlik, Rehberlik, Yönlendirme

Keywords: Social Activity, Guidance, Referral

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÜLKEMİZDE SOSYAL ETKİNLİKLERE İLİŞKİN MEVCUT DURUM: SOSYAL ETKİNLİKLERİN REHBERLİK VE YÖNLENDİRME AMAÇLI DEĞERLENDİRİLMESİ

Current Situation Related to Social Activities in the Council: Evaluation of Guidance and Guidance for Social Activities

Murat DİLEK

Millî Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, mrttdilek@gmail.com, Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
11.07.2018

Revize Tarihi
12.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

KAMUOYUNA SAYGI İLE DUYURULUR

Millî Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Öğrenci İşleri ve Sosyal Etkinlikler Daire Başkanlığı tarafından gönderilen bilgilendirme maili doğrultusunda bu çalışmayı yazarın; "Millî Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Öğrenci İşleri Sosyal Etkinlikler Daire Başkanlığınca; hizmete özel, teknik ve mali destek de alınarak hazırlanan mevcut durum analizi raporu ve pilot uygulamada elde edilen verilerin analiz raporundan aldığı, söz konusu çalışmanın içerisinde yer alan personelin bilgisi olmaksızın, herhangi bir izin veya onay alınmadan paylaştığı belirtilmiştir.

Bu nedenle, Millî Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Öğrenci İşleri ve Sosyal Etkinlikler Daire Başkanlığı talebine istinaden yayından kaldırılmıştır.

İlgili mail yazısı aşağıda sunulmuştur:

Sayın Yetkili,

Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Öğrenci İşleri ve Sosyal Etkinlikler Daire Başkanlığında görevli şube müdürü Murat DİLEK'in 30.07.2018 tarihinde sosyal medya hesaplarından paylaşması üzerine, "Ülkemizde Sosyal Etkinliklere İlişkin Mevcut Durum: Sosyal Etkinliklerin Rehberlik ve Yönlendirme Amaçlı Değerlendirilmesi" konulu makalesinin derginizde yayınlandığı fark edilmiştir. Söz konusu makale incelenmiş ve makalenin tamamının Bakanlığımız Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Öğrenci İşleri Sosyal Etkinlikler Daire Başkanlığınca hizmete özel, teknik ve

mali destek de alınarak hazırlanan mevcut durum analizi raporu ve pilot uygulamada elde edilen verilerin analiz raporundan alındığı tespit edilmiştir.

Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Öğrenci İşleri Sosyal Etkinlikler Daire Başkanlığı'nda söz konusu çalışmanın içerisinde yer alan personelin bilgisi olmaksızın, herhangi bir izin veya onay alınmadan yayınlanan bu makalede yer alan bilgi ve verilerden kaynaklı Bakanlığımızın ve çalışmaya katkıda bulunan personelin hukuki, idari ve mali haklarının korunması ve sorumlu veya sorumlular hakkında gerekli işlemlerin yapılması amacıyla Bakanlığımızca gerekli idari işlemler yapılmaktadır.

Bakanlığımızın derginizde yayınlanmış ve indekslere girmiş bu makale ile ilgili her türlü hukuki, idari ve mali hakları saklı olup söz konusu makalenin ivedilikle yayından kaldırılması ve Bakanlığımıza bilgi verilmesi gerekmektedir.

Bilgilerinize,

Millî Eğitim Bakanlığı
Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
Öğrenci İşleri ve Sosyal Etkinlikler Daire Başkanlığı
Tel: (0312) 413 13 27
e-posta: tegm_sosyaletkinlikler@meb.gov.tr

Altun, C. (2018). "Psikoloji Öğrencilerinin Şizofreniye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Örneği", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 195-203

Anahtar Kelimeler: Tutum, Ruhsal Hastalıklar, Şizofreni

Keywords: Attitude, Mental illnesses, Schizophrenia

Makale Türü: Araştırma Makalesi

PSİKOLOJİ ÖĞRENCİLERİNİN ŞİZOFRENIYE YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ: ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Determination of The Psychology Students' Attitudes Towards Schizophrenia: Case of Ankara Yıldırım Beyazıt University

Cemre ALTUN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Lisans Öğrencisi, cemrealtun_@hotmail.com
Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
14.06.2018

Revize Tarihi
12.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, psikoloji öğrencilerinin şizofreniye yönelik tutumlarını belirlemektir. Çalışmada maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak 10 katılımcı ile görüşülmüştür. Katılımcılara yarı yapılandırılmış bir görüşme formu uygulanmıştır. Nitel veriler elde edilmiş ve bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Ulaşılan veriler betimsel analizle yorumlanmıştır. Bu bağlamda, 3 ana tema ve 7 alt tema belirlenmiştir. Çalışma sonucunda katılımcıların şizofreniye yönelik hem olumlu hem olumsuz tutumlar sergiledikleri, çalışma ve evlenme gibi konularda daha fazla ikileme kaldıkları, kendilerinin şizofreni tanısı almış bireyler için tanımladıkları duygu örüntülerinin başkalarının şizofreni tanısı almış bireyler için tanımladıkları duygulardan farklı oldukları bulunmuştur. Katılımcıların geçmişten getirdikleri şizofreniye yönelik belli kalıpların ise katılımcıların bugünkü düşüncelerini tamamen etkilemediği gözlenmiştir. Sonuç olarak katılımcıların psikoloji eğitimi aldıklarından dolayı şizofreniye aşina olabilecekleri ancak şizofreniye yönelik farkındalığın artması adına daha çok eğitim ve çalışma yapılması gerektiği düşünülmektedir.

ABSTRACT

The aim of this research is to determine the attitudes of psychology students towards schizophrenia. 10 participants were interviewed using the maximum diversity sampling in this study. A semi-structured interview form was administered to the participants. Qualitative data were obtained and a holistic single case design was used. The data were interpreted with descriptive analysis. In this context, there are 3 main themes and 7 sub-themes. At the result of the study, it was found that the participants had both positive and negative attitudes toward schizophrenia, more dilemmas on the subjects such as work and marriage, and the emotional patterns they described for the individuals who had been diagnosed with schizophrenia were different from the emotions that others described for people with schizophrenia. Certain patterns of participants' past experiences with schizophrenia were observed to have no effect on participants' current thinking. As a result, it is thought that participants should be a little more familiar with schizophrenia because of their psychology education, but more education and study should be done in order to increase the awareness for schizophrenia.

1. GİRİŞ

Şizofreninin doğası, içeriği, gidişatı, tedavisi ve sosyal işleyişine yönelik birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar toplumun, meslek gruplarının, hasta ve hasta yakınlarının şizofreniye bakış açısını da içermektedir ve daha çok damgalama/damgalanma, içsel damgalama ve olumsuz tutumlar üzerinde durmaktadır. Ancak seçilen bu örneklem arasında psikoloji öğrencilerine çok az yer verilmektedir (Çam ve Bilge, 2013: 93).

Şizofreniye yönelik tutumları belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada özellikle psikoloji öğrencilerinin tutumları hedeflenmiştir. Ruhsal hastalıklarla yakından ilgilenen psikolog adaylarının görüşleri ve tutumlarının belirlenmesinin, olumsuz tutumlar ve damgalama gibi konuları ele alan çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1. Tutum

Tutum; bir kişiye, olguya, duruma veya nesneye yönelik geliştirilen inanç, duygu ve eğilimlerdir. Tutum, bir kişiye, olguya, duruma veya nesneye yönelik değerlendirmelerden oluşan inançlar bütünü, duygular ve davranışsal eğilimler olarak üç temel bileşeni kapsamaktadır. Bu kapsamda, inanç ve düşünceler, tutum nesnesi hakkındaki görüşlerimizi ve bilgilerimizi içermektedir. Duygular ise sevgi-nefret, tutum nesnesinden hoşlanıp hoşlanmama, korku, acıma gibi birçok temel duyguyu kapsamaktadır. Tutum nesnesine yönelik davranışlar da, kaçınma-yaklaşma gibi tepkilerle ilişkilidir. Çoğu durumda bir kişi, olgu, durum ya da nesne hakkında olumlu duygular edinilmişse, kişinin olumlu davranış ve düşüncelere de sahip olacağı söylenebilir. Ayrıca tutumlar erken dönemlerde ana-baba davranışları, taklit etme veya medya ile bağlantılı olarak oluşabilmekte veya değişebilmektedir (Morris, çev. 2002).

1.2. Ruhsal Hastalıklar

Ruhsal hastalıklar bireylerin işlevselliklerini önemli ölçüde etkileyen ve yeti yitimine ve davranışsal ya da psikolojik semptomlara sebep olan klinik sendromdur (Morrison, çev. 2016). Aynı zamanda ruhsal hastalıklar oldukça yaygın ve evrenseldir. Tüm ülkeleri, toplumları ve bireyleri doğrudan ya da dolaylı olarak ve ayrıca tüm bireylerin %20-25'ini hayatlarının belirli bir döneminde etkilemektedir (WHO, 2001: 19). Ruhsal hastalıkların açıklanamadığı ve anlaşılamadığı dönemlerde insanlar güçsüzlük ve bilgisizlik nedeniyle korku ve huzursuzluk yaşamışlar ve ruhsal hastalığı olan bireyleri damgalama ve dışlama yoluna gitmişlerdir. Tarihin derinliklerinde kökleşen bu tutumlar günümüzde de devam etmektedir (Arslantaş ve ark., 2010: 12; Taşkın, 2007).

Ruhsal hastalığa sahip bireyler hastalığın semptomlarıyla baş etmeye çalışırken bir yandan da sosyal ilişkilerinde yaşanan problemleri de çözmeye çalışırlar. Bununla birlikte ruhsal bir hastalığın olumsuz etkileri sadece fizyolojik nedenlerin değil, toplumun olumsuz stereotipleri gibi sosyal nedenlerin de bir sonucu olarak gelişmektedir (Corrigan, 1998: 201-219). Taşkın (2007), ruhsal hastalıklara ilişkin tutum ve damgalama faktörlerini sosyodemografik değişkenler, hastalıkla ilgili bilgi düzeyi, tanı almış bireylerle kişisel deneyimlere sahip olma, ruhsal hastalıkların etiketlenmiş olması, hastalığın tipi/türü, hastanın özellikleri, kültür, medya ve devlet politikaları olarak sıralamıştır.

Birçok çalışmaya göre, genel olarak insanlar ruhsal hastalığa sahip bireyleri sosyal açıdan kabul edebileceğini ifade etmektedirler ancak birlikte çalışmak ya da yaşamak gibi daha bireysel ilişkilerden kaçınma eğiliminde olmaktadır (Bhugra, 1989: 4). Lauber ve Rössler (2007)'e göre ise, birçok kültürde ruhsal hastalığa sahip bireylerin davranışları anormal görülmekte ve uygun bulunmamaktadır. Bu da etiketlemeye sebebiyet vermektedir. Bu etiketlemenin de ruhsal hastalıkların önlenmesinde, erken tanılamada ve tedavide doğrudan etkisi görülmektedir (Malla ve Shaw, 1987: 33).

Toplum, ruhsal hastalığı olan kişiler hakkında tehlikelilik ve kontrol dışılık gibi olumsuz inançlara sahiptir ve ruhsal hastalıklar arasından bu olumsuz inançlar ve damgalamadan en çok etkilenen grup şizofreni hastaları olmuştur (Arslantaş ve ark., 2010: 16; Taşkın, 2007: 98).

1.3. Şizofreni

20. yüzyılda ruh sağlığı sahasında en önemli gelişmelerden biri psikozun birçok nedeni olabileceğinin görülmüş olmasıdır. Bireylerin sanrıları, varsanıları, dağınık konuşma ya da davranışları psikozun belirleyicileridir. Bu semptomlar genellikle belirgin olduğundan psikozu belirlemek çok zor değildir ancak farklı nedenlerini belirlemek zor olabilmektedir. Bu yüzden DSM-5'te, en yaygın psikotik sendrom olan şizofreniyi, psikoz özellikli diğer rahatsızlıklardan ayırt edebilmek adına belirli faktörlere yer verilmiştir (Morrison, çev. 2016).

Şizofreni, etiyojisi tam olarak bilinemesi de çoğunlukla gençlik döneminde başlayan ve semptomları hayat boyu devam eden, ruhsal durumun neredeyse bütün alanlarını etkileyerek belirtiler gösteren ve yeti yitimine sebebiyet veren, hastadan hastaya prognozu değişebilen ve toplumu oldukça etkileyen bir sağlık sorunudur. Şizofreniye ilişkin bazı belirtiler eski çağlardaki Hintçe, Çince ve Yunanca metinlerde bile geçmektedir. Bu çağlarda şizofreni terim olarak yer görmese de dinle çok uğraşma, kendini Tanrı olarak düşünme, öz bakımda azalma gibi tasvirler yapılmıştır (Morrison, çev. 2016; Soygür ve Erkoç, 2007: 1-2). Geleneksel yaklaşımlarda şizofreninin alt tipleri paranoid, katatonik, hebefrenik ya da Tip1, Tip2 gibi belirlenmiş olsa da DSM-5'te bu ayırım kalkmıştır. Bunun nedenleri, hastalık sürecinde alt tipler arası geçişlerin olabilmesi ve bu alt tiplerin hastada bir arada

görülebilmektedir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013; Crow, 1980, akt. Kara ve Türkçapar, 2015: 120; Carpenter ve Stephens, 1979: 493; Morrison, çev. 2016).

Saha ve arkadaşları (2005), yeni çalışmalarda şizofreninin yaşam boyu yaygınlık oranının 1000'de 4,6-9,2 olduğunu bildirmişlerdir. Bununla birlikte Atmaca ve Durat (2016) bu oranın %1 olduğunu belirtmişlerdir.

Toplumun olumsuz inançları bu hastalıkta tedavi arayışını, tedavi aşamasını, ilaca uyumu ve prognozu önemli ölçüde etkilemektedir (Çam ve Bilge, 2013: 97). Şizofreni tanısı almış bireyler iş bulmakta, diğerleriyle yakınlaşmakta güçlük çektiğini ifade etmektedir (Üçok, 1999, akt. Çam ve Bilge, 2013: 97). Üçok, Erkoç ve Ataklı (2001), çalışmalarında pratisyen hekim ve psikiyatrist olmayan diğer hekimler ile bir çalışma yürütmüşler ve bu grupların şizofreni hastalarını tedavide gönülsüz olduklarını, şizofreni hastalarıyla sosyal ilişkilerde problem yaşadıklarını ortaya koymuşlardır (akt. Bilge, 2006: 17). Eker, Öner ve Şahin (2010) ise din görevlileriyle yaptıkları çalışmada din görevlilerinin tutarsız tutumlarının olduğunu, bu grubun şizofreni hastalarına sosyal hayatta olumlu tutumlar sergilerken özel hayatlarında şizofreni hastalarından rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Bir başka çalışmada, halkın şizofreni tanısı almış bireyleri ve hasta yakınlarının hastalarını saldırgan olarak tanımladığı gözlenmiştir (Sağduyu ve ark, 2001: 99-110). Hasta ve hasta yakınları, olumsuz inançlardan kaynaklanan olumsuz tutum ve damgalama nedeniyle hastalık tanısını sakladıklarını, hastalık nedeniyle evlenmeye uygun bireyler olamayacaklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir (Çam ve Bilge, 2013: 97).

1.4. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, psikoloji öğrencilerinin şizofreniye yönelik tutumlarını belirlemektir. Damgalama ile mücadelenin kısa zamanlı olmayan, çözümü kolay olmayan bir problem olduğu ortak bir görüş olsa da, sosyal çevrenin şizofreniyi ve şizofreni sürecini kendi içinde doğal bir şekilde kabul etmesi için öncelikle doğru bilgilendirmelerin yapılması gerekir. Bu bilgilendirmelerin halk, toplum liderleri, tüm sağlık çalışanları, eğitimciler, öğrenciler ve tabi ki hasta yakınlarına yani, toplumun her birimine yapılması gerektiğine inanılmaktadır. Ancak bu şekilde şizofreni tanısı almış bireyler toplumda aktif rol oynayabilir ve yaşamlarını kontrol hakkı elde ederek bireysel özgürlüklerini elde edebilirler (Çam ve Bilge, 2013: 99). Bu bağlamda ileride ruh sağlığı alanında hizmet verecek olan psikoloji öğrencilerinin, toplumda dışlanma ve etiketlenme riski yüksek bir grup olan şizofreni hakkındaki tutumlarını belirlemenin, şizofreniye yönelik farkındalığı artırma ve bilgilendirme çalışmalarına; ayrıca literatürde spesifik olarak psikoloji öğrencilerinin şizofreniye yönelik duygu, düşünce ve davranışlarını belirleyen çok fazla çalışma olmadığı için şizofreniye yönelik araştırmalar açısından alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

1.5. Araştırma Sorusu

Çalışmanın araştırma sorusu "Psikoloji öğrencilerinin şizofreniye yönelik tutumları nasıldır?" olarak belirlenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Psikoloji öğrencilerinin şizofreniye yönelik tutumlarını belirlerken nitel verilere dayalı bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada tek bir durumun holistik bir şekilde incelenmesinden dolayı bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 300-302).

2.2. Katılımcılar

Maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Psikoloji bölümünden 10 gönüllü öğrenci çalışmaya katılmıştır ve veri doyumu ulaşılmıştır. Örnekleme aşamasında katılımcılar arası maksimum çeşitlilik sağlayabilmek adına, şizofreniye yönelik bilgi ve tecrübeleri içeren *psikopatoloji dersi alma ve staj yapma* gibi ayrımlara yer verilmiştir. Böylece amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcılarla görüşülürken tutulan not ve kayıtlarda olduğu gibi raporda da katılımcıların isimlerine yer vermemek adına kodlama sistemi kullanılmıştır. Kodlamanın ilk basamağında P ve/veya S harfleri bulunmakta olup P harfi psikopatoloji dersi almayı, S harfi ise staj yapmayı temsil etmektedir. Her ikisinin de bulunması hem psikopatoloji dersi almayı hem staj yapmayı temsil etmektedir. İkinci basamaktaki rakam ise katılımcıların sınıf düzeyini göstermektedir. Üçüncü basamak K ve E harfleri ile katılımcıların cinsiyetini; son basamaktaki rakam ise kendi cinsiyet grubundaki görüşme sırasını

belirtmektedir. Kodlama bilgileri ve katılımcıların bilgileri Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir. Toplamda 10 katılımcının bilgilerini içeren Tablo 2’de, her sınıf düzeyinden çalışmaya katılan katılımcı sayısı, her sınıf düzeyinde kadın ve erkek katılımcı sayıları, her sınıf düzeyinden kaç kişinin psikopatoloji dersi aldığı, staj yaptığı ve her ikisini birden gerçekleştirdiği bilgileri yer almaktadır.

Tablo 1. Kodlama Bilgileri Tablosu

P: Psikopatoloji dersi almış
S: Staj yapmış
1_: 1. Sınıf
2_: 2. Sınıf
3_: 3. Sınıf
4_: 4. Sınıf
K: Kadın
E: Erkek
_1: Görüşülen 1. Katılımcı
_2: Görüşülen 2. Katılımcı
_3: Görüşülen 3. Katılımcı
_4: Görüşülen 4. Katılımcı

Örnek. PS4K2: Psikopatoloji dersi almış ve staj yapmış, 4. sınıf, görüşülen 2. kadın katılımcı

Örnek. 1E4: 1. sınıf, görüşülen 4. erkek katılımcı

Tablo 2. Katılımcı Bilgileri Tablosu

	Kadın	Erkek	Sadece Psikopatoloji Dersi Alan	Sadece Staj Yapan	Hem Psikopatoloji Dersi alan Hem Staj Yapan	Toplam
1. Sınıf	1	1	-	-		2
2. Sınıf	1	1	-	-		2
3. Sınıf	1	1	2	-		2
4. Sınıf	3	1	1	1	2	4
Toplam	6	4				10

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu formda, çalışmanın amacı, konusu ve görüşme süresi hakkında bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda çalışmanın etik sınırlar çerçevesinde yürütülmesi için katılımın gönüllülüğe dayalı olduğu, katılımcıların istediği zaman çalışmadan ayrılabilceği, alınan tüm not ve kayıtların gizli tutulacağı ve araştırmacının iletişim bilgilerine yer verilmiştir. Yazılı onamda çalışmaya katılım ve devamlılık sağlama, not tutma ve kayıt alma gibi konularda tüm katılımcıların izni alınmıştır. Katılımcıların tutulan notları, alınan kayıtları inceleme ve ayrıca çalışma sonuçları hakkında bilgi edinme haklarının olduğu, bu bağlamda araştırmacı ile iletişime geçebilecekleri sözlü bir şekilde de ifade edilmiştir.

2.3.2. Şizofreniye Yönelik Görüşme Formu

Bu görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Form oluşturulurken Türkiye için geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan “Ruhsal Hastalığa Yönelik İnançlar Ölçeği” (Bilge, 2006) ve “Ruhsal Sorunlu Bireylere Yönelik Toplum Tutumları Ölçeği” (Bağ ve Ekinci, 2006)’nden yararlanılmıştır. Ayrıca görüşme formu hazırlanırken bir uzmandan görüş alınarak da soruların yapısı ve kapsamı geliştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış bir görüşme formudur. Kişilerin şizofreniye yönelik duygularını, düşüncelerini ve dolaylı bir biçimde davranışlarını belirlemeyi hedefleyen 9 sorudan oluşmaktadır. Görüşme sırasında katılımcıların bilgi vermeye istekli olma düzeylerine göre sonda ve ek sorular da sorulmuştur.

2.4. İşlem

Görüşme formu oluşturulduktan sonra Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi’nden 2 psikoloji öğrencisi ile pilot çalışma yapılmıştır. Sonra sınıflarda bilgilendirmeler yapılarak 10 gönüllü katılımcıya

ulaşılmıştır. Görüşme için gün ve saatler ortak bir kararla belirlenmiştir. Görüşmeler okulun sessiz bir sınıfında yapılmıştır ve 90°-120°lik bir açıyla oturma düzeni sağlanmıştır. İlk önce katılımcılara Bilgilendirilmiş Onam Formu verilmiştir. Daha sonra katılımcıya ayrıca sözlü olarak çalışmanın konusu ve amacı hakkında genel bir bilgi verilmiş ve ses kaydı için izin istenmiştir. Görüşmeler ortalama 50 dakika sürmüştür. Veriler 2 haftada toplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Çalışmada nitel veriler toplanmıştır. Öncelikle kodlar belirlenmiş ve bu kodların sıklıklarına bağlı olarak belli temalar elde edilmiştir. Bu temalar da önceden belirlenmiş olan üst temalar ile ilişkilendirilmiştir. Kodlar tutumun bileşenleri olarak belirlenen ana temalar ile ilişkilendirildiği ve bu üç ana temanın dışında farklı bir tema ortaya konmadığı için betimsel analiz yapılmıştır. Elde edilen temalara yönelik 2 öğretim görevlisinden, 1 katılımcıdan ve 1 bağımsız araştırmacıdan geri bildirim alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Ulaşılan Temalar

Yapılan görüşmeler ve alınan geri bildirimler sonucunda 3 ana tema ve 7 alt temaya ulaşılmıştır. Ana temalar tutumu oluşturan duygu, düşünce ve davranış bileşenlerinden oluşmaktadır. Alt temalar ise bu ana temalarla ilişkili olarak sorulara verilen yanıtlardan elde edilmiştir. Elde edilen ana ve alt temaların hepsi Tablo 3'te verilmiştir.

3.1.1. Şizofreniye Yönelik Duygular

Katılımcıların şizofreniye yönelik duygu ana teması iki alt temadan oluşmaktadır. İki alt tema arasında benzer duygular varmış gibi görünse de, duyguların alt sebepleri yönünden bu iki alt tema farklılaşmaktadır. Katılımcıların kendi duygularında, şizofreni tanısı almış kişilerin karşılaşacakları zorluklara yönelik duygu örüntüleri hakimken katılımcıların başkaları için belirledikleri duygularda tehlikeli algılamadan kaynaklı duygu örüntüleri daha baskın görülmektedir.

3.1.1.1. Kendi duyguları

Bu alt tema kişinin şizofreni teşhisi almış birine yönelik duygularını içermektedir. Bu alt temada *üzüntü*, *endişe* ve *merhamet* kodları baskındır ("Toplumun onu dışlayacağını ve birçok zorluk yaşayacağını düşündüğüm için üzülürüm." PS4K2); ("Tedavi sürecinden dolayı gelecek planları gerçekleştiremeyeceği için üzülürüm." 1K4); ("İçimden onlara merhamet etmek geliyor." 2K3).

3.1.1.2. Başkalarının duyguları

Bu alt tema ise kişiye göre, başkalarının şizofreni teşhisi almış birine yönelik duygularını kapsamaktadır. Bu alt temada *üzüntü*, *acıma*, *endişe* ve *korku* kodları oluşturulmuştur ("Sonuçta tedavi sürecinde farklı bir kişi olacak ve ilişkileri bozulacak. Çevredekiler de bundan dolayı acırlar." 1K4); ("Dışardan bakınca herhalde acıma duygusunun onlarda hâkim olacağını düşünüyorum." 2E3); ("Şizofren kişinin onlara zarar vereceğinden çekinip endişe duyarlardı. Anormal olarak bakarlardı ve tehlikelilik durumu olarak görürlerdi." P3K5); ("İnsanlarda aslında bir tehlike algısı olduğu için korkarlardı ve potansiyel suçlu olarak görürlerdi" P4K6).

3.1.2. Şizofreniye Yönelik Düşünceler

Bu ana tema, kişilerin şizofreni hastalığına karşı belli düşünce ve inançlarını içeren 3 alt temadan oluşmaktadır.

3.1.2.1. Diğer hastalıklarla farklılıkları

Bu alt temada kişilerin şizofreniyi psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklarla karşılaştırarak belirttikleri farklar yer almaktadır. Bu farklardan öne çıkanlar *biyolojik temelli* olması, *gerçeklikten kopma* (psikoz) yaşanması, diğer hastalıklara göre daha fazla *damgalanan bir rahatsızlık* olması ve *teşhis-tedavi* olarak farklı uygulamaların olmasıdır ("Genetik yatkınlık çok önemli. Diğer fizyolojik rahatsızlıklara göre damgalanma gibi bir sorun da yaşıyorlardır." P3K5); ("En temel farkı gerçeklikten kopuş olabilir. Ayrıca hem hastalıkla hem de damgalamayla uğraşması nedeniyle de ayrılabilir." S4K1); ("Fizyolojik rahatsızlıklarda daha somut teşhis ve tedavi var. Ama şizofrenide bu yok." 2E3); ("Tedavi olarak baktığımızda, şizofreniyi %100 tedavi edemiyoruz. Sadece belirtilerini, semptomlarını azaltarak sosyal hayata uyumlarını arttırabiliyoruz. Bu açıdan da ayrılıyor." PS4E1).

3.1.2.2. Zarar verme düşüncesi

Bu alt tema kapsamında şizofreni teşhisi almış bireylerin *başkalarına zarar verme-suç işleme olasılığı* ve *suisid olasılığı* yer almaktadır (“Şizofreni teşhisi konmuş insanların cinayet işleme oranı gerçekten yüksek.” P3E2); (“Suç işleme olasılığı her bireyde olduğu kadar, ancak suisidin yüksek olduğunu biliyorum özellikle tedavi aşamasında.” P4K6); (“Gerçeklik algısının bozulması ve davranışları kontrol edememesinden dolayı hem suç olasılığının hem de intihar olasılığının normal popülasyondan daha yüksek olacağını düşünüyorum.” P3K5).

3.1.2.3. Geçmişten getirilen şemalar

Şemalar sorgulanırken katılımcılara şizofreniyle ilgili akıllarında yer eden bir anıyı anlatmaları istenmiştir. Bu anılar *olumlu* ve *olumsuz* şemalar olarak iki kategoride birleşmiştir (“Akıl oyunları filmi var. Aklımda kalan sahne: Bebeğin boğulacağı sahne. Çok korktum. Çok tehlikeli.” P3K5); (“Bir hasta benim resmimi çizmişti ve bana hediye etmişti. İçgörüsü de yüksek bir hastaydı. Beni çok mutlu etmişti.” S4K1); (“İzlediğim bir haberde, şizofreni tanısı konmuş bir genç annesini katletmiş şekildeydi. Bu haberi küçük yaşta görmüştüm ve onlardan korkmaya başlamıştım.” 2K3).

3.1.3. Şizofreniye Yönelik Davranışlar

Çalışmada veri toplama yöntemi görüşme olduğu için doğrudan katılımcıların davranışları gözlemlenememiş ve bu ana tema dolaylı olarak, katılımcıların varsayımsal sorulara verdikleri cevaplar ve tüm görüşme boyunca sergiledikleri jest ve mimikler de düşünülerek belirlenmiştir. Görüşmede şizofreniye yönelik davranışları belirlemek adına varsayımsal sorular, “*Bir çocuğunuz olduğunu ve ona bir bakıcı aradığınızı varsayalım. Görüşmeye gelen kişi bir zamanlar hastanede yatmış bir şizofreni hastası olduğunu ve 10 yıl gibi uzun bir zamandır relaps yaşamadığını ifade ediyor. Ne düşünürsünüz ve ne hissedersiniz?*” ve “*Şizofreni tanısı almış biriyle görüşme fırsatınız olsaydı, ona ne sormak ya da söylemek isterdiniz?*” olarak sorulmuştur.

3.1.3.1. Toplumda bir rol verme

Bu alt temada çoğunlukla çalışma ve evlenme üzerinde durulmuştur. Katılımcılar şizofreni teşhisi konmuş bireylerin evlenmelerine *olumlu*, *olumsuz* ve *içgörü*, hastalığın gidişatı gibi belli *koşullar dahilinde* evlenebilecekleri şeklinde yaklaşmışlardır. Çalışmaları konusunda ise, *tedavi gidişatı ve şiddetine* göre çalışabileceklerini söyleyenler ve *işin türüne* göre çalışabilecekleri üzerinde duranlar olmuştur. İşin türü konusunda fikir beyan edenler ise iletişim gerektirmeyen - stres yükü fazla olan işler ve kişisel özellik - yeteneklerine göre işler olarak ayrılmışlardır. Bu alt temada üzerinde durulan başka bir kod ise katılımcıların iş vermeye yaklaşımlarıdır. Bu noktada katılımcılar *olumlu*ya ve *olumsuz*ya *yatkın* olarak değerlendirilmiştir (“Genel yeteneği ve zekâsına göre işler yapabilirler. İşe almada şizofreni hastası olması eleyici bir nitelik taşıyor benim için. Evlenebilirler ancak evlilik kavramını pek anlayamayabilirler ve uyum sağlamada zorlanabilirler.” 1E4); (“Tedavide ilerleme kaydedildikten sonra evlenebilirler ve çalışabilirler. Kamuda güvenlik ve sağlık sektöründe çalışamazlar. Aşırı stresli işlerde yararlı olamayabilirler.” P3E2); (“Çalışma ve evlenme konusunun hastalığın şiddetine göre değişebileceğini düşünürüm. Çok sağlıklı bir şekilde çocuk yetiştirebilir mi diye düşünüyorum. Aynı zamanda fazla sorumluluk ve açıklık-netlik gerektiren işlerde çok etkin olamazken analitik düşünceyi gerektiren işlerde çalışabilir diye düşünüyorum.” 2E3); (“İşe alırken direkt hayır mı dedim bilmiyorum ama evet demem de çok kolay olmazdı. Dediğim gibi yine bireyi değerlendirmeye, ilaçlarının dozu hakkında belki biraz fikir edinmeye çalışabiliriz. Sonuçta farmakoloji bilgimiz az çok var. Belki yakın çevresiyle, bize söylemediği bir alevlenme dönemi olup olmadığını konuşmak ve belki ikna edilebildiğim bir nokta olurdu ama çok kolay olmazdı.” P4K6).

3.1.3.2. Hastalığın doğası ve içeriğine yönelik sorular sorma

Bu alt tema yine varsayımsal bir soru çerçevesinde oluşmuştur. Kişilerin bu hastalık hakkında merak ettikleri şeyler çoğunlukla hastalığın doğası ve içeriğinden oluşmaktadır (“Halüsinasyonlarını merak ederdim ve onları irdelerdim.” PS4K2); (“Kişinin hastalık öncesi hakkında sorular sorardım ve şu an bunların ne kadarını yapabildiğini sorardım.” PS4E1); (“Gerçeklik algısını sorgulamaya yönelik sorular sorardım.” P3K5).

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışma sonucunda katılımcılar şizofreniye yönelik, kendilerinde belirttikleri duygular ile başkalarında tanımladıkları duyguların farklı seyrettiğini, diğerlerinin şizofreni tanısı konmuş bireyleri daha tehlikeli ve daha çaresiz algıladıkları ve bundan dolayı da acıma, endişe gibi duyguların daha yoğun

yaşandığını belirtmişlerdir. Katılımcılar, şizofreninin diğer hastalıklarla kıyaslandığında en önemli farklarını biyolojik temel, psikoz, damgalama, teşhis ve tedavi olarak sıralamışlardır. Aynı zamanda genel olarak başkalarına zarar verme ve intihar olasılıklarının normal popülasyona göre daha fazla olabileceğini ve bu oranın gerçeklikten kopuş düzeyi, şizofreninin tipi/türü ve hastanın toplumda dışlanma ve damgalanma düzeyi gibi faktörlerden de etkilenebileceğini ifade etmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların şizofreniye yönelik geçmişten getirdiği şemaların olumlu ve olumsuz olduğunu, ancak bu şemaların, katılımcıların bugünkü düşüncelerini tamamen yordamadığını da söylemek gerekmektedir. Katılımcıların şizofreni tanısı almış bireylere toplumda bir rol vermesi konusunda ise evlenmelerine olumlu, olumsuz ve koşullu yaklaşan katılımcılar olduğu; katılımcılarda şizofreni teşhisi konmuş bireylerin, tedavinin gidişatı-şiddetine göre ve işin türüne bağlı olarak çalışabilecekleri görüşlerinin yaygın olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra katılımcıların işe almada daha ikilemde kaldıkları, bir kısmının olumluya bir kısmının ise olumsuz tutumlara yatkın olabilecekleri görülmüştür. Katılımcıların şizofrenide merak ettikleri noktanın ise daha çok şizofreninin doğası ve içeriğine ilişkin olduğu gözlemlenmiştir.

Şizofreninin genetik ve biyolojik temelli bir hastalık olarak görülmesinin korku duygusu, tehlikelilik ve öngörülemezlik inancı ve de sosyal mesafe koyma ile bağlantılı olduğu bulunmuştur (Read, 2013, akt. Magliano, 2014). Ayrıca psikoloji öğrencileriyle yapılan bazı çalışmalarda da öğrencilerin çoğu, şizofreni tanısı almış bireylerin tehlikeli ve öngörülemez olduğunu ayrıca şizofreninin biyolojik ve kimyasal nedenlere bağlanabileceğini belirtmişlerdir (Costanzo ve ark., 2013, akt. Magliano, 2014; Read ve Harré, 2001). Mevcut çalışma, psikoloji öğrencileriyle yapılan bu çalışmalarla belli noktalarda benzerlik göstermektedir. Mevcut çalışmadaki katılımcılarda biyolojik temel vurgusu sıkça yapılırken tehlikeli olma ve öngörülemez davranışlara sahip olma görüşü çok yaygın görülmemektedir. Katılımcılar bu görüşlerin kendilerinde değil çevredeki insanlarda, başkalarında yani toplumun genelinde olduğunu belirtmişlerdir.

Zitrin, Hardest ve Burdock (1976) yaptıkları bir çalışmada taburcu edilen hastaları 2 yıl boyunca gözlemişlerdir. Yaklaşık %22'sinin suç işlediğini, suç oranının 20-29 yaş aralığında fazla görüldüğünü ve hastaların yaklaşık yarısının şizofreni teşhisi almış olduğunu bulgulamışlardır. Hwang ve Segal (1996) çalışmalarında, ruhsal hastalığa sahip bireylerin şiddet içeren suçlarda tutuklanmalarının genel popülasyondan daha yüksek olduğunu ortaya koyarken; Teplin ve arkadaşlarının (1996) kadınlarla gerçekleştirdiği çalışmalarında ruhsal hastalığa sahip bireylerdeki suç oranının normal popülasyondan farklı olmadığı sonucuna varılmıştır. Mevcut çalışmadaki katılımcıların arasında bu görüşleri savunanların olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar ışığında, katılımcıların suç olgusu ile ilgili sorulara genellikle realist bir biçimde yaklaştığı, suçun varlığını reddetmeden ya da suç oranlarını abartmadan ve suç olgusunun nedenlerini tartışarak cevaplar verdiği görülmüştür. Katılımcıların şizofreni teşhisi almış bireylerin intihar oranlarına yönelik düşünceleri ise literatürdeki bazı çalışmalarla örtüşmektedir. Bu çalışmalara örnek vermek gerekirse Atmaca ve Durat (2016), ölüm oranlarının normal popülasyondan 2 kat fazla olduğunu ve şizofrenide intiharın yaygın olduğunu belirtmektedir. Özellikle şizofreni tanısını yeni almış genç erkek hastaların %10' unun intihar ettiği; bununla birlikte şizofrenide, eğitim düzeyinin yüksek oluşunun, daha önceden intihar girişimlerinin olmasının, depresyonla komorbid olmasının ve içgörünün bu noktada risk faktörü olabileceği ifade edilmiştir (Fleischhacker ve ark., 2014: 184; Morrison, çev.2016).

Çam ve Çuhadar (2011)'a göre toplum, ruhsal hastalığa sahip bireylerin toplumdaki rollerini biçimlendirmektedir. Bu biçimlendirmeler ise bireylerin arkadaş, eş, komşu, çalışan olmasını reddeden bir tutumdan, yetersiz ve güvenilmez olduklarına dair inançtan, aileden, öznel deneyimlerden ve medyadan beslenmektedir. Mevcut çalışmadaki katılımcılar ise çoğunlukla şizofreni tanısı almış bireylerin toplumdaki rollerini desteklemekte ancak bir yandan da insanlarla bire bir yapacakları işleri ya da bireylerin evlenmesini değerlendirirken olumsuza daha yatkın olabilecekleri gözlemlenmiştir. Bu ikilemin nedeninin sosyal psikolojinin konusu olan sosyal istenirlik kavramıyla da örtüşebileceği düşünülmüştür. Ayrıca temalarla ilgili görüşleri alınan öğretim görevlilerinden biri, sosyal istenirliğin oldukça doğal olduğunu ifade etmiştir. Ancak katılımcıların okudukları bölüm dolayısıyla Angermeyer ve arkadaşlarının (1998) yaptığı çalışmadaki, ruhsal hastalıklara aşinalık durumunun korku, kaçınma ve tehlikelilik algısını azalttığı sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Ayrıca geribildirimleri alınan öğretim görevlileri ise şizofreniye yönelik, hem bilgi seviyesi hem de tecrübeler nedeniyle sınıf düzeylerinde farklılaşma beklediklerini ancak psikopatoloji dersi almış ve staj yapmış katılımcıların sadece bu özelliklerinden dolayı olumlu tutumlarının olamayabileceğini, aldıkları eğitimin üzerine daha fazla staj yapmaları ve eğitim almaları gerektiğini de belirtmişlerdir.

Bu çalışmada veri toplama yöntemlerinden sadece görüşme yöntemi kullanılması bu çalışmanın sınırlılıklarındandır. Sonraki çalışmalarda veri toplamada çeşitlenmeye gidilmesi daha genelleyici sonuçlara ulaşılması bakımından önerilmektedir.

5. ÖNERİLER

Bu çalışmada, yalnızca psikoloji öğrencilerinin şizofreniye ilişkin tutumları belirlenmiştir. Literatürde psikoloji öğrencilerinin şizofreniye yönelik tutumları üzerine çalışmalar fazla olmadığı için sonraki çalışmalarda bu grubun üzerinde daha çok durulması ve hatta diğer ruh sağlığı çalışanları ve hasta yakınları ile de nitel araştırmaların daha çok yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Şizofreni grubunun toplum, ruh sağlığı çalışanları ve bu çalışma özelinde psikolog adaylarınca da belli etiketlemelere maruz kalması, bu konuda daha çok bilgilendirme çalışmaları yapılmasını gerektirmektedir. Çalışma kapsamında görüşme yapılan bir uzmanın da ifade ettiği gibi, doğru bilgilendirme ve farkındalık bu hastalık grubunda oldukça önem taşımaktadır. Magliano (2014)'nın tıp ve psikoloji öğrencileriyle yaptığı çalışmada şizofreniye ilişkin bilgilendirmeler yapmanın öğrencilerin tutumlarını değiştirip değiştirmediğine odaklanılmıştır. Müdahale sonucunda öğrencilerin daha olumlu tutumlar geliştirdikleri bulgulanmıştır. Bu örnek çalışmadan da yola çıkarak, şizofreniye yönelik eylem araştırmalarının yapılmasının da farkındalık düzeyi ve bilgi seviyesini arttırabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Angermeyer, M.C., Matschinger H. ve Corrigan, P. W. (1997). Social distance towards the mentally ill: Results of representative surveys in the Federal Republic of Germany. *Psychol Med*, 27, 131-141.
- Arslandaş, H., Gültekin, B. K., Söylemez, A. ve Dereboy, F. (2010). Bir üniversite hastanesi psikiyatri polikliniğine ilk kez başvuran hastaların damgalamayla ilgili inanç, tutum ve davranışları. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 11(1), 11-17.
- Atmaca, G. D. ve Durat, G. (2016). Şizofreni hastalarında intihar ve depresyon. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 51-55.
- Bağ, B. ve Ekinci, M. (2006). Ruhsal sorunlu bireylere yönelik toplum tutumları ölçeğinin Türk toplumunda geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 63-83.
- Bilge, A. (2006). *Ruhsal hastalığa yönelik inançlar ölçeği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Bhugra, D. (1989). Attitudes towards mental illness A review of the literature. *Acta Psychiatr Scand*, 80, 1-12.
- Carpenter, W. T., Stephens, J. H. (1979). An attempted integration of information relevant to schizophrenia subtypes. *Schizophr Bull*, 5, 490-506.
- Corrigan, P. W. (1998). The impact of stigma on severe mental illness. *Cognitive and Behavioral Practice*, 5, 201-222.
- Çam, O. ve Bilge, A. (2013). Türkiye'de ruhsal hastalığa / hastaya yönelik inanç, tutum ve damgalama süreci: Sistemantik derleme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(2), 91-101.
- Çam, O. ve Çuhadar, D. (2011). Ruhsal hastalığa sahip bireylerde damgalama süreci ve içselleştirilmiş damgalama. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(3), 136-140.
- Eker, F., Öner, Ö. ve Şahin, S. (2010). Din görevlilerinin şizofreniye ilişkin bilgi ve tutumları (Düzce Örneği). *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 1(2), 63-70.
- Fleischhacker, W. W., Kane, J. M., Geier, J., Karayal, O., Kolluri, S., Eng, S. M., ... & Strom, B. L. (2014). Completed and attempted suicides among 18,154 subjects with schizophrenia included in a large simple trial. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 75(3), 184-190.
- Hwang, S. D. ve Segal, S. P. (1996). Criminality of mentally ill in sheltered care: Are they more dangerous?. *Int J of Law and Psychiatry*, 19(1), 93-105.
- Kara, N. ve Türkçapar, M. H. (2015). Şizofreni alttıplerinin geçerliliği: Karşılaştırmalı bir çalışma. *Klinik Psikiyatri*, 17, 119-128.

- Lauber, C. ve Rössler, W. (2007). Stigma towards people with mental illness in developing countries in Asia. *International Review of Psychiatry*, 19(2), 157-178.
- Magliano, L., Read, J., Sagliocchi, A., Oliviero, N., D'Ambrosio, A., Campitiello, F., ... & Patalano, M. (2014). "Social dangerousness and incurability in schizophrenia": Results of an educational intervention for medical and psychology students. *Psychiatry research*, 219(3), 457-463.
- Malla, A. ve Shaw, T. (1987). Attitudes towards mental illness: The influence of education and experience. *The International Journal of Social Psychiatry*, 33(1), 33-41.
- Morris, C.G. (2002). *Psikolojiyi anlamak: Psikolojiye giriş* (1. Baskı). H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Morrison, J. (2016). *DSM-5'i kolaylaştıran klinisyenler için tanı rehberi* (1. Baskı). H. Uğur Kural, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2014).
- Read, J. ve Harré, N. (2001). The role of biological and genetic causal beliefs in the stigmatisation of 'mental patients'. *Journal of Mental Health*, 10(2), 223-235.
- Sağduyu, A., Aker, T., Özmen, E., Ögel, K. ve Tamar, D. (2001). Halkın şizofreniye bakışı ve yaklaşımı üzerine bir epidemiyolojik araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(2), 99-110.
- Saha, S., Chant, D., Welham, J. ve McGrath, J. (2005) A systematic review of the prevalence of schizophrenia. *PLoS Med*, 2(5), e141.
- Soygür, H. ve Erkoç, Ş. (2007). Şizofreni kavramına tarihsel bir bakış. *Şizofreni ve Diğer Psikotik Bozukluklar*. (1. Baskı) içinde (1-13). Ankara: Tuna Matbaası.
- Taşkın, E. O. (2007). Ruhsal hastalıklara yönelik tutumlar ve damgalamayı etkileyen etmenler. *Stigma ruhsal hastalıklara yönelik tutumlar ve damgalama* (1. Baskı) içinde (s. 73-114). İzmir: Meta Basım Matbaacılık.
- Teplin, L. A., Abram, K. M. ve McClelland, G. M. (1996). Prevalence of psychiatric disorders among incarcerated women. *Arc Gen Psychiatry*, 53, 505-512.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- WHO. *Mental health: New understanding; new hope*. WHO, Geneva. The world health report, 2001.
- Zitrin, A., Hardesty, A. S., Burdock, E. I., & Drossman, A. K. (1976). Crime and violence among mental patients. *The American Journal of Psychiatry*, 133(2), 142-149.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Korkmaz, E. (2018). "The Influence of Physical Environment Quality on Risk Perception in Jewelry Stores", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 204-212

Anahtar Kelimeler: Fiziksel Çevre Kalitesi, Finansal Risk Algısı, Sosyal Risk Algısı, Kuyumcu

Keywords: Physical Environmental Quality, Financial Risk Perceptions Social Risk Perception, Jewellery Store.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

KUYUMCU MAĞAZALARINDA FİZİKSEL ÇEVRE KALİTESİNİN RİSK ALGISINA ETKİSİ

The Influence of Physical Environment Quality on Risk Perception in Jewellery Stores

Erdoğan KORKMAZ

Bandırma Onyeddi Eylül University, Social Sciences Institute, Business and Administration Ph.D. Student,
erdogankorkmaz@ogr.bandirma.edu.tr Balıkesir/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
28.06.2018

Revize Tarihi
15.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Fiziksel çevre kalitesi, perakende satış mağazalarında tüketicilerin satın alma kararını etkileyen önemli bir pazarlama faktörüdür. Kuyumcu mağazalarında değerli ürünlerin alışverişinin yapılması, tüketicilerin finansal ve sosyal risk algılarını etkilemektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı kuyumcu mağazalarında fiziksel çevre kalitesinin finansal ve sosyal risk algısı üzerindeki etkisini belirlemektir. Araştırma kuyumcu mağazalarından alışveriş yapan 287 kişi üzerinde kolayda örnekleme yoluyla internet ortamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri e- anket yoluyla elde edilmiştir. Verilere güvenilirlik, geçerlik ve normal dağılım testleri uygulanmış ve hipotezler yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre fiziksel çevre kalitesi finansal risk algısını pozitif yönde etkilerken, sosyal risk algısını negatif yönde etkilemektedir. Araştırmanın sonunda bulgular yorumlanmış ve tartışılmıştır.

ABSTRACT

The physical environment quality is an important marketing factor affecting consumers' purchasing decisions in retail outlets. The exchange of valuable products in jewelry stores affects consumers' financial and social risk perceptions. In this context, the aim of the research is to determine the effect of physical environment quality on financial and social risk perception in jewelry stores. The research was carried out by sampling on 287 people who shop at jewelry stores on the internet. Survey data were obtained through e-survey. Reliability, validity and normal distribution tests were applied to the data, and the hypotheses were analyzed by the structural equation model. According to the results of the research, physical environment quality affects the financial risk perception in the positive direction and affects the social risk perception in the negative direction. At the end of the study, findings were interpreted and discussed.

1. INTRODUCTION

The jewelry sector is one of the important sectors with its own unique processes. While the various forms of money in many sectors are the ultimate financial unit, in the jewelry sector, the carat, milligrams and gram units function as a currency. Although gold and silver are the most used products as the main raw material in the jewelry sector, foreign exchange transactions can also be realized. Turkey (along with India, China, USA and Russia), in terms of gold jewelry market size, is among the five largest markets. It is also among the top three countries in production with India and Italy. There are about 5 thousand producers and 35 thousand retail outlets (www.dogaka.gov.tr, 2015).

The physical environment is one of the most suitable marketing tools for retailers and is becoming a part of consumer goods by providing important tips for consumers in jewelry stores. Consumers prefer jewelry stores to get pleasure from the properties of valuable products and to provide economic benefits. The product sold for this purpose is placed in an area characterized by certain sensory qualities. These sensory qualities can be found in the space itself or can be designed by the vendor according to the space. Consumers' perception of a particular feature of this space is driven by remarkable, misleading and reminiscent methods. Thus, the perceived quality of the physical environment increases the purchasing probabilities by affecting the information and emotional states of consumers (Kotler, 1973).

The perceived risk has a strong influence on consumer behavior, as consumers are more motivated to avoid errors than to benefit from purchasing. It has been determined that high value products are more risky than low value products in researches. In addition, the financial risk perceived by consumers in expensive products is more important than other risk types (Mitchell, 1999). High price of precious metals and stones, price fluctuations in national and international markets affect consumers' financial risk perception in jewelery stores. In addition, the social risk perception of consumers in jewelery stores is also affected because valuable products appeal to different consumer social classes and lifestyles (Mitchell, 1999, Kotler, 1973).

It is seen in the literature that the risk perceptions of food and non-food products with low cost, low participation by consumers and minimum risk are examined in the literature. However, these studies do not adequately measure the risk perception. If the risk is below a certain limit, the perceived risk theory has little explanation power (Carmen, 2007, Mitchell, 1999). As a result, it is clear that there is a lack of research and need for high value products. This study aimed at filling this gap aims to reveal the effect of physical environment quality in jewelery stores on consumers' financial and social risk perception.

2. LITERATURE VIEW

2.1. Physical Environment Quality

In the literature, studies on the effect of the physical environment on consumer behaviors first appeared in the 1960s. However, Kotler (1973) was the first to use and define the term physical environment (atmosphere) (Turley & Milliman, 2000). Kotler (1973) defined the atmosphere as conscious design of the physical environment in order to create certain effects on consumers. Because it is rich in physical environment hints, consumers prior to the purchase usually seek concrete signs to get an idea of the talent and quality of the business (Baker, Levy & Parasuraman, 1994; Bitner, 1992). As a result, the atmosphere affects purchasing decision by creating certain emotional effects on consumers (Kotler, 1973).

The ability to influence the behavior of the atmosphere and create an image is more evident in service businesses such as hotels, restaurants, professional offices, banks, retail outlets and hospitals (Baker, Grewal, & Parasuraman, 1994; Bitner, 1992). In these enterprises, the place where the service is produced can not be hidden and can strongly influence the perceptions of the customers' service experience. Since the service is generally produced and consumed at the same time, the consumer usually experiences the total service in the physical facility of the business (Bitner, 1992). For this reason, in some cases, the service may be more effective than the physical environment or the atmosphere service itself (Kotler, 1973). On the other hand, the atmosphere in service enterprises affects the satisfaction, productivity and motivation of employees who interact with customers (Baker, Berry and Parasuraman, 1988).

According to Kotler (1973), the atmosphere is assessed by consumers through sight, hearing, smell and touch. The dimensions of the atmosphere related to visibility are color, brightness, size and shape; the dimension of related to hearing is sound; the dimensions of related to smell are odor and freshness, and the dimensions of related to touch are softness, smoothness and temperature. However, the atmosphere can not be judged by taste (Kotler, 1973). Baker (1986) explores the physical environment of retailing enterprises in three categories as design factors (spatial layout, furniture, colors, etc.), social factors (spatial layout, furniture, colors, etc.), and environmental factors (heat, lighting, music etc.) (Baker & Cameron, 1996, Koç, 2017). Berman and Evans (1995), on the other hand, distinguish atmospheric stimuli or items in five categories as out-of-store, general interior, layout and design variables, purchasing points and decoration variables and human variables (Han & Ryu, 2009; Turley & Milliman, 2000).

2.2. Perceived Risk

The concept of perceived risk was first introduced in the marketing literature to explain consumer behavior by Bauer and his colleagues at Harvard Business School in the 1960s (Snoj et al., 2004; Stone & Grønhaug, 1993). The perceived risk, according to Baur (1960), is the uncertainty felt in relation to the possible negative consequence of using a product or service. In other words, perceived risk is a combination of negative consequences and uncertainty (Featherman & Pavlou, 2003). Bauer (1960) emphasizes that the perceived risk is a personally perceived risk and does not equal the risk in the real world (Mitchell, 1999). The perceived risk, according to Cunningham (1967), is the magnitude of the potential damage if the outcome of the action is not feasible and the person feels certain that the

outcome of the action will not be positive (Lee, 2009). Peter and Ryan (1976) identified perceived risk as a personal loss expectation about purchasing and an obstacle in front of buying behavior (Featherman & Pavlou, 2003, Sweeney et al., 1999).

When the perceived risk falls below the acceptance level of the individual, it has little effect on the intended behavior and can be ignored (Greatorex & Mitchell, 1993). On the other hand, if the consumer considers the risk too high, they may postpone purchasing the product or service or give up completely without purchasing it (Cunningham et al., 2005). Generally perceived risk is an effect that occurs in the first stages of the consumer buying process (Murray, 1991). Consumers first perceive risk when they need a product or service. When risk is perceived to be high, risk mitigation strategies are implemented (trusting personal recommendations, asking for additional information about a product or service, choosing national brands, and choosing products and services with guaranteed certificates, etc.) (Cunningham et al., 2005).

Consumer behavior researchers examine the perceived risk to assess the products and services and to perceive the purchase decision in a six-dimensional structure including performance risk, financial risk, physical risk, social risk, time risk and psychological risk (Jacoby & Kaplan, 1972). However, these dimensions vary according to product and service (Featherman & Pavlou, 2003). The perceived risk type definitions are briefly mentioned below (Laroche, 2004; Lee, 2009).

Performance risk: After being purchased, a product is likely to be defective and defective.

Financial risk: The possibility of loss of money as a result of the purchase of a product.

Physical risk: After being purchased, the probability that a product threatens human health.

Social risk: After being purchased a product, the possibility of loss of reputation/friendship offered to a consumer by other consumers.

Time risk: The possibility of wasting time and effort when buying a product.

Psychological risk: The possibility of loss of self-esteem as a result of the purchase of a product.

2.3. Relationship between Physical Environment Quality and Perceived Risk

In the marketing sector, consumers are either buying products that are tangible or services that are abstract (Koernig, 2003). According to Zeithaml (1981), consumers' attempts to receive services increase the level of risk they perceive. As perceived risk increases in purchasing, consumers are increasingly interested in having information about the product or service (Murray, 1991). For this reason, one of the most important factors for consumers to make purchasing decisions is the physical environment. The physical environment is a controllable source of information (Kotler, 1973). In general, the physical environment influences consumers' tendency to purchase by providing concrete information as well as providing shopping experience and development for consumers. For this reason, consumers try to reduce the risk by obtaining information about products and services through the physical environment (Koernig, 2003).

In the literature, it is seen that some studies reveal the effect of the physical environment on the consumers. In the study of Bitner (1992), one of the leading studies on the conceptualization of the physical environment, it was stressed that the physical environment affects the emotions, beliefs and psychological conditions of employees and consumers. Baker and Cameron (1996) argued that concrete tangles in the physical environment has a significant effect on the emotions of consumers who tend to get service. Hightower Jr, Brady & Baker (2002) found that the physical environment affect the purchasing behavior of consumers in hedonic service consumption. Han & Ryu (2009) found that the physical environment in the restaurant industry affects customer satisfaction and loyalty. Tsaour et al. (2015) found that atmospheres and aesthetic labor in restaurants influence consumers' positive feelings and purchasing intentions. Ali & Amin (2014) found that the physical environment elements in the hotels affect the positive feelings and purchasing intentions of the customers.

In a majority of risk researches on product and service purchases, the risk perception in services is higher than the risk perception in the product purchasing process because of the basic features such as intangible, heterogeneity, inseparability and perishability that make the service difficult to evaluate and cause uncertainty in consumers (Carmen, 2007; Mitchell, 1999). However, Laroche et al. (2004) found that services do not always perceived as more risky than products. While acknowledging that abstractity increases risk perception, they have argued that the cause of risk perception is mental intangible rather than physical intangible. As a result, a mental intangible product (eg music software)

can be found to be more risky than certain mental tangible services (electronic banking services). Sweeney et al. (1999) found negative relationship between technical and functional quality of service and financial risk perceptions in their study of the retail sector. Garretson & Clow (1999) found negative relationship between service quality and perceived risk in their study of the dental industry. Chen & Chang (2005) found that physical environment quality does not affect financial risk in the banking sector, and that the most important dimension influencing social risk is physical environment quality. Chang & Chen (2008) found that retail website quality does not affect perceived risk, and website branding negatively affect perceived risk in their study. Wu et al. (2011) found that the pharmacy physical environment and service quality negatively affect the risk perception of consumers. Erdoğan & Aksoy (2013) found that physical environment quality negatively affects financial and social risk in the banking sector.

According to the above explanations, the following hypotheses can be developed:

H1.The perception of physical environmental quality in jewelry stores significantly affects the perception of financial risk.

H2.The perception of physical environment quality in jewelry stores significantly affects the social risk perception.

3. METHOD

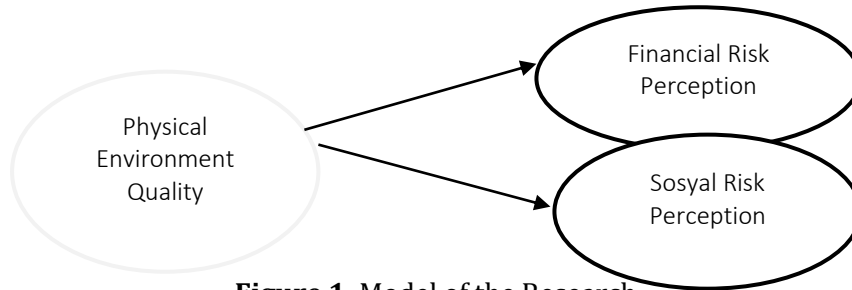

Figure 1. Model of the Research

The aim of this study is to determine the effect of physical environmental quality on the perceived financial and social risk perceptions of consumers in jewelry stores. For this purpose, the model of the research is shown in Figure 1.

3.1. Sampling

This research has been carried out with easy sampling method on the users in a certain group of social media who shop from jewelry stores. The data of the study were obtained via e-questionnaire. The e-questionnaire was applied to all users aged 18 years and over with open access and 287 users answered the questionnaire. For this reason, 287 questionnaires have been included in the analysis.

3.2. Data Collection Tools and Techniques

The questionnaire applied to participants consists of demographic information, physical environmental quality scale, financial risk scale and social risk scale. SERVQUAL and SERVPERF scales are widely used to measure service quality in the literature. When comparing two scales, SERVQUAL scale measures expectation and perception, whereas SERVPERF scale measures only perception (Koç, 2017). For this reason, the physical features dimension of the SERVPERF scale developed by Cronin and Taylor (1992) was adapted to investigate in order to measure participants' perceptions of physical environmental qualities. The financial and social risk scale developed by Stone and Gronhaug (1993) and used by Koçoğlu (2016) in order to measure the participants' financial and social risk perceptions was adapted. The expressions in the scales were directed to the participant via 5-point Likert-type scales (1 = Absolutely not, 2 = Not agreeable, 3 = Undecided, 4 = Agree and 5 = Completely agree).

3.3. Reliability, Validity and Normality Tests

In the cronbach alpha reliability analysis conducted to test the reliability of the scales, the cronbach alpha reliability coefficient of the physical environment quality scale is 0,821, the cronbach alpha reliability coefficient of the financial risk perception scale is 0.66, and the cronbach alpha reliability coefficient of the social risk perception scale is 0,728.

Table 1. Cronbach's alpha Values of Scales

SCALES	Cronbach's alpha
Physical Environment Quality (FEQ)	0,821
FEQ1. Jewelers have modern contemporary equipment.	
FEQ2. The jewelers' building and the interior look nice.	
FEQ3. Jewelers' employees look clean and smooth.	
FEQ4. The goods and supplies used by the jewelers during the service appear pleasant.	0,66
Financial Risk Perception (FRP)	
FRP1. I am worried about damaging the result of the transaction I have made in the jewelery (according to other traders).	
FRP2. I expect to fulfill the financial value of the transaction I have done in the jewelery.	0,728
FRP3. I worry about wasting my financial products while trading in the jewelery	
Sosial Risk Perception (SRP)	0,728
SRP1. I am worried about the possibility that my friends think I'm showing off when I trade in the jewelery.	
SRP2. I am worried that my friends do not give me credit when I trade in the jewelery.	
SRP3. I am worried about being treated as fools by my friends because I'm trading in the jewelery.	

Confirmatory factor analysis (CFA) is required to determine whether the original structure of previously used scales is compatible with the data collected in the study (Gürbüz and Şahin, 2017). For this reason, CFA was applied in order to determine the construct validity of the scales in the study. In this context, a one-factor CFA for the physical environmental quality scale was made. It is found that the values of CMIN / df (4,102), CFI (0,985), GFI (0,985), NFI (0,949) and AGFI (0,926) are within the threshold limits and RMSEA (0,104) is not within the threshold limits It was observed. After the modification, the analysis was repeated. After the analysis, it was found that the values of CMIN / df (0,205), CFI (1,000), GFI (1,000), AGFI (0,996), NFI (0,999) and RMSEA (0,000). According to these results, the data collected in the study are in good agreement with the quality of physical service quality.

Later, first level CFA was applied to financial and social risk perception scales. It was found that the values of the model adaptation index are good (CMIN / df = 2,735, CFI = 0,966, GFI = 0,976) and acceptable (AGFI = 0,936, NFI = 0,949 and RMSEA = 0,078). According to these results, data collected in the study were found to be in conformity with the financial and social risk scales used.

To determine which type of test to apply to test hypotheses, normality tests for variables were performed (Gürbüz and Şahin, 2017). In the normality test, the values of skewness and kurtosis values at -1.5 and +1.5 indicate that the variables have normal distribution (Tabachnick & Fidell, 2013). As a result of the analysis, physical environmental quality, financial risk, and social risk perception variables were found to be in skewness (-0,894, -0,799 and 1,025) and kurtosis values (1,009, 0,993 and 1,181) -1,5 and +1,5 respectively. According to these results, it has been found appropriate to apply the structural equation model to test hypotheses.

4. RESULT

4.1. Demographic Findings

Table 2. Demographic Findings

	<i>Frequency</i>	<i>Percent (%)</i>		<i>Frequency</i>	<i>Percent (%)</i>
Gender			Education		
Male	113	39,4	Prime Education	3	1
Female	174	60,6	High school	19	6,6
Age			Associate	36	12,5
18-25	57	19,9	Undergraduate	134	46,7
26-34	127	44,3	Graduate	95	33,1
35-44	86	30	Employment		
45-54	15	5,2	Public	185	64,5
55+	2	0,7	Private	43	15
Marital Status			Unemployed	59	20,6
Married	155	54	Preference		
Unmarried	132	46	Buying	222	77,4
Income (TL)			Selling	65	22,6
0-999	44	15,3			
1000-1999	22	7,7			
2000-2999	29	10,1			
3000-3999	98	34,1			
4000-4999	63	22			
5000+	31	10,8			

As shown in Table 2, the number of men is 113 and the number of women is 174. The number of people in the age range 18-25 is 57, the number in the age range 26-34 is 127, the number in the age range 35-44 is 86, the number in the age range 45-54 is 15 and the number in the age 55 and over is 2. The number of married people is 155 and the number of unmarried is 132. The number of those who have 0-999 tl income are 44, the number of those who have 1000 -1999 tl income are 22, the number of those who have 2000-2999 tl income are 29, the number of those who have 3000-3999 tl income are 98, the number of those who have 4000-4999 tl income are 63, the number of those who have 5000 TL and above income are 31. The number of those who have primary education degree are 3, the number of those who have high school degree are 19, the number of those who have associate degree graduates are 36, the number of those who have undergraduate degree are 134 and the number of those who have PhD a master degree are 95. The number of people working in the state sector is 15, the number of people working in the private sector is 43, and the number of people who do not work at all is 59. Generally, the number of those who prefer the jewellery store for purchase is 222 and the number of those who prefer the jewellery store for sale is 65.

4.2. Descriptive Statistics and Correlation Analysis

The correlation analysis for examining the relationship between variables is shown in table 3.

Table 3. Descriptive Statistics and Correlation Analysis

Variables	Mean	Standart Dev.	1	2	3
FEQ	3,6202	0,75169	1		
FRP	3,9733	0,78376	0,130*	1	
SRP	1,8328	0,78093	-0,135*	0,08	1

*P<0,05

According to the correlation analysis result in Table 3, there are significant and weak positive correlation ($r=0,130$, $p<0,05$) between physical environmental quality and financial risk perception

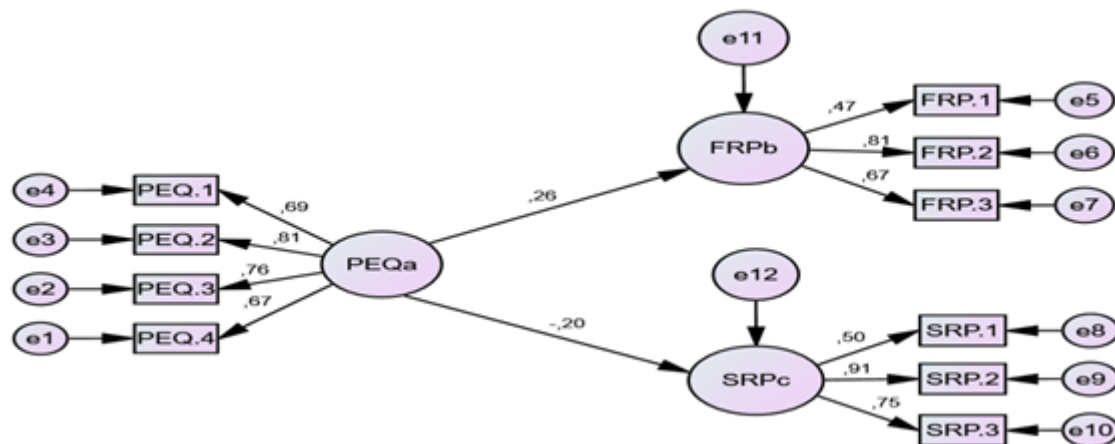
and significant and weak negative correlation ($r=0,130$, $p<0,05$) between physical environmental quality and social risk perception.

4.3. Hypothesis Testing

Before testing the hypotheses, model fit values were examined to determine whether the model of the research was consistent with the collected data. It was found that the values of the model fit index were good (CMIN / dF = 1,775, CFI = 0,969, GFI = 0,960) and acceptable (AGFI = 0,934, NFI = 0,933 and RMSEA = 0,052). According to these results, it was determined that the data gathered in the research comply with the model of the research. Later, the Structural Equation Model (SEM) was used to test hypotheses. Figure 2 shows the hypothesis test results.

According to the analysis in Figure 2, physical environmental quality affects the financial risk perception significantly and positively and affects the social risk perception significantly and negatively. According to this result, H1 and H2 are accepted.

Figure 2. Structural Model of the Research

5. CONCLUSION and DISCUSSION

In this study, the effect of physical environment quality on the financial and social risks perceived by consumers on valuable products was investigated in jewellery stores. The sample of the research is composed of 287 internet products users who buy and sell from jewellery stores. In order to measure the physical environment quality perceived by the consumers was used the physical characteristics subscale of SERVPERF scale and in order to measure the perceived risk of consumers was used the financial and social risk subscale scale, which is more related to the valuable products. Structural equation model was used to test hypotheses developed in the research.

According to the results of the analyzed data, the perceived physical environmental qualities in jewellery stores affect the financial risk perception in the positive direction and affect the social risk perception in the negative direction. In other words, as the perceived physical environmental quality increases, the perceived financial risk increases while the perceived social risk decreases. There are some studies in the literature that examine the relationship between the perceived quality and risk perception, but the studies investigating the dimensional relationship of these variables are very limited. The result of this research does not coincide with the studies of Erdoğan & Aksoy (2013) and Chen and Chang (2005), who conducted the research in terms of physical environment quality and financial risk relation. However, it overlaps with the studies of authors in terms of the relationship between physical environment quality and social risk perception.

When the studies investigating the relationship between perceived quality and perceived risk are examined, perceived risk decreases as perceived quality increases. However, the impact of the quality of the physical environment on consumer behavior is more pronounced in some service establishments and retail outlets, and less pronounced in some (Bitner, 1992). Similarly, the risk perception is higher in some products and less in others. In addition, financial risk is especially important in valuable and expensive products (Mitchell, 1999). In this research, only the effect of physical environment quality on the financial risk and social risk perception was investigated in

jewelry stores. Other aspects of the SERVPERF service quality model in jewelry stores and studies on risk perception may lead to a different outcome, especially in terms of financial risk.

REFERENCES

- Ali, F. & Amin, M. (2014) 'The Influence of Physical Environment on Emotions, Customer Satisfaction and Behavioural Intentions in Chinese Resort Hotel Industry', *J. Global Business Advancement*, 7(3):249-266.
- Baker, J., Berry, L. L., & Parasuraman, A. (1988). "The Marketing Impact of Branch Facility Design", *Journal of Retail Banking*, 10: 33-42.
- Baker, J. & Cameron, M. (1996). "The Effects of the Service Environment on Affect and Consumer Perceptions of Waiting Time: An Integrative Review and Research Propositions", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 24(2):338-49.
- Baker, J., Grewal, D., & Parasuraman, A. (1994). "The Influence of Store Environment on Quality Inferences and Store Image", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 22: 328-339.
- Bitner, M. J. (1992). "Servicescapes: The Impact of Physical Surroundings on Customers and Employees", *Journal of Marketing*, 56: 57-71.
- Carmen, P. C. (2007). "Perceived Risk on Goods and Service Purchases". *EsicMarket*, 129:183-199.
- Chang, H.H. & Chen, S.W.(2008). "The Impact of Online Store Environment Cues on Purchase Intention: Trust and Perceived Risk as a Mediator", *Online Information Review*, 32 (6):818-841. <https://doi.org/10.1108/14684520810923953>
- Chen, T. Y. & Chang, H.S. (2005). "Reducing Consumers' Perceived Risk Through Banking Service Quality Cues in Taiwan," *Journal of Business and Psychology*, 19(4): 521-540.
- Cunningham, L. F., Gerlach, J.H., Harper, M. D. & Young, C.E. (2005). "Perceived Risk and the Consumer Buying Process: Internet Airline Reservations", *International Journal of Service Industry Management*, 16 (4):357-372. <https://doi.org/10.1108/09564230510614004>
- DOĞAKA, Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, <http://www.dogaka.gov.tr>
- Erdoğan,E., & Aksoy, R. (2013). " Hizmetlerde Tüketicilerce Algılanan Riskin Algılanan Kalite Üzerindeki Etkisi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2):121-150.
- Featherman M. S. & Pavlou, P.A. (2003). "Predicting E-Services Adoption: a Perceived Risk Facets Perspective", *Int J Hum Comput Study* .59(4):451-74.
- Fidell ,S. & Tabachnick, B. (2013). "Aircraft Noise-Induced Awakenings are More Reasonably Predicted from Relative than from Absolute Sound Exposure Levels", *The Journal of the Acoustical Society of America*, 134: 3645. <https://doi.org/10.1121/1.4823838>
- Garretson, J. A. & Clow, K.E. (1999). "The Influence of Coupon Face Value on Service Quality Expectations, Risk Perceptions and Purchase Intentions in the Dental Industry", *Journal of Services Marketing*, 13(1): 59-72. <https://doi.org/10.1108/08876049910256122>
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2017). "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri", Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Han, H.S., & Ryu, K. (2009). "The Roles of the Physical Environment, Price Perception, and Customer Satisfaction in Determining Customer Loyalty in The Family Restaurant Industry", *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 33(4): 487-510.
- Hightower Jr, R., Brady, M. K. & Baker, T. L. (2002). "Investigating the Role of the Physical Environment in Hedonic Service Consumption: an Exploratory Study of Sporting Events", *Journal of Business Research*, 55(9) :697-707.
- Jacoby, J. & Kaplan, L.B. (1972). "The Components of Perceived Risk", in Venkatesan, M. (Ed.), *Proceedings of the 3rd Annual Conference of the Association for Consumer Research*, Association for Consumer Research, College Park, MD, 382-93.
- Koernig, S. K. (2003). "E-Scapes: The Electronic Physical Environment and Service Tangibility", *Psychology & Marketing*, 20(2): 151-167. <https://doi.org/10.1002/mar.10065>
- Koç, E. (2017). "Hizmet Pazarlaması ve Yönetimi: Global ve Yerel Yaklaşım". İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

- Koçoğlu, C. M. (2016). "Risk Algısının Yeniden Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Havayolu Sektöründe Bir Araştırma", *Akademik Bakış Dergisi*, 57:246-163.
- Kotler, P. (1973). "Atmospherics as a Marketing Tool", *Journal of Retailing*, 49(4): 48-64.
- Laroche, M., McDogall, G.H.G., Bergeron, J. & Yang, Z. (2005). "Exploring How Intangibility Affects Perceived Risk", *Journal of Service Research*, 6 (4) :373-389. <https://doi.org/10.1177/1094670503262955>
- Lee, M.C. (2009). "Factors influencing the Adoption of Internet Banking: An integration of TAM and TPB with Perceived Risk and Perceived Benefit", *Electronic Commerce Research and Applications*, 8 :130-141.
- Mitchell, V. W. (1999). "Consumer Perceived Risk: Conceptualisations and Models", *European Journal of Marketing*, 33 (1/2):163-195. <https://doi.org/10.1108/03090569910249229>
- Mitchell, V. W., & Greator, M. (1993). "Risk Perception and Reduction in The Purchase of Consumer Services", *The Services Industries Journal*, 13:179-200.
- Murray, K. B. (1991). "A Test of Services Marketing Theory: Consumer Information Acquisition Activities", *Journal of Marketing*, 55: 10-25.
- Snoj, B., Korda, A. P., Mumel, D. (2004). "The Relationships Among Perceived Quality, Perceived Risk and Perceived Product Value", *Journal of Product & Brand Management*, (13) 3:156-167. <https://doi.org/10.1108/10610420410538050>
- Stone, R. N. & Grønhaug, K. (1993). "Perceived Risk: Further Considerations for the Marketing Discipline", *European Journal of Marketing*, 27(3):39-50. <https://doi.org/10.1108/03090569310026637>
- Sweeney, J.C., Hausknecht, D. & Soutar, G.N. (1999). "The Role of Perceived Risk in the Quality-Value Relationship: a Study in a Retail Environment", *Journal of Retailing*, 75(1): 77-105.
- Tsaur, SH., Luoh, HF. & Syue, SS. (2015). "Positive Emotions and Behavioral Intentions of Customers in Full-Service Restaurants: Does aesthetic labor matter?", *International Journal of Hospitality Management*, 51: 115-126. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2015.08.015>
- Turley, L. W. ve Milliman, R.E. (2000). "Atmospheric Effects on Shopping Behavior: A Review of the Experimental Evidence", *Journal of Business Research*, 49: 193-211, [http://dx.doi.org/10.1016/S0148-2963\(99\)00010-7](http://dx.doi.org/10.1016/S0148-2963(99)00010-7)
- Wu, P. C S., Yeh, G. YY. & Hsiao, C.R. (2011). "The Effect of Store Image and Service Quality on Brand Image and Purchase Intention for Private Label Brands", *Australasian Marketing Journal*, 19(1): 30-39.

Ergören, B. Aşçı, T. ve Akkurt, A. (2018). "Sürdürülebilir Rekabetin Anahtarı: Endüstriyel Tasarım", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 213-236

Anahtar Kelimeler: Endüstriyel Tasarım, Makine İmalat, Eğitim, Endüstriyel Tasarımcı

Keywords: : Industrial Design, Machine Manufacturing, Education, Industrial Designer

Makale Türü: Araştırma Makalesi

SÜRDÜRÜLEBİLİR REKABETİN ANAHTARI: ENDÜSTRİYEL TASARIM*

Key of Sustainable Competition: Industrial Design

Burkay ERGÖREN

Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, burkayergoren@gmail.com Ankara/Türkiye

Dr. Taner AŞÇI

Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, tdekors@hotmail.com Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Adnan AKKURT

Gazi Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, Endüstriyel Tasarım Mühendisliği Bölümü, aakurt@gazi.edu.tr Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
04.07.2018

Revize Tarihi
18.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Bu araştırmanın amacı; Kalkınma Bakanlığına bağlı Ankara Kalkınma Ajansı kalkınma planları öncelikleri arasında yer alan ileri teknoloji üretimini arttırmak, dış ticaret açığını azaltmak ve ülkemizdeki işletmelerin rekabetçiliğinin artırılmasına yönelik eylem ve politika üretmek için, Ankara ilindeki Organize Sanayi Bölgelerinde makine üretiminde endüstriyel tasarım kapasitesinin ve istihdam durumunun araştırılmasıdır.

Yapılan çalışma ile endüstriyel tasarım alanında sektörün mevcut durumu, pazarlama ve ihracat durumu ile kalifiye iş gücü ihtiyacı analiz edilmiştir. Çalışma için sanayii bölgelerinden temin edilen veriler doğrultusunda, tasarım ve üretim alanındaki 600 firma tespit edilerek, firmaların sanayii bölgelerine dağılımına göre bu firmalardan 303 firmaya ziyaret gerçekleştirilmiş kabul eden firmalardan 200'üne anket uygulanmıştır.

Çalışma sonuçları ile başta eğitim kurumları olmak üzere yetkili kurum ve kuruluşların yanı sıra sanayicilerin endüstriyel tasarımın sanayimiz için önemi ve gereği konusunda farkındalık oluşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca çalışma ile sektörün ihtiyaç duyduğu kalifiye elemanların özellikleri tespit edilmiş, genç mezunların sektörde istihdam edilebilirlik durumu ortaya konmuştur.

ABSTRACT

The objective of this study is to search industrial design capacity in machine production and employment status within the Organized Industrial Zones of Ankara province in order to produce actions and policies for increasing high-tech production, reducing foreign trade deficit and enhancing competitiveness of the national enterprises which have been included into the priority areas listed within the development plans of Ankara Development Agency affiliated to the Ministry of Development. Through conducted research, sectoral current status within the industrial design area, qualified labourforce requirement as well as marketing and export conditions are analysed.

For this research, in line with the obtained data from industrial zones, through determining 600 companies at design and production area, 303 companies were visited according to the distribution of these companies based on industrial zones and among those, the survey was applied to 200 companies which have been approved to participate in.

With the research results, it is targeted to raise awareness on prominence and necessity of industrial design for the national industry, especially at educational organizations and authorized organizations, institutions in addition to industrialists. Furthermore, the speciality of qualified personnel, required by the sector is determined and the employability status of young graduates is revealed.

1. GİRİŞ

Ülkemiz, teknolojik gelişmeleri yakalayabilmek için önemli atılımlar yapmıştır. Ülkemizin küresel rekabette başarı kazanabilmesi, uluslararası pazarda hak edilen payı alabilmesi, ancak sanayi ürünlerinde rekabet edebilmekten geçmektedir. " Rekabet edebilecek güç ancak ileri teknoloji

* Bu çalışma Ankara Kalkınma Ajansı tarafından "Sürdürülebilir Rekabetin Anahtarı: Endüstriyel Tasarım Projesi" olarak kabul edilmiş ve başarı ile tamamlanmıştır.

kullanımı ve kendi özgün tasarımını yaparak nitelikli, tüketicinin algılarını, tutumlarını ve ürün kullanma alışkanlıklarını belirleme ve uygulama yeterliklerine sahip ürünler ile gerçekleştirilebilir (SAÜ, Sakarya Üniversitesi, E.T.10.02.2018).” Özgün ürün üretimi ise ancak Araştırma-Geliştirme (AR-GE) çalışmaları ve İnovasyon ile gerçekleştirilebilir.

Pazarda yer alabilmek ve rakiplerinizle küresel boyutta yarışabilmek için ciddi bir AR-GE alt yapısına ve sürekli geliştiren, yenileyen bir mühendislik tasarımına ihtiyaç vardır. Endüstriyel tasarım, bir kuruluşun marka olmasında en önemli güçtür. Güçlü bir endüstriyel tasarım için; öncelikle mevcuttaki ürünlere ve küresel pazardaki gelişim ve değişimlere hakim olmak ayrıca müşteri taleplerini sürekli takip etmek gerekir (Hjalager, 2010, ss.12).

Pazarda söz sahibi olabilmek için; üretimde doğru malzemeyi kullanmalı, ürün maliyeti/kalite hesaplarını mutlaka yapmalı, ürünün performansını müşteri odaklı düzenli takip etmeli, doğru yöntemler kullanarak çevre ile uyumu göz ardı etmeden üretim yapmalıyız. Ürünün estetik yönü ile ilgilenerek, tüketiciye rakiplerimizden farklı neler sunabiliriz düşüncesini gündemimizde tutmalıyız (Aldebert, Dang ve Longhi, 2011, ss.1204)

Tasarım, ürünün geliştirilmesinde veya üründe farklılık yaratılmasında öncelikli ve zorunlu aşamalardan biridir. Makine imalat sanayiinde endüstriyel tasarımların patent ve markaların alınması küresel rekabette önemini artırmıştır. Tasarımın bilimsel ve teknolojik süreçteki yerini anlayabilmek ve AR-GE bünyesindeki önemini kavrayabilmek için, bu alandaki göstergeleri dikkatle izlemek gerekir. Sanayi de bilimsel gelişme ve AR-GE altyapısının kurulup, sürdürülebilmesi için, eğitim yatırımları da büyük öneme sahiptir. Ayrıca endüstriyel tasarım alanında kurumsallaşmış bir yapının oluşumu, ancak sürecin içinde yer alması gereken kurum ve kuruluşların işbirliği ile olanaklı görünmektedir. Bu kuruluşlardan bazıları;

- AR-GE yapan yenilikçi firmalar
- Bu firmalara destek olan üretici firmalar
- Üniversite-Sanayi ortak araştırma merkezleri
- Üniversiteler
- Kamu araştırma kurumları
- Teknolojik danışmanlık firmaları
- Meslek odaları
- Temel eğitim kurumları
- Meslek içi eğitim yapan ve sürekli destek sağlayan kurumlar

Burada özellikle temel ve mesleki eğitim kurumları (özel veya meslek odası içinde yer alan birimler) kalifiye eleman yetiştirmenin temel yapı taşlarıdır. Kamu araştırma kurumları da hem teknik destek hem de mali katkı yapacak durumdadır. AR-GE yapan yenilikçi firmalar ve diğer üretici firmalar ise, tasarımla başlayan inovasyonu üründe somutlaştıracak yapılardır.

Üniversite ve sanayinin ortak araştırma merkezleri, genel olarak teknopark, teknokent ve ya teknoloji geliştirme merkezleri şeklinde örgütlenmişlerdir (Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği, 2016: madde 3,çç). Bu merkezlerde;

- a) Ortak araştırma projeleri yürütülmesi
- b) Danışmanlık hizmeti verilmesi
- c) Özel laboratuvar olanakları sağlanması
- d) Teknik hizmetlerin şirketlere sunulması
- e) Sürekli özgün teknik eğitim yapılması mümkün olabilmektedir.

Teknolojik danışmanlık firmaları ülkemizde uygulaması olmayan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar AR-GE ve inovasyon konusunda bilgi birikimi ve deneyimine sahiptirler. Kuruluşlar arasında koordinasyon kurabilecek yeteneğe sahiptirler. Hem AR-GE yapan yenilikçi firmalar hem de teorik araştırma merkezleri ile interaktif bir etkileşim yapabilirler.

Günümüz şartlarında, teknolojiyi yalnızca kullanan değil teknoloji üreten bir toplum olma, hedefine ulaşabilmek, tüm sanayi sektörlerinde var olmak, endüstriyel tasarımdan hareketle olanaklı hale gelebilir. Her aşamada projelendirme, mühendislik ve AR-GE tasarımlarının öngörülmesi ve gerçekleştirilmesi özellikle imalat sektörünün önemli özelliklerinden biri olarak görülmektedir. "Teknoloji ile birlikte üretimde tasarım yöntemlerinin geliştirilmesi enerji vb. alanlarda tasarruf sağlayarak dünya pazarlarında rekabet edebilme gücünü artıracaktır (Diaz ve diğerleri 2010)."

Sınai mülkiyet haklarının da ekonomik gelişmede rolü ve etkisi ile konunun markalaşmaya olan ilgisi değerlendirildiğinde, özgün ürün yaratma ve korumada patent ve mülkiyet hakları önem kazanmaktadır. Gerçek anlamda markalaşma sürecinde özgün ürünün patent ve sınai mülkiyet hakları ile korunması, bir gereklilik olmasıyla birlikte, kurumsallaşmayı da gerektirmektedir. Çalışmaların birçoğunda bileşenlerin bir araya gelememesinden ya da yapılan çalışmalara gereken önemin verilmemesinden dolayı belli bir başarıdan söz etmek mümkün olamamaktadır. "Sınai hakların ticarileştirilmesinin yanı sıra fikri hakların ekonomik bir değer olarak ölçülmesi konusunda önem kazanmaktadır. Ar-Ge desteklerinin birçok kurum tarafından verilmesi sebebiyle karışıklık yaşandığı, bu alanda çalışan akademisyen ve akademik çalışma sayısının artırılması gerekmektedir (Türk Patent Kurumu. E.T.10.04.2018)".

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Tasarım, politika ve uygulamalarının belirlenmesine yönelik yapılacak çalışmalar için yol gösterici rehber niteliği taşıması bu çalışmada sektöre ait bilgi toplanması amacıyla endüstriyel tasarım anketi geliştirilmiştir. Araştırmanın modeli, mevcut durumun ve problemlerin giderilmesi için düşünülen çözüm yollarının araştırılması amacıyla yapılan bir araştırma olduğundan, bu araştırma temel araştırma modeli niteliğindedir.

2.2. Çalışma Grubu

Anketin uygulama sürecinde, ilk olarak örneklem tespiti yapılmıştır. Araştırma verileri geliştirilen anket soruları uygulanarak elde edilmiştir. Araştırma, örneklem tekniklerine uygun olarak tespit edilen, Ankara ilindeki beş organize sanayi bölgesinde makine imalat sanayinde faaliyet gösteren firmalar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu bölgeler; 1. Ankara Sanayi Odası Organize Sanayi Bölgesi (1. ASO OSB), Ostim OSB, Başkent OSB, İvedik OSB ve Anadolu OSB 'dir.

2.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada evrene ulaşmak amacıyla OSB müdürlüklerinden alınan verilere göre yaklaşık 600 firma belirlenmiştir. Bu firmalardan tesadüfi olarak 303 firmaya ziyaret gerçekleştirilmiş olup, 200 firmada anket uygulaması yapılmıştır. Ankara'da kurulu işletmelerin mevcut durumları, satış politikaları, endüstriyel tasarım alanında sağladıkları istihdam olanakları gibi unsurları içeren anket çalışması 200 işletme üzerinde uygulanmış ve sonuçları derlenmiştir.

2.4. İşlem

Araştırma için Endüstriyel Tasarım Anketi formu geliştirilmiştir. Endüstriyel Tasarım Anketi taslak formunun geliştirilmesinde öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sonucu elde edilen anketler değerlendirilmiş ve bu anketlerden yola çıkılarak araştırmacılar tarafından bir soru havuzu oluşturulmuştur. Hazırlanan havuzdan seçilen sorularla anketin ilk formu hazırlanmıştır. Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin üretim, pazarlama, ihracat ve istihdam kapasiteleri hakkında veri oluşturulmasını sağlayan bu ankette yer alan sorular şu şekilde belirlenmiştir:

- Hedef kitlenin özelliklerini betimlemeye yönelik olarak oluşturulan olgusal sorular,
- Sektörde işverenlerin tasarımcılar hakkındaki görüşlerini sorgulamaya yönelik kanı soruları,
- Katılımcıların düşüncelerini serbestçe belirtmesi amacıyla oluşturulmuş açık uçlu sorular,
- Bireyin anket maddesine ilişkin cevabını cevap seçenekleri üzerinde kendisine en uygun olanı seçerek göstermesi için derecelendirilmiş sorular.

Bu çalışmada anket sonuçları, uygulama safhasında da genel şablonu çizildiği şekliyle, üç bölümde incelenecektir.

Bölüm 1 Demografik durum: Bu bölüm 13 sorudan oluşmakta olup, tüm demografik durum soruları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Sorulara verilen cevaplar oranlar nispetinde grafiklere dönüştürülmüş ve bu grafikler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Bölüm 2 Durum tespiti: Bu bölüm 10 sorudan oluşmakta olup, çalışmaya katılan işletmelerin spesifik olarak "Endüstriyel Tasarım" algısını belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler SPSS 22.0 programında analiz edilmiş, varyans analizi, anova, ağırlıklı ortalamalar ile dağılım analizleri yapılmıştır.

Bölüm 3 Firma görüşleri: Bu bölümde çalışmaya katılan firmalara "Tasarım" alanına bakış açılarının belirlenmesine yönelik sorular yönlendirilmiştir. Alınan cevaplar her biri soru başlığı altında ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

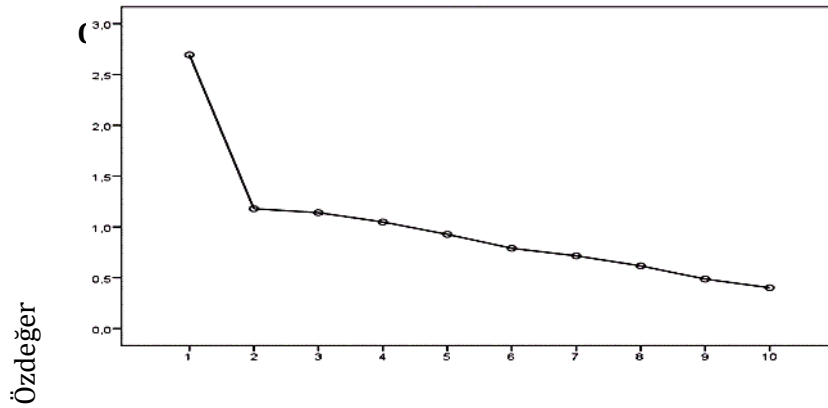
3. VERİLERİN ANALIZI

3.1. Veri

Anketin taslak formu, hedeflenen gruptan birkaç cevaplayıcıya pilot bir uygulama olarak yapılmıştır. Anketin değerlendirilmesine yönelik, başlangıç ön test uygulaması kişisel görüşmeler yoluyla gerçekleştirilmiştir. Cevaplayıcılardan gelen dönütler doğrultusunda anketin taslak formu hazırlanmıştır. Anketin taslak formunda on adet derecelendirilmiş soru, onüç adet olgusal soru ve üç adet açık uçlu soru bulunmaktadır. Derecelendirilmiş soruların cevap seçenekleri evet-hayır-kısmen olacak şekilde düzenlenmiştir. Anketin taslak formunun geçerlilik çalışmaları olarak kapsam-görünüş geçerliliğini ve anlaşılabilirliğini değerlendirmek üzere on alan uzmanına (Dil uzmanı, ölçme değerlendirme uzmanı, endüstriyel tasarım alanı uzmanı) sunulmuştur. Uzmanlardan gelen öneriler doğrultusunda maddeler üzerinde gerekli düzeltmeler yapılmış örneklem grubuna benzer bir gruba da deneme amaçlı uygulanıp maddelerin yerindeligi, açık seçikliği, anlaşılabilirliği konusunda görüşleri alınmıştır. Deneme uygulamasından elde edilen geri bildirimler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak; ankete son hâli verilmiş ve uygulamaya hazır hâle getirilmiştir. Anket formu uygulanmasının ardından, anket verilerinin güvenilirliğini hesaplamak amacıyla derecelendirilmiş sorularda Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmış ve .75 olarak bulunmuştur. Bu değer anketin güvenilir olduğunu göstermektedir. Derecelendirilmiş sorularda açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açık uçlu sorularda ve görüş sorularında kategorik ve nitel verileri elde edildiği için faktör analizi çalışması yapılmamıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Faktör Analizi

Bileşen Numarası

Grafik 1 incelendiğinde, yapılan faktör analizi sonucunda tek boyutlu olduğu görülmüştür. Bu durum anketin genel bir faktöre sahip olduğunu göstermektedir. Faktör analizi sonucunda elde edilen KMO ve Bartlett testi sonuçları tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem yeterliği testi		,703
	Ki kare	193,882
Barlett Küresellik testi	Sd	45
	P	,000

Tablo 1 incelendiğinde verilere ait örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu görülmüştür. Ayrıca Barlett Küresellik testi sonucuna göre 193,882 ($p < .01$) faktör analizinin değişkenler için uygun olduğunu belirtmektedir.

Tablo 2. Toplam Açıklanan Varyans Sonuçları

Bileşenler	Öz Değerler		
	Toplam	% Varyans	Toplamalı Varyans %
1	2,694	26,944	26,944
2	1,179	11,791	38,735
3	1,141	11,405	50,141
4	1,048	10,485	60,625
5	,927	9,269	69,895
6	,790	7,900	77,795
7	,715	7,155	84,950
8	,617	6,166	91,116
9	,487	4,870	95,986
10	,401	4,014	100,000

Tablo 2 incelendiğinde birinci faktör varyansın %26,944'ünü açıklamaktadır. Bu bulgu analizde önemli faktör olarak belirlenen bir faktörün maddelerdeki toplam varyansın önemli bir kısmını açıkladığını göstermektedir. Araştırma bulguları, anketin geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

4.2. İşletme Mevcut Durum Anketi

Ankara da kurulu işletmelerin mevcut durumları, satış politikaları, endüstriyel tasarım alanında sağladıkları istihdam olanakları gibi unsurları içeren anket çalışması 303 firma ziyaret edilerek 200 işletme üzerinde uygulanmış ve sonuçları analiz edilmiştir. Bu çalışma üç bölümde analiz edilerek yorumlanmıştır.

Bölüm 1: Demografik durum

Bölüm 2: Durum tespiti

Bölüm 3: Firma görüşleri

4.2.1. Bölüm 1: Demografik Durum

Bu bölümde tüm demografik durum soruları ayrı ayrı değerlendirilecektir. Sorulara verilen cevaplar oranlar nispetinde grafiklere dönüştürülmüştür ve bu grafikler üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır.

Tablo 3. Sanayi Bölgelerindeki Firma Çalışan Sayılarının Dağılımı

Kişi	%
1-10	33
11-50	35
51-100	17
101-200	10
200+	5

Tablo 3'de firmalara "Firma çalışan sayınız nedir?" sorusuna firmaların %35'inin istihdam edilen kişi sayısı itibariyle 11 kişi ile 50 kişi arasında istihdam sağladığı görülmüştür. Bunu takiben ankete katılan firmaların %33'ünün 1 ile 10 kişi, %17'sinin 51 ile 100 kişi, %10'unun 101 ile 200 kişi arasında %5'inin ise 200 kişiden fazla istihdam sağladığı tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında katılımcı firmaların %85'inin 100 kişiden az istihdam sağladığı, sadece %15'inin 100 kişiden fazla istihdam sağladığı görülmüştür. % 33 Mikro Ölçekli İşletme (1 - 10 kişi arası çalışanı olan), % 35 Küçük Ölçekli İşletme (10 - 50 kişi arası çalışanı olan) ve % 27 Orta Ölçekli İşletme (50 - 250 kişi arası

çalışanı olan), % 5 Büyük Ölçekli İşletme (250 - 500 kişi arası çalışanı olan) firma olduğu tespit edilmiştir. Genel bir değerlendirme ile yapılan çalışmalara katkı sunan firmaların ölçek dağılımları Türkiye sanayinin önde gelen şehirleri olan İstanbul, Bursa, Kocaeli, vb. şehirleri de temsil edebilecek nitelikte oldukları da görülmektedir. Bu durumda elde edilen sonuçlar Türkiye geneli içinde geçerli kabul edilebilecektir.

Tablo 4. Sanayi Bölgelerindeki Mühendis Çalışanlarının Oranı

Kişi	%
0	25
1-5	50
6-10	10
11-20	10
20+	5

Tablo 4’de yöneltilen “Çalışan mühendis sayısı kaçtır?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde katılımcı firmaların %25’inin mühendis istihdam etmediği, %50’sinin 1 ile 5 kişilik, %10’unun 6 ile 10 kişilik, yine %10’unun 11 ile 20 kişilik, %5’inin ise 20 kişiden fazla mühendis kadrosuna sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Sanayi Bölgelerinde Çalışan Mühendislerin Dağılımı

OSB Adı / Kişi Sayısı	0	1-5	6-10	11-20	21-30	30+
Anadolu OSB	-	%78	-	%22	-	-
ASO 1.OSB	%3	%52	%21	%13	%2	%9
Başkent OSB	%5	%45	%20	%20	%5	%5
İvedik OSB	-	%54	-	%5	%41	-
Ostim OSB	-	%40	%5	%2	%53	-
OSB Adı / Kişi Sayısı	0	1-5	6-10	11-20	21-30	30+
Anadolu OSB	-	%78	-	%22	-	-
ASO 1.OSB	%3	%52	%21	%13	%2	%9
Başkent OSB	%5	%45	%20	%20	%5	%5
İvedik OSB	-	%54	-	%5	%41	-
Ostim OSB	-	%40	%5	%2	%53	-

Tablo 5 de “Firmanızda çalışan mühendis sayısı kaçtır” sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda sanayii bölgelerine göre çalışan mühendis sayılarının oranı verilmiştir. Tablo incelendiğinde Anadolu OSB, İvedik OSB ve Ostim OSB’de mühendis istihdamı olmayan firmalarında bulunduğu görülmüştür. Bu firmalarında ekseriyette küçük ölçekli veya kurumsallaşmamış firmalar olduğu söylenebilir. Tabloda ayrıca 30 ve üzeri mühendis çalıştıran firmaların ASO 1. OSB ve Başkent OSB de olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise Ankara daki kurumsal büyük firmaların bu bölgelerde yer alması ve buna bağlı olarak büyük kurumsal firmaların daha fazla mühendis çalıştırdığı söylenebilir. Dolayısı ile mühendis çalışanı bulunmayan yada yeterli olmayan işletmeler genellikle büyük firmaların yüklenicileri veya fason olarak tabir edilen işler yapan firmalardan oluşmaktadır. Bu firmalarda özgün ürün üretme kapasiteleri de yok denecek kadar azdır. Özetle her dört firmanın birinde hiç mühendis istihdam edilmediği, mühendislerin daha çok büyük ve orta ölçekli firmalarda istihdam edildiği görülmüştür. Firmalarda yeterli çalışan mühendis bulunması ile firmaların kurumsal bir yapıya bürünmesi arasında doğru orantı olduğu görülmüştür.

Tablo 6. Firmalarda Çalışan Tasarımcıların Dağılımı

Kişi	%
0	51
1-5	44
6-10	2
11-20	2
20+	1

Tablo 6 da katılımcılara yöneltilen “Çalışan tasarımcı sayısı kaçtır?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde katılımcı firmaların %51’inin tasarımcı istihdam etmedikleri tespit edilmiştir. Aynı şekilde katılımcıların %44’ünün 1 kişi ile 5 kişi arasında, %2’sinin 6 ile 10 kişi arasında, %2’sinin 11 ile 20 kişi arasında, sadece %1’inin ise 20 kişiden çok tasarımcı istihdam ettikleri görülmüştür. Çalışmaya katkı sunan firmalar özelinde bir değerlendirme yapıldığında; Tasarımcı olarak nitelendiren çalışanı bulunan firma sayısı % 49 olarak belirlenmiştir. Ayrıca küçük oranlarda da olsa bazı firmaların 10–20 tasarımcı çalıştırdıkları ve iki firmanın da 20’den fazla tasarımcı çalıştırdığı ifade edilmiştir. Ancak tasarımcı kavramı çalışmaya katkı sunan kişilerin kavrama yüklediği anlamla sınırlıdır. Teknik resim bilen, CAD programlarını kullanabilen kişiler tasarımcı olarak kabul edilebilmektedir. Oranın bu derece yüksek çıkması bu durumdan kaymaklanıyor olabilir.

Tablo 7. Firmada Sadece Tasarımcı Olarak Çalışan Kişi Sayısı

Kişi	%
0	77
1-5	19
6-10	1
11-20	2
20+	1

Tablo 7 da katılımcılara yöneltilen “Firmada sadece tasarımcı olarak çalışan sayısı kaçtır?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde anketin uygulandığı firmalardan tasarımcı istihdam edenlerin %77’sinin bu tasarımcıları sadece tasarım görevi ile görevlendirmedikleri, sadece tasarımcı kimliğiyle istihdam edilenlerin oranının %23’de kaldığı görülmüştür. Elde edilen veriler incelendiğinde tasarım görevini yapan çalışanların aynı zamanda imalat, yönetim vb. ilave görevlerle görevlendirildikleri tespit edilmiştir. Bu veriler değerlendirildiğinde yukarıda yapılan açıklamanın geçerliliği net bir şekilde görülmektedir. Burada katkı sunan firmaların % 23’ü tasarımcı olarak görevlendirdikleri çalışanlarına sadece tasarım görevi verdiklerini ifade etmişlerdir. Özetle tasarımcı çalıştıran firmaların dörtte birinden daha az firma, tasarımcılarını sadece tasarım işiyle görevlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum tasarımcı olarak görev yapan kişilerin imalatta çalıştığı firmada yeni ürün ve tasarım geliştirme vb kapasitelerini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Tablo 8. Firmanızda (Varsa) Çalışan Tasarımcıların Eğitim Durumu Nedir?

Mezun Olunan Okul Türü	%
Meslek Lisesi	7
Yükseköğretim	8
Üniversite	38
Diğer	2
Yok	45

Tablo 8 de katılımcılara yöneltilen “Firmanızda (Varsa) tasarımcıların eğitim durumu nedir?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, firmalara tasarımcı olarak istihdam ettikleri çalışanların eğitim durumları sorulmuştur. Elde edilen verilerde tasarımcı olarak istihdam edilen çalışanların %38’inin üniversite mezunu olduğu, bunu takiben %45’inin ise mesleki eğitim düzeyinde bir eğitim seviyesine sahip olmadığı görülmüştür. Ayrıca çalışanların %7’sinin meslek lisesi, %8’inin yükseköğretim ve %2’sinin diğer eğitim seviyelerinden mezun oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 9. Tasarımcıların Eğitim Durumlarının Sanayi Bölgelerine Göre Dağılımı

OSB Adı	Meslek Lisesi	Yüksekokul	Üniversite	Diğer	Yok
Anadolu OSB	0	11	11	-	78
ASO 1.OSB	5	16	46	4	29
Başkent OSB	8	26	59	-	7
İvedik OSB	9	9	27	-	55
Ostim OSB	4	7	23	2	64

Tablo 9 da katılımcılara yöneltilen “Firmanızda (Varsa) tasarımcıların eğitim durumu nedir?” sorusuna verilen cevaplar endüstriyel sanayii bölgelerine göre dağılımı sunulmuştur. Tüm bu veriler değerlendirildiğinde, çalışmaya katkı sunan firma ve görevlendirdikleri katılımcıların tasarımcı kavramını önceki sorularda belirtilen gerekçelerle doğru algılamadıkları ya da teknik çizim yapabilen kişinin tasarımcı olarak kabul görmesi olarak açıklanabilir. Çalışma sonucunda %55’lik bir dilimdeki her hangi bir eğitimi olmayan kişilerin tasarımcı olarak kabul ediliyor olması, sanayicimizin özgün ürün üretme sorununda en önemli veri olarak değerlendirilebilir. İyi bir tasarımcının niteliklerini istisnai durumlar dışında uzun bir eğitimle edinilebileceği göz ardı edilmemelidir.

Tablo 10. Firmanızda AR-GE Birimi Çalışanlarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları Nedir?

Okul Durumu	Yüzde %
Ar-Ge Birimi Yok	62
Meslek Lisesi	6
Yüksekokul	5
Üniversite	25
Diğer	2

Tablo 10’da “Firmanızda AR-GE birimi çalışanlarının eğitim durumlarına göre dağılımları nedir?” Sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcı firmaların %62’sinde bir AR-GE biriminin bulunmadığı, AR-GE birimi bulunanlarda çalışan personelin %6’lık bölümünün meslek lisesi mezunu, %5’inin yüksekokul, %25’inin ise bir üniversite mezunu olduğu, %2’sinin ise diğer eğitim seviyelerine sahip oldukları görülmüştür. AR-GE birimine sahip olduğunu belirten %38 oranındaki firmanın sadece %25’lik bir bölümünde üniversite mezunu çalışan olması katılımcıların çoğunlukla işletmedeki teknik çizim yapılan ofisleri AR-GE birimi olarak kabul ettikleri şeklinde açıklanabilir. AR-GE birimine sahip olan firmaların özgün ürünlere sahip olması doğal bir sonuç olacağından, çalışmaya katkı sunan firmaların büyük bir bölümü için bu durum söz konusu değildir. Bu değerlendirmeler ışığında sanayicinin bilinçlendirilmesi gereği net bir biçimde ortadadır.

Tablo 11. Firmaların Fikri Mülkiyet Belgeleri Sahipliği Durumu

Belge Adı	Patent	Faydalı Model	Marka	Patent ve Marka	Faydalı Model ve Marka	Patent ve Faydalı Model	Patent, Faydalı Model ve Marka	Patent, Faydalı Model, Marka ve Diğer	PATent, Marka ve Diğer	Marka ve Diğer	Yok	Diğer
Yüzde (%)	5	4	18	7	3	1	5	1	1	1	51	3

Tablo 11’de “Aşağıdaki belgelerden hangisi ya da hangilerine sahipsiniz?” Sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde Fikri Mülkiyet Hakları kapsamında katılımcı firmaların %51’inin hiçbir fikri mülkiyet hakkına sahip olmadıkları, %5’inin patent, %3’ünün faydalı model, %18’inin marka ve %3’ünün diğer fikri koruma belgelerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Veriler incelendiğinde birden fazla fikri mülkiyete sahip olan firmaların oranının %20 seviyesinde olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte çalışmaya dahil olan firmaların yarısından fazlasının hiçbir fikri mülkiyete sahip olmadıkları göze çarpmaktadır.

Tablo 12. Sanayi Bölgelerine Göre Fikri Mülkiyet Sahipliği Dağılımı

Belge Adı	Patent	Faydalı Model	Marka	Patent ve Marka	Faydalı Model ve Marka	Patent ve Faydalı Model	Patent, Faydalı Model ve Marka	Patent, Faydalı Model, Marka ve Diğer	PATent, Marka ve Diğer	Marka ve Diğer	Yok	Diğer
Anadolu OSB	11	-	34	-	22	-	11	-	11	-	11	-
ASO 1.OSB	5	6	16	12	4	2	7	2	-	2	40	4
Başkent OSB	-	7	36	22	-	-	14	-	-	7	7	7
İvedik OSB	8	1	21	3	2	-	2	-	-	-	61	2
Ostim OSB	5	-	12	2	2	2	-	-	-	-	75	2

Tablo 12’de “Aşağıdaki belgelerden hangisi ya da hangilerine sahipsiniz?” sorusuna sanayii bölgeleri kapsamında verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcı firmaların yarısından fazlasının marka, patent, faydalı model gibi herhangi bir fikri mülkiyet hakkına sahip olmadığı görülmüştür. Fikri mülkiyet hakkına sahip olarak, üretmiş olduğu özgün ürünü her hangi bir belge ile koruyabilmek amacı ile girişimde bulunan firmalar değerlendirildiğinde ise, orta ve büyük ölçekli firmaların yer aldığı organize sanayi bölgelerin ön plana çıktıkları tespit edilmiştir. Katılımcı firmaların yeterince bilinçli olmadıkları ve ya üretimini gerçekleştirdikleri ürünlerin kendi özgün ürünleri olmadığı ya da daha kurumsal nitelikteki firmalara yüklenici firma olarak hizmet verdikleri değerlendirilebilir. Ancak orta ve büyük işletmelerin yoğunlaştıkları organize sanayi bölgelerinde yetersiz olsa da belgelendirme konusunda bir bilincin olduğu ifade edilebilir. Üretmiş olduğu özgün ürünü her hangi bir belge ile koruyabilmek amacı ile girişimde bulunan firmalar değerlendirildiğinde orta ve büyük ölçekli firmaların yer aldığı organize sanayi bölgelerin ön plana çıktıkları tespit edilmiştir.

Tablo 13. Firmaların Ulusal/Uluslararası Platformlarda Sektöre Yönelik Etkinliklere Katılım Durumu

Etkinlik Adı	Kongre	Fuar	Seminer	Diğer	Hiçbiri
Yüzde (%)	14	48	21	-	14

Tablo 13’de “Ulusal/Uluslararası platformlarda sektöre yönelik aşağıdaki etkinliklerden hangisi/hangilerine katıldınız?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde firmaların %48’inin kendi ticaret hacimlerini büyütme yönelik olarak ulusal/uluslararası organizasyonlardan olan fuarlara katıldıkları, %21’inin seminer, %17’sinin kongrelere katıldığı, %14’ünün ise bu alanda hiçbir katılım gerçekleştirmedikleri tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcı firmaların %31, 5’inin birden fazla faaliyete katılım gösterdikleri görülmüştür. Katılımcı firmaların hemen hemen yarısının sektöre yönelik etkinliklerden sadece fuarlara katılmıştır. Seminer ve kongre gibi organizasyonlara ise katılımın düşük olduğu görülmüştür. Yaklaşık her on firmadan ikisinin ise hiçbir etkinliğe katılmadığı söylenebilir. Tespiti yapılmış durum, firmaların her hangi bir faaliyet gösterdikleri organizasyonların yanı sıra gezi, inceleme vb. amaçla yapılmış olan katılımları da içerdiğinden bu oranların çok düşük olduğu değerlendirilebilir. Sektörel gelişmelerin en iyi takip edileceği bu etkinliklere katılım konusunda bir bilinç eksikliği olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 14. Firmaların Proje Türlerine Göre Proje Hazırlama Durumları

Proje Türleri	Projemiz Yok	Tübitak	Kalkınma Ajansı	Ab Fonları	KOSGEB	Diğer	Tübitak ve Kalkınma Ajansı	Tübitak ve KOSGEB	AB Fonları ve Diğer	Tübitak, Kalkınma Ajansı ve KOSGEB	Tübitak, AB Fonları ve Diğer	Tübitak ve Diğer
Yüzde (%)	62	8	2	-	11	3	-	10	1	1	1	1

Tablo 14'de "Firmanız aşağıdaki kurumlardan hangisi ya da hangilerine proje hazırladı?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların %62'si herhangi bir proje başvurusu yapmadıklarını, %8'i TÜBİTAK'a, %2'si Ankara Kalkınma Ajansına, %11'i KOSGEB'e %3'ü ise diğer hibe sağlayan kurum / kuruluşlara proje başvurusunda bulduklarını beyan etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcıların %1'i hem TÜBİTAK ve Kalkınma Ajansına, %10'u TÜBİTAK ve KOSGEB'e, %1'i AB Fonlarına ve diğer hibe sağlayan kurum/kuruluşlara, %1'i TÜBİTAK, Kalkınma Ajansı ve KOSGEB'e, %1'i TÜBİTAK, AB Fonları ve diğer hibe sağlayan kurum/kuruluşlara ve yine %1'i TÜBİTAK ve diğer hibe sağlayan kurum/kuruluşlara proje başvurusunda bulduklarını bildirmişlerdir. Hibe sağlayan kurum/kuruluşların birden fazlasına proje başvurusunda bulunanların toplam oranı %15 seviyesindedir. Ayrıca sadece AB fonlarına proje hazırlamış firma oranı %0 olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcı firmalarının büyük bir çoğunluğu her hangi bir projesinin olmadığını belirtmiştir. Sanayi kuruluşları devlet destekleri konusunda çok istekli olmalarına rağmen, projelendirebilecekleri bir ürün ya da üretimin olmamasının yanı sıra proje hazırlayabilecek yeterliklere sahip çalışanlarının olmaması da bu sonucun çıkmasında etkili bir durumdur. Ancak proje sunulabilecek kurum ve kuruluşların da sanayiciyi bilinçlendirmesi ve cesaretlendirmesi konusundaki çalışmaları yetersiz kalabilmektedir. Çalışmalar sırasında katılımcılarla yapılan görüşmelerde genel olarak sanayicinin kendi özgün ürünü ya da üretimlerini projelendirdiğinde veya belgelendirdiğinde ürünün kopyalanarak başkaları tarafından üretilebileceği çekincesi ile bir takım ayrıntıları sakladığı görülmüştür.

Tablo 15. Firmaların Tasarımcı Yetiştirme İstek Durumları

Evet	Hayır
%54	%46

Tablo 15'de "Firmanızda tasarımcı yetiştirmek ister misiniz?" Sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların %54'ü evet, %46 ise hayır cevabı vermiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler doğrultusunda tasarımcı yetiştirmek isteğinde olan firmaların kendi üretimlerini geliştirmek hedefi ile bu soruya olumlu cevap verdikleri düşünülebilir. Ancak bu durum sanayicinin tasarım ve tasarımcı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını bir başka göstergesi olarak da değerlendirilebilir.

Tablo 16. Firmaların Yetiştirmek İstedikleri Elemanların Eğitim Durumu (Tablo 15'e Evet Cevabı Verenler Arasından)

Okul	Meslek Lisesi	Yüksekokul	Üniversite	Diğer
Yüzde (%)	12	18	68	2

Tablo 16'da "Yetiştirmek isteyeceğiniz tasarımcının eğitimi düzeyi ne olmalı?" sorusuna katılımcıların %68'i üniversite, %18'i yüksekokul, %12'si meslek lisesi yanıtını vermiştir. Ayrıca soruyu cevaplayanların %2'si diğer seçeneğini işaretlemiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen katılımcıların "Çekirdekte yetişeni tercih ederim", "Paraya bağlı" ve "İşi bilen tercih ederiz" tercihlerini belirttikleri görülmüştür. Katılımcı firmaların yarısından biraz fazlasının tasarımcı yetiştirmeye istekli olduklarını belirtmelerine rağmen, büyük çoğunluğunun (her on firmanın neredeyse yedisi) yetiştirmek istedikleri tasarımcının üniversite mezunu olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tablo 17. Firmaların Tasarıma Yönelik Düşünce Durumları

	Marka Güçlendirmeye Yönelik	Pazar Payına Yönelik	Teknoloji Geliştirmeye Yönelik	Firmayı Tanıtmaya Yönelik	Diğer
Yüzde (%)	23	27	33	15	2

Tablo 17’de “sizce tasarım aşağıdakilerden hangisi ya da hangilerine yönelik olmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların %33’ü teknoloji geliştirmeye yönelik cevabını vermiştir. Buna ilaveten %27’si pazar payına yönelik, %23’ü markayı güçlendirmeye yönelik, %15’i firmayı tanıtmaya yönelik yanıtını vermiştir. Katılımcıların %2’si ise diğer seçeneğini işaretlemiştir. Yine katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde %42’lik bölümün birden fazla seçeneği işaretlediği, %15,5’lik bölümün ise tüm seçenekleri işaretlediği görülmüştür. Bunun yanında diğer seçeneğini işaretleyen katılımcıların “Ürün geliştirmek”, “elektronik bileşen geliştirmek” ve “müşteri isteği için” amaçlarını ön planda tuttukları tespit edilmiştir. Bu durum sanayicinin iyi niyetli temenniler barındırdığının, yeterli imkan ve bilinçlendirme çalışmaları yapıldığında endüstriyel tasarım alanında olumlu sonuçlar alınacağına göstergesi niteliğindedir.

Tablo 18. Firmaların Tasarımcı Yetiştirmeye Yönelik Durumları

	Göndermem	Ücret Ödemeden Gönderirim	Ücret Ödeyerek Gönderirim
Yüzde%	30	26	44

Tablo 18’de “Tasarımcı yetiştirmeye yönelik eğitim veren bir kuruma personelinizi nasıl gönderirsiniz?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların %44’ü ücret ödeyerek gönderirim yanıtını verirken %30’u göndermem, %26’sı ise ücret ödemediği gönderirim yanıtını vermiştir. Katılımcı firmaların yaklaşık üçte birinin bünyelerindeki mevcut tasarımcıları herhangi bir eğitime göndermeye meyilli olmadıkları görülmüştür. Bu durum mesai saatlerinde tasarımcının firma dışında bulunmasının firmanın işlerinin aksayabileceği kaygısıyla açıklanabilir. Ancak firmaların dörtte birinin tasarımcılarını kendilerini geliştirebilecekleri herhangi bir eğitime ücret ödemediği gönderebileceğini, yarısına yakını ise ücret de ödeyerek tasarımcılarının eğitimlerden yararlandırabileceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların, tasarımcı niteliğinin geliştirilmesine yönelik personelinin eğitime gönderme istekliliği, sanayicinin ve sanayinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar kapsamında değerlendirilebilir.

Tablo 19. Firmaların Mevcut Tasarımcılarına Yönelik Eğitim Durumları

	Yanıtsız	Teknik Resim	İmalat Bilgisi	Temel Tasarım Bilgileri	Makine Elemanları	Diğer
Yüzde (%)	9	24	26	19	19	3

Tablo 19’da “Sizce mevcut tasarımcılarınıza yönelik hangi eğitimler verilmelidir?” Sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcı firmalar %26 oranında imalat bilgisi, %24 oranında teknik resim, %19 oranında temel tasarım bilgileri, %19 oranında makine elemanları ve %3 oranında da diğer eğitimler yanıtını vermişlerdir. Bunun yanında katılımcıların %57’sinin birden fazla seçeneği işaretlediği, %28,5’inin tüm eğitim başlıklarını seçtiği, diğer seçeneğini seçen katılımcıların ise koçluk eğitimi, pazarlama, sektör ve sektörel analiz, soğuk şekillendirme, metalurji, program bilgileri, genel tasarım vizyonu, pazar araştırması, gelişen ve değişen programlara yönelik eğitimler ve ürün bilgisi alanlarını tercih ettikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların yanıtları değerlendirildiğinde tasarımcı nitelikleri ve mevcutta tasarımcı olarak görev üstlenmiş kişilerin eksikleri ortaya konmuştur.

Tablo 20. Firmaların Ürettikleri Ürünlerin İthal Etme Durumları

Ürün Adı	İthal Ettiğim Ürün Yok	Motor	Mekanizmalar	Özel Malzemeler	Diğer
Yüzde (%)	34	8	11	25	22

Tablo 20'de "Aşağıdaki ürünlerden hangisi ya da hangilerini ithal ediyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların %34'ü ithal ettiği ürün yok yanıtını vermişlerdir. Diğer yandan katılımcıların %25'i özel malzemeler, %11'i mekanizmalar, %8'i motor ithal ettiğini beyan ederken %22'si ise diğer seçeneğini işaretlemişlerdir. Diğer seçeneğini işaretleyen firmaların genel olarak hammadde, elektronik komponentler, hidrolik parçaları, makine parçaları vb. parçaları yanıtlarını vermişlerdir. Katılımcı firmaların üçte birinden fazlasının ithalat yapmadığı görülürken üçte ikisine yakını ithalat yapmaktadır.

Tablo 21. Firmaların Üretmiş Olduğu Ürünlerin İhraç Edilme Durumları

Evet	Hayır
%64	%36

Tablo 21'de "Üretmiş olduğunuz ürünler ihraç ediliyor mu?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcı firmaların %64'ü evet yanıtını verirken %36 ise hayır cevabını vermiştir. Oranlara bakıldığında firmaların büyük oranda ürettiği ürünleri ihraç ettiği görülmektedir.

Tablo 22. Firmaların Üretilen Ürünlerinin Yıllık Bazda İhraç Edilme Durumları

İhraç Edilme Durumu	%25 ve daha az	%25- %50 arası	%50-%75 arası	%75 ve üzeri
Yüzde (%)	43	26	21	10

Tablo 22'de "Üretilen ürünlerinizin yıllık bazda ne kadarı ihraç edilmektedir?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde %43 oranında %25 ve daha az yanıtını verirken, %26 oranında %25-%50 arası, %21 oranında %50-%75 arası ve %10 oranında %75 ve üzeri yanıtını vermişlerdir. Çalışmaya katılan işletmelerden ürettikleri ürünün yarısından fazlasını ihraç edenlerin oranı %31 de kalırken, yarısından azını ihraç edenlerin oranı ise %69 seviyesinde kalmıştır. Bununla birlikte firmaların ihracat durumlarının sanayi bölgelerine göre dağılımı Tablo 23'de görülmektedir.

Tablo 23. Sanayi Bölgelerine Göre Üretilen Ürünlerin Yıllık Bazda İhraç Edilme Durumları

İhraç Edilme Durumu	%25 ve daha az	%25- %50 arası	%50-%75 arası	%75 ve üzeri
Anadolu OSB	57	14	29	-
ASO 1.OSB	35	32	30	3
Başkent OSB	20	27	13	40
İvedik OSB	54	32	7	7
Ostim OSB	64	4	18	14

Tablo 23'de "Üretilen ürünlerinizin yıllık bazda ne kadarı ihraç edilmektedir?" sorusuna verilen yanıtların sanayi bölgelerine göre incelendiğinde katılımcı firmaların yaklaşık üçte ikisi ihracat yaparken, yaklaşık üçte biri ise ihracat yapmadığını belirtmişlerdir. Ancak ihracat yapan firmaların yarısına yakını yıllık bazda üretimin %25 ve daha azını ihraç ettiklerini ifade etmiştir. Üretiminin yarısını ve yarısından fazlasını ihraç eden firmaların daha çok orta ve büyük ölçekli firmalar olduğu görülmüştür. Bu durum firmaların büyümesinin ve kurumsallaşması sağlanmasında ihracatın önemini göz önüne sermektedir.

Tablo 24. Firmaların Türk Tasarım Danışma Konseyi Hakkında Bilgi Durumları

	Bilgim Yok	Sadece İsmi Duydum	Bilgim Var	Bilgim Var ve Çalışmalarını Takip Ediyorum
Yüzde (%)	95	2	2	1

Tablo 24’de “Türk Tasarım Danışma Konseyi” hakkında bilginiz var mı?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların %95’i hayır yanıtını verirken %2’si sadece adını duyduğunu, %2’si bilgisi olduğunu, %1’i ise bilgisinin olduğunu ve çalışmalarını takip ettiğini beyan etmiştir. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı olarak 2009 yılında kurulan Türk Tasarım Danışma Konseyi hakkındaki farkındalıklarını belirlemeye yönelik olarak sorulmuştur. “Türkiye’nin uluslararası alanda rekabet gücünü artırmak için tasarım stratejilerinin ve politikalarının belirlenmesine, uygulama altyapısı oluşturulmasına ve uygulanmasına ve bu suretle katma değeri yüksek tasarımlar yaratılmasına, Türk tasarımcılarının ve tasarımlarının dünya pazarında tercih edilir konuma getirilmesine, tasarımcı ve sanayici işbirliğinin sağlanmasına ve “Türk Tasarımı” imajının yerleştirilmesine yönelik istişare niteliğinde kararlar almak ve önerilerde bulunmak amacıyla Türk Tasarım Danışma Konseyi kurulmuştur (Türk Tasarım Danışma Konseyi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, 2009: madde 1). Katılımcı firmalardan hemen hemen hepsinin yaklaşık 6 yıldır faal olan konseyin adını bile duymamaları üzerinde durulması ve kapsamlı olarak düşünülmesi gereken bir durumdur.

4.2.2. Bölüm 2: Durum Tespiti

Bu bölümde çalışmaya katılan işletmelerin spesifik olarak “Endüstriyel Tasarım” algısını belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler SPSS 22.0 programında analiz edilmiş, varyans analizi, anova, ağırlıklı ortalamalar ile dağılım analizleri yapılmıştır.

Tablo 25. Tanımlayıcı İstatistikler

Maddeler	N	X _{min}	X _{max}	\bar{X}	S.D.
M.1 Sektörde firmanızın özgün ürünlerinden kopyalanarak üretilen ürün var mı?	200	0	3	2,01	,974
M.2 Pazardaki bir ürünün tasarım değişikliği sonrası pazar payının artacağını düşünür müsünüz?	200	0	3	2,53	,782
M.3 Ulusal ve uluslararası platformlarda sektörünüze yönelik tasarım alanındaki gelişmeleri takip edebiliyor musunuz?	200	0	3	2,40	,821
M.4 Ürününüzün pazarlanmasında danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyuyor musunuz?	200	0	3	1,60	,851
M.5 Makine imalat sanayinde tasarımın pazar payına etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?	200	0	3	2,62	,817
M.6 Firma bünyesinde tasarımcı olmaması bir kayıp mıdır?	200	0	3	2,28	,952
M.7 Sektöre hizmet edecek tasarımcı yetiştirmeye yönelik çalışmalara katkı sağlamayı düşünür müsünüz?	200	0	3	2,27	,965
M.8 Hizmet sektörünüze yönelik yeni mezun herhangi bir elemanı tasarımcı olarak yetiştirecek alt yapıya sahip misiniz?	200	0	3	2,12	,975
M.9 Firmanızda tasarımcı olarak çalışan varsa, almış olduğu eğitim kuruluşunuz için yeterli midir?	200	0	3	1,56	1,146
M.10 Anketle yapılan bu tür çalışmaların sektöre bir katkısı olacağını düşünüyor musunuz?	200	0	3	2,45	,832

M.1 “Sektörde firmanızın özgün ürünlerinden kopyalanarak üretilen ürün var mı?” sorusuna verilen yanıtlara göre; “kısmen” cevabına yakın yanıtlar verildiği,

M.2 “Pazardaki bir ürünün tasarım değişikliği sonrası pazar payının artacağını düşünür müsünüz?” sorusuna verilen yanıtlara göre; “evet” cevabına yakın yanıtlar verildiği,

M.3 “Ulusal ve uluslararası platformlarda sektörünüze yönelik tasarım alanındaki gelişmeleri takip edebiliyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlara göre; “evet” ve “kısmen” seçenekleri arasında bir yığılma olduğu,

M.4 “Ürününüzün pazarlanmasında danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyuyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlara göre; “kısmen” ve “hayır” seçenekleri arasında bir yığılma olduğu,

M.5 “Makine imalat sanayinde tasarımın pazar payına etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlara göre; “evet” ve “kısmen” seçenekleri arasında bir yığılma olduğu,

M.6 “Firma bünyesinde tasarımcı olmaması bir kayıp mıdır?” sorusuna verilen yanıtlara göre; “evet” ve “kısmen” seçenekleri arasında bir yığılma olduğu,

M.7 “Sektöre hizmet edecek tasarımcı yetiştirmeye yönelik çalışmalara katkı sağlamayı düşünür müsünüz?” sorusuna verilen yanıtlara göre; “evet” ve “kısmen” seçenekleri arasında bir yığılma olduğu,

M.8 “Hizmet sektörünüze yönelik yeni mezun herhangi bir elemanı tasarımcı olarak yetiştirecek alt yapıya sahip misiniz?” sorusuna verilen yanıtlara göre; “evet” ve “kısmen” seçenekleri arasında bir yığılma olduğu,

M.9 “Firmanızda tasarımcı olarak çalışan varsa, almış olduğu eğitim kuruluşunuz için yeterli midir?” sorusuna verilen yanıtlara göre; “kısmen” ve “hayır” seçenekleri arasında bir yığılma olduğu,

M.10 Anketle yapılan bu tür çalışmaların sektöre bir katkısı olacağını düşünüyor musunuz? sorusuna verilen yanıtlara göre; “evet” ve “kısmen” seçenekleri arasında bir yığılma olduğu, tespit edilmiştir.

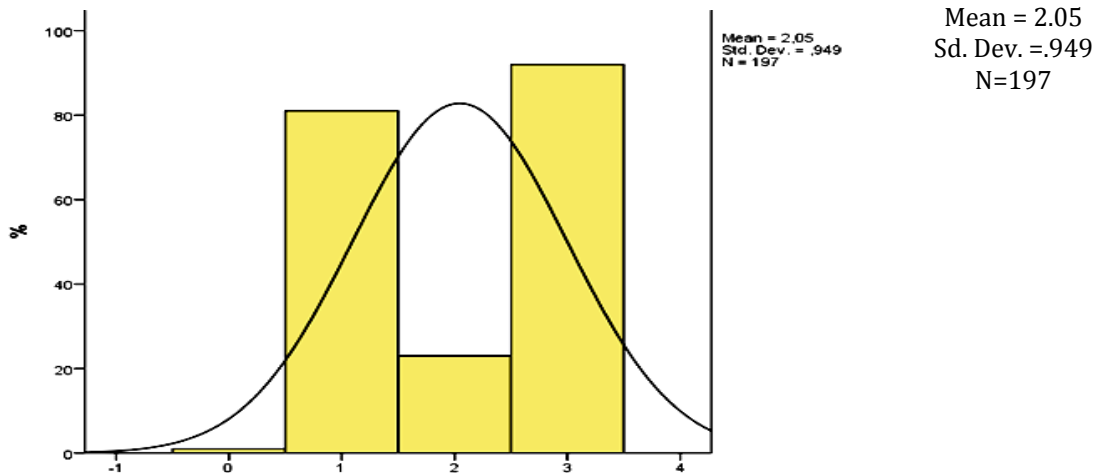
Genel bir değerlendirme ile ortaya çıkan sonuçlar; sanayi profili değerlendirildiğinde gerçekçi bulunmuştur.

Tablo 26. Firmaların Özgün Ürünlerinin Kopyalanarak Üretilme Durumları

Seçenekler	Sayı	%
Cevapsız	4	2,0
Hayır	81	40,5
Kısmen	23	11,5
Evet	92	46,0
Toplam	200	100,0

Tablo 26’ya göre “Sektörde firmanızın özgün ürünlerinden kopyalanarak üretilen ürün var mı?” sorusuna yanıt verenler arasında evet diyenlerin oranı % 46’dır. Bu durumda ürünlerinin kopyalandığını bildikleri durumda fikri mülkiyet hakları ile ilgili eksikleri buldukları görülmektedir. Buradaki durum ile Tablo 11’deki %51 Fikri Mülkiyet Belgesine Sahiplik durumuna yok cevabı verenler arasında da bir uyum olduğu görülmektedir.

Grafik 1:Firmaların Özgün Ürünlerinin Kopyalanma Durumu

Grafik 1’e göre “Sektörde firmanızın özgün ürünlerinden kopyalanarak üretilen ürün var mı?” sorusuna yanıt verenler arasında, sivri bir dağılım olduğu saptanmıştır. Bu durumda evet ve hayır

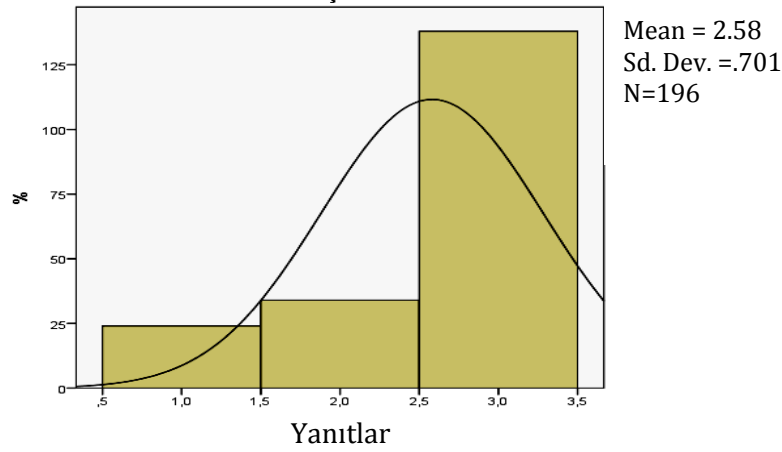
diyenlerde bir yığılma olduğu grafik 1’de de göstermektedir. Bu grafiğe göre makine imalat sektöründe firmaların özgün ürün geliştirme ve üretmede yetersiz kaldığı söylenebilir.

Tablo 27. Firmaların Pazardaki Bir Ürünün Tasarım Değişikliği Sonrası Pazar Payı Hakkındaki Görüşleri

Seçenekler	Sayı	%
Cevapsız	4	2,0
Hayır	24	12,0
Kısmen	34	17,0
Evet	138	69,0
Toplam	200	100,0

Tablo 27’ya göre, “Pazardaki bir ürünün tasarım değişikliği sonrası pazar payının artacağını düşünür müsünüz?” Sorusuna yanıt verenler arasında evet diyenlerin oranı % 69’dur. Bu durumda tasarımın ürün de ki satışı büyük ölçüde etkileyeceğini üretici firmalarda düşünmektedir.

Grafik 2. Firmaların Pazardaki Bir Ürünün Tasarım Değişikliği Sonrası Pazar Payı Hakkındaki Görüşleri

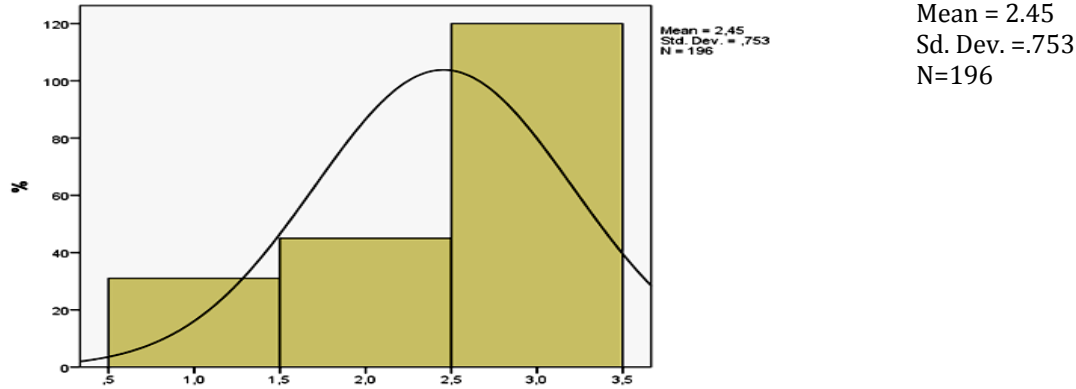
Tablo 27’ye göre “Pazardaki bir ürünün tasarım değişikliği sonrası pazar payının artacağını düşünür müsünüz?” Sorusuna yanıt verenler arasında, sivri ve sağa çarpık bir dağım olduğu saptanmıştır. Bu durumda evet diyenlerde bir yığılma olduğu grafik 2’de göstermektedir. Katılımcı firmalar genel olarak, ürünlerinde tasarım değişikliği yapılmasının, ürünün pazar payını yükselterek olumlu etki sağlayacağını ifade etmişlerdir. Genel bir değerlendirme ile katılımcı firmaların müşteri dönüşleri doğrultusunda mevcut ürünlerin daha iyisini üretebileceği ve yeni tasarımın işlevsel, maliyet vb. konularda ürünün pazar payına olumlu katkısının olabileceği bilincine sahip oldukları yorumlanabilir.

Tablo 28. Firmaların Ulusal ve Uluslararası Platformlarda Sektörlerine Yönelik Tasarım Alanındaki Gelişmeleri Takip Etme Durumları

Seçenekler	Sayı	%
Cevapsız	4	2,0
Hayır	31	15,5
Kısmen	45	22,5
Evet	120	60,0
Toplam	200	100,0

Tablo 28’e göre, “Ulusal ve uluslararası platformlarda sektörünüze yönelik tasarım alanındaki gelişmeleri takip edebiliyor musunuz?” Sorusuna yanıt verenler arasında evet diyenlerin oranı % 60’dır. Katılımcı firmalar büyük çoğunlukla, ulusal ve uluslararası platformlarda sektöre yönelik tasarım alanındaki gelişmeleri takip ettiklerini belirtmiş olsalar da genel olarak rekabetin gerektirdiği olanlarla sınırlı kalmakta, yeni teknoloji yürütmeye yönelik çabalar rakip firma olarak algılanan firmaya göre belirlenmektedir.

Grafik 3. Firmaların Ulusal ve Uluslararası Platformlarda Sektörlerine Yönelik Tasarım Alanındaki Gelişmeleri Takip Etme Durumları

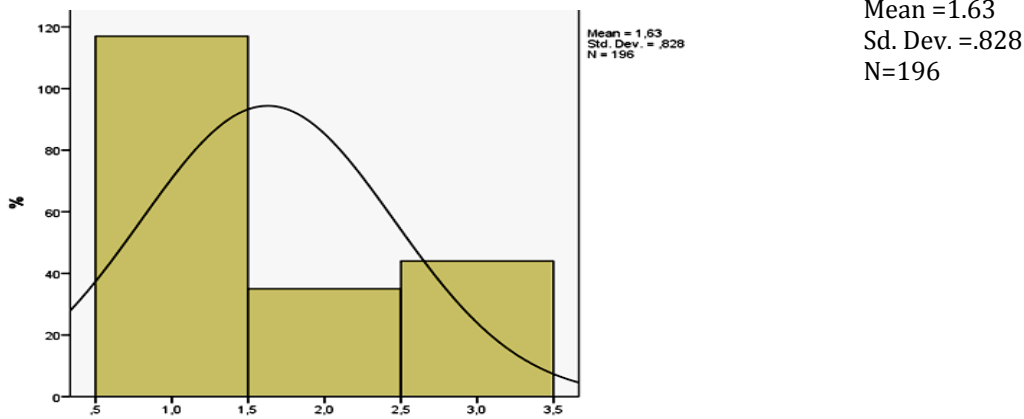
Grafik 3'e göre "Ulusal ve uluslararası platformlarda sektörünüze yönelik tasarım alanındaki gelişmeleri takip edebiliyor musunuz?" sorusuna yanıt verenler arasında, sivri ve sağa çarpık bir dağılım olduğu saptanmıştır. Bu durumda evet diyenlerde bir yığılma olduğunu göstermektedir.

Tablo 29. Firmaların Ürünlerinin Pazarlanmasında Danışmanlık Hizmeti İhtiyaç Durumları

Seçenekler	Sayı	%
Cevapsız	4	2,0
Hayır	117	58,5
Kısmen	35	17,5
Evet	44	22,0
Toplam	200	100,0

Tablo 29'a göre, "Ürününüzün pazarlanmasında danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyuyor musunuz?" sorusuna yanıt verenler arasında hayır diyenlerin oranı % 58,5'dir.

Grafik 4. Firmaların Ürünlerinin Pazarlanmasında Danışmanlık Hizmetine İhtiyaç Durumları

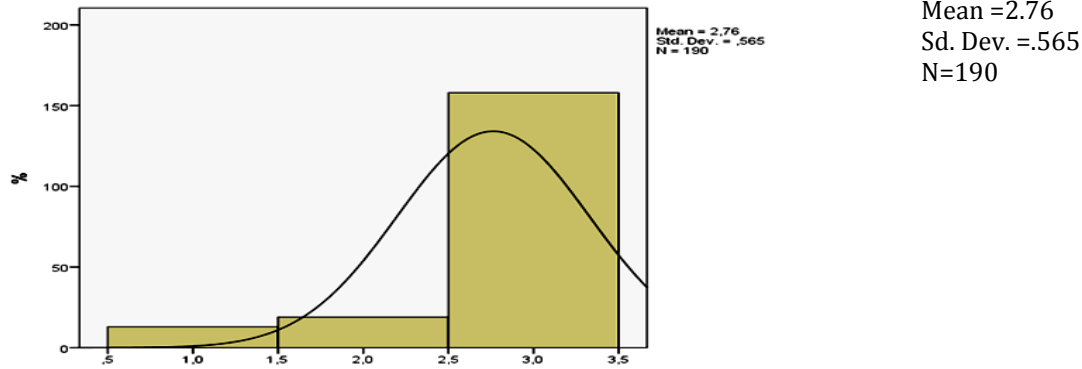
Grafik 4'e göre "Ürününüzün pazarlanmasında danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyuyor musunuz?" sorusuna yanıt verenler arasında, sivri ve sola çarpık bir dağılım olduğu saptanmıştır. Bu durumda evet diyenlerde bir yığılma olduğu grafik 4'te de göstermektedir. Katılımcı firmalar büyük çoğunlukla, ulusal ve uluslararası platformlarda sektöre yönelik tasarım alanındaki gelişmeleri takip ettiklerini belirtmişlerdir. Genellikle ülkemiz OSB'lerinde yer olan kuruluşların büyük bir bölümü yüklenici firma olduğundan danışmanlık hizmetine ihtiyaç duymaz ya da kendi ürünü ile ilgili reklam, tanıtım vb. işleri kendisi yapmayı tercih etmektedir. Potansiyel ve hedef sınırları belirlendiğinde danışmanlık gibi hizmetler gereksiz görülmektedir.

Tablo 30. Firmaların Makine İmalat Sanayinde Tasarımın Pazar Payına Etkisi Hakkındaki Görüşleri

Seçenekler	Sayı	%
Cevapsız	4	2,0
Hayır	117	58,5
Kısmen	35	17,5
Evet	44	22,0
Toplam	200	100,0

Tablo 30'a göre; "Makine imalat sanayinde tasarımın pazar payına etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna yanıt verenler arasında hayır diyenlerin oranı % 58,5'dir. Tasarım değişikliğinin pazar payına olumlu yansıtacak şekilde belirten katılımcıların, pazar payına tasarımın etkisi neredeyse olmayacağını belirtmiştir. Çelişkili bu durum ancak 'pazarın' düzenli iş yapılan firma algısı ile açıklanabilir.

Grafik 5. Firmaların Makine İmalat Sanayinde Tasarımın Pazar Payına Etkisi Hakkındaki Görüşleri

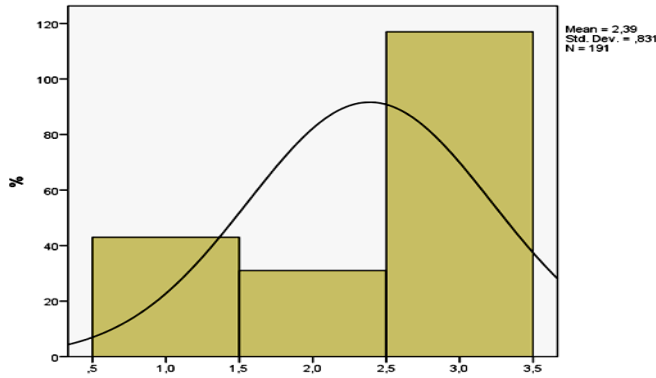

Grafik 5'e göre "Makine imalat sanayinde tasarımın pazar payına etkisi olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna yanıt verenler arasında, sivri ve sağa çarpık bir dağılım olduğu saptanmıştır. Bu durumda evet diyenlerde bir yığılma olduğu grafik de göstermektedir.

Tablo 31. Firmaların Bünyelerinde Tasarımcı Olmaması Hakkındaki Görüşleri

Seçenekler	Sayı	%
Cevapsız	9	4,5
Hayır	43	21,5
Kısmen	31	15,5
Evet	117	58,5
Toplam	200	100,0

Tablo 31'e göre; "Firma bünyesinde tasarımcı olmaması bir kayıp mıdır?" sorusuna yanıt verenler arasında evet diyenlerin oranı % 58,5'dir. Katılımcı firmaların çoğunluğu firma bünyesinde tasarımcının bulunmamasının firma için bir kayıp olduğu yönünde fikir beyan etse de "hayır ve ya kısmen" cevabı verenler de azımsanmayacak orandadır. Bu durum da bir önceki sorunun yorumunda olduğu gibi 'pazarın' düzenli iş yapılan firma algısı ile açıklanabilir.

Grafik 6. Firmaların Bünyelerinde Tasarımcı Olmaması Hakkındaki Görüşleri

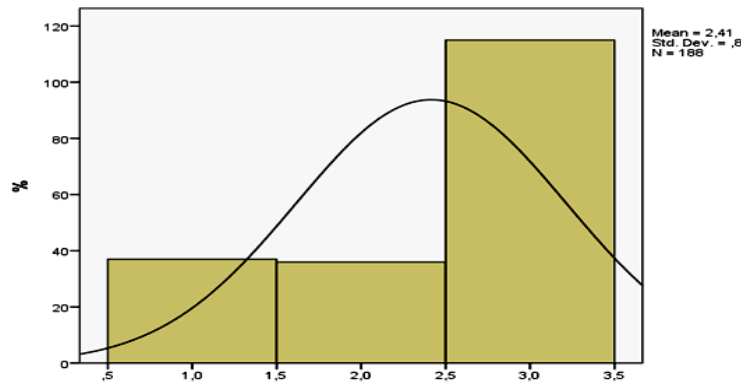
Mean = 2.39
Sd. Dev. = .831
N = 191

Grafik 6'ya göre "Firma bünyesinde tasarımcı olmaması bir kayıp mıdır?" sorusuna yanıt verenler arasında, sivri ve sağa çarpık bir dağılım olduğu saptanmıştır. Bu durumda evet diyenlerde bir yığılma olduğu grafik 42'da da göstermektedir.

Tablo 32. Firmaların Sektöre Hizmet Edecek Tasarımcı Yetiştirmeye Yönelik Çalışmalara Katkı Sağlama Durumları

Seçenekler	Sayı	%
Cevapsız	12	6,0
Hayır	37	18,5
Kısmen	36	18,0
Evet	115	57,5
Toplam	200	100,0

Tablo 32'ye göre; "Sektöre hizmet edecek tasarımcı yetiştirmeye yönelik çalışmalara katkı sağlamayı düşünür müsünüz?" sorusuna yanıt verenler arasında evet diyenlerin oranı % 57,5'dir.

Grafik 7. Firmaların Sektöre Hizmet Edecek Tasarımcı Yetiştirmeye Yönelik Çalışmalara Katkı Sağlama Durumları

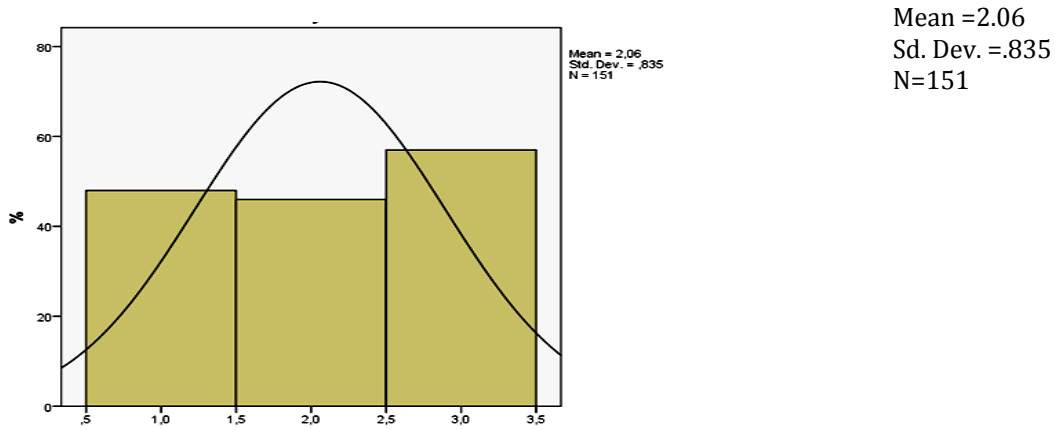
Mean = 2.41
Sd. Dev. = .8
N = 188

Grafik 7'ye göre "Sektöre hizmet edecek tasarımcı yetiştirmeye yönelik çalışmalara katkı sağlamayı düşünür müsünüz?" sorusuna yanıt verenler arasında, sivri ve sağa çarpık bir dağılım olduğu saptanmıştır. Bu durumda evet diyenlerde bir yığılma olduğu grafik 43'da da göstermektedir. Katılımcı firmaların çoğunluğunun, sektöre hizmet edecek tasarımcı yetiştirmeye yönelik çalışmalara katkı sağlama hususunda olumlu görüş bildirmelerine rağmen, sektörde tasarımcı eksikliği ve yetersizliği göze çarpmaktadır. Bu gibi sorulara duygusal yanıt verilebileceği düşünüldüğünde bu duruma bakışın daha da olumsuz olduğu söylenebilir.

Tablo 33. Firmaların Tasarımcı Çalışanlarının, Almış Olduğu Eğitimlerinin Firmalara Göre Yeterlilik Durumları

Seçenekler	Sayı	%
Cevapsız	49	24,5
Hayır	48	24,0
Kısmen	46	23,0
Evet	57	28,5
Toplam	200	100,0

Tablo 33 'e göre; "Firmanızda tasarımcı olarak çalışan varsa, almış olduğu eğitim kuruluşunuz için yeterli midir?" sorusuna yanıt verenler arasında evet diyenlerin oranı % 28,5'dir. Katılımcı firmaların çoğunluğu, tasarımcılarının okullarında aldıkları eğitimi, firmaları için yeterli görmediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca tablodaki ilgili cevaplar değerlendirildiğinde bu soruyla tasarımcının niteliklerinin teknik çizim ve CAD programı kullanabilme becerisi ile sınırlandırılmayacağı, profesyonelce hazırlanmış eğitim süreçlerini başarıyla geçerek bütünüyle tasarım becerisinin kazandırılabilceği göz ardı edilmemelidir.

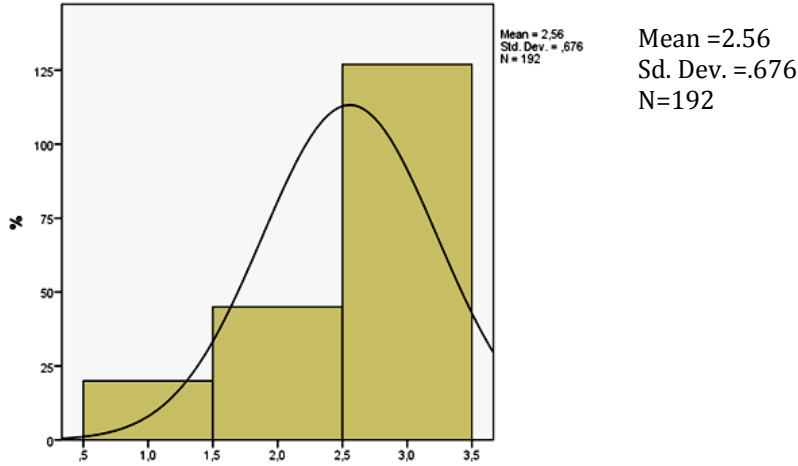
Grafik 8. Firmaların Sektöre Hizmet Edecek Tasarımcı Yetiştirmeye Yönelik Çalışmalara Katkı Sağlama Hakkındaki Görüşleri

Grafik 8'e göre "Sektöre hizmet edecek tasarımcı yetiştirmeye yönelik çalışmalara katkı sağlamayı düşünür müsünüz?" sorusuna yanıt verenler arasında, normal/ normale yakın bir dağım olduğu saptanmıştır. Bu durumda tüm seçeneklerde bir yığılma olduğu grafik 9'da göstermektedir.

Tablo 34. Firmaların Anketle Yapılan Bu Tür Çalışmaların Sektöre Katkısı Hakkındaki Görüşleri

Seçenekler	Sayı	%
Cevapsız	8	4,0
Hayır	20	10,0
Kısmen	45	22,5
Evet	127	63,5
Toplam	200	100,0

Tablo 34'e göre; "Anketle yapılan bu tür çalışmaların sektöre bir katkısı olacağını düşünüyor musunuz?" Sorusuna yanıt verenler arasında evet diyenlerin oranı % 63,5'dir. Hayır cevabı veren katılımcıların dağılımları incelendiğinde genellikle mikro ve küçük işletmeler olduğu değerlendirilebilir.

Grafik 9. Firmaların Anketle Yapılan Bu Tür Çalışmaların Sektöre Katkısı Hakkındaki Görüşleri

Grafik 9'a göre "Anketle yapılan bu tür çalışmaların sektöre bir katkısı olacağını düşünüyor musunuz?" sorusuna yanıt verenler arasında, sağa çarpık bir dağım olduğu saptanmıştır. Bu durumda evet seçeneğinde bir yığılma olduğu grafik 49'da görülmektedir. Katılımcı firmaların büyük çoğunluğu anketle yapılan bu tür çalışmaların sektöre katkısının olumlu yansıtacağı konusunda görüş bildirmişlerdir. Ancak 200 firmaya anket uygulamasını gerçekleştirebilmek için 303 firma ziyaret edilmiştir. Bu soruda değerlendirmenin sadece anketi kabul eden firmalara ait olduğu unutulmamalıdır.

Tablo 35. Mühendis Çalıştırma Durumuna Göre Durum Tespiti Ölçeği T – Testi Analiz Sonuçları

Seçenekler	N	\bar{X}	S. D.	t	sig
Çalıştırmayan	51	23,61	4,341	2,968	,003*
Çalıştıran	149	21,25	5,076		

Tablo 35'e göre; Mühendis çalıştırma kriterine göre; durum tespiti ölçeğine verilen yanıtlar arasında, mühendis çalıştırmayanlar ile mühendis çalıştıranlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir $t(198)=2,968 p \leq 0,05$.

Tablo 36. Tasarımcı Çalıştırma Durumuna Göre Durum Tespiti Ölçeği T – Testi Analiz Sonuçları

Seçenekler	N	\bar{X}	S. D.	t	sig
Çalıştırmayan	102	22,78	4,664	2,742	,007*
Çalıştıran	98	20,88	5,166		

Tablo 36'ya göre Tasarımcı çalıştırma kriterine göre; durum tespiti ölçeğine verilen yanıtlar arasında, tasarımcı çalıştırmayanlar ile tasarımcı çalıştıranlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir $t(198)= 2,742 p \leq 0,05$.

Tablo 37. Sadece Tasarımcı Çalıştırma Durumuna Göre Durum Tespiti Ölçeği T – Testi Analiz Sonuçları

Seçenekler	N	\bar{X}	S. D.	t	sig
Çalıştırmayan	155	22,15	4,887	1,573	,117
Çalıştıran	45	20,82	5,284		

Tablo 37'ye göre sadece Tasarımcı çalıştırma kriterine göre; durum tespiti ölçeğine verilen yanıtlar arasında, sadece tasarımcı çalıştırmayanlar ile sadece tasarımcı çalıştıranlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir $t(198)= 1,573 p > 0,05$.

4.2.3. Bölüm 3: Firma Görüşleri

Bu bölümde çalışmaya katılan firmalara "Tasarım" alanına bakış açılarının belirlenmesine yönelik 3 soru yöneltilmiştir. Alınan cevaplar her biri soru başlığı altında ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Soru 1: Sizin İçin İyi Bir Tasarımcının Nitelikleri Neler Olmalıdır?

İşletmelerin “iyi bir tasarımcı” profilinin saptanması amacıyla sorulan “Sizin için iyi bir tasarımcının nitelikleri neler olmalıdır?” sorusuna verdikleri yanıtlar bağımsız olarak incelenmiştir. Gelen yanıtlar içerisinde yoğun olarak benzer olanlar gruplandırılmıştır. Elde edilen görüşlerden en fazla dönüt alınan görüşler aşağıda sıralanmıştır.

- “Teknik resim bilgisi iyi olmalı”
- “Teknolojiye ve tekniğe hâkim olmalı”
- “Çizim programlarını kullanabilmeli,”
- “Malzeme ve imalat bilgisi iyi olmalı,”
- “İyi eğitilmiş olmalı,”

Firmaların tasarım alanında daha kalifiye elemanlarla çalıştığı veya çalışmak istedikleri bu standartları görüşlerinde yaklaşık olarak belirttikleri görülmüştür.

Soru 2: Size Göre Tasarımcıların Eğitim Yönünden En Belirgin Eksiklikleri Nelerdir?

Katılımcı firmaların deneyimleri doğrultusunda tasarımcı unvanı taşıyan kimselerde gözlemlenilen en önemli eksikliklerin tespit edilmesine yönelik olarak sorulan soruya verilen cevaplar incelendiğinde aşağıdaki belirgin eksikliklerin vurgulandığı ortaya çıkmaktadır. Elde edilen görüşlerden en fazla dönüt alınan görüşler aşağıda sıralanmıştır.

- “Teknik çizim programları konusunda yetersiz”
- “Sektörel bilgi ve pratik açısından yetersiz”
- “Teknik resim ve malzeme bilgileri zayıf”
- “Yaratıcı ve yenilikçi değil”
- “İmalat bilgileri yeterli değil”

Firmaların tasarım alanında çalışmalarının tespit edilen konularda yeterli düzeyde olmadıkları değerlendirilebilir.

Soru 3: Tasarım Alanında Firmanızın Kapasitesinin Gelişmesi İçin Mesleki Eğitim Kurumlarından (Üniversiteler, MEB vb.) Beklentileriniz Nelerdir?

Çalışmaya katılan işletmelerin eğitim kurumlarından beklentilerinin tespit edilmesine yönelik olarak sorulan soruya verilen cevaplarda yoğunlukla tespit edilen kümelenmeler aşağıdaki gibi tespit edilmiştir. Elde edilen görüşlerden en fazla dönüt alınan on adet görüş aşağıda sıralanmıştır.

- “Bir beklentim yok”
- “Ortak çalışma platformları kurulmalı”
- “Eğitim faaliyetleri düzenlenmeli”
- “Danışmanlık hizmeti sağlanmalı”
- “Seminerler organize edilmeli”

Firmaların eğitim kurumları ile ortak çalışmalar yapmak için bir alan istedikleri ve danışmanlığa ihtiyaç duydukları değerlendirilebilir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Ekonomik kalkınma, bir ülkenin yaşam standardında, satın alma gücü paritesine göre ayarlanmış uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmayı amaçlamaktadır. Yaşam standardı, mal ve hizmetlerin değeri ile ölçülen bir ülke ekonomisinin üretkenliği ile belirlenir. Rekabet gücü bir ülkenin ürünlerinin; pazardaki değeri ve standart birimlerin üretildiği ürünlerin verimliliği ile açıklanabilir.(Michael E.,2000) Bu manada Türkiye ekonomisinde uluslararası pazarlara etki edebilmesi için üretimde tasarıma ve Ar-Ge ye önem vermelidir.

Türkiye ekonomisinin lokomotif sektörlerinden olan makine imalat sanayi, tüm sanayi kollarına girdi sağlayarak bu sektörlerin itici gücünü oluşturmaktadır. Makine imalat sanayindeki tüm gelişmeler direkt ya da dolaylı olarak ülke ekonomisini etkilemektedir. Ülkemizin küresel pazar payı değerlendirildiğinde olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktadır. Makine imalatından-gıdaya, tekstilden-

elektronığe, mobilyadan-inşaaata birçok sanayi kolunda endüstrileşme sürecini tamamlamış olan ülkeler ile ilgili yapılan değerlendirmelerde ortaya çıkan sonuç, ülkemizin makine imalat sanayinde olması gereken seviyenin gerisinde olduğu kuşkusuzdur. Endüstriyel tasarım ile ilgili genel değerlendirmeler şu şekilde sıralanmıştır;

- Endüstriyel tasarım yapamayan, bir diğer anlamda özgün ürün ortaya koyamayan firmalar rekabet edemez duruma gelecek ve pazardan çekilme durumunda kalabileceklerdir.
- Özgün ürün üretimi ancak AR-GE çalışmaları ve İnovasyon ile gerçekleştirilebilir.
- Tasarım alanında özgün ürün üretebilmek doğru tasarımcılarla mümkün olabilir.
- Patent ve markanın alınmasında yapılacak çalışmaların en başında endüstriyel tasarım yer alabilir.
- Sanayicinin kendi özgün ürününü üretebilmesi için kendi bünyesinde görev üstlenmiş endüstriyel tasarımcıların, meslek odalarının, kamunun, üniversite vb. sektörel paydaşların sürekli bir iletişim ve etkileşim içinde olmaları gerekmektedir.
- AR-GE birimlerini kurmuş ve teknoloji odaklı çalışmalarını sürdüren firmaların küresel pazarda etkin firmalar olduğu tespit edilmiştir.
- İmalat sektöründe endüstriyel tasarım durumunun, tasarımcıların niteliklerinin, özgün ürün üretebilme yeteneklerinin, proje üretebilme kabiliyetlerinin ve patent-faydalı model-marka vb. fikri mülkiyet konusundaki bilincin tespitine yönelik yapılan çalışmada; küresel pazarın gereklerini yerine getiren ya da getirme çabası içerisinde olan firmaların kurumsallaşmış ya da kurumsallaşma çalışmalarını sürdüren firmalar olduğu değerlendirilmektedir.
- Katılımcıların çalışmaya verdiği katkılar genel olarak değerlendirildiğinde, sanayicinin tam olarak endüstriyel tasarımın önemini kavrayamadığı değerlendirilebilir.
- Katılımcılar için endüstriyel tasarımın; teknik çizim ve CAD programından ibaret olduğu yönünde kuvvetli bir algının var olduğu düşünülebilir.
- İyi bir eğitimle oluşturulacak altyapı üzerine hizmet içi eğitim ile kazandırılacak imalat bilgilerini bünyesinde birleştiren, malzemeye hakim, mühendislik hesaplarını bilen, müşteri taleplerini dikkate alan ve sektördeki teknolojik gelişmeleri takip eden, bilgi ve birikimi yüksek kişiler tasarımcı olmalıdır. Ancak katılımcıların yanıtları değerlendirildiğinde sanayicinin bu anlamda farkındalığa ihtiyacı olduğu görülerek çalışmanın değeri net olarak ortaya çıkmıştır.
- Sanayici üzerinde endüstriyel tasarımla ilgili farkındalık oluşturmak için daha geniş çaplı çalışmaların yapılması faydalı olabilir.
- Sanayicinin genel anlamda proje fikrine çok olumlu yaklaştığı ancak cesaretlendirilmediği için harcayacağı zaman ve paranın boşa gideceği endişesi taşıdığı tespit edilmiştir. Ancak maddi ve manevi destek verilmesi durumunda projelendirilecek fikirlerinin olduğu görülmüştür. KOSGEB tarafından proje hazırlama desteği verildiğinden, KOSGEB projelerine başvurunun diğer projelere oranla daha belirgin sayıda olduğu (bütçesinin diğer projelere oranla daha düşük olmasına rağmen) tespit edilmiştir.
- Sanayinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların sanayici tarafından gereken değeri görmediği sonucu ön plana çıkmaktadır. Bu durum kamunun, meslek odalarının, eğitim kurumlarının vb. paydaşların sanayinin gelişimine yönelik çalışmalarının sınırlı olduğuna ve bunları da yeterince duyuramadığına bağlanabilir.
- Sanayicinin özgün ürününü, fikri mülkiyet hakları çerçevesinde belgelendirmenin önemini farkında olmadığı ve belgelendirme çalışmalarını yapan firmaların da her detayı belirtmekten korktukları (benim ürünümün tüm detayları ortaya çıkacak ve başkaları bunu kopyalayacaklar düşüncesiyle) tespit edilmiştir. Ancak tüm detaylar belirtilmeden alınan belgelerin korumaları da sınırlı olduğundan, bu konuda sanayicinin bilinçlendirilmesi hususu değerlendirilebilir.
- Küresel pazardaki ülke payları değerlendirildiğinde, imalat sanayinde yer alan firmaların endüstriyel tasarımcı eksikliği ve yetersizliği görülmektedir. Burada en önemli görev sanayicinin yanı sıra kamuya (MEB, Üniversite, Meslek Odaları) düşmektedir. Eğitim kurumlarında endüstriyel tasarımcı yetiştiren bölümlerin yaygınlaştırılması, sanayicinin talepleri ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda eğitim müfredatları oluşturulabilir.

- Genellikle OSB'lerde yer alan orta ve büyük ölçekli kuruluşların büyük bir bölümünün kendi ürününe yönelik üretim yaparken, bir kısmının da daha büyük kapasitede üretim yapan firmalara yüklenici olarak üretim yaptığı tespit edilmiştir. Küçük ve mikro ölçekli firmaların ise üretiminin ya küçük kapasiteli ürünlere yönelik olduğu ya da yüklenici firma olarak hizmet verdikleri görülmektedir. Bu anlamda sahip olunan belge sayıları, yapılan projeler ve ihracat başlıkları altında yapılan değerlendirmeler açısından orta ve büyük ölçekli firmaların avantajlı pozisyonda oldukları değerlendirilmektedir.
- Küçük ve mikro ölçekli firmalarda fikri mülkiyet belgelerin yani özgün ürün olmamasında en önemli sebep, gelen siparişe yönelik üretim yapılmasıdır. Bu tarzdaki firmaların kendilerine sipariş veren firmanın tasarımlarını belgelendirmesi söz konusu olmamaktadır.
- Firmaların kendi AR-GE birimlerini kurmaları konusunda gerekli desteklerin verilerek (Çeşitli kurumların bu tür desteklerinin olmasına rağmen mevcut bürokrasinin karmaşıklığı ve sınırlamalar başvuruları olumsuz etkilemekte) firmaların kendi özgün ürünlerini üretmelerine yönelik cesaretlendirilmeleri sağlanabilir.
- Özellikle ihracatı yapılacak ürünler üretmeleri ya da ithal edilen ürünlerin muadillerini üreten firmalara her türlü destek verilebilir. Firmaların AR-GE birimlerini oluşturmalarını sağlayacak özendirilmelerin yanı sıra AR-GE birimleri araç-gereç ve donanım teşvikleriyle desteklenebilir.
- Sanayici ve kamuya yönelik olarak endüstriyel tasarımın durumunun tespiti ile farkındalık oluşturmak için bu çalışmadan elde edilen veriler değerlendirildiğinde, zaman kaybetmeden kamu kuruluşları, meslek örgütleri, eğitim kuruluşları gibi kurum ve kuruluşların endüstriyel tasarımcı yetiştirmeye yönelik çalışmalar yapması gerekmektedir.
- Genel bir değerlendirme ile yapılan çalışmalara katkı sunan firmaların ölçek dağılımları (Tablo3) Türkiye sanayinin önde gelen şehirleri olan İstanbul, Bursa, Kocaeli, vb. şehirleri de temsil edebilecek nitelikte oldukları da görülmektedir. Bu durumda elde edilen sonuçlar Türkiye geneli içinde geçerli kabul edilebilecektir.

KAYNAKLAR

- Aldebert, B., Dang, R. J. ve Longhi, C. (2011). Innovation In The Tourism Industry: The Case of Tourism@, *Tourism Management*, 32: 1204-1213.
- Bayülken, Y. (2012). Makine İmalat Sanayi Sektör Araştırması Oda Raporu, Ankamat Matbaacılık, Ankara.
- Diaz, N., Choi S., Helu M., Chen Y., Jayanathan S., Yasu Y., Kong D., Pavanaskar S., And Dornfeld D.(2010). " Machine Tool Design and Operation Strategies for Green Manufacturing", *Proceedings of 4th CIRP International Conference on High Performance Cutting*, October 2010, Gifu Japan.
- Hjalager, A. M. (2010). A Review of Innovation Research in Tourism, *Tourism Management*, 31: 1-12.
- Karaca, E. (2006). Öğretimde Planlama ve Değerlendirme Dersine Yönelik Bir Tutum Ölçeği Geliştirme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 16:213-230
- Michael E.(2000). "Location, Competition, And Economic Development: Local Clusters In A Global Economy". *SAGE Journals*, February 1 2000, Volume: 14 issue: 1, page(s): 15-34, Boston, USA.
- SAÜ, Sakarya Üniversitesi,
[https://www.content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/35898/30232/piy-08_konumlandırma.pp\(E.T.10.02.2017\)](https://www.content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/35898/30232/piy-08_konumlandırma.pp(E.T.10.02.2017))
- Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği (2016), T.C. Resmi Gazete, 29797, 10 Ağustos 2016.
- Türk Tasarım Danışma Konseyi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı (2009), T.C. Resmi Gazete, 27338, 03 Eylül 2009.
- Türk Patent ve Marka Kurumu,
<http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/44E6C29B-A5FC-41F1-9B41-EEC3CBF2B7A3.pdf> (E.T.10.03.2018).

SUMMARY

The objective of this study is to search industrial design capacity in machine production and employment status within the Organized Industrial Zones of Ankara province in order to produce actions and policies for increasing high-tech production, reducing foreign trade deficit and enhancing competitiveness of the national enterprises, which have been included into the priority areas listed within the development plans of Ankara Development Agency affiliated to the Ministry of Development. For the research model, as this research is conducted in the aim of searching solution-based ways to overcome with the current status and problems, the model of the research carries the nature of basic-research model.

An Industrial Design Survey form has been developed for the research. In developing draft form of the industrial design survey; literature search was conducted at initial stage. As a result of literature search, obtained surveys were evaluated and a questionnaire source was produced by the researchers based upon these surveys. The first survey form has been established through the questions selected from this questionnaire source. Draft form of the survey was applied as pilot implementation to a few survey participants among the targeted group. For the evaluation of the survey, initial pre-test implementation was conducted through personal interviews. In line with the feedbacks from the survey participants, draft survey form has been prepared. In the draft survey form, 10 graded questions, 13 factual questions and 3 open-ended questions were made available. Following the application of the survey, in order to estimate the reliability of the survey data, Cronbach Alpha reliability degree was calculated for the graded questions and it is found as .75. This value indicates that the survey has reliability. As a validity determination study in graded questions, factor analysis was conducted. With the applied survey, sectoral current status at industrial design area, marketing and export conditions and the qualified labour-force requirement were analysed. Due to the data obtained from industrial zones, 600 companies were determined; 303 of these companies were visited and the survey was applied to 200 companies which have been approved to participate in.

Evaluating the global market share by country it is obvious that; there are insufficiency and lack of industrial designers in the manufacturing industry. With the research results, it is targeted to raise awareness on prominence and necessity of industrial design for the national industry especially at education organizations and among authorized organizations, institutions in addition to industrialists. Furthermore, speciality of qualified personnel required by the sector is determined and the employment status of young graduates is revealed. With a broad evaluation in scale distribution of the companies, which gave support to the research study (Table-3), it is clear that they carry the characteristics of leading industrial provinces i.e İstanbul, Bursa, Kocaeli etc. In that case, obtained results will be considered as valid for Turkey in general.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Kasap, E. Z., Ağzitemiz, F., Kızıl, N., Yıldırım, A. (2018). "Understanding the Nature of the Relationship Established with Turkish TV Serial Characters", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 237-247

Anahtar Kelimeler: Parasosyal Etkileşim, TV Dizileri, İzleme Motivasyonu, Parasosyal Çıktılar, Türkiye.

Keywords: : Parasocial Interaction, TV Serials, Viewing Motivation, Parasocial Outputs, Turkey.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

TÜRK TV DİZİLERİNDEKİ KARAKTERLERLE KURULAN İLİŞKİNİN DOĞASINI ANLAMAK

Understanding the Nature of the Relationship Established with Turkish TV Serial Characters

Emine Z. KASAP

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Lisans Öğrencisi, ezehrakasap@gmail.com

Feyza AĞZİTEMİZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi, feyzagzitemiz@gmail.com

Necla KIZIL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Lisans Öğrencisi, neclakizil0606@gmail.com

Dr. Ahmet YILDIRIM

Milli Eğitim Bakanlığı, Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Uzmanı, yildirimahmat@yahoo.com

Makale Geliş Tarihi
04.07.2018

Revize Tarihi
18.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Bu çalışmanın amacı izleyicilerin Türk TV dizilerindeki karakterlerle kurdukları etkileşimin altında yatan motivasyon ve örüntüleri keşfetmektir. TV dizileri Türk halkı için çok önemli bir yer tutmakta ve bazen bu diziler bireylerin hayatlarını fazlasıyla etkileyebilmektedir. İzleyicilerin TV dizilerindeki karakterlerle kurdukları tek yönlü ilişki "parasosyal etkileşim" kavramı ile açıklanmaktadır. Bu nitel fenomenolojik çalışma 13 gönüllü Türk katılımcıyla parasosyal etkileşim kapsamı üzerine yürütülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ve doküman inceleme olmak üzere iki ayrı veri toplama tekniği kullanılmıştır. Veriler, tematik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bulgular 2 ana tema üzerinde yoğunlaşmıştır: izleme motivasyonu (rehberlik, algılanan gerçeklik, algılanan benzerlik ve kıyas), ve parasosyal çıktılar (önceki tutumları pekiştirme, ders çıkarma, modelleme ve gerçeklik algısında sapma).

ABSTRACT

The aim of this study is to explore the underlying motives and patterns beneath the interaction established with Turkish TV serial characters. Turkish people generally give importance to the TV serials, and sometimes these serials affect individuals' life exceptionally. Parasocial interaction is a one-way relationship which the audience establishes with the characters of TV serials. This qualitative phenomenological study was conducted in the context of parasocial interaction with 13 Turkish individuals. Both semi-structured interview and document review techniques were used. Data were analyzed using thematic content analysis. The findings suggested that there are 2 main themes: viewing motivation as counseling, perceived realism, perceived similarity and comparison; and parasocial outputs as reinforcement of the previous attitudes, lessening, modeling, and deviation in perception of the reality.

1. INTRODUCTION

Parasocial interaction is defined as the interaction between the spectator and the favourite character which is characteristically “one-sided, non dialectical, controlled by the performer, and not susceptible of mutual development.” In television programs, the actor whether in a fictional role or not, via using nuances of appearance and gestures seems being occupied with engaging in conversations and interactions with other role playing actors. On the other side by directly addressing the spectator personally and privately, in other words creating the illusion of face-to-face relationship, the role players locates the audience in the program’s action in a subtle way. Through this kind of staging, audience somehow implicitly emerges as a group which both observes and participates in the show alternately (Horton & Wohl, 1956: 215).

The performers in the media are defined as a group of personalities who are known as the same way the audience knows their chosen friends, functioning as indigenous figures to capture intimacy and affiliation, come into view on a regular basis and integrated into the routines of daily life (Horton & Wohl, 1956: 216). The process of constant exposure to these personalities, give ways to accumulating shared experiences, establishment of loyalty and acquaintance in part of the spectator and strengthens the one-sided nature of the relationship via internalising the parasocial role by accepting the personae-medium as a friend, counselor, comforter, and model; “benefit from the persona’s wisdom, reflect on his advice, sympathize with him[/her] in his difficulties, [and] forgive his mistakes.” (Horton & Wohl, 1956: 217, 219).

In Turkey, according to the findings of Television Watching Trends Survey (2012: 9, 14), the average hours of television watching was determined as 3.7 hours (pp. 9) and the highest rates were detected at 21.01-24.00 time period (pp. 14) on weekdays which allocated for TV serials. Within the scope of Turkish TV serials broadcast in Turkish national TV channels, crowds of audience commented under the media contents, shared their personal opinions about the passages which appeared. Users commented exemplifying the parasocial mechanism as: “This TV serial has the actual situations of everything. Happiness, desperation, friendship, poverty, wealthiness, love, romance, respect, illness, parentage, prejudices etc. It doesn’t overwhelm us, it tells all of them delightfully.”, “We are getting therapy together with Adem, thank you.”, “Learn the lesson! You cannot trust anyone!”, “Oh no Saadet, oh no! You prefer to escape instead of fighting. She is still the same while I am thinking her character is going to change and improve, her confidence is going to increase in time. I hope this event leads her to stand upright at least.”

Parasocial relationships serve to reach a bunch of gratifications such as gathering information about social life, relaxation, satisfying entertainment needs etc. (Rubin & Perse, 1987: 247). Rubin and McHugh (1987: 279, 280) took two interpersonal relations theory into consideration to understand the similarities between mass communication oriented and real-life interactions: uses and gratifications and uncertainty reduction theories. Respectively they found that in viewing preferences, audiences know their needs and choose media to fulfill these needs accordingly and in mediated contexts, amount of television communication results in increased certainty so elevated attraction to a media character. Rubin and Perse (1987: 248) formulated parasocial interaction ascribing affective, cognitive and behavioral components to its definition. Affective involvement can be operationalized as disclosing emotions to events occurring within scenario as well as character’s perceived attributes. Cognitive involvement covers reflecting about given messages coming from media content through and beyond exposure. Behavioral involvement includes talking about the reflections generated from interaction. Comments such as “I know this is a TV serial but still I wish his arms are broken.”, “Shame on you Merve, Allah damn you! My hands, my foots are shaking, I’m going off the deep end!”, “I wrote Çukur in everyplace in the school.” (Çukur is referring to the fictional area where TV serial characters live in according to their own indigenous culture) represents the components of parasocial interaction.

In Levy (1979: 72)’s study, participants claimed that they are appreciated by hearing the anchorman’s voices in their home, responded vocally to the anchorman’s good wishes and greetings, reacted in accordance with the anchorman’s gestures upon several emotions and compared their opinions with the anchorman etc. In Turkey, there are several examples reflecting parasocial interaction. In one of the TV serials broadcast in Turkey, “Avrupa Yakası”, the pajamas of a character named Gaffur appealed many people and sold out quickly. Also a history-narrated TV serial named Diriliş Ertuğrul has been attracting many individuals continuously. In Sivas, a group of dedicated viewers wanted a bus to set a trap for a bad character from municipality services.

Previous research found various factors to comprehend the structure, development and the strength of parasocial experience. These confirmed factors are attractiveness of the media character, perceived similarity constructed between the viewer and media character, perceived realism which emphasizes the credibility of the character (Giles, 2002: 291; Perse, 1986: 187; Rubin & McHugh, 1987: 288; Rumpf, 2012: 33; Tian & Hoffner, 2010: 260). In addition to these, representation across different media outlets and user contexts can be accepted as other predictors of parasocial experience (Giles, 2002: 292; Klimmt et. al, 2006: 301).

One of the first components which was tested is attractiveness. Attractiveness comprises of three dimensions including physical attraction, social attraction and task attraction. Rubin and McHugh (1987: 286, 287) suggested that social and task attraction of media personality affects parasocial experience stronger than physical attraction positively. Another important motivation source for developing parasocial interaction is the concept of perceived similarity. Similarity includes shared personality traits, behavioral tendencies, similar attitudes, similar life experiences. Also viewers have a tendency to like a character who has a similar physical appearance with themselves and their relatives (Arslan, 2013: 12, 133; Giles, 2002: 282, 283, 290; Tian & Hoffner, 2010: 264). Perceived realism is about the reflections of life as to what extent the serial gets in touch with reality. When the viewer finds it realistic, trust the characters more thus parasocial interaction develops stronger (Giles, 2002: 291; Perse & Rubin, 1989: 73). Another predictor: Representation across different media outlets. When a media performer is seen many times in various contexts such as advertisements, movies, soap operas etc., the intensity of parasocial interaction increases (Giles, 2002: 292). User Context: Openness to experience (noticing the messages), being tired or not in terms of paying attention affect parasocial interaction (Klimmt et. al, 2006: 301, 302).

These findings constitute this study's starting point and in light of these findings, the study attempts to penetrate the core patterns beneath the interaction between the viewer and the favourite media character in the light of qualitative methodology considering the fact that considerable amount of findings were gathered by using quantitative analysis methods in the literature. Parasocial experience itself requires a proper method to be understood in nature alternatively and seems to partially interact with unique individual factors in order to occur and maintain. Also the current study takes cultural components into inquiry within the assumption that the Turkish TV serials reflects shared customs, representations, conflicts, and environmental atmosphere; extends its scope beyond a specific population and works with people from different backgrounds.

2. METHOD

2.1. Participants

Volunteer 13 individuals (7 female, 6 male) participated in this study. Participants ranged in age from 19 to 60 ($M = 33.46$, $SD = 17.7$). This study is a qualitative phenomenological study. So, the criterion sampling was used because participants must have experienced the phenomenon (watching current Turkish TV serials regularly), and all participants were selected based on this criterion. One of the participants reported that he is watching a Turkish serial on the Internet. He was included in the study because he is living in a dormitory and there is no television there. Also he said that this serial is featuring on the Internet once a week like a TV serial. For this reason, there is no big difference between this serial and the normal TV serial according to this information, and it seems that he is using the Internet likewise the TV.

2.2 Materials and Procedure

This study was conducted in 2018, Ankara, Turkey. Before beginning the research, ethical approval was obtained from Ankara Yıldırım Beyazıt University Ethics Review Board. In this qualitative study, researchers utilized semi-structured interviews and document review methods. All interviews were conducted by the authors of this study. Interviews were conducted by face-to-face and the time ranged from 15 to 45 minutes. Interviewer audio recorded the interview after requesting the permission of the participant. Interviews proceeded until no new themes emerged. First of all, researcher gave the participants informed consent form and also explained oral information about study and their confidentiality like they can withdraw from the study if they want, only researchers will have access to their recorded voices, their credentials will be anonymous. Secondly, researcher gave them demographic form which ask their gender, age, education level, socio economic level, how much TV serial they follow, to declare 3 characters who the participants like in their favorite TV serial and 3 characters who the participants don't like in their favorite TV serial. Seven main questions were

used in this semi-structured interview as “Why did you decide to watch this TV serial?”, “What are the reasons of liking/disliking the characters who you liked/disliked?”, “What is the connection between you and the character? What are the common features between you and the character?” and “How do you feel when the characters leave the serial, or die/get wounded as needed by scenario?”. All participants were from Ankara, Turkey; so interview questions, demographic form and informed consent form were Turkish. Context of the interviews was generally selected by participant and researcher together. The main factor was that agreed upon place had to be silent enough, because the audio record should be clearly understandable. In order to protect the confidentiality, researchers gave their names some codes as using the first letters of their names. While making transcript of these interviews, these codes were used again, with their ages (i.e., “A.B., 25”). Also in this study, thematic content analysis were used. Transcripts were made by researchers manually. Researchers listened to the records of the interviews and wrote them verbatim. Then researchers read all the interviews at least 2 times. After that, each researcher analyzed every single interview independently by highlighting important possible themes and taking notes. Then all researchers compared every analyzed interviews and revealed common themes. On the other hand, all researchers searched some TV serials on the Internet, and found interesting news and some comments in this TV serials social media accounts. Again, all researchers searched, read, and analyzed these documents separately and independently, then they compared their findings. In the document review, researchers kept private these individual’s names and the links of the websites to protect confidentiality. To ensure verification, literature searches fulfilled in depth, adhered to the phenomenological method, used an adequate sample, during the interview confirmed the participants’ disorderly or complicated expressions, all interviews were recorded with audio record, and continued the interviews until saturation of data was achieved. To ensure validation of this study, multiple techniques of data collection (interview and document review techniques) were used, both data analysis and coding processes were conducted by researchers separately, and also all researchers compared their processes and conclusions each other.

3. RESULTS

From 13 verbatim transcripts, 236 significant statements were extracted. The thematic analysis of the transcripts revealed 2 general themes: *viewing motivation* and *parasocial outputs*. Table 1 contains 2 main theme clusters and their subthemes.

Table 1. General Themes and Sub-themes

General Theme	Sub-Theme
Viewing Motivation	Counseling
	a. Advice seeking
	b. Preliminary preparation
	c. Curiosity
	Perceived realism
Parasocial Output	Perceived similarity
	Comparison
	Reinforcement of the previous attitudes
	Lessoning
	Modeling
	Deviation in perception of the reality

Viewing motivation explains why the audience keep watching TV serials on a regular basis which includes *counseling, perceived realism, perceived similarity and comparison*. While watching, audience have been found to be getting into process of interaction in which they can satisfy their need for social interaction by gathering service for preparation for life exclusive to themselves. Counseling was determined as combination of advice seeking, preliminary preparation for real life circumstances, and fulfilling curiosity about inexperienced life events. For example, a participant explains his motivation for counseling as follows:

“Maybe one day, I could fall in love with someone, I could join the army, I could experience the same things. So, I just question myself. I think, I am not as strong as them. I question myself

because I never meet with difficulties in the life like them.” (S.O.,19)

The same participant repeated his concern as:

“The events only pertain to Turkish society and I didn’t experience yet. But it could happen to me. So, I don’t want to be blindsided, I want to predict.”

Another participant describes her experience for seeking advice:

“Sena protects everyone. This is encouraging me. She always asserts herself, and her behavior affects positively other women who live in the same house.” (I.B.,19)

This comment reflects the preliminary preparation from social media:

“This woman is a contemptible person. She engages in evil acts by affecting meek people around her. Understand that this woman has no emotion and always remember that there are so many women and men like this character in the real life. Be careful.”

Perceived realism sets the stage for keeping viewing motivation as long as it overlaps with particular elements from the very nature of the real life surrounding them. One of the participants complains about unrealistic attributions attained to characters:

“In this serial, Oya is always good. She is pure. She is hardworking. She is beautiful... This is backlashing me.” (U.S.,20)

Some users on the Youtube commented about unrealistic relationships of characters jokingly:

“What is this passion of these rich boys towards poor girls? Which neighborhood here in this TV serial is? Shall we go around here?”

“For God’s sake! Is there only Zeynep in this big company to love? Must everybody love her?”

Another participant explains her viewing preference accordingly as to what extent the TV serial reflects historical events about her own cultural heritage:

“I decided to watch this TV serial because I give importance to our history, and I think this is about our past. Some events which I believe that happened in the past, excited my attention. I can see the all process of establishing our country, and all fights.” (N.H.,43)

Perceived similarity comprises shared attitudes and similar experiences with characters. When the participant notices some experiences similar to his experiences, he tends to develop a bond leading to intimacy with the persona:

“I experienced the same thing with the character. When my father died, I was 3 years old. My grandmother raised me. (...) I used to lie on my grandmother’s lap, I used to cry. My grandfather had gone into the army as an artilleryman, he had been martyred. Then, my father went into the army as an artilleryman, too. When I was 16, I went to enlist in the army as an artilleryman. (...) That woman and that girl who helped the boy in the desert; I think like that the woman is my grandmother and the girl is my older sister. I perceived my sister in that girl because my sister was together with my grandmother while she was raising me.” (H.P., 60)

“I think that there are some adaptations from my own life experiences. There is love, respect, I don’t know, there is (she whispering “alcohol” timidly) in this family. Researcher: It’s okay, you can say it.

There is an alcohol problem in this family, too. I also experienced the same problem, so I feel an intimacy between us (her and characters). For this reason I like it.” (D.G.,53)

“...before that, he has written 1300 letters to the girl but the older brother of the girl has hidden them, he has never given any of them to the girl. Love confession is written in every letter. I don’t know, maybe I identify myself with him. I’ve always found that platonic love is charming.” (M.R., 21)

Examples from the comments on social media about sharing a similar life experience:

“You poor thing Yıldız! You went through so many difficult things. I see myself in Yıldız. Here I am but nobody asks my opinions.”

“...Dilara is a kind of friend whom everyone wants in their life. There is no such a thing as

Süreyya is always right because of that she is the main character. Dilara was absolutely right. I have some friends like Süreyya once. I feel my own sorrow in rebellion of Dilara. My friends didn't come to apologize to me in contrast to Süreyya."

One of the participants stated that he established an intimacy with a character because of the perceived similarity with his son who is experiencing the same events now, in the national army:

"I feel that the Osman Kanat character is like my own son. My son looks alike Osman Kanat a lot. He is a soldier, too. He has a scar in his cheek just as Osman Kanat has. Osman Kanat touches me deeply as if he is my own son. I've always been affected by those scenes in that TV serial."

Comparison serves audience an opportunity to evaluate themselves with respect to several typologies in his or her external interpersonal world including media characters. Participants mention their observations in relation to the differences of personality traits and appearance, interpersonal relations patterns, between them and the characters:

"Her (Sena) self-confidence is very encouraging. For example, I think that I'm a diffident person. This is impressing me." (I.B., 19)

"For example, Merve is a little chubby, but she doesn't care. She doesn't complain about herself or her weight like us. Everytime, she defines herself as strong and powerful. I like this. For this reason, I like her." (U.S., 20)

"When I think about her friendships, I can see that Merve is a woman who can continue her friendships even though her friends hurt her. She can also pay them back. I don't see that power in myself. I can make an end of my friendships easily. I can finish my friendship in the first mistake, I cannot continue. I can't handle my problems but Merve handles her problems and she continues her relationships somehow. She is my opposite character. Maybe I like her because I want that power inside of me." (U.S.,20)

"I am not that kind of person. That's why it catches my attention, probably." (S.O.,19)

Second main theme emerged as *parasocial outputs* which represent the achievements, alterations in attitudinal and thinking patterns, and impairment in reality connection. The theme covered 4 sub-themes mainly *reinforcement of the previous attitudes, lessoning, modeling and deviation in perception of the reality*.

Reinforcement of the previous attitudes cover promoting common sense societal awareness:

"I knew about autism before. (...) It leads more awareness for me. It was reinforced. Because I saw it every week. Think about, I am watching this every week, every week they present this character to the audience. I didn't know that these individuals can be that much good and pure-hearted." (I.B.,19)

"I am searching about if there is related foundations, what these foundations do, and how much they raise awareness. In my opinion, foundations and government are inadequate about this issue (violence against women which is the main topic of participant's preferred TV serial). I want to make a consultation with my brother. He is studying political science and public administration. So, I want to learn what government could do and I want to search this more." (A.Ş., 21)

"In the serial, there are things that should be mentioned or you want to hear. And yes, they are really things that you thought about but cannot say, or you just want to hear. It's sweetening up you and helping you to improve the inner process. (...) When they show you something which can be possible to experience in the society, you can see your process in this serial, too." (M.R., 21)

Lessoning appeared as another sub-theme. It is determined that participants end up the viewing process with gaining life lessons from these TV serials:

"For instance, her relationship with her neighbor. But her neighbor is a prostitute. She (Bahar) never ostracises her neighbor because of her prostitution. Because, we should help these kind of people and we should not isolate them even if they are doing very bad things. (...) Maybe we don't meet any prostitute in our lives but we can meet with a drug addicted, or people with some other kind of bad habits. We should think "What can we do for these people, how can we

help them?" in our real lives." (N.H., 43)

A comment about gaining a new point of view for their attitudes on social media:

"If you pay attention, you see that Enver didn't accuse Abbas for fraud without listening to him. However we, viewers accuse everyone immediately. Let's take Enver as an example since we love him so much."

For romantic relationships:

"Of course I'm learning something while I was perusing the relationships. For example Mustafa and Asiye's marriage. This is a male-dominating marriage, but in fact the real dominance is in the woman's hand, in private. I learned that if you keep on the right side of men, you can take the dominance from them, subtly." (A.Ş.,21)

A social media comment which interpret the relationship of characters and make an inference:

"A woman, Merve who compels her husband to join dinner invitations at their home everyday at one side. On the other side is a woman, Oya who becomes happy for just his coming with some lemons and opens the door with a smiling face. Then you ask why Serhan goes to Oya? Do you think why?"

Sometimes audiences take advices from the characters who have some respected positions like a religious preacher:

"There is a Muslim preacher who stands for moral aspect in this TV serial. I've received and applied some advices which this preacher gave to characters. In the last episode, Tahir (main character of TV serial) was almost going to do something bad so he went to pray for repentance. The preacher said during that time: "Avoiding to commit sin is easier than repenting because you cannot know whether your repentance is accepted throughout your life." This became a sentence which I thought "I should apply this to my life." Because of I struggled something like this too, I applied this advice to my life."

Third sub-theme is modeling which referred to imitating persona by the aspects of physical appearance, gestures, habits speech styles, preferences etc.

"I guess I am imitating their speech style mostly. If I'm watching a Black Sea serial, I am starting to talk like them (there is a special accent in Black Sea region). Firstly I am taking their accent. Especially, their clothes are impressing me. When I see a dress in a shop, I am saying "Oh, Merve wore this dress once, I should buy it" (U.S., 20)

"If I follow a TV serial, it generally comes to my mind in my daily life. I want to walk like him. I want to act like him. I even emulate his clothing style. I am emulating him because his behaviors and acts excite my attention" (I.S., 20)

"People generally think that Özge character who is an actress in the Fi serial, looks like me. Also they say that I'm behaving like her. (...) If I look like someone, I generally do things which this person did. For example, I liked Hande Doğandemir's (another actress who people think that she looks like her) haircut, I got the same haircut. Now, I got the other one's (Özge) haircut, too. I am doing this kind of things, because I like her. (T.T.,22)

The last category emerged as deviation in perception of the reality. For instance, engaging a conversation with characters, demanding bad wishes on part of the persona, assuming the scenario as real and acting towards this reality as it happens in audiences' own field, extreme empathizing, prepared to sacrifice themselves if necessary etc.

"Really, it seems they really died. I'm watching this for 2 years, it's like we have a relationship with this serial. It's suddenly leaving me. I'm trying to accept this: I am attaching. It's generally related to their actings. Then, I'm starting to search them. I'm looking at their photos on Instagram, their real lives, and I am alienated from them. I am trying to teach myself "These are just characters in the serial, they are not like that in their real life" (I.B.,19)

"If they give me the feudal landlord of the Bilecik (one of the bad characters), I will eat him easily on my own. I will disintegrate him, I swear to God I will. No offense."(In colloquial language "eat" means that "pay someone back, defeat, or beat someone". While he was saying "eat", he talks metaphorically)."(H.P.,60)

"I'm starting to live in his character instead of mine, but in fact he is just an actor. It's kind of doing something which you can't do in the life, but you think this character could; because you associate this character with yourself." (D.Y.,21)

"I feel so sad, it feels like one of my friends get wounded. In the Kutul Amare, or in the Ertuğrul, it doesn't matter. I wish that would never happen. I suppose this character was wounded in real." (H.P.,60)

Some of collected comments from social media:

"I get over excited while I'm watching this scene. I feel like I'm fighting at home, my vein swells with pride."

"I wish that Doruk and Nisan become children of Bahar in the real life, too."

"If my finger was broken, I would not feel pain this much."

"I feel like I'm over cloud nine like Süreyya is not pregnant, I'm pregnant. Who else wants to be the daughter of Süreyya?"

"Thank God, nothing happened. If something happened to Ceyda, I would die. I would not watch it again."

"This man is so terrible and disgusting! It's a crying shame to the girl. I hope Allah may burn him to death in hell. Allah damn him!"

4. DISCUSSION

The findings of this study demonstrate that viewing motivation and parasocial outputs are the general themes helping to disclose the parasocial interaction process vividly experienced by the participants. This study contributed to the literature by creating a new formulation for the parasocial interaction. The formulation is characterized as the combination of viewing motivation and the outputs of the interaction collaterally and comprehensively.

Firstly emerged general theme was viewing motivation including *counseling, perceived realism, perceived similarity, and comparison*. Through viewing, participants detected common attitudes, life circumstances, and real-life experiences which in turn prompts them to keep on track of exposure coming from media regularly. Thus it seems that TV serials provides an artificial environment and lead viewers to acquire a bunch of achievements such as learning how to cope, act, survive, communicate within real-life conditions when confronted and serves counseling to spectators.

Perse (1986: 180, 184) stated that viewers are goal-directed to explore the reality by watching soap operas. In conjunction with this finding, in the present study, participants mentioned their curiosity about historical events, events occurring outside of their environment but possible to come across such as class conflicts, tough economic conditions, hardships of life, historical events, shared customs by people from different classes, interpersonal manner, conditions specific to their culture such as army and jail and regarded their motivation to contact, be alert and previously prepared to struggle with them. It suggests that it would be functional to observe and catch significant points when it comes to adapt learned information to another context in their lives. In terms of that, participants reported their concerns about how the events appearing in serials come as true to capture credibility. In this point, second sub-theme namely perceived realism operated and the more reality-based component increased, the more serial received interest as consistent with the literature. Some of the participants declared that although the reliability of the message coming from the serial is important, sometimes emotional content would precede the rational components and entails being more affected by the serial. This would suggest that the fictional scenario may compensate the missing rationalities by the hand of substitutional emotional components to reach balance in perceived realism.

Obtained information from participants correspond to the frequently mentioned statement in the literature, viewers comprehend characters as their acquaintances. They feel an affinity with characters (Giles, 2002: 290; Levy, 1979: 72; Rubin & Perse, 1989: 73, 74). Accordingly, viewers share the stories of characters and have an illusion as if they experience together. It is plausible to indicate that several participants, in awareness or not, maintained the interaction to follow the course of similar events running in the character's life with theirs and this enabled viewers coming out the process as had been got in touch with their troubles, concerns, overall experiences as indicators of perceived similarity. Throughout the process, it is detected that participants pointed out to the events from their

perspectives and compared themselves revolving around the question of "If I were that person, how would I behave?". This part corresponded to another emergent subtheme which is comparison that in turn serves viewers to evaluate themselves involuntarily and approach themselves with a bunch of judgments in terms of values, attitudes and physical appearance.

Besides providing an environment for acquisition of knowledge to spectators, TV serials' manipulative nature would function as placing vulnerable populations at more risk via exposing the extensive amount of realities and result in dissatisfied selves when compared to the higher status population. Durak-Batigün & Sunal (2017: 56, 59, 60) found that women with low socioeconomic status have lower marital satisfaction points and higher pathological symptoms points than the women with high SES and developed parasocial interaction stronger. Perceived romantic effect from TV serials and low marital satisfaction predicted parasocial interaction positively. Regarding this, previous research found that one of the main reasons of watching TV serials is observing interpersonal relationships and getting information about them by comparing their abilities, behaviors, responses to the characters (Perse, 1986: 181, 185; Perse & Rubin, 1989: 62, 74). From this perspective, comparison can be helpful to explain parasocial experience better.

Second general theme was identified as parasocial outputs covering four sub-themes namely reinforcement of the *previous attitudes, lessoning, modeling and deviation in perception of the reality*. One of the frequently mentioned proceeds about parasocial experience is regarded as the strengthening and shaping power of the serial in terms of values, beliefs and attitudes. Besides having particular beliefs towards a phenomenon, observing the reflections of the belief on the fictional world enhanced its impact on the viewer, in other words encouraged the viewer to think more robustly in accordance with the belief compared to period former to serial. Generally mentioned reinforcements occurred within both external and internal world of the participants. It would suggest that the viewer got the idea that their attitudes were valued and approved apparently by crowds of people and subsequently paved the way for keeping previous attitudes in a more strong fashion.

Lessoning appeared as a sub-theme symbolizing the response of the question "When you compare yourself before watching this TV serial and after, what do you think you learned?". Most of the participants pointed out at least one gaining from how to act in the presence of particular conditions to raw information about several realities. In the cluster of parasocial outputs, modeling which is a differentiated concept from parasocial interaction emerged as a covariant construct interacting with parasocial experience. Most of the participants stated that somehow they capture particular nuances and gestures of the characters in the background harboring positive attitudes towards them. Elaborating upon this finding, aligned with Giles's (2002: 296, 297) study, parasocial interaction may be reconceptualized via entering modeling into formula especially for further inventories composed to measure parasocial interaction quantitatively. Bandura (1971: 5) explained modeling as one of the main principles of social learning theory based on learning occurs through observation, imitation, modeling. By the hand of modeling, interaction seemed to facilitate and the viewer sustained and conveyed the reality of the serial to several contexts in his/her life. Watching TV serials which legitimate critical crime oriented issues can be imitated and resulted in detrimental consequences especially on part of adolescents in stage of developing a sense of self-concept. Displayed TV serial characters seemed like heros for everyone, however, must use violence and does illegal activities, because they are fighting over evil characters to protect their loved ones, serve as models for adolescents (Erjem & Çağlayandereli, 2006: 24, 25). This can be evident to the statement that "Normally I hate swearing but when he swears it fits him well". Additionally Erjem & Çağlayandereli (2006: 26) suggested that high school students who have more siblings, parents with low educational backgrounds and socioeconomic conditions show more modeling behavior on TV serial characters significantly.

Lastly, deviation in perception of the reality generated from the viewing process which can be characterized by extreme empathy on part of the spectator to a degree of catastrophizing events in the scenario accompanying with robust and sometimes devastating emotions which remind of losing the sense of reality for a period of time while watching at peak and beyond exposure descendingly. Consistent with perceived realism, people felt elevated amounts of emotions towards the characters who reminded of their unfavored, loved or imaginative acquaintances in turn enforced them attempting to contact with the characters in real life to call them account for the events occurring within the boundaries of the scenario. They break their bonds with the reality. It can be regarded as pathological when the viewers take the imaginary encounter out of its context and try to bring it into the real life (Horton & Wohl, 1956: 223).

Physical, social and task attractions of TV serial characters were found significant predictors for parasocial interaction (Rubin & McHugh, 1987: 287). Remarks for this prediction appeared in the statements of the some participants. One participant mentioned that for task attractiveness: "You watch it involuntarily since the TV serial is about military." Another two participants praised characters' self-sacrifice for social attractiveness. Giles (2002: 292) suggested that representation of media personalities across different media outlets affect parasocial interaction positively. One participant referred that: "If I am acquainted with actors from their previous appearance in other TV series, I watch it with more enthusiasm."

The findings of the study emphasized the role of the TV serials in Turkish culture from the perspective of a group of individuals with different backgrounds in Ankara. Arslan (2013: 75) suggested that college students who prefer to watch Turkish TV series develop parasocial interaction stronger than the students who prefer to watch foreign TV series. Therefore, the present study has a significant side to show the importance of exploring parasocial interaction on the cultural context. This study attempted to explain the patterns beneath parasocial interaction and found several interrelated categories explaining what motivates people to maintain the viewing process regularly and what would constitute the acquisitions throughout and after exposure.

5. LIMITATIONS AND FUTURE RESEARCH SUGGESTION

Some of the participants declared that they follow foreign serials on the internet. The rapidly growing existence of technological facilities serve as placing more viewers to a position where they could acquire as much media content as possible constantly and eventually surrounded by much more serial options to follow. It would be reasonable to suggest further research to explain parasocial interaction in the field of foreign TV serials which harbor different cultural components apart from Turkish cultural heritage.

Inquiring about a patient's regular preference of TV serials may assist professional practitioners in psychology to capture some beneficial cues in understanding client's concerns, history and milestones in life.

REFERENCES

- Arslan, Ö. (2013). "TV dizilerinde yer alan karakterler ile kurulan parasosyal etkileşim: Bağlanma biçimleri ve yalnızlık açısından bir inceleme" (Unpublished Master's Thesis), Ankara University, Ankara.
- Bandura, A. (1971). Social learning theory, General Learning Press, New York.
- Batıgün, A.D., & SUNAL, A. B. (2017). "TV dizilerinde yer alan karakterlerle kurulan parasosyal etkileşim: Evlilik doyumu, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler açısından değerlendirme", *Türk Psikoloji Dergisi*, 32(79):52-62.
- Erjem, Y., & ÇAĞLAYANDERELİ, M. (2006). "Television and youth: The effects of national television serials on the role modeling behaviors of youngsters", *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1):15-30.
- Giles, D. C. (2002). "Parasocial interaction: A review of the literature and a model for future research", *Media Psychology*, 4(3):279-305.
- Horton, D. & Wohl, R. R. (1956). "Mass communication and para-social interaction", *Psychiatry*, 19(3):215-229.
- Klimmt, C., Hartmann, T., & Schramm, H. (2006). "Parasocial interactions and relationships". (Eds. Jennings Bryant, Peter Vorderer), *Psychology of Entertainment*, pp. 291-313, Taylor & Francis Group, New York and London.
- Levy, M. R. (1979). "Watching TV news as para-social interaction", *Journal of Broadcasting*, 23(1):69-80.
- Perse, E. M. (1986). "Soap opera viewing patterns of college students and cultivation", *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 30(2):175-193
- Perse, E. M., & RUBIN, R. B. (1989). "Attribution in social and parasocial relationships", *Communication Research*, 16(1):59-77.

- Rubin, A. M. & Perse, E. M. (1987). "Audience activity and soap opera involvement: A Uses and effects investigation", *Human Communication Research*, 14(2), 246-268.
- Rubin, R. B. & McHugh, M. P. (1987). "Development of parasocial interaction relationships", *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 31(3):279-292
- Rumpf, R. E. (2012). "The predictors of parasocial interaction and their effects on perceived persuasiveness", *Doctoral dissertation*, San Diego State University.
- Tian, Q., & HOFFNER, C. A. (2010). "Parasocial interaction with liked, neutral, and disliked characters on a popular TV series" *Mass Communication and Society*, 13(3):250-269.
- Radio and Television Supreme Council. (2012). *Television Watching Trends Survey*.

Tezer, H. (2018). "Türkiye Ekonomisinde 2000-2001 Krizi Sonrasında Uygulanan Kalkınma Planlarının Makroekonomik Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 248-259

Anahtar Kelimeler: Makroekonomi, Kalkınma Ekonomisi, Finans, Ekonomik Kriz, Maliye Politikası, Para Politikası **Keywords:** Macroeconomics, Development Economics, Finance, Economic Crisis, Fiscal Policy, Monetary Policy

Makale Türü: Araştırma Makalesi

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 2000-2001 KRİZİ SONRASINDA UYGULANAN KALKINMA PLANLARININ MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Macroeconomic Indicators Assessing Implementation of the Development Plan 2000 - 2001 the Post Crisis Economy in Turkey

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Tezer

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, huseyin.tezer@bilecik.edu.tr Bilecik/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
21.05.2018

Revize Tarihi
18.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Türkiye ekonomisinde meydana gelen 2000-2001 krizi ve sonrasında uygulanan istikrar programları, ekonomik yapıda büyük değişim meydana getirmiştir. Türkiye ekonomisinde meydana gelen 2000-2001 krizi ve sonrasında uygulanan istikrar programları, ekonomik yapıda büyük değişim meydana getirmiştir. IMF destekli sürdürülen istikrar programları (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı) sonucunda kamu bütçe disiplini sağlanmış, ekonomik dönüşüm reformları hızlandırılmış, finansal kesim üzerinde yenileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye ekonomisinde 2000-2001 krizinden sonra uygulama alanı bulan makro iktisat politikaları çerçevesinde kısa vadeli hedefler açısından olumlu sonuçlar görülmesine rağmen, uzun vadede yapısal değişimlerin gerçekleştirilmesinde görülen gecikmeler, ülke ekonomisi üzerinde aralıklarla karşılaşılan ekonomik dalgalanmalara neden olmuştur. Türkiye ekonomisinin, 21. Yüzyılda ulaşmayı hedeflediği modern yüksek teknolojiye dayalı üretim modeli ve modern finansal piyasalara dönüşüm için hazırlanan planlara rağmen, ekonomide istenilen seviyelere ulaşamamıştır. Bu çalışmada Türkiye ekonomisinin 2001 krizinden sonraki makroekonomik gelişim sürecini, kalkınma planları çerçevesinde inceleme konusu yapılacaktır. 2001 yılından itibaren uygulanan kalkınma planlarının ülke ekonomisinin makro iktisat performansı açısından değerlendirilmesine çalışılacaktır.

ABSTRACT

2000-2001 crisis occurred in Turkey's economy and stability programs implemented after brought great changes occur in the economic structure. As a result of IMF sustained stability programs (Strong Economy Transition Program), public budget discipline was achieved, economic reforms were accelerated, and financial sector reforms were realized. Although in the context of applications find macro economic policies after the 2000-2001 crisis in Turkey's economy in terms of short-term goals to be seen positive results, delays seen in the realization of structural change in the long term, encountered intervals on the economy has led to economic fluctuations. Turkey's economy, based on modern high-tech 21st century that aims to reach production model and despite the plans for the transformation of modern financial markets, the desired levels in the economy have not been reached. In this study, the next macroeconomic development of Turkey's economy after the 2001 crisis, the examination will be held within the framework of development plans. Efforts will be made to evaluate the development plans implemented since 2001 in terms of macroeconomic performance of the country's economy.

1. GİRİŞ

Türkiye ekonomisinde meydana gelen 2000-2001 krizi ve sonrasında uygulanan istikrar programları, ekonomik yapıda büyük değişim meydana getirmiştir. IMF destekli sürdürülen istikrar programları (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı)* sonucunda kamu bütçe disiplinine uyulmuş, ekonomik dönüşüm reformları hızlandırılmış, finansal kesim üzerinde yenileştirmeler gerçekleştirilmiş, özelleştirmelere hız verilmiştir. Merkez Bankasının "enflasyon hedeflemesi rejiminde" önemlisi önce "örtük enflasyon

* TÜRKİYE'NİN GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI 2001 <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b>

hedeflemesi programı” uygulanmış, ardından “açık enflasyon hedeflemesine” geçilmiştir. Uygulanan bu programların üç önemli dayanağı vardır. İlki; merkez bankasının uygulaması gereken fiyat istikrarına ve finansal istikrara bağlı para politikaları, ikincisi; hükümetlerin uygulaması gereken maliye politikalarıyla uyumlu kamusal reform paketlerinin yürütülmesidir. Üçüncüsü ise; ekonomideki özelleştirmelerin ve yapısal reformların süratle yapılmasıdır. 2000-2001 ekonomik kriz sorası uygulanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” IMF’nin de mali desteğiyle başarılı bir şekilde yürütülmüştür. IMF destekli program, dünya finans piyasalarından da destek gördüğü için bu yıllarda Türkiye ekonomisine yönelik finansal sermaye hareketlerinin de pozitif yönlü bir katkısı olmuştur. Programın en önemli maddelerinden biri olan özelleştirmelerin yapılması, hem kamu iktisadi teşebbüslerinin kamu bütçesi üzerindeki mali baskısını azaltırken, hem de kamu gelirlerinin artmasına neden olarak, kamu bütçe disiplini üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır. Türkiye ekonomisinin, 2000-2001 krizinden sonra yürüttüğü iktisadi politikalar açısından bakıldığında; ilk yıllarda dünya ekonomisinde görülen iktisadi gelişmelerden (sermaye akımlarının gelişmekte olan ülkelere doğru akması) etkilenecek sermaye akımlarına bağlı gerçekleşen büyüme rakamları, fiyat istikrarında hedeflenen iki haneli enflasyondan, tek haneli enflasyon hedeflerine ulaşılması, finansal düzenlemelerin etkisi sonucu görülen finansal istikrar, kısa vadeli ekonomik hedefler açısından başarılı olarak görülebilir. Fakat bütün bu gelişmelere rağmen, ABD kaynaklı ve daha sonra gelişmiş ve gelişmekte olan piyasaları da etkisi altına alan 2008 krizi, dünya ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye ekonomisini de makro ekonomik veriler açısından kısa süreli de olsa olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. 2008 krizinden çıkmak için genişletici para politikaları uygulayan ABD ve AB ekonomileri dünya piyasalarında parasal genişlemeye neden olarak gelişmekte olan ekonomilerin finansal kaynaklara ulaşımını daha da kolaylaştırmış ve gelişmekte olan ekonomilerde finansal genişleme yaratarak faiz oranlarının düşmesine, yatırımların ve tüketim harcamalarının ise artmasına neden olmuştur. Türkiye ekonomisi de bu süreçten etkilenecek ekonomik büyüme rakamlarında sürdürülebilir büyüme oranları yakalamıştır. Finansal yeterlilik ve yüksek faiz - düşük kur politikaları, ekonomi içerisinde tüketim yönlü bir ekonomik büyüme yaratırken, Çin ve Uzak Asya kaynaklı ucuz üretim, yatırım ve tüketim mallarının ucuzlaşmasına neden olarak, enflasyonun aşağı yönlü hareketine katkı sağlamıştır.

Türkiye ekonomisinde 2009’dan itibaren ABD ve AB ekonomilerinde uygulanan finansal genişleme politikaları sayesinde ülke ekonomisinde yakalanan yüksek büyüme rakamları, ekonomide iyimser gelişmelerin olmasına neden olmuştur. Türkiye ekonomisinin 2000-2001 krizinden sonra uyguladığı kalkınma planlarının içinde yer alan makro iktisadi politikalar, geçiş döneminde kısa vadeli hedefler açısından olumlu ancak uzun vadeli hedefler açısından olumsuz değerlendirildiği görülmektedir. Hazırlanan kalkınma planları çerçevesinde finansal piyasalarda geliştirmiş olduğu yenileşme politikalarının olumlu sonuçlarına rağmen, ülkenin reel (üretim) piyasalarında ise istenilen hedeflere ulaşamamıştır. Özellikle son yıllarda görülen makro ekonomik performans değerlendirilmesine bakıldığında; Türkiye ekonomisinde işsizlik oranlarının tüm işgücü kesiminde ve özellikle de genç işsizlik üzerinde yükseldiği, talep enflasyonunun yerini döviz kurlarının ve ülke üretim yapısının etkin olduğu bir maliyet etkisinde katı (rijit) enflasyon haline dönüştüğü, montaja dayalı bir imalat anlayışına hakim üretim yapısından kaynaklanan dış ticarete rekabet üstünlüğünün azaldığı, faiz oranları ve döviz kurları açısından sürekli dalgalı bir seyir izlediği bir döneme girilmiştir. Sonuç olarak Türkiye; 2000-2001 krizlerinden sonra ekonomisinde yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, kalkınma planlarında özellikle üzerinde durulan sektörlerdeki (sanayi - tarım - hizmet) değişim hedeflerinin gerçekleştirilememesi ekonomideki istenilen olumlu gelişmeleri engellemiştir. Türkiye ekonomisinde gerçekleştirilemeyen makroekonomik yapısal dönüşüm reformları, son yıllarda yaşanan içsel ve dışsal şoklara karşı ekonominin zayıf olmasına neden olmaktadır.

2. İKTİSAT LİTERATÜRÜNDE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN SON ON BEŞ YIL PERFORMANSI

Dünya ekonomisinde yaşanan teknolojik gelişmeler küreselleşmenin de etkisini artırmakta ve ülkelerin ekonomik değişimini etkilemektedir. Özellikle 2008 kriziyle ortaya çıkan rekabet savaşları hem gelişmekte olan ülkeleri, hem de gelişmiş ekonomilere sahip olan ülkeleri etkisi altına almıştır. Dünyada teknolojinin getirdiği avantaj ile bilginin saklanamadığı ve her türlü yeniliğin çok kısa zaman içerisinde tüm dünyaya yapıldığı bu süreçte gelişmiş ekonomiler maliyet yapıları nedeniyle üretimde bilgiye dayalı rekabet üstünlüğünü yitirmeye başlamışlardır. Bu durum bir kez daha dünyada rekabet savaşlarının başlamasına neden olmuş ve kur savaşlarını da beraberinde getirmiştir. Kur savaşları ülkelerin üretimdeki katma değer miktarına göre olumlu ya da olumsuz işlemektedir. Çalışmada Türkiye ekonomisi değerlendirildiğinden, kur savaşları Türkiye ekonomisi için olumsuz bir sonuç yaratmaktadır. Çünkü ülke ekonomisinde uygulanan ihracata dayalı büyüme stratejisinde üretim

yapısında iki önemli maliyet olan ithal ara ve yatırım malı girdisi, diğeri ise, enerji bağımlılığı (montaj sanayiine dayalı olduğundan) döviz kuru fiyatlarındaki yükselişlerden doğrudan etkilenecek üretim maliyetlerine yansımakta ve bu da uluslararası rekabet üstünlüğünü olumsuz etkilemektedir.

Yazıcıya göre (2014), 2000'lerden itibaren dünyada yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler, dış ticaret açısından dünyada ülkeler arası rekabet savaşlarını hızlandırmıştır. Özellikle küreselleşmenin hızlanması ve teknolojiye yaşanan gelişmeler sayesinde ölçek ekonomisinden faydalanan firmaların sayısının artması, ülkeler arası rekabeti (ihracatı artırmak için kur savaşlarını) giderek kızıştırmaktadır. Bu süreç hem reel sektör için küresel pazarlardan pay alma savaşlarını, hem de finans sektörü için sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini kaçınılmaz yapmaktadır (Yazıcı, 2014: 59).

Sungur'a göre (2015) Türkiye ekonomisi son onbeş yılda temel makroekonomik göstergeler açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Sektörel bazı gelişmelere rağmen bazı makro ekonomik sorunların devam ettiğini iddia etmektedir. Öncelikli olarak büyüme sorunu dalgalı bir seyir izlemekte ve bu durum istikrarsızlık yaratabilmektedir. Buna bağlı olarak konjonktürel dalgalanmalarının aralığı kısaldığı ve şiddetinin arttığını iddia etmektedir. Büyümenin dış talebe bağımlı olması ve dış talepte karşılaşılan sorunların ekonominin büyüme performansını olumsuz etkilemektedir (Sungur, 2015:264).

Benlialper vd. göre (2015), Türkiye ekonomisinin 2002-2014 arasında görece performansı tüm dönem ve alt dönemlerde bir ya da iki değişken dışında ya ortalamasının altında ya da ortalamaya yakındır. Bu bakımdan örneklemedeki ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye için istisnai bir başarıdan söz etmek mümkün değildir. İkincil olarak, kırılma göstergeleri olarak yorumlanabilecek göstergelere odaklanıldığında Türkiye en kırılma ülkelerinin başında gelmektedir. Özellikle rezerv yeterliliği, dış borç ve kompozisyonu, cari açık ve bunla ilgili olarak da sermaye hareketlerinin boyutu ve kompozisyonu diğer gelişmekte olan ülkelere göre epey kötü durumdadır. Oluşturduğumuz endeksler Türkiye'nin görece durumu hakkında parlak bir resim sunmamaktadır (Benlialper vd., 2015:16).

Yıldırım ise (2010), çalışmasında; Türkiye ekonomisinde 2007 yılından itibaren tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe büyüme hızları düştüğünü ve buna bağlı olarak da GSYH'da azalma meydana geldiğini ileri sürmektedir. İşletmelerin de bu düşüşten etkilenecek talep yetersizliği nedeniyle kapasite kullanım oranları da düşmesine neden olmuştur. Küresel ekonomik krizle anlaşılmaktadır ki Türkiye ekonomisi, izlenen düşük kur, yüksek faize dayalı yeteri kadar katma değer yaratmayan üretim teknolojisi ve üretim yöntemi ile yani bu yanlış makro ekonomik politikalarla küresel ekonomik kriz olmasa da daha fazla devam edemeyeceğini ileri sürmektedir. Çünkü, ekonomik büyüme kısa vadeli yabancı sermayenin girişine dayandırılmıştır. Bu sistem yüksek faiz ve düşük kurla yürütülmektedir. Türkiye ekonomisinin bu yapısı ara mallar ve yatırım malları ithalatını sürekli hale getirdiği için GSMH yeterince büyüyememekte ya da belli orandaki büyüme ile istihdam yaratamamaktadır. Ekonomik yapının bu şekilde kırılma hale gelmesi ekonomiyi, kriz-istikrar sarmalına almaktadır (Yıldırım, 2010:53).

Köse'nin (2016), Türkiye için yaptığı analize göre, genel olarak ekonomik büyümenin önündeki tek engelin enflasyon ve işsizlik olduğu yargısına varmış ve yaptığı ekonometrik analizlerle bunu ispatlamaya çalışmıştır (Köse, 2016:74).

Özeren'e göre (2012), 2002 yılından bu yana gelişmiş ekonomilerde faizlerin düşük olması ve uluslararası likidite fazlalığı, Türkiye gibi gelişen piyasalara yönelik dış finansman imkanlarını genişlettiğini ve bu durumun, gelişen piyasa ekonomilerinin bütçe performanslarında, yurtiçi faizlerinin düşmesinde ve iç taleplerinin artmasında önemli iyileşmeler sağladığını ileri sürmektedir. Uluslararası konjonktürden kaynaklanan bu gelişmenin yansımaları Türkiye'de de gerçekleşmiştir. ... Sermaye girişlerinin artması, yurtiçi talebinde artışa neden olmakta, bu durum enflasyon hedefinin gerçekleştirilmesi için kısa vadeli faizlerin yeterince düşmesini engellemektedir. Bu döngüsel bağın da etkisiyle, cari açığındaki artışın dalgalı kur sayesinde kurlarda oluşacak yükselmeye giderileceği konusundaki beklentiler gerçekleşmemiştir. Sürdürülebilir büyümenin sağlanması açısından ekonominin dış kaynağa bağımlılığının azaltılması önem taşımaktadır. Fakat bu gelişmelere rağmen, ekonomide ortaya çıkan kırılma noktaları görmek ve bunları önlemeye dönük iktisat politikaları geliştirmek zorunluluğu görülmektedir. YTL'nin aşırı değerli olması, buna karşın cari açığın öngörülmesi çok aşması, uygulanan makroekonomik politikaların yeniden gözden geçirilmesini gerektiğini düşündürmektedir (Özeren, 2012:14).

3. 2000-2001 KRİZİ SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

Kısa vadeli çözümler yerine kalıcı çözümler ve iyileştirmeler sağlamak amacıyla, ekonomik yapıyı oluşturan yasal çerçevede, piyasaların işleyişinde veya ekonomik kurumların yapısında değişiklik öngören her türlü politika, yapısal reform kapsamında değerlendirilebilir (TCMB 2016:3). Türkiye ekonomisinin 2000-2001 krizinden sonra IMF destekli başlatılan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", ülke ekonomisinde önceki yıllardan beri süregelen sorunları çözmeye ve bu sorunların ülke ekonomisinde tekrardan kırılma risklerini yaratmaması amaçlanmıştır. Güçlü ekonomiye Geçiş Programında öne çıkan yapısal ve yasal düzenlemeler dört ana başlık altında oluşturulmuştur. Bunlar;

- i. Mali sektörün yeniden yapılandırılması
- ii. Devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi
- iii. Ekonomide rekabetin ve etkinliğinin artırılması
- iv. Sosyal dayanışmanın artırılması

2000 - 2001 krizi sonrası başlatılan bu program doğrultusunda mali piyasalar ile ilgili yasal düzenlemeler ve yenileştirme faaliyetleri, kamu finansman gelirlerinin artırılması yönündeki çalışmalar başarılı bir şekilde yürütülürken, ekonomide rekabetin ve etkinliğinin artırılması yönündeki çalışmaların yeterli olmadığı görülmektedir. Özellikle 2010'lu yıllar ile birlikte ülke içindeki maliyet enflasyonunun düşürülemediği, dış ticarete görülen rekabet sorunları, işsizlik oranlarının düşmemesi ve son yıllarda görülen istikrarsız ekonomik büyüme oranları, ekonomideki sorunların en önemlileri arasında yer almaktadır. Ekonomide istikrarsız dalgalanmaların nedenlerinin ortaya konabilmesi açısından öncelikli olarak merkez bankasının yürüttüğü para politikaları ve ardından hükümetlerin uyguladığı yapısal reformlar üzerinden yürütülen ekonomik gelişim sürecinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.1. 2000-2001 Ekonomik Kriz Sonrası Uygulanan Para Politikaları

2000-2001 krizinden sonra Merkez Bankasının öncelikli olarak örtük enflasyon hedeflemesiyle başladığı fiyat istikrarı politikalarına, daha sonra açık enflasyon hedeflemesiyle devam etmiş ve zaman zaman içsel ve dışsal şoklara karşı müdahaleci bir politika uygulamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 2014 yılına kadar uygulanan maliye ve para politikalarıyla, fiyat istikrarına öncelik vererek ekonomik büyümeye katkıda bulunmaya çalışmış ve finansal istikrarı da göz ardı etmeyerek ekonomideki kırılmalara karşı tedbirli davranmıştır. TCMB kriz yılları sonrasında çoğunlukla hükümetlerin önceden ilan ettiği hedefleri dikkate alan uyumlu politikalar izlemeye çalışmıştır. Enflasyon hedeflemesine ulaşmak için para politikaları uygulamasında şeffaflığa önem vererek piyasalarda güven temelli politikalar uygulamaya çalışılmış, yüksek faiz - düşük kur politikası ile finansal akımların pozitif yönlü olmasına çalışılmıştır. Uygulanan bu politikalar sonucu ülke içerisinde sermaye akımlarını olumlu etkileyerek sermayeye ulaşımı kolaylaştırmış ve kredi kullanım seviyesini yükselterek hem hane halkının tüketiminin yükselmesine, hem de özel sektörün kredi kaynaklarına ulaşımını kolaylaştırmıştır. Yaratılan finansal bolluk ile faiz oranlarının düşmesi hedeflenmiş ve aynı zamanda finansal genişleme sonucu meydana gelen düşük döviz kuru, ithal girdili üretimde maliyetlerin düşmesi nedeniyle rekabet avantajı hedeflenmiştir. Faiz oranlarının düşüşü ve düşük döviz kurları yatırım ve ara mallarının ithalinde ucuzluğa neden olarak hem ithalatın, hem de ihracatın artmasına neden olmuştur. Sürdürülen düşük döviz kuru ve faiz politikaları ülke içi tüketiminin artışına ve ithalata bağımlı ihracatın da ithalatla birlikte aynı oranda artışına neden olmuştur. Merkez Bankasının 2000-2001 sonrası uyguladığı düşük kur ve yüksek faiz politikaları nedeniyle artan tüketim (konut, elektronik, beyaz eşya vb.) hane halklarının kredi kullanım oranını artırırken, ithalata bağımlı üretim anlayışı ise; firmaların sermaye, yatırım ve ara malları ithalatı için borçlanma seviyelerinin yükselmesine neden olmuş ve dolayısıyla bu yıllarda dış borç yükünün hane halkı ve özel sektör üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Yani kısaca merkez bankasının bu yıllarda uygulamış olduğu para politikaları; finansal istikrar ve fiyat istikrarı sağlarken, aynı zamanda ülke ekonomisinin üretim yapısına (montaj sanayisinin kemikleşmesine) olumsuz etkileri olmuş ve aynı zamanda dış borç yükünün de hane halkı ve özel sektör üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur.

3.2. 2000-2001 Ekonomik Kriz Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları

Türkiye gibi gelişmekte veya geçiş ekonomisi aşamasında olan ekonomilerin (ki 2008 finans krizinin Euro bölgesi bazı ülkelerde maliye ve para politikası uyumsuzluğu gibi) sorunlarının temelinde; genişletici maliye politikası uygulamalarıyla ortaya çıkan bütçe açıkları ve onların finansmanı için artan kamu borç stokunun sürdürülemez hale gelmesidir (Yazıcı, R & Yazıcı, A. 2014:593). Türkiye ekonomisinde 2000-2001 krizlerinin meydana gelmesinden önce krizin yapısal sebepleri arasında yer

alan kamu bütçe disiplinindeki sorunlar birincil öncelikler arasında yer almıştır. Bu nedenle kriz sonrası tedbirler arasında da ilk sırayı kamu bütçe disiplininin sağlanması yer almaktadır. Kamu bütçe disiplininin sağlamak için de bir dizi tedbirler sıralanmıştır.

Bunların en önemlileri;

- Kamu gelirlerinin artırılmasına yönelik tedbirlerdir ki bunlar vergi gelirlerinin yeniden düzenlenmesi ve artırılması için gerekli düzenlemelerin yapılması.
- Bütçe üzerinde açıklara neden olan Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirmeleri veya tasfiyesi
- Sübvansiyonların yeniden düzenlenmesi ve kamu üzerindeki yükünün azaltılması
- Sürdürülebilir bir borçlanma yapısının hedeflenmesi
- Bütçe oluşturulurken faiz dışı fazla hedeflenmesi
- Devletin ekonomi içindeki ağırlığının azaltılarak, gelişmiş ekonomilerdeki gibi en aza indirilmesi gibi tedbirlerdir.

Hükümetlerin kriz sonrası yeniden yapılanma için uygulamaya konan bu düzenlemeler “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” çerçevesinde ve IMF gözetiminde uygulama alanı bulmuş ve kısa zamanda yapılan kamusal düzenlemeler ile kamu bütçe disiplini sağlanmıştır. Bu yıllarda devam ettirilen kalkınma planları çerçevesinde yeniden makro ekonomik hedefler tespit edilmiş ve bu hedeflere ulaşmak için makroekonomik politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır.

3.2.1. VIII. IX. VE X. Kalkınma Planlarında Para ve Maliye Politikaları İle İlgili Hedefler

2000-2001 krizinden sonra üç tane beş yıllık kalkınma planı hazırlanmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Bunlar VIII. IX. Ve X. Planlardır. Bu planların hepsinde ekonomide mali ve yapısal düzenlemelere önem verildiği belirtilmiştir.

3.2.2. VIII. Kalkınma Planında Para, Döviz Kuru ve Maliye Politikası Hedefleri[†]

Maliye politikasının temel amacı kamu açıklarının kalıcı bir biçimde azaltılması ve sürdürülebilir bir finansman yapısına geçişin sağlanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, kamu harcama, gelir ve borçlanma politikaları tutarlı ve etkin bir biçimde uygulanması hedeflenmiştir. Mali disiplinin sağlanması, kaynakların ön stratejik önceliklere göre dağıtılması ve etkin kullanılması gibi temel bütçe sonuçların elde edilmesinde önemli bir araç olan, mali saydamlığın yaygınlaştırılmasını sağlayacak mekanizmalar geliştirilmesi düşünülmektedir. 2023 yılına kadar tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin toplam katma değer içindeki paylarının sırasıyla % 5, % 30, % 65 olması beklenmektedir. İstihdamın yapısındaki temel değişimin tarım ve hizmet sektörlerinde gerçekleşmesi ve dönem sonunda tarım payının yüzde 10'lara gerilemesi hedeflenmektedir. Mali sistemde kaynakların etkin dağıtılmasının temini ve mali kurumların daha rekabetçi ve etkin bir yapıya kavuşabilmeleri için gerekli ortamın oluşturulması hedeflenmektedir. Planlarda üzerinden durulan para politikası uygulamaları, enflasyonun Avrupa Birliği kriterlerine uyumlaştırılması ve fiyat istikrarını hedefleyen bir çerçeve içinde olması sağlanacaktır. Kur politikası ilk 18 ay için hedeflenen enflasyon oranları referans alınarak döviz kurunun günlük olarak ilan edilmesi, 2001 Temmuz ayında başlayan ikinci 18 ayda da kur sepeti uygulanmasının tedrici olarak açılan bir bant içinde serbestçe belirlenmesi şeklinde olacaktır.

3.2.3. IX. Kalkınma Planında Yapısal Değişim Hedefleri[‡]

VIII. Kalkınma planında olduğu gibi bu planda da benzer hedefler belirlenmiş ve bu hedeflere ulaşmak için uygulanacak politikalara vurgu yapılmıştır. IX. Kalkınma planı da önceki planların bir revizyonu ve dönemsel gelişen sorunların ilavesiyle yenilenen bir kalkınma planı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Yalnız bu planda diğer planlardan farklı olarak yapısal dönüşüm hedeflerine daha fazla önem verilmiştir. Planın ekonomik yönü açısından başlıca dört temel unsur öne çıkarılmıştır.

- İstihdamın Artırılması
- Beşeri Gelişim ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi
- Bölgesel Gelişimin Sağlanması

[†].T.C. Kalkınma Bakanlığı, VIII. Kalkınma Planı (2001-2005).

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/2/plan8.pdf>

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/2/Eight%20Five-Year%20Development%20Plan%202001-2005.pdf>

[‡].T.C. Kalkınma Bakanlığı, IX. Kalkınma Planı (2007-2013).

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf>

- Kamu Hizmetlerinde Kalitenin ve Etkinliğin Artırılması

Bu planın da temel vizyonunda *"istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye"* olarak belirlenmiştir (X. Kalkınma Planı 2007-2013 T.C. Kalkınma Bakanlığı).

IX. Kalkınma planından alınan aşağıdaki tablo; 1'de ki makroekonomik hedefler, ülke ekonomisinin 21. Yüzyıldaki yapısal dönüşünün sağlanması ve gelişmiş ekonomiler sınıfına yükselmesi amacını gütmektedir. Bu hedeflerin tamamı Türkiye ekonomisi için önemli olmasına rağmen, bu maddelerden bazıları günümüzde yaşanan istikrarsızlıkların temelini oluşturduğu için öne çıkmaktadır. Bunlar üretim yapısının ve cari açık sorununun temelini oluşturan, "sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçilmesi" hedefinin başarısı hakkındadır. İleride bu konu üzerinde ayrıca durulacaktır.

Tablo 1. IX. Kalkınma Planı Makro Ekonomik Hedefler

1. Makro ekonomik İstikrarın Kalıcı Hale Getirilmesi;
2. İş ortamının iyileştirilmesi
3. Ekonomide kayıt dışılığın azaltılması
4. Finansal sistemin geliştirilmesi
5. Enerji ve ulaştırma altyapısının geliştirilmesi
6. Çevrenin korunması ve kentsel altyapının geliştirilmesi
7. AR-GE ve yenilikçiliğin yaygınlaştırılması
8. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması
9. Tarımsal yapının etkinleştirilmesi
10. Sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması

Kaynak; Kalkınma Bakanlığı, IX. Kalkınma Planı 2014-2018

3.2.4. X. Kalkınma Planı ve Makroekonomik Hedefler^s

Bu planda vurgulanan tema ülke ekonomisinin yüksek gelirli ekonomiler arasına girmesini sağlamak olarak belirtilmekte ve bunu sağlamak için dönüşüm programlarının uygulanmasını hedeflemektedir. Bu planda IX. Planın bir devamı ve yeniden revize edilmiş bir versiyonudur. Yukarıdaki tablo; 1 de verilen hedeflerin yeniden düzenlenmesi ve yenilenmesi üzerinde durulmuştur. Burada öne çıkan unsurlar üç planda da var olan üretim yapısının katma değer üreten bir yapıya dönüştürülmesi, cari açık sorununun azaltılması, sürdürülebilir ekonomik büyüme oranları, fiyat istikrarıyla beraber finansal istikrar, işsizlik oranlarının düşürülmesi gibi makroekonomik hedeflerin tutturulmasıdır. IX. Planda olan, "sanayi ve hizmet sektöründe yüksek katma değerli üretim yapısına geçiş" hedefi bu planda ithalata olan bağımlılığın azaltılması programı şeklinde vurgulanmıştır. Bu planda konumuz itibariyle öne çıkan maddelerden bazıları şunlardır**.

- Sermaye birikiminin ve sanayileşme sürecinin hızlandırılması
- Ülke kaynaklarının etkin ve üretken alanlarda değerlendirilmesi
- Cari açığın kalıcı bir şekilde makul düzeylere çekilmesi
- Yıllık büyüme oranının yüzde 5,5 olması
- İstanbul'un küresel finans merkezi olması
- Kamu Kesimi Borçlanma Gereği' nin azaltılması

^s. T.C. Kalkınma Bakanlığı. X. Kalkınma Planı 2014-2018.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalkinma%20Planı.pdf>

** . T.C. Kalkınma Bakanlığı. X. Kalkınma Planı.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalkinma%20Planı.pdf>

- İmalat sanayii ihracatının 257 milyar dolara yükseltmeyi ortanın üstü ileri teknoloji sektörlerinin ihracattaki payının yükseltilmesi
- AR-GE harcamalarının milli gelire oranının yüzde 1,8'e çıkarılması
- Ülkenin bilgi toplumuna dönüşümünün hızlandırılması ve teknolojinin kullanımının yaygınlaştırılması
- işletmeye açılan sulu tarım kapasitesinin, 2,9 milyon hektardan, 3,8 milyon hektara çıkarılması
- Türkiye'nin lojistik üs haline getirilmesi için limanların ve hava meydanlarının geliştirilmesi

Yukarıda VIII. IX. Ve X. Planda görülen makro ekonomik hedeflerin bu çalışmada yer verilmesinin amacı; 2016 yılında yaşanan makro ekonomik istikrarsızlıklar ve 2017 için yapılacak kırılma tahminlerinin, planlardaki hedeflerle karşılaştırılması ve bu hedeflere ne kadar yaklaşıldığının değerlendirilmesi içindir. Şimdi çalışmanın bundan sonraki kısmında Türkiye ekonomisinde VIII, IX. ve X. Kalkınma Planları sonrası ulaşılan veya ulaşılamayan hedefler açısından Türkiye Ekonomisinin makro ekonomik veriler değerlendirilecektir.

4. KÜRESEL REKABET ENDEKSİ VE TÜRKİYE'NİN REKABET SIRALAMASINDAKİ YERİ

Dünya Ekonomik Forum'un (World Economic Forum-WEF++) Eylül 2016 tarihli raporunda Dünya rekabet gücü sıralaması yayınlanmıştır. Küresel Rekabet Endeksi ile ülkeler rekabet güçlerine göre sıralanmaktadır. Tablo; 2'de görüldüğü gibi 2016-2017 raporunda Türkiye; 4,39 endeks değeri ile 138 ülke arasında 55. Sırada yer almaktadır. Dünya ülkeler sıralamasında birinci sırada yer alan İsviçre'yi, sırasıyla, Singapur ve ABD takip etmektedir.

Türkiye 2010 yılındaki 61. Sıradan, 2016 yılında 55. Sıraya yükselmiştir. Dünya rekabet endeksine göre Türkiye ekonomisi gelişmekte olan ülkeler içinde de iyi bir konumda değildir.

Tablo 2. Dünya Rekabet Endeksinde Türkiye Ekonomisinin Yeri

	2010/2011	2011 / 2012	2012 / 2013	2013 / 2014	2014 / 2015	2015 / 2016	2016 / 2017*
	Sıra	Sıra	Sıra - Puan	Sıra - Puan	Sıra - Puan	Sıra - Puan	Sıra - Puan
TÜRKİYE	61	59	43 4,45	44 4,45	45 4,46	51 4,37	55 4,39

Kaynak; TÜİK. Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum).

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks> *<http://ref.sabanciuniv.edu/tr/content/dunya-ekonomik-forumu-kuresel-rekabet-raporu-2016-2017> <http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetit...>

5. AVRUPA 2020 REKABETÇİLİK ENDEKSİ İÇİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN KONUMU

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayınlanan Avrupa 2020 Rekabet Endeksi 2014 raporuna göre Türkiye 3,83 puanla (min:1, maks:7) 28 ülkeli AB ülkeleri sıralamasında 26 sıradaki Macaristan ile aynı puanı almış, Bulgaristan ve Yunanistan ile diğer aday ülkelerden Makedonya ve Sırbistan'ın üzerinde yer almıştır. Türkiye'nin puanı hesaplanmaya başlandığı 2012'de 3,75'ten 2014'te 3,83'e yükselmiştir. Aşağıdaki tablo; 3'de ki verilerden de anlaşılacağı gibi Türkiye Ekonomisinin üretim ve dış ticaret yapısı Avrupa ülkeleri arasındaki rekabet gücünün çok zayıf olarak görülmektedir.

††. Bu çalışmada öncelikli olarak, ülkelerin kalkınmışlık düzeylerini, üretim faktörleri odaklı ekonomiler, verimlilik odaklı ekonomiler ve yenilik odaklı ekonomiler olmak üzere üç kategoriye ayırmaktadır. Buna bağlı olarak endeks, üç alt endeks başlığı altında toplanmış 12 bileşenden oluşturulmuştur. Tüm veriler Uluslararası Para Fonu, Dünya Ekonomik Forumu, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Bankası, Unesco, Uluslararası Çalışma Örgütü, OECD gibi uluslararası veri tabanları ile "Yönetici Görüşü Anketi" adı verilen 15 bölümden oluşan bir araştırma sonucudur.

Tablo 3. Avrupa Rekabet Endeksinde Türkiye Ekonomisinin Yeri

	2010		2012		2014	
	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan
ALMANYA	5	5,25	6	5,28	5	5,28
BİRLEŞİK KRALLIK	7	5,02	7	5,23	7	5,13
FRANSA	10	5,00	10	4,98	10	4,81
HOLLANDA	4	5,34	4	5,46	3	5,41
İSVEÇ	1	5,77	1	5,77	2	5,55
İRLANDA	11	4,71	12	4,66	11	4,75
İTALYA	19	4,23	21	4,30	21	4,05
İSPANYA	16	4,50	15	4,52	13	4,47
YUNANİSTAN	12	4,69	13	4,59	16	4,43
BELÇİKA	9	5,02	9	5,04	9	4,93
FİNLANDİYA	2	5,61	2	5,71	1	5,70
MACARİSTAN	24	4,04	24	4,06	25	3,83
POLONYA	23	4,06	23	4,08	22	3,97
TÜRKİYE	28	3,75	26	3,83
BULGARİSTAN	27	3,79	27	3,76	27	3,75

Kaynak; TÜİK (World Economic Forum) <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks>
http://www3.weforum.org/docs/WEF_Europe2020_CompetitivenessReport_2104.pdf

Türkiye Ekonomisinin 2000-2001 krizinden sonra uygulanmaya çalışılan tüm kalkınma planları içinde yer alan sektörlere yönelik yapısal değişim hedefleri kısmen başarılı olmakla beraber, sanayideki dönüşüm süreci bakımından başarısı tartışmalı bir konudur. Aşağıdaki tablo; 4’de 2002’den, 2014’e kadar üç ana sektördeki yüzdesel değişimler yer almaktadır.

Kalkınma planlarında hedeflenen ve gelişmiş ekonomilerin benzer oranları yakalama hedefi yüzdesel olarak kısmen de olsa başarılmış olduğu görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi 2002’den 2014’e kadar “Tarım Kesimi” % 12,2’den 2014’e kadar % 8,8’e düşmüştür. Gelişmiş ekonomilerde görülen düşük tarım kesimi oranları, Türkiye’de de yaklaşılmıştır. Sayısal veri olarak olumlu olarak görülmektedir.

Diğer bir gösterge ise “Sanayi Kesimi” hedefinin vardığı noktadır. Sanayileşme veya sanayi de dönüşüm hedefleyen kalkınma programlarındaki hedefler yakalanamamıştır. 2002’de % 30,3 olan sanayinin ülke ekonomisindeki payı 2014’te 32,9 çıkmıştır. Tablodan da görüldüğü gibi sanayinin ekonomi içindeki payında çok iyimser bir gelişme olmamıştır. Diğer bir ekonomik kesim ise “Hizmet Sektörü”ndeki değişimdir. Hizmet sektörü diğer sektörlerle göre daha fazla gelişmiş ve 2002’de % 54,8 olan ekonomik pay, 2014’de % 59,1’e çıkmıştır.

Tablo : 4. Ana faaliyet kolları sektör payları (1998 yılı sabit fiyatlarla) (%)

Yıl	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2002	12,2	30,3	54,8
2003	11,4	31,0	54,2
2004	10,7	31,7	54,5
2005	10,6	31,8	54,6
2006	10,0	32,8	54,7
2007	8,9	33,1	55,6
2008	9,3	32,5	56,5
2009	10,1	31,2	58,3
2010	9,4	32,5	57,5
2011	9,2	32,9	57,4
2012	9,3	32,8	57,7
2013	9,2	32,7	58,4
2014	8,8	32,9	59,1

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı- Türkiye Sanayi Strateji Belgesi, 2015-2018: 19

Türkiye ekonomisinin makroekonomik yapısında öne çıkan bir başka değerlendirme ise üretim yapısındaki teknolojik seviyesidir. Türkiye ekonomisinde uygulanan VIII. IX. ve X. Kalkınma

Planlarında özellikle vurgulanan; yapısal değişimin gerçekleştirilmesi, katma değeri yüksek ve teknoloji yoğun üretim seviyesine ulaşılması, rekabet edebilir sektörel uzmanlaşmaya yönelik sanayileşme hedefleridir. Aşağıdaki tablo; 5'de Türkiye ekonomisinin 2003-2012 arasındaki üretimdeki teknolojik gelişmeler, 2002-2013 arasında ise ihracat içindeki teknolojik seviyesinin değerlendirilmesi görülmektedir. OECD tarafından yapılan sınıflandırmalara göre, yüksek teknolojiye bağlı üretim ve ihracat yapısı, ortanın üstü ve ortanın altı teknolojiye bağlı üretim ve ihracat yapısı, düşük teknoloji yoğunluklu üretim ve ihracat yapısı olmak üzere dört seviye vardır. Tablodaki veriler dikkate alındığında Türkiye ekonomisinin üretim ve ihracat yapısı; ortanın üstü, ortanın altı ve düşük teknolojik düzeylerinde yoğunlaştığı görülmektedir. 2013 rakamlarına göre özellikle ihracattaki üretim seviyesi ortanın üstünde yüzde 32,3, ortanın altı üretimde yüzde 29,0 ve orta altı üretim seviyesinde ise yüzde 35,3 olarak görülmektedir. İleri teknoloji seviyesindeki üretim ise sadece yüzde 3,5'tir. Bu rakamlara bakılarak ülkenin ihracat yapısı teknolojik seviye açısından orta seviyede olduğu görülebilir. Yüksek teknolojik tüketimi ise ithal etmektedir. Bu aynı zamanda üretim ve dış ticaret açısından rekabet zayıflığı yaratmaktadır. Teknolojinin hızla geliştiği bu yüzyılda ülke üretim yapısının hala orta seviye teknolojik yapıda olması ekonomik sıkıntıların da asıl sebebidir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinin teknolojik üretim yapısı, ekonominin kırılmalık nedenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Tablo: 5. İmalat Sanayi Üretim ve İhracat Yapısı

TEKNOLOJİ YOĞUNLUĞU (1)	TÜRKİYE							
	ÜRETİM				İHRACAT			
	2003	2007	2012	2013	2002	2007	2012	2013
YÜKSEK	5,7	3,4	3,5	3,4	6,2	4,5	3,7	3,5
ORTANIN ÜSTÜ	21,9	23,2	24,1	24,7	24,3	32,8	31,4	32,3
ORTANIN ALTI	25,5	34,8	33,2	32,9	22,8	29,7	31,5	29,0
DÜŞÜK	47,0	38,7	39,1	39,0	46,8	33,0	33,5	35,3
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı- Türkiye Sanayi Strateji Belgesi 2015-2018. S. 20 2015 Yılı Programı (1) OECD Science, Technology and Industry Scoreboard sınıflandırması esas alınmıştır.

6. TÜRKİYE EKONOMİSİNİN ÜRETİMİNDE İTHALAT GİRDİ SEVİYESİ VE İTHALATA BAĞIMLI İHRACAT YAPISI

Kalkınma Bankası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü tarafından yapılan 2016 tarihli çalışmada Türkiye ekonomisinin Ara Malı Dış Ticareti (sektörel analiz) isimli çalışmasında üretim ve üretimde ithal girdi yapısı araştırılmıştır. Çalışmada ulaşılan bulgulara göre 2014 itibariyle toplam ithalatın 2/3'lük bölümü hammadde ve ara malından yatırım mallarının toplam ithalattaki payı ise %15 olarak gerçekleştiği görülmektedir (Kalkınma Bankası, 2016:8). Türkiye ekonomisinde imalat sanayinin yapısal durumu ve üretim değeri açısından ön planda yer alan sektörlerin kullanmış oldukları girdilerdeki yurt dışına bağımlı yapı, imalat sanayinin dış ticaret açığı vermesine neden olmaktadır. Ara malı dış ticaret hacminin yaklaşık %70 gibi önemli kısmını ithalat oluşturmaktadır. Türkiye'nin ara malı ithalatı incelendiğinde 2000 yılında 36 milyar USD olan ithalat düzeyinin 2000-2014 dönemini kapsayan 14 yıllık süre içinde yıllık ortalama % 11,4 oranında artarak 177 milyar USD düzeyine ulaşmıştır. 2015 yılı verilerinde ise öne çıkan durum ise toplam ara malı ithalatının % 47,4'lük kısmını sanayi için işlem görmüş hammaddeler oluştururken, % 16,6'lık kısmını ise ham petrol ve doğal gaz oluşturmaktadır. 2014 yılı ara malı ithalat rakamlarına göre ithalat düzeyi yıllık 100 milyon USD'nin üzerinde olan sektör sayısı 118 olup bu sektörlerin toplam ara malı ithalatı içindeki payı % 98'dir (Kalkınma Bankası, 2016;18-20). Bu çalışmadaki verilerden de anlaşıldığı gibi Türkiye Ekonomisindeki üretim yapısı ve ihracata dönük üretim yapısında da ithal girdi payı oldukça yüksek olarak görülmektedir. Bu durum ülke ekonomisinin de sürekli cari açık problemini yaşamışına neden olmakta ve ödemeler dengesi problemlerinin de kaynağını teşkil etmektedir.

7. EKONOMİK BÜYÜME - ENFLASYON - İŞSİZLİK - CARI AÇIKLAR PROBLEMI VE MAKROEKONOMİK KIRILGANLIK

Yukarıda verilen tablolar ve bilgiler ışığında Türkiye ekonomisinin rekabet edebilirliği düşük bir üretim yapısında olduğunu ortaya koymaktadır. Ya da bir başka sebep ise ekonomideki üretim yapısında katma değer oranı düşükse (Türkiye Ekonomisindeki gibi) dışa bağımlı bir üretim yapısı ortaya çıkmakta ve bu üretim yapısı da döviz kurlarının oynaklığından olumsuz olarak

etkilenmektedir. Döviz kurlarının yükselişi üretimin daha pahalı hale gelmesine neden olurken, hem dış ticarete rekabet avantajının yitirilmesine, hem de enflasyonist baskıya neden olmaktadır. Aşağıdaki tablo; 6'da 2008 krizinden sonraki dönemde yıllara göre Türkiye ekonomisindeki makro ekonomik gelişmeler verilmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi, 2009 yılında krizin etkisiyle yaşanan GSYH'daki düşüşün ardından uluslararası piyasalardaki finansal gelişme sonucu ekonomik büyüme trendi yükselmiştir. Ekonomideki büyüme süreci istikrarsız ve dalgalıdır. Örneğin 2011'de yüzde 11 büyüyen ekonomi, 2012 birden düşüş yaşamakta ve yüzde 2,1 büyüme gerçekleşmektedir. 2013'te yüzde 4,2, 2014'te 3,0, 2015'te yüzde 4,0, 2016'da yüzde 3,2 olarak gerçekleşmeler görülmektedir. İktisat literatüründeki genel görüşe göre Türkiye ekonomisinin potansiyel büyüme oranı yüzde 4 ile 8 arasında olması gerektiği kabul edildiğinden, ülke ekonomik büyüme oranları potansiyel büyüme oranlarının altında kaldığı anlaşılmaktadır. Ekonominin genel performansının değerlendirilmesindeki ikinci gösterge ise enflasyon seviyesindeki gelişmelerdir. İthal girdiye bağımlı üretim ve buna bağlı olarak döviz kurlarının yükselişinin üretimde maliyet baskısı yarattığı enflasyon ise istenilen hedeflere ulaşamadığının açıkça bir göstergesidir. Enflasyon oranları da yıllara göre % 6,4 ile % 10,5 aralığında seyretmektedir. Yine tabloda dikkat çeken bir başka nokta ise işsizlik oranlarıdır. 2008 dünya krizinden itibaren 2016'ya kadar işsizlik oranlarında istenilen seviyeler düşülememiştir. Yine üretimde katma değeri düşük ve ithal girdi oranı yüksek olan üretim seviyesi, işsizlik oranları için olumsuz bir etki yaratmaktadır. Çünkü maliyet avantajı elde etmek amacıyla orta ve orta altı üretim seviyesinde emek yoğun çalışan sektörler, ülke üretimindeki katma değer unsurlarından yararlanmak yerine, yurt dışından daha düşük maliyetli ara malı ithalatına yönelmekte, bu da işsizliğin düşmesine mani olmaktadır. Ülke ekonomisinin genel üretim yapısı ve bu yapının ortaya çıkardığı makro ekonomik sorunları ortaya koyan bir başka gösterge ise ülke ekonomisinin müzmin sorunlarından biri olan cari açık problemidir. Dış ödemeler dengesi açısından önemli olan cari açıklar problemi de yine Türkiye ekonomisinin ithalat ve ihracat yapısından kaynaklanarak sürekli negatif olarak gerçekleşmekte ve ülke ekonomisinin dış borç yükünün sürekli yükselmesine neden olmaktadır. Hatta bu durum öyle bir hal almıştır ki ülke ekonomisinin büyüme dinamiği olan ihracattaki artış seviyesi yükseldikçe ithal ara ve yatırım malları ithalatı da artmakta ve dış borç yükünün yükselişini hızlandırmaktadır. Yani kısaca ekonomi büyüdükçe cari açık büyümekte ve ekonomik krizler için bir baskı unsuru haline dönüşmektedir. Ülke ekonomisinde istenilen teknolojik üreti seviyesindeki gelişmeler gerçekleştirilemediği sürece dış ticarete dayalı cari açık sorunu da bitmeyecektir. Sürdürülebilir bir dış ticaret seviyesine ulaşılması için dış ticaret açıklarının azalması veya pozitif yönlü bir ivme kazanması gerekmektedir.

Tablo; 6. Türkiye Ekonomisinde 2008-2009 Dünya Krizi Sonrası Makroekonomik Gelişmeler

BASIC ECONOMIC FIGURES										
PRICE (PERCENTAGE CHANGE)	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 P.
GROWTH										
1. GDP (Based on current prices in 1998) (Million TL)	950.534	952.559	1.098.799	1.297.713	1.416.798	1.567.289	1.748.168	1.952.638	2.148.121	2.404.108
3. GDP (Based on current prices in 1998) (Million \$)	742.094	616.703	731.608	773.980	786.283	823.044	799.370	719.620	726.084	756.294
4. GDP (based on 1998) (%)	0,7	-4,8	9,2	8,8	2,1	4,2	3,0	4,0	3,2	4,4
PRICE (PERCENTAGE CHANGE)										
5. CPI END-YEAR	10,1	6,5	6,4	10,5	6,2	7,4	8,2	8,8	8,5	6,5
BALANCE OF PAYMENT (MILLION \$)										
1. EXPORT (FOB)(Excluding shuttle trade)	132.028	102.143	113.883	134.906	152.462	151.803	157.610	143.839	143.100	153.300
2. IMPORT(CIF)	201.964	140.929	185.544	240.839	236.544	251.661	242.178	207.234	198.000	214.000
3. FOREIGN TRADE BALANCE	-69.936	-38.786	-71.661	-105.933	-84.082	-99.858	-84.568	-63.395	-54.900	-60.700
4. CURRENT ACCOUNT BALANCE	-39.425	-11.358	-44.616	-74.402	-47.961	-63.608	-43.552	-32.283	-31.300	-32.000
5. CURRENT ACCOUNT BALANCE /GDP	-5,3	-1,8	-6,1	-9,6	-6,1	-7,7	-5,4	-4,5	-4,3	-4,2
UNEMPLOYMENT										
1. UNEMPLOYMENT RATE (%)	10,0	13,1	11,1	9,1	8,4	9,0	9,9	10,3	10,5	10,2

Kaynak; TÜİK 2017 verilerinden derlenmiştir.

8. SONUÇ

Türkiye ekonomisi 2000-2001 krizi sonrası VIII. IX. X. Kalkınma Planları olarak üç tane kalkınma planı hazırlamıştır. Bu üç planda da hem finansal piyasalara, hem de reel piyasalara yönelik yapısal reformlara yönelik hedefler belirlenmiştir. Finansal piyasalara yönelik reformların çoğunun

başarılmasına rağmen, reel piyasalara yönelik, ya da diğer bir ifadeyle üretim kesimine yönelik reformların tam olarak başarılı olduğunu söylemek zordur. Ekonomide zaman zaman karşılaşılan makroekonomik kırılganlıkların temelinde ise üretim kesiminden kaynaklanan ana sorunlar yatmaktadır.

Çalışmamızdaki verilerin sonucunda yapılan değerlendirmelerde ulaşılan nokta ise Türkiye ekonomisinde üretim kesimlerinin yapısal değişimi tamamlanamamış, gelişmiş ekonomilerin sahip olduğu gibi yüksek teknolojiye bağlı bir üretim seviyesine ulaşamamıştır. Orta ve düşük seviyeli, emek yoğun bir üretim modelinde olan ekonomi, aynı zamanda ithal girdi oranı yüksek olan bir üretim modeli geliştirmiştir. İthal girdiye bağımlı, enerji ve iş gücü maliyetleri sürekli artan bir üretim modeli ise ülke ekonomisinin dış piyasalardaki rekabet üstünlüğünün yitirilmesine neden olmaktadır. Bu durum ülke ekonomisinde ekonomik büyüme hedeflerine ulaşılsa bile bu büyüme daha büyük cari açık ve daha fazla dış borç yükü baskısına neden olacaktır. Bir başka sorun ise üretim yapısı ithal girdiye bağımlı bir ekonomik yapı, döviz kuru dalgalanmalarından da olumsuz etkilenecektir. Çünkü ülke ekonomisinde yaşanan döviz kuru dalgalanmaları ithal girdiye dayalı üretim yapan sektörleri maliyet açısından olumsuz etkileyerek rekabet sorunlarıyla karşı karşıya bırakacaktır. Ülke ekonomisinde tarım-sanayi ve hizmet sektöründeki yapısal değişimler hızlandırılmadığı takdirde, cari açık probleminde, işsizlik seviyesinde, döviz kuru dalgalanmalarından dolayı artan maliyet baskılı enflasyon seviyesinde istenilen hedeflere ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Türkiye ekonomisinin tarım - hizmet ve sanayi kesimlerinde yapısal değişimler gerçekleştirilerek katma değeri yüksek ve yüksek teknolojiye bağlı üretim modeline geçmesi gerekmektedir. Bu başarılı olduğu takdirde işsizlik seviyesi, döviz kuru dalgalanmaları ve dış ticarete rekabet üstünlüğüne ulaşılarak, dış ticaret açıklarına bağlı ödemeler dengesi problemleri azalacak ve makroekonomik kırılganlık seviyesi düşecektir.

KAYNAKÇA

- Benlialper, A. & Cömer, H. & Düzçay, G. (2015). 2002 Sonrası Türkiye Ekonomisinin Performansı; Karşılaştırmalı Bir Analiz, ERC Working Papers in Economics 15/04, May 2015.
- Köse, Z. (2016). "Türkiye Ekonomisinde 2003-2014 Döneminde Ekonomik Büyüme İşsizlik Ve Enflasyon İlişkisi", Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi /Journal of Turkish Social Sciences Research, Nisan 2016 Cilt: 1 Sayı: 1.
- Özeren, S. (2012). "2001 Krizi Sonrası Ekonomik Büyüme, İstihdamdaki Gelişmeler Ve Beklentiler", TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU, TARTIŞMA METNİ 2012/81, <http://www.tek.org.tr>
- Sungur, O. (2015). "2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler", Toplum ve Demokrasi, 9 (19-20), Ocak-Aralık, s.243-269. Tematik Yazılar, Toplum ve Demokrasi, 9 (19-20), Ocak-Aralık, s.243-269.
- Yazıcı, R. & Yazıcı, A. (2013). "Bağımsız Düzenleyici Denetleyici Kurumların Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılanmasında Önemi: Türkiye Örneğinden Geçiş Ekonomilerinin Alabileceği Dersler" Editör: Selahattin Sarı, Alp H. Gencer, İlyas Sözen. INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES 2013. ISBN: 978-975-6319-21-5.
- Yazıcı, R. (2016). "Finansal Krizlerin Önlenmesinde Katılım Bankacılığı Sisteminin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme" SAKARYA ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT DERGİSİ 2016. ISSN 2147-0790.
- Genç, Ö. (2016). "Türkiye Ara Malı Dış Ticareti (Sektörel Analiz)". Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğü, Ocak 2016. Ankara Hazırlayan; Ömür Genç.
- Yıldırım, S. (2010). 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 12 (18): 47-55, 2010 ISSN: 1309 - 9132, www.kmu.edu.tr.

Yararlanılan Kurum ve Kuruluşlar;

- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı- Türkiye Sanayi Strateji Belgesi 2015-2018.
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı- Türkiye Sanayi Strateji Belgesi 2015-2018. 2015 Yılı Programı (1) OECD Science, Technology and Industry Scoreboard sınıflandırması esas alınmıştır.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, VIII. Kalkınma Planı (2001-2005).
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/2/Eight%20Five-Year%20Development%20Plan%202001-2005.pdf>

T.C. Kalkınma Bakanlığı. IX. Kalkınma Planı (2007-2013).

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf>

T.C. Kalkınma Bakanlığı. X. Kalkınma Planı 2014-2018.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalkinma%20Planı.pdf>

TCMB. [http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9d16883c-c298-4863-8992-](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b)

[e6054973ce6b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b)

TCMB. “Yapısal Reformlar ve Üzerindeki Etkileri” ISBN (basılı) 978-605-4911-48-6, ISBN (elektronik) 978-605-4911-49-3. 2016. S. 3

TCMB. “Yapısal Reformlar ve Üzerindeki Etkileri” ISBN (basılı) 978-605-4911-48-6, ISBN (elektronik) 978-605-4911-49-3. 2016. S. 5

TÜİK. (Dünya Ekonomik Forumu - World Economic Forum).

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks>

<http://ref.sabanciuniv.edu/tr/content/dunya-ekonomik-forumu-kuresel-rekabet-raporu-2016-2017> -TÜİK. (Dünya Ekonomik Forumu - World Economic Forum)

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks>

http://www3.weforum.org/docs/WEF_Europe2020_CompetitivenessReport_2104.pdf

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Yılmaz, B. A. (2018). "Suçun Hukuki Konusu ve Mağduru Bağlamında Çocuk Düşürtme ve Düşürme Suçlarında Zincirleme Suç Hükümlerinin Değerlendirilmesi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 260-268

Anahtar Kelimeler: Çocuk Düşürtme, Cenin, Mağdur, **Keywords:** Abortion, Fetus, Victim, Legal Issue, Chained Hukuki Konu, Zincirleme Suç Crime.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

SUÇUN HUKUKİ KONUSU VE MAĞDURU BAĞLAMINDA ÇOCUK DÜŞÜRTME VE DÜŞÜRME SUÇLARINDA ZİNCİRLEME SUÇ HÜKÜMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Evaluation of Criminal Crime Provisions in Children Reduction and Reduction in Children with Context of Legal Legal Knowledge and Victim

Ar. Gör. Berna Ayşen YILMAZ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, berna-1834@hotmail.com Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
04.06.2018

Revize Tarihi
17.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Çocuk düşürtme suçu, 1983 yılında NPHK (Nüfus Planlaması Hakkında Kanun) ve TCK hükümlerinde yapılan değişiklikler neticesinde "ırkın tümlüğü ve sağlığı aleyhine cürümler" yerine, "kişilere karşı suçlar" başlığı altında düzenleme alanı bulmuştur. Madde gerekçesinde çocuk düşürtme suçunun düzenlenmesinde NPHK hükümlerinin göz önünde bulundurulduğu belirtilmiş, NPHK m. 2'deyse nüfus planlaması, fertlerin istedikleri zaman ve istedikleri sayıda çocuk sahibi olmaya karar verebilmesi şeklinde tanımlanmıştır. Kadının çocuk sahibi olmaya karar vermesi ya da ebeveynlerin aile planlaması yapması devlet veya toplumu ilgilendiren alanlar olmayıp, bireylerin hak ve özgürlüklerini ilgilendirdiğinden suçun kişilere karşı suçlar başlığı altında ele alınması doğru bir tercihtir. Buna rağmen; kanuni düzenleme, suçun hukuki konusunun, mağdurunun ve zincirleme suç hükümlerinin söz konusu suçta uygulama alanı bulup bulamayacağına tespit edilmesinde sınırlara neden olmaktadır. Her şeyden önce kadının kendi bedeni üzerinde işlediği çocuk düşürtme suçunun hem faili hem de mağduru olması mümkün olmayacağından, mağdurun cenin olup olmayacağı sorunu gündeme gelecektir. Mevcut kanuni düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda mağdur olabilecekler; gerçek kişiler, tüzel kişiler veya aile, toplum ve devletler topluluğu şeklinde tüzel kişiliği haiz olmayan kolektif organizmalarla sınırlı olduğundan cenin de mağdur kabul edilemeyecektir. Benzer durum zincirleme suçta aynı kişiye karşı suçun birden fazla kez işlenmesinde de karşımıza çıkacak, ceninin kişi kavramı kapsamında değerlendirilemeyecek olması zincirleme suç hükümlerinin uygulama alanının belirlenmesini imkânsız hale getirecektir. Bu gerekçelerle yapılacak çalışmada; TCK m. 99'da düzenlenen çocuk düşürtme suçunun kişilere karşı suçlar arasında kalmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesinin mümkün olup olmayacağı ve eğer mümkün olmayacaksa kanunda ne şekilde düzenlenmesi gerektiği incelenecektir.

ABSTRACT

As a result of the amendments made in the NPHK and TCK provisions in 1983, the crime of abortion was regulated under the found under the title of "crimes against persons" instead of "crimes against the integrity of the race and health". On the basis of the article stated that the NPHK provisions were taken into consideration in the regulation of the crime of abortion, at NPHK m. 2, population is defined as the ability of the individual to decide when and how many children they desire. It is right choice fort he woman to decide to own the child or for her parents to do family planning, not to engage in the state or society, but to deal with the rights and freedoms of the individual under the guise of crimes against persons. Nevertheless, legal regulation cause difficulty in determining whether crime can be applied in terms of legal issue of crime, victim and chain crime provisions. Before anything else, since it is not possible ofr both perpetrator and victim to commit the crime of abortion thar woman committed on her own body, the question of whether or not the victim is a fetus will come into. When take into consideration current legal regulations, since the victim are limited to natural persons, legal entities or collective organisms that do not have legal personality in the form of a family, society and state community, the fetus will not be accepted a victim. A similar situation is arisen when a crime against the same person is committed more than once, the fact that the fetus does not be regarded as person will make it impossible to determine the field of applicaion of the chain crime provisions. For these reasons in this study, it will be examined whether it would be possible to regulate the crime of abortion in TCK m. 99 so that it would remain among crimes against the person, and if it is not possible, how it should be regulated in criminal law.

* 4. Uluslararası Hukuk Sempozyumu'nda Sunulan Bildirinin genişletilmiş halidir.

1. GİRİŞ

Ceza hukuku dışında, hukukun diğer dallarında gebeliğin sonlandırılmasına doğrudan yer verilmemiş, gebeliğin sonlandırılmasının üzerinde etki doğurduğu cenine bazı haklar tanınmıştır. Diğer hukuk dalları cenine hak tanırken onun gelecekte yaşama kavuşacağını göz önünde tutmuşlardır. Örneğin kişiler hukukunda cenin gelecekte sağ ve tam doğması koşuluyla hak ehliyetine sahip olur (TMK m. 28/2), miras hukukunda mirasçılar arasında ceninin bulunması halinde mirasın paylaşılması ceninin doğmasından sonraya bırakılır (TMK m. 643). Hak ehliyetinin kişilere sağlanmış olduğunun belirtilmiş olması, ceninin de hak ehliyetine sahip olmasının sağ ve tam olarak doğması koşuluna bağlanmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda özel hukuk dallarında da ceninin kişi olarak kabul edilmediği sonucuna varılması gerekmektedir.

1.1. Dinin Cenine Bakış Açısı

İslam dininin gebeliği sonlandırmaya bakış açısına değinmek gerekirse (El-Kahtani, 2008, s. 441 ve devamı) İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'an'da gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Kur'an'da yalnızca Allah'ın tüm insanların rızkını verdiği için insanların çocuklarını öldürmemeleri gerektiği belirtilmiştir. Konuya ilişkin kesin bir hüküm yer almaması nedeniyle konu İslam hukukçuları arasında tartışmaya yol açmıştır. İslam dininde yer alan 4 büyük mezhep, hatta bunların içinde din alimleri farklı görüşler benimsemiştir.

Gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin ilk görüş, ceninin ana rahmine düşmesi anından itibaren korunması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşü savunanlardan bazıları gebeliğin hiçbir suretle sona erdirilemeyeceğini, zira bir insanın hayatının başka bir insanın hayatından daha fazla önemli sayılmayacağını belirtirken, diğerleriyse tıbbi zorunluluk bulunması halini bu durumun kapsamı dışında bırakmış, tıbbi zorunluluk halinde herhangi bir süreye bağlı olmaksızın gebeliğin sona erdirilebileceğini kabul etmişlerdir.

Gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin ikinci görüş ise ceninin ruh üflenmesi anında kişilik kazanacağını ve gebeliğin sonlandırılmasının da kural olarak bu ana kadar geçerli olacağını savunmaktadır. Bu görüşte kendi içinde farklı görüşler barındırmaktadır. Hanefiler cenine ruhun üflenmesi için ana rahmine düşmesi anından itibaren 120 gün geçmesi gerektiğini savunurken, Malikilerin çoğunluğu ise ruhun üflenmesi için 40 gün geçmesini aramışlardır. Bu süreler içinde de kimi alimler herhangi bir tıbbi zorunluluk hali bulunmasını aramazken, bazı alimler ancak tıbbi bir zorunluluk bulunması halinde veya haklı sebep ya da özür oluşturacak bir durumda (Haklı sebep ya da özür durumuna Hanefiler, annenin gebe kaldığı sırada emzirdiği başka bir çocuğunun bulunup annenin süttan kesilmesini ve babanın da sütanne tutacak parasının bulunmamasını örnek verirken, Şafiiler kadının zinadan dolayı gebe kalmış olmasını örnek olarak göstermektedir. Çocuğun sakat olması ya da sakat doğacak olması durumunda ise, basit ve tedavi edilebilir yaratılış bozuklukları ve riskli fakat zorla veya olağanüstü gayretlerle tedavi edilebilir bozukluklar bulunması halinde gebeliğin sonlandırılmayacağı, ancak çok riskli ve tedavi edilebilir yaratılış bozuklukları halinde gebeliğin sonlandırılabilirliği belirtilmektedir. Aile planlaması nedeniyle gebeliğin sona erdirilmesi mümkün değildir. (El-Kahtani, 2008, s. 464-480) gebeliğin sona erdirilebileceğini belirtmişlerdir. Tüm mezheplerin üzerinde anlaştıkları tek noktaysa, ceninin ana rahmine düşmesinden 120 gün geçtikten sonra tıbbi zorunluluk hali bulunmadıkça gebeliğin sona erdirilemeyeceğidir.

1.2. Ahlakın Cenine Bakış Açısı

Gebeliğin sonlandırılmasına etik açıdan baktığımızda (Gebeliğin sonlandırılmasının etik boyutuyla ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. Kaya, 2014, s. 64 ve devamı) ceninin ahlaki statüsü kapsamında konuyu ele alanlar, sonuçları bakımından gebeliğin sonlandırılmasını değerlendirenler ve feminist görüşler olmak üzere üçe ayrılarak incelenebilir.

Cenin ahlaki statüsü açısından gebeliğin sonlandırılmasını ele alanlar, insan yaşamının başlangıcını hangi andan itibaren kabul ettiklerine, ceninin hangi andan itibaren korunması gerektiğine ya da ceninin korunmasının gerekmediğine göre kendi içinde de farklı görüşleri benimsemişlerdir. Gebeliğin ahlaki statüsü kapsamında konuyu ele alan ilk görüş, insan hayatının döllenmiş yumurtanın olduğu andan itibaren başladığı, bu nedenle de gebeliğin her aşamasında kürtajın yasak olması gerektiğini savunmaktadır. Gebeliğin belirli bir aşamasından sonra ceninin ahlaki statüsünün korunması gerektiğini savunan ikinci görüş, doğumdan itibaren, kadının bedeni dışında yaşama kabiliyetine sahip olduğu an, ana rahminde ceninin hareket etmeye başladığı an, ceninin bilinçlilik durumunu ya da acı veya haz duyması anı şeklinde dört farklı andan itibaren ceninin ahlaki statüsünün değişeceğini savunmaktadır. Ceninin potansiyel bir insan olduğunu savunan üçüncü görüşse, ceninin potansiyel

insan olarak insanlar gibi yaşama hakkına sahip olduğu ve insan olmayıp, henüz insan olma potansiyelini taşıyan ceninin yaşamını sonlandırmayla insan yaşamını sonlandırmanın aynı olmadığı şeklinde iki zıt görüşe ayrılmaktadır.

Sonuçları bakımından gebeliğin sonlandırılmasını ele alanlar, kadının istemediği çocuğu doğurması halinde bunun kendisi, ailesi, toplum ve hatta devlet açısından doğuracağı olumsuz sonuçları göz önünde bulundurarak gebeliğin sonlandırılmasına izin verilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Feminist görüşte olanlarsa, istenmeyen gebeliklerin önlenmesini ve kadınların güvenli, yasal kürtaja ulaşabilmesini, kadınların cinselliklerini kendi iradeleriyle kontrol altına alabilmeleri gerektiğini savunmaktadır.

1.3. Uluslararası Hukukta Cenin

Gebeliğin sonlandırılması kapsamında ceninin yaşama hakkına sahip olup olmadığı da AIHM'nin önüne gelmiş, mahkeme ceninin canlı varlığının sona erdirilmesinin AIHS'nin 2. maddesinde düzenlenen yaşama hakkının kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda karar vermekten çekinmiş, bu konuda düzenleme yapma yetkisinin ülkelerin iç hukuk düzenine bırakılması gerektiğini belirtmiştir (Dönmez, 2007, s. 139).

Cenin sıfatının ne zaman sona erdiği de konu açısından önem arz etmektedir. Ceninin ana rahminden tamamen ayrılması ile birlikte insan olma niteliği kazanılmakta ve bu aşamadan sonra kişilik kazanmış bir varlık olarak insan öldürme ve yaralama suçlarının maddi konusunu oluşturmaktadır (Hafizoğulları ve Özen, 2015, s. 34).

2. TÜRK HUKUKUNDA ÇOCUK DÜŞÜRTME SUÇUNUN İNCELENMESİ

2.1. Çocuk Düşürtme Suçunun TCK'deki Düzenlemesi

Türk hukukunda çocuk düşürtme ve düşürme suçlarına ilişkin düzenlemeler TCK, 2827 Sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (R.G., T. 27.05.1983, S. 18059) (NPHK) ve bu kanuna dayanarak çıkarılan 83/7395 Sayılı Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzükte (R.G., T. 18.12.1983, S. 18255) (Tüzük) yer almaktadır.

Çocuk düşürtme suçu TCK m. 99'da düzenlenmiştir. Kanunda yer alan düzenlemeye göre;

(1) *Rızası olmaksızın bir kadının çocuğunu düşürten kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*

(2) *Tıbbî zorunluluk bulunmadığı hâlde, rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftadan fazla olan bir kadının çocuğunu düşürten kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu durumda, çocuğunun düşürtülmesine rıza gösteren kadın hakkında bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur.*

(3) *Birinci fıkrada yazılı fiil kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramasına neden olmuşsa, kişi altı yıldan oniki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır; fiilin kadının ölümüne neden olması hâlinde, onbeş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.*

(4) *İkinci fıkrada yazılı fiil kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramasına neden olmuşsa, kişi üç yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır; fiilin kadının ölümüne neden olması hâlinde, dört yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.*

(5) *Rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftayı doldurmamış olan bir kadının çocuğunun yetkili olmayan bir kişi tarafından düşürtülmesi hâlinde; iki yıldan dört yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan diğer fiiller yetkili olmayan bir kişi tarafından işlendiği takdirde, bu fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılarak hükmolunur.*

(6) *Kadının mağduru olduğu bir suç sonucu gebe kalması hâlinde, süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası olmak koşuluyla, gebeliği sona erdirene ceza verilmez. Ancak, bunun için gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında sona erdirilmesi gerekir.*

Fıkralarda yer alan düzenlemelere genel olarak baktığımızda;

1. fıkrada kanun herhangi bir süreye bağlı olmaksızın yetkili kişi tarafından gebe kadının rızası olmaksızın gebeliğin sonlandırılmasına, 2. fıkrada ise yetkili kişi tarafından rızaya dayalı çocuk düşürtmeye yer vermiştir. Kanun koyucu gebeliğin onucu haftasından sonra gebeliğin sonlandırılmasına izin vermemiş, ancak tıbbi zorunluluk bulunması halinde buna müsaade etmiştir.

3. ve 4. fıkralarda çocuk düşürtme suçunun neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış hallerine yer verilmiştir.

5. fıkrada gebeliğin yetkili olmayan kişi tarafından sona erdirilmesi hali düzenlenmiş, onuncu haftadan önce rızaya dayalı olarak gebelik sona erdirilebilmesine rağmen kanun yetkili olmayan kişi tarafından gerçekleştirilen hareketleri suç saymıştır.

6. fıkrada ise süre konusunda kuraldan ayrılmış, bir suçun mağduru olarak gebe kalan kadının yirminci haftaya kadar gebeliği sona erdirmesine izin vermiştir.

2.2. Suçun Hukuki Konusu

Suçun hukuki konusu; suç işlenmesiyle ihlal edilen, suçu öngören norm tarafından korunan varlık veya menfaatlerdir (Toroslu, 2012, s. 103). Suç tarafından ihlal edilen varlık veya menfaatler birden fazla olabilir, ancak kanun bunlardan birini tercih etmekte ve suçları tercih ettiği bu hukuki konuya göre tasnif etmektedir (Toroslu, 2012, s. 102, 103).

Çocuk düşürtme suçunun hukuki konusu üzerinde görüş birliği bulunmamaktadır. Suçun hukuki konusundaki görüşlere değinmek gerekirse,

"Bu suçla korunan hukuki yarar birden fazladır. Ceninin yaşama hakkı, annenin sağlığı ve hayatı, genel ahlak, devletin nüfus politikası ve belirli süre içerisinde gebeliği sona erdirme hakkı tanındığı için kadının cinsel özgürlüğüdür" (Yurtcan, 1985, s. 43, 45).

"Bu suçla birden fazla hukuki değer korunduğunu söylemek mümkündür. Bunlar, kadın ve erkeğin çocuk sahibi olmaya mecbur tutulmaması, belli bir süre içerisinde gebeliği sona erdirme özgürlüğü ve nüve halindeki insan hayatıdır" (Dönmezer, 1984, s. 7; Dönmezer, 1998, s.171).

"On hafta içinde kadının anne olup olmamayı tercih etme hakkı öncelikle korunmakta, ceninin yaşam hakkı ise ikinci planda kalmaktadır" (Önder, 1994, s. 174).

"Kadının cinsel ilişkiye girip girmeyi ve gebe kalıp kalmamayı tercih etme, bunların sonucu olarak da kadının anne olup olmama hususundaki kişisel hakkı korunmaktadır" (Erman ve Özek, 1994, s. 189, 190).

"Suçla korunan öncelikli hukuki yarar ceninin yaşama hakkı, ikinci olarak da annenin sağlık hakkıdır. Cenin annenin sağlığını tehdit ettiği durumlarda rahimden alınması söz konusu olsa bile onun da yaşam hakkı korunmaktadır. Doğrudan doğruya kadının kendi vücudu üzerinde rahatsızlık ya da acı verici müdahaleler yapıldığından anne de korunmaktadır" (Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız ve Tepe, 2014, s. 290; Tezcan, Erdem ve Önok, 2006, s. 205). HAKERİ de aynı görüştedir. *"Kişilere karşı suçlar arasında düzenlenen bu suçla sadece ceninin yaşama hakkı değil, çocuk düşürtme suçunun yetkili olmayan kişi tarafından işlenmesi halinde verilecek cezanın arttırılması ve çocuğun rızaya dayalı alınmasına süre sınırı getirilmiş olması ile aynı zamanda kadının sağlığı da korunmaktadır. Rızaya dayalı olarak kadının gebeliği sona erdirmesi hakkı tanındığı için de aynı zamanda kadının anne olup olmamaya karar verme hakkı da korunmaktadır. Aynı zamanda ulusun, ırkın ya da toplumun varlığını sürdürme hakkı, aileye ait bir varlığın var olma hakkı, genel ahlak ve devletin nüfus politikasının da suçla korunan hukuki yararlar arasında yer almaktadır"* (Hakeri, 2014, s. 858, 859).

"Rızaya dayalı olarak ve rızaya dayalı olmaksızın gerçekleştirilen çocuk düşürtme suçları şeklinde ikili bir ayrıma gidilmelidir. Rızaya dayalı olmayan çocuk düşürtme suçunda korunan hukuki yarar, kadının anne olmak hakkının ihlal edilmemesine ilişkin çıkarırken; rızaya dayalı çocuk düşürtme suçunda ise beşeri hayatın korunmasındaki kamusal yararır. Zira burada 10. haftadan sonra rıza açıklamaya hakkı olmayan kadın değil, beşeri hayatı korumakla yükümlü olan kamu idaresi suçun mağdurudur" (Hafizoğulları ve Özen, 2015, s. 141, 142).

"Rızasız çocuk düşürtme suçunda kadının çocuğunu doğurma hakkı ile ceninin gelecekteki yaşamına kavuşabilme hakkı, korunan hukuki yararır. Gebeliğin onuncu haftasından önce ceninin gelecekteki yaşam hakkı, kadının çocuğunu doğurma hakkına göre ikinci plandayken; onuncu haftadan sonra bunlar eş değerde korunmaktadır. Rızaya dayalı çocuk düşürtme suçunda ise korunan hukuki yarar, kadının biyolojik anne olup olmamayı seçebilme hakkıdır" (Keskin Kiziroğlu, 2013, s. 170, 171).

NPHK m. 2'de nüfus planlaması, fertlerin istedikleri zaman ve istedikleri sayıda çocuk sahibi olmasına kendilerinin karar verebilmesi şeklinde tanımlanmış, TCK'nun 99. maddesinin gerekçesinde de çocuk düşürtme ve düşürme suçlarının NPHK hükümleri göz önünde bulundurularak düzenlendiği belirtilmiştir. Bu nedenle çocuk düşürtme suçunda korunan hukuki değer devletin nüfus politikası değildir (Dönmezer, 1984, s. 11) 765 sayılı TCK döneminde 1983 yılında yapılan değişiklikten önce suç

"ırkın tümlüğü ve sağlığı aleyhine cürümler" başlığı altında düzenlenmişti. Ancak yeni kanunun bu suçu "kişilere karşı suçlar" başlığı altında düzenlemiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda ulusun, ırkın ya da toplumun varlığını sürdürme hakkının da bu suçla korunan hukuki yararlarından olduğu söylenemez (Yurtcan, 1985, s. 45).

Kanaatimce rızaya dayalı olan ve rızaya dayalı olmayan çocuk düşürtme suçları arasında gebeliğin süresi de göz önünde bulundurulurken bir ayırım yapmak gerekecektir. Rızaya dayalı çocuk düşürtme suçunda onuncu haftadan önce cezalandırılmanın söz konusu olduğu, yetkili olmayan kişi tarafından gerçekleştirilen fiillerde korunan hukuki yarar, gebeliğin ancak yetkili kişiler tarafından sonlandırılması istendiğinden gebe kadının sağlık hakkıdır. Onuncu haftadan sonraysa kadının rızasına değer atfedilmediği için anne olup olmamayı tercih etme hakkının korunmuş olduğu söylenemez. Kanun koyucu tıbbi zorunluluk bulunmadığı sürece on haftadan sonra gebeliği sonlandırmaya izin vermeyerek kadının sağlık hakkını kendi rızasına rağmen korumaktadır. Onuncu haftadan sonra gebeliği kural olarak sona erdirmeye izin vermeyen kanunun ceninin geleceğe yönelik yaşama hakkını koruması gerekmesine rağmen, suçun kişilere karşı suçlar arasında düzenlenmiş olduğu ve ceninin de kişi olmadığı göz önünde bulundurulduğunda ceninin geleceğe yönelik yaşama hakkının da bu suçun hukuki konusu olduğunu söylemek mümkün değildir.

Rızasız çocuk düşürtme suçunda onuncu haftadan önce korunan hukuki yarar, kadının anne olup olmamayı tercih etme hakkıdır. Onuncu haftadan sonra ise, kadının sağlık hakkı ve kadın anne olmayı tercih etmesine rağmen onun tercihine saygı gösterilmemek suretiyle gebelik sona erdirildiğinden gebe kadının anne olup olmamayı tercih etme hakkı korunmaktadır. Onuncu haftadan sonraki dönemde ceninin korunması gerekmesine rağmen rızaya dayalı çocuk düşürtmede belirtilenler burada da geçerlidir.

Henüz doğmamış olan ceninin hukuk düzeninde kişi olarak kabul edilmesi mümkün olmadığından çocuk düşürtme ve düşürme suçunun kişilere karşı suçlar başlığı altında değil, aile düzenine karşı suçlar başlığı altında düzenlenmesi gerektiği de ileri sürülmüştür (Toroslu, 1970, s. 312, 313). "Aile hayatının ahlaki bir gereğine cevap verdiği cihetle, gebelik mahsulünün muhafazası, aileye ait bir varlıktır. Bu varlık, çocuk düşürmeyi yasaklamak ve cezalandırmak suretiyle ceza kanunu tarafından himaye edilmektedir" (Toroslu, 1970, s. 340).

Suçun aile düzenine karşı suçlar arasında çocuk düşürtme suçu ya da gebeliğin sonlandırılması başlığı altında düzenlenmesi kanaatimce doğru olmayacaktır. Böyle bir düzenlemenin getirilmesi halinde suçtan zarar gören niteliğinde sayılabilecek babanın da suçun mağduru olarak kabul edilmesi sonucu doğacaktır. Aynı zamanda daha sonra da belirtileceği üzere NPHK'da eşin rızası aranmasına rağmen TCK'da yalnızca gebe kadının rızasından bahsetmektedir. Yalnızca kadının rızasının aranması gerektiğini düşündüğüm çocuk düşürtme suçunun aile düzenine karşı suçlar arasında aynı başlık altında düzenlenmesi halinde NPHK hükümleri de göz önünde bulundurulduğunda eşin rızasının aranması kaçınılmaz olacaktır.

Kanaatimce ceninin kişi olarak nitelendirilmesi mümkün olmasa dahi ceninin geleceğe yönelik yaşama hakkı göz önünde bulundurulmalı, hem gebe kadının hem de ceninin korunması sağlanmalıdır. Bu nedenle aile düzenine karşı işlenen suçlar arasında çocuk düşürtme ve düşürme suçları yerine gebe kadının ve ceninin korunması başlığı altında rızanın ancak gebe kadın tarafından verilebileceği de belirtilerek yeni bir düzenleme yapılmalıdır.

2. 3. Mağdur

Suçun mağduru ya da pasif süjesi, suçu öngören normla korunan, suçun esasını oluşturan varlık ya da menfaatin sahibi veya hamilidir (Toroslu, 2012, s. 106). Çocuk düşürtme suçunun mağduru konusunda da doktrinde görüş birliği bulunmamaktadır. Genel olarak kabul edilen görüş, suçun mağdurunun gebe kadın olduğudur (Ünver, 2009, s. 181; Artuç, 2008, s. 538; Ertuğrul, 2016, s. 89; Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız ve Tepe, 2014, s. 292). Doktrinde yer alan diğer görüşlere değinmek gerekirse,

"Suçun mağduru gebe kadının yanı sıra nüfusun azalmasıyla zarara uğrayan toplumdur" (Aydın, 2011, s. 76).

"Rızasız çocuk düşürtme suçunda korunan hukuki yarar gebe kadının anne olup olmamayı tercih etme hakkı olduğundan mağdur gebe kadındır. Rızaya dayalı çocuk düşürtme suçunda ise gebeliğin onuncu haftasından sonra gebe kadın ve çocuk her ikisi de mağdurdur" (Keskin Kızıroğlu, 2013, s. 172, 179).

“Rızasız çocuk düşürtme suçu ve yetkili olmayan kişi tarafından gerçekleştirilen çocuk düşürtme suçunda gebe kadın, annenin katılımıyla işlenen çocuk düşürtme suçunda ise beşeri hayatı korumakla yükümlü kamu idaresi suçun mağdurudur” (Hafızoğulları ve Özen, 2015, s. 140 ve devamı).

“Çocuk düşürme ve düşürtme suçlarında cenin suçun konusudur, mağdur ise çocuk üzerindeki hakkı yok olan ana veya babadır” (Dönmezer ve Erman, 1983, s. 454).

Çocuk düşürtme suçunun mağdurunu belirlerken hukuki konunun göz önünde tutulması gerekir. Çocuk düşürtme suçunda cenine ait hukuki değerlerin de korunduğunu göz önünde tuttuğumuzda ceninin de mağdur olarak nitelendirilebilmesi gerekir. Ancak mevcut kanuni düzenlemeleri göz önünde bulundurduğumuzda ancak gerçek kişiler, tüzel kişiler veya aile, toplum ve devletler topluluğu şeklinde tüzel kişiliğe sahip olmayan kolektif organizmalar mağdur olabilir (Toroslu, 2012, s. 107). Aynı zamanda suç kişilere karşı suçlar arasında düzenlenmiştir ve ceninin kişi olarak nitelendirilmesi de mümkün değildir. Bu durumda rızaya dayalı olmayan çocuk düşürtme suçunda mağdur, onuncu haftadan önce de onuncu haftadan sonra da yalnızca gebe kadındır.

Rızaya dayalı çocuk düşürtme suçunda onuncu haftadan önce gerçekleştirilen fiiller kural olarak suç teşkil etmeyecektir. Tek suç teşkil eden durum olan yetkili olmayan kişi tarafından onuncu haftadan önce rızaya dayalı çocuk düşürtme suçunda ise mağdur, kadındır. Burada mağdur ile fail sıfatının birleşmesi söz konusu değildir. Zira hukuk düzenimiz annenin onuncu haftadan önce işlediği fiilleri suç saymamaktadır (TCK m. 99/2 ve m. 100'den anlaşılmaktadır). Onuncu haftadan sonra rızaya dayalı çocuk düşürtme suçunda gebe kadını suçun mağduru olarak kabul edemeyiz. Gebe kadını suçun mağduru olarak kabul ettiğimizde suçun mağduru ile suçun faili aynı kişiler olacaktır. Mağdur ve fail sıfatlarının aynı kişi üzerinde birleşmesi mümkün olmadığından (Toroslu, 1970, s. 174) gebe kadının mağdur olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Cenini de kişi olmadığı için mağdur olarak kabul edemeyiz. Suç kişilere karşı suçlar arasında düzenlenmiştir. Bu sebeple TCK 99/2'de suçun mağdurunun kamu idaresi ya da toplum olduğu da söylenemez. Onuncu haftadan sonra suçun mağdurunu çocuk düşürtme suçunun kanundaki düzenleme yeri ve düzenleniş şekline göre belirlemek mümkün değildir.

Taşıyıcı anne ve biyolojik anne konusuna da değinmek faydalı olacaktır. Türk hukukunda taşıyıcı anneliğe izin verilmemiştir. Ancak taşıyıcı annelik uygulamada karşılaşılabilen bir durumdur. Taşıyıcı annenin rahminde bulunan cenin üzerinde çocuk düşürtme suçu işlendiği takdirde mağdur taşıyıcı anne olacaktır (Doğan, 2016, s. 101, 102). Zira cenini rahminde taşıyan ve gebe kadın olarak nitelendirilebilecek kişi taşıyıcı annedir. Biyolojik anne 3.kişiler tarafından işlenen çocuk düşürtme suçunda ancak zarar gören olabilir. Hatta biyolojik anne çocuk düşürtme suçunun faili de olabilir. Aynı şekilde baba da bu suçun mağduru değildir, ancak zarar gören ya da fail olabilir.

2.4. Zincirleme Suç

Kanunda yer alan zincirleme suç maddesinde iki ayrı düzenleme mevcuttur. Bunlardan ilki, bir suç işleme kararının icrası kapsamında aynı suçun aynı kişiye karşı farklı zamanlarda birden fazla kez işlenmesi (TCK m. 43/1), ikincisi, birden fazla kişiye karşı aynı suçun tek bir fiille işlenmesini düzenlemiştir (TCK m. 43/2). Her ne kadar kanun birden fazla kişiye karşı işlenen suçlarda zincirleme suçun söz konusu olabilmesi için fiilin tekliğini aramışsa da doğru olan hareketin tekliğidir. Zira zincirleme suçun oluşabilmesi için birden fazla suça, birden fazla suçun oluşabilmesi için de birden fazla fiile ve neticeye ihtiyaç vardır (Sancar, 2007 s. 251).

Zincirleme suç hükümlerinin uygulanabilmesi için kanunda kullanılan aynı veya farklı kişilerden anlaşılması gerekense suçun mağdurudur (Sancar, 2007, s. 251).

Suçun mağduru konusunda uzlaşma sağlanamamış olması, ceninin kişi sayılmaması zincirleme suç hükümlerinin uygulanması konusunda da farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Doktrinde bir görüş, suçun mağdurunun gebe kadın olduğunu ve bu nedenle zincirleme suç hükümlerinin uygulanabileceğini belirtmiştir. Zira aynı gebe kadının değişik zamanlarda gebeliği sona erdirilebileceği gibi aynı anda birden fazla gebe kadının tek bir hareketle de gebeliği sona erdirilebilir. Çoğul gebeliklerde ise mağdur gebe kadın olduğundan tek bir suç oluşacaktır. Başka bir düşünceden hareket edilerek de çoğul gebeliklerin sonlandırılması durumunda tek bir suçun işlenmiş sayılacağı belirtilmiştir. Bu düşünceye göre (Erman ve Özek, 1994, s. 205; Savaş ve Mollamahmutoğlu, 1998, s. 5193) ceninlerden birinin düşürtülebilmesi için diğer cenin üzerinde de suçun işlenmiş olması gerektiği, bir suçu işlerken diğerinin işlenmesinin zorunlu olduğu durumlarda geçitli suçun bulunduğu, zincirleme suçta ise suç işleyen kimsenin diğer suçu işlemesinin gerekli olmadığı, geçitli suçun olduğu

bu durumlarda tek bir suçun söz konusu olduğu belirtilmektedir. Üçüncü bir görüş (Hakeri, 2014, s. 875) ise suçun birden fazla kişiye karşı tek bir hareketle işlenmesi durumunda (çoğul gebelik hallerinde) ceninin kişi olarak kabul edilmediğini (ancak suçun mağduru olarak cenini kabul etmektedirler), öldürme fiilinin kişiye karşı işlenmesi durumunda TCK m. 43/3 uyarınca zincirleme suç hükümlerinin uygulanmayacağı ancak cenine karşı benzer bir fiil gerçekleştiğinde zincirleme suç hükümleri uygulanarak ceninin daha az korunacağını belirtmiştir.

Zincirleme suç hükümlerinin çocuk düşürtme suçunda uygulanıp uygulanamayacağını suçun mağduruna ilişkin yapmış olduğum açıklamalar çerçevesinde değerlendirmek gerekecektir.

Rızaya dayalı çocuk düşürtme suçu açısından konuya baktığımızda, onuncu haftadan önce yetkili olmayan kişi tarafından gerçekleştirilen çocuk düşürtme suçunda suçun mağduru gebe kadın olduğundan hem TCK m. 43/1 hem de m. 43/2'nin uygulanması mümkün görünmektedir. Genel evde çalışan bir kadının bir ebeyle gebeliğini sona erdirmek amacıyla anlaşması halinde TCK m. 43/1 uygulanabilecektir (Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız ve Tepe, 2014, s. 303).

Rızaya dayalı çocuk düşürtme suçunun onuncu haftadan sonra gerçekleşmesi halindeyse, suçun kanundaki düzenlemesinden dolayı mağdurun kim olduğu belli değildir ve bu nedenle zincirleme suç hükümlerinin uygulama alanı bulamayacağını söylemek gerekecektir.

Rızasız çocuk düşürtme suçunda onuncu haftadan önce de sonra da mağdur gebe kadın olduğundan her iki zincirleme suç düzenlemesinin de uygulanması mümkündür. Örnek olarak, gelininin doğum yapmasını istemeyen bir kaynananın sürekli olarak gebeliği sona erdirmesi 1. fıkraya örnek verilebilecekken, birden fazla gebe kadına aynı anda onları korkutacak nitelikte bir harekette bulunulması sonucu gebeliğin sona erdirilmesi hali 2. fıkraya örnek olarak gösterilebilir. "*Birden fazla gebe kadına aynı anda gebeliği sona erdirici ilaç şırınga edilmesi ve bu fiil sonucu gebeliğin sona erdirilmesi*" TCK m. 43/2'nin uygulanmasına örnek verilmiştir (Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız ve Tepe, 2014, s. 303). Kanaatimce burada tek bir hareket değil, birden fazla hareket söz konusu olduğu için TCK m. 43/2'nin uygulanması mümkün değildir.

3. ÇOCUK DÜŞÜRME SUÇU

3.1. Suçun TCK'deki Düzenlemesi

TCK m. 100'de düzenlenmiştir. Bu maddeye göre "*Gebelik süresi on haftadan fazla olan kadının çocuğunu isteyerek düşürmesi halinde, bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur*".

3.2. Suçun Hukuki Konusu

Suçla korunan hukuki yarar konusunda çocuk düşürtme suçunda olduğu gibi doktrinde görüş birliği yoktur. Doktrindeki görüşler şunlardır:

"*Bu suçla korunan hukuki yararlar ceninin yaşama hakkı, devletin nüfus politikası ve gebe kadının sağlık hakkıdır*" (Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız ve Tepe, 2014, s. 306).

"*Suçla ihlal edilen, ceza ile korunan hukuki değer beşeri hayatın esenliğinin ve güvenliğinin sağlanmasına ilişkin kamusal yarardır*" (Hafızoğulları ve Özen, 2015, s. 146).

"*Kişilerin beden ve ruh sağlığı ile ceninin yaşama hakkı korunmaktadır*" (Artuç, 2008, s. 557).

"*Gebeliğin onuncu haftasından sonra kadının anne olup olmamayı tercih etme hakkına kanun tarafından değer atfedilmediği için ceninin geleceğe yönelik yaşama hakkı korunmaktadır*" (Keskin Kızıroğlu, 2013, s. 184; Ünver, 2009, s. 225).

Kanaatimce bu suçla korunan hukuki değer ceninin geleceğe yönelik yaşama hakkı olması gerekir. Ancak çocuk düşürtme suçunda olduğu gibi bu suçta da kanuni düzenlemeden kaynaklanan bir sorun bulunmaktadır. Zira kanunda suç kişilere karşı suçlar arasında düzenlenmiş olduğu için devletin nüfus politikası, ırkın tümlüğü, sağlığı ya da aile düzeninin hukuki konu olduğu söylenemeyeceği gibi cenin kişi sayılmadığı için ceninin gelecekteki yaşam hakkının korunduğu da söylenemez. Çocuk düşürtme suçunun kanundaki düzenleniş biçimine ilişkin eleştiriler burada da geçerlidir.

3.3. Mağdur

Suçun mağdurunun kim olduğu tartışmalıdır. Suçun mağdurunun ancak gerçek kişi olabileceği görüşünden hareket eden yazarlar, ceninin suçun mağduru olamayacağını, toplumun ve devletin suçun mağduru olacağını belirtmişlerdir (Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız ve Tepe, 2014, s. 306, 307). Yazarlar aynı zamanda onuncu haftadan sonra kendi vücudu üzerinde serbestçe tasarruf edemeyen

kadının sağlık hakkının suçla korunan hukuki yarar olmasından hareketle kadının da suçtan zarar gören ve mağdur olduğunu belirtmişlerdir (Ertuğrul, 2016, s. 136, 137). Diğer yazarlar ise, fail ve mağdur sıfatları aynı kişi üzerinde birleşemeyeceği için çocuk düşürme suçunun mağdurunun cenin olduğunu belirtmektedir (Artuç, 2008, s. 558; Keskin Kızıroğlu, 2013, s. 185).

Kanaatimce suç kişilere karşı suçlar arasında düzenlenmiş olduğu için mağdur toplum ya da devlet olamaz. Suçun faili ile mağduru aynı kişiler olamayacağından gebe kadın da mağdur değildir. Cenin kişi olmadığı için onun da mağdur olduğunu söylemek mümkün değildir. Suçun kanundaki düzenlemesinden yola çıkarak suçun mağdurunu belirlemek mümkün değildir.

3.4. Zincirleme Suç

Suçun kanundaki düzenleniş şekline göre suçun mağdurunun kim olduğunun tespit edilmesi mümkün olmadığından zincirleme suç hükümlerinin ne şekilde uygulanacağını da tespit etmek mümkün değildir. Bir kadının istemeden evlendiği kocasından doğacak olan çocukları bir suç işleme kararının icrası kapsamında işlemesi halinde zincirleme suç şeklinde işlendiği düşünülse de cenin mağdur olmadığından zincirleme suç hükümleri uygulanamayacaktır.

4. SONUÇ

Kadının üreme hakkı ve çocuk sahibi olması çok eski dönemlerden beri dini, ahlaki, nüfus politikaları vd. nedenlere bağlı olarak devletin ve toplumun dikkatini çekmiş, bu alanlara devlet ve toplum sürekli müdahalede bulunmuştur. Ancak kadının çocuk sahibi olup olmamaya karar vermesi ya da ebeveynlerin aile planlaması yapması devleti ve toplumu ilgilendiren alanlar olmayıp, bireylerin hak ve özgürlük alanına giren bir konudur. Bu nedenle çocuk düşürtme ve düşürme suçlarının "ırkın tümlüğü ve sağlığı aleyhine cürümler" başlığı altında düzenlenmekten vazgeçilip, "kişilere karşı suçlar" başlığı altında düzenlenmiştir. NPHK'da yer alan düzenlemelerle bireylerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları sağlanmıştır. Ancak suçun kişilere karşı suçlar arasında düzenlenmiş olması ceninin kişi sayılmaması nedeniyle problemlere yol açmakta, suçun hukuki konusuyla mağduru belirlenememekte, zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasında sorunlar çıkmaktadır. Bu nedenle geleceğe yönelik yaşama hakkına sahip olan ceninin hakları da korunacak şekilde çocuk düşürtme ve düşürme suçları gebe kadının ve ceninin korunması başlığı altında aile düzenine karşı suçlar arasında düzenlenmelidir.

Bütün bu eleştiriler dikkate alınarak kanunlarda ve tüzükte gerekli değişiklikler yapılmalı, çocuk düşürtme ve düşürme suçlarına ilişkin yapılacak olan düzenlemelerde her zaman kadının anne olup olmamayı tercih etme hakkı, sağlık hakkı, vücut bütünlüğü üzerinde tasarrufta bulunma hakkı ile ceninin gelecekteki yaşama hakkının dengede tutulmasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

- Artuç, M., (2008), *Kişilere Karşı Suçlar*, Ankara: Adalet Yay.
- Aydın, M., (2011), "Çocuk düşürtme fiilleri ve ceza sorumluluğu", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 2, 2011, 69-100.
- Doğan, R., (Kasım-Aralık 2016), "Kadının üreme hakkı, kürtaj, çocuk düşürme ve düşürtme suçları", *TBB Dergisi*, S. 127, 73-120.
- Dönmez, B., (2007), "TCK'da çocuk düşürtme suçu mukayeseli hukuk ve AİHM'nin bakış açısıyla ceninin yaşama hakkının sınırlandırılması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 2, 99-144.
- Dönmezer, S., (1984), "Çocuk düşürtme ve düşürmenin dünü ve bugünü", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 50, S. 1-4, 1-10.
- Dönmezer, S., (1998), *Kişilere ve mala karşı cürümler*, İstanbul: Beta Yay.
- Dönmezer, S. ve Erman, S., (1983), *Nazari ve tatabiki ceza hukuku genel kısım*, (2. cilt), İstanbul: Filiz Kitabevi.
- El-Kahtani, M., (2008), "İslam hukukuna göre anne rahminde sakat olan çocukların kürtaj yoluyla düşürülmesinin hükmü", (A. Kahraman, Çev.), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XII/1, 441-485.
- Erman, S. ve Özek, Ç., (1994), *Ceza hukuku özel bölüm kişilere karşı işlenen suçlar (TCK 448-490)*, İstanbul: Dünya Yay.

- Ertuğrul, H., (2016), *Çocuk düşürtme, çocuk düşürme ve kısırlaştırma suçları*, Ankara: Adalet Yay.
- Hafizoğulları, Z. ve Özen, M., (2015), *Türk ceza hukuku özel hükümler kişilere karşı suçlar*, Ankara: US-A Yay.
- Hakeri, H., (2014), *Tıp Hukuku*, Ankara: Seçkin Yay.
- Kaya, F., (2014), *Peter Singer'in faydacı etik görüşü çerçevesinde kürtajın değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keskin Kızıroğlu, S., (2013), "Türk ceza hukukunda çocuk düşürtme ve kısırlaştırma suçları", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 19, S. 2, 165-190.
- Önder, A., (1994), *Şahıslara ve mala karşı cürümler ve bilişim alanında suçlar*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özbek, V. Ö., Kanbur, M. N., Doğan, K., Bacaksız, P. ve Tepe, İ., (2014), *Türk ceza hukuku özel hükümler*, Ankara: Seçkin Yay.
- Sancar, T. Y., (2007), "Yeni Türk Ceza Kanunu'nda zincirleme suç", *TBB Dergisi*, S. 70, 244-259.
- Savaş, V. ve Mollamahmutoğlu, S., (1998), *Türk Ceza Kanunu yorumu*, Ankara: Seçkin Yay.
- Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, R. M., (2006), *teorik ve pratik ceza özel hukuku*, Ankara: Seçkin Yay.
- Toroslu, N., (2012), *Ceza hukuku genel kısım*, Ankara: Savaş Yay.
- Toroslu, N., (1970), *Cürümlerin tasnifi bakımından suçun hukuki konusu*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Ünver, Y., (2009), "Türk Ceza Kanunu açısından çocuk düşürtme ve düşürme suçları", *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2.
- Yurtcan, E., (1985), *Türk hukukunda kürtaj ve uygulaması*, İstanbul: Beta Yay.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Helvacı, F. (2018). "Öğrenci Görüşlerine Göre Ortaokulların, Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkililik Düzeyleri: Ankara İli Örneği", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:269-280

Anahtar Kelimeler: Ortaokul, Etkili Okul, Akademik Başarı

Keywords: Secondary School, Effective School, Academic Achievement

Makale Türü: Araştırma Makalesi

**ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE ORTAOKULLARIN, ÖĞRENCİLERİN
AKADEMİK BAŞARILARINA ETKİLİLİK DÜZEYLERİ: ANKARA İLİ ÖRNEĞİ***
The Effectiveness Levels of Academic Success in Students Secondary School by Student Views: Ankara Provincial Example

Figen HELVACI

Milli Eğitim Bakanlığı, Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, Beşevler/Ankara,
figen24helvacı@gmail.com Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
11.07.2018

Revize Tarihi
15.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Bu araştırmanın genel amacı, öğrencilerin görüşlerine göre Ankara'daki ortaokulların, etkili okulun 11 boyutuna ilişkin (öğretimsel liderlik, açık vizyon ve misyon, güvenli ve düzenli bir çevre, olumlu okul iklimi, yüksek beklentiler, düzenli izleme ve değerlendirme, temel beceriler, öğrenme olanakları (fırsatları), aile ve toplum katılımı, mesleki gelişim, öğretmen katılımı) etkililik düzeylerinin saptanmasıdır. Bu araştırma "tarama modeli"nde yapılacak nicel bir çalışmadır. Bu çerçevede örnek olarak seçilen kamu ortaokullarının, etkili okulların 11 karakteristik özelliğine sahip olma düzeyleri, Ankara Üniversitesi Okul Geliştirme Ekibi tarafından geliştirilen "Yüksek Performanslı Ortaokulların Ayırt Edici Dokuz Özelliği Tarama Ölçeği" adlı veri toplama aracı etkili okulların 11 karakteristik özelliğini ölçecek şekilde geliştirilerek belirlenmeye çalışılmıştır. 2017-2018 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullarda öğrenim gören 5.6.7.8. sınıf seviyesindeki 147 öğrenciye uygulanmıştır. Bu çalışmada, genel olarak uygulanan teorik araştırma ve değerlendirme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, ortaokul öğrencilerinin demografik özelliklerini belirleyen 3, etkili okul (öğrenci görüşleri) ölçeği 62 soru olmak üzere toplamda 65 sorudan oluşmaktadır. Örnek olarak seçilen kamu ortaokullarının etkili okulların on bir karakteristik özelliğine sahip olma derecesine ilişkin öğrencilerin örnek olarak seçilen okullar hakkındaki genel algıları arasındaki fark F testi ile saptanmıştır. Araştırmadaki manidarlık testlerinde sınıma. 05 düzeyinde yapılmıştır.

ABSTRACT

The general aim of this research is to find out how the secondary schools in Ankara can be used for the 11 dimensions of effective school (instructional leadership, open vision and mission, safe and orderly environment, positive school climate, high expectations, regular monitoring and evaluation, basic skills, learning opportunities (opportunities), family and community involvement, professional development, teacher involvement). This research is a quantitative work to be done on the "screening model". The data collection tool called "High Performance Middle School Differentiating Nine Feature Screening Scale" developed by the Ankara University School Development Team has been developed to measure the 11 characteristic characteristics of effective schools and to determine the 11 characteristic characteristics of selected public middle schools in this frame. In the 2017-2018 academic year, students studying in secondary schools attached to the Ministry of National Education. 147 students at the class level were applied. In this study, generally applied theoretical research and evaluation method is used. The study consists of 65 questions in total which consists of 3 questions which determine the demographic characteristics of middle school students and 62 questions which are effective school (student opinion) scale. For example, the difference between the general perceptions of students selected for selected schools on the degree that selected public secondary schools have eleven characteristic characteristics of effective schools is determined by the F test. Testing in the test of relevance in the research. 05 level.

* Bu çalışma Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı bitirme projesi olarak kabul edilmiştir.

1. GİRİŞ

Türkiye’de son yıllarda, toplumun her kesiminden eğitim sistemine ve dolayısı ile okullara yönelik eleştiriler her geçen gün artmaktadır. Bu eleştirilerin temel noktaları arasında, öğrencilerin sınavlarda gösterdiği akademik performanslarının düşük olması ve verilen eğitimin öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimlerinin yeteri kadar desteklememesi sayılabilir. Bu durum başta eğitim yöneticileri olmak üzere öğretmenleri ve öğrencileri kaygılandırmaktadır. Okul yönetimi, öğrencilerin akademik performanslarının yüksek olmasını önemsemektedir. Oysa öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimleri, en az akademik performansları kadar önemlidir.

Etkili okul ile ilgili anlayışımız, dünyadaki bilimsel, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelere paralel olarak değişmektedir. Bir okulun iyi ya da etkili olarak nitelendirilmesi, çoğu kişi tarafından okulun bir üst öğrenim kurumuna geçişte yapılan sınavlarda göstermiş olduğu yüksek akademik başarıya bağlanmaktadır. Ancak akademik başarının etkili okulların göstergelerinden yalnızca biri olduğu söylenebilir. Etkili okulların bir yandan öğrenciye bilmediklerini öğretirken, diğer yandan da öğrenciye gelecek yaşamında ihtiyaç duyacağı beceri, tutum ve davranışları kazandırmaya çalışan okullar oldukları belirtilebilir. Bu bağlamda toplum, az önce sayılan gelişmelere paralel olarak okullardan, öğrencilerin yaşamlarının gelecek dönemlerinde gereksinim duyacakları bilgi, beceri, tutum ve davranışları onlara kazandırmalarını bekledikleri belirtilebilir. Bu beklentilerin gerçekleşme derecesi ise okulların etkili okul özelliklerine ne kadar sahip olduklarına bağlıdır.

Bu araştırmada; Etkili okulun (bağımlı değişken) 11 alt boyutu olan “Paylaşılmış Vizyon Ve Hedefler, Öğrencilerin Akademik Başarı Düzeylerine İlişkin Yüksek Beklentiler, Profesyonel Liderlik, Gelişimin Gözlenmesi, Amaçlı Öğretim, Öğrenme Ve Öğretime Odaklanma, Öğrenen Örgüt, Öğrenme Ortamı, Okul- Aile- Toplum İşbirliği, Olumlu Destek, Öğrenci Hak ve Sorumlulukları” na ve Akademik Başarıya(bağımlı değişken) cinsiyet, ilçe ve sınıf gibi demografik değişkenlerin(bağımsız değişken) etki düzeyleri incelenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma “tarama modeli”nde yapılacak nicel bir çalışmadır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2009). Bu çerçevede örnek olarak seçilen kamu ortaokullarının, etkili okulların 11 karakteristik özelliğine sahip olma düzeyleri, Ankara Üniversitesi Okul Geliştirme Ekibi tarafından geliştirilen “Yüksek Performanslı Ortaokulların Ayırt Edici Dokuz Özelliği Tarama Ölçeği” adlı veri toplama aracı etkili okulların 11 karakteristik özelliğini ölçecek şekilde geliştirilerek belirlenmeye çalışılmıştır.

Tarama araştırmaları genellikle şu üç özelliğe sahiptir (Fraenkel ve Wallen, 2006’dan akt. Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010):

1. Büyük bir topluluğun bir konuyla ilgili görüşlerinin ya da özelliklerin (inanç, bilgi, tutum, kaygı, ilgi, vb.) betimlenmesi için, topluluğu temsil edebilecek insanlardan oluşan bir parçası seçilir (Evrenden örneklemin seçilmesi).
2. Araştırma için ihtiyaç duyulan verileri toplama süreci, veri kaynakları olan kişilere yöneltilen sorulara verilen cevaplara dayalıdır.
3. Veriler, özelliği betimlenecek topluluğun her bireyinden değil, bu topluluğu temsil eden bir parçasından, yani örneklemden toplanır.

2.2. Verilerin Toplanması

Yapılan araştırmada evrenden araştırma yapılacak bir örneklem oluşturulmuştur. Veriler örneklemini oluşturan kişilerin veri toplama aracındaki sorulara verdikleri cevaplara dayanarak elde edilmiştir. Veri toplama aracındaki soruların geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda ölçek örnekleme uygulanmıştır. Ayrıca bu çalışmada yararlanılmak üzere konu ile ilgili literatür incelemesi yapılmış, ayrıca kitap, tez, makale, araştırma ve diğer kaynaklar taranmıştır.

Bu çalışmada, genel olarak uygulanan teorik araştırma ve değerlendirme yöntemi kullanılmıştır. Bununla birlikte metinlerden belge toplama, verileri sınıflandırma, kavramsal ve mantıksal çözümlenmeler yapma, karşılaştırma, anlama, yorumlama, çözümlenme ve yorumlama ile sorunlara çözüm odaklı önerilerde bulunma yöntemleri de kullanılmaya çalışılmıştır.

Çalışma, ortaokul öğrencilerinin demografik özelliklerini belirleyen 3, etkili okul (öğrenci görüşleri) ölçeği 62 soru olmak üzere toplamda 65 sorudan oluşmaktadır.

2.3. Hipotezler

“Örnekleme giren Okullardaki öğrencilerin okullarının Etkili okul (11 boyuttaki) etkililik düzeylerine, derecelerine ilişkin görüşler arasında

H1. Demografik özelliklere göre;

H1.a. İlçeye göre anlamlı bir şekilde farklılaşma var mıdır?

H1.b. Cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşma var mıdır?

H1.c. Sınıfa göre anlamlı bir şekilde farklılaşma var mıdır?

H2. Akademik başarı ile ders ortalama başarı puanı düşük, orta ve yüksek düzeylerinde etkili okul boyutlarına göre farklılık göstermektedir.

H2 a. Paylaşılan Vizyon ve Hedefler etkeni ders ortalama başarı düzeylerine göre düşük, orta ve yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H2 b. Öğrencilerin Akademik Başarıları etkeni ders ortalama başarı düzeylerine düşük, orta, yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H 2 c. Profesyonel Liderlik etkeni ders ortalama başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H 2 d. Gelişimin Gözlenmesi etkeni ders ortalama başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H2 e. Amaçlı Öğretim etkeni ders ortalama başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H 2 f. Öğrenme ve Öğretime Odaklanma etkeni ders ortalama başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H 2g. Öğrenen Örgüt etkeni ders ortalama başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H 2 h. Öğrenme Ortamı etkeni ders ortalama başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H2 ı. Okul-Aile-Toplum İşbirliği etkeni ders ortalama başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H 2i. Olumlu Destek etkeni ders ortalama başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H 2 j. Öğrenci Hak ve Sorumlulukları etkeni ders ortalama başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında farklılık göstermektedir.

H3. Akademik başarı demografik özelliklere göre farklılık göstermektedir.

H3a. İlçeye göre farklılık göstermektedir.

H3 b. Cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

H3.c. Sınıfa göre farklılık göstermektedir.

2.4. Araştırmanın Evreni

Araştırmada Ankara ilindeki kamu ortaokullarının etkili okulların karakteristik özelliklerine sahip olma düzeylerinin belirlenmesi planlanmaktadır. Araştırmanın amacına göre etkili okulların özelliklerinin öğrenci grubunun bakış açısına göre belirlenmesidir. Söz konusu grubu ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmada söz konusu gruba ulaşmak için “çok aşamalı örnekleme” yöntemi kullanılmıştır.

Birinci aşama: İlçelerin seçimi. Örneklemin Ankara’yı temsil edebilmesi için Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisine giren 8 ilçe alınmıştır.

İkinci aşama: Okulların seçimi. Örneklemin ikinci aşamasını örnekleme alınan 8 ilçeden okulların seçilmesi oluşturmaktadır. Örnekleme giren ilçelerin her birinden 2017-2018 öğretim yılında ders ortalama başarı puanları durumuna göre iki iyi, iki orta ve iki düşük ortaokulu olmak üzere her ilçeden toplam **altı** okul seçilmiştir ve toplamda **48** ortaokul seçilmiştir.

Üçüncü aşama: Eleman seçimi.

Öğrenciler. Örnekleme giren okulların her birinde ortaokulu 5. Sınıf, 6. Sınıf, 7. Sınıf ve 8. Sınıf şubelerinden biri yansız olarak seçilmiştir. Bunun nedeni bu düzey öğrencilerin okulların etkili okul özelliklerini değerlendirmede daha alt düzeydeki öğrencilere göre daha yetkin ve deneyim sahibi olduğunun düşünülmesidir.

2.5. Ölçekler

Bu araştırmada örnek olarak seçilen kamu ortaokullarının, etkili okulların 11 karakteristik özelliğine sahip olma düzeylerini ölçen, Ankara Üniversitesi Okul Geliştirme Ekibi tarafından 2009 yılında geliştirilen ve henüz ön uygulama çalışması yapılmayan “Yüksek Performanslı İlköğretim Okullarının Ayırt Edici Dokuz Özelliği Tarama Ölçeği” adlı veri toplama aracı, Ankara Üniversitesi Okul Geliştirme Ekibi referans gösterilerek kullanılmıştır.

Ölçeğe Balwin, Freeman, Coney, Fading ve Thomas’ın ölçeğinde yer olan, ancak kullanılacak ölçekte bulunmayan eksik boyutlar eklenerek ölçeğin etkili okulların 11 özelliğini ölçebilir hale getirilmesi sağlanmıştır.

2.6. Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 23 programı ile yapılacak ve %95 güven düzeyi ile çalışılmıştır. İlk önce anketin güvenilirliğini ölçmek için bu tür çalışmalarda çok yaygın biçimde yararlanılan Cronbach Alfa (α) iç tutarlık katsayısı kullanılmıştır. Bu test, anketteki değişik soruların aynı niteliğini ölçerken birbirlerini ne kadar tamamladıklarını tespit edilmiştir. Alfa güvenilirlik değeri -1 ile 1 arasında değişen bir katsayı olup bu değer 0’a yaklaştıkça güvenilirlik azalmakta 1’e yaklaştıkça da güvenilirlik artmaktadır.

Cronbach Alfa (α) katsayısı literatürde $0.00 \leq \alpha < 0.40$ “güvenilir olmayan”, $0.40 \leq \alpha < 0.60$ “güvenirliliği düşük”, $0.60 \leq \alpha < 0.80$ “oldukça güvenilir”, $0.80 \leq \alpha < 1.00$ “çok iyi derecede güvenilir” olarak tanımlanmaktadır.

Örnek olarak seçilen kamu ortaokullarının etkili okulların on bir karakteristik özelliğine sahip olma derecesine ilişkin öğrencilerin örnek olarak seçilen okullar hakkındaki genel algıları arasındaki fark **F testi** ile saptanmıştır. Araştırmadaki manidarlık testlerinde sına. 05 düzeyinde yapılmıştır.

3.BULGULAR VE YORUM

3.1. Öğrenci Analizleri

3.1.1.Akademik Başarıları Dikkate Alınarak Örnekleme Giren Okullardaki Öğrencilerin Etkili Okulun On Bir Boyutun Etkililiğine İlişkin Görüşleri

“Akademik başarıları dikkate alınarak seçilen ve örnekleme giren okullardaki öğrencilerin etkili okulun 11 boyutunda ne derece etkili bulunduğunu” analiz etmek için her bir boyutun ortalaması hesaplanmış olup bu ortalamaların her bir etkinliği temsil ettiği düşünülerek varyans analizleri yapılmıştır.($\alpha=0.05$ alınmıştır.)

Akademik başarıları dikkate alınarak öğrenciler etkili okulun 11 boyutunu ne derece etkili bulmaktadır;

H_0 : Örnekleme giren okullarda öğrenim gören öğrenciler için etkili okulun etkinliğini gösteren 11 boyuttan k.boyutun ortalaması akademik başarısı üzerindeki etkisi önemsizdir.($\alpha_1=\alpha_2=\alpha_3=.....=\alpha_{11}=0$)(11 faktörün etkileri aynıdır).

H_1 : Örnekleme giren okullarda öğrenim gören öğrenciler için etkili okulun etkinliğini gösteren 11 boyuttan k. boyutun ortalaması akademik başarısı üzerindeki etkisi önemlidir.(En az bir $\alpha_i \neq 0$ dir) (11 faktörün etkileri aynı değildir).

Tablo 1. Akademik Başarıları Dikkate Alınarak Öğrenciler İçin Etkili Okulun On Bir Boyutu

Faktör	Bağımlı Değişkenlerin Ortalamaları	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi (N-1)	F değeri	P değeri
Akademik Başarı	Paylaşılmış Vizyon ve Hedefler (A)	343,138	759	3,555	0,029*
	Öğrencilerin Akademik Başarıları Düzeylerine İlişkin Yüksek Beklentiler (B)	294,797	759	2,320	0,099*
	Profesyonel Liderlik (C)	654,171	759	3,636	0,027*
	Gelişimin Gözlenmesi (D)	502,478	759	5,780	0,003*
	Amaçlı Öğretim (E)	662,766	759	3,732	0,024*
	Öğrenme ve Öğretime Odaklanma (F)	418,477	759	8,750	0,000*
	Öğrenen Örgüt (G)	712,608	759	6,322	0,002*
	Öğrenme Ortamı (H)	487,146	759	6,025	0,003*
	Okul-Aile-Toplum İşbirliği (I)	866,518	759	3,119	0,045*
	Olumlu Destek (J)	748,429	759	6,508	0,002*
	Öğrenci Hak ve Sorumlulukları (K)	559,077	759	5,574	0,004*

Varyans analizi tablosundaki P değeri sütununa bakıldığında bütün boyutların (Bağımlı Değişkenlerin) test istatistiklerinin $P < 0.05$ olduğu görülmektedir. Yani H_0 hipotezi red edilmiştir.

Öğrenci anketlerine göre akademik başarı düzeyleri dikkate alındığında etkili okulun etkinliğini gösteren 11 boyutun hepsinin akademik başarıları üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Scheffe ve Dunnett ilişki katsayılarını kullanarak hangi faktörün akademik puanının düşük, orta ve yüksek düzeylerinde, faktörün diğer düzeylerinden farklı olup olmadığı incelendiğinde,

Akademik Başarı (Düşük): Düşük akademik puan ortalamasına sahip okullar

Akademik Başarı(Orta): Orta akademik puan ortalamasına sahip okullar

Akademik Başarı (Yüksek): Yüksek akademik puan ortalamasına sahip okullar

H_0 = Öğrenci anketlerinde, akademik başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Paylaşılan Vizyon ve Hedefler" etkeninin ortalaması dikkate alınarak akademik düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir. ($c_1=c_2=...=c_{11}=0$)

H_1 =Öğrenci anketlerinde, akademik başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Paylaşılan Vizyon ve Hedefler" etkeninin ortalaması dikkate alınarak akademik düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir.(En az bir $c_i \neq 0$ dır.)

Tablo 2. Öğrenci Anketlerinde Akademik Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Paylaşılan Vizyon ve Hedefler Etkeni

Bağımlı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK (I)	AKADEMİK(J)	Standart Hata	P Değeri	
Paylaşılan Vizyon ve Hedefler	Scheffe	Düşük	Orta	0,060	0,664	
		Yüksek	Orta	0,05	0,210	
	Dunnett (2-sided)	Orta	Düşük	Yüksek	0,060	0,664
			Yüksek	Düşük	0,060	0,034*
		Düşük	Yüksek	Orta	0,058	0,210
			Orta	Yüksek	0,060	0,034*
	Orta	Düşük	Yüksek	0,058	0,139	
		Yüksek	Orta	0,060	0,018*	

Paylaşılan Vizyon ve Hedefler etkeninin akademik başarı düzeylerine düşük, orta ve yüksek arasında fark olup olmadığını anlamak için;

Scheffe akademik (Yüksek)- akademik (Orta) nın P değeri 0.034' dür.

Dunnett(2-sided) değeri $\alpha/2=0.05/2=0.025$ alınarak;

akademik (Orta)- akademik (Yüksek) $P(0.018) < 0,025$ bulunur

Paylaşılan Vizyon etkeninin akademik faktörünün düşük, orta ve yüksek düzeyleri arasında akademik (Yüksek)- akademik (Orta) arasında fark olduğu görülmüştür.

Akademik (Yüksek) okullarda okuyan öğrenciler “Paylaşılan Vizyon ve Hedefler” etkeni konusunda akademik (Orta) okullarda okuyan öğrencilerden farklı düşünmektedir.

H_0 = Öğrenci anketlerinde, akademik başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun “Öğrencilerin Akademik Başarı Düzeylerine İlişkin Yüksek Beklentiler” etkeninin ortalaması dikkate alınarak akademik düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir. ($c_1=c_2=.....=c_{11}=0$)

H_1 = Öğrenci anketlerinde, akademik başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun “Öğrencilerin Akademik Başarı Düzeylerine İlişkin Yüksek Beklentiler ” etkeninin ortalaması dikkate alınarak akademik düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir.(En az bir $c_i \neq 0$ dir.)

Tablo 3. Öğrenci Anketlerinde Akademik Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Öğrencilerin Akademik Başarı Düzeylerine İlişkin Yüksek Beklentiler Etkeni

Bağımlı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK(I)	AKADEMİK(J)	Standart Hata	P Değeri
Öğrencilerin Akademik Başarı Düzeylerine İlişkin Yüksek Beklentiler	Scheffe	Düşük	Orta	0,055	0,102
			Yüksek	0,054	0,472
		Orta	Düşük	0,055	0,102
			Yüksek	0,056	0,634
		Yüksek	Düşük	0,054	0,472
			Orta	0,056	0,634
	Dunnett(2-sided)	Düşük	Yüksek	0,054	0,366
		Orta	Yüksek	0,056	0,534

Öğrencilerin Akademik Başarıları etkeninin akademik başarı düzeylerine düşük, orta, yüksek arasında fark olup olmadığını anlamak için Scheffe ve Dunnett(2-sided) P değerlerine bakılır ve P değerlerinin 0.05 değerinden yüksek olduğu görülür. H_0 reddedilemez .

Yani Öğrenci Akademik Başarı Düzeylerine İlişkin Yüksek Beklentiler etkeninin akademik faktörünün düşük, orta ve yüksek arasında fark olmadığı görülmüştür.

Akademik(Yüksek), Akademik(Düşük), Akademik(Orta) başarı puanı olan okullarda eğitim gören öğrenciler “Öğrenci Akademik Başarı Düzeylerine İlişkin Yüksek Beklentiler” etkeni konusunda farklı düşünmemektedir.

H_0 = Öğrenci anketlerinde, akademik başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun “Profesyonel Liderlik” etkeninin ortalaması dikkate alınarak akademik düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir. ($c_1=c_2=.....=c_{11}=0$)

H_1 = Öğrenci anketlerinde, akademik başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun “Profesyonel Liderlik” etkeninin ortalaması dikkate alınarak akademik düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir.(En az bir $c_i \neq 0$ dir.)

Tablo 4. Öğrenci Anketlerinde Akademik Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Profesyonel Liderlik Etkeni

Bağımlı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK(I)	AKADEMİK(J)	Standart Hata	P Değeri
Profesyonel Liderlik	Scheffe	Düşük	Orta	0,083	0,216
			Yüksek	0,080	0,631
		Orta	Düşük	0,083	0,216
			Yüksek	0,083	0,029*
		Yüksek	Düşük	0,080	0,631
			Orta	0,083	0,029*
	Dunnett(2-sided)	Düşük	Yüksek	0,080	0,531
		Orta	Yüksek	0,083	0,015*

Profesyonel Liderlik etkeninin AKADEMİK başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında fark olup olmadığını; hangilerinin daha anlamlı olduğunu anlamak için Scheffe AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) nın P Değeri 0,029; Dunnett(2-sided) için P Değeri 0,015 bulunmuştur.

Profesyonel Liderlik etkeninin AKADEMİK faktörünün düşük, orta, yüksek düzeyleri arasında AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) arasında fark olduğu görülmüştür.

AKADEMİK Başarı puanı orta düzeyde olan okullarla, AKADEMİK Başarı puanı yüksek düzeyde olan okullarda eğitim gören öğrenciler "Profesyonel Liderlik" etkeni konusunda farklı düşünmektedir.

H_0 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Gelişimin Gözlenmesi" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir.($c_1=c_2=.....=c_{11}=0$)

H_1 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Gelişimin Gözlenmesi" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir.(En az bir $c_i \neq 0$ dir.)

Tablo 5. Öğrenci Anketlerinde AKADEMİK Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Gelişimin Gözlenmesi Etkeni

Bağımlı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK(I)	AKADEMİK(J)	Standart Hata	P Değeri
Gelişimin Gözlenmesi	Scheffe	Düşük	Orta	0,072	0,010*
			Yüksek	0,070	0,99
	Orta	Düşük	Yüksek	0,072	0,010*
			Yüksek	0,073	0,015*
	Yüksek	Düşük	Orta	0,070	0,99
			Orta	0,073	0,015*
	Dunnett(2-sided)	Düşük	Yüksek	0,070	0,985
			Orta	0,073	0,007*

Gelişimin Gözlenmesi etkeninin AKADEMİK başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında fark olup olmadığını; hangilerinin daha anlamlı olduğunu anlamak için Scheffe AKADEMİK(Düşük)-AKADEMİK(Orta) nın P Değeri 0,010;AKADEMİK(Yüksek)-AKADEMİK(Orta) nın P Değeri 0,015 , Dunnett(2-sided) AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) için P Değeri 0,007 bulunmuştur.

Gelişimin Gözlenmesi etkeninin AKADEMİK faktörünün düşük, orta, yüksek düzeyleri arasında AKADEMİK(Düşük)-AKADEMİK(Orta), AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) arasında fark olduğu görülmüştür.

AKADEMİK Başarı puanlarına göre "Gelişimin Gözlenmesi" etkeni konusunda AKADEMİK(Düşük) düzeyli okullarda eğitim gören öğrenciler, AKADEMİK(Orta) düzeyli okullarda eğitim gören öğrencilerden farklı düşünmektedir;AKADEMİK(Orta) düzeyli okullarda eğitim gören öğrenciler de AKADEMİK(Yüksek) düzeyli okullarda eğitim gören öğrencilerden farklı düşünmektedir.

H_0 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Amaçlı Öğretim" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir.($c_1=c_2=.....=c_{11}=0$)

H_1 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Amaçlı Öğretim" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir.(En az bir $c_i \neq 0$ dir.)

Tablo 6. Öğrenci Anketlerinde AKADEMİK Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Amaçlı Öğretim Etkeni

Bağımlı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK(I)	AKADEMİK(J)	Standart HATA	P Değeri
Amaçlı Öğretim	Scheffe	Düşük	Orta	0,083	0,025*
			Yüksek	0,080	0,496
		Orta	Düşük	0,083	0,025*
			Yüksek	0,084	0,288
		Yüksek	Düşük	0,080	0,496
		Orta	0,084	0,288	
	Dunnett(2-sided)	Düşük	Yüksek	0,080	0,390
		Orta	Yüksek	0,084	0,200

Amaçlı Öğretim etkeninin AKADEMİK başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında fark olup olmadığını hangilerinin daha anlamlı olduğunu anlamak için Scheffe AKADEMİK(Düşük)-AKADEMİK(Orta) nın P Değeri 0,025 dir.

Amaçlı Öğretim etkeninin AKADEMİK faktörünün düşük, orta, yüksek düzeyleri arasında AKADEMİK(Düşük)-AKADEMİK(Orta) arasında fark olduğu görülmüştür.

AKADEMİK Başarı puanlarına göre “Amaçlı Öğretim” etkeni konusunda AKADEMİK(Düşük) düzeyli okullarda eğitim gören öğrenciler, AKADEMİK(Orta) düzeyli okullarda eğitim gören öğrencilerden farklı düşünmektedir.

H_0 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun “Öğrenme ve Öğretime Odaklanma” etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir. ($c_1=c_2=.....=c_{11}=0$)

H_1 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun “Öğrenme ve Öğretime Odaklanma” etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir. (En az bir $c_i \neq 0$ dir.)

Tablo 7. Öğrenci Anketlerinde AKADEMİK Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Öğrenme ve Öğretime Odaklanma Etkeni

Bağı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK(I)	AKADEMİK(J)	Standart Hata	P Değeri
Öğrenme ve Öğretime Odaklanma	Scheffe	Düşük	Orta	0,066	0,001*
			Yüksek	0,063	0,903
		Orta	Düşük	0,066	0,001*
			Yüksek	0,066	0,003*
		Yüksek	Düşük	0,063	0,903
		Orta	0,066	0,003*	
	Dunnett(2-sided)	Düşük	Yüksek	0,063	0,864
		Orta	Yüksek	0,066	0,001*

Öğrenme ve Öğretime Odaklanma etkeninin AKADEMİK başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında fark olup olmadığını; hangilerinin daha anlamlı olduğunu anlamak için Scheffe AKADEMİK(Düşük)-AKADEMİK(Orta) nın P Değeri 0,001;AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) nın p değeri 0,003, Dunnett(2-sided) AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) için p değeri 0,001 bulunmuştur.

Öğrenme ve Öğretime Odaklanma etkeninin AKADEMİK faktörünün düşük, orta, yüksek düzeyleri arasında AKADEMİK(Düşük)-AKADEMİK(Orta), AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) arasında fark olduğu görülmüştür.

AKADEMİK Başarı puanlarına göre “Öğrenme ve Öğretime Odaklanma” etkeni konusunda AKADEMİK başarı düzeyi düşük okullarda okuyan öğrenciler AKADEMİK başarı düzeyi orta seviyede olan öğrencilerden farklı düşünmektedir.

AKADEMİK başarı düzeyi orta seviyede olan öğrenciler AKADEMİK başarı seviyesi yüksek düzeyde olan öğrencilerden farklı düşünülmektedir.

H_0 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Öğrenen Örgüt" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir ($c_1=c_2=.....=c_{11}=0$).

H_1 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Öğrenen Örgüt" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir (En az bir $c_i \neq 0$ dir).

Tablo 8. Öğrenci Anketlerinde AKADEMİK Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Öğrenen Örgüt Etkeni

Bağlı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK(I)	AKADEMİK(J)	Standart Hata	P Değeri
Öğrenen Örgüt	Scheffe	Düşük	Orta	0,086	0,009*
			Yüksek	0,083	0,994
	Orta	Düşük	Yüksek	0,086	0,009*
			Yüksek	0,086	0,007*
	Yüksek	Düşük	Orta	0,083	0,994
			Orta	0,086	0,007*
	Dunnett(2-sided)	Düşük	Yüksek	0,083	0,991
			Orta	0,086	0,003*

Öğrenen Örgüt etkeninin AKADEMİK başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında fark olup olmadığını; hangilerinin daha anlamlı olduğunu anlamak için Scheffe AKADEMİK(Düşük)-AKADEMİK(Orta) nın P Değeri 0,009; AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) nın P Değeri 0,007 , Dunnett(2-sided) AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) için P Değeri 0,003 bulunmuştur.

Öğrenen Örgüt etkeninin AKADEMİK faktörünün düşük, orta, yüksek düzeyleri arasında AKADEMİK(Düşük)-AKADEMİK(Orta), AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) arasında fark olduğu görülmüştür.

Öğrenen Örgüt etkeni hakkında AKADEMİK başarı puanı orta düzeyde olan okullarda okuyan öğrenciler AKADEMİK başarı puanı düşük ve yüksek düzeyde olan okullarda okuyan öğrencilerden farklı düşünülmektedir.

H_0 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Öğrenme Ortamı" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir.($c_1=c_2=.....=c_{11}=0$)

H_1 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Öğrenme Ortamı" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir.(En az bir $c_i \neq 0$ dir.)

Tablo 9. Öğrenci Anketlerinde AKADEMİK Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Öğrenme Ortamı Etkeni

Bağlı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK(I)	AKADEMİK(J)	Standart Hata	P Değeri
Öğrenme Ortamı	Scheffe	Düşük	Orta	0,071	0,132
			Yüksek	0,069	0,319
	Orta	Düşük	Yüksek	0,071	0,132
			Yüksek	0,071	0,003*
	Yüksek	Düşük	Orta	0,069	0,319
			Orta	0,071	0,003*
	Dunnett(2-sided)	Düşük	Yüksek	0,069	0,226
			Orta	0,071	0,001*

Öğrenme Ortamı etkeninin AKADEMİK başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında fark olup olmadığını; hangilerinin daha anlamlı olduğunu anlamak için Scheffe AKADEMİK(Yüksek)-AKADEMİK(Orta) nın P Değeri 0,003 bulunmuştur.

Öğrenen Örgüt etkeninin AKADEMİK faktörünün düşük, orta, yüksek düzeyleri arasında AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) arasında fark olduğu görülmüştür.

H_0 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Okul, Aile, Toplum İşbirliği" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir. ($c_1=c_2=.....=c_{11}=0$)

H_1 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Okul, Aile, Toplum İşbirliği" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir. (En az bir $c_i \neq 0$ dir.)

Tablo 10. Öğrenci Anketlerinde AKADEMİK Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Okul, Aile, Toplum İşbirliği Etkeni

Bağlı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK(I)	AKADEMİK(J)	Standart Hata	P Değeri
Okul Aile Toplum İşbirliği	Scheffe	Düşük	Orta	0,095	0,301
			Yüksek	0,092	0,621
	Orta	Düşük	Yüksek	0,095	0,301
			Yüksek	0,096	0,046*
	Yüksek	Düşük	Orta	0,092	0,621
			Orta	0,096	0,046*
	Dunnett(2-sided)	Düşük	Yüksek	0,092	0,520
			Orta	0,096	0,025*

Okul-Aile-Toplum İşbirliği etkeninin AKADEMİK başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında fark olup olmadığını; hangilerinin daha anlamlı olduğunu anlamak için Scheffe AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) nın P Değeri 0,046 bulunmuştur.

Okul Aile Toplum İşbirliği etkeninin AKADEMİK faktörünün düşük, orta, yüksek düzeyleri arasında AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) arasında fark olduğu görülmüştür.

H_0 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Olumlu Destek" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir. ($c_1=c_2=.....=c_{11}=0$)

H_1 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Olumlu Destek" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir. (En az bir $c_i \neq 0$ dir.)

Tablo 11. Öğrenci Anketlerinde AKADEMİK Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Olumlu Destek Etkeni

Bağımlı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK(I)	AKADEMİK(J)	Standart Hata	P Değeri
Olumlu Destek	Scheffe	Düşük	Orta	0,088	0,010*
			Yüksek	0,085	0,965
	Orta	Düşük	Yüksek	0,088	0,010*
			Yüksek	0,089	0,005*
	Yüksek	Düşük	Orta	0,085	0,965
			Orta	0,089	0,005*
	Dunnett(2-sided)	Düşük	Yüksek	0,085	0,950
			Orta	0,089	0,002*

Olumlu Destek etkeninin AKADEMİK başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında fark olup olmadığını; hangilerinin daha anlamlı olduğunu anlamak için Scheffe AKADEMİK(Düşük)-AKADEMİK(Orta) nın P Değeri 0,010; AKADEMİK(Yüksek)-AKADEMİK(Orta)nın P Değeri 0,005 ve Dunnett(2-sided) nın P Değeri 0,002 bulunmuştur.

Olumlu Destek etkeninin AKADEMİK faktörünün düşük, orta, yüksek düzeyleri arasında AKADEMİK(Düşük)-AKADEMİK(Orta), AKADEMİK(Yüksek)-AKADEMİK(Orta) arasında fark olduğu görülmüştür.

H_0 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Öğrenci Hak ve Sorumlulukları" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemsizdir. ($c_1=c_2=.....=c_{11}=0$)

H_1 = Öğrenci anketlerinde, AKADEMİK başarı düzeylerine göre sınıflandırılan okulların, okulun "Öğrenci Hak ve Sorumlulukları" etkeninin ortalaması dikkate alınarak AKADEMİK düzeylerinin karşılaştırılması önemlidir (En az bir $c_i \neq 0$ dır).

Tablo 12. Öğrenci Anketlerinde AKADEMİK Başarı Düzeyine Göre Sınıflandırılan Okulların Öğrenci Hak ve Sorumluluk Etkeni

Bağımlı Değişken Ortalaması	İlişki Katsayısı	AKADEMİK(I)	AKADEMİK(J)	Standart Hata	P Değeri
Öğrenci Hak ve Sorumlulukları	Scheffe	Düşük	Orta	0,076	0,223
			Yüksek	0,074	0,248
	Düşük	Orta	Düşük	0,076	0,223
			Yüksek	0,077	0,004*
			Düşük	0,074	0,248
			Orta	0,077	0,004*
	Dunnett(2-sided)	Düşük	Yüksek	0,074	0,168
			Orta	0,077	0,002*

Öğrenci Hak ve Sorumlulukları etkeninin AKADEMİK başarı düzeylerinde düşük, orta, yüksek arasında fark olup olmadığını; hangilerinin daha anlamlı olduğunu anlamak için Scheffe AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek) nın P Değeri 0,004;Dunnett(2-sided) nın P Değeri 0.002 olarak bulunmuştur. Öğrenci Hak ve Sorumlulukları etkeninin AKADEMİK faktörünün düşük, orta, yüksek düzeyleri arasında AKADEMİK(Orta)-AKADEMİK(Yüksek), arasında fark olduğu görülmüştür.

4. SONUÇ

Öğrenci Anketlerine göre İlçeler dikkate alındığında etkili okulun etkinliğini gösteren 11 boyuttan sadece "Öğrenen Örgüt" Boyutunun İlçelere göre etkisinin önemsiz olduğu, diğer 10 boyutun İlçelere göre etkisinin önemli olduğu görülmüştür. Altındağ ilçesindeki örnekle seçilen okullarda okuyan Öğrencilerin Paylaşılan Vizyon ve Hedeflerinin Çankaya, Etimesgut, Mamak ve Yenimahalle ilçelerinden farklı olduğu görülmüştür. Çankaya İlçesindeki örnekleme giren okullarda okuyan öğrencilerin "Profesyonel Liderlik" etkeninin Altındağ, Keçiören ve Sincan ilçesinden farklı olduğu görülmüştür. Bütün ilçelerin birbirleri arasında yapılan ikili karşılaştırmalarında ilçelerin "Gelişimin Gözlenmesi" etkeni bazında fark olmadığı görülmüştür. Bütün ilçelerin birbirleri arasında yapılan ikili karşılaştırmalarında ilçelerin "Amaçlı Öğretim" etkeni bazında fark olmadığı görülmüştür. Bütün ilçelerin birbirleri arasında yapılan ikili karşılaştırmalarında ilçelerin "Öğrenme ve Öğretime Odaklanma" etkeni bazında fark olmadığı görülmüştür. Bütün ilçelerin birbirleri arasında yapılan ikili karşılaştırmalarında ilçelerin "Okul, Aile, Toplum İşbirliği" etkeni bazında fark olmadığı görülmüştür. Bütün ilçelerin birbirleri arasında yapılan ikili karşılaştırmalarında ilçelerin "Olumlu Destek" etkeni bazında fark olmadığı görülmüştür. Çankaya İlçesindeki örnekleme giren okullarda okuyan öğrencilerin "Öğrencilerin Hak ve Sorumlulukları" etkeninin Keçiören ilçesinden farklı olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Ada, S. & Baysal N. (2010). *Türk eğitim sistemi ve etkili okul yönetimi*. Ankara: Pegem.

Akyüz, Ü. (2009). Etkili okul çalışmaları. *MEB Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 118, 32- 41.

Aldemir, M.C.(1985). *Örgütler ve yönetimi, makro bir yaklaşım*. İzmir: Bilgehan.

Aydın, M. (1994). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Hatipoğlu.

Balcı, A. (200). *Etkili okul ve okul geliştirme*. Ankara: Pegem.

Balcı, A. (2007). *Etkili okul, okul geliştirme, kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem.

- Balcı,A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: Pegem.
- Bastepe, İ. (2002). *Normal ve taşımali eğitim yapan resmi ilköğretim okul yöneticisi, öğretmen ve sekizinci sınıf öğrencilerinin okul (örgütsel) etkililik algıları*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Başaran, İ. E. (2006). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Ekinoks.
- Başaran, İ.E.(1998). *Yönetimde insan ilişkileri: yönetsel davranış*. Ankara: Gül.
- Baştepe, İ. (2009). Etkili okulun eğitim- öğretim süreci ve ortamı boyutlarının nitelikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 76- 83.
- Bursalıoğlu, Z. (2000). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*. Ankara: Pegem.
- Bursalıoğlu, Z. (2002). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara:Pegem.
- Büyüköztürk,Ş., Çakmak E. , Akgün Ö., Karadeniz Ş. & Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem A.
- Girmen, P. (2001). *Ortaöğretim kurumlarının etkili okul özelliklerini karşılama düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Gümüşeli, A.İ. (1996). Okul müdürlerinin öğretim liderliğini sınırlayan etkenler. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 2, 1- 12.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karlı, M. (2004). *Yönetsel etkililik*. Ankara: Pegem A.
- Levine, D.U. ve Lezotte, L.W. (1990). *Usually effective schools: a review and analysis of research and Practice*. Eric No:ED.
- Sammons, P.,Hillman,J., & Mortimore,P. (1995). *Key characteristics of effective schools a review of school effectiveness research A Report by the Institute of Education for the Office for Standards in Education*.
- Şişman, M. (1996). *Etkili okul yönetimi, ilkokullarda bir araştırma*. Araştırma Raporu, Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eskişehir.
- Şişman, M. (2002). *Eğitimde Mükemmellik Arayışı: Etkili Okullar*. Ankara: Pegem
- Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan S. (2014). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay.
- Yenipınar, Ş. (1998). *İlköğretim okulu yöneticilerinin etkililik düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Yıldız, S. (2001). *Hava harp okulunun etkili okul özelliklerine göre değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Yıldız, S. B. (2018). "Uygurca Maitrisimit'te Asıg Tusu İkilemesi Üzerine", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:281-288

Anahtar Kelimeler: Eski Uygurca, İkileme, Maitrisimit, asıg tusu/asag tusu

Keywords: Old Uighur, Handiadyoin, Maitrisimit, asıg tusu/asag tusu

Makale Türü: Araştırma Makalesi

UYGURCA MAİTRİSİMİT'TE asıg tusu İKİLEMESİ ÜZERİNE¹

About The "Asıg Tusu" Handiadyoin In Uighur Maitrisimit

Sümbül Begüm YILDIZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bgmyldzzz1@gmail.com İstanbul/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
30.05.2018

Revize Tarihi
29.06.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

1902-1913 yılları arasında Alman kazı heyeti tarafından Doğu Türkistan'da yapılan arkeolojik çalışmalar sırasında Eski Uygur Türkçesi ile yazılmış birçok eser bulunmuştur. Bu eserlerden biri, Budizmin Hinayana mezhebine ait olan Prajnâraşita tarafından, Toharcadan Türkçeye çevrildiği bilinen, bir secde (yükünç) ile birlikte 28 bölümden oluşan Maitrisimit Nom Bitig'dir. Eser, Türklerin ilk tiyatro eseri olarak bilinir. Konusu ve kelime hazinesi bakımından Türk Budist eserleri külliyyatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Eserin Kumul ve Berlin olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır.

Bu iki nüsha üzerine bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Örneğin, eserin Berlin nüshasıyla ilgili ilk önemli çalışma Şinasi Tekin'in doktora tezi olarak ele aldığı ve 1976'da yayımladığı çalışmasıdır. Kumul nüshası ile ilgili kapsamlı çalışma ise Geng Shimin tarafından ele alınmış, 18 bölümün transkripsiyonuna Çince çevirisi de eklenerek 2009 yılında yayımlanmıştır.

Bu çalışmada eserin her iki nüshasında geçen asıg tusu (asıg tusu) ikilemesi üzerinde durulacaktır. Bu ikileme metinlerde çoğunlukla asıg tusu biçiminde yazılmış ise de Maniheizm çevresi eserlerin ağır özelliklerinden kaynaklı olan asag tusu biçiminde de karşımıza çıkmaktadır. Budist eserlerde "yarar, kazanç, fayda sağlamak, hizmet etmek" anlamlarına gelen bu ikileme, bazı metinlerde ayrı ayrı sözcük halinde fakat yine benzer anlamlar çerçevesinde kullanılmıştır. Örneğin Harezmi dönemi eserlerinden Mukaddimetü'l-Edeb'de asıg sözcüğünün biçim olarak değişerek assu; Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Karahanlı Türkçesi)'de tusu sözcüğünün ise asıg'dan ayrı olarak tusu inçlen- biçimiyle kullanıldığını görülmektedir.

Eldeki çalışmada, söz konusu ikilemenin Eski Türkçe kapsamındaki eserlerden tespit edilen biçimleri ve kullanılışları ele alınarak ifade, yapı ve anlam bakımından incelenecek; ikilemenin türevleri ve aldığı ekler ile cümledeki kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan anlamları tespit edilmeye çalışılacaktır.

ABSTRACT

During the archaeological studies carried out in Eastern Turkistan by the German excavation team between 1902-1913, many works written in old Uighur Turkish were found. One of these works is "Maitrisimit Nom Bitig", composed of twenty eight chapters along with a prostration known to be translated from Tocharian into Turkish by Prajnâraşita, who belongs to the Buddhist Hinayana sect. This work is known to be the first theatre of the Turks. In terms of vocabulary and subject, it has an important place in the corpus of Turkish Buddhist works. There are two copies of the work, Kumul and Berlin.

Many studies have been done on these two copies so far. For example, two important studies about the copy Berlin are the works of Şinasi Tekin which was his doctoral dissertation published in 1976. The study on the Kumul copy was made by Geng Shimin and published in 2009 with the addition of Chinese translation for transcription of eighteen episodes.

In this report, we will focus on the handiadyoin asıg tusu/asag tusu in both copies of the work. Although this handiadyoin is often written in the form of asıg tusu, we can also see it as asag tusu based upon the different subdialects of Manichaeism works. This handiadyoin, which means "advantage, profit, benefit and serve" in Buddhist works, has been used in some texts as separate words, but in similar meanings. For example in Mukaddimetü'l-Edeb words which is one of the Harezmi period works, it is seen that the Word "asıg" is used as "assu" and in the first interpretation of Qur'an (Karakhanid Turkic), it is also seen that the word "tusu" is used as "inçlen-" separately from the word "asıg", changing in from.

In this study, the handiadyoin mentioned will be examined in terms of structure and meaning, taking into account the forms and uses of the works of old Turkish and the kinds and meanings of this handiadyoin which arise depending upon the use in a sentence with the affixes it takes will also be tried to be determined.

¹ Bu çalışma 4.Uluslararası Filoloji Sempozyumunda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

1. GİRİŞ

İkilemeler dil olgusu içerisinde artık kalıplaşarak yeni bir anlam ihtiva eden sözcük birlikleridir (Telli 2017: 134). Muharrem Ergin ikilemeler için *tekrarlar* ifadesini kullanarak "Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır." tanımını yapar (2013: 377). Vecihe Hatipoğlu ise ikilemeleri "İkileme, anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır." (1981: 9) şeklinde tanımlar.

İkilemeler Türkçenin her döneminde olduğu gibi Eski Uygur Türkçesi döneminde de, Uygurların benimsediği Maniheizm ve Budizm gibi dinlerin öğretilmesinde sıklıkla kullanılmıştır. Özellikle 9. yüzyılda Uygurların yaygın olarak Budizm'i benimsediği ve pek çok önemli Budist kaynağını çevirerek ilim dünyasına kazandırdığı bilinir.

Bu çalışmada ele alınan Maitrisimit Nom Bitig adlı eser, 27 bölüm (ülüş) ve bir girişten (secde) oluşmaktadır. Berlin ve Kumul olmak üzere iki nüshası bulunan Maitrisimit, Toharcadan Uygurcaya çevrilmiştir. Müterciminin adının ise Prajnaraksita olduğu şu kayıttan anlaşılmaktadır:

Tohri tilintin praatnaraksit açari türk tilinçe (evirmiş) (MS.21.14b2-3) "Toharcadan Prajnaraksita adlı hoca Türk diline çevirmiş"

Şinasi Tekin, Uygurca metinlerin mühim bir kısmının yalnız sessiz okunmak için değil topluluk önünde yüksek sesle okunmak için yazıldığını belirtir (1961: 143). Walter Ruben de bu hususta Maitrisimit'in yalnızca okunmak için değil, dini bayramlarda da oynansın diye yazıldığını, pazar yerlerinde veya Budacı tapınakların önünde toplanan halka, eserin Budacı keşişler tarafından oynandığını belirtmekle birlikte canlandırılması mümkün olmayan sahnelerin ise resimlerle gösterildiğini ifade eder (2000: 16). Bu yönüyle de esere, Türklerin ilk tiyatrosu olarak bakılmaktadır. Eserde, bir mesih olarak görülen Maitri, kötülüklerin yaygınlaştığı dünyaya geri dönerek insanları ızdıraptan kurtarıp nirvanaya ulaştıracak Burkan olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca, eserin her bölümünde bu vaaz kitabının yazılıp anlatılmasıyla sevap kazanılacağı vurgulanmıştır (Bektaş 2014: XVI).

Eser konusu dışında, kelime hazinesi açısından da zengin bir kaynaktır. Özellikle ikilemelerin birçok yerde kullanılması dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, eserin her iki nüshasında da sıklıkla kullanılan ve eski Uygur dönemindeki bazı eserlerde de karşılaşılan *asıg/asag tusu* ikilemesi üzerinde durularak bu ikilemenin sonraki dönemlerde nasıl kullanıldığı, günümüze kadar ulaşmış olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. ASIG/ASAG VE TUSU KELİMELERİNİN SEMANTİK ANALİZİ

Asig "fayda, kâr, yarar"

Asig tusu Uigurica III'te bir ikileme olarak karşımıza çıkmaktadır: *kamağ sansardaki tınlıgların kop ödün asig tusu kıltaçı edgü öglisi yime men ok erür men* (U III 42) "Bütün varlıklar dünyasındaki canlıların her zaman fayda sağlayan iyi düşüncelisi de şüphesiz benimdir". Bu ifadeye Türkiye'de ilk olarak Saadet Çağatay değinmiş; ifadeyi *hendiadyoin* olarak değerlendirip bu hendiadyoinin "fayda, kâr" anlamlarında (1942: 120); iki eş anlamlı sözcükten oluşan ikileme olduğunu belirtmiştir (1942: 113). İkileme daha sonra Zuhul Kargı Ölmez'in "Kutadgu Bilig'de İkilemeler" adlı makalesinde *Kutadgu Bilig*'den bir örnekle yine "yarar, fayda" anlamlarında yer almıştır.² Serkan Şen'in *Eski Uygur Türkçesi'nde İkilemeler* adlı yüksek lisans tezinde de bu ikileme aynı anlamlarda geçmektedir.³ Nitekim ikilemeyi oluşturan her iki sözcük de eski Uygurcada "yarar, fayda" anlamlarına gelmektedir ve beraber kullanımında da anlam değişmemektedir. Bu çalışmadaki esas konu bu ikilemenin eski metinlerde nasıl geçtiğidir. Fakat bunu belirtmeden önce ikilemeyi oluşturan kelimelerin anlamını ayrı ayrı ele almak gerekir.

² Söz konusu ikileme KB'de şöyle geçer: *kalı kelse asıg tususı sanga / yime kelmese sen yası yok manga* (3258) "Eğer gelirsene benim için yararlı olur; eğer gelmesen de bana bir zarar gelmez." (Ölmez 1997: 27)

³ Bu tezde *asıg tusu* ve *asıgılg tusuglug* kullanımlarının yanı sıra *asıg* kelimesinin *asıg edgü*, *asıgılg edgülgü*, *asıgılg kergelik*, *asıgılg mengilig*, *asıgılg salınturuklug*, *asıgılg bitadı* ve *asıgılg kurug*; *tusu* kelimesinin ise *tusul-kutad-*, *tusulug asılg* kullanımları bulunmaktadır.

Asıg kelimesini Clauson “profit, advantage” (fayda, kâr) olarak anlamlandırmıştır (ED: 244b). Clauson’un kelimeyi *asıg* olarak okuması da dikkat çekmektedir. Nitekim eserde; *alku tınlaglarka asag tusu kılurlar* .. (MS.14.6a₆) “Bütün canlılara faydalı olurlar.”, *kim kamağ ödün adnaguka asag (tusu) kılıp kanmaz*.. (MS.1.9b₁₋₂) “Kim bütün zaman başkasına yararlı olup inanmaz.”, *muntada ulatı sansız tümen tınlıglarka köligesi öze asag tusu kılı yarlıkadı* .. (Maitr 5₃₄) “Bundan sonra sayısız yaratıklara gölgesi ile haşmetle hizmet etti.”, *alku asag tusu kılmaklıg (alpın) erdemin ukmuş kergerek* (Maitr 5₅₂) “Bütün hizmet etme kabiliyetini kavramak gerekir.” örneklerindeki gibi *asag* biçiminde de kullanıldığı görülmektedir. Bu durumun, Maniheizm çevresi eserlerin ağız özelliklerinden kaynaklı olduğu düşünülebilir ve Maitrisimit metinlerinde *asag, tusu* ile birlikte yer almaktadır.

Asıg kelimesi, yine “faydalı” anlamında Türkische Turfan-Texte’te ve Manichaica’da da geçmektedir: *asıgılg bolgunug yolung közünmez* (TT I 61) “Faydalı olanın yolu gözükmmez.”⁴, *al atlag uzanmaklarıg taşkarıp addınlarka asıgılg isig işletingiz* (TT III 69) “Hile adı ile (hileyle) tembelleşenleri dışarı çıkarıp başkalarına faydalı iş yaptırın.”, *manga o[l] [ki]şi as(i)g bolgai*. (M I 34₂₁) “Bana o kişi faydalı olacak.”

Tusu “fayda, kazanç”

Tusu kelimesine, ilk olarak *Küli Çor* yazıtında *süke : tuso : bolayın : tedı* “Orduya yardım edeyim dedi.” (KÇ D: 23) cümlesinde *tuso bol-* şekliyle rastlanmaktadır. Clauson, *tusu* sözcüğünün aslında “profit, advantage” (fayda, kâr) anlamındaki *tus-* olabileceğini (ED: 554b) ve kelimenin hendiadyoin olarak *asıg* ile birlikte kullanıldığını belirtmektedir (ED: 555a). *asag tusu kılmakı antag erdi*. (MS.G.7a₁) “Faydalı olmak böyle idi.”, *muntada ulatı öküş türlüg ulug yarlıka(nçu)çı bilig küçinte sansız tümen tınlıglarka asag tusu kılı yarlıkadı*. (Maitr 4₉) “Bunlardan başka fevkalade büyük merhameti sayesinde sayısız yaratıklara haşmetle hizmet etti.” örneklerindeki gibi yine *tusu*’nun, *asag/asıg* ile birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Asıg’ın *asag* olarak kullanılmasından sonra, *tusu* kelimesinin *tuzu* olarak kullanılması dikkat çekmektedir. Örneğin TT’de *ulug asıg tuzu kıltıngız* (TT III 100) “Büyük fayda sağladınız.”, *unamasar -gı⁵ tuzusu ne bar tegin inçe tep ötünti* (İTH 211) “Razı olmasan menfaati kârı ne var prens böyle deyip arz etti.” kullanımları mevcuttur.

3. ASIG TUSU İKİLEMESİNİN MAİTRİSİMİT’TEKİ TÜREVLERİ

Eserin her iki nüshasında da yedi çeşit türeviyle karşımıza çıkan ikileme, oluşturulduğu sözcükler bakımından;

1. İki kelimenin de ek almadığı,
2. *tusu* kelimesinin ek alıp, *asıg/asag* kelimesinin ek almadığı ve
3. Her iki kelimenin de ek aldığı şeklinde sınıflandırılabilir. Örnekler aşağıdaki gibidir.

İkileme ilk olarak *asag tusu kıltaçılar ara anada yigrek bultukmaz*.. (Maitr 58₃₃) “Hizmet edenler arasında anadan daha üstünü bulunmaz.” cümlesindeki *asag tusu* biçimiyle yalın halde ve “hizmet etmek” anlamında karşımıza çıkmaktadır.

İsmin yaklaşma hali olan +kA eki; *asag tusu+ka* biçimiyle kullanılmıştır: *tükel bilge tengri tengrisi burhantın ertingü ulug suvak (?) tayak asag tusuka tegintim*.. (MS.3.4a₂₂₋₂₃) “Tam bilgili tanrılar tanrısı Burhan’ın son derece büyük suvak destek hizmet ettim.”

Bu mu(n)tag türlüg sarasvati brhasvati ulatı tengridem bilgeler klp ödün sözlep alkınçsız asag tusulug edgüsin öp sakınp (Maitr 5₅₆) “Bunlar: Sarasvatî, Brhaspati ve diğer ilâhi hakîmler sayısız devirler boyunca söyleyip eksilmeyen hizmet etme iyiliğini düşünür, tasavvur ederler.” cümlesinde *tusu* kelimesi, bir şeyle teçhiz edilmiş olmayı bildiren ve çoğunlukla sıfat yapan (OTG 53) +lug ekini alarak “hizmet etme, faydalı olma” anlamıyla karşımıza çıkmaktadır.

Eski Türkçe’de yaklaşma hali eki olan +kA, ikilemenin her iki kelimesinde de kullanılmıştır: *korkınç köngül turgurup ulug asagka tusuka tegdi* (.) (MS.4.4a₂₁) “Korkunç gönül durdurup büyük fayda

⁴ TT I 113, TT III 123, TT VII 363, TT VIII K₉, TT X 99 bölümlerinde de ikilemenin kullanımı mevcuttur.

⁵ Burada yazar, -gı kısmının *asıgı* olması gerektiğini eserin notlar kısmında belirtmiştir (Orkun 1940: 70).

kıldı/hizmet etti.”, *mün yazukka ökünç köngil öritmiş kergek kim antag antag asıgka tusuka tegmek bolur.* (Maitr 69₄₁) “İşlediği günahlara pişman olması gerektir; ancak o zaman işte böyle nice nice faydalara ulaşabilir.”

Asaglag tusulug tınlıglarka bakşılarka ölürdęiler. (Maitr 81₄₅₋₄₆) “Faydalı yaratıkları, üstadları öldürenler.” cümlesinde *asag* kelimesi İİYE olan +lag ekini almıştır; fakat +lAg eki mekan adları türeten bir ektir.⁶ Bu nedenle kelimenin *asaglag* olarak kullanımı okunuş farklılıklarından kaynaklanmış olabilir. Burada ikilemenin diğer kullanımlarından da yola çıkarak *asaglig tusulug* olarak da okunabileceği söylenebilir.⁷

İkilemenin her iki kelimesi de en fazla iki ek almıştır. Nitekim (*öküş*) *tınlıglar(ka edgüligin) menğligin (asaglagın) tusulagın ke(ze) yoringlar.* (MS.1.2a₁₀) “Çok fazla canlılara iyiliğiyle₂, faydasıyla₂ yavaş yavaş yürürler.” örneğinde kelimeler diğer kullanımlarından farklı olarak vasıta hali olan +In ekini almıştır.

4. ASIG TUSU İKİLEMESİNİN DİĞER ESERLERDEKİ KULLANIMI

İkilemenin Eski Uygur Türkçesiyle yazılmış diğer eserlerde de kullanımı mevcuttur ve anlamı değişmemiştir. Asig tusu *Maitrisimit* dışında en fazla *Altun Yaruk*’ta yine *fayda kılmak, faydalı olmak*, anlamlarında kullanılmıştır. *Kayu ödün tükel bilge (t(e)ngri) t(e)nrise burhan bu yirtinçü yir suvta toga b(e)lgüre y(a)rılıkap biş elig yıl tönı tınl(ı)glarka asıg tusu kılıp* (AY 3₈) “Herhangi (bir) zaman tam bilge tanrı tanrısı Burhan bu dünyada doğarak, doğmayı ve zuhur etmeyi buyurup kırk beş yıl bütün canlılara fayda kılıp...”

İkileme *Kuanşi im Puser*’da, *Insadi-Sûtra*’da ve *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi*’nde yine canlılara fayda sağlamak anlamıyla kullanılmıştır: *bu puser munçulayu tang adınçig alp erdemın kamag tınlıglarka asıg tusu kılı kutgarur* (Kuan 150) “Bu Kuanşi im Puser, bütün canlı varlıklara, işte bu derece hayret verici, seçkin fedakârlık fazileti ile fayda sağlar,(onları) kurtarır.”, *bo mundag osuglug ulug törlüg asıg tusu bolgu körü bilü yarlıkap* (Insadi 475) “Bu şekilde büyük₂ faydalar sağladığını görüp₂ buyurarak.”, *yeti kün munta ining, bizinge nom nomlang, tapınalım udunalım, bizinge as(i)g tusu xıling, yetinç kün erd(e)ni alıp baring tep tedi.* (İTH 49₇) “Yedi gün burada kalınız, bize ahkâm vaaz edin, tapınalım hürmet edelim, bize fayda kazanç kılın, yedinci gün mücevher alıp varın deyip dedi.”

Eski Uygurca *Hsüen-Tsang Biyograafsi VI. Bölüm*’de ikileme fayda kılmak anlamında [*tö*]rt taluy ügüz içinteki imrerigme öz kötürdeçi tınl(ı)glarig alkunı asıg tusu kılmaklıg erkeçlenmekin birgerü y(a)rılıkap barçanı bir yanlıg inç menilig kılı y(a)rılıkamış ol. (1995: 1097) “Dört nehir₂ içindeki çevrilmiş kendi götürülecek (olan) canlıları hepsi fayda kılmayı gençleşmenin tümü ile buyurup, hepsini bir hata rahat/sükûnet kutlu/memnun ederek hizmet etmiştir.” örneğindeki gibi kıl- fiiliyle birlikte kullanılmıştır.

Eski Türk Şiiri’nde bu ikileme, *ulug yarlıkancı köngül[ü]ng öz]e oları barça sıgurup [ulug] a[sı]g tusu kıl[ı]ngız.* (ETŞ 48₂₀₃) “Büyük merhametli gönlünüz ile onların hepsini ihata edip, onlara büyük istifadeler sağladınız.”, *uzatı üzüksüz munı teg ulug asıg tusu kıl[ı]ngız* (ETŞ 48₂₁₄) “Her zaman, durmadan, böylece onlara büyük istifadeler sağladınız.” örneklerindeki gibi yine Budizm çevresi eserlerindeki gibi istifade, yararlanma, fayda sağlama anlamlarında karşımıza çıkmaktadır.

İslami dönem etkisindeki eserlerde sadece *Kutadgu Bilig*’de karşılaştığımız *asıg tusu* eserde; *kalı kelse asıg tususı sanga, yime kelmese sen yası yok manga* (3258) “Eğer gelersen senin için yararlı olur; eğer gelmezsen de bana bir zarar gelmez.”, *munı edleyin men bu bolsun kişi, kişi bolmış asgın tusulgay tuşı* (1627) “Onu yetiştireyim, adam olsun; yetişen insan yararlı olur her zaman.” ifadeleriyle yer almaktadır.

Bu kullanımlarının dışında *asıg* ve *tusu* kelimelerinin bazı eserlerde ayrı ayrı kullanımı da bulunmaktadır.

⁶ Kışlag “kışla”, yaylag “yayla” gibi (OTG 52).

⁷ Nitekim ol ogurda bu muntag türlüg ulug asaglg tusulug boltılar.. (MS.3.4a₁₄) ve dintarag aşın içgün tapınsar (udunsar) bu ikigüde kayısı ulug asaglg tusu(lug) bolur.. (MS.4.1a₁₉) örneklerinde asaglg kelimesinin aldığı ek tam olarak belirtilmemiştir. Bu hususta kelime asaglig olarak da ele alınabilir.

İlk olarak *Codex Comanicus*'ta *asıg* sözcüğü, *asıgha tey[i]ptür* (CC 66b/13), *asıkı bar* (66b/12b), *asıhlı* (66b/10), biçimleriyle “fayda, faydalı” anlamında geçer. Aynı zamanda eserde *asov* kelimesi “yardım, destek”; *asıv etiz-* “yardım etmek, desteklemek” anlamlarındadır. *Talaşman sözün inanırlar örtlik tamukka tüşerler yeknin tuzak[ı]na ilnirler anda ılap asov yoh neçe çağırırça eşitmeh yoh* (59a/11) “Kavgayla söze inanırlar, ateşli cehenneme düşerler, şeytanın tuzağına takılırlar, orada ılap yardım yok, ne kadar çağırırça çağırısın işitmek yok.”, *men sana asov etizer-men* (56a/15) “Ben sana yardım ederim.”

Irk Bitig'de *bir tabıku yüz boltı. Yüz tabıku ming boltı. Ming tabıku tümen boltı tir. Ança bilingler: Asığı bar; edgü ol* (32) “Bir hünnap yüz oldu. Yüz hünnap bin oldu. Bin hünnap on bin oldu, der. Öylece biliniz: yararı var, (bu fal) iyidir.” ifadesinde de *asıg* değişmemiş, *tusu* ile aynı anlamda fakat tek başına kullanılmıştır.

Dîvânu Lugâti't Türk'te *asıg* “kâr, fayda, yarar” anlamlarındadır: *Utru turup yagdı anar kiş okı çıgılwa.r, aydım asıg kılgu emes sen takı yalwa.r* “Yüz yüze geldiğimizde ve üzerine sadaktan çıkan oklar yağdırdığımda ona, ‘şu anda senin yalakalığının ve yalvarmanın faydası da yoktur’ dedim.”(247/217). *Asıghıg* faydalı anlamında *asıghıg asıghıg iş: faydalı iş* (85/76) olarak kullanılırken, *tusu*'nun fayda dışında şifa vermek anlamı da bulunmaktadır: *ol ot mana tusu kıldı* “O ilaç bana yaradı.” (544/444). *Tusu*'nun çok nadir görülen fiil çekimi olan *tusuk-* (yaramak, fayda sağlamak) ise *bu ot mana tusuktı* “Bu ilaç bana yaradı.” (326/265) kullanımıyla DLT'de yer almaktadır.

Atebetü'l-Hakayık'ta *asıg* ve *asıghıg* gibi kullanımlarının yanında kelimenin olumsuz biçimi olan *asıgsız* bulunmaktadır:

*biligsizke hak söz tatıgsız erür
angar peng nasihat asıgsız erür
ne türlüg arıgsız arır yumakın
cahil yup arımsız erür* (110)

“Bilgisize doğru söz tatsız gelir, ona öğüt ve nasihat faydasızdır; nice kirli (şeyler) yıkamakla temizlenir, (fakat) cahil yıkamakla temizlenmeyen bir kirdir.”

XV. Yüzyılda Yazılmış Bir Tıp Eseri *Kitâbü'l Mühimmât'ta*, verilen tarifile hastanın iyileşeceği; *...yedi dirhem hıyârşenber katup vireler kerefüs suyu ve turp yapragı suyu yavlak assı ider.* (26a: 3) ifadesindeki *assı* ile karşılanmıştır. *Asıg* kelimesindeki g sesi düşmüş, s sesi türemiştir. Buna benzer bir örnek yine *Anonim Satır Altı Kuran Tercümesi*'nde görülür: *Dahı size ol davarlarda cok assılar vardur, dahı anlardan yirsiz.* (297a/7)⁸ cümlesindeki gibi *asıg*'ın *assı* biçimi de iyileştirmek anlamıyla ele alınmıştır.

İbni-Mühennâ Lûgati'nde *asıghıg*: faydalı, kazançlı; *ası itmek*: kazanmak, *tusu*: fayda, menfaat; *tusulmak*: faydalı olmak biçimleri bulunmaktadır.

Mukaddimetü'l-Edeb'de ise *asıg* kelimesinde s sesinin türemesi ve ı sesinin u'ya dönüştüğü *assu* bulunmaktadır ve kelime cümle içerisinde menfaat ve fayda gibi yakın anlamlı kelimelerle birlikte yer almaktadır: *er edgülükni istedi erdin tarttı anı, tartıp çıkardı anı assu alındı andın, fayda aldı, menfa'at aldı annın birle bandı*” (ME 136₅); *anı bürüncük örttdi tişige assu alındurdu anga anıng birle, menfaat berdi* (ME 81₁). Bu kullanıma benzer bir durum, *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgât-it-Türkiyye* adlı eserde karşımıza çıkar. *Assu*'nun, *asu* (Eth.90b:1) biçimi yine “fayda, faydalı” anlamıyla eserde yer alır. Aynı zamanda kelimenin *aslamladı* (Eth.17b: 1) “faydalandı” şeklinde daha önce karşılaşılmayan fiil çekimi de mevcuttur.

Türkçe İlk Kur'an Tercümesi'nde bu ikilemenin her iki kelimesi de ayrı ayrı ve yine aynı anlamlarda geçmektedir. *Asıg et-, asıg kıl-, asıg kılmaç, asıg kılmaç* gibi çeşitli kullanımları vardır. Eserde özellikle *tusu* kelimesinin yine daha önce karşılaşılmayan, sonraki eserlerde de görülmeyen *tusu inçlen-* (faydalanmak, istifade etmek) şekli dikkat çekmektedir. *Zinâ kılmağuçılar, anı kim tusu inçlese siz anıng birle olardı bering* (4/24)

⁸ Aynı eserde *assı* kelimesinin; *assı eyle-, assı getir-, assı deg-, assı ol- ve assı it-* kullanımları da mevcuttur.

Bahşı Ögdisi'nde ise *asıg* kelimesi değişmemiş; *köñülin sakınıp özli [a]dınlıka asıg kıl[da]cı bahşını köñülüğe öge yükünürm[en]* (Bahşı 265: 18) "Kalbiyle düşünüp hem kendisine hem de başkasına yararlı olan Guru'nun düşüncesini överek saygıda bulunurum.", *k(a)lp alkıgınça bahşı birle burhanka utlı ötünüp nomug ulap nom uguşındakılarka asıg kılalım* (Bahşı 270: 75) "Kalpa tamamlanincaya değin Guru ile Buddha'ya şükredip, öğretiyi sürdürüp dharmadhātu içinde olanlara yararlı olalım." cümlelerindeki gibi yararlı olmak anlamında kullanılmıştır.

Ayrıca bu ikilemenin ilk kelimesi olan *asıg*, 1894'teki bir Arapça-Türkçe sözlük olan *Ein Türkisch-Arabisches Glossar*'da *assug*, *azih*, *azik*, *asuc* şekilleri bulunmaktadır (Houtsma 49).

Türkiye'de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü'nde *asıg* sözcüğünün, *ası*, *asıg*, *asıq*, *asık* ve *assı* kullanımları tespit edilmiştir (DS 342)⁹ ve sonraki dönem eserlerinde *asıg* veya *tusu* sözcüğünün kullanımına rastlanılmamıştır. Sadece 1999'da yayımlanmış olan Berlin Turfan Texte'de *asıgıg tusuluk* ikilemesi mevcuttur: *kamağun barça teginür yorıp asıgıg tusuğlug bolurlar* (BTT XX 70) "Hepsi birlikte yerine getirerek hareket edip canlılara faydalı olurlar."

5. SONUÇ

Bu çalışmada *asıg/asag* *tusu* ikilemesinin *Maitrisimit*'in Kumul ve Berlin nüshaları başta olmak üzere, Eski Türkçe eserlerdeki kullanımları örneklerle verilmeye çalışılmıştır. *Maitrisimit*'te bu ikilemenin *asag tusu*, *asıg tusu*, *asag tusuğug*, *asaglagın tusuğugın*, *asaglag tusuğug*, *asagka tusuka*, ve *asıgka tusuka* şeklinde yedi çeşit kullanım biçimi tespit edilmiştir. *Maitrisimit* dışındaki eserlerde ise hem *asıg tusu* hem de ikilemeyi oluşturan sözcüklerin ayrı ayrı kullanımı mevcuttur. Sonuç olarak;

İkilemenin Budist çevresi eski Türkçe eserlerde sıklıkla kullanılırken, İslamiyet etkisindeki eserlerinden ise sadece *Kutadgu Bilig*'de kullanıldığı görülmüştür. Daha sonra ikilemeyi oluşturan kelimelerde *asıg* sözcüğünün; *asıh*, *assu*, *asu*, *asov*, *aslaml-*, *assug*, *azih* ve *asuc* biçimleri; *tusu* sözcüğünün ise *tuzu*, *tusul-*, *tusuk-*, *tusu inçlen-*, ve *tuso bol-* şekillerinde değişik kullanımları tespit edilmiştir.

Semantik açıdan *asıg tusu* ikilemesinin ifade anlamları *Maitrisimit*'te "yarar, kazanç, fayda sağlamak, hizmet etmek" şekillerindedir. Sonraki dönem eserlerinde de yine faydalı anlamına gelmekle birlikte *asıg* bir bitkinin hastalığa iyi gelmesi yani şifa vermesi, yardım etmek, desteklemek anlamlarında da kullanılmıştır. *Tusu* sözcüğü ise *tusu inçlen-* "faydalanmak, istifade etmek", *tuso bol-* "yardım etmek" olarak da karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla her iki sözcükte de semantik açıdan büyük bir değişiklik görülmemiştir.

İkileme metinlerde anlatıma canlılık katmış, *asıg* ve *tusu* biçiminde ayrı ayrı da olsa kullanımı sürmüştür ve taranan eserlerde *asıg* sözcüğü, *tusu*'ya göre daha sık kullanılmıştır. Son olarak *asıgıg tusuluk* ifadesi Berlin Turfan Texte'te görülmüştür. Türkiye Türkçesi'nde ise *asıg* kelimesi 1963 yılında Derleme Sözlüğünde geçmiş, daha sonra bu kelimeye rastlanılmamıştır.

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

Arat, R.R. (1951). *Atebetü'l-Hakayık*. İstanbul: Ateş Basımevi. **(AH)**

-----, (2007). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. **(ETŞ)**

Argunşah, M. ve Güner, G. (2015). *Codex Comanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları. **(CC)**

Ata, A. (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bahşı Ögdisi (1998). (Yayıma haz. J.P. Luit, M. Ölmez). İstanbul: Simurg Yayıncılık. **(Bahşı)**

Bang, W. ve Gabain, A.V. (1929). *Türkische Turfan-Texte I*. Berlin. **(TT I)**

----- (1929). *Türkische Turfan-Texte III*. Berlin. **(TT III)**

⁹ *Ası* (III) [*asıg*, *asığ*, *asık*, *assı* (II)]: fayda (Ank.), *asıg*: Harput-El., *asığ*, *asık*: Akhisar, Beykoz-İst., *assı*: Amasya, Beykoz-İst., *asık*: faiz (Mahmutköy-Bakırköy-İst.).

- Bektaş, D. (2014). Maitrisimit'te Kelime Yapımı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Caferoğlu, A. (2011). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, G. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. Oxford. **(ED)**
- Çağatay, S. (1942). Uygurcada Hendiadyoinlar. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yıllık Çalışmalar Dergisi-Ayırbaşım, Cumhuriyet Matbaası, sayı: 1, İstanbul.
- Demirci, Ü.Ö. (2014). Eski Uygurca Dört Çatik. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ercilasun, A.B. ve Akkoyunlu, Z. (2014). Dîvânu Lugâti't Türk. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. **(DLT)**
- Ergin, M. (2013). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lügât-it-Türkiyye (1945). (çev. Besim Atalay). İstanbul: Bürhaneddin Basımevi. **(Eth.)**
- Gabain, A.V. (1995). Eski Türkçenin Grameri. (M. Akalın, çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. **(OTG)**
- Hatiboğlu, V. (1981). Türk Dilinde İkileme. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Houtsma, M.TH. (1894). Ein Türkisch-Arabisches Glossar. Leiden: E.J.Brill
- Kaya, C. (1994). Uygurca Altun Yaruk. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. **(AY)**
- Le Coq, A.V. (1912). Türkische Manichaica aus Chotscho I. Berlin. **(M I)**
- Müller, F.W.K. (1922). Uigurica III Uigurische Avadâna-Bruchstücke. Berlin. **(U III)**
- Orkun, H.N. (1940). Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası. İstanbul: Alâeddin Kiral Basımevi. **(İTH)**
- Ölmez, M. (1995). Eski Uygurca Hsüen-Tsang Biyograafsi VI. Bölüm (Leningrad), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- (2015). Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Ölmez, Z. K. (1997). Kutadgu Bilig'de İkilemeler. Türk Dilleri Araştırmaları, 7, 19-40.
- Özçelik, S. (2001). XV. Yüzyılda Yazılmış Bir Tıp Eseri Kitâbü'l Mühimmât. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ruben, W. (2000). Eski Metinlere Göre Budizm (hz.: L. Bozkurt). İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
- Shimin, G. (2009). Study on the Uighur Maitrisimit (Hami Version). Pekin: Central University for Nationalities Press. **(MS)**
- Tekin, Ş. (1961). Kitaplar Arasında-Maitrisimit. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C XI, 143-144.
- (1976). Maitrisimit Burkancılarının Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları. **(Maitr)**
- (1960). Uygurca Metinler I: Kuansı im Pular (Ses İşiten İlah). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları. **(Kuan)**
- Telli, B. (2017). Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ağızlarında Geçen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, Yıl 3(6), 133-149.
- Tezcan, S. (1974). Das Uigurische Insadi-Sûtra. Berlin: Akademie Verlag. **(İnsadi)**
- Toker, M. (2012). Anonim Satır Altı Kuran Tercümesi. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Türkiye'de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü (1963). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. **(DS)**
- Yüce, N. (1988). Mukaddimetü'l-Edeb. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. **(ME)**

Zieme, P. (1999). Vimalakirtinirdesasutra, Edition Alttürkischer Übersetzungen nach Handschriftfragmenten von Berlin und Kyoto. Berlin-Brandenburgische Akademienvorhaben Turfanforschung Berlin. (Berliner Tufan Texte 20) **(BTT XX)**

Gürsel C. & Taşkıran, H. (2018). "Üniversite Öğrencilerinin Facebook Kullanma Alışkanlıkları İle Mutluluk Düzeyleri, Yaş, Cinsiyet, Gelir Düzeyi Ve Okunan Bölüm Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 289-299

Anahtar Kelimeler: Facebook, Bağımlılık, Mutluluk Düzeyi **Keywords:** Facebook, Dependency, Happiness Level

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN FACEBOOK KULLANMA ALIŞKANLIKLARI İLE MUTLULUK DÜZEYLERİ, YAŞ, CİNSİYET, GELİR DÜZEYİ VE OKUNAN BÖLÜM ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ*

Examining the Relationship between Facebook Usage Habits of University Students and the Level of Happiness, Age, Gender, Income Level and Department

Öğr. Gör. Dr. Canan GÜRSEL

Gazi Üniversitesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, canangursel@gazi.edu.tr Ankara/Türkiye

Hatice TAŞKIRAN

Gazi Üniversitesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi h.taskiran@windowlive.com Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
20.06.2018

Revize Tarihi
18.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin facebook kullanma alışkanlıkları ile mutluluk düzeyleri, yaş, cinsiyet, gelir düzeyi ve okunan bölüm arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışmaya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi zihin engelliler, matematik, okul öncesi ve sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 171 kız, 112 erkek toplam 283 öğrenci katılmıştır. Veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan, katılımcıların sosyodemografik özelliklerini belirleyen Kişisel Bilgi Formu ile Facebook Bağımlılık Ölçeği ve Oxford Mutluluk Ölçeği uygulanarak elde edilmiştir. Bulgular üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı, facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamalarının cinsiyetlere göre anlamlı olmadığı, yaşa göre anlamlı olduğu, gelir düzeyine göre anlamlı olmadığı, okunulan bölümlere göre anlamlı olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

ABSTRACT

The aim of the research is to examine the relationship between facebook usage habits of university students and the level of happiness, age, gender, income level and department. The study sample included 171 female, 112 male total 283 students at Necmettin Erbakan University Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education the department of mental retardation, mathematics, pre-school and classroom teacher. The data were obtained by using personal information form, Facebook Addiction Scale and Oxford Happiness Questionnaire. The results showed that there was no significant relationship between facebook addictions and happiness levels of the university students. Moreover, facebook addictions and happiness levels were not meaningful according to genders but, it is significant terms of age, and department but not meaningful in terms of income level.

1.GİRİŞ

Dünyanın her yerinde internet kullanıcılarının sayısı ve bu kullanıcıların internette geçirdikleri süre hızlı bir şekilde artmaktadır. İnternet kullanımındaki artışla aynı düzeyde olarak, kullanıcılara kendi içeriklerini oluşturma, sosyalleşme gibi olanaklar sağlayan sosyal paylaşım ağlarının da giderek arttığı görülmektedir. Sosyal paylaşım ağları, kullanıcının profil oluşturabildiği ve kendisini diğer kullanıcılara bağlayan kişisel bir ağ kurabildiği, online konular olarak tanımlanmaktadır (Lenhart & Madden, 2007).

* 4. Uluslararası Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Sosyal paylaşım ağları insanlara duygu ve düşüncelerini anında paylaşma imkânı sağlarken, aynı zamanda dünya genelindeki kullanıcılar tarafından zamana ve mekâna bağlı kalmaksızın yorum, beğeni, eleştiri gibi geri dönüş ve paylaşım imkânları sunmaktadır. (Unal vd., 2018).

Sosyal paylaşım siteleri bireylerin sosyal ağları kullanmalarına, kendilerini ifade etmelerine, insanların birlikte zaman geçirebilmelerine, paylaşımlarda bulunabilmelerine ve birlikte eğlenebilmelerine ve bu sanal alanlarda ilişkilerini sürdürmelerine imkan sunan sosyal ağlardır. Bunlardan biri de Facebook.com'dur (Ellison vd. 2007; Kobak & Biçer, 2008). İlk olarak şubat 2004 yılında Harvard Üniversitesi bilgisayar bilimleri öğrencisi olan Mark Zuckerberg'in kendi kampüsündeki öğrenciler arasında kullanılmak üzere oluşturduğu bu yazılım şimdi tüm dünyada tanınan ve en çok kullanılan sosyal ağlardan biri olmuştur (Lim, 2010).

Ekim 2012 itibariyle kullanıcı sayısı 1 milyarı aşan (URL1) ve gün geçtikçe popülerliği artan ve daha çok genç nüfusun kullanmayı tercih ettiği Facebook yazılımının önemli bir özelliği de farklı izin seviyelerinde özel veya herkese açık paylaşımlarda bulunabilme seçeneğidir (Gonzales & Vodicka, 2010).

Hemen hemen her yaş grubunda kullanılan facebook, özellikle üniversite çağındaki 18 ile 25 yaş arasına daha çok hitap etmekte ve bu yaşlar arasında daha çok kullanılmaktadır. Facebook kullanımının bu kadar yaygın olmasının temel sebebi ise kullanıcılarına sağlamış olduğu eğlence ve psikolojik yarardır (Kim & Lee, 2011).

Türkiye'de Facebook kullanan insanlara bakıldığında üniversite öğrencilerinin en çok kullandığı sosyal ağ sitesi olarak bu siteyi tercih ettikleri ve zamanla Facebook'u kullanmayı tercih eden üniversite öğrencisi sayısında giderek artma olduğu popüler bir site haline geldiği de göze çarpmaktadır (Kabilan vd., 2010; Lampe vd., 2006)

Türkiye'deki İnternet kullanıcılarının sosyal medya kullanım oranı %92 olarak belirlenmiştir. Bu oran dünya genelinde %40'tır. Sosyal medya kullanımı konusunda lider olan Türkiye'yi yüzde 86 ile Arjantin ve yüzde 84 ile Brezilya ve yüzde 83 ile Çin takip ediyor. Bu noktada bu kadar yüksek düzeyde interneti özellikle de sosyal bir ağ olan Facebook'u kullanan bireylerin ne amaçla bu ağı kullandığı sorgulanması gereken konulardan biridir. "Kullanıcılar, Facebook'a birçok nedenden dolayı erişim gerçekleştirmektedir: gözetleme; fikir, fotoğraf, video, müzik paylaşımı; oyun oynama; alışveriş, etkinlik düzenleme vs. gibi pek çok neden İnternet kullanıcılarını Facebook'a çekmektedir" (Toprak vd., 2009: s. 44).

Facebook kullanan insan sayısındaki bu artış facebook ve diğer teknolojik araçlarla olan ilişkiyi de artırmış. Artık sadece Facebookta bireysel hesaplar değil kurumsal hesaplar ve sayfalar da oluşturulmaya başlanmıştır. Bu nedenle Facebook sadece salt bir sosyal medya aracı değil aynı zamanda her insanın ve kurumun da faydalandığı bir sosyal medya aracı haline gelmiştir. (Toker Haydar,2016) .Bu nedenle de facebookla ilgili birçok araştırma mevcuttur.

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin facebook kullanma alışkanlıkları ile yaşam kalitesinin belirleyicilerinden biri olan mutluluk ile ilişkisini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Mutluluk; "kişisel ve kişilerarası ilişkilerden keyif alma, memnun olma ve zevk alma durumudur" (Stein & Book, 2003, s. 239). Mutluluk kelimesi, günlük hayatta iyi oluş ile de aynı anlama gelecek şekilde bazen de birbirlerinin yerine kullanılan bir kavramdır (Doğan, 2016).Mutluluk, sağlıklı bir zihin sağlar, olaylara karşı direnme gücü verir ve dayanıklılığı arttırır, travma ile başa çıkma kapasitesini geliştirir(Lama & Cutler, 2009). İnsan yaşamı için önemli bir yere sahip olan mutluluğun facebook kullanımı ile ilişkisini belirlemek bu konuyla ilgili literatüre katkı sağlayacaktır.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Üniversite öğrencilerinin facebook kullanma alışkanlıkları ile mutluluk düzeylerine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu araştırma nicel verilere dayalı betimsel bir çalışmadır.

2.1. Çalışma Evreni ve Örnekleme

Araştırma evreni Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören zihin engelliler, matematik, okul öncesi, sınıf, Türkçe öğretmenliği bölümü öğrencileri olarak belirlenmiştir. 295 kişiye anket uygulanmıştır. Türkçe öğretmenliği bölümü öğrencilerinden anket dönüşü 12 kişi olduğunda araştırmaya dahil edilmemiştir. Dolayısıyla araştırma 283 kişinin verileri üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004) tarafından hazırlanan örneklem Büyüklükleri ($\alpha= 0.05$) tablosu dikkate alınarak örneklem büyüklüğü ± 0.05 örneklem hatası $p=0,5$ ve $q=0,5$ güven aralığı olarak belirlenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda ($n=283$) kişiden oluşacak bir örneklem grubunun 0,05 anlamlılık ve % 5 hoşgörü düzeyinde temsil edebileceği düşünülmüştür (Balci, 2004:95). Örnekleme tekniği olarak olasılığa dayalı basit tesadüfi örnekleme kullanılmıştır.

2.2. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Anket çalışmaları sonucunda Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Fakültesinde okuyan öğrencilerden 283 geçerli anket formu elde edilmiştir. Bu anketlerin demografik verilerine ilişkin istatistikler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo1.Araştırmaya Katılan Öğrencilere Ait Demografik Değişkenlere Göre Frekans Dağılım Tablosu

Değişkenler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kız	171	60,4
Erkek	112	39,6
Yaş		
19-20 Yaş	118	41,7
21-22 Yaş	124	43,8
23 Yaş ve Üzeri	41	14,5
Bölüm		
Zihin Engelliler Öğretmenliği	91	32,2
Matematik Öğretmenliği	52	18,4
Okul Öncesi Öğretmenliği	40	14,1
Sınıf Öğretmenliği	100	35,3
Gelir Durumu		
1000-2000 TL Arası	49	17,3
2001-4000 TL Arası	84	29,7
4001 TL ve Üzeri	150	53,0
Sosyal Medya Araçları		
Facebook	62	21,9
Instagram	150	53,0
Snapchat	13	4,6
Twitter	17	6,0
Diğer	41	14,5
Facebook Kullanım Amacı		
Eğitim	41	14,5
İş	13	4,6
Oyun oynama	19	6,7
İletişim kurma	95	33,6
Müzik dinleme	6	2,1
Diğer (haber, merak edileni araştırma,takip)	109	38,5
Toplam	283	100 (%)

Araştırmaya katılan kadınların oranı % 60,4, erkeklerin oranı ise % 39,6'dır. Yaş ağırlığını % 85,5 ile 19-22 arası yaş grupları oluşturmaktadır. Ailenin gelir durumu ağırlığını % 53,0 ile 4001 TL ve üzeri gelir oluşturmaktadır. Öğrencilerin en çok kullandığı sosyal medya aracının başında % 53,0 ile Instagram gelmektedir, Facebook ise % 21,9'dur. Facebook kullanım amacının ağırlığını % 38,5 ile haber, merak edileni araştırma, takip gelmekte iken % 33,6'sını iletişim kurma oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Oxford Mutluluk Ölçeği (OMÖ): Mutluluğu ölçmek için Hills ve Argyle tarafından geliştirilmiştir. Doğan ve Çotok tarafından Türkçe'ye uyarlanmış. Ölçeğin Türkçe'ye çevrilmesi iyi derecede İngilizce bilen, ikisi psikolojik danışma alanında uzman, üçü çeviri uzmanı, birbirinden bağımsız 5 kişi tarafından gerçekleştirilmiştir. Çeviriler incelenip karşılaştırılarak her bir maddeyi en iyi temsil ettiği düşünülen ifadeler benimsenmiştir. "Elde edilen form, psikolojik danışma alanından bir öğretim elemanı tarafından tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Son olarak orijinal form ve elde edilen form

karşılaştırılmış ve dilsel eşdeğerlik açısından yeterli olduğu sonucuna varılarak ölçeğe son hali verilmiştir” (Doğan & Çötök, 2011, s.167).

Ölçek 29 maddelik ve 6’lı Likert tipinde (1-Hiç katılmıyorum, 6-Tamamen katılıyorum) bir ölçme aracıdır. Veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek için, öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Sphericity testleri yapılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğu için Kaiser-Meyer-Olkin’in (KMO) 0.60’dan yüksek ve Barlett Testi’nin istatistiksel olarak anlamlı çıkması gerekmektedir. KMO örneklem uygunluk katsayısı 0.92 ve Barlett Sphericity Testi x2 değeri 5032.35 ($p<0.001$) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek üzere yapılan faktör analizi sonucu, öz değeri 1’in üzerinde olan 8 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ancak, ölçek maddelerinin birinci faktörde toplandığı, birinci faktörün varyansa önemli bir katkı yaptığı görülmüştür. Diğer altı bileşenin varyansa yaptığı katkının ise düşük olması ve adlandırılmaması nedeniyle, orijinal formunda olduğu gibi, tek faktörle sınırlandırılarak analiz tekrarlanmıştır. Analiz sonucunda, 5. maddenin (Sabahları nadiren dinlenmiş olarak uyanırım) faktör yükü 0.13 olduğu için, madde ölçekten çıkarılarak analizler tekrar edilmiştir. Buna göre, özdeğeri 8.3 olan ve toplam varyansın %29.84’ünü açıklayan bir yapı elde edilmiştir. Ölçeğe ilişkin faktör yüklerinin ise 0,32 ile 0,77 arasında değiştiği görülmüştür. Sonuç olarak söz konusu faktörlerin yorumlanması ve adlandırılmasındaki problemler nedeniyle, ölçeğin tek faktörlü olarak kullanılmasının uygun olacağı sonucuna varılmıştır (Doğan & Sapmaz, 2012).

Ölçeğin güvenilirlik çalışması ise bileşik güvenilirlik, iç tutarlılık ve test yarılama yöntemleriyle yapılmıştır. Hills ve Argyle, ölçeğin, içtutarlılık katsayısını (Cronbach alfa) 0,91 olarak rapor etmişlerdir. Test yarılama yöntemiyle elde edilen güvenilirlik katsayısı ise 0.86 olarak bulunmuştur. Literatürde iç tutarlılık ve test yarılama yöntemleriyle elde edilen güvenilirlik katsayılarının 0,70 ve üzerinde olması yeterli kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2004). Bileşik güvenilirliği ise 0,91 olarak bulunmuştur. Bileşik güvenilirlik, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen faktör yükleri ve hata oranlarıyla hesaplanmaktadır. Bileşik güvenilirlik için kabul edilebilir değer ise 0.70 ve üzeri olmalıdır (Hair, Anderson, Tatham & Black, 1998). Böylece ölçeğin yüksek düzeyde güvenilirlik değerlerine sahip olduğunu görülmektedir.

2.3.2. Facebook Bağımlılık Ölçeği (FBÖ): Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının Facebook kullanma alışkanlıklarını belirlemek amacıyla İnternet Bağımlılığı Merkezi ve Netaddiction.com adlı internet sitesinin kurucusu olan Dr. Kimberly Young tarafından 1998 yılında geliştirilen ve Çam (2012) tarafından Facebook’a uyarlanarak Türkçe’ye çevrilen Facebook Bağımlılığı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin orijinal formu 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, “0 Hiçbir Zaman”, “1 Nadiren”, “2 Arasına”, “3 Sıklıkla”, “4 Çoğu zaman” ve “5 Her zaman” şeklinde 6’lı likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir (Çam, 2012, s.50).

Ölçeğin geçerliliği açımlayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi, madde-test korelasyonu ve madde ayırt edicilik güçleri hesaplanarak incelenmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonrasında; maddelerin faktör yüklerinin ,830- ,495 aralığında olduğu bulunmuştur. Altı faktörlü olan bu çalışmada bu altı faktör toplam varyansın % 74,55’ini karşılamaktadır. Maddelerin faktör yükünün 0,30’dan; açıklanan varyans miktarının ise %40’dan yüksek olmasıyla ölçeğin yapı geçerliliğine sahip bir ölçek olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonrasında model uygunluk göstergelerinin kabul edilebilir bir model uyumu gösterdiği belirlenmiştir. Bunun yanında madde-toplam puan korelasyonları ve ayırt edicilik özelliğinin incelenmesi ile FBÖ’nün hem madde ve faktörlerinin hem de genelinin geçerlik özelliğine sahip olduğu belirlenmiştir (Tekin, 1996; Büyüköztürk, 2004; Kline, 2005; Balcı, 2009; Eroğlu, 2009; Yılmaz & Çelik, 2009; Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2010).

Ölçeğin güvenilirliği için de iç tutarlık Cronbach α ve test-tekrar test güvenilirlik katsayıları kullanılmıştır. Facebook Bağımlılığı ölçeğinin 19 maddelik toplam iç tutarlık katsayısı .93 Cronbach α olarak bulunmuştur. Ölçeğin madde ayırt ediciliği düzeyini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda madde-test korelasyonlarının 0.85 ile 0.96 arasında değiştiği görülmüştür. Bu değerler; FBÖ’nün hem maddeleri ve faktörleri, hem de geneli için güvenilir tutarlı, kararlı ve objektif ölçümler yapabildiğini göstermektedir (Tekin, 1996; Balcı, 2009).

2.4. Verilerin Çözümü

Verilerin analizinde betimsel istatistik kullanılmıştır. Betimsel istatistik bir değişkene ilişkin sayısal değerlerin toplanması, betimlenmesi ve sunulmasına olanak sağlayan istatistiksel işlemleri tanımlar. Bir örneklem üzerinde ya da ulaşılabilen durumlarda evrenin tamamından gözlem yaparak elde edilen

verileri kullanarak, araştırmaya katılan bireylerin ya da objelerin özelliklerini belirlemeyi amaçlayan süreçtir (Büyüköztürk, 2005:5).

Korelasyon katsayısı, iki değişken arasındaki ilişkinin miktarını bulup yorumlamak amacıyla kullanılır ($r=-,29$ ile $+,29$ düşük ilişki, $r=-,30$ ile $+,69$ orta ilişki, $r=-,70$ ile $+,1,0$ yüksek ilişki) (Büyüköztürk, 2005:32).

Birden fazla bağımlı değişkene tek bir bağımsız değişkenin etki ettiği durumlarda Tek Yönlü MANOVA kullanılır. Alternatif hipotez, en az bir bağımlı değişkende faktörün en az iki gruba göre bir ortalama farklılığı olduğudur (Kalaycı ve diğerleri, 2010:155).

Araştırmanın anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak alınmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, araştırma sorularına uygun olarak tablolara dönüştürülerek yorumlanmıştır.

2.5. Araştırma Hipotezleri

2.5.1. H_a =Üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2.5.2. H_a =Üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamaları cinsiyetlerine göre anlamlıdır.

2.5.3. H_a =Üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamaları yaşlarına göre anlamlıdır.

2.5.4. H_a =Üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamaları ailenin gelir düzeyine göre anlamlıdır.

2.5.5. H_a =Üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamaları öğrencilerin okudukları bölümlere göre anlamlıdır.

3. BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde anket aracılığı ile elde edilen verilerin analizi sonucundan ortaya çıkan bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Facebook Bağımlılıkları İle Mutluluk Düzeyleri Arasında Anlamlı İlişkiye Ait Basit Korelasyon Tablosu

Basit Korelasyon	Mutluluk Düzeyi	Facebook Bağımlılığı
Mutluluk Düzeyi	1	
Facebook Bağımlılığı	-,076	1

** $p<0,01$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri arasında anlamlı ilişkiye ait basit korelasyon tablosu incelendiğinde; öğrencilerin mutluluk düzeyleri ile facebook bağımlılıkları arasında negatif, düşük ve anlamsız bir ilişkinin var olduğu görülmektedir ($r=-,076$, $p>,01$). Korelasyon yorumlandığında öğrencilerin facebook bağımlılığı arttığında, mutluluk düzeylerinin düşeceği söylenilebilir. Genel olarak, birinci alt hipotezde " H_a =üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır" alternatif hipotezi $p>0,01$ düzeyinde reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle üniversite öğrencilerinin facebook kullanma alışkanlıkları ile mutluluk düzeyleri arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 3. Üniversite Öğrencilerinin Facebook Bağımlılıkları İle Mutluluk Düzeyleri Ortalamalarının Cinsiyet Değişkenine Göre Tek Yönlü MANOVA Tablosu

Değişken	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Mutluluk Düzeyi	Kız	171	3,30	0,41	,169	,682
	Erkek	112	3,32	0,43		
Facebook Bağımlılığı	Kız	171	1,97	0,95	4,843	,029*
	Erkek	112	1,83	0,87		
$\Lambda=,982$ $F=2,585$ Serbestlik Derecesi 2-280 $p=,077$						

* $p<0,05$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre yapılan tek yönlü MANOVA tablosu incelendiğinde; mutluluk düzeyleri ve facebook

bağımlılığının cinsiyet değişkeni bakımından anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır [Wilks Lambda (Λ)= ,982, $F_{(2-280)}= 2,585$, $p>0,05$]. Ölçeğin iki faktöre ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri ile cinsiyet değişkenine göre yapılan tek yönlü ANOVA sonuçları incelendiğinde; facebook bağımlılığı boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F_{(1-281)}=4843$, $p<0,05$). Betimsel istatistikler incelendiğinde öğrencilerin mutluluk düzeylerinin orta düzeyde olduğu facebook bağımlılığının ise düşük düzeyde olduğu, standart sapmalara bakıldığında facebook bağımlılığı faktöründe puan farklılaşmalarının mutluluk düzeyi faktörüne nazaran daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Genel olarak ikinci alt hipotezde " h_a =üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamaları cinsiyetlerine göre anlamlıdır" alternatif hipotezi $p>0,05$ düzeyinde reddedilmiştir.

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinin Facebook Bağımlılıkları İle Mutluluk Düzeyleri Ortalamalarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü MANOVA Tablosu

Değişken	Yaş	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Mutluluk Düzeyi	19-20 Yaş	118	3,25	0,43	2,401	,092
	21-22 Yaş	124	3,32	0,40		
	23 Yaş ve Üzeri	41	3,41	0,43		
Facebook Bağımlılığı	19-20 Yaş	118	1,67	0,81	7,397	,001*
	21-22 Yaş	124	3,25	0,43		
	23 Yaş +	41	3,32	0,40		
$\Lambda=,928$ $F=5,371$ Serbestlik Derecesi 4-558 $p=,000$ Tukey 1-3						

* $p<0,05$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamalarının yaş değişkenine göre yapılan tek yönlü MANOVA tablosu incelendiğinde; mutluluk düzeyleri ve facebook bağımlılığının yaş değişkeni bakımından anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır [Wilks Lambda (Λ)= ,928, $F_{(4-558)}=5,371$, $p<0,05$]. Ölçeğin iki faktöre ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri ile yaş değişkenine göre yapılan tek yönlü ANOVA sonuçları incelendiğinde; facebook bağımlılığı boyutunda yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F_{(2-280)}=7,397$, $p<0,05$). Çoklu karşılaştırmaya imkan tanıyan Tukey testi sonuçlarına göre anlamlı farklılaşmanın 19-20 yaş arası grup ile 23 ya ve üzeri grup arasından kaynaklandığı söylenilebilir. Betimsel istatistikler incelendiğinde öğrencilerin mutluluk düzeylerinin orta düzeyde olduğu, hatta 23 yaş ve üzeri olanlarda daha fazla olduğu, facebook bağımlılığının ise 19-20 yaş arasında düşük düzeyde olduğu, 21-23 yaş ve üzeri yaşlarda orta düzeyde olduğu, standart sapmalara bakıldığında ise facebook bağımlılığı faktöründe ve mutluluk düzeyi faktöründe neredeyse aynı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Genel olarak üçüncü alt hipotezde " h_a =üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamaları yaşlarına göre anlamlıdır" alternatif hipotezi $p<0,05$ düzeyinde kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, üniversite öğrencilerinin facebook kullanma alışkanlıkları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, hatta 19-20 yaş arası bireyler ile 23 yaş üstü bireylerin facebook kullanım alışkanlıklarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Üniversite Öğrencilerinin Facebook Bağımlılıkları İle Mutluluk Düzeyleri Ortalamalarının Aile Gelir Durumu Değişkenine Göre Tek Yönlü MANOVA Tablosu

Değişken	Gelir (TL)	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Mutluluk Düzeyi	1000-2000	49	3,31	0,49	1,067	,346
	2001-4000	84	3,25	0,40		
	4001 +	150	3,33	0,41		
Facebook Bağımlılığı	1000-2000	49	2,04	0,84	1,810	,166
	2001-4000	84	1,76	0,87		
	4001 +	150	1,80	0,87		
$\Lambda=,979$ $F=1,466$ Serbestlik Derecesi 4-558 $p=,211$						

* $p<0,05$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamalarının gelir durumu değişkenine göre yapılan tek yönlü MANOVA tablosu incelendiğinde; mutluluk düzeyleri ve facebook bağımlılığının gelir durumu değişkeni bakımından anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır [Wilks Lambda (Λ)= ,979, $F_{(4-558)}=1,466$, $p>0,05$]. Ölçeğin iki faktöre ilişkin ortalama ve standart sapma

değerleri ile yaş değişkenine göre yapılan tek yönlü ANOVA sonuçları incelendiğinde her iki boyutta da gelir durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Betimsel istatistikler incelendiğinde öğrencilerin mutluluk düzeylerinin orta düzeyde olduğu, hatta 4001 TL ve üzeri gelir grubundan biraz daha fazla olduğu, facebook bağımlılığında gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarında biraz daha fazla olduğu, standart sapmalara bakıldığında grup puan farklılaşmalarının facebook bağımlılığı olan grupta daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Genel olarak dördüncü alt hipotezde " h_a =üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamaları gelir durumlarına göre anlamlıdır" alternatif hipotezi $p>0,05$ düzeyinde reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, üniversite öğrencilerinin facebook kullanma alışkanlıkları ile gelir durumları arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 6. Üniversite Öğrencilerinin Facebook Bağımlılıkları İle Mutluluk Düzeyleri Ortalamalarının Okudukları Bölüm Değişkenine Göre Tek Yönlü MANOVA Tablosu

Değişken	Bölüm	N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Mutluluk Düzeyi	Zihin Engelliler Öğretmenliği	91	3,28	0,45	,786	,503
	Matematik Öğretmenliği	52	3,28	0,36		
	Okul Öncesi Öğretmenliği	40	3,26	0,50		
	Sınıf Öğretmenliği	100	3,36	0,39		
Facebook Bağımlılığı	Zihin Engelliler Öğretmenliği	91	1,87	0,93	3,768	,011*
	Matematik Öğretmenliği	52	2,00	0,83		
	Okul Öncesi Öğretmenliği	40	2,05	0,92		
	Sınıf Öğretmenliği	100	1,62	0,76		
Λ=,955 F=2,152 Serbestlik Derecesi 6-556 p=,046 Tukey 2-3;2-4						

* $p<0,05$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamalarının bölüm değişkenine göre yapılan tek yönlü MANOVA tablosu incelendiğinde; mutluluk düzeyleri ve facebook bağımlılığının bölüm değişkeni bakımından anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır [Wilks Lambda (Λ)= ,955, $F_{(6-556)}=2,152$, $p<0,05$]. Ölçeğin iki faktöre ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri ile bölüm değişkenine göre yapılan tek yönlü ANOVA sonuçları incelendiğinde; facebook bağımlılığı boyutunda bölüm değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($F_{(3-279)}=3,768$, $p<0,05$). Çoklu karşılaştırmaya olanak tanıyan Tukey testi sonuçlarına göre anlamlı farklılaşmanın matematik öğretmenliği ile okul öncesi öğretmenliği, matematik öğretmenliği ile sınıf öğretmenliği öğrencilerinin yer aldığı gruplar arasından kaynaklandığı söylenebilir. Betimsel istatistikler incelendiğinde öğrencilerin mutluluk düzeylerinin genel olarak orta düzeydedir. Ancak sınıf öğretmenliği okuyan öğrencilerin mutluluk düzeylerinin biraz daha fazla, facebook bağımlılığının sınıf öğretmenliği okuyan öğrencilerde ise daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca okul öncesi öğretmenliği okuyan öğrencilerde mutluluk düzeyinin biraz daha fazla olduğu görülmüştür. Beşinci alt hipotezde " h_a =üniversite öğrencilerinin facebook bağımlılıkları ile mutluluk düzeyleri ortalamaları okudukları bölümlere göre anlamlıdır" alternatif hipotezi $p<0,05$ düzeyinde kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle üniversite öğrencilerinin facebook kullanma alışkanlıkları ile okudukları bölüm arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

4.SONUÇ

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeyleri ile facebook bağımlılıkları arasında negatif, düşük ve anlamsız bir ilişki bulunmuştur. Başka bir ifadeyle üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeyleri ile facebook bağımlılıkları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Alan yazında bu konuda yapılmış çalışmalarda benzer bulgular mevcuttur.

Spraggins (2009) sorunlu sosyal paylaşım sitesi kullanımının mutluluk ile ilişkisini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada mutluluğun problematik sosyal paylaşım sitesi kullanımını negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Uysal, Satıcı ve Akın (2013) Facebook bağımlılığının öznel canlılık ve öznel mutluluk arasındaki ilişkiye aracılık eden etkileri incelemek üzere yaptıkları çalışmada, facebook kullanımı ile mutluluk arasında negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Muusses, Finkenauer, Kerkhof ve Billedo (2014) internet kullanımının hem pozitif hem de negatif iyi oluş üzerindeki etkisini incelediği çalışma da internet kullanımının mutluluğu negatif şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Hayes, Stolk-Cooke ve Muench (2015), 18 ile 70 yaş arasındaki yetişkinlerin facebooku nasıl kullandıkları ve bu kullanımlarının kişilerin mutluluğunu nasıl etkilediğine yönelik bir çalışma yapmışlardır. Çalışmalarında sosyal medya kullanımının mutluluğu negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Alan yazında farklı bulgular da mevcuttur. Sosyal ağ kullanımının, mutlulukla anlamlı bir ilişkisinin olduğunu ortaya koyan Brandtzæg ve Heim (2009), insanların sosyal paylaşım sitelerini kullanma amaçlarını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışma da sosyal paylaşım sitesi kullanımının bireyleri mutlu ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Pempek, Yermolayeva ve Calvert (2009), üniversite öğrencilerinin facebooktaki sosyal paylaşım deneyimlerini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Çalışmalarında öğrencilerin facebooku memnuniyetleri ve mutlulukları hakkında bilgi vermek için kullandıkları sonucuna ulaşmışlardır. Brooks (2015), kişisel sosyal medya kullanımının görev performansı üzerine etkilerini araştırmak amacıyla yaptığı çalışmada, sosyal medya kullanımının mutluluğu pozitif yönde etkilediği ve stresi azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeyleri ve facebook bağımlılığı cinsiyet değişkeni bakımından anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu konuyla ilgili de alan yazında farklı bulgular mevcuttur. Şener (2009b), facebook kullanımını incelemek amacıyla yaptığı çalışmada, facebook kullanım düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterdiği bulgusuna ulaşmıştır. Öğrencilerin mutluluk düzeylerinin orta düzeyde olduğu facebook bağımlılığının ise düşük düzeyde olduğu, standart sapmalara bakıldığında facebook bağımlılığı faktöründe puan farklılaşmalarının mutluluk düzeyi faktörüne nazaran daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Üniversite öğrencilerinin facebook kullanma alışkanlıkları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Öğrencilerin mutluluk düzeyleri 23 yaş ve üzeri olanlarda daha fazladır. Facebook bağımlılığının ise 19-20 yaş arasında düşük düzeyde iken, 21-23 yaş ve üzeri yaşlarda orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Standart sapmalara bakıldığında ise facebook bağımlılığı faktöründe ve mutluluk düzeyi faktöründe neredeyse aynı olduğu sonuca ulaşılmıştır. Çıkan bu sonuç, facebook kullanım düzeylerinin yaşa göre farklılık gösterdiğini savunan Correa, Hinsley ve Zúñiga (2010), Kuyucu (2014) ve Srivastava (2015)'in yapmış oldukları çalışmalara paralellik göstermiştir. Bununla birlikte çıkan bu sonuç, genç yetişkinlerin facebook'u daha sık kullandıkları ve yaşlı yetişkinlere göre gençlerin facebooktan duygusal olarak daha fazla etkilendiğini ortaya koyan Hayes, Stolk-Cooke ve Muench (2015)'in çalışmasıyla da örtüşmüştür.

Üniversite öğrencilerinin facebook kullanma alışkanlıkları ile gelir durumları arasında bir ilişki bulunmamıştır. Bunun yanında üniversite öğrencilerinin mutluluk düzeyleri ve facebook bağımlılığı bölüm değişkeni bakımından anlamlı farklılık göstermiştir. Bu farklılığın matematik öğretmenliği ile okul öncesi öğretmenliği, matematik öğretmenliği ile sınıf öğretmenliği öğrencilerinin yer aldığı gruplar arasından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin mutluluk düzeylerinin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak sınıf öğretmenliği okuyan öğrencilerin mutluluk düzeylerinin biraz daha fazla, facebook bağımlılığının sınıf öğretmenliği okuyan öğrencilerde ise daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca okul öncesi öğretmenliği okuyan öğrencilerde mutluluk düzeyinin biraz daha fazla olduğu görülmüştür. Standart sapmalara bakıldığında ise facebook bağımlılığı faktöründe ve mutluluk düzeyi faktöründen biraz daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçları da gösteriyor ki, Üniversite öğrencilerin mutluluk düzeyleri ile facebook kullanma alışkanlıkları arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Cinsiyet ve gelir durumu arasında da anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Ancak bölüm ve yaş arasında anlamlı bir ilişkinin çıktığı görülmektedir. Alan yazında sosyal medyanın olumlu ve olumsuz etkilerine dair farklı sonuçlar mevcuttur. Bu çalışma Konya ilinde bir grup üniversite öğrencisi ile yapılmıştır. Bu nedenle sonuçları sınırlılık taşımaktadır. Bu konuda daha geniş örneklem ile değişik yaş, meslek ve, eğitim düzeylerini temsil eden gruplar ile yapılacak çalışmaların farklı sonuçlar vermesi mümkündür. Giderek yaygınlaşan sosyal medyanın

günlük yaşam ve iletişim biçimleri ile birlikte insan hayatına birçok değişikliği getirmesi de kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu konunun değişik boyutlarını ve etkilerini bilmek olası avantajlarını kullanmanın yanı sıra ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçlar üzerinde de onlem alabilmeyi olanaklı kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Balcı, A. (2004). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler, Pegema Yayıncılık, Ankara.
- Balcı, A. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (2004). *Veri analizi el kitabı*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı(Gözden Geçirilmiş 5. Baskı), Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Brandtz.g, P. B. & Heim, J. (2009). Why people use social networking sites. Proceedings of the HCI International 2009. In A.A. Ozok & P. Zaphiris (Eds.), *Online Communities, LNCS*. (pp. 143-152). Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Brooks, S. (2015). Does personal social media usage affect efficiency and well-being? *Computers in Human Behavior*, 46, 26-37.
- Correa, T., Hinsley, A. W. & Zúñiga, H. G. (2010). Who interacts on the Web?: The intersection of users' personality and social media use. *Computers in Human Behavior*, 26 (2), 247-253. https://ac.els-cdn.com/S0747563209001472/1-s2.0-S0747563209001472-main.pdf?_tid=42ca7262-de74-11e7-8aad-00000aab0f6c&acdnat=1512997838_b3c13373a78b6ab469b33ac552a3b81f sayfasından erişilmiştir.
- Çam, E. (2012). *Öğretmen adaylarının eğitsel ve genel amaçlı facebook kullanımları ve facebook bağımlılıkları*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik spss ve lisrel uygulamaları*, Pegem Akademi, Ankara.
- Doğan, T., & Çötök, N. A. (2011). Oxford mutluluk ölçeği kısa formunun Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (36), 165-172.
- Doğan, U. (2016). Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağ Siteleri Kullanımının Mutluluk, Psikolojik İyi-Oluş Ve Yaşam Doyumlarına Etkisi: Facebook Ve Twitter Örneği, *Eğitim ve Bilim*, Cilt 41, Sayı 183, 217-231.
- Doğan, T. & Sapmaz F.(2012). Oxford mutluluk ölçeği Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin üniversite öğrencilerinde incelenmesi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 25, 297-304.
- Ellison, N.B.; Steinfield, C., & Lampe C. (2007). The benefits of Facebook "friends" social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12, 1143-1168.
- Eroğlu, A. (2009). Faktör analizi. Ş. Kalaycı. (Ed.), *Spss uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* içinde (s. 321-331). Asil Yayın Dağıtım, Ankara..
- Gonzales, L. & Vodicka, D. (2010). Top ten internet resources for educators. *Leadership*, 32-37.
- Hair, F. J., Anderson, E.R., Tatham, L.R., & Black, C.W. (1998). *Multivariate data analysis*. New Jersey: Prentice Hall. <http://en.bookfi.net/book/1515842> sayfasından erişilmiştir.
- Hayes, M.; Van Stolk-Cooke, K. & Muench, F. (2015). Understanding facebook use and the psychological affects of use across generations. *Computers in Human Behavior*, 49, 507-511.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kim, J. & Lee, J. R. (2011). The facebook paths to happiness: Effects of the number of facebook friends and self-presentation on subjective well-being. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14(6), 359-364.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (2 nd Edt.). New York. Guilford Press. <http://en.bookfi.net/book/1061707> sayfasından erişilmiştir.

- Kobak, K. & Biçer, S. (2008). Facebook sosyal paylaşım sitesinin kullanım nedenleri, 8th International Education Technology Conference, 567-571. http://www.academia.edu/714415/FACEBOOK_SOSYAL_PAYLA%C5%9EIM_S%C4%B0TES%C4%B0N%C4%B0N_KULLANIM_NEDENLER%C4%B0 sayfasından erişilmiştir.
- Kuyucu, M. (2014). Y kuşağı ve facebook: Y kuşağının facebook kullanım alışkanlıkları üzerine bir inceleme, *Electronic Journal of Social Sciences*, 13 (49), 55-83. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068668/5000063729> sayfasından erişilmiştir.
- Lama, D. & Cutler, H. C. (2009). *The art of happiness: A handbook for living*. New York: Riverhead Books. <http://en.bookfi.net/book/1513600> sayfasından erişilmiştir.
- Lenhart, A., & M. Madden (2007). Social networking web sites and teens: An overview. Pew Internet and American Life Project Report. <http://www.pewinternet.org/2007/01/07/social-networking-websites-and-teens/> sayfasından erişilmiştir.
- Lim, T. (2010). The use of Facebook for online discussions among distance learners. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*.11 (4). <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tojde/article/view/5000102541/5000095638> sayfasından erişilmiştir.
- Muusses, L. D.; Finkenauer, C.; Kerkhof, P. & Billedo, C. J. (2014). A longitudinal study of the association between compulsive internet use and wellbeing. *Computers in Human Behavior*, 36, 21- 28. https://ac.els-cdn.com/S0747563214001575/1-s2.0-S0747563214001575-main.pdf?_tid=5a6e7e3a-de70-11e7-b271-00000aab0f02&acdnat=1512996159_c750a1c673b12ca5a9a2c36d72204dd3 sayfasından erişilmiştir.
- Pempek, T. A.; Yermolayeva, Y. A.; & Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30 (3), 227-238. https://ac.els-cdn.com/S0193397308001408/1-s2.0-S0193397308001408-main.pdf?_tid=568f7aca-de71-11e7-9d79-00000aab0f26&acdnat=1512996582_2c3af2d5d17bc37e398251f45206b0bb sayfasından erişilmiştir.
- Spraggins, A. (2009). *Problematic use of online social networking sites for college students: Prevalence, predictors, and association with well-being*. Doktora Tezi, University of Florida, USA
- Srivastava, A. (2015). The effect of facebook use on life satisfaction and subjective happiness of college students. *The International Journal of Indian Psychology*, 2 (4). 204-216. <http://oaji.net/articles/2015/1170-1440185423.pdf> sayfasından erişilmiştir
- Stein, S.J. & Book, H.E. (2003). *Eq duygusal zeka ve başarının sırrı*. (Eserin aslı 2000'de yayımlanmıştır). (M. Işık, Çev.), Özgür Yayınevi, İstanbul.
- Şener, G. (2009b). Türkiye'de facebook kullanımı araştırması. XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı'nda sunulmuş bildiri, Bilgi Üniversitesi, İstanbul. http://inet-tr.org.tr/inetconf14/kitap/sener_inet09.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Tekin, H. (1996). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Toker, H. (2016). Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında Facebook Kullanımı: Selçuk Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Toprak, A.; Yıldırım, A.; Aygül, E.; Binark, M.; Börekçi, S. & Çomu, T. (2009). *Toplumsal paylaşım ağı facebook: "Görülüyorum öyleyse varım"*, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Unal, A.; Aydın, M.M.; Saplioglu, M. (2018). Türk Sürücülerin Facebook Sosyal Paylaşım Sitesini Trafik Bilgilendirme Amacıyla Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 2018, 6(2), 354 - 364.
- Uysal, R.; Satıcı, S. A., & Akin, A. (2013). Mediating effect of Facebook addiction on the relationship between subjective vitality and subjective happiness. *Psychological Reports*, 113 (3), 948-953. doi:10.2466/02.09.18.PR0.113x32z3

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri, Detay Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, V., & Çelik, E. (2009). *Lisrel ile yapısal eşitlik modellemesi I.*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Tandoğan, M. (2018). "Otel Çalışanlarının Verimlilikleri Üzerinde Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Etkisi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 300-307

Anahtar Kelimeler: Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, İnsan Kaynakları Yönetimi, Çalışan Verimliliği

Keywords: Strategic Human Resources Management, Human Resources Management, Employee Efficiency

Makale Türü: Araştırma Makalesi

OTEL ÇALIŞANLARININ VERİMLİLİKLERİ ÜZERİNDE STRATEJİK İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN ETKİSİ*

Effectiveness of Strategic Human Resources Management on the Productivity of Hotel Workers

Mustafa TANDOĞAN

KKTC / Lefkoşa, Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Doktora öğrencisi, antalyamavi@gmail.com Lefkoşa/KKTC

Makale Geliş Tarihi
04.06.2018

Revize Tarihi
09.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Günümüz otel işletmeleri uygulamaya aldıkları insan kaynakları yönetimi politikaları ile yapılarında gerçekleştirmeye çalıştıkları oluşumda; işletme yönünden önemliliği bulunan stratejik insan kaynakları yönetimi politikalarını meydana getirerek yeni ve modern bir yaklaşım kapsamında stratejik şekilde düşünen ve farklılaşmaya açık bir yapıya geçmeyi amaçlamaktadırlar. Bu çalışmada otel çalışanlarının verimliliklerinde stratejik insan kaynakları yönetimi uygulamalarının etkisi incelenmiştir. Bu nedenle bir otel işletmesi çalışanlarının verimlilikleri üzerinde stratejik insan kaynakları uygulamalarının etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda, stratejik insan kaynakları uygulamaları ve bu uygulamalar arasındaki ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır. Otel işletmesinde çalışan 190 personele anket uygulanmıştır. Stratejik insan kaynakları yönetiminin çalışan verimliliği üzerine etkisi teorik olarak açıklanmıştır. Sonuçta, stratejik insan kaynakları uygulamalarının çalışanların verimliliğini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

ABSTRACT

In today's hotel management, human resource management policies and practices that they try to implement in their structures, strategic human resources management policies that are important in terms of business, they are aiming to make a strategic and open structure that is open to differentiation within a new and modern approach. In this study, the effects of strategic human resource management practices on the productivity of hotel employees are examined. For this reason, the effects of strategic human resources practices on the productivity of hotel management employees have been examined. In this context, strategic human resources practices and relationships between these practices have been tried to be determined. A questionnaire was applied to 190 employees working in the hotel business. The effect of strategic human resources management on employee productivity is theoretically explained. As a result, it has been determined that strategic human resources practices have a positive effect on employees' productivity.

1. INTRODUCTION

In today's business life, being in a competitive environment has reached a very important and valuable point. It is through their employees that the management can make their goals real in this environment. Today's businesses have to survive in tough competition conditions that are globalized. In global terms, businesses must maximize their knowledge, skills and abilities of their own human resources to motivate their employees in their jobs so that they gain superiority over their competitors and productivity growth becomes possible. Human resources management practices in enterprises will make it easier for business organizations to reach their goals and objectives. For this reason, the importance of human resources is increasing more and more today.

The ability of businesses to survive and gain competitive advantage today depends on their qualified human resources and their ability to retain this human resource. The transformation from traditional

* 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

personnel management to human resource management is inadequate in the face of rapidly changing environmental conditions. Organizations that have to change their competencies in order to be able to speak, to stay behind the times, and most importantly to survive, have to have a strategic point of view in human resources.

Rapidly intensifying competition with changing management techniques and production processes differentiates management understanding in enterprises and makes human resources management a strategic element of business management. The human factor that produces and uses information, and therefore emphasizes the infinite value added, reveals the strategic direction of human resources management. In short, turning the individual and corporate learning process into a sustainable competitive advantage has become an indispensable priority for human resources management.

A strategic approach to human resources management will set an understanding that organizations can make significant changes effectively. The strategic approach will transform the human resources department into a powerful center that integrates with the organization and provides its vision, mission and goals to all units and individuals, as well as being a unit that offers limited field expertise and support services.

This article examines the impact of strategic human resource management practices on hotel employee productivity. For this reason, the effects of strategic human resources practices on the productivity of hotel management employees have been explored. In this context, strategic human resources practices and relationships between these practices have been tried to be determined.

2. STRATEGIC HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

When strategic human resources management is examined, "The strategic nature of Human Resources Management will bring competitive advantage to the business. It is in the strategy to make detailed environmental analysis, to know the internal and external environment closely, to adapt to change, to make long-term plans, to focus on human beings, and to adapt the strategies to the business. With these strategies, the business will make a difference. Businesses that make a difference will grow even bigger, always ahead of their competitors. Human resources should take a strategic path to make this difference. Therefore, the role of Human Resources Management becomes increasingly strategic and there is a transition towards Strategic Human Resources Management" (Bicer, 2004: 11). The organization that makes a difference with Strategic Human Resources Management will be more permanent in market as well as being able to follow all developments in the market and will be mentioned among the market directors.

2.1. Strategic Human Resources Management Definition

Strategic Human Resource Management "is defined differently by different authors. Definitions of the main Strategic Human Resources Management are expressed as follows "(Özgen and Yalçın, 2011: 35-36):

- "Personnel based on management philosophy, employment policy and Human Resources strategy is an approach consistent with the design and management of Human Resource Management systems".
- "Harmonization of human resources management activities and policies with a trading strategy".
- "Humanity sees it as a strategic resource that provides organizational competitive advantage".

Strategic human resources management is defined as "all decisions and actions for the management of employees and the implementation of strategies that will create competitive advantage. At the same time, Strategic Human Resource Management is a macroeconomic approach to strategic management of human resources, according to the intention of an organization to act in the future" (Bingöl, 2013: 13).

Strategic human resources management can be considered as a model of planned human resources activities designed to enable an organization to achieve its goals (Öge et al., 2007: 319).

Strategic human resources management is "to establish a relationship between strategic goals and human resource management to develop organizational culture and improve organizational performance that will promote innovation and flexibility" (Cingöz, 2011: 37).

2.2. Strategic Human Resources Management Concept

When we consider Strategic Human Resource Management (SHRM) as a concept, “strategic human resources management has a different meaning than traditional human resources management. Strategic Human Resources Management is engaged in Human Resources Management activities in connection with the strategic management process. Human Resource Management policies and practices and organizational strategy are aligned with vertical integration. In the same way, the elements that make up the scope of the Human Resources Strategy are aligned with each other by horizontal integration” (Özgen and Yalçın, 2011: 35).

“It is a necessity to consider the issues related to Human Resources with a strategic approach in modern organizations. Changing internal and external environmental conditions, the resulting complex and complex problems, and the new management-organization approach make it inevitable to give strategic importance to the most important source of competitive superiority. As a consequence of globalization, human and human resources management is of great importance and priority in organizations that live behind the processes of growth, shrinkage, merger and restructuring, which enter into operations almost everywhere in the world. For this reason, human resources management issues need to be addressed at the highest level in the organization and managed with strategic decisions. All matters related to people must be brought together and integrated in harmony with the environment as a whole. Managers should be able to focus on the strategic consequences of their decisions and practices and reflect this in their minds and actions. Human Resource Management Adopting a strategic management approach ensures that employees are committed to the organization's long-term goals, to the extent that it facilitates adaptation to changing environmental conditions. It facilitates the determination of organizational goals and the right strategies to achieve these goals and to make them believe and implement them” (Barutçugil, 2004: 56-57).

2.3. Strategic Human Resources Management Objectives

“The main objective of the Strategic Human Resource Management is to put forward a general perspective or perspective to be followed in resolving critical issues of the organizational staff. Strategic Human Resources Management aims to integrate human resources strategy with business strategy, to realize horizontal integration between human resources policies and practices and to create an environment where human resource management policies and practices are used by the unit managers working in the hierarchical organization structure by adapting them to daily business life can be done” (Özgen and Yalçın, 2011: 40-41). Strategic Human Resources Management; “Objectives and plans should be linked to the strategic objectives of the firm. How this connection will take place can be explained in the following way” (Bingöl, 2013: 24-25):

- “The main goal of Human Resources Management is to contribute to the realization of strategic objectives by increasing the employees' loyal commitment and creative contributions through the understanding of moral and social responsibility”.
- “If one of the strategic objectives reduces the cost, the objectives of the Strategic Human Resources Management will be to increase productivity, to provide employees with knowledge and skills, to reduce absenteeism and occupational transformation”.
- “Among the objectives of strategic human resources management is to identify those who can provide better quality service and to set up a system to increase their competence and training”.
- “To ensure equality of opportunity for employees in social responsibility framework, to protect employees' health, to recognize diversity, to be consistent and fair to employees without discrimination among them should be among the objectives of strategic human resources”.

2.4. Strategic Human Resources Management Development Process

“The literature on strategic human resource management has gained ground in the last 30 years, but its roots go back to the 1920s in the United States. The concept of labor has been explained and discussed by economists and industrial relations scholars such as John Commons at that time, with a strategic perspective on human resources management practices and policies. In the 1920s progressive companies deliberately formulated and adopted innovative human resource practices that represent a strategic perspective in labor management. In the meantime, a small but visible elite group of employers, with a different approach to the traditional / command and control system, can serve as

a source of competitive advantage; they have an understanding of management that embraces cooperation and investment, human resource to be interested. Thus, strategic human resources are a concept of management that enables us to demonstrate the benefits and importance of the role of human resources beyond a new idea" (Bakan and others, 2014: 472-473).

"Today's developing technology, changing business profile and working conditions, businesses with multinational enterprises have to keep their assets and compete with other businesses in the market they are in. Harmonization of activities in the field of human resources management with strategic management A new discipline called strategic human resources management has emerged. The end result of the harmonization of the function of each human resource with the strategy of the organization; strategic choice, strategic evaluation, strategic development, and develop the vision of human resources management" (İbicioğlu, 2010: 14-15).

2.5. The Importance of Strategic Human Resource Management

Strategic human resource management "represents a crucial transformation that the organization can use to achieve its long-term goals. Another important feature of strategic human resource management is the link between human resources strategies and practices and their overall strategic objectives. Strategic human resource management is a market-driven approach that focuses on how competitiveness can be enhanced by using more effective human resources. Therefore, strategic human resources management is an aim that is defined as the search of organizational effectiveness and profitability of human resources policies. According to this approach, human resource management is a conceptual approach to how human resources can be provided together with other resources, how to supply and manage employment" (Şimşek and others, 2007: 319).

3. PROBLEM, AIM, IMPORTANCE AND SCOPE OF RESEARCH

In this part of the research, research problem, purpose, importance and scope have been discussed. The stages of the research process, scale studies and the method that the researcher has followed are aimed at evaluating the information and findings that we have achieved as a result of this method.

3.1. Problem of research

It is known that Strategic Human Resource Management has many features. The first of these is the fact that the planning of human resources for personnel policies is firstly integrated within themselves and later by general corporate strategies. Strategic human resources planning and efficient and effective implementation of personnel policies makes it possible for both employees to increase their productivity and to align themselves with their strategic objectives.

The problem with the research is how strategic human resources policies and practices affected employees. Accordingly, this study seeks to answer the question of how strategic human resources policies and practices affect employees.

3.2. Purpose of the research

In the research done up to the sun; it has been determined that the applications of strategic human resources management, the quality management activities, the level of information sharing and the compatibility with the business strategies have positive effects on the performance of employees. In this research, the effects of strategic human resources management practices on employees were researched. For this purpose, the strategic human resources management practices and their relations have been examined and it has been attempted to determine at what level the enterprises have strategic human resources management practices.

The aim of working in this context is as follows;

- Determination of the profiles of the employees covered by the research in terms of demographics
- Determining the point of view of company employees to the applied Strategic Human Resources policies
- Determination of the compliance of strategic human resources policies with strategic objectives of the company
- Assessing the results obtained by analyzing the data and developing recommendations.

3.3. The Importance of Research

In the globalization process, which has increased its presence more rapidly in recent years; the traditional competitive advantage of the companies that are called to exist in the supremacy of international competition and the different interpretation of the human factor beyond the qualities are the foreground. The company's organizational structure and the proper use of human capital represent an important basis of competition today. The presence of the human element in the focus of the work is indicative of the company's strategic goals and how and in what form its human resources policies overlap.

In this context, it is possible to collect research importance under two headings. The first reason that makes research important is; hotel management employees' perspectives on applied human resources policies. The second reason is; such research has not been done for employees of this sector before.

3.4. Scope of the Study

The scope of the research is limited to hotel management employees. In other words, hotel management employees are included in this study.

4. METHODOLOGY

Sampling, data collection and data analysis methods used in research are emphasized. Information including sample, data collection and data analysis methods are given.

4.1. Main Mass and Sampling

It is the employees of the hotel management who are mainstream. The main mass (N = 250) consists of the committee. All of the parents were asked to answer the questionnaire and 190 of the employees answered. The sample of the survey covers 76% of the survey's universe. The sample volume is authorized to represent the bulk mass.

4.2. Data Collection Method

Questions were raised in electronic environment by asking hotel employees who are within the scope of the research questions about strategic human resources management policies and practices using 14 questions and 4 options. A total of 190 attendances were provided for the survey.

4.3. Data Analysis Method

In the analysis of the data, the questions were handled independently and analyzed. The answers on the questionnaire consisted of 4 options and each question was assessed in-house. General information on the age and educational status of the respondents was drawn. In the analysis stage, the percentage of the responses to the questions about the strategic human resources policies and the effects on the productivity of the employees and the human resources department were tried to be measured. Percent distributions were calculated with the answers given to all the questions in the questionnaire being independent of each one of the problems, and these distributions were analyzed by the charts and the answers given to the questions.

5. EVALUATION OF RESEARCH FINDINGS

Below is our research; frequency distributions, age range of employees, educational status, and analysis of employees' responses to questions.

5.1. Frequency Distributions

Below are the charts of the employees in terms of their age range and educational status and their interpretations are made on the charts.

Table 1. Frequency Analysis of the Demographic Situations of the Employees Involved in the Survey

		Frequence (n)	Percent (%)
Ages	18-23	4	2,1
	24-29	29	15,3
	30-35	70	36,8
	36-41	60	31,6
	42 and over	27	14,2
	Total	190	100,0
Educational status	High school	45	23,7
	Associate	16	8,4
	License	92	48,4
	Graduate	34	17,9
	Doctorate	3	1,6
	Total	190	100,0

According to the age of the workers participating in the study (n= 4) (2,1%) between 18-23, (n= 29) (15,3%) between 24-29, (n=70) (%36,8) between 30-35, (n=60) (%31,6) between 36-41, (n=27) (%14,2) 42 and over it was found.

According to the educational status (n = 45) (23,7%) high school, (n = 16) (8,4%) Associate degree,(n = 92) (48,4%) license, (n= 34), (%17,9) graduate students, (n = 3) (1.6%) doctorates. Bachelor's degrees seem to be more.

5.2. Strategic Human Resource Management Policies and Practices Frequency of Descriptive Frequency Distributions

Table 2. Strategic Human Resources Management Policies and Practices Frequency of Emissions Frequency (1)

	Yes		No		Partially		Unstable	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Are you satisfied with working at your institution?	140	73,6	4	0,2	43	22,6	3	0,2
Do you think that the suitability and merit principle is taken into account in your	40	21,0	56	29,4	92	48,4	2	0,1
Do you think your institution provides you with the necessary training for your	87	45,7	15	0,7	83	43,6	5	0,2
Do you have career and promotion opportunities in your institution?	40	22,0	52	28,3	90	48,3	8	1,4
Do you think that rewards and punishments are given according to efficiency and success	90	47,3	61	32,1	36	18,9	3	0,1
Are you satisfied with your organization's approach to your problems?	26	13,6	101	53,1	50	26,3	13	0,6
Do you think the division of labor in your unit is fair?	98	51,5	30	15,7	58	30,5	4	0,2

Employees participating in the survey; (n= 140) (73.6%) yes, if you are satisfied with your work, (n = 92) (48.4%), in part because of the fact that "Do you think that your organization is in compliance with the merit and merit principle?", "Do you think your institution provides the necessary training for your occupation?" (n= 87) (45,7%) yes, "Is your institution providing career and promotion opportunities?" (n= 90) (48,3%), "Do you think that you are awarded and awarded according to the level of efficiency and achievement?" (n= 90) (47,3%) yes, "Are you satisfied with your approach to your problems?" (n= 101) (53.1%) no, "Do you think that the job is fair in the unit you work with?" (n= 98) (51.5%) yes answered.

Table 3. Strategic Human Resources Management Policies and Practices Frequency of Emissions Frequency (1)

	Yes		No		Partially		Unstable	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Do you think your knowledge and expertise work in a suitable unit?	116	61,0	38	20,0	32	16,8	4	0,2
Do you think that human resources management practices are in line with the institution's strategic objectives?	37	19,4	69	36,3	74	38,9	10	0,5
Do you think that your organization has applied human resources management policies related to equal opportunities?	28	14,7	86	45,2	57	30,0	9	0,4
Do you think that personnel planning is done correctly in your institution?	45	23,6	77	40,5	60	31,5	8	0,4
Do you think your organization participates in decision-making processes?	50	26,3	77	40,5	60	31,5	3	0,1
Do you think that human resource management practices contribute to the productivity of the employees of your organization?	45	23,6	70	36,8	58	30,5	17	0,8
Do you think that the human resources management policies applied at your institution affect the employees' commitment to the organization?	78	41,0	40	21,0	60	31,5	12	0,6

Employees participating in the survey “Do you think that your knowledge and expertise work in a suitable unit?” (n= 116) (61.0%) yes, “Do you think that human resources management practices are in line with the institution's strategic objectives?” (n= 74) (38.9%), in part, “Do you think that your organization is implementing human resources management policies related to equality of opportunity?” (n= 86) (45.2%) no, “Do you think that your staff is planning your staff correctly?” (n= 77) (40.5%) no, “Do you think that your organization participates in the decision-making process of employees?” (n= 77) (40.5%) no, “Do you think that human resources management practices contribute to the productivity of the employees of your organization?” (n= 70) (36.8%) no, “Do you think that the human resources management policies applied at your institution affect the employees' commitment to the organization?” (n= 78) (41.0%) no were found to have answered.

6. RESULTS

As a result, it is imperative that the strategic objectives of hotel management and the strategic human resources policies applied in the organization are directed in a similar way. For this reason, it is necessary to include the human resources department of the management of the hotel management in this process so that the applied personnel policies are integrated with the strategic objectives of the hotel management and can be maintained. Employee acceptance of applied human resources policies should be the first priority. It is one of the most important duties of the hotel employees to ensure that the hotel is regarded as the best workplace by the employees without regard to the strategic objectives of the hotel operation, but it is vital for the hotel and the safety of the hotel to keep its own future in the future. The hotel has a trained human resource that can bring out this willingness to live longer in line with its strategic goals. This hotel management, which has the necessary managerial staff in the knowledge, accumulation and administrative managements, has the power to reveal the new company management approach to the next generations.

REFERENCES

- Bakan İ. ve diğ. (2014). İnsan Kaynakları Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.
Barutçugil, İ. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, Kariyer Yayıncılık, İstanbul.

- Bıçer Ömer, (2004). "Stratejik İnsan Kaynakları Uygulamalarının Çalışanların Performanslarıyla İlişkisi ve Konu İle İlgili Bir Araştırma", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bingöl, D. (2013). İnsan Kaynakları Yönetimi, 8.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Cingöz, Ayşe, (2011). "SİKİ ve SİKİ' in Örgütsel Performans ve İç Girişimcilik Üzerindeki Etkileri", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Kayseri.
- İbicioğlu, H. (2010). İnsan kaynakları Yönetimi Geleneksek ve Stratejik Perspektif, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2.Baskı, İlksan Matbaası, Ankara.
- Öge S. ve diğ. (2007). Kariyer Yönetimi ve İnsan Kaynakları Uygulamaları, Genişletilmiş 2.Baskı, 10.Ünite, Baran Ofset, Ankara.
- Özgen, H. ve Yalçın, A. (2011). İnsan kaynakları Yönetimi Stratejik Bir yaklaşım, 2.Baskı, Nobel Yayınları, Adana.
- Şimşek M.Ş. ve diğ. (2007). Kariyer Yönetimi ve İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları, Geliştirilmiş 2.Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

Saygın, M. ve Mavi Doğru, G. (2018). "Sosyal Kaytarma ile Girişimci Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Erdemli Örneği", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:308-317

Anahtar Kelimeler: Sosyal Kaytarma, Girişimci Kişilik Özellikleri, Girişimcilik

Keywords: Social Loafing, Entrepreneurial Characteristics, Entrepreneurship

Makale Türü: Araştırma Makalesi

SOSYAL KAYTARMA İLE GİRİŞİMCİ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ERDEMLİ ÖRNEĞİ¹

An Analysis about the Relationship between Social Loafing and Entrepreneurial Characteristics: The Case of Erdemli

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet SAYGIN

Mersin Üniversitesi Silifke Meslek Yüksekokulu, msaygin@mersin.edu.tr Mersin/Türkiye

Gamze MAVİ DOĞRU

Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, bluegamze.gm@gmail.com Mersin/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
04.06.2018

Revize Tarihi
19.06.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Ülke ekonomisinin gelişmesi, yeni iş fırsatlarının oluşturulması ve bu iş fırsatlarının devamlılığının sağlanması için ekonominin önemli yapı taşlarından biri olan girişimcilerin desteklenmesi gerekmektedir. Girişimci, yeniliği başlatan, risk ve belirsizlik koşulları altında olasılıklardan olanak yaratan, yaratıcı düşünebilen, üretkenlik yeteneğine sahip kendi işini kuran kişidir (Soylu vd., 2015:313-314; Türkoğlu vd.,2017:2). Girişimciler yerel kalkınmanın anahtarı konumunda istihdam yaratan ve görülmeyeni görme yetenekleri sayesinde inovasyon yaratma kabiliyetine sahip bireyleri ifade etmektedir. Günümüz ekonomisinde artan rekabet koşullarına ayak uydurma çabasında olan örgütlerin, başarıyı yakalama ve sürdürülebilirliğe çalışanlarının örgüte kendilerini adanmaları ve grup çalışmalarında verimlilik göstermeleri arzulanmaktadır. Sosyal kaytarma kavramı, örgütsel davranış örneği olarak bireylerin grup içerisinde beklenenden daha az çaba göstermesi ve neticede verimliliğinde düşüşe uğraması olarak ifade edilebilmektedir. Bu çalışmanın amacı, sosyal kaytarma özellikleri ile girişimci kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin analiz edilmesidir. Bu amaçla, çalışma Erdemli Ticaret ve Sanayi Odası'na bağlı olarak faaliyet gösteren işletme yöneticilerinden birebir görüşme ve anket yöntemi ile veriler elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların girişimci kişilik özellikleri ile sosyal kaytarma özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmış, katılımcıların iş kurma süreçlerine ekonomik sermaye unsurlarına olan bağlılıkları belirlenmiştir. Çalışmanın girişimcileri yerel düzlemde ele alması ve karma araştırma yöntemini kullanması bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir.

ABSTRACT

Entrepreneurs who are one of the important factors of the economy need to be supported in order to develop the national economy, to create new business opportunities and to ensure the continuity of the business opportunities. Entrepreneur is the person initiating the innovation; creating possibilities and establishing his/her own business with the ability of being productive, creating opportunities under the conditions of risk and uncertainty (Soylu et al., 2015: 313-314, Türkoğlu et al., 2017: 2). Entrepreneurs are individuals at the key of local development, who have the ability to create innovation through their ability to create employment and to see unseen. In today's economy, it is desired that in organizations trying to keep pace with the increasing competition conditions, employees in order to capture and sustain success, should show efficiency in their group works. The social loafing term as an organizational behavior expresses that individuals work less than expected in a group and they fall in unproductivity tendency. The purpose of this study is to analyze the relationship between social loafing and entrepreneurial characteristics. For this purpose, the study was conducted through the one-on-one interview and survey method among the business managers operating within the Erdemli Chamber of Commerce and Industry. In the light of the findings of the study, it can be said that there is a statistically significant relationship between entrepreneurial characteristics and social loafing tendency and also the commitment for the economical capital elements of the participants while establishing a business are determined. It is believed that the study has a significance in terms of its involvement in a research that explores entrepreneurs at the local level and uses mixed research method.

1. GİRİŞ

Küresel düzeyde sürekli artan rekabet ortamı ve buna karşın ülkelerin işsizlikle mücadele çalışmaları,

¹ Extended Abstract of this research was submitted to the International Erdemli Symposium conducted in Mersin/Turkey on April 19-21, 2018.

gelecekteki iş dünyasının odaklandığı noktaları oluşturmaktadır. Ülke ekonomilerinin gelişmesi ve kişi başına düşen milli gelir hesaplamalarında özel sektör temsilcilerinin rolü önem taşımaktadır. Girişimcilerin niceliksel ve niteliksel açıdan artış göstermesi, yeni girişimlerin ortaya çıkması ve inovasyon odaklı yaklaşımların hayat bulması yerel ekonomiler için olduğu kadar küresel rekabet ve iş dünyası için de önemli role sahiptir. Türkiye’de KOSGEB, TKDK, TÜBİTAK ve Kalkınma Ajansları vasıtasıyla girişimciliğe büyük önem verilmekte, yenilik odaklı projelerin hayata geçirilmesi devlet eliyle sağlanmaktadır. Bu bakımdan, girişimcilerin anlaşılması aslında ekonomik işleyişin daha iyi irdelenmesi anlamını taşımaktadır.

Girişimci kişilik özelliklerini ele alan çok sayıda akademik çalışma bulunmasına rağmen yerel düzeyde konuyu ele alan çalışmaların artması konunun daha iyi algılanmasına katkı sağlayacaktır. Bireylerin iş ortamlarında grup davranışlarından uzaklaşma ve daha az sorumluluk alma eğilimlerini ifade eden sosyal kaytarma kavramı girişimcilikle birlikte ele alınması gereken hususlar arasında yerini almaktadır. Sosyal kaytarma eğilimi gösteren katılımcıların girişimci kişilik özelliklerinde artış olup olmadığına ilişkin bulgular, aslında girişimciliğin kültürel sermaye bağlamında bireysellik ya da toplulukçuluk anlayışına göre nasıl şekillendiği doğrultusunda yönlendirici bir bakış açısı kazandıracaktır. Araştırma, Erdemli Ticaret ve Sanayi Odası’na bağlı işletmelerde gerçekleştirilmiş olup katılımcılar işletme sahipleri/yöneticileri olarak belirlenmiştir. Araştırmanın temel amaçları, katılımcıların girişimci kişilik özelliklerini, sosyal kaytarma eğilimlerini belirlemek ve girişimci kişilik özellikleri ile sosyal kaytarma eğilimleri arasındaki ilişkileri tespit etmektir. Araştırmada izlenen basit tesadüfi örneklem yöntemi ile katılımcılardan elde edilen nicel verilere ek olarak nitel verilerin destekleyici olarak toplanmasıyla söz konusu verilerin doğruluğu ve güvenilirliği teyit edilmek istenmiştir. Araştırmanın girişimcilik algısının yaygınlaşmasına, girişimcilerin daha iyi anlaşılmasına ve yerel kalkınmanın anahtarı konumunda işletme sahiplerinin sosyal kaytarma özelliklerinin incelenmesine bir araç olduğu düşünülmektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Girişimci Kişilik Özellikleri

Günümüzde girişimcilik terimi ekonomik kalkınma, istihdam sağlama ve sosyal gelişmenin yapı taşlarından biri olarak görülmektedir. Ayrıca teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemekte olduğu bu yüzyılda girişimci birey de bu değişim ve gelişmelerin etkisiyle bazı farklı nitelikler kazanarak girişimcinin ekonomide ve toplumdaki önemi artmıştır (Cebeci, 2016:86-89). Girişimcilik terimi Fransızca “entreprende”, Almanca “unternehmen”, İngilizce “entrepreneurship” ve Türkçe’de “Müteşebbislik” olarak literatürde kullanılmaya başlanmıştır (Soylu vd., 2015:315). Girişimcilik kavramı 1776 yılında Adam Smith’in “Wealth of Nations” isimli çalışmasında kapitalizmi tanımlarken kapitalist ile girişimciyi bağdaştırması ile duyulmuştur. Ancak 18.yy’da girişimcilik terimini kullanan ilk kişi Fransa’da yaşayan İrlandalı ekonomist Richard Cantillon iktisadi bilimlerini üç farklı gruba ayırmıştır. Bunlar; toprak sahipleri, girişimciler ve işçilerdir. Cantillon, bu kapsamda girişimci terimini “belirsizlik şartları altında pazarın oluşumunda karar verici ve bir koordinatör” olarak tanımlamıştır (Soylu vd., 2015:315; Özcan vd., 2018:39; Yüksel vd., 2015:144-147). Girişimci kavramının bugünkü kullanılmakta olan anlamına kavuşturan J. Babtiste Say’a göre girişimci, “Bütün üretim faktörlerini bir araya getirerek kıymetli olduğu sanılan bir malı üreten ve elde edeceği kar için riski göze alabilen kişidir.” şeklinde tanımlamıştır (Soylu vd., 2015:315; Özcan vd., 2018:39). Ekonomik alandaki gelişmelere bağlı olarak girişimcilik tanımına da yeni nitelikler eklenmiştir. Bunlardan bir tanesi de iktisatçı S.A. Schumpeter’in açıklamasıdır. Bu açıklamada girişimcinin yenilikçi ve etkin olma özelliği ile ekonomik kalkınmada gerekli olan insan kaynaklarının en önemli temel faktörlerden birisi olduğunu ifade etmiştir. Schumpeter’in göre girişimci, “toplumda değişimi sağlayacak birey ve kurumlar” olarak tanımlamıştır (Soylu vd., 2015:315; Türkoğlu vd., 2017:2-4; Yüksel vd., 2015:144-147). Ayrıca Schumpeter girişimciliği, yeni ürünler, süreçler ve ihracat pazarları bulma, yeni hammadde, yarı mamul ve arz kaynakları bulma ya da yeni bir organizasyon yapısı oluşturma şeklinde ifade ederek yeni bir bakış açısı yaratmıştır (Yüksel vd., 2015:144-147). Girişimciliğin, ulusal ekonominin gelişmesinde oldukça önemli bir rol oynayarak karlılığı arttırması ve istihdamın sürekliliğinin sağlanması sonucu sosyal sorumluluğu da teşvik edici olduğunu söylenebilmektedir (Yüksel ve Bekâr, 2017:34).

Girişimcilik ve girişimci terimlerinin farklı yönlerini vurgulamak adına birçok farklı tanımlar yapılmıştır. Çünkü girişimci, bireyi ifade eden ve bireyin özel yetenek, beceri ve zihinsel özelliklerini belirten bir kavram iken; girişimcilik terimi, girişimcinin ortaya koyduğu fikri ve davranışsal eylemlerden oluşan çıktılarının genellemesidir (Karasakal vd., 2013:137). Günümüzde girişimcilik

kavramı girişimciyi birey bazında ele alarak incelemektedir. Bugünün girişimcisi ise girişimcilik kavramı kapsamında yeniliklere açık, fırsatları yakalayan ve bunları değerlendirebilen, fikirlerini ticari anlamda uygulanabilir düzeye getirerek kar elde ederek girişimi gerçekleştiren kişidir diyebilmekteyiz (Cebeci, 2016:86-89).

Girişimcilik ile ilgili yapılan birçok araştırmada girişimci kişilik özelliklerinden bahsedilmekte olup başarılı girişimcilerin bazı ortak özelliklerinin olabileceği üzerinde durulmuştur. Araştırmacılar girişimcinin kişilik özelliklerini bütün ayrıntıları ile açıklamak için uzun zaman ve çaba sarf etmişlerdir. Nitekim bu süreç sonucunda girişimcilerin sahip oldukları niteliksel özellikler hakkında bazı bilgiler edilmişse de bunların hiçbirini bu alanda başarının kategorisini belirgin bir şekilde yansıtmadığı ifade edilmiştir (Soylu vd., 2015:315). Öyle ki Kao'nun (1989) söyleminde (Akt. Soylu vd., 2015:315) ifade ettiği gibi hiçbir zaman görünürdeki bütün özellikleri kapsayan tek bir girişimci profili ile sınırlandırılmayacağı, buna karşın belli bir çerçevede girişimci özellikleri ve davranışlarından söz edilebileceği mümkündür. Bu bağlamda yapılan bir dizi araştırmada girişimci kişilik özellikleri farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Cebeci (2016:86-89), girişimci kişilik özelliklerini risk alma, kendine güven, kontrol odağı, belirsizliğe tolerans, yenilikçi olma, yaratıcılık, bağımsızlık ihtiyacı, iyi iletişim kurma ve fırsatları değerlendirme şeklinde dokuz başlıkta sınıflandırır iken, Soylu vd. (2015:316-320), bu sınıflandırmaya başarıma ihtiyacı, iletişim ve yaratıcılık özelliklerini eklemiştir. Solmaz vd. (2014:42-43), girişimcilik kişilik özelliklerini risk alma, belirsizliğe tolerans, fırsatları değerlendirme, gelecek odaklılık, yenilikçilik ve kendine güven olarak, Türkoğlu vd. (2017:2-4) ve Yıldız ve Akın (2014:111-113) altı başlıkta; risk alma eğilimi, belirsizliğe karşı tolerans, kendine güven, yenilikçilik, başarı ihtiyacı ve kontrol odağı şeklinde sınıflandırmıştır. Bu çalışmalardaki girişimcilik kişilik özelliklerinden bazılarını kısaca açıklamak gerekirse;

- *Risk alma*; kişinin finansal açıdan zarar göreceği bir durumla karşı karşıya kaldığında ve sosyal açıdan da bağımsızlığı göze alarak risk alması ya da riskten kaçınması yönündeki davranışı sergilemesidir (Cebeci, 2016:87; Solmaz vd., 2014:43).
- *Başarı ihtiyacı*; McClelland'ın (1961) başarı ihtiyaçları teorisi ile başarı ihtiyacının girişimcilik davranışlarını etkileyen en önemli nitelik olduğunu ileri sürmüştür (Solmaz vd., 2014:43). Kişiyi başarı ve mükemmellik için mücadele etmeye sürükleyen güçtür. Ayrıca kişinin, aldığı sorumluluk ve kararların olumlu sonuçlara ulaştığını görmek ve bu sonuçtan tatmin olmak istemesi olarak ifade edebiliriz (Soylu vd., 2015:318).
- *Yenilikçilik*; örgütün ihtiyaçlarına yaratıcı ve alışılmamış fikirlerin uygulamaya geçirilmesi ya da örgütün sorunlarına farklı çözümler aranması olarak açıklanmaktadır (Türkoğlu vd., 2017:3).
- *Kontrol odağı*; yeni bir işi başlatırken ya da sürdürmek için işlerin istenilen düzeyde gitmesini sağlayabilme düşüncesidir (Solmaz vd., 2014:43).
- *Belirsizlik toleransı*; kişinin belirsiz durumlarda aldığı karara daha fazla bilgi aramaya gerek duymaksızın güvenerek pozitif tepki verebilme yeteneğidir (Cebeci, 2016:88).
- *Kendine güven*; gelecekte çıkabilecek karmaşık ve tahmin edilemeyen durumların üstesinden gelebilme konusunda kişinin kendine güvenme duygusudur (Solmaz vd., 2014:44). Ayrıca ne istediğinin farkında olan, hedefe yönelik harekete geçmekten kaçınmayan ve hata yapmaktan korkmayan girişimcilerin başarı olasılığı yüksektir diyebiliriz (Türkoğlu vd., 2017:3).

2.2. Sosyal Kaytarma

İşletmelerin amaç ve hedefleri arasındaki en önemli unsur rekabet ortamında ayakta kalmak ve bu durumun sürekliliğini sağlamaktır. Bu gayede olan işletmeler, işgörenlerinin hizmet verdikleri işletmeye kendilerini adanmalarını, grup çalışmalarında etkili ve verimli olmalarını beklemektedirler. İşletmelerin grup çalışmalarında grubun ve bireyin etkinliğini bu kadar önemsemesi bazı araştırmacıların bu konu üzerinde çalışmalar yapması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonucu grup çalışmasında bireyin gruba etkisini açıklamak amacıyla literature yeni kavramlar eklenmiştir. Bu kavramların bir tanesi Max Ringelmann tarafından literatüre kazandırılan "sosyal kaytarma" kavramıdır (Kafes ve Kaya, 2017:228). Bu kavramın ortaya çıkışı 1913 yılında Fransız ziraat mühendisi Max Ringelmann tarımsal faaliyetlerde insanların, hayvanların ve makinelerin etkisini belirlemek istemesiyle başlamıştır. Grandjouon Tarım Koleji'nde yaptığı çalışmasında grubun büyüklük oranının ve birey başına düşen çabanın gruba etkisini ölçmüştür ve deney literatüre "Ringelmann Etkisi" olarak geçmiştir. Bu deney 20 kişiden oluşan öğrenci ve mahkum grubunun halat çekme sırasında bireysel ve grupsal olarak uyguladıkları kuvvet halatın ucuna bağlanan dinamometre ile ölçülmüştür. Grup olarak halat çekme kuvvetinin birey başına düşen oranının bireyin tek başına iken halat çekme kuvvetinden daha az olduğunu gözlemlemişlerdir. Grup büyüme

oranı arttıkça bireyin uyguladığı kuvvetin azaldığı tespit edilmiştir (Kesen, 2015:6532; Taner ve İştin:28-30). Yani grup büyüklüğü ile sarf edilen çabanın arasında ters yönlü bir ilişki var diyebiliriz.

Latane ve diğerleri bu deneyde kullanılan aletlerin ve yöntemin verimsiz olduğunu düşünerek “el çırpma ve yüksek sesle bağırma” adında yeni bir deney yapmışlardır. Bu deney sonucunda ise gruptaki birey sayısı arttıkça bireye düşen gürültü seviyesinin de azaldığını tespit edilmiştir ve bireylerin takım halinde iken saf ettikleri çabadaki düşüşü bilimsel bir deneyle açıklamıştır. “Sosyal Kaytarma” adı ilk kez bu deneyle kullanılmış ve “toplumsal bir hastalık” olarak betimlenmiştir (Uysal, 2016:733; Sünnetçioğlu vd., 2014:23).

Sosyal kaytarma; işgörenlerin grup olarak çalışırken, tek başlarına çalıştıkları zamana göre daha az çaba sarf etme davranışı sergileme durumudur (Kanten, 2014:13). Diğer bir ifadeyle sosyal kaytarma, işgörenlerin bir grup dâhilinde çalıştıklarında grubun diğer üyeleriyle karşılaştırıldıklarında yapılan iş sürecinde isteklendirme düzeylerinin ve çaba sarf etme eğilimlerinin azalması olarak tanımlanmaktadır (Kanten, 2014:13; Kesen, 2015:6532). Sosyal kaytarma; örgütlerde grup üyelerinin oranının artması sonucu yükümlülüklerin ve görevlerin daha fazla işgörene pay edilmesiyle birlikte bazı grup üyelerinin bireysel katkıların fark edilemeyeceğine inanması sonucunda iş yapmaya yönelik çabaların azalmasıyla ortaya çıkmıştır (Kanten, 2014:14). Bu bağlamda, sosyal kaytarma bireyin yalnızken çalışmasının yanı sıra grup dahilinde de çalıştığında oluşmakta ve bireyin grup içerisinde kendini gizlemesi üzerine kurulu olmaktadır (Tolukan vd., 2017:2-4). Bu yönden de sosyal kaytarma iş ortamlarının devamlılığı açısından son derece tehlikeli bir durumdur. Çünkü uzun vadede süregelen iş iklimi sosyal kaytarmanın yarattığı etki ile zarar görmekte ve bireysel performanslarda düşüşler yaşanmaktadır (Sünnetçioğlu vd., 2014:22-23). Ayrıca grup olarak yapılan çalışmalar sonucunda ödüllendirme tüm gruba eşit olarak dağıtılıyorsa ve bu durum bireylerde en az çaba sarf etme eğilimine neden olmaktadır. İşgörenlerin bu davranışı “kalabalık içinde kaybolma” olarak ifade edilmektedir (Şeşen vd., 2014:44-46).

Sosyal kaytarmanın var olduğu gruplarda, bireylerin sergiledikleri davranışlar “bedavacı rolü (free rider)” ve “safdil rolü (sucker)” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. “Bedavacı rolü” sergileyen bireyler, grup içerisindeki görevini yerine getirmek için çok çaba harcamayan ama çaba harcayan diğer grup üyeleri ile aynı ödülü alan bireylerdir. Bu kişilerin eksik yaptığı görevi tamamlayan ya da daha fazla çaba harcayan grup üyeleri ise “safdil rolü”nü üstlenmektedirler (Pabico vd. 2008; aktaran Akgündüz vd., 2015:517). Bireylerin sosyal kaytarma davranışı sergileme nedenlerini sıralamak gerekirse; grup içerisindeki bireyin, kendi bireysel çabasının sonucunun tespit edilemeyeceğini düşündüğünde kaytarma eğilimi gösterebilirler. Bireyler, grup içerisindeki diğer işgörenlerin kaytarma davranışı göstereceklerini düşündüklerinde kendi çabalarını azaltarak eşit seviyeye getirmeye çalışırlar. Birçok birey bir iş üzerinde çalışırken ve bazı bireyler kendilerinin bu işe verecekleri katkının gereksiz ve önemsiz olduğunu düşünebilirler. Bir grubun sadece tek bir çıktı üretmesi durumunda bireylerin daha az çaba göstermesi söz konusu olabilir. Grup dâhilindeki bireylere ödül veya ceza verilmemesi sosyal kaytarma olgusuna neden olabilir (Taner ve İştin, 2017:28-30). Sosyal kaytarma ile ilgili örgütsel davranış ve çalışma psikolojisi alanında yapılan araştırmalarda, bu davranışın grup üyelerinin olumsuz davranış sergileyen diğer işgörenleri örnek almaları sonucunda zamanla artabileceği vurgulanmaktadır (Tolukan, 2017:2-4). Uysal (2016) çalışmasında sosyal kaytarma olgusunun yalnızca bir bireyin sorunu değil örgütün tamamını etkileyen karmaşık bir sorun olarak ifade etmiştir. Ayrıca çalışma sonucunda işgörenlerin çalışma arkadaşlarına yönelik sosyal kaytarma algıları ile tükenmişlik duygusu yaşamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda işgörenlerin sosyal kaytarma algısındaki her artış çalışanların tükenmişlik duygularında belli bir oranda artışa neden olduğu vurgulanmıştır. Yıldız vd. (2016) çalışmasında ise sosyal kaytarma davranışını azaltmak için etkili bir grup yönetiminin sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Bunun için de işletmelerin izlenim yöntemi taktiklerinin fark edilebileceği bir çalışma ortamı sağlanmalıdır. Ayrıca izlenim yöntemi taktikleri kullanılarak sosyal kaytarma davranışında bulunma eylemini ödüllendirmek yerine iyi bir performans ve ödül sistemiyle caydırmak mümkün olacağı vurgulanmıştır.

2.3. Metodoloji

Araştırmada amaçlanan girişimcilerin sosyal kaytarma özellikleri ile girişimci kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ayrıca, girişimcilerin sosyo-demografik özelliklerinin kapsamlı biçimde sorgulanması, kendilerini girişimciliğe motive eden unsurların belirlenmesi ve girişimciliğe başlama nedenlerinin ortaya konulması araştırmanın diğer amaçlarını oluşturmaktadır. Araştırma, Erdemli Ticaret ve Sanayi Odası'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren işletme sahipleri/yöneticileri ve

girişimcilerde uygulanmıştır. Veriler, 2017 yılı Eylül ve Kasım ayları arasında elde edilmiştir. Verilerin elde edilme sürecinde katılımcılarla bire bir görüşmeler yapılmış ve literatüre bağlı olarak oluşturulan veri toplama amacından açıkça bahsedilerek, verilerin yalnızca bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacağı, hiç bir kişisel bilginin toplanmayacağı ve çalışmanın amaçlarının girişimciliğin daha fazla özendirilmesi hususunda katkı sağlamak olduğu gibi konularda katılımcılara gerekli açıklamalar yapılmıştır. Veri toplama sürecinde gerekli tüm etik hassasiyetler gözetilmiş ve verilerin doğru toplanması için çaba sarf edilmiştir. Araştırmada girişimcilerin kişilik özelliklerini ölçebilmek için Koh (1996) tarafından geliştirilen Girişimci Kişilik Özellikleri ölçeği ve George (1992) tarafından geliştirilen Sosyal Kaytarma ölçeğinden yararlanılmıştır. Ayrıca katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilerek girişimci kişilik özellikleri ayrıca belirlenmek istenmiştir. Verilerin basit tesadüfi örneklem yöntemi tercih edilerek oluşturulduğu araştırmada, girişimcilerin sosyal kaytarma özelliklerinin girişimci kişilik özellikleri ile ilişkisi olduğu yönünde öngörüle bulunulmuştur. Buna göre oluşturulan hipotez aşağıdaki gibidir:

H1: Girişimcilerin sosyal kaytarma özellikleri ile kişilik özellikleri arasında bir ilişki vardır.

Araştırma sürecine 121 katılımcı dahil edilmiş, eksik görülen verilerin araştırma sürecinden çıkarılması neticesinde araştırma veri seti 109 katılımcıdan elde edilen verilerle oluşturulmuştur. Araştırmada katılımcı sayısının istenilen düzeyde olmaması kısıtlılık oluşturmuştur. Nitel verilerin kullanıldığı araştırmalarda amaçlanan bulguların evrene genellemesi değil, elde edilen verilerin bireyler veya gruplar dahilinde yorumlanmasıdır (Luborsky ve Rubinstein, 1995). Nicel ve nitel verilerin bir arada elde edilmek istenmesi veri toplama sürecini zorlaştırmıştır. Ayrıca, ölçeklere verilen cevapların katılımcılar tarafından doğru algılanıp cevaplandığı varsayılmaktadır. Ölçeklerin güvenilirlik katsayıları göz önüne alındığında; araştırmada kullanılan Girişimci Kişilik Özellikleri ölçeğinin Cronbach's Alpha katsayısı ,770 olarak tespit edilmiştir. Sosyal Kaytarma ölçeğinin güvenilirlik katsayısı ise ,870 olarak belirlenmiştir. Buna göre, ölçeklerin istatistiksel analizlerin gerçekleştirilmesi bağlamında yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Yapı geçerliği noktasında önem taşıyan istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan faktör analizi ölçeklere uygulanmak istenmiştir.

Elde edilen verilere bakıldığında Girişimci kişilik özellikleri ölçeğinin Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) değeri ,646 olarak belirlenmiş ve anlamlı bulunmuştur. Barlett Küresellik Testi ki-kare değeri 1631,367 ve serbestlik derecesi 630 olup anlamlıdır ($p=0.00$, $p<0.05$). Sosyal kaytarma ölçeği KMO değeri ,841 Barlett ki-kare değeri 481,075 ve serbestlik derecesi 45 olarak tespit edilmiştir. Buna göre test sonuçları faktör analizinin veri seti üzerinde uygulanabileceğini göstermiştir. Ancak örneklem sayısının düşük olması ölçeklerin tek boyut halinde ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu bakımdan sosyal kaytarma ölçeği ve girişimci kişilik özellikleri ölçeği tek boyut halinde analiz edilmiştir. Sonuç olarak, girişimcilik üzerinde hassasiyetle durulması gereken anahtar bir kavramdır. Girişimcilik kavramının toplumsal düzeyde iyi algılanabilmesi, işsizliğin azaltılmasında, yenilikçi ürünlerin ve hizmetlerin üretilmesinde, milli gelirin artırılmasında ve belki de en önemlisi bireylerin mutlu, sosyal ve kendinden emin bir hayat sürmeleri noktasında büyük öneme sahip olacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan, araştırmanın girişimcilik kavramının doğru anlaşılmasına katkı sunacağı öngörülmektedir.

2.4. Bulgular

Tablo 1'de görülen verilen değerlendirildiğinde katılımcıların çoğunluğu 46 ve üstü yaş aralığında (%23.9) olduğu görülmektedir. 18-25 yaş aralığında olan katılımcıların oranı ise %8.3 olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu 46 yaş ve üzeridir. Eğitim düzeyleri incelendiğinde çoğunluğun lise ve dengi okul (%42.2) mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların yalnızca %3.7'si lisansüstü öğrenim görmüştür. Katılımcıların büyük çoğunluğu erkektir (%85.3), bu durumun ülkemizdeki kadın girişimci algısını benzer şekilde yansıttığı düşünülmektedir. Devlet desteklerinde kadın girişimcilere yapılan pozitif ayrımcılığın ne denli doğru olduğu kanaati de ayrıca söylenebilmektedir. Katılımcıların baba meslekleri sorulduğunda, 64 katılımcı (%58.7) girişimci/işadami/esnaf, 26 katılımcı (%23.9) çiftçi olduğunu belirtmiştir. Baba meslekleri değerlendirildiğinde elde edilen verilerin çoğunluğunun girişimci/işadami/esnaf değişkeninde olması sonucunda, katılımcıların çoğunluğunun baba mesleği olan girişimci/işadami/esnaf mesleğini devam ettirme eğiliminde oldukları ifade edilebilir.

Tablo 1. Sosyo-Demografik Özellikler I (n:109)

Yaş	n	%	Cinsiyet	n	%
18-25	9	8,3	Kadın	16	14,7
26-30	18	16,5	Erkek	93	85,3
31-35	19	17,4	Medeni Hal	n	%
36-40	20	18,3	Bekar	24	22,0
41-45	17	15,6	Evli	83	76,1
46 ve üstü	26	23,9	Diğer	2	1,8
Eğitim Düzeyi	n	%	Baba Mesleği	n	%
İlköğretim	11	10,1	Girişimci/İşadamı/Esnaf	64	58,7
Lise&Dengi	46	42,2	İşçi/Memur/Emekli	12	11,0
Önlisans	23	21,1	Çiftçi	26	23,9
Lisans	25	22,9	Diğer	7	6,4
Lisansüstü	4	3,7			

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde katılımcıların yarısı yabancı dil olarak İngilizce dilini bildiğini (%50.5) belirtmektedir. Katılımcılara işletmeyi kimler yönetmekte olduğu sorulduğunda, 49 katılımcının (%45.0) girişimcinin yani kendisinin, 37 katılımcı (%33,9) ise işletmeyi aile fertlerinin yönettiğini belirtmekte olup, bu durum katılımcıların büyük bir kısmının profesyonel yöneticilere gerek kalmaksızın kendisi veya aile fertleri ile yönettiğini göstermektedir. Katılımcılara işletmelerinin faaliyet süreleri sorulduğunda, 36 katılımcının işletmesinin (%33,0) 20 yıldan fazla faaliyette olduğu, 19 katılımcı (%17,4) 11-15 yıl arasında faaliyette olduğu belirtilmektedir. Bu durumda katılımcıların büyük bir çoğunluğunun 20 yıldan fazla deneyime sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların %7.3'lük kısmın ise 2 yıldan az faaliyet süresinin olduğu görülmektedir. Katılımcılara işletmelerinin hangi sektörde faaliyet gösterdiğini sorulduğunda, 44 katılımcı (%40,4) diğer, 27 katılımcı (%24,8) gıda sektöründe ve 12 katılımcının (%11,0) inşaat malzemeleri & yapı sektöründe faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan 1 katılımcı (%0,9) metal sektöründe faaliyet göstermektedir. Toplam çalışan sayısı incelendiğinde, 79 katılımcının (%72,5) 9'dan az çalışanı olduğu, yani mikro işletme olarak sınıflandırılabilirliği söylenebilmektedir. Araştırmaya dahil olan büyük işletme yani çalışan sayısının 250'den fazla olduğu yalnızca 2 işletmenin (%1,8) araştırmada yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Sosyo-Demografik Özellikler II (n:109)

Yabancı Dil	n	%	Sektör	n	%
İngilizce	55	50,5	Metal	1	,9
Almanca	2	1,8	Makine	2	1,8
Diğer	8	7,3	Madencilik	2	1,8
Bilmeyen	44	40,1	Gıda	27	24,8
Yönetici	n	%	Plastik	3	2,8
Girişimci	49	45,0	İnşaat Malz&Yapı	12	11,0
Aile Fertleri	37	33,9	Mobilya	4	3,7
Ortaklar	19	17,4	Tekstil	7	6,4
Profesyonel	4	3,7	Otomotiv Yan Sanayi	7	6,4
Deneyim	n	%	Diğer	44	40,4
2 yıldan az	8	7,3	Çalışan Sayısı	n	%
2-5	18	16,5	9'dan az	79	72,5
6-10	18	16,5	10-49	24	22,0
11-15	19	17,4	50-99	4	3,7
16-20	10	9,2	250'den fazla	2	1,8
20'den fazla	36	33,0			

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun 1. Kuşak girişimci (%47,7) olduğu görülmektedir. Bu durum, katılımcıların baba mesleği olan girişimciliği sürdürdüklerini göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ise ilk işletmesini kurduklarını belirtmektedir (%59,6). Katılımcılara işe başlama nedenleri sorulduğunda, 46 katılımcı (%42,2) konuyla ilgili bilgilerinin ve tecrübelerinin olduğunu, 27 katılımcı (%24,8) aile ve arkadaş desteği gördüklerini ve 23 katılımcı (%21,1) iş fırsatlarını

algıladıklarını belirtmektedirler. Buna göre, katılımcıların girişimciliğe başlama nedenlerinin daha çok önceki iş yaşamlarında edindikleri tecrübe veya aileden ve arkadaşlardan gelen destekler sayesinde girişimciliğe başladıkları yorumu yapılabilmektedir. Nitekim katılımcıların girişimciliğe başlarken aldıkları eğitim ve devlet teşviki ile girişimciliğe başlama oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir. Katılımcıları girişimciliğe motive eden en önemli neden sorulduğunda ise 48 katılımcı (%44.0) bu nedenin ekonomik güç kazanmak olduğunu, 27 katılımcı (%24.8) ise bağımsız çalışmak olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ekonomik güç kazanmak için girişimciliğe başlamakta iken, yalnızca 5 katılımcı (%4.6) prestij kazanmak için girişimciliğe başladığını ve girişimciliğin kendilerini bu yönde motive ettiğini belirtmektedir.

Tablo 3. Sosyo-Demografik Özellikler III (n:109)

Kaçıncı kuşak girişimcisiniz?	n	%	Bu kurduğunuz kaçıncı işletme?	n	%
1. Kuşak	52	47,7	İlk	65	59,6
2. Kuşak	44	40,4	2.	26	23,9
3. Kuşak	10	9,2	3.	11	10,1
Daha Fazla	3	2,8	4. ve üzeri	7	6,4
Girişimciliğe başlama/iş fikrinin oluşma nedeni	n	%	Sizi girişimciliğe motive eden en önemli neden?	n	%
Konuyla İlgili	46	42,2	Prestij Kazanmak	5	4,6
Aldığım Eğitim	7	6,4	Ekonomik Güç Kazanmak	48	44,0
İş Fırsatlarını	23	21,1	Bağımsız Çalışmak	27	24,8
Aile/Arkadaş	27	24,8	Topluma Hizmet Etmek	16	14,7
Devlet Teşviki	2	1,8	İstihdam Sağlamak	11	10,1
Diğer	4	3,7	Diğer	2	1,8

Tablo 4.'te korelasyon analizi sonuçlarına yer verilmektedir. Tabloda sunulan verilere göre sosyal kaytarma özellikleri ile girişimci kişilik özellikleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü istatistiksel bir ilişkinin varlığından söz edilebilmektedir. Dolayısıyla, ortaya çıkan pozitif yönlü anlamlı ilişkiye göre bireylerin sosyal kaytarma düzeyleri arttıkça girişimci kişilik özellikleri artabilir sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca Tablo 5.'te sunulan Regresyon analizi sonuçlarına göre Sosyal Kaytarma ile Girişimci Kişilik Özellikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuca ulaşılmıştır ($F= 10,603$, $Sig.;002$). Regresyon analizinden elde edilen veriler incelendiğinde sosyal kaytarma özelliğinin girişimci kişilik özelliklerin oluşmasında pozitif bir etki yarattığı söylenebilmektedir ($R=,300$).

Tablo 4. Sosyal Kaytarma ve GKÖ Korelasyon Analizi

Ölçekler	Sosyal Kaytarma	Girişimci Kişilik Özellikleri
Pearson Correlation	1	,300*
Sosyal Kaytarma	Sig. (2-tailed)	,002
	N	109
*Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed)		

Tablo 5. Sosyal Kaytarma ve Girişimci Kişilik Özellikleri Anlamlılık Değerleri

Model	Kareler Topl.	df	Kareler Ort.	F	Sig.	
1	Regression	6,917	1	6,917	10,603	,002
	Residual	69,802	107	,652		
	Toplam	76,719	108			
Bağımlı Değişken: Sosyal Kaytarma						
Model	Standardize Edilmemiş	Standardize	t	Sig.		
	B	Std. Hata	Beta			
(Sabit)	,069	,688		,100	,920	
Girişimci Kişilik Özellikleri	,667	,205	,300	3,256	,002	
a. Bağımlı Değişken: Sosyal Kaytarma R: .300 / R ² :.090 / Düzeltmiş R ² : .082 / F: 10,603/ Sig: ,002						

istatistiki olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna göre, bireylerin sosyal kaytarma düzeyleri arttıkça girişimci kişilik özellikleri de artabilir sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, katılımcılardan elde edilen 536 kelimelik söylem incelendiğinde ise katılımcıların girişimci olmak için ekonomik sermayenin yani paranın gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Girişimcilik, ülke ekonomisinin rekabet kapasitesini artırması bakımından önemlidir. Bu noktada, girişimcilerin eğitilmiş ve sosyal olarak donanımlı olmaları büyük önem taşımaktadır. Yabancı dil bilgisi, girişimciler için büyük sorun teşkil etmektedir. Etkin bir öğretim yönteminin bulunamamış olması girişimcilerin dünyaya entegra olmalarının önünde büyük bir engel olarak görünmektedir. Kalifiye personel ihtiyacının giderilememesi, teknolojiye hakim olmayan, yabancı dil bilgisi olmayan ve belki de en önemlisi gelecek amaçlarını tam olarak bilmeyen çalışan adaylarının eğitimden geçirilmesi önerilmektedir. KOSGEB tarafından yürütülen Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri'nin yalnızca girişimci adaylarına değil, halihazırda işletmelerini kurmuş ve faaliyetlerini sürdüren girişimcilere de uygulanması tavsiye edilmektedir. KOSGEB, TKDK, Kalkınma Ajansları, SODES Projeleri, TÜBİTAK gibi girişimciliği destekleyen kamu kurum ve kuruluşlarından hibe ve destek alabilmenin ön koşulu olarak tüm işletme sahiplerinin eğitime tabii tutulması önerilmektedir. Girişimcilerin, işletme kurmak için paranın yani ekonomik sermayenin gerekli olduğu yönündeki düşüncesi oldukça yerindedir. Ancak, ekonomik sermaye unsurlarının tek kriter olmadığı yönünde eğilim günümüz işletmelerinin hemfikir olduğu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletme kurulumlarının ve sürekliliğinin sağlanması için ekonomik sermayenin yanısıra beşeri ve sosyal sermaye özelliklerinin desteklenmesi gerekliliği bilinmesi gereken hususların başında gelmektedir. Unutulmamalıdır ki girişimcilik sosyo-ekonomik sorunların çözümünde anahtar rolü üstlenmektedir. Üniversite sanayi işbirliğinin artırılması noktasında ilgili alanda çalışan akademisyenlere de büyük görevler düşmektedir. Akademisyenlerin sektörü takip etmeleri, sektörel diyalogların içerisinde olmaları, işletmelerle işbirliği ve projeler kapsamında mentörlük görevlerini üstlenmeleri kalkınmanın ipuçlarını sunmaktadır. Ticaret ve Sanayi Odalarının bu bağlamda akademik danışmanlık hizmetlerini daha etkili ve etkin kullanımlarının önü açılmalıdır.

Araştırma, ilçe bağlamında örneklem sayısının düşük olması nedeniyle ölçeklerin tek boyut halinde ele alınmasını zorunlu kılması nedeniyle kısıtlılık göstermektedir. Ayrıca, nitel ve nicel verilerin bir arada elde edilmek istenmesi veri toplama sürecini de zorlaştırmıştır. İleriki çalışmalarda farklı örneklem yöntemleri ve analiz türleri ile elde edilecek farklı sonuçlar araştırmacıları farklı yaklaşımlara yönlendirebileceği öngörülmektedir. Çalışma girişimcileri yerel düzlemde ele alan ve karma araştırma yöntemini kullanan bir araştırmayı içermesi bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir. Yerel kalkınma alanında girişimcilik kavramının doğru anlaşılmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Y., Akdağ, G., Güler, O., & Sünnetçioğlu, S. (2014). İşten ayrılma niyeti ve aşırı rol yükünün otel çalışanlarının sosyal aylaklık davranışlarına etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 515-536.
- Cebeci, İ. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Girişimci Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi: Ampirik Bir Çalışma. *Journal of Current Researches on Business and Economics*, 6(2), 85-106.
- George, J. M. (1992). "Extrinsic and intrinsic origins of perceived social loafing in organizations", *Academy of Management Journal*, 35: pp.191-202.
- Kafes, M., & Kaya, Ş. D. (2017). Sosyal kaytarma davranışı üzerine yapılmış çalışmaların incelenmesi. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies*, 4(11), 227-245.
- Kanten, P. (2014). İşyeri nezaketsizliğinin sosyal kaytarma davranışı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde duygusal tükenmenin aracılık rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 11-26.
- Karasakal, N. K., Aksu, B., & Demircili, E. (2013). Meslek Yüksekokullarındaki Teknik ve Sosyal Program Öğrencilerinin Girişimci Kişilik Açısından Karşılaştırılarak Program Türünün Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kişilik Oluşumu Konusunda Bir Etkisinin Olup Olmadığını Tespit Etmeye Yönelik Bir Alan Araştırması. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 134-150.
- Kesen, M. (2015). Psikolojik güçlendirme çalışanların sosyal kaytarma davranışlarını azaltır mı?, *Journal of Yaşar University*, 10(38), 6531-6540.

- Koh, H.C. (1996). *Testing Hypotheses of Entrepreneurial Characteristics – A Study of Hong Kong MBA Students*, Journal of Managerial Psychology, Vol. 11 No. 3, 1996, s.12-25.
- Luborsky, M. R., ve Rubinstein, R. L. (1995). Sampling in qualitative research: rationale, issues, and methods. *Journal of Aging Research*, 17 (1), 89-113.
- Özcan, B., Çeltek, E. E., Sönmez, N., & Kırım, B. (2018). Girişimci kişilik özelliklerinin ve girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimine etkisi–Kocaeli üniversitesi örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 18. EYİ Özel Sayısı, 37-54.
- Pabico, J. P., Hermocilla, J. A. C., Galang, J. P. C. ve De Sagun, C. D. (2008). Perceived social loafing in undergraduate software engineering teams. *Philippine Information Technology Journal*, 1 (2): 22-28.
- Solmaz, S. A., Aksoy, Ö., Şengül, S., & Saruışık, M. (2014). Üniversite öğrencilerinin girişimci kişilik özelliklerinin belirlenmesi: Turizm lisans ve ön lisans öğrencileri üzerine bir alan araştırması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(26), 41-55.
- Soylu, A., Şenel, D., Kalfa, V. R., & Kocaalan, M. L. (2015). Girişimcilik eğitimlerinin öğrencilerin girişimcilik eğilimlerine olan etkilerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Pamukkale üniversitesi, Honaz meslek yüksekokulu örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 311-335.
- Sünnetçioğlu, S., Korkmaz, H., & Koyuncu, M. (2014). Konaklama işletmelerinde algılanan örgüt kültür tipinin çalışanların sosyal kaytarma davranışlarını algılamasına etkisi üzerine bir araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), 17-34.
- Şeşen, H., & Kahraman, Ç. A. (2014). İş arkadaşlarının sosyal kaytarmasının, bireyin iş tatmini, örgütsel bağlılık ve kendi kaytarma davranışlarına etkisi. *İş ve İnsan Dergisi*, 1(1), 43-51.
- Taner, B., & İştin, A. E. (2017). Çalışma ortamında sosyal kaytarma. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(3), 25-41.
- Tolukan, E., Bayrak, M., & Doğan, P. K. (2017). Antrenörlerin Sosyal Kaytarma Algılarının İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor bilimleri dergisi*, 2(1), 1-13.
- Türkoğlu, T., Tetik, S., & Açıkgöz, A. (2017). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri ile girişimci kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin araştırılması. *Journal of Yaşar University*, 12(45), 76-92.
- Uysal, H. T. (2016). Örgütlerde sosyal kaytarma algısının çalışanların tükenmişlik duygusuna etkisi. 3. *Ulusal Meslek Yüksekokulları Sosyal ve Teknik Bilimler Kongresi*, 732-743
- Yıldız, M. L., İşçi, E., & Taşçı, S. (2016). İzlenim yönetimi taktiklerinin sosyal kaytarma üzerine etkisi: sağlık sektöründe bir araştırma. *İstanbul Kemerburgaz üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 1(1), 103-120.
- Yıldız, E. ve Akin, Y. K. (2014). Üniversite öğrencilerinin girişimci kişilik özelliklerinin değerlendirilmesi Yalova meslek yüksekokulu öğrencilerine yönelik bir uygulama. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 108-122.
- Yüksel, H., Cevher, E. ve Yüksel, M. (2015). Öğrencilerin girişimci kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri üzerine bir araştırma/A Research on the Inclinations of Entrepreneurship and Entrepreneurship Personality Characteristics of Students. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi= Çankırı Karatekin University journal of the Faculty of Economics et Administrative Sciences.*, 5(1), 143-156.
- Yüksel, F. ve Bekar, A. (2017). Küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinin girişimci kişilik özellikleri ve girişimcilik motivasyonları1 (Entrepreneurial Personality Traits and. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 33, 46.

Gürsel, E., Düğmeci, F. (2018). "Yapısal Anlamda Türkiye Kişisel Verileri Koruma Kurumu'na İlişkin Bir Değerlendirme", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp:318-329

Anahtar Kelimeler: Kişisel Veri, Kişisel Verileri Koruma Kurumu, Yapısal Özellikler **Keywords:** Personal Data, Personal Data Protection Institution, Structural Property

Makale Türü: Araştırma Makalesi

YAPISAL ANLAMDA TÜRKİYE KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA KURUMU'NA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME*

Structural Evaluation of Turkey Personal Data Protection Institution

Ar. Gör. Esin GÜRSEL

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, esin.gursel@asbu.edu.tr, Ankara/Türkiye

Ar. Gör. Fatih DÜĞMECİ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, fatih.dugmeci@asbu.edu.tr, Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
05.06.2018

Revize Tarihi
09.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Günümüzde kişisel verilerin yayılımı teknolojik gelişmeler ile birlikte dünya çapında ivme kazanmıştır. Teknoloji, kişisel veriler vasıtasıyla kişiler arasındaki mesafeleri kısaltırken kişisel verilerin anonimleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Teknolojik gelişmelerle birlikte birtakım hukuki, siyasi ve ekonomik sebepler kişisel verilerin sahiplerinin rızaları olsun ya da olmasın az bir maliyetle toplanmasına, kaydedilmesine ve depolanmasına sebep olmaktadır. Hukuki güvenliği tehdit eden, kişilerin gözetimini kolaylaştıran bu gelişmeler karşısında kişisel verilerin korunmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınması önem arz etmektedir. Bu tedbirlerden biri de kişisel verileri korumaya yönelik ulusal kurumların oluşturulmasıdır. AB uyum sürecinin etkisiyle Türkiye, Ulusal Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nu 7 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe giren 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile kurmuştur.

ABSTRACT

Today, the spread of personal data has gained accelerate worldwide with technological developments. Technology makes it difficult to anonymize personal data while shortening distances between individuals through personal data. Together with technological developments, some legal, political and economic reasons cause the owners to collect, record and store at a low cost, whether they are the recipients of personal data or not. It is important to take the necessary precautions to protect personal data against these developments which threaten legal security and facilitate the supervision of persons. One of these measures is the establishment of national institutions to protect personal data. With the impact of the EU accession process, No. 6698 Law on the Protection of Personal Data entered into and the national Personal Data Protection Authority has established on April 7, 2016.

1. GİRİŞ

7 Nisan 2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile "Kişisel Verileri Koruma Kurumu" Türkiye'nin idari teşkilatına katılmıştır. Türkiye'nin kişisel verilerin korunmasını konu alan uluslararası antlaşmalara taraf olması, ulusal düzenlemelerinde kişisel verilerin korunmasına ilişkin hükümlere yer vermesi, AB'ye üye olma sürecinde AB ile yasal uyum sağlamak istemesi bu kurumun ortaya çıkma sebepleri arasındadır. Ayrıca teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla kişisel verilerin kontrolsüz yayılımı ve idarenin kişisel verileri gerektiği gibi korumaması kurumun ortaya çıkmasının diğer sebepleri arasında yer almaktadır.

* Bu makale 03-05 Mayıs 2018 tarihli 4. Uluslararası Hukuk Sempozyumu'nda sunulan "Yapısal Anlamda Türkiye Kişisel Verileri Koruma Kurumu'na İlişkin Bir Değerlendirme" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun sahip olması gereken nitelikleri belirleyen uluslararası belge "Paris Prensipleri" olarak bilinen ilkelerin yer aldığı BM Genel Kurulu Kararı'dır. 2001 yılında yapılan Uluslararası Veri Koruma ve Mahremiyet Komiserleri Konferansı'nda alınan "Veri Koruma Otoritelerinin Akreditasyon İlkelerine İlişkin Karar" ise kişisel verilerin korunmasına ilişkin denetim kurumu öngören diğer bir uluslararası metindir. Karara göre; denetim kurumlarının özerk ve bağımsız, kanun çerçevesinde kurulmuş, yürütme organına doğrudan rapor sunabilen kurumlar olması gerekmektedir. Ayrıca karar, bu kurumların kişisel verilerin korunmasına yönelik yapısal yeterliliğe sahip ve uluslararası düzenlemelere uygun kurumlar olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kişisel Verileri Koruma Kurumu'na dayanak teşkil eden ve Türkiye'nin de taraf olduğu "181 Sayılı Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesine Ek Denetleyici Makamlar ve Sınırı Aşan Veri Akışına İlişkin Protokol" e göre ise protokolde yer alan kuralların taraf ülkelerin iç hukuklarında yer alıp almadığını denetlemekle görevli, tam bağımsız denetleyici kurumlara ihtiyaç bulunmaktadır. 181 Sayılı Protokol'ün getirdiği kurallara benzer kurallar AB'nin 95/45/EC Sayılı Yönergesi'nde de yer almaktadır. Bu yönerge yerini 25.05.2018 tarihinde AB'nin "Genel Veri Koruması Tüzüğü" ne bırakacaktır.

Bu makalede Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun kuruluş sebepleri, yapısı ve Türkiye'nin idari teşkilatı içerisindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır. 7 Nisan 2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile "Kişisel Verileri Koruma Kurumu" Türkiye'nin idari teşkilatına katılmıştır. Türkiye'nin kişisel verilerin korunmasını konu alan uluslararası antlaşmalara taraf olması, ulusal düzenlemelerinde kişisel verilerin korunmasına ilişkin hükümlere yer vermesi, AB'ye üye olma sürecinde AB ile yasal uyum sağlamak istemesi bu kurumun ortaya çıkma sebepleri arasındadır. Ayrıca teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla kişisel verilerin kontrolsüz yayılımı ve idarenin kişisel verileri gerektiği gibi korumaması kurumun ortaya çıkmasının diğer sebepleri arasında yer almaktadır.

Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun sahip olması gereken nitelikleri belirleyen uluslararası belge "Paris Prensipleri" olarak bilinen ilkelerin yer aldığı BM Genel Kurulu Kararı'dır. 2001 yılında yapılan Uluslararası Veri Koruma ve Mahremiyet Komiserleri Konferansı'nda alınan "Veri Koruma Otoritelerinin Akreditasyon İlkelerine İlişkin Karar" ise kişisel verilerin korunmasına ilişkin denetim kurumu öngören diğer bir uluslararası metindir. Karara göre; denetim kurumlarının özerk ve bağımsız, kanun çerçevesinde kurulmuş, yürütme organına doğrudan rapor sunabilen kurumlar olması gerekmektedir. Ayrıca karar, bu kurumların kişisel verilerin korunmasına yönelik yapısal yeterliliğe sahip ve uluslararası düzenlemelere uygun kurumlar olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kişisel Verileri Koruma Kurumu'na dayanak teşkil eden ve Türkiye'nin de taraf olduğu "181 Sayılı Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesine Ek Denetleyici Makamlar ve Sınırı Aşan Veri Akışına İlişkin Protokol" e göre ise protokolde yer alan kuralların taraf ülkelerin iç hukuklarında yer alıp almadığını denetlemekle görevli, tam bağımsız denetleyici kurumlara ihtiyaç bulunmaktadır. 181 Sayılı Protokol'ün getirdiği kurallara benzer kurallar AB'nin 95/45/EC Sayılı Yönergesi'nde de yer almaktadır. Bu yönerge yerini 25.05.2018 tarihinde AB'nin "Genel Veri Koruması Tüzüğü" ne bırakacaktır.

Bu makalede Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun kuruluş sebepleri, yapısı ve Türkiye'nin idari teşkilatı içerisindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır.

2. TÜRKİYE KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA KURUMU'NUN KURULMASININ NEDENLERİ

Türkiye Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun kurulmasının sebepleri; teknolojik sebepler, hukuki sebepler, ekonomik sebepler, siyasi sebepler olarak dört ana başlık altında incelenebilecektir.

2.1. Teknolojik Sebepler

Günümüzde kişisel veriler, teknolojik gelişmeler ile birlikte dünya çapında hızlı ve kontrolsüz bir biçimde yayılmaktadır. Teknoloji, kişisel veriler vasıtasıyla kişiler arasında köprü kurarken kişisel verilerin anonimleştirilmesini zorlaştırmaktadır (Kişisel Verileri Koruma Kurumu, s. 2) (Ünver, 2016, s. 1). İnternet sitelerine yapılan üyelikler, mağaza indirim kartlarına yapılan başvurular, korumayı amaçladığı alanın dışında kayıt yapan güvenlik kameraları, banka işlemleri gibi günlük yaşamımızdaki pek çok faaliyet ile büyük miktardaki kişisel veri kimi zaman sahiplerinin rızası ile kimi zaman rızaları olmaksızın az bir maliyetle toplanmakta, kaydedilmekte ve depolanmaktadır (6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanunun Big Data (Büyük Veri) ve İrade Serbestisi Açısından Değerlendirilmesi, s. 630) (Ünver, 2016, s. 1). Kişilerin gözetimini kolaylaştırarak hukuki güvenliğini

tehdit eden teknolojik gelişmeler ile kişisel verilerin korunmasına yönelik önlem alma fikirleri eş zamanlı olarak gelişmektedir. Bu gelişmelerden biri de kişisel verilerin korunmasına yönelik ulusal kurumların oluşturulmasıdır.

2.2. Hukuki Sebepler

Birleşmiş Milletler, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi uluslararası toplulukların kişisel verilerin korunmasına yönelik düzenlemeleri mevcuttur:

Veri Koruma Otoritelerinin Akreditasyon İlkelerine İlişkin Karar (IDPPCC, 2001),

- 108 No'lu Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesi (Council of Europe, 1981),
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Yer Alan İlgili Maddeler (Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı" başlıklı 8. maddesi vb.) (Council of Europe, 1950)
- 181 Sayılı Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesine Ek Denetleyici Makamlar ve Sınırı Aşan Veri Akışına İlişkin Protokol (Council of Europe, 2001),
- 95/46/EC Sayılı Kişisel Verilerin İşlenmesi İle İlgili Bireylerin Korunması ve Bu Tür Verilerin Serbest Dolaşımına İlişkin Yönergesi (25.05.2018 tarihinde yürürlükten kalkmıştır) (The European Parliament and The Council of The European Union, 1995),
- 2016/679 AB Genel Veri Koruması Tüzüğü (The European Parliament and The Council of The European Union, 2016),
- OECD'nin "Özel Yaşamın Korunması ve Kişisel Verilerin Sınır Ötesi Akışına İlişkin Rehber İlkeleri" (OECD, 2013),
- Birleşmiş Milletler'in "Bilgisayarla İşlenen Kişisel Veri Dosyalarına İlişkin Rehber İlkeleri" (European Data Protection Supervisor, 2018) vb.

Bu düzenlemeler taraf ülkelerde kişisel verilerin korunmasına yönelik bir ya da birden çok denetim kurumunun var olması gerektiğine işaret etmektedir (Kağıtçıoğlu, 2016, s. 78).

Hem otoriter rejimlerde hem de demokratik rejimlerde kişisel verilerin erişilebilirliği, hukuki güvenliği tehdit etmektedir. Bu bakımdan her bireyin kişisel verilerinin korunması hakkı bulunmaktadır (Turan, 2017, s. 3). İnsan onuru temeline dayanan bu hak kişisel verilerin işlenmesi nedeniyle bireyin maruz kaldığı riskler karşısında korunması anlamına gelmektedir. Kişisel verilerin korunması hakkı, özel hayatın gizliliği hakkından ayrı bir temel hak olarak ilk defa 2000 yılında AB Temel Haklar Şartı'nda düzenlenmiştir. Bu düzenleme 2009 yılında Lizbon Antlaşması ile bağlayıcı bir hal almıştır (Oğuşgil, 2014, s. 204) (Ünver, 2016, s. 6).

Kişisel verilerin korunması hakkını koruyan veri denetleme ve koruma kurumları, hukuki olarak ulusal insan hakları kurumlarının bir türü olarak nitelendirilmektedir (Oğuşgil, 2014, s. 204). Bu sebeple veri denetleme kurumları bakımından İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler (Paris Prensipleri) rehber niteliğindedir (United Nation General Assembly, 1993). Bu ilkeler, uluslararası insan hakları kurumlarının yanında bunun doğal bir sonucu olarak kişisel verilerin korunmasına ilişkin ulusal kurumların da oluşturulmasında pek çok ülke tarafından esas alınmaktadır (Oğuşgil, 2014, s. 208).

2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Anayasamızın 20. maddesine eklenen, "Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir" hükmüyle kişisel verilerin korunması hakkı, anayasal bir hak statüsü kazanmıştır. Aynı zamanda bu hükümle devlet, kişisel verilerin korunmasına yönelik esas ve usulleri düzenleyen bir kanuni düzenleme yapmakla yükümlü kılınmıştır. Bu yükümlülüğün bir gereği olarak 2016 yılında Kişisel Verilerin Korunması Kanunu yürürlüğe girmiş ve Kişisel Verileri Korunma Kurumu oluşturulmuştur.

2.3. Siyasi Nedenler

Avrupa Birliği, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumayı ve geliştirmeyi hedef alan yasal düzenlemeler yaparken aday ülkelere ulusal mevzuatlarını AB direktiflerine uygun hale getirme ödevi yüklemektedir (Ünver, 2016, s. 8). İnsan haklarını koruyan ve geliştiren kurumların bir türü olan Kişisel Verileri Koruma Kurumu kurma yükümlülüğü bu ödevlerden biridir. Türkiye AB üyesi olmaya aday bir ülkedir. Bu nedenle, ulusal mevzuatını AB mevzuatı ile uyumlu hale getirmelidir (Ünver, 2016, s. 15). Nitekim geçmişte, AB uyum raporlarıyla kişisel verilerin korunmasına yönelik yasanın ve kurumun eksikliği vurgulanmış; Türkiye'nin ulusal mevzuatının AB mevzuatına uyum sağlamadığı sıklıkla dile getirilmiştir (Ünver, 2016, s. 17). Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na ve Kişisel Verileri Koruma Kurumu'na ihtiyaç duyulmuştur.

2.4. Ekonomik Nedenler

İnternet kullanıcılarının ve web sitesi sayısının hızla arttığı günümüzde internetin sunduğu olanaklardan biri olan e-ticaret, dünya çapında hızla yaygınlaşmaktadır. E-ticaretin ülkelere sunduğu global ticaret ağı geleneksel ticaret anlayışından yeni ekonomiye geçiş sürecini hızlandırmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'nin global ticaret ağına katılımının sağlanması, yabancı sermayenin iç pazara çekilmesi ve veri aktarımının güvenli bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için kişisel verilerin korunması önem arz etmektedir (Ünver, 2016, s. 1).

Nitekim Avrupa Birliği, 95/46/AT sayılı Avrupa Yönergesi m. 25 ve m. 26 ile yeterli korumanın sağlanmadığı ülkelere kişisel verilerin transferini yasaklayarak bu ülkelerin global ticaret ağına katılımını engellemektedir (The European Parliament and The Council of The European Union, 1999) (Doğan, 2015, s. 21). Bu sebeple global ticaret ağına katılmak isteyen ülkeler kişisel verileri korumayı amaçlayan ulusal kurumlar oluşturarak idari teşkilatlarında değişiklik yapma yoluna gitmektedirler.

3. KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA KURUMU'NUN YAPISI

6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ile kurulan Kişisel Verileri Koruma Kurumu, kurul ve başkanlıktan oluşmaktadır (KVKK, m. 19).

3.1. Kişisel Verileri Koruma Kurulu

Kişisel Verileri Koruma Kurulu, Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun karar organıdır. Kurul, dokuz üyeden oluşmaktadır. Kurulun beş üyesi Türkiye Büyük Millet Meclisi, dört üyesi Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir.

Kurul üyelerinin görev süreleri dört yıldır (KVKK, m. 21/8). Ancak KVKK geçici m.1 ile bu kurala istisna getirilmiştir. KVKK geçici m.1/6 gereğince; *"İlk seçilen Başkan, İkinci Başkan ve kura ile belirlenen iki üye altı yıl; diğer beş üye ise dört yıl görev yapar"*. Görev süresi biten üyeler tekrar seçilebilecektir. Bir üyenin herhangi bir sebeple görev süresi dolmadan üyelığının sona ermesi halinde yeni seçilen üye önceki üyenin kalan görev süresini tamamlayacaktır.

3.1.1. Kişisel Verileri Koruma Kurulu Üyelik şartları

Bir kişinin Kişisel Verileri Koruma Kurulu'na üye olabilmesi için;

- Türk vatandaşı olması,
- Kamu haklarından mahrum bulunmaması,
- Türk Ceza Kanunu'nun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmaması,
- Askerlik durumu itibarıyla; askerlikle ilgisi bulunmama, askerlik çağına gelmemiş bulunma, askerlik çağına gelmiş ise muvazzaf askerlik hizmetini yapmış yahut ertelenmiş veya yedek sınıfa geçirilmiş olması,
- 657 sayılı Kanun'un 53. maddesi hükümleri saklı kalmak kaydı ile görevini devamlı yapmasına engel olabilecek akıl hastalığı bulunmaması,
- Herhangi bir siyasi parti üyesi olmaması,
- En az dört yıllık lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olması gerekmektedir (KVKK, m. 21/3).

3.1.2. Kişisel Verileri Koruma Kurulu Üyelerine Sağlanan Güvenceler

Kurul üyelerinin görevden alınmasına yol açabilecek nedenler KVKK m. 21/13'de;

- Seçilmek için gereken şartları taşımadıklarının sonradan anlaşılması,
- Görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlardan dolayı haklarında verilen mahkûmiyet kararının kesinleşmesi,
- Görevlerini yerine getiremeyeceklerinin sağlık kurulu raporuyla kesin olarak tespit edilmesi,
- Görevlerine izinsiz, mazeretsiz ve kesintisiz olarak on beş gün ya da bir yılda toplam otuz gün süreyle devam etmediklerinin tespit edilmesi,
- Bir ay içinde izinsiz ve mazeretsiz olarak toplam üç, bir yıl içinde toplam on Kurul toplantısına katılmadıklarının tespit edilmesi,

olarak sıralanmaktadır.

Yalnızca sayılan hallerden birinin gerçekleşmesi durumunda kurul üyelerinin üyelikleri, kişisel Verileri Koruma Kurulu tarafından sona erdirilebilecektir. Yani, Kurul üyeleri azledilmeme güvencesine sahiptir.

3.1.3. Kişisel Verileri Koruma Kurulu'nun Görevleri

Kişisel Verileri Koruma Kurulu'nun görevleri KVKK m. 22'de düzenlenmiştir. Kişisel Verileri Koruma Kurulu, kişisel verilerin temel hak ve özgürlüklere uygun şekilde işlenmesini sağlamayı amaçlamaktadır (KVKK, m. 22/a). Bu hususta ne gibi önlemlerin alınabileceğini belirlemektedir. Veri güvenliğini sağlamaya yönelik olarak veri güvenliğine ilişkin yükümlülüklerin yer aldığı düzenleyici işlemler yapma yetkisine sahiptir. Diğer düzenleyici işlem yapma yetkileri ise veri sorumlusuyla kurumun görev alanı ve işleyişine ilişkindir. Kurul, veri sorumlusunun ve temsilcisinin görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen düzenleyici işlemler ile kurulun görev alanı ve Kurumun işleyişine ilişkin konularda gerekli düzenleyici işlemleri yapmaktadır (KVKK, m. 22/g-e). Özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesi için aranan yeterli önlemleri belirlemekte ve veri sorumluları sicilinin tutulmasını sağlamak da Kurulun görevleri arasındadır (KVKK, m. 22/c-d).

Kişisel Verileri Koruma Kurulu, kişisel verilerin korunması hakkının ihlaline ilişkin şikâyetleri inceleme ve karara bağlama yetkisine sahiptir. Şikâyet üzerine veya re'sen görev alanına giren konularda kişisel verilerin kanunlara uygun olarak işlenip işlenmediğini incelemekte ve gerektiğinde bu konuda geçici önlemler almaktadır (KVKK, m. 22/b-c). Kişisel Verileri Koruma Kurumu ayrıca idari yaptırım uygulama yetkisine sahiptir. KVKK' da düzenlenen kabahat eylemlerinin gerçekleşmesi halinde idari yaptırım uygulanmasına karar vermektedir (KVKK, m. 22/ğ).

Kişisel Verileri Koruma Kurulu kurumun; stratejik planını, amaç ve hedeflerini, hizmet kalite standartlarını ve performans kriterlerini belirlemektedir (KVKK, m. 22/ı). Kurumun performansı, mali durumu, yıllık faaliyetleri ve ihtiyaç duyulan başkaca konular hakkında hazırlanan rapor taslaklarını onaylamakta ve yayımlamaktadır (KVKK, m. 22/j). Diğer kurum ve kuruluşlarca hazırlanan ve kişisel verilere ilişkin hüküm içeren mevzuat taslakları hakkında görüş bildirmektedir (KVKK, m. 22/h). Kurumun bütçesini belirlemektedir (KVKK, m. 22/i). Ayrıca taşınmaz alımı, satımı ve kiralanması konularındaki önerileri görüşüp karara bağlamaktadır (KVKK, m. 22/k).

3.2. Kişisel Verileri Koruma Kurumu Başkanlığı

3.2.1. Kişisel Verileri Koruma Kurumu Başkanlığı'nın Oluşumu

Kişisel Verileri Koruma Kurumu Başkanlık teşkilatı, başkan yardımcısı ve hizmet birimlerinden oluşmaktadır. Hizmet birimleri daire başkanlıkları şeklinde teşkilatlanmaktadır (KVKK, m. 25/1). Başkan yardımcısı ve daire başkanları en az dört yıllık yükseköğretim mezunu ve on yıl süreyle kamu hizmetinde bulunmuş kişiler arasından başkan tarafından atanmaktadır (KVKK, m. 25/3).

Başkan ve ikinci başkan kurul üyeleri arasından kurul tarafından seçilirken başkan yardımcısı kurul üyeleri dışından seçilmektedir. Kurumun en üst amiri başkan olup, hem kurulun hem de kurumun başkanı sıfatını taşımaktadır (KVKK, m. 25/7).

3.2.2. Kişisel Verileri Koruma Kurumu Başkanlığı'nın Hizmet Birimleri

KVKK Başkanlığı'nın görevleri, hizmet birimleri aracılığıyla yerine getirilmektedir. 26 Nisan 2018 tarihli ve 30403 sayılı R.G.'de yayımlanan 2018/11296 karar sayılı Kişisel Verileri Koruma Kurumu Teşkilat Yönetmeliği (KVKKTY) m. 13'de hizmet birimleri:

- Veri Yönetimi Dairesi Başkanlığı (KVKKTY, m. 14),
- İnceleme Dairesi Başkanlığı (KVKKTY, m. 15),
- Hukuk İşleri Dairesi Başkanlığı (KVKKTY, m. 16),
- Veri Güvenliği ve Bilgi Sistemleri Dairesi Başkanlığı (KVKKTY, m. 17),
- Rehberlik, Araştırma ve Kurumsal İletişim Dairesi Başkanlığı (KVKKTY, m. 18),
- İnsan Kaynakları ve Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı (KVKKTY, m. 19),
- Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı (KVKKTY, m. 20)

şeklinde düzenlenmiştir.

3.3. Kişisel Verileri Koruma Kurumu Başkanı, İkinci Başkanı ve Başkan Yardımcısı'nın Görevleri

Başkan; Kurul toplantılarını idare etmek, belirlenen stratejilere, yıllık amaç ve hedeflere uygun olarak Kurumun yıllık bütçesi ile mali tablolarını hazırlamak, Kurum Başkanı adına imzaya yetkili personelin görev ve yetki alanını belirlemek gibi Kurumun yönetim ve işleyişine ilişkin her türlü görevi yerine getirmektedir. Bununla birlikte Kurum hizmetlerinin mevzuata, kurumun amaç ve politikalarına, stratejik planına, performans ölçütlerine ve hizmet kalite standartlarına uygun olarak düzenlenmesini, yürütülmesini ve hizmet birimlerinin koordinasyon içinde çalışmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu koordinasyonu sağlamak amacıyla hizmet birimlerinden gelen önerilere son şeklini vererek Kurula sunmaktadır. Kurumun diğer kuruluşlarla ilişkilerini yürüterek kurum dışı koordinasyonu sağlamaktadır. Ayrıca lüzum görmesi halinde bazı kararlardan kamuoyunu haberdar etmekte ve bu kararların ne şekilde uygulandığını takip etmektedir. Başkan yardımcısı, daire başkanları ve kurum personeli başkan tarafından atanmaktadır (KVKK, m. 24/3).

İkinci başkan, başkanın olmadığı zamanlarda başkana vekâlet etmekle görevlidir (KVKK, m. 24/4). Başkan Yardımcısı ise başkanlığa ilişkin görevlerinde başkana yardımcı olmakta, ilgili mevzuat ve kurul kararlarıyla verilen görevleri yerine getirmektedir. Yine, hizmet birimleri arasında uyum ve işbirliğini temin ederek kurum içi koordinasyonu sağlamaya çalışmaktadır. Başkan tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmekle yükümlüdür.

4. KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA KURUMUNUN HUKUKİ NİTELİĞİ

27.09.1984 tarihli ve 3046 sayılı Bakan Yardımcılarının Mali Hakları ve Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun bağlamında Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nu "ilişkili kuruluş" olarak nitelendirmek mümkündür. İlişkili kuruluş, ayrı bir tüzel kişiliği olan, bakanlıkla hiyerarşik bir bağlantısı olmayan; aynı zamanda bakanlığın idari vesayet denetimine çok sınırlı şekilde tabi olan özerk kuruluşlardır (Gözler, 2009, s. 270). 09.07.2018 Tarih ve 30473 Sayılı R.G'de yayımlanan 703 No'lu KHK ile Kişisel Verileri Koruma Kurumu Cumhurbaşkanının görevlendireceği bir bakan ile ilişkilendirilmiştir.

Anayasa m. 123 gereği, idare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür. İdareyi oluşturan kurum ve kuruluşlar ilk bakışta her ne kadar parçalanmış bir görünüm gösterebilirler de gerek kuruluş gerekse görevleri yönünden birbirlerinden bağımsız düşünülemezler. İdareyi oluşturan her bir kurum ve kuruluş "kanuni idare ilkesi" uyarınca varlığını kanundan ya da kanunun açıkça verdiği yetkiden almaktadır (Gözler, 2009, s. 136). Bu kurum ve kuruluşlar birbirlerinden kopuk olarak değil birbirleriyle bir uyum içerisinde faaliyetlerini yürütmek zorundadırlar.

İlişkili kuruluşların bakanlıklarla ilişkilendirilmesi, idarenin bütünlüğü ve koordinasyonu açısından; yönetsel açıdan değildir. Bu bakımdan Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun ilişkili kuruluş olarak nitelendirilmesi "idarenin bütünlüğü ilkesi"nin doğal bir sonucudur (Yıldırım, ve diğerleri, 2016, s. 31).

5. KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA KURUMUNUN İŞLEVLERİ

5.1. Regülasyon

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar uzmanlık gerektiren, hızla gelişen ve değişen alanların regülasyonunu amaçlamaktadır (Erdoğan, 2016, s. 595). Türkçe 'de terim olarak tam bir karşılığı bulunmayan regülasyon, belli bir faaliyete ilişkin olarak "oyunun kurallarının belirlenmesi", "bu kurallara riayetini sağlanması" ve "sektörü veya bir alanı düzgün bir rekabet ortamına ve plüralist bir yapıya doğru sevk etme" olarak tanımlanmaktadır (Yaşar & Cabioğlu Güler, 2016, s. 71; Ulusoy, 1999, s. 6; Sobacı, 2006, s. 168).

Birçok ülkede yasama organı bu alanlarla ilgili düzenleme yapma yetkisini bir kanunla Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlara bırakmaktadır (Sobacı, 2006, s. 169). Nitekim, TBMM KVKK ile veri güvenliğine ilişkin yükümlülükleri belirlemek amacıyla düzenlemeler yapma; kişisel verilerin silinmesine, yok

edilmesine veya anonim hale getirilmesine ilişkin usul ve esasları belirleme; veri sorumlusu ve temsilcisinin görevi yetki ve sorumluluklarına ilişkin düzenleme yapma; özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesi için aranan yeterli önlemleri belirleme, kurulun görev alanı ve kurumun işleyişine ilişkin gerekli düzenleyici işlemleri yapma yetkisini Kişisel Verileri Koruma Kurumu'na bırakmıştır (KVKK, m. 22).

5.2. Denetim

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar ilgili oldukları alanlara ilişkin kanunlara ve düzenleyici işlemlere uyulup uyulmadığını denetleme yetkisine sahiptirler (Talat Aslan, 2010, s. 34; Tan, 2000, s. 10). Denetim faaliyetini re'sen yapabilecekleri gibi şikâyet üzerine de yapabileceklerdir. Bu amaçla, gerekli gördükleri bilgi ve belgeyi ilgililerden isteme, onların bilgilerine başvurma ve gerektiğinde yerinde incelemeler yapma yetkileri bu kurumlara verilmiştir. Ayrıca, yasama organı bazı Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlara ilgilileri dinlemenin ötesinde, belgelere el koyma gibi zorlayıcı yetkileri de devredebilmektedir (Akıncı, 1999, s. 133). Kişisel Verileri Koruma Kurumu şikâyet üzerine ya da re'sen kişisel verilerin kanuna uygun olarak işlenip işlenmediğini denetlemek ve gerektiğinde geçici önlemler almak ile yetkilendirilmiştir (Korkmaz, 2016, s. 138).

5.3. Uyuşmazlık Çözme

Uyuşmazlıkları çözme görevi kural olarak yargı organlarına aittir. Ancak Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların faaliyet gösterdikleri alanların teknik bilgi gerektirmesinden dolayı bir idare mahkemesi hakiminin, bu alanlarda ortaya çıkan uyuşmazlıkları Düzenleyici ve Denetleyici Kurum uzmanlarına oranla çözmesi daha zor gözükmektedir. Bu sebeple bazı Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar, kendi görev alanlarıyla ilgili çıkacak uyuşmazlıkları çözmekle yetkilendirilmektedir (Örs, 2015, s. 31; Talat Aslan, 2010, s. 35).

Kişisel Verileri Koruma Kurumu, kendine özgü bir usulle uyuşmazlıkları çözme işlevini yerine getirmektedir. Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun karar organı olan Kişisel Verileri Koruma Kurulu şikâyet üzerine veya re'sen yaptığı incelemeler sonucunda bir ihlal tespit ederse, bu hususla ilgili hukuka aykırılıkların veri sorumlusu tarafından giderilmesine karar vererek uyuşmazlığı çözmeye çalışmaktadır (Korkmaz, 2016, s. 138).

5.4. Yaptırım Uygulama

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar, yapmış oldukları denetimler sonucunda tespit ettikleri hukuka aykırılıkların ilgilileri hakkında bazı yaptırımları doğrudan doğruya uygulama yetkisi ile donatılmışlardır (Şanlısoy & Özcan, 2006, s. 109). Yaptırım uygulama yetkisi Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların kendilerine terk edilen alanlarda düzenleme ve düzenlemeye uygun davranılıp davranılmadığını denetleme yetkisinin bir uzantısıdır. Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun yaptırım uygulama yetkisi KVKK'nun "kabahatler" başlıklı 18. maddesinde düzenlenmiştir. KVKK m. 18'e göre;

- Aydınlatma yükümlülüğünü yerine getirmeyenlere 5.000 TL'den 100.000 TL'ye kadar,
- Veri güvenliğine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmeyenlere 15.000 TL'den 1.000.000 TL'ye kadar,
- Şikâyet üzerine ya da re'sen inceleme neticesinde kurul tarafından verilen kararları yerine getirmeyenlere 25.000 TL'den 1.000.000 TL'ye kadar,
- Veri Sorumluları Siciline kayıt ve bildirim yükümlülüğüne aykırı hareket edenlere 20.000 TL'den 1.000.000 TL'ye kadar

idari para cezası verilmektedir.

5.5. Görüş Bildirme

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların karar alma, düzenleme yapma, denetleme ve yaptırım uygulama işlevlerinin yanında; kendi faaliyet alanlarına ilişkin konularda özel hukuk kişilerine veya kamu hukuku tüzel kişilerine görüş bildirme işlevi de bulunmaktadır (Tan, 2000, s. 11). Kişisel Verileri Koruma Kurumu diğer kurum ve kuruluşlarca hazırlanan ve kişisel verilere ilişkin hüküm içeren mevzuat tasarıları hakkında görüş bildirme hususunda da yetkilendirilmiştir (KVKK, m. 22/1-h).

6. KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA KURUMUNUN ÖZELLİKLERİ

6.1. Özerklik

Kişisel Verileri Koruma Kurulu, KVKK m. 21 uyarınca bu kanun ve diğer mevzuatla verilen görev ve yetkilerini kendi sorumluluğu altında, bağımsız olarak yerine getirmekte ve kullanmaktadır. Her ne

kadar ilgili maddede “bağımsızlık” denmiş olsa da bu terim devletin egemenlik yetkisi ve yargı erkiyle ilişkilidir. İdare içerisinde yer alan diğer kurum ve kuruluşların bağımsızlığından değil ancak özerkliğinden söz edilebilecektir. Ayrıca KVKK m. 19’ da “*Bu Kanunla verilen görevleri yerine getirmek üzere, idari ve mali özerkliğe sahip ve kamu tüzel kişiliğini haiz Kişisel Verileri Koruma Kurumu kurulmuştur*” denilerek idari ve mali özerkliğe işaret edilmiştir.

6.1.1. İdari Özerklik

6.1.1.1. Organik Özerklik

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların karar organına seçilen kurul üyelerinin atanma usulleri, görev süreleri ve görevden alınmama hususlarında bazı güvencelere sahip olması “organik özerklik” olarak ifade edilmektedir (Akyılmaz, Sezginer, & Kaya, 2012, s. 354; Örs, 2015, s. 32; Tan, 2000, s. 8,9; Sobacı, 2006, s. 165). Kişisel Verileri Koruma Kurulu üyelerinin görev süreleri, atanma ve görevden alınma usulleri kanunda net bir biçimde düzenlenmiştir. Örneğin; KVKK m. 21/13’de düzenlenen haller dışında kurul üyelerinin görevlerine son verilmesi mümkün değildir. Sağlanan bu güvence ile kurumun organik özerkliği teminat altına alınmaktadır.

6.1.1.2. İşlevsel Özerklik

Bir kamu kurumunun karar alma ve bu kararları uygulama sürecine yürütme organı içerisindeki hiçbir makam veya kişinin etki edememesi “işlevsel özerklik” olarak ifade edilmektedir (Örs, 2015, s. 36; Sobacı, 2006, s. 167). Yürütme organı içerisinde yer alan herhangi bir makam veya kişinin Kişisel Verileri Koruma Kurumu’nun işlem ve eylemlerinin geçerliliği üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır (Kağıtçıoğlu, 2016, s. 88). Yasama organı işlevsel özerkliği teminat altına almak amacıyla kurumun eylem ve işlemlerini idari vesayet denetimi ve hiyerarşik denetim kapsamı dışında bırakmıştır. Ancak yürütme organının diğer ilişkili kurum ve kuruluşlar üzerinde olduğu gibi Kişisel Verileri Koruma Kurumu üzerinde kapsamı oldukça dar olan kendine özgü bir denetim yetkisi bulunmaktadır (Kağıtçıoğlu, 2016, s. 91).

6.1.2. Mali Özerklik

Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların ayrı ve kendilerine ait bütçeleri bulunmaktadır (Gözler, 2009, s. 490). Bu kurumların kendilerinden beklenen hizmeti yerine getirebilmesi için giderleriyle orantılı olarak parasal yönden desteklenmesi gerekmektedir (Örs, 2015, s. 48). Kişisel Verileri Koruma Kurumu, KVKK m. 19 gereğince mali özerkliğe sahiptir (Kağıtçıoğlu, 2016, s. 91). Kurumun bütçesi;

- Genel bütçeden yapılacak hazine yardımları,
- Kuruma ait taşınır ve taşınmazlardan elde edilen gelirler,
- Alınan bağış ve yardımlar,
- Gelirlerin değerlendirilmesinden elde edilen gelirler ile diğer gelirlerden oluşmaktadır.

Kurumun yıllık bütçesi, belirlenen stratejilere, yıllık amaç ve hedeflere uygun olarak başkan tarafından hazırlanır. Başkan tarafından hazırlanan bütçe, kurulca kabul edilmesinin ardından 5018 sayılı Kanunda belirtilen usul ve esaslara göre TBMM tarafından belirlenmektedir (Kağıtçıoğlu, 2016, s. 91).

6.2. Kurul Tipi Yapılanma

Kurul tipi yapılanma Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların özerkliğini tehlikeye düşürecek etkilerin azaltılması amacıyla tercih edilmektedir (Örs, 2015, s. 48; Karacan, 2001, s. 13). Bu kurumların politikalarında istikrar ve süreklilik, siyasi baskılardan izole edilmiş olan kişiler arasından tayin edilmiş uzmanlardan oluşacak bir kurul ile mümkündür. Bu sebeple Kişisel Verileri Koruma Kurumu’nun karar organı kurul tipi yapılanmış ve Kişisel Verileri Koruma Kurulu ismini almıştır.

6.3. Kamu Tüzel Kişiliğine Sahip Olma

Ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahip olma, Düzenleyici ve Denetleyici Kurum olmanın olmazsa olmazı değilken Türkiye’de Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahip oldukları görülmektedir (Akyılmaz, Sezginer, & Kaya, 2012, s. 355). Kişisel Verileri Koruma Kurumu’nun kamu tüzel kişiliğine haiz olduğu KVKK m. 19’da düzenlenmiştir.

7. KİŞİSEL VERİLERİ KORUMA KURUMU’NUN DENETİMİ

7.1. İdari Denetim

Kurum üzerinde hiyerarşik denetim ya da idari vesayet denetimi bulunmamaktadır. Ancak ilişkilendirilen idari makamın, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumun hukuka aykırı olduğunu

düşündüğü işlemlerine karşı idari yargı yerlerinde iptal davası açması mümkündür (Günday, 2001, s. 73-79; Ulusoy, 1999, s. 97). Ayrıca kurum yıllık faaliyet raporunu Cumhurbaşkanlığı'na sunmaktadır. Bu denetimin, kurumun faaliyetlerine ilişkin kendine özgü bir idari denetim olduğunun söylenmesi mümkündür (Kağıtçıoğlu, 2016, s. 90).

7.2. Mali Denetim

Kişisel Verileri Koruma Kurumu 5018 sayılı Kanun'un ek (III) sayılı cetvelinde Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar arasında sayılmıştır. Bu kurumların mali denetimleri Sayıştay tarafından yapılmaktadır. Diğer Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlardan farklı olarak kurumun bağımsız bir denetim şirketine dış denetim yaptırması KVKK'da öngörülmemiştir (Kağıtçıoğlu, 2016, s. 92).

7.3. Devlet Denetleme Kurulu Denetimi

Anayasa m. 108'de yer alan düzenleme gereğince, tüm kamu kurum ve kuruluşları DDK'nın denetimine tabidir. DDK'nın denetleyemeyeceği kuruluşlar arasında ise Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar sayılmamaktadır. Bu sebeple DDK'nın, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar üzerinde denetim yapma yetkisinin olduğunu söylemek mümkündür (Aydın, Aktel, & Avşar, 2005, s. 114). Hukuki niteliği itibarıyla bir Düzenleyici ve Denetleyici Kurum olan Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun eylem ve işlemleri üzerinde DDK'nın denetim yapma yetkisi bulunmaktadır.

7.4. Parlamento Denetimi

Parlamentonun kamu kurum ve kuruluşları üzerinde doğrudan bir denetim yapma yetkisi bulunmamaktadır. Parlamento yazılı soru vasıtasıyla bakanlıklar aracılığıyla kamu kurum ve kuruluşları üzerinde dolaylı olarak denetim yapmaktadır. Ancak diğer kamu kurum ve kuruluşlarından farklı olarak Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlara herhangi bir müdahalede bulunamayan bakanların, parlamento önünde hesap vermesi düşünülemeyecektir (Şanlısoy & Özcan, 2006, s. 111). Bu denetim eksikliği Kişisel Verileri Koruma Kurumu bakımından kuruma ait yıllık faaliyet raporlarının TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu'na sunulması yoluyla giderilmektedir (Kağıtçıoğlu, 2016, s. 91).

7.5. Kamu Görevlileri Etik Kurulu Denetimi

Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun görevi 5176 Sayılı Kanun'un 3. maddesinde düzenlenmiştir. Etik Kurulu, kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek, etik davranış ilkelerinin ihlali iddiaları üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yapmak ve sonucu ilgili makamlara bildirmek, kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmakla yetkilendirilmiştir.

Etik Kurulu, genel bütçeye dâhil daireler, katma bütçeli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri, döner sermayeli kuruluşlar, mahalli idareler ve bunların birlikleri, kamu tüzel kişiliğine haiz kurul, üst kurul, kurum, enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon ve sair adlarla kurulmuş olan bütün kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan; yönetim ve denetim kurulu ile kurul, üst kurul başkan ve üyeleri dâhil tüm personeli denetlemektedir (Kayar, 2015, s. 19). Bu sebeple Etik Kurulu'nun kamu tüzel kişiliğine haiz bir üst kurul olan Kişisel Verileri Koruma Kurumu personeli ve üyeleri üzerinde denetim yetkisi bulunmaktadır.

7.6. Ombudsman Denetimi

Ombudsmanlık Kurumu, idari işlem ve eylemlerde insan haklarına saygılı olunması, kişi hak ve özgürlüklerinin korunması ve yurttaşların idareye karşı koruması amacıyla kurulmuş bir kurumdur (Tutal, 2013, s. 520). Kurum bahsi geçen konularda yaptığı denetim sonucunda idarelere bağlayıcı olmayan önerilerde bulunmaktadır (Yaşar, İdare Hukuku, 2014, s. 129). 6328 sayılı Kanun m. 5'deki istisnai kurumlar arasında Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar sayılmadığından kanunda bahsi geçen "idare" kavramı Düzenleyici ve Denetleyici Kurumları da kapsamaktadır. Bu sebeple hukuki niteliği itibarıyla Düzenleyici ve Denetleyici Kurum olan Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun işlem ve eylemleri ombudsman denetimine tabidir.

7.7. Yargı Denetimi

Düzenleyici ve Denetleyici kurumlar, niteliği itibarıyla bir kamu kurumu olduğu için "kanuni idare ilkesine" tabidir (Yaşar & Cabioğlu Güler, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Yetkileri Kapsamında Kamu Gücü İlişkisi, 2016, s. 74). Bu kurumların işlemleri diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yapmış olduğu idari işlemlerden farklı değildir. Bu sebeple kararları yargı denetimine tabidir (Sobacı, 2006, s. 172)(Sever, 2015, s. 205). Böylece bu kurumların faaliyetlerinden doğacak olumsuz durumlar yargı

eliyle giderebilmektedir (Yaşar & Cabioğlu Güler, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Yetkileri Kapsamında Kamu Gücü İlişkisi, 2016, s. 74). Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun işlem ve eylemleri de idari yargı denetimine tabidir. Kurumun idari para cezası dışındaki idari işlem ve eylemlerine karşı 2547 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu hükümleri; Kurumun uyguladığı idari para cezalarına karşı ise 5326 sayılı Kabahatler Kanunu hükümleri uyarınca görevli ve yetkili yargı yerinde dava açılabilir.

8. SONUÇ

Türkiye, 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle kişisel verilerin korunması hakkını, özel hayatın gizliliği hakkından bağımsız bir hak olarak tanıyarak bu hakka anayasal bir statü kazandırmıştır. Teknolojik, ekonomik, hukuki ve siyasi pek çok sebep bu hakkın tam ve etkin bir şekilde korunmasını zorunlu kıldığından Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK) 2016 yılında kurulmuştur.

Kişisel Verileri Koruma Kurumu, uzmanlık gerektiren, hızla gelişen ve değişen kişisel verilere ilişkin alanın regülasyonunu amaçlamaktadır. Şikâyet üzerine ya da re'sen kişisel verilerin kanuna uygun olarak işlenip işlenmediğini denetleyerek lüzum gördüğünde geçici tedbirler almaktadır. Yapmış olduğu denetimler sonucunda ilgililer hakkında bazı yaptırımları doğrudan uygulama ve kendi görev alanıyla ilgili çıkacak uyuşmazlıkları çözme yetkisine sahiptir. Ayrıca görev alanına ilişkin konularda özel hukuk kişilerine veya kamu hukuku tüzel kişilerine görüş bildirme işlevi bulunmaktadır.

Kişisel Verileri Koruma Kurumu ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahiptir. Kurum, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu m. 19 ve m. 21'de yer aldığı üzere mali ve idari yönden özerktir. Karar organının kurul tipi yapılanması Kurum'un özerk yapısını pekiştirmiştir. Herhangi bir bakanlıkla hiyerarşik bağlantısı bulunmayan Kurum, vesayet denetimine de tabi değildir. Kurum'un "idarenin bütünlüğü ilkesi" gereği ilgili bakanlıklarla koordinasyon ve iş birliği içerisinde bulunması gerekmektedir. Bu sebeple Kurum, yıllık faaliyet raporunu Cumhurbaşkanlığı'na sunmak suretiyle kendine özgü bir idari denetimden geçmektedir.

Sonuç olarak bahsedilen işlevleri ve yapısal özellikleri dikkate alındığında Kişisel Verileri Koruma Kurumu hukuki niteliği itibarıyla düzenleyici ve denetleyici bir kurumdur. Kurum, idari teşkilat içerisinde ilişkili kuruluşlar arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Akinci, M. (1999). *Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman*. İstanbul: Beta yayınları.
- Akyılmaz, B., Sezginer, M., & Kaya, C. (2012). *Türk İdare Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aydın, V., Aktel, M., & Avşar, N. (2005). Neo-Liberal Düşüncenin Türkiye Bağlamında Yeni Yönetimsel Aktörleri: Bağımsız İdari Otoriteler-Üst Kurullar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1).
- Council of Europe. (1950, 11 04). European Convention on Human Rights. Rome. 06 01, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680063765> adresinden alındı
- Council of Europe. (1981, 01 28). Convention for the Protection of Individual with Regard to Automatic Processing of Personal Data. Strasbourg.
- Council of Europe. (2001, 11 08). Additional Protocol to the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data regarding supervisory authorities and transborder data flows. Strasbourg. 06 01, 2018 tarihinde <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680080626> adresinden alındı
- Çekin, M. S. (2016), "6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanunun Big Data (Büyük Veri) ve İrade Serbestisi Açısından Değerlendirilmesi", 05 31, 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/291147> adresinden alındı
- Doğan, A. C. (2015, Nisan). Kişisel Verilerin Korunması, Muhafazası ve Paylaşımı. http://www.masak.gov.tr/userfiles/file/kisisel_verilerin_korunmasi_ve_paylism_rehberi.pdf adresinden alındı
- Erdoğan, G. (2016). Bağımsız İdari Otoriteler. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 7(24).

- European Data Protection Supervisor. (2018, 03 23). Guidelines on the protection of personal data in IT governance and IT management of EU institutions. 06 01, 2018 tarihinde https://edps.europa.eu/sites/edp/files/publication/it_governance_management_en.pdf adresinden alındı
- Gözler, K. (2009). *İdare Hukuku* (Cilt 1). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Günday, M. (2001). Bağımsız İdari Otoriteler. *Bağımsız İdari Otoriteler - Panel*. Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları.
- IDPPCC. (2001, September 24-26). Accreditation Features of Data Protection Authorities . *23rd International Conference of Data*. Paris.
- Kağıtçıoğlu, M. (2016). Kişisel Verileri Koruma Kurumuna İdare Hukuku Çerçevesinden Bir Bakış. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 77-99.
- Karacan, A. İ. (2001). Özerk Kurumların Özerkliği. *Rekabet Dergisi*(8).
- Kayar, N. (2015). *İdari Yargı Kurulu ve İşleyişi* (3. b.). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Kişisel Verileri Koruma Kurumu. (tarih yok). *Ulusal ve Uluslararası Alanda Kişisel Verilerin Korunmasına Duyulan İhtiyaç*. 05 31, 2018 tarihinde <https://www.kvkk.gov.tr/yayinlar/ULUSAL%20VE%20ULUSLARARASI%20ALANDA%20K%4%B0%20C5%9E%20C4%B0SEL%20VER%20C4%B0LER%20KORUNMASINA%20DUYULAN%20C4%B0HT%20C4%B0YA%20C3%87.pdf> adresinden alındı
- Korkmaz, İ. (2016). Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Hakkında Bir Değerlendirme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(124).
- OECD. (2013, 07 11). OECD GUIDELINES GOVERNING THE PROTECTION OF PRIVACY AND TRANSBORDER FLOWS OF PERSONAL DATA. 06 01, 2018 tarihinde <https://www.oecd.org/sti/ieconomy/2013-oecd-privacy-guidelines.pdf> adresinden alındı
- Oğuşgil, V. A. (2014). AB'ye Üye Devletlerde Veri Koruma ve Denetleme Kurumlarının Bağımsızlığı ve Olası Türkiye Örneği. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 203-232.
- Örs, C. O. (2015). Bağımsız İdari Otoritelerin Doğuşu, Gelişimi ve Türkiye Örneği. *İzmir Barosu Dergisi*, 80(3).
- Sever, D. Ç. (2015). Türkiye'de Düzenleyici Kurumların Yapısı, İşlevi ve Dönüşümü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 64(2).
- Sobacı, M. Z. (2006). Türk İdari Teşkilatındaki "Adalar": Bağımsız İdari Otoriteler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 55(2).
- Şanlısoy, S., & Özcan, A. (2006). Türkiye'de Bağımsız Düzenleyici Kurumların Bağımsızlığı. *Siyasa*, 2(3-4).
- Talat Aslan, N. (2010). Yönetimin Yeni Yapıtaşları Bağımsız İdari Otoriteler: "Yavru Leviathanlara Doğru". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(59).
- Tan, T. (2000). Bağımsız İdari Otoriteler. *Perşembe Konferansları - 4*. Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları.
- The European Parliament and The Council of The European Union. (1995, 11 23). Directive 95/46/EC of The European Parliament and of The Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. *Official Journal of European Union*(L 281). <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31995L0046:en:HTML> adresinden alındı
- The European Parliament and The Council of The European Union. (1999, 11 23). European Parliament and Council Directive 95/46/EC (Protection of personal data). *Official Journal*(L 281). 05 31, 2018 tarihinde <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l14012&from=EN&isLegisum=true> adresinden alındı
- The European Parliament and The Council of The European Union. (2016, 05 04). REGULATION (EU) 2016/679 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL. *Official Journal of*

European Union(L 119/1). 06 01, 2018 tarihinde <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32016R0679:en:HTML> adresinden alındı

Turan, M. (2017, Nisan-Haziran). Kişisel Verilerin Korunmasında Bir Yaklaşım: Veri Modelleme. *Türkiye Kalkınma Bankası Yayını*(84).

Tutal, E. (2013). İdarenin Denetimi ve Kamu Denetçiliği Kanunu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 4(13).

Ulusoy, A. (1999). Bağımsız İdari Kurumlar. *Danıştay Dergisi*(100).

United Nation General Assembly. (1993, 12 20). Principles relating to the Status of National Institutions (The Paris Principles). 06 01, 2018 tarihinde <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfNationalInstitutions.aspx> adresinden alındı

Ünver, A. (2016, 02 19). Türkiye'de Veri Gizliliği ve Gözetimi: Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Tasarısının Değerlendirmesi. *Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi*.

Yaşar, H. N. (2014). *İdare Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.

Yaşar, H. N., & Cabioğlu Güler, S. S. (2016). Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Yetkileri Kapsamında Kamu Gücü İlişkisi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(4).

Yıldırım, T., Yasin, M., Kaman, N., Özdemir, H. E., Üstün, G., & Okay Tekinsoy, Ö. (2016). *İdare Hukuku* (Güncellenmiş 6 Baskıdan Tıpkı Baskı b.). İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.

Gürsel, E. (2018). "İdarenin Doğal Afetler Neticesinde Meydana Gelen Zararlardan Sorumluluğu", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 330-343

Anahtar Kelimeler: Afet, Doğal Afet, Mücbir Sebep, İdarenin Sorumluluğu, Hizmet Kusuru

Keywords: Disaster, Natural Disaster, Force Majeure, Liability of Administration, Service Fault

Makale Türü: Araştırma Makalesi

İDARENİN DOĞAL AFETLER NETİCESİNDE MEYDANA GELEN ZARARLARDAN SORUMLULUĞU*

Liability of Administration in Damage Caused by Natural Disasters

Ar. Gör. Esin GÜRSEL

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, esin.gursel@asbu.edu.tr
Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
04.06.2018

Revize Tarihi
13.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Türkiye coğrafi konumu (jeolojik ve topoğrafik yapısı) ve iklim özellikleriyle tipik bir afet ülkesidir. Eski çağlardan bu yana deprem başta olmak üzere heyelan, sel, kaya ve çığ düşmesi gibi sık yaşanan doğal afetler can ve mal kayıplarına sebep olmaktadır. İdare afet öncesinde afetten doğacak zararı önlemeye yönelik gerekli tedbirleri almak ile yükümlüdür. Ancak idarenin afetzedelere yardım yapılması, barınak sağlanması, sağlık hizmetleri verilmesi gibi afet sonrasında ilişkin görevleri de bulunmaktadır. Afet öncesi ve sonrasında yönelik hizmetlerin "hiç işlememesi", "geç işlemesi" ya da "kötü işlemesi" halinde idarenin kusurlu sorumluluğu doğmakta ve idare ortaya çıkan zararı tazminle yükümlü olmaktadır. Bu makalede ilk olarak "afet" kavramı açıklanmıştır. Takiben, afetin hukuki niteliği belirlenmeye çalışılmış, afet ile idarenin sorumluluğu arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. AİHM'nin "Öneryıldız v. Türkiye", "Budayeva ve diğerleri v. Rusya", "Kolyadenko ve diğerleri v. Rusya" kararları ışığında doğal afetler neticesinde meydana gelen zararlardan idarenin sorumluluğunun sınırları çizilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Turkey is a typical natural disaster country because of geographical location (geological and topographical structure) and climate. Natural disasters like earthquakes, landslides, floods, rocks and avalanches have caused life and property losses since ancient times. Administration is obliged to take necessary precautions to prevent occurrence damage before the disaster. Administration also has post-disaster duties such as providing assistance to victims, providing shelter, and providing health services. Liability of Administration arises in case of service fault before and after natural disaster. Administration is obliged to compensate this damage. In this article, firstly the concept of "disaster" is explained. Then, the legal meaning of the disaster was tried to be determined and the relationship between disaster and liability of administration is stated. "Öneryıldız / Turkey", "Budayev and Others / Russia", "Kolyadenko and Others / Russia" decisions of European Court of Human Rights are associated with the liability of administration damage caused by natural disasters. We had tried to draw the limit of administrative liability by taking in consideration these decisions.

1. GİRİŞ

Türkiye coğrafi konumu (jeolojik ve topoğrafik yapısı) ve iklim özellikleriyle tipik bir afet ülkesidir. Afet İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Afet Bilgi Envanter Projesi'nde geçmişten bu yana Türkiye'de 13733 heyelan, 2963 kaya düşmesi, 4009 su baskını, 5576 deprem, 778 çığ, 1128 diğer afet, 2277 çoklu afet, 1299 tasnif edilmemiş afet, toplamda 31763 afet meydana geldiği saptanmıştır. Eski çağlardan bu yana deprem başta olmak üzere heyelan, sel, kaya ve çığ düşmesi gibi sık yaşanan doğal afetler can ve mal kayıplarına sebep olmaktadır.

İdare afet öncesinde afetten doğacak zararı önlemeye yönelik gerekli tedbirleri almak ile yükümlüdür. Ancak idarenin üzerine düşen görevler yalnızca afet öncesine ilişkin değildir. İdarenin afetzedelere yardım yapılması, barınak sağlanması, sağlık hizmetleri verilmesi gibi afet sonrasında ilişkin görevleri

*Bu makale 03-05 Mayıs 2018 tarihli 4. Uluslararası Hukuk Sempozyumu'nda sunulan "İdarenin Doğal Afetler Neticesinde Meydana Gelen Zararlardan Sorumluluğu" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

de bulunmaktadır. Afet öncesi ve sonrasına yönelik hizmetlerin “hiç işlememesi”, “geç işlemesi” ya da “kötü işlemesi” halinde idarenin kusurlu sorumluluğu doğmakta ve idare ortaya çıkan zararı tazminle yükümlü olmaktadır.

İdarenin sorumluluğunun sınırını ise teknik ve mali yeterliliği oluşturmaktadır. İdarenin mali ve teknik yeterliliğini aşan olaylar bakımından idareye sorumluluk yüklemek veya idareden kamu hizmeti beklemek olanaksızdır. Ancak idare mali ve teknik yetersizliğini ileri sürerek sonsuza kadar yaşama hakkını korumaktan imtina edemeyecektir.

Türkiye gibi doğal afetlerin sık yaşandığı bir coğrafyada afetin hukuki niteliği, afet ile idarenin sorumluluğu arasındaki ilişki ve afetin idarenin sorumluluğu üzerindeki etkisi önem arz etmektedir. Yargı içtihatlarında ve doktrinde afet birtakım şartları taşıması halinde mücbir sebep olarak nitelendirilmekte ve idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Aksi durumda idare afet neticesinde meydana gelen zararlardan kusuru oranında sorumlu olacaktır.

2. AFET KAVRAMI

Afet pek çok bilim ile yakından ilişkili Arapça kökenli bir kavramdır. He bilim afeti kendi sınırları içerisinde farklı şekillerde yorumlamaktadır (Kadioğlu, 16-17 Ağustos 2006). Değişen yaşam standartları ve gelişen teknolojiye paralel olarak afet kavramının tanımı da değişip şekillenmektedir. Bu sebeple afet riski açıklanırken afetin farklı disiplinlerdeki tanımlarının ve günümüz teknolojik gelişmelerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde afet; “*çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım, kıran*” olarak tanımlanmaktadır. Kent Bilimleri Sözlüğü'nde afet; “*yerel toplulukların genel yaşamını etkileyen, aksatan, bozan yer sarsıntısı, yangın, su baskını, yer kayması, çığ ve kaya düşmesi*” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998, s. 42). Kadioğlu'na göre; “*toplumun baş edemeyeceği her şey*” afeti ifade etmektedir (Kadioğlu, 16-17 Ağustos 2006).

Parker ve Handmer afeti, “*geçici ya da daimi teknolojik hataları da içine alan hem bireylerin hem çevrenin hem de toplumların engellenmesi mümkün olmayan, ağır hasar, can ve mal kaybı, ekonomik, sosyal, psikolojik pek çok kayba ve soruna neden olan, insandan kaynaklanan ya da doğal olarak meydana gelen olaylar*” olarak tanımlamaktadır (Parker & Handmer, 2013).

Birleşmiş Milletler'e göre bir olayın afet olarak adlandırılabilmesi için; on ve daha çok kişinin hayatını kaybetmesi, yüz ya da daha çok kişinin afetten etkilenmesi, afetin yaşandığı ülke tarafından olağandışı durum bildirisinde bulunulması yahut uluslararası yardım talep edilmesi gerekmektedir (United Nations Integrated Regional Information Networks, Haziran 2005).

Afet doğal olarak meydana gelebileceği gibi kaynağını bir insan faaliyeti ya da teknolojik bir hatadan alabilir. Ancak her doğa olayı, insan faaliyeti ya da teknolojik hata afet değildir. Bir olayın afet olabilmesi için yaşamda kötü bir tecrübe bırakması, hayatın olağan akışında bir aksamaya sebep olması, ekonomik, fiziksel, psikolojik yahut sosyal bir kaybın ortaya çıkması gerekmektedir (Yılmaz, 2003, s. 3) (Uzunçubuk, 2005, s. 14) (İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi). Afetin meydana gelme olasılığı ile kaybolacak değerlerin bütünü ise afet riskini ifade etmektedir (Balamir, 2003, s. 17-36). Afet riski ayrıca “afetin olma olasılığı” unsurunun yanında “afetten etkilenen insan sayısı”, “bu insanların dağılımı” ve “afetten zarar görme oranı” unsurlarını içermektedir (Yavaş, 2001, s. 119).

3. İDARE HUKUKU BAKIMINDAN SORUMLULUK

Hukukta en genel haliyle “siyasi sorumluluk”, “cezai sorumluluk” ve “mali sorumluluk” olmak üzere üç tür sorumluluk bulunmaktadır. Mali sorumluluk bir kişinin diğerine vermiş olduğu zararı malvarlığı ile ödemesi olarak adlandırılmaktadır. İdari sorumluluk, medeni sorumluluk ile birlikte bu sorumluluk türlerinden mali sorumluluk içerisinde yer almaktadır.

İdarenin, idari eylem ve işlemlerden doğan zararlardan sorumluluğunun anayasal dayanağı Anayasa m. 125'de yer alan; “*İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı gidermekle yükümlüdür*” düzenlemesidir. İdarenin bireylere vermiş olduğu zararlardan sorumlu olması ve bu zararları tazmin yükümlülüğü sosyal bir hukuk devleti olmanın gereğidir.

İdarenin sorumluluğunun doğması için; idari bir davranışın olması, bu davranış neticesinde bir zararın ortaya çıkması, bu davranış ile zarar arasında illiyet bağının bulunması gerekmektedir. İdari davranışın var olmasının yanında bu davranışın idareye isnat edilebilir olması gerekmektedir. Ortaya

çıkan zarar; meşru, kesin ve gerçekleşmiş olmalıdır. Zarar, maddi bir zarar olabileceği gibi manevi bir zarar da olabilir. Önemli olan zararın parayla ölçülebilir nitelikte olmasıdır (Çağlayan, 2017, s. 676).

İdari sorumluluk kusurlu sorumluluk ve kusursuz sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. (Günday, 2015, s. 369) (Akyılmaz, Sezginer, & Kaya, 2012, s. 150,151). İdari sorumluluğun temelinde bulunan kusur kavramı objektif niteliklidir. Herhangi bir kişiye indirgenemeyeceği için anonimdir. Tüm kamu tüzel kişilerini ilgilendirdiğinden genel ve her somut olaya göre farklılık arz ettiğinden esneklik (Günday, 2015, s. 369) (Gözler, Ekim 2007, s. 725) (Çağlayan, 2017, s. 628).

Kusur ve hukuka aykırılık arasındaki bağ, idari işlemler ve idari eylemler bakımından farklılık arz etmektedir. İdari işlemlerde kusur ve hukuka aykırılık arasındaki bağ sıkıdır. İdari işlem hukuka aykırı ise kusur vardır; hukuka aykırı değilse kusur yoktur. İdari eylemlerde ise bu bağ idari işlemlerde olduğu gibi sıkı değildir. Hukuka uygun olan idari eylemlerin kusurlu olması mümkündür (Gözler, Ekim 2007, s. 726-727). Çağlayan, idari işlemin hukuka aykırı olduğunda kusurun olduğunu kabul ederken her hukuka aykırılık durumunda idarenin sorumluluğunun doğmayacağını belirtmektedir. Yazara göre; kusurlu sorumluluğun varlığı için işlemin iptal edildiği hal ile önceki hal arasında muhatabı etkileyen bir farkın bulunması gerekmektedir (Çağlayan, 2017, s. 631).

Doktrinde kusurlu sorumluluk "hizmet kusuru" kavramından yola çıkılarak açıklanmaktadır. Hizmet kusuru, hizmetin "hiç işlememesi", "geç işlemesi" ya da "kötü işlemesi" olarak adlandırılmaktadır. Kapsamına kamu hizmetinin yanında idari görevler ve idari faaliyetler de girmektedir. Kusurun anonim olması sebebiyle hizmet kusurunun olması durumunda kamu görevlilerinin kusurlu olup olmadığına bakılmamaktadır. Önemli olan hizmetin kurulmasında, düzenlenmesinde ya da işleyişinde bir kusurun bulunup bulunmadığıdır. (Günday, 2015, s. 370,371) (Gözler, Ekim 2007, s. 725) (Çağlayan, 2017, s. 628).

Hizmetin hiç işlememesi idarenin yapmakla yükümlü olduğu faaliyetler karşısında hareketsiz kalmasını ifade etmektedir. Bağlı yetkinin olduğu durumlarda idarenin görevli olduğu bir alanda hareketsiz kalması hizmet kusuru oluşturmaktadır (Günday, 2015, s. 371). İdarenin takdir yetkisinin olduğu durumlarda ise hareketsiz kalmasının hizmet kusuru oluşturup oluşturmadığının somut olaya göre değerlendirilmesi gerekmektedir (Bucaktepe, 2012-2013, s. 97) (Günday, 2015, s. 371).

Hizmetin kötü işlemesi, hizmetin gereklerine uygun işlememesini ifade etmektedir. Hizmetin ne zaman kötü işlediği somut olaya, idarenin olanaklarına ve hizmetin mahiyetine göre yargı organları tarafından belirlenmektedir (Günday, 2015, s. 370) (Yaşar, 2014, s. 444)

Hizmetin geç işlemesi, hizmetin gereklerine uygun makul bir süre içerisinde yerine getirilmemesini ifade etmektedir (Gözler, Ekim 2007, s. 725) (Çağlayan, 2017, s. 630). Hizmetin yer aldığı kanuni düzenlemede bir süreye bağlanmış olması durumunda bu süre makul süredir. Ancak kanuni düzenlemede böyle bir sürenin olmaması durumunda hizmetin gerekleri göz önünde bulundurularak makul sürenin saptanması gerekmektedir (Çağlayan, 2017, s. 630) (Tan, 2016, s. 458) (Yaşar, 2014, s. 445). Danıştay, hizmete ilişkin titizlik ve gösterilen çaba sebebiyle meydana gelen gecikmeleri hizmetin geç işlemesi kapsamında değerlendirmemektedir (Günday, 2015, s. 373) (Çağlayan, 2017, s. 630) (Yaşar, 2014, s. 445).

İdarenin meydana gelen zararlardan sorumlu olması için kural olarak kusurlu olması gerekmektedir. Türk İdare Hukuku'nda kusur "basit kusur" ve "ağır kusur" olarak ikiye ayrılmaktadır. Yürütülmesinde güçlük olan ve derhal harekete geçilmesi gereken bazı faaliyetler sırasında basit kusurun mazur görülebilir olması, zor faaliyetlerin teşhisindeki zorluk, sorumluluğu doğacağı tereddüdüyle idarenin hareketsiz kalmasının önüne geçilmek istenmesi gibi sebeplerle birtakım faaliyetler neticesinde meydana gelen zararlardan idarenin sorumlu olması için ağır kusurun bulunması gerekmektedir (Gözler, Ekim 2007, s. 728-729). Hangi faaliyetlerde ağır, hangilerinde basit kusurun aranacağı yargı organları tarafından somut olay gözetilerek belirlenmektedir (Gözler, Ekim 2007, s. 728-729) (Çağlayan, 2017, s. 635). Fransız İdare Hukuku'nda tıbbi faaliyetlerde, kolluk ve denetim faaliyetlerinde, cezaevi idaresinde, adalet kamu hizmetlerinde, acil yardım, kurtarma ve yangın söndürme faaliyetlerinde meydana gelecek aksaklıklardan idarenin sorumlu olması için ağır kusurlu olması gerekir. Ancak günümüzde "ağır kusur" teorisinin büyük ölçüde önemini yitirdiği görülmektedir (Gözler, Ekim 2007, s. 728-729) (Çağlayan, 2017, s. 636).

Danıştay içtihatlarında "ağır kusur" kavramına yer verilmekle birlikte ağır kusurun arandığı hallerde basit kusur var ise sorumluluğun doğmayacağına ilişkin net bir görüş bulunmamaktadır (Çağlayan, 2017, s. 636). Danıştay'ın yakın tarihli bazı kararlarında riskli faaliyetler sırasında meydana gelen

zararlardan idarenin sorumluluğunun doğması için ağır kusurun olması gerektiği yönünde ifadelere rastlamaktayız (Çağlayan, 2017, s. 637).

Kusurun varlığını iddia eden ispat etmekle yükümlüdür. Ancak hakimin kusurun varlığına dosyadan ya da soruşturmadan kanaat getirmesi ve ya herhangi bir kusur karinesinin varlığı durumu saklıdır (Gözler, Ekim 2007, s. 726-727).

Sosyal, ekonomik, bilimsel, kültürel gelişmeler ve zaman içerisinde sosyal devlet anlayışının benimsenmesi idarenin faaliyet alanı ile doğru orantılı olarak sorumluluk alanının da genişlemesine sebep olmuştur (Günday, 2015, s. 378) (Akyılmaz, Sezginer, & Kaya, 2012, s. 151,152). İdare tarafından zararın tazmin edilmesi aşamasında her daim kusurun aranması adil sonuçlar doğurmayacağından idari faaliyet ile meydana gelen zarar arasında illiyet bağının olduğu ama idarenin kusurunun olmadığı durumlarda kusursuz sorumluluğun varlığı kabul edilmektedir (Günday, 2015, s. 378). Kusursuz sorumluluğun kabulü tüm zararların devlet tarafından karşılanacağı anlamına gelmemektedir (Kutlu Gürsel, 1999, s. 17). Kusursuz sorumluluk bir tür "kamusal sigorta" değildir (Azrak, 1980, s. 138). İstisnai ve ikincil niteliklidir. İdarenin kusurlu sorumluluğunun bulunmadığı hallerde ancak kusursuz sorumluluğa gidilmesi mümkündür. Bu sebeple idarenin aynı anda hem kusurlu hem de kusursuz olarak sorumlu olması mümkün değildir (Bucaktepe, 2012-2013, s. 99).

4. DOĞAL AFETİN İDARENİN SORUMLULUĞU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Afetin hukuki niteliği, afet ile idarenin sorumluluğu arasındaki ilişkinin ortaya konulmasına ve afetin, idarenin sorumluluğu üzerindeki etkisinin belirlenmesine esas teşkil etmektedir (Gürsel, 1-3 Mart 2018). 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Gölcük Depremi, doğal afetler neticesinde meydana gelen zararlardan idarenin sorumlu olması hususuna yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu tarihten önce gerek yargı içtihatlarında gerekse doktrinde zararı meydana getiren olayın kökeninde bir doğal afetin olması durumunda bu olayın çoğunlukla mücbir sebep olarak kabul edildiği ve meydana gelen zararın sosyal risk ilkesi çerçevesinde giderildiği görülmektedir (Danıştay 12. Dairesi, 1974, s. 663) (Danıştay 12. Dairesi, 1975, s. 213). Gölcük Depremi'nin ardından afetin her durumda mücbir sebep olarak kabul edilip edilemeyeceği sorgulanmaya başlanmıştır. Yargı içtihatlarında ve doktrinde afetin ancak belli şartları sağlaması durumunda mücbir sebep olabileceği; bu şartların gerçekleşmemesi halinde ise idarenin afet neticesinde meydana gelen zararlardan kusuru oranında sorumlu olacağı yönündeki görüş kabul görmeye başlamıştır.

Mücbir sebep, idarenin yürüttüğü faaliyetler dışında vuku bulan önceden öngörülmez ve önlenemez olayları ifade etmektedir (Çağlayan, 2017, s. 686) (Günday, 2015, s. 384) (Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2009). Bir afetin mücbir sebep olarak kabul edilebilmesi için "dışsallık", "öngörülmezlik", "önlenemezlik" unsurlarının üçünü bir arada sağlaması gerekmektedir (Özay, 2004, s. 878) (Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2009) (Bucaktepe, Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu, 2012-2013, s. 103) (Çağlayan, 2017, s. 687-693). Dışsallık unsuru mücbir sebep olarak nitelendirilen olayın idarenin iradesi ve faaliyetleri dışında gerçekleşmesidir (Özay, 2004, s. 878). Afet, idarenin iradesi ve eylemleri dışında meydana geldiği için mücbir sebebin dışsallık unsurunu sağlamaktadır (Çağlayan, 2017, s. 687). Dışsallık unsuru mücbir sebebi, beklenmeyen durumdan ayırmaktadır. Öngörülmezlik ve önlenemezlik unsurları ise afetin mücbir sebep olarak kabul edilmesinde belirleyicidir.

Zararı doğuran olayın önceden tahmin edilememesi, tahmin edilse bile sonuçlarının ne büyüklükte olacağını bilinememesi mücbir sebebin öngörülmezlik unsurunu oluşturmaktadır (Bucaktepe, Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu, 2012-2013, s. 103) (Çağlayan, 2017, s. 688). Öngörülmezlik yalnızca zararı doğuran olayın daha önce hiç gerçekleşmemiş olması anlamına gelmemektedir. Daha önce hiç görülmemiş bir olay mücbir sebep olabileceği gibi daha önce benzeri yaşanmış bir olayda mücbir sebep olabilir.

Yaşanan her afet mücbir sebep değildir. Afetin mücbir sebep olarak nitelendirilebilmesi için önlenip önlenemeyeceğinin tespiti gerekmektedir. Nadiren görülen, sonuçları beklenenden ağır olan olaylar önlenemezdir. Afetin o bölgede sık yaşanan bir afet olması, yer ve zaman bakımından belirlenebilir olması, yoğunluk ve süresinin olağan olması ve kökeninde idari bir faaliyetin bulunması durumunda önlenemez olduğundan bahsedilemez (Çağlayan, 2017, s. 688). Türkiye Deprem Bölgeleri Haritasıyla birinci ya da ikinci derecede deprem bölgesi olarak belirlenmiş bir bölgede deprem olması, olası bir çığ düşmesinden haberdar eden uyarıcı bir tabelanın varlığı, bölgenin iklimine uygun miktarda yağışın gerçekleşmesi, idarenin yaptığı kazı çalışmaları neticesinde toprak kayması gerçekleşmesi örnekleri mücbir sebebin öngörülmezlik unsurunu karşılamamaktadır. Fransız Danıştay'ı bir kararında yüzyıl

önce sel yaşanmış bir bölgede yüzyıl sonra tekrar sel yaşanmasını mücbir sebep olarak nitelendirmemiştir (Atay, 2012, s. 724).

Önlenemezlik unsurunun kapsamını kanal inşa etmek, baraj inşa etmek, set inşa etmek gibi zararı önleyecek, azaltacak ya da ortadan kaldıracak olumlu önlemler ile bina yapımına uygun olmayan bir alanda yapılaşmayı yasaklamak, yıkılma riski altında bulunan bir binayı boşaltmak gibi olumsuz önlemler oluşturmaktadır (Çağlayan, 2017, s. 690-691).

Önlenemezlik unsurunun tespiti bakımından dikkate alınması gereken hususlar; idari faaliyetin yerinin doğru olup olmadığı, idarece gerekli uyarı ve düzenlemelerin yapılıp yapılmadığı, idarece etkin tesis, araç ve gereçlerin kullanıp kullanılmadığıdır (Çağlayan, 2017, s. 691-693). Örneğin; idarenin karayolu geçireceği bölgenin öncelikle bir heyelan bölgesi olup olmadığını belirlemesi gerekmektedir. Heyelan bölgesi olması durumunda bu alana uyarı levhaları koymasının yanında riski ortadan kaldırmak ya da meydana gelebilecek zararı en aza indirmek için gerekli önemleri alması gerekmektedir.

Afetin sık yaşandığı bir coğrafyada idarenin afet öncesinde afet bölgesini tespit etmesi, bu bölgeye uygun tedbirleri alması, gerekli kısıtlamaları getirmesi; afet sonrasında yardım, barınma, sağlık gibi hizmetleri ile diğer ihtiyaçları zamanında ve gereği karşılması gerekmektedir. Doğal afetler karşısında devletin hareketsiz kalması doktrinde "olumsuz eylem" olarak kabul edilmekte ve hizmet kusuru olarak nitelendirilmektedir (Danıştay 11. Dairesi, 2007) (Danıştay 6. Dairesi, 2004). Mücbir sebep, somut olayın özellikleri göz önünde bulundurularak yargı organları tarafından tespit edilmektedir (Bucaktepe, 2012-2013, s. 103).

İdarenin kusur sorumluluğu ilgili mevzuatla verilmiş görev ve yetkilerinin yerine getirilmesiyle ortadan kalkmaktadır. İdarenin görev ve yetkilerini yerine getirip getirmediği tespit edilirken mali ve teknik olanakları dikkate alınmalıdır. Zira, tazmin yükümlülüğünün sınırını idarenin mali ve teknik yeterliliği oluşturmaktadır. İdarenin mali ve teknik yeterliliğini aşan olaylar bakımından idareye sorumluluk yüklemek veya idareden kamu hizmeti beklemek olanaksızdır. Günümüzde idarenin sahip olduğu mali ve teknik olanaklar idari sorumluluk alanını genişletirken mücbir sebep olarak nitelendirilebilecek olayları öngörülemezlik ve önlenemezlik unsurlarını karşılamaması sebebiyle azaltmaktadır (Bucaktepe, 2012-2013, s. 103).

İdari faaliyetin her zaman zararın tümünü meydana getirdiği söylenemez. İdari faaliyetin, afet neticesinde meydana gelen zararın miktarını attırması da mümkündür. Bu durumda idare meydana gelen zarardan kusuru oranında sorumlu olacaktır. Örneğin; olağan dışı bir yağış neticesinde meydana gelen sel sırasında gereği gibi işlemeyen belediye hizmetleri sebebiyle sel sularının tahliye edilememesi ve zararı arttırması durumunda idare kusuru oranında sorumlu olacaktır (Çağlayan, 2017, s. 693-694).

Zarara uğrayan kişinin ya da üçüncü kişinin zararı meydana getiren olaya etkisi idarenin sorumluluğunu azaltabilir ya da ortadan kaldırabilir (Danıştay 10. Dairesi, 2012). Afetin mücbir sebep olarak nitelendirilmediği bir durumda idare ile birlikte zarar görenin ya da üçüncü kişinin kusurlu olması halinde zararı tazmin yükümlülüğü idare ile bu kişilerin kusur oranına göre belirlenecektir (Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 2009). Afet neticesinde meydana gelen tüm zararların, idare dışındaki kişilerden kaynaklı olması durumunda ise idari davranış ile zarar arasındaki illiyet bağı ortadan kalkacağından idarenin tazmin yükümlülüğünden söz edilemez.

5. İDARENİN DOĞAL AFETLER NETİCESİNDE MEYDANA GELEN ZARARLARDAN SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN AİHM KARARLARI

5.1. Öneriyıldız v. Türkiye Kararı

Başvuran, olayın gerçekleştiği tarihte on iki yakınıyla birlikte gecekonduların yoğun olarak bulunduğu İstanbul Ümraniye'deki Kazım Karabekir'de yaşamaktadır. Kazım Karabekir'e bitişik bir gecekondulu mahallesi olan Hekimbaşı, 1972'den itibaren belediye meclisi ve bakanlık makamlarının sorumluluğu ve yetkisi altında Beykoz, Üsküdar, Kadıköy ve Ümraniye ilçeleri tarafından çöplük olarak kullanılmaktadır. İlk zamanlar ikamet edilmeyen bu alan zaman içerisinde gecekondularla çevrilmiştir. Başvuran ve ailesinin ikamet ettiği ev Hekimbaşı Çöplüğü ile bitişiktir (Öneriyıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 10).

4 Aralık 1989'dan itibaren Ümraniye İlçe Meclisi, çöplük alanını iyileştirmek amacıyla toprak ve hurda yığınlarını Hekimbaşı Çöplüğü üzerine dökmeye başlamıştır. Toprak ve hurda yığınlarının döküldüğü alanda ikamet eden M.C ve A.C., mülkiyet iddiasıyla ilçe meclisine karşı dava açmıştır. M.C ve A.C.,

zarara uğradıklarını iddia ederek şikâyetçi olmuş ve çalışmaların durdurulmasını talep etmişlerdir. İlçe meclisi ise bu talebe karşılık bölge arazinin çöplerin toplandığı yer üzerinde olduğunu, orada bulunan evlerin sağlık koşullarına uygun olmadığını ve M.C ve A.C.'nin mülkiyet iddiasında bulunamayacaklarını iddia etmiştir. Bölge mahkemesi M.C. ve A.C.'nin lehine karar vermiştir. Bu hükmün Yargıtay tarafından iptal edilmesi üzerine Bölge mahkemesi Yargıtay'ın kararına uyararak M.C. ve A.C.'nin iddialarını reddetmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 11-12).

Ümraniye İlçe Meclisi, çöplüğün ilgili mevzuata uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla Üsküdar Bölge Mahkemesi'nin Üçüncü Dairesi'nden uzman atanmasını istemiştir. Bu amaçla bir çevre profesörü, bir tapu sicil memuru ve bir adli tıp uzmanının içerisinde bulunduğu uzman komitesi oluşturulmuştur. Uzman komitesinin raporuna göre; çöplük çevrede yaşayanların sağlığına yönelik ciddi bir tehdittir. Raporda çöplükten yayılabilecek metan gazının havayla temas etmesi durumunda patlayabileceğine ancak bunu önleyecek gerekli önlemlerin alınmadığına yer verilmiştir. Rapordan evlerle çöplüğü ayıran bir duvar ya da çitin olmadığı; toplama, gübreleme, geri dönüşüm, yakma, drenaj ya da drenaj suyu arıtma sistemlerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 13).

Rapordan haberdar edilen Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı, belirtilen sorunlara çözüm bulması için İstanbul Valiliği'ne, Belediye Meclisi'ne ve Ümraniye İlçe Meclisi'ne tavsiyelerde bulunmuştur. Ümraniye Belediye Başkanı Öktem, belediye meclisi ile komşu ilçe meclislerinin atık toplama alanını kullanmalarını önlemek amacıyla geçici önlemlerin uygulanması için Üsküdar Bölge Mahkemesi'ne başvurmuştur. İstanbul Belediye Meclisi temsilcisi bu başvuruya itiraz etmiştir. Bu itiraz üzerine Ümraniye İlçe Meclisi ise 15 Mayıs 1993'ten itibaren alana çöp dökülemeyeceğini İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'na bildirmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 15-17).

28 Nisan 1993'te Hekimbaşı Çöplüğünde bir metan gazı patlaması meydana gelmiştir. Patlamanın etkisiyle atıklar çöp yığınının koparak alanda bulunan on gecekonduya zarar vermiştir. Olayda otuz dokuz kişi hayatını kaybetmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 18). Kaza sonrasında patlamanın biriken metan gazı sebebiyle meydana geldiği tespit edilmiştir. Olaydan bir gün sonra İçişleri Bakanlığı, İdari Tahkikat Şubesi'nden felaketin sebeplerini araştırmasını istemiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 20). Olay ile ilgili şikâyet ise başvuran tarafından 6 Mayıs 1993'te yapılmıştır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 22). Bunun üzerine ilgili savcı idari makamlar ile mağdurların meydana gelen zararlardan hangi oranlarda sorumlu olduklarının tespit edilmesini istemiştir.

İdari soruşturma sürecinde davayla ilgilenmek üzere bakanlık tarafından bir başmüfettiş görevlendirilmiştir. Başmüfettiş hazırladığı raporda 1989'da ilçe meclisi tarafından Hekimbaşı gecekondu bölgesinde dezenfekte çalışmalarının başladığını ancak burada yaşayan iki kişinin talebiyle çalışmaların durdurulduğu belirtilmiştir. Raporda uzman kişilerden alınan bilimsel görüşler ışığında ölüme sebebiyet veren olayın metan gazı patlaması neticesinde meydana geldiği doğrulanmıştır. Ayrıca raporda, iki belediye başkanının görevlerini yaparken gerekli önlemleri almaması sebebiyle yirmi altı kişinin öldüğü, on bir kişinin yaralandığı; bu kişilerin TCK m. 230 uyarınca hesap vermeleri gerektiği yer almıştır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 27-29). Açılan davada Belediye Başkanı Sözen 1970'ten beri süregelen bir durumdan tek başına sorumlu tutulamayacağını, Türkiye'deki diğer 2000 çöplük yenilenmezken kendisinin Hekimbaşı Çöplüğünü yenilemediği için suçlanamayacağını, atıkların alana dökülmeye devam edildiği sürece çöplüğün iyileştirilemeyeceğini iddia etmiştir. Belediye başkanı Öktem ise çöp yığınları altında kalan evlerin belediye başkanlığına seçildiği 26 Mart 1989'daki seçimden önce yapıldığını ve seçildiği tarihten itibaren gecekondulaşmaya izin vermediğini iddia etmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 31-32).

Hem Sözen hem de Öktem yerel mahkeme tarafından suçlu bulunmuş, TCK m. 230 uyarınca üç ay hapis ve 160.000 TL para cezasına çarptırılmıştır. Hapis cezaları para cezasına çevrilmiştir (610.000 TL). Sanıkların tekrar suç işlemeyeceğinden emin olunması sebebiyle cezaların uygulanması askıya alınmıştır. Bu karar Yargıtay tarafından onanmıştır. Başvuran ise bu dava ve işlemlerin hiçbirinden haberdar edilmemiş, idari sorgulama birimlerinin ve ceza mahkemelerinin hiçbirinde ifade vermemiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 33).

Başvuranın yasal yardım sağlanması amacıyla Ümraniye İlçe Meclisi, İstanbul Belediye Meclisi, İçişleri Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı'na yaptığı başvurular ya reddedilmiş a da cevapsız bırakılmıştır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 37-38).

Başvurana ilk yasal yardım 4 Ocak 1994'te sağlanmıştır. Başvuran tarafından açılan davada kararını bilirkişi raporuna dayandıran mahkeme dava konusu olayla yetkililerin ihmalkârlığı arasında illiyet bağı olduğunu saptamıştır. Mahkeme yetkililerin, başvuran ve çocuklarına 100.000.000 TL manevi tazminat, 10.000.000 TL maddi tazminat ödemesine hükmetmiştir. Karar, başvuran lehine kesinlik kazanmış olsa da yetkililer hükmedilen tazminatı ödemişlerdir.

24 Nisan 2003'te İstanbul Cumhuriyet Savcılığı, başvuran dahil olmak üzere gecekondü sakinleri aleyhine başlatılacak cezai takibatın askıya alınmasına karar vermiştir. Cezai tatbikat süresi dört gün sonra zaman aşımına uğramıştır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 43).

28 Nisan 1993'te İstanbul Ümraniye'deki belediyeye ait çöplükte meydana gelen metan gazı patlaması sonucu hayatını kaybeden yakın akrabalarının ölümünden ve mallarının tahribatından yerel makamların sorumlu olduğunu iddia eden Maşallah Öneryıldız, AİHS m. 2 (yaşama hakkı), m. 8 (özel yaşama ve konuta saygı hakkı) ve m. 13 (etkin başvuru hakkı) ile 1 No'lu Protokol m. 1 (mülkiyet hakkı) kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini belirtmiştir. Ayrıca başvuran, davalarıyla ilgili idari işlemlerin, AİHS m. 6'da yer alan hakkaniyet ve makul süre gereklerine uyulmaması sebebiyle şikâyetçi olmuştur. Mahkeme heyeti başvuranın kendisi, hayatta olan üç oğlu, Hüsamettin, Aydın ve Halef Öneryıldız, karısı Gülnaz Öneryıldız, imam nikâhlı eşi Sıdıka Zorlu ve çocukları Selahattin, İdris, Mesut, Fatma, Zeynep, Remziye ve Abdülkerim Öneryıldız adına, başvurunu ilgilendirdiği sürece yapılan başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 1-3).

Başvuranın AİHS m. 2'nin ihlal edildiği iddiasına karşı hükümet, devletin doğrudan temsilcilerine isnat olunamayacak hareketler üzerindeki sorumluluğunun tüm kaza ya da felaketlere yayılamayacağını, AİHM m. 2'nin uygulanabilirliğine ilişkin kısıtlı bir yorum yapılması gerektiğini ileri sürmüştür (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 67). AİHM, AİHS'nin 2. maddesinin yalnızca devleti temsil eden kişilerin kuvvet kullanması sonucunda meydana gelen ölümleri kapsamadığını, maddenin ilk bendinde yer alan ifadenin devletleri, topraklarında yaşayan kişilerin yaşamlarını korumak için gerekli önlemleri almakla yükümlü kıldığını belirtmiştir. AİHM, AİHS m. 2'nin ister kamusal ister özel olsun yaşama hakkını tehlikeye sokan her türlü etkinlik ve doğası gereği tehlikeli olan endüstriyel etkinliklere de uygulanabileceği kanaatindedir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 71-74).

AİHS m. 2 kapsamında devletin yaşama hakkını tehdit eden durumlara karşı etkin bir caydırma mekanizması, yasal ve idari çerçeve oluşturması gerekmektedir. AİHM'ne göre, devlet görevlilerinin ya da kurumlarının bu konuda muhakeme hatasını veya dikkatsizliği aşan bir ihmali bulunmaktadır. Olası sonuçların farkında olmalarına rağmen söz konusu makamlar kendilerine verilen yetkileri göz ardı ederek tehlikeli bir etkinlik nedeniyle oluşan riskleri bertaraf etmek için gerekli ve yeterli önlemleri almamıştır. Bu durumda bireyler kendi inisiyatifleriyle hukuki yollara başvursa da hayati tehlikeye neden olan kişilerin aleyhine hiçbir suçlamanın bulunmaması ya da bu kişilerin yargılanmaması m. 2'nin hem maddi hem usuli anlamda ihlal edildiğini göstermektedir. Mahkeme, Türk makamlarının ellerinden gelen her şeyi yaptığını söylemenin mümkün olmadığını belirtmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 94).

Başvuran evi ve diğer taşınır mülkünde meydana gelen zararlardan devletin sorumlu olduğunu iddia etmiş ve kendisine tazminat ödenmemesi sebebiyle 1 No'lu Protokol m. 1'in ihlal edildiğini öne sürmüştür (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 119). AİHM, mülkiyet kavramının yalnızca maddi mülkiyetten ibaret olmadığını, bu kavramın iç hukuktaki resmi sınıflandırmaya dahil olmayan maddi mülkiyetin dışında kendine özgü bir mana taşıdığını düşünmektedir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 124). AİHM'ne göre, davada başvuranın meskeninin Türk şehir planlamasına ilişkin ilgili hukuki ve teknik standartlara uymaması ya da tarafların mülkiyet hususundaki anlaşmazlıkları tartışılmamaktadır. AİHM, meskene ilişkin daha başka hususların söz konusu olduğuna, ilgili makamların meskene ilişkin usulsüzlükleri neredeyse beş yıldır bildiğine işaret etmektedir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 125-128). AİHM, ülkelerin şehir planlamasına ilişkin pek çok yerel etkenden oluşan bir takdir yetkisinin bulunduğunu kabul etmektedir. Mahkeme bu takdir yetkisinin zamanında, durumun gereklerine uygun bir şekilde ve tutarlı bir biçimde kullanılması gerektiği kanaatindedir. Bu sebeple başvuranın meskenine ilişkin mülkiyet çıkarı 1 No'lu Protokol m. 1 kapsamında bir "mülk" olarak değerlendirilmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 129).

AİHM'ne göre, 1 No'lu Protokol m. 1 kapsamında koruma altına alınan hakkın samimi ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi yalnızca devletin müdahaleden kaçınmasına bağlı değildir. Başvuranın ilgili makamlardan beklediği meşru önlemler ile mülklerinin etkin bir şekilde korunması arasında doğrudan ilişki olduğu durumlarda devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekmektedir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 134). Mahkeme, dava konusu olayda ihmal ile meydana gelen

zarar arasındaki illiyet bağının açık olduğunu, ilgili makamların kesin yükümlülüklerini ihlal ettiğini belirtmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 135). Devlet görevlilerinin ve idari makamların başvuranın mülkiyet çıkarını korumak için gerekeni yapmadığı kanaatinde olan AİHM, 1 No'lu Protokol m. 1'in ihlal edildiğine hükmetmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 138).

Başvuran, yararlandığı iç hukuk yollarının başarısız kalması nedeniyle m. 13'ün ihlal edildiğini iddia etmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 139). AİHM, başvuran tarafından tercih edilen idari başvuru yolunun etkili ve zararı tazmine elverişli olduğu görüşündedir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 154). Başvuranın zararın ceza mahkemelerinde tazmini yoluna gitmediği için eleştirilmesinin mümkün olmadığını belirten AİHM, AİHS m. 2 kapsamında yapılan şikâyete ilişkin olarak m. 13'ün ihlal edildiği sonucuna varmıştır. (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 154-155). Ayrıca başvuranın açtığı tazminat davasının uzun sürmesi ve bu dava sonucunda hükmedilen tazminatın ödenmemesi sebebiyle 1. No'lu Protokol m. 1 kapsamında yapılan şikâyete ilişkin olarak da m. 13'ün ihlal edildiğini hükme bağlamıştır (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 156).

Son olarak başvuran, m. 8'de gözetilen aile hayatına ve özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğinden şikâyetçi olmuştur. AİHS m. 6/1 veya m. 8 çerçevesinde ele alınacak ayrı bir husus bulunmadığına hükmetmiştir (Öneryıldız v. Türkiye Kararı, 2004, pr. 158-160).

5.2. Budayeva ve Diğerleri v. Rusya Kararı

Tyrnauz Kasabası'nın içerisinde bulunduğu bölgede 1937'den beri çamurlaşma ve buna bağlı olarak toprak kaymaları meydana gelmektedir. Bunlardan biri 18 Temmuz 2000'de saat 23.00'de meydana gelen çamur selidir. Sel, Tyrnauz kasabasındaki bir kısım yerleşim alanının sular altında kalmasına sebep olmuştur. 19 Temmuz 2000 sabahı çamur seviyesi düştüğünde Khalimat Budayeva ve ailesinin içinde bulunduğu bazı kasaba sakinleri evlerine geri dönmüşlerdir. Ancak aynı günün öğlen saatlerinde kasabada daha büyük bir çamur seli meydana gelmiştir. Bu felaketten Budayeva ve bir oğlu kaçmayı başarmıştır. Budayeva'nın diğer oğlu ise ciddi serebral ve omurilik yaralanmalara maruz kalmıştır. Kayınvalidesine yardım etmek amacıyla geride kalan Vladimir Budayev, yaşadığı apartmanın üzerine yıkılması sonucu hayatını kaybetmiştir. Atmurzayeva ve kızı ise kaçmaya çalışırken çamur seline kapılmıştır. Bu esnada şiddetli sürtünme sebebiyle vücutlarında yanık ve yaralar meydana gelmiştir. Çamur seli, 25 Temmuz 2000'e kadar devam etmiştir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 13-15).

3 Ağustos 2000'de, Elbrus Bölgesi Savcılığı Vladimir Budayev'in ölümünü tesadüfi bulmuş ve felaketle ilgili bir soruşturma başlatmamıştır. Kabardino-Balkariya Hükümeti, 12 Ağustos 2000'de, tüm başvuru sahiplerine ücretsiz ikame konut ve toplu bir ödeme (13.200 ruble) yapmıştır. Başvuranlar yerel hükümetin yapmış olduğu tahsisat ve ödemelerin gerçek zararlarını karşılamadığı gerekçesiyle tazminat davası açmıştır. Ancak davalar, yetkililerin felaket öncesinde gerekli tüm önlemleri aldığı gerekçesiyle yerel mahkemeler tarafından reddedilmiştir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 35).

Khalimat Budayeva, Fatima Atmurzayeva, Raya Shogenova, Nina Khakhlova, Andrey Shishkin ve Irina Shishkin'a AİHS m. 2 (yaşama hakkı), m. 8 (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı), m. 13 (etkili başvuru hakkı) ve 1 No'lu Protokol m. 1'de (mülkiyet hakkı) düzenlenen haklarının ihlal edildiği iddialarıyla AİHM'ne başvurmuşlardır. Raya Shogenova hariç diğer başvuranların tümü Tyrnauz kasabasında yaşamaktadırlar (Budayeva and Others v. Russia, pr. 1-3).

Başvuranlar doğal afetlere karşı korunmak için sistemin işleyişi hakkında yetkililere yönelik üç iddiada bulunmuşlardır. İlk olarak, 1999 yılında zarar gören çamuru önleyici barajın yeniden işlevsel bir formata sokulmadığını, onarım çalışmaları için herhangi bir fon tahsis edilmediğini ileri sürmüşlerdir. İkinci olarak, kazaları, yaralanmaları ve kitlesel panik olaylarını engellemek için halkın uyarılmadığını yalnızca alarmların hoparlörler vasıtasıyla yükseltildiğini; herhangi bir tahliye programının uygulanmadığını ifade etmişlerdir. Üçüncü olarak ise felaket sonrasında kendilerine herhangi bir kurtarma gücü veya acil durum yardımının sağlanmadığını, yetkililerin çamur selinin öncesine ve sonrasına yönelik olarak etkin bir soruşturma yürütmediğini iddia etmişlerdir. Başvuranlar savlarını, bir uzmanla röportaj da dahil olmak üzere gazete haberleri ile desteklemişlerdir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 124-127).

Başvuranların doğal afetlerden korunma sisteminin işleyişine yönelik iddiaları dışında da iddiaları bulunmaktadır. Başvuranlar, evleri ile mallarının zarar gördüğünü ve felaketten bu yana yaşam koşullarının kötüleştiğini belirtmişlerdir. Bazıları depresyon geçirdiklerini, psikiyatrik/nörolojik tedavi gördüklerini iddia etmişlerdir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 52). Yetkililerin 1999 ile 2000 tarihleri arasında böyle bir felaketin olası olduğu hakkında bir dizi uyarı aldığını kanıtlayan

resmi mektup ve belgeler sunmuşlardır. Bu belgeler arasında hava durumundaki tehlikelerin izlenmesinden sorumlu bir devlet kurumu olan Mountain Institute tarafından verilen çamur selinden korunmak için inşa edilen barajın onarılması ve yöre halkının bir felaket karşısında tahliyesinin gerçekleştirilmesi için gözlem direkleri kurma tavsiyesi içeren bir rapor bulunmaktadır. Raporla gerekli önlemler alınmadığı takdirde kayıp ve zayıflar meydana geleceğine işaret edilmektedir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 19-24,91-92).

Hükümet ise bu iddialara karşı çamur sellerinin istisnai nitelikli olduğunu; selin tahmin edilip durdurulmasının mümkün olmadığını, ilk çamur selinin ardından Tyrnauz'un acil tahliye edilmesi gerektiğinin emredildiğini ileri sürmüştür. Bunun yanında hükümet, polis ve yerel yetkililerin yöredeki evlere giderek çamur kayması hakkında bilgi verdiğini; bu kişilerin yaşlılar ile engellilerin tahliyesi için yardımcı olduklarını; evlerine dönen vatandaşların tahliye emrini ihlal ettiğini; mağdurları kurtarma, yeniden yerleştirme ve mağdurlara acil yardım sağlamaya yönelik gerekli tüm önlemlerin alındığını belirtmiştir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 112-121). Başvuranların hukuk mahkemelerinde haklarını aramış olduklarını, ihmalleri olan kamu görevlileri hakkında açılan ceza davalarında ise temyiz yoluna gitmeyerek başvuranların haklarından vazgeçtiklerini iddia etmişlerdir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 121-123).

18-25 Temmuz 2000 tarihleri arasında meydana gelen felakette sekiz kişi hayatını kaybetmiştir. Tyrnauz Kasabası'nda yaşayan diğer pek çok kişinin ise hayatları risk altına girmiştir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 161-162). AİHM, AİHS m. 2'nin ihlal edildiğine ilişkin iddiaları ilk olarak afet öncesinde gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı yönünden incelemiştir. Mahkeme bölgenin iklimsel olarak çamur seline yatkın bir alanda bulunduğunu ve felaketten önce de bölgede birçok kez çamur selinin meydana geldiğini tespit etmiştir. Ayrıca yetkililerin 1999 yılında meydana gelen çamur selinin ardından olası büyük ölçekli bir felaket hakkında pek çok kez uyarıldığına ancak Mountain Institute'nin ısrarlı taleplerine rağmen çamur kaymasının zamanını, kuvvetini ve süresini tahmin etmek üzere geçici gözlem noktalarının oluşturulmadığına işaret etmiştir. Yapılan inceleme neticesinde idarenin, Tyrnauz Kasabası'nda oturanların yaşama haklarını tehlikeye sokan öngörülebilir risklerle ilgili olarak kentsel planlama ve acil durumlara yönelik çalışma yapmadığı ortaya çıkmıştır. Kararda ölüm, yaralanma vb. zararların ortaya çıkmasının nedenleri arasında yaşama hakkına yönelen riskleri önleyici politikaların olmaması, idarenin hukuksal ve yönetsel anlamda kusurunun bulunması, yöneticilere ilişkin caydırıcı kuralların olmaması sayılmıştır. (Budayeva and Others v. Russia, pr. 148-155). Mahkeme, yetkililerin başarısızlıklarına ilişkin bir gerekçenin bulunmadığını, idarenin kusurlu olduğunu ve devletin pozitif yükümlülüğü kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmediğini belirtmiştir. Bu bakımdan AİHS m. 2'nin maddi anlamda ihlal edildiği sonucuna varmıştır (Budayeva and Others v. Russia, pr. 156-160).

AİHM, Vladimir Budayev'in ölümüne ilişkin soruşturma makamlarının yaptığı incelemenin Budayev'in ölümünün binanın çökmesi sonucu meydana geldiğinin tespitiyle sınırlı kaldığını, yetkililerin sorumluluğuna ilişkin soruların incelenmediğini belirtmiştir. Çamur savunma altyapısının yetersiz bakımı veya yetkililerin bir uyarı sistemi kurmadaki başarısızlığı hakkında çok sayıda iddiaya rağmen bu sorular herhangi bir cezai, idari veya teknik soruşturmanın konusu olmamıştır. (Budayeva and Others v. Russia, pr. 163). Yerel mahkemeler, başvuranların iddialarını değerlendirirken olayın meydana gelmesine ilişkin ispat yükünü onlara yüklemiştir. AİHM bu gibi olaylarda kamusal makamların bilgi ve belgelere erişiminin daha kolay olduğu, kamusal makamların bunları mahkemeye ulaştırma yükümlülüğünün olması gerektiği görüşündedir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 164-165). Ayrıca mahkemeler resmi makamlarca verilen yanıtların doğrulunu tartışmamıştır. Yerel mahkemeler ne tanıkları dinlemişler ne de uzman görüşü almışlardır. Mahkemeler, gerçekleri belirleme konusunda isteksiz davranmışlardır. AİHM, Tyrnauz'daki felaket neticesinde meydana gelen zararın gerçek sorumlusunun bulunması yönünde adli veya idari bir makamca soruşturma yapılmaması, idarenin meydana gelen zarardan ne ölçüde sorumlu olduğunun tespit edilmemesi gibi devletin pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediğini belirtmiştir. Yaşam kaybına sebep olan eylemlerin kasti olması durumunda etkin bir ceza hukuku yaptırımı, ihmali olması durumunda mağdurların zararlarının karşılamaya yönelik bir hukuk yolunun varlığını yeterli görmektedir. Bu bakımdan m. 2'nin usuli anlamda ihlal edildiği sonucuna varılmıştır (Budayeva and Others v. Russia, pr. 164-165).

Budayeva kararı, doğanın verdiği çevresel zararlardan devletin sorumlu tutulabileceğine ilişkin ilk karardır. Bu karar Öneriyıldız kararının ötesine geçerek doğal devinimlere karşı önlem almayı devletin objektif yükümlülüğü içerisine sokmaktadır (Şahin, 2013, s. 94).

AİHM, bakımı uygun şekilde yapılmış çamur seline karşı oluşturulan savunma altyapısının çamur sellerinin istisnai gücünü ne kadar azaltabileceğinin belirsiz olduğunu, bu hususla ilgili devlete mutlak bir sorumluluk yüklemenin uygun olmayacağını belirtmiştir. Başvuru sahiplerinin hâlihazırda ücretsiz ikame konut ve bir miktar para almış olmaları mahkeme tarafından göz önünde bulundurulmuştur. Devletin özel mülkiyeti koruma yükümlülüğünün, zarar gören mülkün tam piyasa değerinin tazmini olmadığını; tazminat miktarının alınan tedbirler, durumun karmaşıklığı, mülk sahiplerinin sayısı, ekonomik, sosyal ve insani yardımlar ışığında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Mahkeme, mağdurlara ödenen tazminatın orantısız olmadığına ve 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir (Budayeva and Others v. Russia, pr. 196-198). Ayrıca kararda, 1 No'lu Protokol m. 1 ile bağlantılı olarak AİHS m. 13'ün ihlal edilmediği ve m. 8 hakkında ayrı bir değerlendirmenin gereksiz olduğu yer almıştır (Budayeva and Others v. Russia, pr. 201).

5.3. Kolyadenko ve Diğerleri v. Rusya Kararı

7 Ağustos 2001' de Vladivostok'da ortalama bir ayın yağışına eş değer yağış gerçekleşmiştir (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 8). Kritik ölçüde yükselen su seviyesinin kontrol altına alınabilmesi için devlete ait su şirketi tarafından suyun tahliye edilmesine karar verilmiştir. Tahliye edilen suyun kısa bir sürede yükselmesiyle başvuranların evleri sular altında kalmıştır (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 9).

Selden iki gün sonra, meydana gelen olaylarla bağlantılı olarak su ve kanalizasyon şirketi yöneticileri hakkında soruşturma başlatılmıştır. Alınan bilirkişi raporunda suyun tahliyesine yönelik verilen talimatın barajın yıkılmaması için zorunlu bir önlem olduğu, yetkili makamın suyun tahliyesi için talimat verirken ilgili yönetmeliklere uygun hareket ettiği, bu hususta yetkililerin bir ihmal ya da kusurunun olmadığı yer almıştır. Bu rapor sonrasında cezai soruşturmaya ilişkin işlemler Ocak 2003 tarihinde durdurulmuş; su ve kanalizasyon idaresi yöneticisi aleyhine açılan dava düşmüştür (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 44-69).

Bilirkişi raporunda selin temel nedeni olarak Pionerskaya nehri kanalının ağaç, çalılık ve evsel atıklarla dolu olması gösterilmektedir. Ayrıca ilgili yönetmelikler uyarınca gerekli önlemler alınmadan selin gerçekleştiği alanda herhangi bir inşaatın yapılmasına izin verilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Soruşturma makamları, su baskınlarının Pionerskaya nehri kanallarının temizlenmemesinden kaynaklanması ve usulsüz inşaat nedeniyle Vladivostok ve Primorskiy yerel yöneticileri hakkında görevi kötüye kullanmak suçundan dava açılmasını talep etmiştir. 2010 yılına kadar devam eden soruşturmalar neticesinde soruşturma makamları şehir ve bölge yetkililerinin sele eğilimli alanları belirlememe, gerekli inşaat kısıtlamalarını uygulamama gibi birtakım eksiklere dikkat çekmiştir. Ancak bir suç kanıtının bulunmadığı sonucuna varmışlardır (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 44-69).

Soruşturma makamları başvuranların mağdur olduklarını resmi olarak tespit etmiştir. Başvuranlara 14000 ruble tazminat ödenmiştir. Başvuranlar, bölge yetkililerine, şehir yetkililerine ve su şirketine karşı bir dizi hukuk davası açmıştır. Ancak tüm davalar meydana gelen zararların öngörülemez doğal afetler neticesinde meydana geldiği gerekçesiyle reddedilmiştir (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 69-129).

Felaketten zarar gören altı Rus vatandaşı 21 Nisan 2005, 11 Mayıs 2005, 12 Mayıs 2005, 3 Haziran 2005 ve 2 Eylül 2005 tarihlerinde AİHM'ne başvurmuştur (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 1). Başvuranlar AİHS m. 2 (yaşama hakkı) kapsamındaki haklarının; m. 8 (özel yaşama ve konuta saygı hakkı) kapsamındaki haklarının; m. 13 (etkin başvuru hakkı) kapsamındaki haklarının ve 1 No'lu Protokol m. 1/1 (mülkiyet hakkı) kapsamındaki ihlal edildiğini belirtmişlerdir.

Olayda hiçbir başvuran can kaybına maruz kalmamıştır. AİHM, m. 2 kapsamındaki şikâyetleri sel sırasında evlerinde bulunan üç başvuranla ilgili olarak kabul ederken geri kalan üç başvuran için ise kabul edilemez bulmuştur. Mahkeme mağdur sıfatının varlığı için mutlaka can kaybının gerçekleşmesini aramamaktadır. Başvuranın yaşamına yönelik bir riskin varlığını yeterli saymaktadır. Nitekim mahkeme suyun yükseldiği seviyeyi (1.20-1.50) yaşama yönelik ciddi bir risk olarak değerlendirmektedir (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 150-156).

Mahkeme, sel ile meydana gelen zararın yalnızca istisnai hava koşulları ve barajdan meydana geldiğini düşünmemektedir. Devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği neticesine varmıştır. Başvuranların sunduğu delillerden, yetkililerin şiddetli yağmur durumunda rezervuardaki suyun tahliyesinin acilen gerekli olabileceğini ve bunun kapsamlı bir su baskınına neden olabileceğini bilmeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Özellikle, Ocak 2003 tarihli bilirkişi raporundan taşkın koruma

önlemleri olmaksızın kentsel gelişmenin yasaklanmış olduğu, rezervuarın aşağı kısmındaki alanda yerleşimin engellenmemiş olduğu ve selden korunmak için etkili önlemlerin alınmadığı; bölgeye ait yasal ve idari mevzuatın (imar mevzuatı vs.) yetersiz ve elverişsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Mahkeme ayrıca yetkililerin Pionerskaya Nehri' ne ait kanalların temizlenmemesi ve acil durumlara ilişkin bir uyarı mekanizmasının geliştirilmemesi hususlarında ihmallerine gönderme yapmıştır. Acil durum ve kurtarma faaliyetlerinin kusursuz olarak yapılmasının yaşama hakkının ihlali karşısında bir önemi kalmamaktadır. Elbette acil durum ve kurtarma faaliyetleri sırasında kişilerin hayatlarının riske girmesi mümkündür ancak mahkeme yaşama hakkının maddi boyutunun ihlali bakımından bahsi geçen ihmalleri yeterli görmüştür (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 157-166).

Başvuru sahipleri tarafından sunulan belgelerden Porserskaya Nehri barajının zayıf olduğu; bir sel meydana gelebileceği yönünde Vladivostok şehir yetkililerinin uyarıldığı; Vladivostok Acil Durum Komisyonu'nda, nehrin temizlenme sorununun her yıl tekrar tekrar gündeme getirildiği ancak önlem alınmadığı ortaya çıkmıştır. Mahkeme tüm bu sebeplerle devlete atfedilen ihmal ile meydana gelen zarar arasında illiyet bağının olduğunu ve meydana gelen zarardan yetkililerin sorumlu olduğunu belirtmiştir. Olay bakımından AİHS m. 2'nin usuli boyutunu yaşama hakkına yönelik riskin varlığı halinde devletin, bu riskin ortaya çıkmasına sebep olan kişilerin belirlenmesi; bu kişiler hakkında soruşturma ve yargılamaların yapılması; sorumluların cezalandırılması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması oluşturmaktadır (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 188-189). Tüm bu hususlar devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirilmiş ve AİHS m. 2'nin usulü yönden ihlal edildiği belirtilmiştir (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 194-203).

Başvuranlar AİHS m. 8 ile m. 13 ve 1 No'lu Protokol m. 1'e dayanarak, evlerinin ve mülklerinin ciddi şekilde zarar gördüğünden ve şikâyetlerine ilişkin olarak etkili bir mekanizmanın bulunmadığından şikâyetçi olmuşlardır. Mahkeme, yetkililerin başvuranların AİHS m. 8 ve 1 No'lu Protokol m. 1 kapsamındaki haklarını korumak için ellerinden geleni yapmadığını; nehir yatağının temiz tutulmaması ve imar planının gereği gibi uygulanmaması sebepleriyle yetkililerin sorumlu olduklarını belirtmiş ve bu maddelerin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Ödenen cüzi miktardaki tazminat ile devletin pozitif yükümlülüğünün yerine getirilmiş sayılamayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca mahkeme, yetkililerce önceden uyarı yapılmaması; olası risklerle ilgili bilgi verilmemesi; gerekli önlemlerin alınmayarak suyun tahliye edilememesi hususlarında etkin adli ve idari bir soruşturmanın yapılmaması sebepleriyle m. 13'ün ihlal edildiği sonucuna varmıştır (Kolyadenko and Others v. Russia, 2012, pr. 207-217).

6. SONUÇ

Afetler geçici ya da daimi süreyle meydana gelen önlenemez olaylardır. Doğal olarak meydana gelebileceği gibi kaynağını insani bir faaliyetin ya da teknolojik bir hatanın oluşturması mümkündür. Bir olayın afet olarak nitelendirilebilmesi için neticesinde mutlaka bir zararın meydana gelmesi gerekmektedir. Meydana gelen zarar; sosyal, psikolojik, ekonomik maddi ya da manevi bir zarar olabilir. Afetin meydana gelme olasılığı ile neticesinde kaybolacak değerlerin toplamı afet riskini ifade etmektedir. Çalışmamız kapsamında idarenin sorumluluğuyla ilişkilendirdiğimiz afet türü yalnızca doğal afetlerdir.

Afetin hukuki niteliği idarenin sorumluluğu üzerinde doğrudan etkilidir. Afetin mücbir sebep olarak kabul edilmesi durumunda idare afet neticesinde meydana gelen zararlardan sorumlu olmayacaktır. Mücbir sebep idarenin hem kusurlu hem de kusursuz sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Afetin mücbir sebep olarak kabul edilmediği bir durumda ya da kökeninde mücbir sebep olan bir zararın miktarında idari faaliyetin etkili olması durumunda idare meydana gelen zararlardan kusuru oranında sorumlu olacaktır.

Mücbir sebep, idarenin yürüttüğü faaliyetler dışında vuku bulan önceden öngörülmez ve önlenemez olayları ifade etmektedir. Bir afet ancak "dışsallık", "öngörülmezlik", "önlenemezlik" unsurlarını aynı anda sağladığında mücbir sebeptir. Dışsallık, olayın idarenin iradesi ve faaliyetleri dışında gerçekleşmesini ifade etmektedir. Doğal afetler, idarenin iradesi ve faaliyetleri dışında meydana geldiğinden dışsallık unsurunu sağlamaktadır. Öngörülmezlik, zararı doğuran olayın önceden tahmin edilememesini, tahmin edilse bile sonuçlarının ne kadar ağır olacağını bilinememesini ifade etmektedir. Bu sebeple bir olayın öngörülmez olması zararı doğuran olayın daha önce hiç gerçekleşmediği anlamına gelmemektedir. Önlenemezlik unsurunu ise nadiren görülen veya sonuçları tahmin edilenden ağır olan olaylar karşılamaktadır. Önlenemezlik unsurunun tespiti bakımından idari faaliyetin yerinin doğru olup olmadığı, uyarı ve düzenlemelerin yapıp yapılmadığı, idarece etkin tesis, araç ve gereçlerin kullanıp kullanılmadığı önem arz etmektedir.

Günümüzde idarenin sahip olduğu teknik ve mali imkânlar karşısında mücbir sebep olarak nitelendirilebilecek afetlerin sayısı azalırken idarenin sorumluluk alanı genişlemektedir. İdare, mali ve teknik imkânlarının yetersizliğinden bahisle yaşama hakkını korumaktan sonsuza kadar imtina edemeyecektir. AİHM'nin Öneriyıldız v. Türkiye Kararı, Budayeva v. Rusya Kararı ve Kolyadenko v. Rusya Kararı idarenin doğal afetler neticesinde meydana gelen zararlardan sorumluluğu bakımından emsal niteliğindedir. Öneriyıldız v. Türkiye kararı, İstanbul Ümraniye'deki belediyeye ait çöplükte meydana gelen metan gazı patlaması sonucu hayatını kaybeden yakın akrabalarının ölümlerinden ve mallarının tahribatından yerel makamların sorumlu olduğunu iddia eden Maşallah Öneriyıldız'ın başvurusu üzerine verilmiştir. Metan gazı patlaması bir doğal afet olmamasına rağmen bu karar idarenin doğal afetler neticesinde meydana gelen zararlardan sorumlu olmasının yolunu açmıştır. AİHM, Öneriyıldız Kararı'ndan bu yana kişilerin yaşamlarına yönelik riskler hususunda kamusal makamların haberdar olması gerektiği durumları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesini dayanak alarak devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirmektedir. AİHM'ne göre, afet öncesinde ve sonrasında mali ve teknik imkânların elverdiği ölçüde alınması gerekli önlemlerin alınmaması AİHS m.2'nin ihlali anlamına gelmektedir.

Budayeva v. Rusya kararı, Tyrnauz kasabasında meydana gelen çamur seli neticesinde maddi ve manevi pek çok kayba uğrayan kişilerce açılan dava neticesinde verilmiştir. Doğanın verdiği çevresel zararlardan devletin sorumlu tutulabileceğine ilişkin ilk karardır. Bu karar Öneriyıldız kararının ötesine geçerek doğal devinimlere karşı önlem almayı devletin objektif yükümlülüğü içerisine sokmaktadır.

AİHM, Kolyadenko Kararı'nı Budayeva Kararı'ndan yaklaşık dört yıl sonra vermiştir. Bu karara konu olay Budayeva Kararı'ndaki olaya çok benzemekle birlikte iki karar arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Kolyadenko Kararı, devletin yaşama hakkını koruma hususundaki sorumluluğunun derecelendirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Kolyadenko Kararı'nı Öneriyıldız Kararı'ndan ayıran husus bir doğal afet neticesinde zararın meydana gelmesidir; Budayeva Kararı'ndan ayıran husus ise olayın meydana gelmesinde insani bir faaliyetinin rolünün olmasıdır. AİHM, devletin buradaki sorumluluğunu pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirmiştir.

Sonuç olarak, her afet mücbir sebep değildir. Afetin sık yaşandığı bir coğrafyada idarenin afet öncesi ve sonrasına yönelik gerekli önlemleri alması gerekmektedir. AİHM vermiş olduğu kararlarda, AİHS m. 2 ile ilişkili olarak idarenin afet öncesine ve sonrasına yönelik alması gereken önlemleri devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirmektedir. İdarenin hareketsiz kalması doktrinde olumsuz eylem olarak nitelendirilmekte ve bu sebeple doğacak zararlarda idarenin hizmet kusurunun olduğu kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyılmaz, B., Sezginer, M., & Kaya, C. (2012). *Türk İdare Hukuku* (3 b.). Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Atay, E. (2012). *İdare Hukuku* (3 b.). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Öneriyıldız v. Türkiye Kararı, Başvuru No: 48939/99, 30.11.2004, <http://www.kararara.com/aihm/turkce2/aihm11223.htm>, Erişim Tarihi: 08.04.2018.
- Azrak, Ü. (1980). İdarenin Toplumsal Muhatara (Sosyal Risk) Kuramına Göre Kusursuz Sorumluluğu. *Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler Sempozyumu III*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Balamir, M. (2003). Kentel Risk Yönetimi ve Kentlerin Depreme Hazırlanması . *8-9 Şubat Kentlerin Depreme Hazırlanması ve İstanbul Gerçeği Sempozyumu Kitabı*. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası Yayını.
- Bucaktepe, A. (2012-2013). Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17-18(26-27-28-29).
- Bucaktepe, A. (2012-2013). Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17-18(26-27-28-29).
- Çağlayan, R. (2017). *İdare Hukuku Dersleri* (5. b.). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Danıştay 10. Dairesi, 2008/5366 E., 2012/423 K. (02 08, 2012). <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/DokumanGosterServlet?dokumanId=6dQp1E3JJN2TqHn5HwZgd7pMO1SCD0Le%2BRwsNJGzcYM%2Fa%2B6gU8dOQaq%2FfBd>

KB2erS24lCQ9Yj6yjiYXDXobuKcpMpTfEVTzqBiDi52vT9eDuW6nM0WJc5UvXRYJSB8xtAmGe1R424J8ud2GR3kLp5Q%3D%3D&ar, Erişim Tarihi: 04.05.2018.

- Danıştay 11. Dairesi, 2005/1353 E., 2007/6248 K. (06 29, 2007). <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/DokumanGosterServlet?dokumanId=6dQp1E3JJN2TqHn5HwZgd7pM01SCD0Le%2BRwsNJGzcYM%2Fa%2B6gU8dOQaq%2FfBdKB2erRdWyfNsslzU9lF%2BA6bolqQhl7xc4ThoZzZz2t7KpZ0Dw4TVQYaC1HbwF1OUa18YEI2k7F8pvN3v37fy%2Bse4%2FBg%3D>, Erişim Tarihi: 12.05.2018.
- Danıştay 6. Dairesi, 2004/1477 E., 2004/2115 K. (04 12, 2004). <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/DokumanGosterServlet?dokumanId=6dQp1E3JJN2TqHn5HwZgd7pM01SCD0Le%2BRwsNJGzcYM%2Fa%2B6gU8dOQaq%2FfBdKB2erLj7LzHrGYmiBdl6vIOU5ucabj6Yr1ftkAA%2BDYiZtOCD0%2BY%2FfIDKqdB%2FhvfDEMIA3BudlhtUS3CBZAvCmgHsHmw%>, Erişim Tarihi: 12.05.2018.
- Danıştay İdare Dava Daireleri Kurulu, 2008/11 E., 2009/3108 K. (12 17, 2009). <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/danistay/e-2008-11-k-2009-3108-t-17-12-2009>, Erişim Tarihi: 04.05.2018.
- Danıştay 12. Dairesi, 1973/1262 E., 1974/2932 K. (12 19, 1974). *Danıştay Dergisi*, (18-19).
- Danıştay 12. Dairesi, 1972/2721 E., 1975/1343 K. (06 18, 1975). *Amme İdaresi Dergisi*, 8(3).
- European Court Of Human Rights , Budayeva and Others v. Russia, Application No: 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02), 29.09.2008 T., [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-80325%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-80325%22]}), Erişim Tarihi: 02.07.2018.
- European Court Of Human Rights , Kolyadenko and Others v. Russia, Application No: 17423/05, 20534/05, 20678/05, 23263/05, 24283/05 and 35673/05, 28.02.2012 T., [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-109283%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-109283%22]}), Erişim Tarihi: 08.04.2018.
- Gözler, K. (Ekim 2007). *İdare Hukuku Dersleri* (6 b.). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Günday, M. (2015). *İdare Hukuku* (Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 10 b.). Ankara: İmaj Kitabevi.
- Gürsel, E. (1-3 Mart 2018). Antalya Özelinde Riskli Alan ve Yenileme Alanı Uygulaması. *Uluslararası Antalya Kongresi*. Antalya.
- İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi. Doğal Afet Nedir ve Afetlerin Özellikleri. <http://www.icisleriafad.gov.tr/dogal-afet-nedir-ve-afetlerin-ozellikleri>, 24.11.2016.
- Kadioğlu, M. (16-17 Ağustos 2006). *Afet Psiko-Sosyal Hizmetler Paneli*. Düzce.
- Kasapoğlu, A., & Ecevit, M. (2001). *Depremın Sosyolojik Araştırması*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Keleş, R. (1998). *Kent Bilimleri Sözlüğü* (2 b.). Ankara.
- Kutlu Gürsel, M. (1999, Aralık). *Amme İdaresi Dergisi*, 32(4).
- Özay, İ. H. (2004). *Günüşiğinde Yönetim*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Parker, D., & Handmer, J. (2013). *Hazard Management and Emergency Planning: Perspectives on Britain*. Routledge.
- Şahin, K. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukunda, Doğal Afetlerde Yaşam Hakkı ve Mülkiyet Hakkı Bağlamında Devletin Sorumluluğu: Budayeva Kararı. *MÜHF – HAD*, 19(3), 53-146. http://dSPACE.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/5986/3-Kemal%20_ahin%20_2.pdf?sequence=1, Erişim Tarihi: 08.04.2018.
- Tan, T. (2016, Eylül). *İdare Hukuku* (Güncelleştirilmiş 5. b.). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri Federasyonu. (2001). *Riskın Azaltılması-Afetlere Hazırlık ve Müdahale Eğitim Programı*. Ankara: Yorum Matbaacılık.

- United Nations Integrated Regional Information Networks. (Haziran 2005). *Disaster Reduction and The Human Cost Of Disaster* . IRIN Web Special. <http://www.irinnews.org>, Erişim Tarihi: 29.11.2018.
- Uzunçubuk, L. (2005). *Yerleşim Yerlerinde Afet ve Risk Yönetimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşar, H. N. (2014). *İdare Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.
- Yavaş, H. (2001). Doğal Afet Yönetimi ve Yerel Gündem 21 Çalışmaları Kapsamında İzmir' de Deprem Riski. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3).
- Yılmaz, A. (2003). *Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Ordun, G. ve Akün, F. A. (2018). "Hatalı Karar Bağlılığı: Y Kuşağıyla İlgili Bir Araştırma", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 344-351

Anahtar Kelimeler: Hatalı Karar Bağlılığı, Duygusal Zekâ, Kişilik, Öz Yeterlilik, Y Kuşağı

Keywords: Escalation of Commitment, Emotional Intelligence, Personality, Self Efficacy, Y Generation

Makale Türü: Araştırma Makalesi

HATALI KARAR BAĞLILIĞI: Y KUŞAĞIYLA İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA*

Escalation of Commitment: A Research on Y Generation

Doç. Dr. Güven ORDUN

Istanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, gordun@istanbul.edu.tr Istanbul/Türkiye

Ar. Gör. F. Aslı Akün

Istanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, asli.akun@istanbul.edu.tr

Makale Geliş Tarihi
03.06.2018

Revize Tarihi
23.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Araştırmanın amacı kişilerin belirli bir hedefe ulaşma düşüncesi ve duygularının nasıl önemli kayıplar yaşamalarına neden olduğunu araştırmak ve anlamaktır. Bu konu herkesin hayatındaki getirisi az ya da çok olacağını düşünerek başladığı ve belirli bir miktar çaba, zaman ve sahip olduğu kaynakları kullandığı kararların yönetimi için oldukça önemlidir. Drummond (2014)'in çalışmasındaki ve diğer çalışmalardaki nedenler değerlendirilerek İstanbul'daki çeşitli devlet üniversitelerinden kolayda örnekleme ile 137 Y kuşağına ilaç sektörüyle ilgili araştırmacılar tarafından yazılan örnek olayda hangi durumlarda hatalı olan kararlara hangi nedenlerle devam edip etmeyeceği anket yöntemiyle sorulmuştur. Kişilerin duygusal zekalarının hatalı karar bağlılığı üzerinde istatistiki anlamlı ve olumlu etkili olduğu, uyum kişilik özelliğinin istatistiki olarak anlamlı ve olumsuz etkili, sorumluluk kişilik özelliğinin ise istatistiki olarak anlamlı ve olumlu etkili olduğu ve işe başlama öz yeterliliğinin de istatistiki olarak anlamlı ve olumlu etkili olduğu regresyon analizleriyle bulunmuştur. Cinsiyetin biçimlendirici etkileri hiyerarşik regresyon analizleriyle incelendiğinde; erkekler için başlama öz yeterliliği arttıkça hatalı karara bağlılık ivmeyle artmakta ve kadınlar için ise duygusal zekâları arttıkça hatalı karar bağlılığı erkekler göre daha fazla artmaktadır. Psikolojik ve sosyal belirleyicilere vurgu yapılmış olduğu için kişilerin psikolojik ve sosyal etkileri değerlendirilerek kararlarını daha iyi verebilecekleri anlaşılmaktadır. İstihdamlarıyla ilgili çeşitli sektörlerde yapılacak araştırmalar sektörel olarak belirli bir ölçüde temsil edici ve yararlı olabilir.

ABSTRACT

The research objective is to investigate and understand how the thoughts and related feelings of attaining aims may cause significant loss. The issue is crucial for the management of decisions that people project for future and invest a certain amount of effort, time, and their resources. Considering the causes for escalation of commitment of Drummond (2014)'s research and other researches mentioned below, with convenience sampling 137 Y generation from various state universities in Istanbul was given a medicine sector case study that was written by the researchers and survey method was used for asking about their reasons to escalate for erroneous decisions. According to the regression results, emotional intelligence has a statistically significant and positive effect on escalation of commitment, agreeableness has a statistically significant and negative effect, conscientiousness has a statistically significant and positive effect on escalation of commitment and task initiation and/or persistence has a statistically significant and positive effect on escalation of commitment. Examining the moderating effects of gender with hierarchical regression analysis, for males as task initiation and/or persistence self-efficacy increases, escalation for commitment accelerates and for females, as emotional intelligence increases escalation of commitment increases more than males. The respondents' emphasis on psychological and social determinants presents that considering these factors will affect their decisions to be better. The research can be carried out in various sectors they're employed which will be representative and useful to a certain extent in those sectors.

* IV. Asos Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

1. GİRİŞ

Gündelik hayatta her bir birey hayatlarındaki pek çok konuya ilişkin sayısız kararlar verirler. Luthans (2011-278-280)'in aktardığı üzere evrensel olan, karar vermenin iki ya da daha fazla alternatif arasında seçim yapmak olduğudur. Ayrıca, karar yollarının istenilen sonuca varmasının kararın rasyonelliğiyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Ancak, karar yollarını amaçlardan ayırırken öncelikli bir amacın daha büyük bir amaç için araç olabileceği olmasının; bir diğer deyişle, araçlar sonuçlar hiyerarşisi/zincirinin, Asch'in gruba uyum deneyinde olduğu gibi karar vermede sosyal etkinin olmasının ve siyah ya da beyaz gibi karar verme durumlarında uyum sağlayan grilerin olmasının kararın rasyonelliğini zorlaştırdığını anlatmıştır.

Nobel ödüllü Kahneman (2017: 25-485) Hızlı ve Yavaş Düşünme adlı kitabında karar vermede Sistem 1 ve Sistem 2 geçişlerinin önemini anlatmıştır. Sistem 1'in günlük yaşamımızda karşılaştığımız olayları/kişileri/ilişkileri hızlıca algılamamızı, tanımamızı ve anlamamızı sağladığını; Sistem 2'nin ise hazırlanma, odaklanma, düzenleme ve karar vermede etkili olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle her ikisinin de önemli olduğunu ancak bilişsel yük/zorluk altında kendine kontrol uygulamanın daha çok endişeye, etkisiz ve/veya yeterli olmayan performansa, hedeften sapmaya, tutum yönelimli olmaya, karşıtlıklarda sakinliğini yitirmeye, ego tükenmesi; zorlukları çözmek için iç enerji bulabilip süreci devam ettirememeye, daha az zahmetli ve ayartıcı durumlara zafiyete neden olabileceğini ve bu sorunları dikkate almanın ve tüm olasılıkları ve bilgiyi değerlendirmenin önemine değinmiştir.

Karar verme konusuyla ilgili olarak bu araştırmanın amacı, çeşitli nedenlerle iyi karar vermenin zorluğuyla ilgili olarak özellikle yabancı alanyazında vurgulanmış hatalı karar bağlılığını açıklamak ve bu konuyla ilgili araştırma yapmaktır.

2. HATALI KARAR BAĞLILIĞI

Staw ve Ross (1987: 39-78) hatalı karar bağlılığının (escalation of commitment) iş / proje özellikleri, psikolojik, sosyal ve örgütsel nedenler olmak üzere dört boyutta açıklandığını belirtmektedir. Alvarez vd. (2011: 971-981) çalışması hayatta kalanlar ve gözlemleyenlerin yayınladıkları biyografilerden 1996 yılında Everest tırmanış yolculuğunda bu hatanın sekiz kişinin ölümüyle sonuçlanan bir felakete nasıl dönüştüğünü ve dinamikler iyi değerlendirilirse yönetilebilir bir olgu olduğunu anlatmak istemiştir. Çalışmalarında Staw ve Ross'un belirleyicilerine göre açıkladıkları hatalı karar bağlılığı nedenleri; proje açısından geçici örgütlenmelerin durumunun projenin başarısına bağlı olduğu için başarısızlığın bedelinin yüksek olması, psikolojik açıdan teşvik tuzaklarına düşme ve kararın doğruluğunu ispatlama isteği, özveriler, umutlar, geçmişteki başarılar, sorumluluk duygusu, öz değer, öz güven, benlik ve beklentilerle zirveye çıkmaya kilitlenmesi, sosyal açıdan takımlar arası rekabet ve örgütsel açıdan da misyonlarını gerçekleştirme ve gelişimdir.

Sleesman vd. (2012: 543) Staw ve Ross'ın belirleyicilerini ve geçmiş araştırmalardaki bulguları sentezleyerek, proje belirleyicilerinden karar riski ve potansiyel kayıpları anlayabilme, fırsat maliyet bilgisi ve alternatifleri değerlendirebilme ve bilgi edinerek kararın zayıf yönlerini görmenin bu hatayla olumsuz ilişkiliyken, belirsizlik, geçmiş olumlu performans eğilimi ve verilen yanlış kararın kişinin kendi tercihi olmasının olumlu ilişkili olabildiğini belirtmiştir. Psikolojik belirleyicilerden deneyim / uzmanlık, öz güven / öz yeterlilik, hatalı kararda kişisel sorumluluk ve olumlu benlik algısının tehdit edilmesinin insanların kayıplarını görmek istememelerine, kendilerini doğrulamak üzere olumsuz geri bildirim görmezden gelmelerine ve kendilerini ve kararlarını haklı görmelerine neden olarak hatayla olumlu ilişkili olabildiğini ortaya koymuştur. Pişman olmama isteğinin kendini haklı çıkarmayı azaltarak ısrarla olumsuz ilişkili, bilginin nasıl sunulduğunun risk algısını etkilediği ve sonuca ulaşmaya yakınlığın devam etmeyle olumlu ilişkili olabildiğini belirtmiştir. Sosyal belirleyicilere göre, kararın çevre tarafından değerlendirilecek olmasının ve grup birlikteliğinin olumlu ilişkili, başkalarının kararlarına direnmenin ise olumsuz ilişkili olabildiğini belirtmiştir. Yapısal belirleyicilere göre, karar vermenin vekâletini taşıyan kişilerin kendi isteklerini ön plana almasının olumlu ilişkili olabileceğini ortaya koymuştur.

Bu olguyu araştıran ve yöneticilerle yapılan bir araştırma (Chong ve Syarifuddin, 2010: 11-12) uyum baskısı ve öz güvenin yöneticilerin değerlendirmelerindeki etkisini incelemiş ve proje müdürlerinin uyum altında hatalı karar bağlılığını arttırdığını ve öz güveni yüksek olanların daha fazla devam etme eğilimi olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulguyla işletmelerde proje müdürlerinin böyle baskılara kaşı koyabilecek kontrol mekanizmaları geliştirilmesinin yararlı olduğu belirtilmiştir.

Ku (2008: 224-230) bu hatayı azaltıcı yararlı bir karar müdahalesi olarak pişmanlığın önemine değinmiştir. Pişmanlığın beklenmedik olan ve kişinin kendi dışındaki sonuçların istediği gibi

olmadığını yansıtan hayal kırıklığından farklı olarak kendi yapmış olduğu seçimleri ve ürettiği sonuçlardan daha iyilerini yapabilecek ancak yapamamış olduğu düşünce ve duygusu olarak tanımlandığını ve pişmanlığın nahoşluğunun düşünce ve davranış değişikliğine; “Böyle olsaydı” gibi karşı olgusal düşünmeyi teşvik ederek ve “Neleri farklı yapmam gerekirdi?” diye sorgulayarak kişilerin hatalarından öğrenmesine ve hatalar karşısında kazandıkları derin anlayışla aynı hataya düşmemelerine neden olabileceğini aktarmıştır. Kendi araştırmasının sonuçları, pişmanlığın hatalı karar bağlılığını azaltıcı etkisini ortaya koymuştur.

Drummond (2014: 430-438)’de insanların ve işletmelerin girişimleri ve yatırımları için karar verirken zorluklarla karşılaştığında bazen yine de devam etmenin bazen de devam etmemenin daha iyi olabileceğini ancak kişilerin bazen daha çabuk bazen ise daha geç vazgeçtiğini belirtmiş ve bunun nedenlerini açıklamıştır. Aşırı güven, batık maliyetler, kararlarını kendilerine doğrulama isteği, inkâr ve savunma, sosyal maliyetler, tamamlama etkileri ve organizasyonun çıkış engeli hatalı kararlara devam etme nedenleri ve kayıptan kaçınma, belirgin fırsat maliyetlerini değerlendirme, devamlılığın algılanan riski ve pişmanlık, korku ve şüphelerin aşındırıcılığı, beklentilerinin karşılanmamasına yönelik tahammülsüzlük, sağlam gözükebilmek için sosyal sınır çizmek, bütçe yenileme isteksizliği ve kişiler ve kişilerarası ilişkilerle de ilgili organizasyonun gelgitleri ise devam etmeme olarak belirtilmiştir. Hatalı terk etmenin ise yeterli destek olmadığına, sorumluluk dağıldığında ve projenin ortasında daha çok olduğu vurgulanmıştır. Algılanan riskin az ve sorumluluğun az olduğu durumda kararsızlık, algılanan riskin çok ve sorumluluğun çok olduğu durumda ise doğru karar almanın en olası olduğuna değinilmiştir.

3. KİŞİLİK, DUYGUSAL ZEKÂ, ÖZ YETERLİLİK VE Y KUŞAĞI

Araştırmanın diğer değişkenleri olan kişilik ve duygusal zekayla ilişkili olarak; örneğin kişilik, kendinizi kısaca nasıl tanımlarsınız sorusuna yönelik olduğu belirtilmiştir (Krogerus ve Tschäppeler, 2014: 18). 1980’lerde Paul Costa ve McCrae’nın Beş Büyük özelliği; dışadönüklük, uyum, sorumluluk, duygusal denge ve deneyime açıklık olarak tanımlandığını aktarmışlardır (Krogerus ve Tschäppeler: 18). Beş boyuttan dışadönüklüğün az olmasının olumsuz yorumlanabildiğini ancak insanlarla bir arada olmadan da kendini rahat hissetmekle, uyumun ahenkle yaklaşmakla, sorumluluğun sebat eden ve müşkülpesent olmakla, duygusal denge engeller, belirsizlikler ve anlaşmazlıklarla ilgili tepkilerle ve deneyime açıklık ise işler yolunda gittiğinde bile değişik düşünceleri üretmekle ilgili olduğunu belirtmişlerdir (Krogerus ve Tschäppeler, 2014: 18-19). Goleman (1998: 9-39) duygusal zekayı; duyguları okuyabilme, kendini etkili ifade etme ve problem çözebilme, duyguları bastırmadan duygusal sıkıntılar ve dürtülerle etkili baş edebilme, olumsuzluklardan daha az etkilenmeyi öğrenme, çeşitli duygu, düşünce, davranışları ve farklılıkları etkili yönetme, bireysel ve kolektif popüler ve/veya yıldız olmayla tanımlamıştır. Öz yeterlilik, kişinin istenilen bir duruma ulaşmaya ya da olasılığı yönetmeye yönelik bilişsel, duygusal kaynaklarını kullanabilip gerekli davranışları gösterebileceği için kendine inancı olarak Bandura (2009: 19) tarafından tanımlanmıştır. Y kuşağının dünyada doğum aralığının 1981-2000 (37-18 yaş arası) olduğu (Zemke vd., 2000: 3) ve diğer kuşaklara göre incelendiğinde, Y kuşağında teknolojinin etkilerini anlama ve sağlıklı yaşam uygulamaları benimseme gereği (Deal vd. 2010: 197-198) daha fazla vurgulanmaktadır.

4. YÖNTEM

Drummond (2014: 430-437)’in çalışmalarındaki nedenler ışığında ve yukarıda belirtilen tüm neden ve yaklaşımlar doğrultusunda İstanbul’daki çeşitli devlet üniversitelerinden kolayda örnekleme ile 137 Y kuşağına, ilaç üretim aşamalarında iç ve dış çevredeki geribildirimleri ve değişiklikleri nasıl değerlendirecekleri ile ilgili olarak araştırmacıların yazdıkları örnek olayda, riskli, rekabetçi, dezavantajlı ya da olumsuz koşullarda devamı hata olarak düşünüp düşünmedikleri ve hatalı kararlara hangi nedenlerle devam edip etmeyecekleri anket yöntemiyle sorulmuştur. Araştırmada incelenen diğer değişkenler kişilik, duygusal zekâ ve öz yeterliliktir. Araştırmada Beş Büyük Özellikleri ölçen NEO-PI-R’in 10 maddeden oluşan (TIPI) Sam Gosling ve ekibi tarafından geliştirilen geçerli ve güvenilir kısa formu kullanılmıştır (Krogerus ve Tschäppeler, 2014: 20-21). Araştırmada, duygusal zekayı ölçmek için, kişilerin duygularını tanıması, yeterli ifade etmesi, düzenlemesi ve etkili değerlendirmesiyle ilgili Schutte vd. (1998: 172) Duygusal Zekâ testi kullanılmıştır. Öz yeterliliği ölçmek üzere Sherer vd. (1982: 666) tarafından geliştirilen ve önceki çalışmamızda (Ordun ve Akün, 2017) başlama, mücadele ve sosyal öz yeterlilik olmak üzere üç boyutlu faktör yapısı geçerlik ve güvenilirliği değerlendirilerek yararlandığımız öz yeterlilik ölçeği kullanılmıştır. Araştırmamız, kişiliğin, duygusal zekanın ve öz yeterliliğin hatalı karar bağlılığı üzerinde belirlenen örnekleme etkili olup olmadığını araştırmaktadır. Konuyla ilgili araştırmalar incelendiğinde, sorumluluk hissetmek, kendine

güven ve grup birlikteliği gibi psikolojik belirleyicilerin hatalı karar bağlılığını arttırdığı bilindiği için (örn. Slesman vd., 2012: 543), kişilik özellikleri olarak sorumluluk, uyum ve diğer özelliklerin ve öz yeterliliğin de etkili olacağı düşünülmüş, duygusal zekâ da bir başka değişken olarak araştırılmak istenmiş ve araştırmanın hipotezleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmadaki değişkenlerle ilişkisini değerlendiren herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Öz yeterliliğin Kaiser-Meyer Olkin değeriyle (KMO=.80) örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Bartlett küresellik test değerinin (BKT=971.6, $p<.01$) anlamlı olması, maddeler arası korelasyonların faktör analizi için uygun olduğunu ortaya koymuştur. Keşfedici faktör analizinde özdeğerler 1'den büyük olacak şekilde üç boyutlu yapıyı ortaya koyduğu ve faktörlerin toplam varyansın %41.8'ini açıkladığı ve maddelerin faktör yüklerinin .6'nın üzerinde olduğu bulunmuştur (Gürbüz ve Şahin, 2016: 307-323). Ayrıca, Kaiser-Meyer-Olkin değeriyle (KMO=.70) kişiliğin örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Bartlett küresellik test değerinin (BKT=161.7, $p<.01$) anlamlı olması, maddeler arası korelasyonların faktör analizi için uygun olduğunu ortaya koymuştur. Keşfedici faktör analizinde özdeğerler 1'den büyük olacak şekilde beş boyutlu yapıyı ortaya koyduğu ve faktörlerin toplam varyansın %69'unu açıkladığı ve maddelerin faktör yüklerinin 0.6'nın üzerinde olduğu bulunmuştur (Gürbüz ve Şahin, 2016: 307-323). Değişkenlerin Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları; öz yeterlilik için .83, kişilik için .70 ve bu çalışmada tek boyut olarak değerlendirilen duygusal zekâ için .80'dir ve ölçeklerdeki maddeler arasında iç tutarlılıkların yüksek olduğu bulunmuştur. (Gürbüz ve Şahin, 2016: 323-329).

5. BULGULAR

Sıklık dağılımlarına göre (Gürbüz ve Şahin, 2016: 205-259) devamlılıkta en az ortalama (Ort=2.71, SS=1.18) "iç ve dış müşterilerin etkisi ve baskısı nedeniyle devam ederim", devamsızlıkta ise (Ort=2.65, SS=1.39) "başarısız olmaya tahammülsüz olduğum için devam etmem" olarak bulunmuştur. Buna göre, katkıları, kendilerine olan güven ve sorumlulukları nedeniyle devam etmek istedikleri ve geri dönüşü olacağına inandıkları, kayıp yaşamak istemedikleri, kısıtlılıklar ve anlaşmazlıklar varsa devam etmek istemedikleri, risk almak istemedikleri ve batık maliyet, fırsat maliyetleri, değişimleri düşündükleri anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Kişiliğin Hatalı Karar Bağlılığı Üzerindeki Etkileri

Model Özeti			ANOVA		
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.316	.100	.065	2.891	.016	
Korelasyonlar					
Standart Olmayan Katsayılar			Standart Katsayılar		
	B	Std. Sapma	β	t	Anlamlılık
Sabit Değer	3.603	.402		8.972	.000
Dışadönüklük	0.059	.057	.090	1.036	.302
Uyum	-.159	.063	-.214	-2.516	.013
Sorumluluk	.175	.067	.239	2.609	.010
Duygusal Denge	-.046	.062	-.068	-.750	.455
Açıklık/Deneyime Açıklık	-.023	.069	-.028	-.328	.743

Tablo 2. Duygusal Zekanın Hatalı Karar Bağlılığı Üzerindeki Etkileri

Model Özeti			ANOVA		
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.278	.077	.070	11.265	.001	
Korelasyonlar					
Standart Olmayan Katsayılar			Standart Katsayılar		
	B	Std. Sapma	β	t	Anlamlılık
Sabit Değer	1.848	.552		3.345	.001
Duygusal Zekâ	.474	.141	.278	3.356	.001

Tablo 3. Öz Yeterliliğin Hatalı Karar Bağlılığı Üzerindeki Etkileri

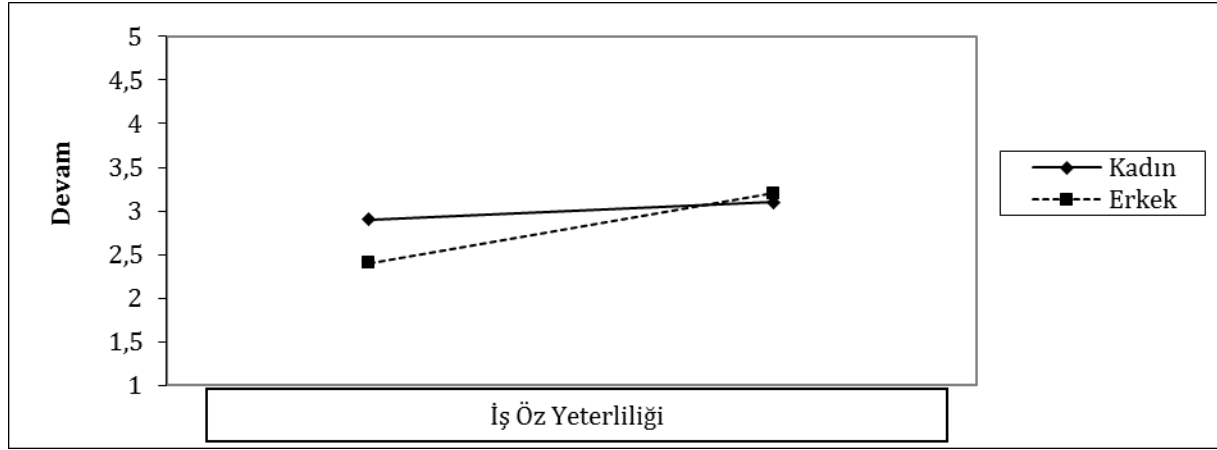
Model Özeti			ANOVA		
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.311	.097	.076	4.753	.004	
Korelasyonlar					
Standart Olmayan Katsayılar			Standart Katsayılar		
	B	Std. Sapma	β	t	Anlamlılık
Sabit Değer	2.309	.393		5.882	.000
Başlama	.267	.121	.247	2.212	.029
Mücadele	.047	.103	.052	.461	.646
Sosyal	.068	.094	.064	.720	.473

Yukarıdaki tablolara göre (Gürbüz ve Şahin, 2016: 270-275), hatalı karar bağlılığındaki değişimin %6.5'i (Düzeltilmiş R²) kişilik özelliklerinden uyum ve sorumluluk (Tablo 1) ile istatistiki anlamlı olarak açıklanmaktadır [F=2.891, p<.05] özelliklerinden insanlara güven ve iş birliğiyle tanımlanan uyum kişilik özelliğinin (Johnson, 2014: 82) istatistiki olarak anlamlı ve olumsuz etkili olduğu (β=-.214, p<.05) ve başarı, düzen, göreve saygıyla tanımlanan sorumluluk özelliğinin (Johnson, 2014: 82-83) ise hatalı karar bağlılığında istatistiki olarak anlamlı ve olumlu etkili olduğu (β=.239, p<.01) bulunmuştur. Hatalı karar bağlılığı, sorumluluk özelliğiyle de ilgili ancak bu araştırmada incelenmeyen kişinin kendini cezalandırmasıyla da ilişkili araştırılabilir. Ayrıca, hatalı karar bağlılığında değişimin %7'si (Düzeltilmiş R²) duygusal zekâ (Tablo 2) ile istatistiki anlamlı olarak açıklanmaktadır [F=11.265, p<.01]. Kişilerin duygusal zekâlarının hatalı karar bağlılığı üzerinde istatistiki anlamlı ve olumlu etkili olduğu (β=.278, p<.01); duygularını kontrol edebildiklerini düşündükçe daha fazla devam etmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Son olarak, hatalı karar bağlılığındaki değişimin %7.6'sı (Düzeltilmiş R²) öz yeterlilik boyutlarından işe başlama öz yeterliliği (Tablo 3) ile istatistiki anlamlı olarak açıklanmaktadır [F=4.753, p<.01]. Yapılacak bir şeyi yapmaya başlama konusunda öz yeterliliğin de hatalı karar bağlılığını arttırdığı (β =.247, p<.05) görülmektedir.

Tablo 4. Başlama Öz Yeterliliğinin Hatalı Karar Bağlılığındaki Etkisinde Cinsiyetin Biçimlendirici Etkisi

Model Özeti (Öz Yeterlilik, Cinsiyet)			ANOVA		
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.311	.096	.061	2.765	.045	
Model Özeti (Öz Yeterlilik X Cinsiyet)					
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.342	.117	.065	2.245	.048	
Korelasyonlar					
Standart Olmayan Katsayılar			Standart Katsayılar		
	B	Std. Sapma	β	t	Anlamlılık
Sabit Değer		.091	..207	.438	.000
Başlama Öz Yeterliliği		-.240	..278	-.118	.039
Cinsiyet		.099	..230	.096	.430
Öz Yeterlilik X Cinsiyet		.311	..285	.243	1.089

Tablo 4'te yapılan hiyerarşik regresyon analiziyle (Gürbüz ve Şahin, 2016: 294-307), birinci adımda başlama öz yeterliliğinin ve cinsiyetin hatalı karar bağlılığındaki değişimin %6'sını anlamlı (p<.05) açıkladığı görülmektedir. İkinci adımda regresyona girilen iki değişkenin etkileşimsel etkileri ise, hatalı karar bağlılığındaki değişimin %6.5'ünü açıklamakta olup bu katkı anlamlıdır (p<.05). Grafik 1'e göre, kadınlar için başlama öz yeterliliği arttıkça hatalı karar bağlılığı az artmaktayken, erkekler için başlama öz yeterliliği arttıkça hatalı karara bağlılık ivmeyle artmaktadır.

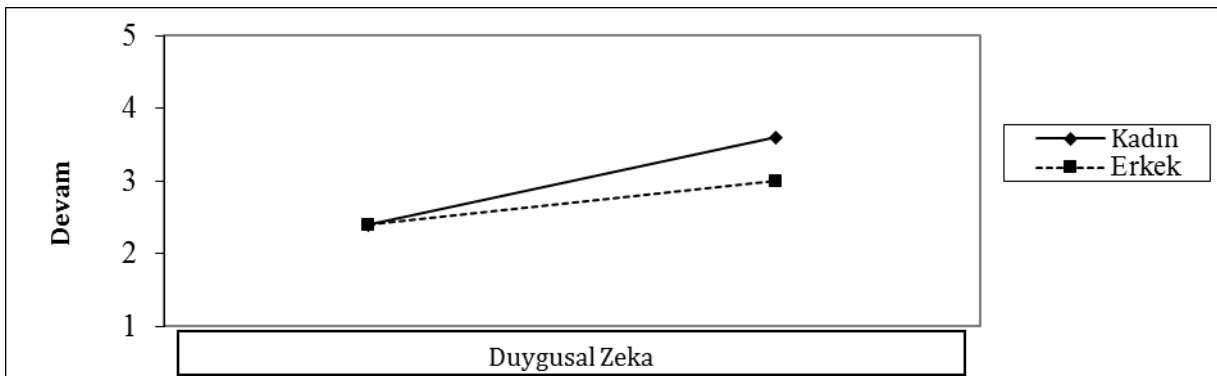
Grafik1. Başlama Öz Yeterliliğın Hatalı Karar Bağlılığındaki Etkisinde Cinsiyetin Biçimlendirici Etkisi**Tablo 5.** Duygusal Zekanın Hatalı Karar Bağlılığındaki Etkisinde Cinsiyetin Biçimlendirici Etkisi

Model Özeti (Duygusal Zekâ, Cinsiyet)			ANOVA		
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.414	.172	.140	5.389	.007	
Model Özeti (Duygusal Zekâ X Cinsiyet)			ANOVA		
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.439	.193	.145	4.063	.012	
Korelasyonlar					
Standart Olmayan Katsayılar			Standart Katsayılar		
	B	Std. Sapma	β	t	Anlamlılık
Sabit Değer		-.038	.178	-.213	.000
Duygusal Zekâ		.028	.261	.106	.010
Cinsiyet		.307	.165	1.863	.032
Duygusal Zekâ X Cinsiyet		.320	.276	1.159	.012

Not: Her iki hiyerarşik regresyon analizi için tüm ölçek puanları analiz öncesinde standart puanlara dönüştürülmüştür.

*p<.05, **p>.01, ***p<.001

Tablo 5'te yapılan hiyerarşik regresyon analiziyle (Gürbüz ve Şahin, 2016: 294-307), birinci adımda duygusal zekanın ve cinsiyetin hatalı karar bağlılığındaki değişimin %14'ünü anlamlı (p<.01) açıkladığı görülmektedir. İkinci adımda regresyona girilen iki değişkenin etkileşimsel etkileri ise, hatalı karar bağlılığındaki değişimin %14.5'ünü açıklamakta olup bu katkı anlamlıdır (p<.05). Grafik 2'ye göre, kadınların duygusal zekâları arttıkça hatalı karar bağlılığı erkeklere göre daha fazla artmaktadır.

Grafik 2. Duygusal Zekanın Hatalı Karar Bağlılığındaki Etkisinde Cinsiyetin Biçimlendirici Etkisi

6. SONUÇ

Bu çalışmanın sonucunda proje belirleyicilerinden karar riski ve potansiyel kayıpları anlayabilme hatalı karar bağıllığıyla olumsuz ilişkili; psikolojik belirleyicilerden katkı, güven ve sorumluluk ve sosyal belirleyicilerden de çevreyle anlaşmazlık yaşamama isteği olumlu ilişkili bulunmuştur. Özellikle erkekler için işle/görevle ilgili sorumluluğun hatalı karar bağıllığını arttırdığı ve kadınlar için ise duygusal zekanın hatalı karar bağıllığını arttırdığı görülmektedir.

Zemke vd. (2000:144) Y kuşağının varlıklarının aynı anda çoklu görev yapması ve teknolojik uygulama bilgisi olması, yükümlülüklerinin ise işte yetişme ve kişilerarası konularda deneyim kazanması olduğunu belirtmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre de kişilerin psikolojik ve sosyal etkileri değerlendirilerek kararlarını daha iyi verebilecekleri anlaşılmaktadır.

Drummond (2014: 438-442) bu konuyla ilgili işi/projeyi takip etmenin, başarısızlık döngüsünü kırmak için yeterli iyimserlik göstermenin, fırsat maliyetleriyle devamlılığın görünmeyen yararlarını değerlendirmenin, devam ya da tamam için iyi nedenleri düşünmenin, Janus yüzünü benimsemenin, dışarıdan bakış açısı almanın, şüphe, çelişki, anlaşmazlık, diğer düşünceler yerine yola odaklanmanın, şans ve sezgiyi unutmamanın önemli olduğunu belirtmiştir.

Bu konu kapsamında, istihdamlarıyla ilgili çeşitli sektörlerde çalışanlarla yapılacak araştırmalar da sektörel olarak belirli bir ölçüde temsil edici ve yararlı olabilir ve farklı kuşaklarda da aynı özelliklerin mi önemli olduğu araştırılabilir. Bu araştırma daha büyük örneklemelerde ve farklı kültürlerde yapılabilir ve cinsiyetler arasındaki farklılar incelendiğinde hangi özelliklerin vurgulandığına bakılabilir. Ayrıca, gelecek araştırmalarda, duygular, güdüler ve takım dinamikleri de değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Alvarez, J.F.A, Pustina, A. & Hällgren, A. (2011). Escalating Commitment in the Death Zone. New insights from the 1996 Mount Everest Disaster. *International Journal of Project Management*, 29, 971-985.
- Bandura, A. (2009). *Self Efficacy in Changing Societies*. Cambridge University Press, 1-351.
- Chong, V.K. & Syarifuddin, I. (2010). Escalation of Commitment to Unprofitable Projects: An Experimental Investigation of the Effect of Conformity Pressure and Self Esteem. *Accounting, Accountability, and Performance*, 16 (1), 1-23.
- Deal, J. J., Altman, D. G. & Rogelberg, S. G. (2010). Millenials at Work: What We Know and What We Need to Do (If Anything). *Journal of Business Psychology*, 25, 191-199, Doi: 10.1007/s10869-010-9177-2.
- Drummond, H. (2014) Escalation of Commitment: When to Stay the Course? *The Academy of Management Perspectives*, 28 (4), 430-446.
- Johnson, J. A. (2014). Measuring Thirty Facets of the Five Factor Model with a 120-Item Public Domain Inventory: Development of the IPIP-NEO-120. *Journal of Research in Personality*, 51, 78-89. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrp.2014.05.003>.
- Juliusson, A. (2006). Optimism as Modifier of Escalation of Commitment. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47, 345-348.
- Goleman, D. (1998). *Duygusal Zekâ*. Varlık Yayınları, 1-448.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, 3. Basım, 1-472.
- <http://www.jeremydawson.co.uk/slopes.htm>. Two way with binary moderator.
- Kahneman, D. (2017). *Hızlı ve Yavaş Düşünme*. Varlık Yayınları, 1-568.
- Krogerus, M. & Tschäppeler, R. (2014). *The Test Book. 64 Tools to Lead You Success*. Profile Books. London, 1-200.
- Ku, G. (2008). Learning to De Escalate. The Effects of Regret in Escalation of Commitment. *Organizational Behavior and Human Decision Process*, 105, 221-232.

- Luthans, F. (2011) *Organizational Behavior. An Evidence Based Approach*. 12th Ed. The McGraw Hill Companies, Inc. 1-594.
- Ordun, G. ve Akün, A. (2017). Self Actualization, Self Efficacy and Emotional Intelligence of Undergraduate Students, *Journal of Advanced Management Science*, 5 (3), 170-175.
- Schuette, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E, Haggerty, D. J, Cooper, J. T., Golden, C. J. & Dornheim, L. D. (1998) Development and Validation of a Measure of Emotional Intelligence. *Personality and Individual Differences*, 25, 167-177.
- Sherer, M. & Maddux, J. E. (1982). The self-efficacy scale: Construction and Validation, *Psychological Reports*, vol. 51, pp. 663-671.
- Sleesman, D.J., Conlon, D.E., McNamara, G. & Miles, J.E. (2012). Cleaning up the Big Muddy: A Meta Analytical Review of the Determinants of Escalation of Commitment. *Academy of Management Journal*, 55 (3), 541-562.
- Staw, B. M. & Ross, J. (1987). Behavior in Escalation Situations: Antecedents, Prototypes, and Solutions. In L. L. Cummings & B. M. Staw (Eds.), *Research in Organizational Behavior*, 9, 39-78. Greenwich, CT: JAI.
- Zemke, R., Raines, C., & Filipczak, B. (2000). Generations at Work. Managing the Clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in Your Workplace. Performance Research Associates, Inc., 1-280.

Akbulut, M. U. F. (2018). "5302 Sayılı Yasanın Yerelleşme Bağlamında Değerlendirilmesi", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 352-357

Anahtar Kelimeler: Yerelleşme, İl Özel İdaresi, 5302 Sayılı Kanun

Keywords: Localization, Special Provincial Administration, Law No. 5302

Makale Türü: Araştırma Makalesi

5302 SAYILI YASANIN YERELLEŞME BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation in the Context of Localization Law NO 5302

Mahmut Umut Ferman AKBULUT

Yüksek Lisans Mezunu, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ABD,
umutferman6106@gmail.com Konya/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
03.07.2018

Revize Tarihi
24.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Küreselleşme süreci ile birlikte dünyadaki yeni değişim dinamikleri çerçevesinde devletlerin görev ve fonksiyonları alanında birçok varyasyon ve tahavvüller meydana gelmiş; merkezi yönetimlerin yapılarında zayıflama ve yerel yönetimlerde ise yerelleşme kavramı üzerine değişim dönüşümler yaşandığı gözlemlenmiştir. Küreselleşme süreci ve bu süreçle beraber tüm Dünya ve AB Ülkelerini yakından etkilediği yerelleşme süreci, değiştirilmesi ve düzenlenmesi gereken yapısal fonları beraberinde getirmiştir. AB uyum politikaları kapsamında Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ilkeleri çerçevesinde yerelleşme reformları ışığında Türkiye'de 22.02.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile gerçekleştirilen bir takım düzenlemeleri yerelleşme reformları kapsamında incelenmesi çalışmada amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda; çalışmanın ilk kısmında İl Özel İdarelerinin tarihsel gelişimi ve organları hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Sonraki bölümde ise, yerelleşme kavramı, yerelleşmenin etkileri ve politikaları üzerinde durulmuştur. Son olarak 5302 sayılı Kanun ile İl Özel İdare sisteminde yapılan değişikliklerin yerelleşme politikaları doğrultusundaki uyumu incelenmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Along with the globalization process, there have been many changes and transformations in the field of functions and duties of states in the framework of the new dynamics of change in the world. It has been observed that there has been a change in the structure of central administrations and a change in localization in local administrations. The process of globalization and the process of localization, which is closely influenced by the whole World and EU Countries, brought together the structural funds that need to be changed and regulated. A number of arrangements made with the EU cohesion policy under the European Local Self-Government Charter in the light of decentralization reforms within the framework of principles in Turkey on 22.02.2005 enacted 5302 No. of Special Provincial Administration Law is aimed to study the scope of decentralization reforms. In the first part of the work, general information about the historical development and organs of Special Provincial Administrations is given. In the next section, the concept of localization, the effects of localization and policies are emphasized. Lastly, Law No. 5302 tried to examine the harmonization of the changes made in the Special Provincial Administration system in line with localization policies.

1. GİRİŞ

Dünyada genelinde yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlerle birlikte dünya ülkeleri, küreselleşmeyi ve yerelleşme süreçlerini birlikte yaşamakta, ülkeler siyasal ve ekonomik yönden birleşmeye doğru adım atarken yerel yönetimler de gittikçe önem kazanmaktadır. Özellikle toplumsal, siyasal ve ekonomi boyutunda meydana gelen gelişmeler, bu gelişmelerle birlikte ortaya çıkan içsel ve dışsal baskıların altında olan kurumları da değişime ve gelişime zorlamaktadır. Yönetimin yeniden şekillendirilmesi çalışmaları içerisinde yer alan ve gitgide önem kazanan yerel yönetimlerin, anayasalarda belirtildiği ve uluslararası anlaşmaların öngördükleri biçimde yapılandırılmasını sağlamak üzere merkezi ve yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki paylaşımının yeniden düzenlenmesi ve bu paylaşım çerçevesinin iyi çizilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır (Genç ve Barış, 2015: 108). Avrupa Birliğine uyum süreci doğrultusunda Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren kamusal hizmetlerin hemen her alanında yeniden yapılandırılmayı öngören bir "reform" süreci yaşanmaktadır. Yeniden yapılanma ya da uyum süreci olarak tanımlanan bu reformlar da özellikle küresel değişime ayak uyduramadığı savından hareketle devlet kurumları üzerinde yoğunlaşmaktadır (Yılmaz, 2010: 184; Akarçay, 2009: 51).

Devletin yeniden yapılandırılmasına ilişkin reform programları çerçevesinde yapılan değişikliklerin, özellikle yerel yönetimler reformu olarak adlandırılan bir dizi yasalarla yerellik anlayışı çerçevesinde yerleşme politikaları yönünde değişim yaşanmaktadır (Günel, vd: 2014: 68). Bu değişim kapsamında çalışmada Türkiye’de İl Özel İdareleri ile ilgili gerçekleştirilen en son reform çalışması olan 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve bu Kanunda gerçekleştiren yeniliklerin yerleşme politikalarıyla ve Türkiye’nin AB ile müzakere yürüten ülke konumunda olması da dikkate alınarak, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Sartları’na uygunluğu dikkate alınarak incelenecektir.

2. İL ÖZEL İDARESİ

İl Özel İdarelerinin tarihsel sürecine bakıldığı zaman 150 yıllık bir geçmişe sahip olduğu gözlenmektedir. 1864 tarihinde oluşturulan Vilayet Nizam- namesiyle birlikte illerin kuruluş süreci genel ve özel yönetim biçimi şeklinde varlığına başlamış ve bu yönetim biçimlerinden sadece birisi İl Özel İdareleri adıyla faaliyetlerine devam edebilmiş ve 1876 tarihli Kanuni Esasi ile özerk bir yerel yönetim idaresi haline gelmiştir. 1913 tarihli Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkat ile yetkili bir konuma ulaşan İl Özel İdareleri, 26.05. 1987 tarih ve 3360 sayılı Kanun ile mevcudiyetine devam etmiştir (Demirel, 2014: 174). Fakat Türkiye’de Anayasaların dahi çoğu kez yeniden düzenlendiği ve tebdil edildiği dönemlerde neredeyse fazla değişime uğramayıp çok az değişimle beraber 2000’li yıllara kadar ulaşan Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkat geçici Kanun’u beklentileri karşılayamaz düzeyine gelmesinden ötürü yeni “İl Özel İdaresi Kanunu’na olan ihtiyaç sürekli gündemdeki önemini korur hale gelmişti. Bu gelişmeler ışığında 2005 yılında Köy Hizmetlerinin varlığı son bulmuş İl Özel İdarelerinin yeniden düzenlenmesi sürecine hız verilmiş ve 4 Mart 2005 tarihinde ilan edilen 5302 sayılı İl Özel İdareleri Yasası Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Koçak ve Kavsara, 2012: 65).

İl özel idarelerinin üç organı bulunmaktadır. Bunlar İl Genel Meclisi, İl Encümeni ve Validir. Bunlardan İl Genel Meclisi, İl Özel İdarelerinin temel karar organı, İl Encümeni yürütme organı, Vali ise, İl Özel İdaresi tüzel kişiliğinin başı ve yürütme organıdır (Çetin, 2009: 252).

2.1. İl Genel Meclisi

Kanunda İl Genel Meclisi, İl Özel İdaresinin karar organıdır ve ilgili kanunda gösterilen esas ve usullere göre ildeki seçmenler tarafından seçilmiş üyelerden oluşur (Md. 9). 5302 Sayılı kanun ile İl Genel Meclisi görev ve fonksiyonlarına değinecek olursak. Bunlar; stratejik planı kabul etmek, İl Özel İdaresi faaliyetleri ve personelin performans ölçütlerini kabul etmek, norm kadro çerçevesinde İl Özel İdaresinin ve bağlı kuruluşların kadrolarının ihdas, iptal ve değiştirilmesine karar vermek, meclis başkanı seçmek, ihdas komisyonu üyelerini seçmek, yurt içindeki ve yurt dışındaki mahalli idareler ile işbirliği yapılmasına karar vermek, olarak sıralanabilir (Koçak ve Kavsara, 2012: 65).

5302 Sayılı Kanununun 11. Maddesinde alınan karara karşı, İl Genel Meclisi, seçim sonuçlarının açıklandığı günün ardından beşinci gün toplanacak ve kendi üyeleri içerisinde gizli oyla, ilk iki yıllık zamanı kapsayacak şekilde meclis başkanını seçecektir. Böylece, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik 3. maddesinde öngörülen, "yerel yönetimlerin meclis üyelerinin seçimle gelmesi" ilkesi sağlanmış olacaktır (Sobacı, 2005: 40).

2.2. İl Encümeni

5302 sayılı yeni İl Özel İdaresi Kanunu’nun 25. maddesine göre “İl Encümeni Vali’nin başkanlığında, İl Genel Meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği beş üye ile biri mali hizmetler birim amiri olmak üzere valinin her yıl birim amirleri arasından seçeceği beş üyeden oluşur.” (Md. 25). 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’nun 26. Maddesi İl Encümeninin görev ve yetkilerini düzenlemektedir. Bu maddeye göre İl Encümeninin görev ve yetkileri şunlardır:

a) Stratejik plân ve yıllık çalışma programı ile bütçe ve kesin hesabı inceleyip İl Genel Meclisine görüş bildirmek.

b) Yıllık çalışma programına alınan işlerle ilgili kamulaştırma kararlarını almak ve uygulamak.

c) Öngörülmeyen giderler ödeneğinin harcama yerlerini belirlemek.

d) Bütçede fonksiyonel sınıflandırmanın ikinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.

e) Kanunlarda öngörülen cezaları vermek.

f) Vergi, resim ve harçlar dışında kalan ve miktarı beş milyar Türk Lirasına kadar olan ihtilafların sulhen halline karar vermek.

- g) Taşınmaz mal satımına, trampa edilmesine ve tahsisine ilişkin kararları uygulamak, süresi üç yılı geçmemek üzere kiralanmasına karar vermek.
- h) Belediye sınırları dışındaki umuma açık yerlerin açılış ve kapanış saatlerini belirlemek.
- i) Vali tarafından havale edilen konularda görüş bildirmek.
- j) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak (Md. 26).

5302 sayılı kanununun 25. Maddesiyle İl Encümeninde atanmış üyelere de yer verilmiştir. Bu kanunla beraber İl Encümeninde seçilmiş ve atanmış üyeler yer almaktadır. Bu bağlamda il Encümeni yapısıyla alakalı önceki kanundaki düzenlemenin daha demokratik bir yapı getirdiği söylenebilir (Dal, 2016: 77).

2.3. Vali

İçişleri Bakanı'nın önerisi, Bakanlar Kurulu'nun kararı ve Cumhurbaşkanı'nın onayıyla atanan Vali, Devlet'in Hükümetin ve ayrı ayrı her bakanın temsilcisidir. Merkezi yönetimin ildeki bası ve temsilcisidir. Vali, İl Özel İdaresinin bası ve tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Vali konumu açısından ikili göreve sahiptir. Vali, ilin yönetiminden en üst düzeyde sorumlu olduğu gibi aynı zamanda da yerel yönetim birimi olan İl Özel İdaresinin organlarından birisidir. Ayrıca valinin bu ikili görevi devlet ve milli irade arasında koordinasyonu da sağlamak açısından faydalıdır (Bayrakçı, 2011: 59). 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 30. Maddesi Vali'nin görev ve yetkilerini düzenlemektedir. Bu maddeye göre Vali'nin görev ve yetkileri şunlardır:

- a) İl Özel İdaresi teşkilâtının en üst amiri olarak İl Özel İdaresi teşkilâtını sevk ve idare etmek, İl Özel İdaresinin hak ve menfaatlerini korumak.
- b) İl Özel İdaresini stratejik plâna uygun olarak yönetmek, İl Özel İdaresinin kurumsal stratejilerini oluşturmak, bu stratejilere uygun olarak bütçeyi, İl Özel İdaresi faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini hazırlamak ve uygulamak, izlemek ve değerlendirmek, bunlarla ilgili raporları meclise sunmak.
- c) İl Özel İdaresini devlet dairelerinde ve törenlerde, davacı veya davalı olarak da yargı yerlerinde temsil etmek veya vekil tayin etmek.
- d) İl Encümenine başkanlık etmek.
- e) İl Özel İdaresinin taşınır ve taşınmaz mallarını idare etmek.
- f) İl Özel İdaresinin gelir ve alacaklarını takip ve tahsil etmek.
- g) Yetkili organların kararını almak şartıyla sözleşme yapmak.
- h) İl Genel Meclisi ve Encümen kararlarını uygulamak.
- i) Bütçeyi uygulamak, bütçede meclis ve Encümenin yetkisi dışında kalan aktarmaları yapmak.
- j) İl Özel İdaresi personelinin atamak.
- k) İl Özel İdaresi, bağlı kuruluşlarını ve işletmelerini denetlemek.
- l) Şartsız bağışları kabul etmek.
- m) İl halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak.
- n) Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak.
- o) Kanunlarla İl Özel İdaresine verilen ve İl Genel Meclisi veya İl Encümeni kararını gerektirmeyen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak (Md. 30).

3. YERELLEŞME

Geleneksel anlamda yerelleşme kavramı, Fransız yönetim biçimi anlayışı ekseninde “devletin içinde, yukarıdan aşağıya bir yetki aktarımı” süreci olarak literatürde kendine yer bulurken; çağın küreselleşme devrinde ise “merkezden taşra örgütüne yetki devri”, “taşra örgütünden yerel yönetimlere yetki devri”, “yetkinin her kademedede bir alta devri” ve “yetkilerin topluma-özel sektöre devri” anlamlarını birlikte içeren bir tanımlamaya kavuşmuştur (Özel, 2007:58).

Bir başka ifadeyle yeni yüzyılın devlet anlayışına damga vuran adem-i merkezîyetçilik, katılımcılık, özerklik ve çoğulculuk kavramlarını bir bütün olarak ifade eden ‘yerelleşme’, dünya genelindeki

uluslararası ve ulusal çevrelerde etkinliğini koruyan, üzerinde durulan ve kabul gören bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte ulus-devletin hak ve yetkilerine sadece uluslar üstü kuruluşlar değil, merkezi yönetim dışındaki kuruluşlar da göz dikmiştir. Ulus-devletin görevlerinin bir bölümü uluslar üstü kurumlara aktarılırken, bir bölümü de yerel yönetimlere devredilmiştir (Akbulut ve Göküş, 2017: 81).

3.1. Yerelleşmenin Etkileri

Yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılmasıyla insan hakları, demokrasinin ve toplumsal yapının güçlenmesinde yerelleşmenin etkileri gözlenmektedir. Global bir değer olarak kabul edilen yerelleşmenin siyasal gücün tek elde toplanmasını önleyeceğini ve böylece yerel demokrasiyi güçlendirecek etkilere sahip olacaktır. Yerelleşme, yerel demokrasiyi güçlendirmek için çok önemli bir etkiye sahiptir. Yerelleşme bir yandan demokrasinin gelişmesini katkı sağlayacak olan halkın yönetime katılmasını sağlayacak etkiye sahipken diğer taraftan da yerel tiranlığı ve despotizmi de ortaya çıkarabilecek etkileri vardır (Bildirici: 2010:42-43). Yerelleşmeyle birlikte yerel kuruluşların işi benimsemesi, işin yöreye has özelliklerinin yakından tanınması, mal ve hizmetlerin zamanında gerçekleştirilmesi, planlama kolaylıkları, esneklik ve bireylerin etkili katılımı sağlanabilir (Akbulut, 2016:15).

3.2. Yerelleşme Politikaları

Yerelleşme, küreselleşmenin özünde taşıdığı tekdüzene ve merkezîyetçi yapının yeniden üreterek ve birbirine eklemleyerek küreselleşmenin daha yaygın bir hal almasını sağlamaktadır. Neo liberal yaklaşımlar, kamunun hizmet sunumundaki rolünü azaltma yönünde tavır sergilerken, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında özel sektör uygulamalarından yararlanılması yönünde gelişim göstermiştir. Bu durum kamusal üretimin yerine özel sektör üretiminin geçmesine, hizmet sunumunda kamu-özel sektör ortaklığının ön plana çıkması ile sonuçlanmıştır (Kerman, vd, 2008: 128-130 Bu oluşum zarfında yerel yönetimlere tanımlanan görev ve fonksiyonlarda değişiklikler meydana gelmiştir. Yerel halkı müşteri olarak gören ve isteklerine artan oranda bir vurgu sağlayan hizmet üretimi çerçevesinde, yerel yönetimler doğrudan hizmeti sağlayan kuruluşlar olmasından öte, hizmetin denetimine ve sunumuna yetki veren kuruluşlar düzeyine ulaşmasına imkan sağlamıştır (Gökbayrak, 2003:31-33).

4. 5302 SAYILI YASANIN YERELLEŞME BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6. maddesinde yer alan "İl Özel İdaresi hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur", ibaresi Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 4. maddesinin 3. bendinde yer alan "Kamu sorumlulukları genellikle ve tercihen vatandaşa en yakın olan makamlar tarafından kullanılacaktır" hükmüyle örtüşmektedir (Demirel, 2014: 180). Uygulama da olan 5302 sayılı İl Özel İdare Kanununda; vali İl Genel Meclis başkanı olmaktan çıkarılmıştır. İl Genel Meclisi kararlarının vali onayı ile yürürlüğe girmesi uygulamasına son verilmiştir. İl Özel İdare bütçesi İçişleri Bakanlığı onayıyla değil, İl Genel Meclisi kararıyla yürürlüğe girmesi hükme bağlanmıştır. İl Özel İdaresinin İl Genel Meclisi kararıyla uluslararası teşekkül ve organizasyonlara üye olabilmesine olanak tanınmıştır (Akbulut ve Göküş, 2016: 78). Yerelleşme açısından olumlu bir gelişme kabul edilen bu değişiklikler valinin merkezi vesayeti azaltılmış olmasına rağmen alınan kararlara karşı idari yargı yolunun açık olması, valilerin diğer merkezi ve yerel yönetimler üzerindeki ağırlığını devam ettirmektedir (Balkanlıoğlu, 2013:1). 5302 Sayılı Yasa kapsamında gerçekleştirilen önemi değişikliklerden biri olarak kabul gören kesinleşen İl Genel Meclisi karar özetleri toplantıyı izleyen en geç yedi gün içinde çeşitli yollarla halka duyurulması Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın hizmetlerde yerindelik kontrolünün yerel meclislere ait olmasına ilişkin ilgili temel ilkeleriyle bu haliyle uyumlu İl Özel İdarelerinin yerelleşmesi açısından önem arz etmektedir (Toprak, 2012:15). 5302 Sayılı Kanun'un 45. Maddesinde "Vali tarafından hazırlanan bütçe tasarısı Eylül ayı basında İl Encümenine sunulur. Encümen bütçeyi inceleyerek görüşü ile beraber Kasım ayının birinci gününden önce İl Genel Meclisine sunar. İl Genel Meclisi bütçe tasarısını yılbaşından önce aynen yada değiştirerek kabul eder." hükmü getirilmiş ve İl Özel İdaresinin seçilmiş organını bütçenin kabulünde yeterli görmesi demokratik bir karar olan seçilmişlere önem veren bir tercih olduğunu açıkça belli etmiş ve bu kararlar birlikte İl Özel İdarelerinde özerkliğin artırıldığı ve üzerindeki vesayetin bir nebze olsun azaldığı söylentileri yerelleşme açısından önemli bir gelişme olarak yerini almıştır (Uçar, 2011: 618). 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu İl Genel Meclisine İl Encümeninin başında bulunan valiyi denetleme yetkisi vermektedir. Kanunun 18.Maddesine göre; "Vali, mart ayı toplantısında bir önceki yıla ait faaliyet raporunu meclise sunar. Faaliyet raporundaki açıklamalar, meclis üye tam sayısının dörtte üç çoğunluğuyla yeterli görülmezse, yetersizlik kararıyla

görüşmeleri kapsayan tutanak, meclis başkanı tarafından gereği yapılmak üzere İçişleri Bakanlığına gönderilir” Bu değişiklik valilerin İl Özel İdaresi üzerindeki tasarruf haklarını büyük ölçüde azaltmış ve İl Özel İdaresinin karar organı İl Genel Meclisinin etkinliği artırılmıştır(Tan ve Belli, 2013:266). Yeni Yasa İl Özel İdaresine verdiği geniş görev ve sorumlulukların yanında önemli yetki ve imtiyazlar da vermektedir. Kanunun “İl Özel İdaresinin yetkileri ve imtiyazları” başlıklı 7. maddesinde; İl Özel İdareleri, merkezin izni ve onayı olmadan, her türlü faaliyette bulunabilecek, gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetleri için izin ve ruhsatları verebilecek ve onları denetleyebilecek, yönetmelik çıkarabilecek, emir verebilecek, yasaklar koyup bunları uygulayabilecek, çeşitli cezalar verebilecek, taşınır ve taşınmaz malları alabilecek, bunları satabilecek, kiralayabilecek veya kiraya verilebilecek, takas edebilecek, bunlar üzerinde sınırlı aynı hak tesis edebilecek, borç alabilecektir. İl Özel İdaresinin doğrudan kendi organlarının kararıyla kullanabilecekleri bu yetkiler yerelleşme açısından önem teşkil etmektedir (Akbulut, 2016:79).

5. SONUÇ

Türkiye’de, 1980 sonrası dönemde, tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşme süreci ve bu sürecin getirmiş olduğu yeni ekonomik düzen anlayışı, kamu yönetimini ve onun ayrılmaz parçası olan yerelleşme politikalarını yakından etkilemiştir. Bu etkileşim, Avrupa Birliği’ne uyum sürecini yaşayan Türkiye için değiştirilmesi ve düzenlenmesi zorunlu olan yerelleşme politikalarını gündeme getirmiştir Yaşanan bu küresel değişim ve yenilikler ulusal kalkınma politikalarında, merkezi idarenin öncü role sahip olduğu tümünden gelim yerine yerel aktörlerin daha etkin rol üstlendiği tümevarım yönteminin kullanılmasını gerekli kılmıştır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ilkeleri ekseninde Avrupa Birliği’ne uyum politikaları kıskacında yerelleşme reformları adı altında 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, İl Özel İdaresi teşkilatının işleyişi, yeni birimlerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi konusunda İl Genel Meclisine yetki vererek, bu konuda oldukça geniş esneklik sağlamaya çalışmıştır. Nitekim, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu İl Genel Meclisine İl Encümeninin başında bulunan valiyi denetleme yetkisi vermektedir. Bu değişiklik valilerin İl Özel İdaresi üzerindeki tasarruf haklarını büyük ölçüde azaltmış ve İl Özel İdaresinin karar organı İl Genel Meclisinin etkinliği artırılmıştır. 5302 sayılı Yasayla yapılan değişiklikle İl Özel İdaresi hizmetlerini vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulması ve İl Genel Meclisi karar özetleri en geç yedi gün içinde çeşitli yollarla halka duyurulması ve İl Özel İdaresinin İl Genel Meclisi kararıyla uluslararası teşekkül ve organizasyonlara üye olabilmesine olanak tanınmış ve ayrıca merkezin izni ve onayı olmadan gerçek ve tüzel kişilerin faaliyetleri için İl Özel İdaresinin doğrudan kendi organlarının kararıyla kullanabilecekleri bazı yetkiler yerelleşme açısından önem teşkil unsurlar olarak yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- Akarçay, P. (2009). “ Cumhuriyet’ten Günümüze Trakya’da Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölge Kalkınma Ajansı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Akbulut, MUF. (2016). “Küreselleşme ve Yerelleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akbulut, MUF. & Göküş, M. (2017). “Küreselleşme ve Yerelleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 20(1): 79-88.
- Balkanlıoğlu, İ. (2013). “Yeni Kamu Yönetimi Anlayışında Kalkınma Ajanslarının Yeri ve Valilerin Bu Yapılanmadaki Rolü Analizi” (Ed. Mustafa Ökmen, Güven Şeker, Fatih Yaman), Küreselleşme-Yerelleşme Sarmalında Kalkınma Ajansları, ss.1-4 Orion Kitapevi, Ankara.
- Bayrakçı, E. (2011). Yerel Yönetimler, Çizgi Yayınevi, Konya.
- Bildirici, S.S. (2010). Dünden Bugüne Küreselleşme Yerelleşme ve Türkiye, Küreselleşme, Yeni Dünya Düzeni ve Yerelleşme İlişkisi, Gazi Kitapevi, Ankara,
- Çetin, S. (2012). “Yerel Yönetim Birimi Olarak Türkiye’de İl Özel İdareleri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (25): 249-258.
- Dal, S. (2016). “İl Özel İdarelerinin Mevcut Durumu, Sorunları ve Geleceği Üzerine Bir Uygulama “, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Demirel, S. (2014). “ Yeni Yönetimin Ana Unsurları: Yerelleşme, Demokratikleşme ve İl Özel İdaresi”, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2):174-187.

- Genç, Y. & Barış, İ. (2015). "Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılmasında Yerinden Yönetimin İşlevselliği", *The Journal of Academic Social Science Studies Dergisi*, (32):95-117.
- Gökbayrak, Şenay (2003). "Belediyelerce Sunulan Kentsel Hizmetlerin Özelleştirilmesi Çerçevesinde Taşeronluk ve Çalışma İlişkileri Üzerine Etkileri", *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 4(16), 30-37.
- Günel, A.; Atvur, S. & Dernek, K.O. (2014). "6360 Sayılı Yasanın Yerelleşme Bağlamında Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3): 55-70.
- Kerman, U.; Altan, Y. & Aktel, M. (2008). "Dönüşen Devlette Yerelleşme Politikaları: Kalkınma Planları Üzerinde Bir Analiz", *Amme İdaresi Dergisi*, 41(3): 125-152.
- Koçak, S.Y. & Kavşara, V. (2012). "5302 Sayılı Kanun Sonrasında İl Özel İdarelerinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(20): 61-92.
- Özel, Mehmet (2007). "Bir Yerelleşme Biçimi Olarak Özelleştirme, Rekabetle İlişkisi ve Yerel Yönetimlerde Uygulamaları", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (8): 57-81.
- Resmi Gazete, "5302 İl Özel İdaresi Kanunu, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050304-1.htm>, (Erişim Tarihi: 25.11.2017).
- Sobacı, M.Z. (2005). "Yeniden Yapılanma Sürecinde İl Özel İdarelerinin Dünü, Bugünü Ve Geleceği Üzerine Değerlendirmeler", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 14(4): 31-50.
- Tan, M. & Belli, A. (2013). "Yerel Kalkınma, Yerel Demokrasi ve Katılım: Kahramanmaraş Örneği"(Ed., Mustafa Ökmen, Uluç Çağatay, Ayşe Berna Görmez), *Küreselleşme-Yerelleşme Dikotomisinde, Yerel ve Bölgesel Kalkınma- Kamu Yönetimi Perspektifi*, ss.251-284, Orion Kitapevi, Ankara.
- Toprak, Z. (2012). "Türkiye'de Yerel Yönetimler-Yapılanma Merkez -Yerel Yönetim İlişkileri", ss.1-28. <http://kisi.deu.edu.tr/zerrin.toprak/TURKIYE'DE%20YEREL%20YONETIMLER%20YAPILANMA.pdf>, (Erişim Tarihi, 28.10.2017).
- Uçar, A. (2011). "İl Özel İdarelerinde Demokratik Katılım ve Yönetişim Uygulamaları", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2): 613-629.
- Yılmaz, A. (2010). "Kalkınma Ajansları ve Yerel Yönetişim", *Türk İdare Dergisi*, (466): 175-195.

Deniz, B., Erdoğan, F. (2018). "Psikoloji Öğrencilerinin Geniş Perspektifte Bölüm Seçme Süreci", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 358-367

Anahtar Kelimeler: Kariyer Seçimi, Psikoloji Bölümü, Nitel Çalışma, Psikoloji Öğrencileri, Fenomenoloji

Keywords: Career Decision, Psychology Department, Qualitative Study, Psychology Students, Phenomenology

Makale Türü: Araştırma Makalesi

PSİKOLOJİ ÖĞRENCİLERİNİN GENİŞ PERSPEKTİFTE BÖLÜM SEÇME SÜRECİ

Department Choice Process of Psychology Students in Wide Perspective

Burak DENİZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Lisans Öğrencisi, burakdeniz1029@hotmail.com, Ankara/Türkiye

Fatih ERDOĞAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Lisans Öğrencisi, fatiherdogan1997@gmail.com

Makale Geliş Tarihi
03.07.2018

Revize Tarihi
24.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Kariyer seçimi insan ömrünün çok önemli bir parçasıdır. Literatürde değişik meslek gruplarıyla birçok kariyer seçimi çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada, araştırmacılar psikoloji bölümü seçimini etkileyen etkenleri geniş bir perspektifte incelemiştir. Önce, onların ortak noktalarını, motivasyonlarını, bilişsel ve bağlamsal etkenlerini derinden anlamaya çalışmış; sonra, bölüm (kariyer) seçme sürecini çocukluktan başlayıp hayat boyu süren bir süreç olarak ele almışlardır. Yarı-yapılandırılmış mülakatlar ve çizim görevleri, 9 psikoloji birinci sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Tematik analizden sonra 5 ana tema ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar muhtemel etkenleri şöyle gruplamışlardır; dört tanesi (amaca yönelik, bağlamsal, karakteristik sebepler ve alternatif seçenekler) karar vermeyi doğrudan etkilerken bir tanesinin (süreçle ilgili deneyimler) karar vermeyi dolaylı olarak etkilediği vurgulanmıştır. Psikoloji öğrencilerinin genel kişilik özellikleri çoğunlukla başarı arayan, çalışkan, yardımsever ve sorun çözücüdür. Çoğu içe dönüktür ve sessiz bir çocukluk yaşamıştır. Ayrıca, psikolojiyi bilen insanların ve okul danışmanlarının psikolojiyi önerdiği bulunmuştur.

ABSTRACT

Career decision is very important in human life. So many career decision making studies were conducted in various occupational groups. However most of these studies include limited perspectives from different occupational groups and none of them includes psychology department specifically. In this study, researchers investigate underlying factors related to decision of the psychology department in a wide perspective. Firstly, researchers try to understand deeply their common points, motivations, cognitive, and contextual factors. Secondly, researchers consider department (career) choice as a process, which begins in their childhood; persist through their life-span. Semi-structured interviews and drawing tasks were used in this study with nine psychology juniors. After the thematic analysis, 5 main themes were found. Researchers modeled probable factors as, four of the main themes (goal-directed, contextual and, characteristic reasons, and alternative choices) directly affect decision making but one of them, which is process related experiences affects indirectly the decision itself. Psychology students' general personality features are mostly achievement seeker, hardworking, helpful and problem solver, most of them are introverted and had a somewhat quiet childhood. Also, people who know about psychology, counselors of schools, suggest psychology whereas people who do not know about psychology, school teachers, and relatives, suggest law and even contempt psychology.

1. INTRODUCTION

Career is one of the most important parts of human life. It affects like two out of third part of their life-span. Because of the fact that career choice is crucially important decision in life and people generally do it in their youth without any experiences. Ginzberg et al. (1951:75) divided career choice process into three stages, initially fantasy stage of early childhood to middle childhood; secondly tentative stages at early adolescent years when teenagers think about their interests, values and capacities. Finally, realistic stage at late adolescence when adolescent consider about their subjective needs and

interest of which job they really can hold. This turning point is shaped after mandatory high school education in Turkey. People enter universities with their university entry exam scores. There are many factors that may affect their crucial decisions.

In literature review there are similar career choices studies but none of them investigates psychology department decision. For instance, functional and dysfunctional beliefs, family and culture can be counted as factors that affect decision (Savickas, 1991:316). Family originated relations take small but significant and stable roles in career goals (Hargrove, Maureen and Brain, 2002:185). In generally the most important factors of department decision is family in literature (Clutter, 2010:11). In addition, socioeconomic status and parental education levels are very effective on department decisions (Bahar, 2002:140). According to Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş and Yılmaz (2012:143) basic factors of students' department decisions are their interest in occupation and secondly suitable exam scores for chosen department.

If we look at the literature deeply, factors that affect career choice can be titled as psychological, social (Kuzgun, 2004 as cited in Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş and Yılmaz, 2012:135) and political, economical and luck (Korkut-Owen, 2008 as cited in Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş and Yılmaz, 2012:135). In the study that investigates career choices styles based on gender is expected to find that, woman make intuitional decisions while men make goal-directed decisions but no gender differences found according to those expectations (Lunneborg, 1978:303). According to Elwood (1927:200), as a personality factor, nursery students were found more extroverted than other university students. In knowledge of business world and career locus of control, one study finds that external locus of control was associated with career decision difficulties (Lease, 2004:252). Also there is a theoretical framework that examines career decision difficulties; the model includes both prior and during the process. First one consists of lack of motivation and dysfunctional myths which is prior to beginning of process and second one consists of lack of information about occupation and inconsistency of information on internal and external conflicts (Gati, Krausz and Osipow, 1996:512).

1.1. Importance of the Study

There are career choices studies but not enough investigation conducted about psychology department decision. Many talk about psychology of choice but no one talks about choice of psychology. Also, some common themes of choice of psychology could be used as beginning point of more comprehensive quantitative studies. Common reasons of psychology decision can enlighten the difference between students' expectancies and occupation's requirements. This study may contribute to improvement of psychology departments by understanding the motivations of students.

1.2. Purpose

In our study we planned to investigate underlying factors related to decision of the psychology department holistically. Firstly, we try to understand deeply participants' common points, motivations, cognitive and contextual factors. Secondly, we consider this phenomenon as a process, which begins in their childhood; persist through their life-span. For instance the persons' aim to choose this field is could be their wonder of human behavior or emotions, so we try to understand background of that information by the help of qualitative inquiry. But nature of qualitative study could change our perspective about the subject.

2. METHOD

Ethical approval of this study was provided from Ankara Yıldırım Beyazıt University Ethical Review Board. Participants have given written and verbally informed consent after their consent, we also ask for permission to record interview. All of participants are volunteered to participate and they have right to terminate study, also they might not answer or selectively answer the interview questions.

2.1. Participants

Researchers collected their participants with the method of purposeful sampling which consists of psychology juniors. Snowball and convenience sampling strategies were used. Participants were asked to recommend a friend of them to participate and also researchers offered psychology juniors to participate when they see one of them. All of the participants chosen from Ankara Yıldırım Beyazıt University (AYBU) Psychology juniors (first-year students) because of researchers think that the freshness of participants' experiences and have less distortion of memories due to possible time delay. When data gives repetitive statements, data collection ceased because of data saturation principle. At

the end of the data collection, the study has nine participants, five of them are women; the other four of them are men.

2.2. Data Collection

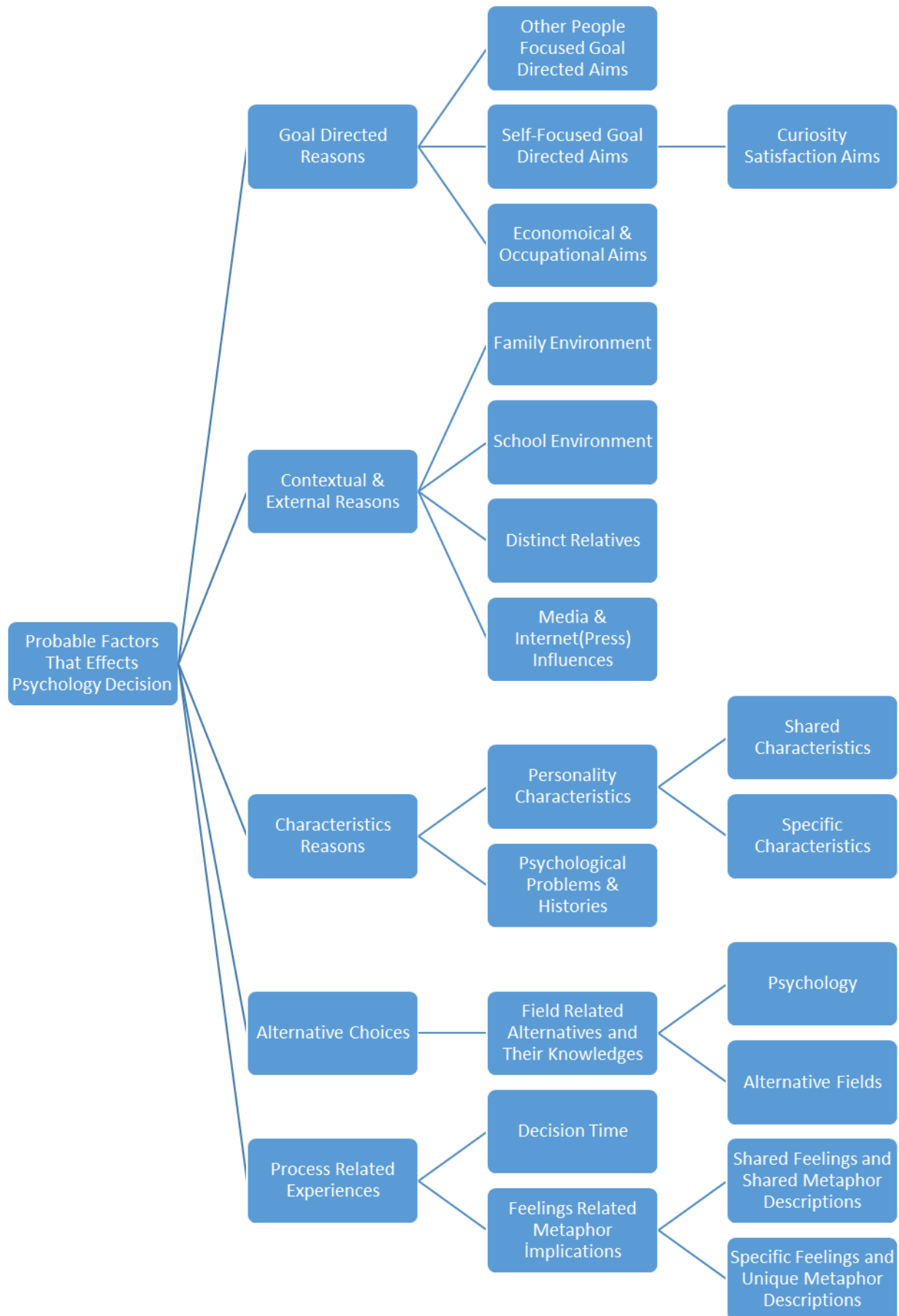
Researchers used semi-structured interview, drawing task and letter from participants. Due to supply rapport between researchers and participants we used semi-structured interviews which consist of nine main and twelve alternative questions. We generally used main questions to ask every participant while alternatives questions only used to enhance rapport relationship. Some of the main questions are "Why did you choose psychology department?" and "How did you feel during the selection process of department?" and as an alternatives question "When you start the university, in what ways did you disappointed about university life and department?" used. Drawing task was used to probe implicit feelings of participants about department selection and its process. Drawings are interpreted coherently by researchers. Also, we ask for anonymous letters for participants who cannot express themselves comfortably. Drawing task and letters were optional data collection tools which ensured triangulation.

Researchers conducted interviews at isolated and quiet environment which include only researchers and participant. In interview sessions, we used two researchers, one of them responsible for asking questions face to face while other one taking notes in right behind of participants due to avoid making feel discomfort to participants. Drawing task received later with code numbers of participants. No participants bring letter and state that they expressed themselves clearly. Interviews lasted about 20 to 30 minutes. Data collection procedures lasted about a week because of scheduling of interviews. Also for ensuring anonymity, researchers did not take any name and demographic information. They gave code numbers to participants to protect their anonymity.

2.3. Data Analysis

Researchers modify Moustakas's (1994: 180-182) phenomenological inquiry method and used in this study. Firstly, voice records were transcribed into writings and some of the marginal notes derived from that writings which later construct significant statements. Thematic analysis was used to analyze data and for avoiding bias and ensuring triangulation two coders, who are researchers of study, used. 133 significant statements emerged from codes. These statements constructed 20 meaning units which composed 5 themes (See, Figure .1). Two coders have consensus over themes so, inter-rater validity is ensured.

Figure1. Probable Factors That Affect Psychology Department Decision

3. RESULTS

After data analysis, researchers concluded 5 main themes and 12 subthemes (See, Figure 1.). Researchers modeled probable factors that affect psychology decision-making. In this broad model, four of the main themes directly affect decision making process but one of the main themes, which is process related experiences affects indirectly the decision itself.

3.1. Goal-Directed Reasons

3.1.1. Economical and Occupational Aims

Some of the participants looked for their decision according to economical sources like salary and occupational expectancies but most of them did not search these contents and only considered career satisfaction. For example, Mr.7 stated, *"I didn't search for material gains because I will do this job for the rest of my life, so I must be happy."*

Ms.2 interestingly stated that they would be happier if they study literature or history but because of occupational apprehensions they chose psychology department.

"I would be happier, if I study literature but due to occupational concerns I chose psychology."

3.1.2. Self-focused Goal-Directed Aims

Most of the participants choose psychology, due to bring advantages to themselves also some of them say that make changes in their lives, happiness for themselves. For example, Ms.2 noted, *"I choose Psychology, for the purpose of changing my life."*

3.1.2.1. Curiosity Satisfaction Aims

All of the participants wonder the content of human behaviors and specifically some of them say curiosity of cognition, emotions among humans. For instance, Mr.1 reported, *"I wonder deeper level of human behaviors."*

3.1.3. Other People Focused Goal-Directed Aims

Most of the participants say their psychology decisions based on desire of being beneficial and solution maker for other peoples. One example is Ms.8, she noted, *"I like being helpful toward other people through listening to them."*

3.2. Contextual and External Reasons

3.2.1. Family Environment

Nearly all of the participants' families support students' own decisions, but some of them suggest solely law as an alternative of psychology but again none of them insist decision of law. For example, Ms.8 stated, *"My family support my decisions in all conditions."*

3.2.2. School Environment

Most of the participants face interventions to their decisions related to decision of choosing psychology. In generally, school environment try to convert their decisions from psychology to law most of them are consists of high school teachers. But interestingly some of participants reported school consultants support their psychology decisions while other teachers don't. Such as Ms.2 noted, *"My history teacher insisted on decision of law instead of psychology department."*

Some of the participants report that they took psychology lessons in high school and some of them informed by one of the old high graduate who studies psychology in university. But these participants remain minority among all participants. Ms.9 reported, *"I was thinking the decision of law till one of the old high school graduates who study psychology, visited the school and gave information about psychology after that experience I converted my decision to psychology."*

3.2.3. Distinct Relatives

People who know about psychology, suggest this field but people who don't know about psychology generally contempt value of psychology and exaggerate the value of law. Few of them suggest law due to rich economical sources of law related occupations. For example, Ms.8 stated, *"My distinct relatives said 'Are you going to be a doctor of crazy people' (and laughs), but when my uncle who is consultant, supported me in psychology decision, I became sure about psychology decision."*

3.2.4. (Media and internet) Press Influences

All of the participants search information from internet. Most of them state they were affected indirectly by media stereotypes of psychology. Most of these stereotypes consist of Hannibal TV-Series, psychologist character (in "Çocuklar Duymasın") and these construct the image of a psychologist in their mind. One example is Ms.9 stated, *"The psychologist in the "Çocuklar Duymasın", has an elite status and intellectual clients need his help."* While Mr.5 noted, *"I would like to be like Hannibal because of his genius coldblooded reactions."*

Some of them consist of the images of Smurfs, Çalığışu (Feride Character), Winter Soldier due to their humanitarian perspectives. This shows that participants are in desire of being benevolent. For instance, Ms.9 reported, *"I would like to be Feride character in Çalığışu novel because of her stance about injustice and her conscience to a little orphan girl who adopted later."*

Also, most of the participants admire being quick wit, wise, flexibly intellectual and humorous by the characters of Hannibal, Watson (in Sherlock Holmes) and Bugs Bunny. Such as Ms.4 noted, *"Watson's analytic intelligence and solution maker characteristics' encouraged me to study psychology and also in my childhood, I like Bugs Bunny because of his quick wit and his humors."*

3.3. Characteristics Reasons

3.3.1. Personality Characteristics

3.3.1.1. Shared Characteristics

Most of the participants reported their characteristics as achievement seeker, hardworking, helpful, problem solver, conscience for the academic characteristics they share the common interest in math and literature. One example is Ms.3 stated, *"At my high school I attended psychological researchers and I took the pleasure of doing research after that I develop achievement desire."* Another example is Mr.1 noted, *"I am in love with math."*

Also more than half of the participants reported their childhood as introverted, quiet and observant and they experienced isolated childhood and dependent personality characteristics. Such as Mr.1 noted, *"My friends called me robot because of my stagnancy but I would like to observe others."* Also, Ms.9 reported, *"I put my friends, into the center of my life, after the abandonment, I feel depressed."*

3.3.1.2. Specific Characteristics

Ms.9 states that she did not choose law because of her apolitical and conscientious characteristics.

"I did not choose law because of injustice and political corruptions in Turkey, which are inconsistent with my value judgments."

The psychology students generally state being introverted but interestingly one of the male participants reported very extroverted and popular among their peers. Mr.7 stated, *"I am always extroverted and optimist person, in my past I was clown around in a classroom."*

3.3.2. Psychological Problems' Histories

Two of the participants stated as a cornerstone of their life is moving to bigger cities. Also interestingly two of them states that before moving to bigger cities at the age of 6, they were generally more active but after the moving of the bigger cities, they reported being more stagnant. For example, Mr.1 reported, *"In my childhood, I was very perky, for once I knocked downed, huge stewpot in a ceremony after moving to a bigger city I became stagnant."*

Three of the participants have specific psychological problems reported, one of them is ADHD and the other has OCD diagnosis. The last one has subclinical level agoraphobia. One example is Mr.5 noted, *"I have depression originated ADHD diagnosis also I am using medication."* Another example is Mr.6 reported, *"I have an OCD diagnosis and I am using medications, I took my diagnosis in 10th Grade... (Before that knowledge he states) I decided to choose psychology department in 10th Grade."*

3.4. Alternatives Choices

3.4.1. Field Related Alternatives and Their Knowledge

3.4.1.1. Psychology

Almost all of the participants have little knowledge about psychology department, some of them specifically state, just the knowledge of Clinical and Forensic psychology subfields. Most of them don't have the person who knows psychology properly. Some of them do not know the academic processes. As an example Ms.2 stated, *"I just know about the subfields of Clinical and Forensic Psychology and I learned other fields after coming to the department and after coming the department I decided to specialize in Social Psychology"* (Ms.2)

3.4.1.2. Alternative Fields

Some of them confused about whether law or psychology until last month of their decisions while others never consider law as an option. Also, some of them feel unattractively towards law. Such as Mr.6 noted, *"Among Turkish-Math (equal-weight) field there are no valuable options other than psychology or law."*

Some of the main alternatives other than law are Sociology, Literature, Counseling emerged from participants. For example Ms.4 stated, *"If I couldn't study Psychology the other field would be Sociology."*

3.5. Process Related Experiences

3.5.1. Decision Time

Most of the participants decided to study Psychology in 10th or 12th Grade while only one participant decided it at 13 years old. Ms.4 reported, *"My cousin was studying Sociology and I would like to study Sociology too but then she advised me to search psychology because it is better, so I decided to study psychology when I was 13 years old."*

3.5.2. Feelings and Related Metaphor Implications

3.5.2.1. Shared Feelings and Similar Metaphor Descriptions

Nearly all of participants reported the feelings of stress, before the declaration of university exam scores after that again most of the participants shared the feelings of impatience, excitement. The last phase of declaration of placement of university most of them felt happy due to English educational language but some of them reported they are unhappy of university for the reasons of transportation difficulties of university. For instance, Ms.3 reported, *"I feel distressed while preparing of university exam but after the declaration of exam scores I relaxed but feelings of uncertainty and impatience remain after a while the declaration of placement firstly I feel disappointed but the English education language could compensate that feeling and I feel happy about that."*

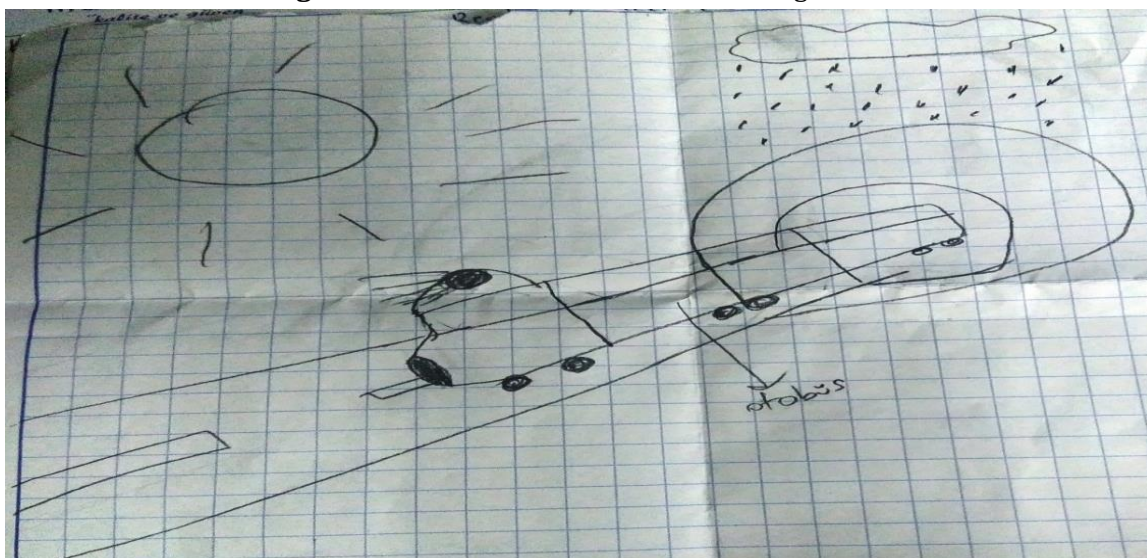
Common points of metaphors know the past but don't know the future. Such as Ms.2 stated, *"Even though the knowledge of ingredients of a meal we know but we don't know after the cooking how it will taste."*

3.5.2.2. Specific Feelings and Unique Metaphor Descriptions

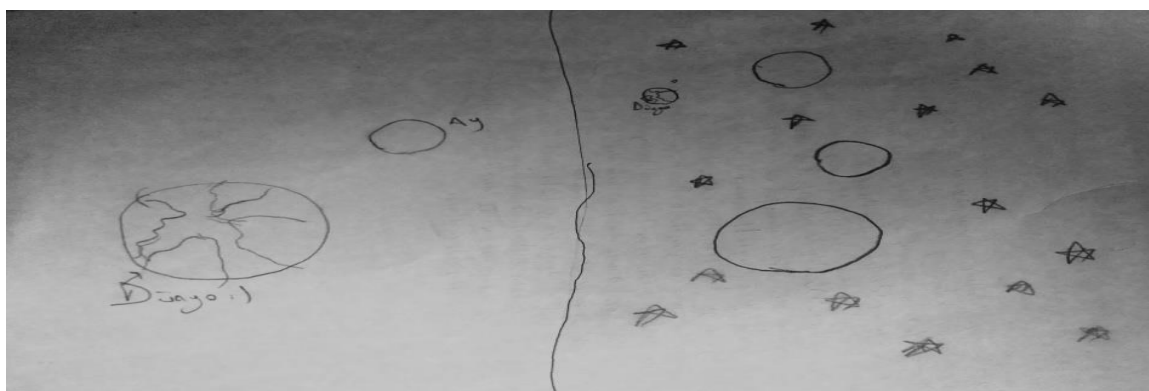
Few of the participants reported no stress during these processes. Interestingly one of the participants saw the process as exciting and funny. Ms.4 noted, *"It's like being in a going downhill while riding a bicycle or in amusement park getting in dodgem car."*

One of the participants feels hopelessness, this person is in generally pessimist psychological state but he sees this university as a storm anchor implicitly because his metaphors include little hope even though he did not believe in hope or emotion. Mr.5 stated, *"There is a little fly in a glass bottle with a cork stopper but that stopper has little hole on it that fly try to escape through that in narrow hole."*

One of the participants sees that experience as a transition from darkness to brightness (See, Figure 2).

Figure 2. Transition from Darkness to Brightness

One extroverted participant sees this experience as a bigger worldview, after strict line the world and moon perspective expanding to universe so his view expanding his horizon after the placement of psychology department (See, Figure 3.).

Figure 3. Strict Line between Earth-Moon and Universe.

4. DISCUSSION AND SUGGESTIONS

As aforementioned, only one participant decided her career at 13 years of age, but others decided at 10th grade or 12th grade. This shows us some of the participants made decision in tentative stage, according to their interests, values and capacities; whereas other participants made their decision in realistic stage by thinking about their needs and options such as law or psychology. These different stages from the study of Ginzberg et al. (1951:75) can explain that why there are also different motivations for same career as well as common motivations.

None of the participants choose psychology department for primarily economic reasons. It is surprising and controversial to the literature because Korkut-Owen (2008) and Lent et al. (2002:69) stated economic reasons as effective factor for career choice and also, 32% of university students in Turkey chose their departments due to good financial gain expectancies (Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş and Yılmaz, 2012:138). Some of the participants considered salary and job opportunities, due to ensuring it is worth to study. A few of them chose psychology over their favorite field such as literature because of economic concerns. Ideal way of career decision is to make decision in accordance with the individual's interest and ability, but current education policies making it hard

for youth because they have to consider systemic facts like entry points and job opportunities (Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş and Yılmaz, 2012:147).

When we look psychology students' general personality features, we found that they are mostly achievement seeker, hardworking, helpful and problem solver. They mostly like mathematics and literature. Almost all of them are introverted and had a somewhat quiet childhood. The third leading reason of department choice in Turkey is thinking that job fits person's characteristic (Korkut-Owen, Kepir, Özdemir, Ulaş and Yılmaz, 2012:138) and also in this study, participants are interested and conducted in researchers in their past lives and like to help people. One of the most valuable aspect of an occupation is to serve to humanity and psychology has especially respectful value as serving to humanity so, it is not surprising that our sample thinks they are helpful and problem solver. Participants' characteristics as they stated fit the occupations requirements.

One of the most intriguing findings is that three male participants in this study, report psychological problems, two of them have diagnosis from mental health professionals also another one report has subclinical psychological disorder. It is so tempting to hypothesize male psychology students generally have psychological disorders and they may, therefore, choose to study psychology. Some of the findings could support that hypothesis, such as deciding in the 10th grade both specializing psychology department and taking diagnosis of OCD in that time. If so it is, much of the psychological studies' usage of men psychology students could bias their studies' results, however this study has the nature of qualitative method and its theoretical assumptions and methods could not permit us, to generalize such conclusions. Therefore this finding should be investigated for further researches in a more quantitative way to make generalizations.

Results show that in Turkey there are huge confusions which arise from university exam scores' results. As some specific point types determine which field you choose like, Turkish/Math, Social/Turkish, and Math/Natural Sciences point types. Also, nowadays psychology has one of the highest entry points in Turkish/Math point type, which competing with law. So, therefore, it is not so easy to make decisions among them for high school students. Their distinct environment and school environment usually exaggerate law and contempt psychology department. This picture could change when they have appropriate sources like the person who knows about psychology, suggest psychology. Researchers concluded that people who know about psychology, counselors of schools, suggest psychology whereas people who don't know about psychology, school teachers, and relatives, suggest law and even contempt psychology.

Study's findings also related to other findings which are lack of knowledge about psychology department. It is so unpredictable of that little level of knowledge for person who wants to specialize this area. Probably it sensitizes suggestions of other people's thoughts especially who knows about psychology which gives the impressions of reliable source. So we suggest to enhancing the ability to classify reliable information to possible psychology department candidates. This could prevent some superficial knowledge about psychology department. In addition, some of the superficial knowledge comes from stereotypical psychology and psychologist image, which may not match the real world examples. If this happens possible psychology department candidates could frustrate their decision about psychology and may withdraw also some warnings before decisions of psychology could inhibit such frustration from possible psychology students.

REFERENCES

- Bahar, H. H. (2002). "Eğitim Fakültesi, Tıp Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Bazı Sosyo-Ekonomik Özellikleri ile Fakülte Tercihleri Arasındaki İlişki", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1): 125-144.
- Clutter, C. (2010). "The Effects of Parental Influence on Their Children's Career Choices", Postgraduate Dissertation, Kansas State University, Manhattan.
- Elwood, R. H. (1927). "The Role of Personality Traits in Selecting a Career: The Nurse and the College Girl", *Journal of Applied Psychology*, 11(3): 199-201.
- Gati, I.; Krausz, M. & Osipow, S. H. (1996). "A Taxonomy of Difficulties in Career Decision Making", *Journal of Counseling Psychology*, 43(4): 510-526.
- Ginzberg, E.; Ginsburg, S. W.; Axelrad, S. & Herma, J. R. (1951). *Occupational Choice: An Approach to a General Theory*, Columbia University Press, New York.

- Hargrove, B.K.; Creagh, M.G.; B.L. & Burgess B.L. (2002). "Family Interaction Patterns as Predictors of Vocational Identity and Career Decision-Making Self-Efficacy", *Journal of Vocational Behavior*, 2002(61): 185-201.
- Korkut Owen, F. (2008). "Mesleki Seçimleri Etkileyen Ana Etmenler" (Ed. R. Özyürek), *Kariyer Yolculuğu*, ss. 1-23, Ulusal Ajans, Ankara.
- Korkut-Owen, F.; Kepir D.; Özdemir S.; Ulaş Ö.; Yılmaz O. (2012). "Üniversite Öğrencilerinin Bölüm Seçme Nedenleri", *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 8(3): 135-151.
- Kuzgun, Y. (2004). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Lent, R.W.; Brown, S.D.; Talleyrand, R.; McPartland, E.B.; Davis, T.; Chopra, S.B.;
- Alexander, M.S.; Suthakaran, V.; Chia-May Chai (2002). "Career Choice Barriers, Supports, and Coping Strategies: College Students' Experiences", *Journal of Vocational Behavior*, 60(1): 61-72.
- Lease, S.H. (2004). "Effect of Locus of Control, Work Knowledge, and Mentoring on Career Decision Making Difficulties: Testing the Role of Race and Academic Institution", *Journal of Career Assessment*, 12(3): 239-254.
- Lunneborg, P. W. (1978). "Sex and Career Decision-Making Styles", *Journal of Counseling Psychology*, 25(4): 299-305.
- Moustakas, C. E. (1994). *Phenomenological Research Methods*, Thousand Oaks, California.
- Savickas, M.L. (1991). "The Meaning of Work and Love: Career Issues and Interventions", *Career Development Quarterly*, (3)39: 315-324.

Duman, N. (2018). "Koruyucu ve Destekleyici Önlem Olarak Çocukların Mağdur Olarak Bulunduğu Davalarda Hayvanların Kullanımı", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 368-375

Anahtar Kelimeler: Cinsel İstismar, Mağdur Çocuk, **Keywords:** Sexual Abuse, Child Victim, Animal, Court, Hayvan, Mahkeme, İfade Alımı. Testimony.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

KORUYUCU VE DESTEKLEYİCİ ÖNLEM OLARAK ÇOCUKLARIN MAĞDUR OLARAK BULUNDUĞU DAVALARDA HAYVANLARIN KULLANIMI

The Use of Animals as a Protective and Supportive Measure in Cases with Child Victims

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DUMAN

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Kutlubey Kampüsü, nesrinduman@bartin.edu.tr
Bartın/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
02.07.2018

Revize Tarihi
25.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Bir ceza davasının başarılı bir şekilde kovuşturulabilmesi için mağdur ve tanıkların ifadesi çok önemlidir (Holder, 2013:1158). Son yirmi yıl değerlendirildiğinde çocukları içeren davaların sayısının çarpıcı bir şekilde arttığı görülmektedir (Holder, 2013:1158). Çocuğun, duruşma salonu gibi aşına olmadığı bir ortamda bulunmasının getirdiği kaygı ve sanıktan korkması, çocuğun ifade verme yeteneğini azaltabilir ve davadaki tüm olguları duruşmaya dâhil etmesini engelleyebilir. Amerika'da pek çok eyalette çocukların mahkeme ortamlarındaki bu özel durumu kabul edilir ve çocuklar için koruyucu ve destekleyici önlemler uygulanır. Güven verici objelerin ve destekleyici kişilerin çocuğun yanında bulunmasına izin verilmesi gibi, hayvanlar özellikle köpekler de çocukların yer aldığı duruşmalarda bulunabilmektedir. Ancak hayvanların mahkeme ortamında destekleyici olarak çocuklar için kullanımı henüz ülkemizde uygulanmamaktadır. Bu çalışma; PDR öğrencilerinin hayvanların mahkeme ortamında koruyucu ve destekleyici önlem olarak kullanılması hakkında görüşlerinin incelenmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla öğrencilere 3 kapalı, 1 açık uçlu sorunun olduğu anket yöneltilmiştir. Sonuç olarak öğrencilerin hayvanların mahkeme ortamında kullanılmasına olumlu (%92,1) baktıkları, hayvan olarak en çok kuşu (%28,9) tercih ettikleri, mahkeme ortamında hayvanları görmüş olmanın (%44,7) rahatlatıcı bir etkisinin olacağı ortaya çıkmıştır. Yanıt içerikleri değerlendirildiğinde hayvan tercihlerinde %78,9 oranla duygusal ihtiyaçların etkili olduğu bulunmuştur. Araştırmanın hayvanların koruyucu ve destekleyici önlem olarak mahkemelerde kullanılması uygulamasının ülkemizde yerleştirilmesi için temel bir bilgi sağlayacağına inanılmaktadır.

ABSTRACT

The testimony of the victims and witnesses is crucial for the successful prosecution of a criminal case (Holder, 2013:1158). Over the last two decades, the number of cases involving children has increased dramatically (Holder, 2013:1158). The anxiety of the child being in an unfamiliar environment, the courtroom and the fear of the defendant can decrease the child's ability to testify and prevent all of the evidence being shown in the trial. In many states of United States, this special situation of the children in the courts is accepted and protective and supportive measures are implemented for them. Animals, especially dogs, can participate in the courtroom beside children, just like supportive persons and comforting materials accompanying them. However, the use of animals as supportive precautions in the court is not yet implemented in our country. This current study aims to investigate the opinions of PDR students on using animals as protective and supportive measures in the courtroom. For this purpose, students were asked 3 closed and 1 open ended questionnaires. As a result, it was found that students had a positive approach (92.1%) on the use of animals in the courtroom, they preferred birds (28.9%) the most, and seeing (44.7%) animals in court have a relaxing effect. When response contents were evaluated, emotional needs were found to be influenced by 78.9% in animal preferences. It is believed that the survey will provide basic information in implementing using of animals in courts in our country as a protective and supportive measure.

1. GİRİŞ

Hayvanla temas etmenin hem psikolojik hem de fiziksel sağlığın korunmasında önemli katkıları bulunmaktadır. Hayvan-insan kontaklarının, stres, depresyon, anksiyete, yalnızlık duygusu, mutsuzluk gibi bazı duygudurum bozuklukları ve yüksek kan basıncı gibi bazı fizyolojik sağlık sorunlarını azaltabildiği bilinmektedir (akt. Cevizci vd, 2012:53). Örneğin 1. Dünya Savaşı sonrasında ruhsal

çöküntü yaşayan Amerikalı askerlerin duygu durumlarını iyileştirmek ve onlara arkadaşlık etmeleri için yanlarına köpekler verilmiştir (akt. Cevizci vd, 2009:264). Hayvan Destekli Tedavi (HDT), insan ve hayvan etkileşiminden doğan biyolojik-kimyasal-fiziksel değişimleri temel alarak insandaki fizyolojik ve psikolojik mekanizmalarda olumlu yönde değişimler başlatmasına dayanan yardımcı bir tedavidir. Son yıllarda, dünya genelinde özellikle bu alanda özel olarak eğitilmiş köpekler hastanelerde, sınıf ortamlarında, rehabilitasyon merkezlerinde, psikiyatri kliniklerinde, cezaevlerinde, bakım evlerinde ve hatta işyerlerinde kullanılmakta (Leaser, 2005:945-6), bu yol ile psikolojik ve fiziksel sağlığa ilişkin olumlu sonuçlar alınmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Hayvanların kullanıldığı olumlu sonuç alınan çalışmalar (Duman ve Eyrenci, 2016)

Yazarlar, yıl	Katılımcılar	Sonuç
Odendaal, 2000	Sağlıklı bireyler	Kan basıncında düşüş
Gagnon ve ark., 2004; Sobo ve ark., 2006; Bouchard ve ark., 2004; Johnson ve ark., 2008	Pediyatrik onkoloji hastaları	Anksiyete düzeyinde azalma, stresin azalması, tedaviye adaptasyonun artması, duyguların ifadesini kolaylaştırma
Vrbanac ve ark., 2013; Banks ve ark. 2002; Stasi ve ark., 2002	Bakımevinde kalan geriatrik hastalar	Yalnızlık duygusunda azalma, kan basıncında düzelme
Macauley, 2006	Demans Hastaları	Ajite davranışlarda azalma ve sosyal etkileşimde artış
Zebinsky ve Lennings, 2016	Hastanede kalan çocuklar	Acılarını unutmama, aile ve çalışanlarla iletişimin artması, terapiye katılım, motivasyon artışı

Hayvanların kullanıldığı çalışmalarda ortaya çıkan olumlu gelişmeler, hayvanların farklı alanlarda daha yaygın olarak kullanılabilmesi yönünde olumlu bir yaklaşım oluşturmaktadır. Bu alanlardan bir tanesi de topluma hizmette çok önemli bir yeri olan adli sistemdir. Bir ceza davasının başarılı bir şekilde kovuşturulabilmesi için mağdur ve tanıkların ifadesi çok önemlidir (Holder, 2013:1158). Son yirmi yıl değerlendirildiğinde çocukları içeren davaların sayısının çarpıcı bir şekilde arttığı görülmektedir (Holder, 2013:1158). Bu durum özellikle, bir çocuğun cinsel istismara veya saldırıya uğradığı durumlarda geçerlidir. Çocuk tanık aynı zamanda da bir istismar mağduru ise, "çocuğun ifade alımı" sanığın suçluluğunu kanıtlamak için zorunlu hale gelir (Holder, 2013:1158). Mahkeme aşamasına gelinceye kadar adli sistem içerisinde birçok potansiyel travmatik deneyim yaşamış olan çocuk, mahkeme ortamına geldiğinde benzersiz bir zorluk daha deneyimler. Mağdur çocuk duruşmada avukat, hâkim ve savcı tarafından yöneltilen sorular ile yeniden travmatize edilebilir (Holder, 2013:1159). Çocuğun, aşına olmadığı bir ortamda bulunmasının getirdiği kaygı ve sanıktan korkması, çocuğun ifade verme yeteneğini azaltabilir ve davadaki tüm olguları duruşmaya dâhil etmesini engelleyebilir. Bazı durumlarda çocuk korku nedeniyle büsbütün konuşamaz hale gelebilir. Bu nedenlerle, çocukların mahkeme salonunda hissettikleri travma, çocuk ifade vermeyi reddettiğinde davanın başarılı bir şekilde kovuşturulmasına engel olur. Amerika'da pek çok eyalette çocukların mahkeme ortamlarındaki bu özel durumu kabul edilir ve çocuklar için koruyucu ve destekleyici önlemler uygulanır. İfade alımı sırasında kapalı devre kamera sisteminin kullanılması, çocuğun salona getirilmeyip görüntülü konuşma ile duruşmaya bağlanması, mahkeme salonunun boşaltılması, çocuğa bir yasal vasinin (*guardian ad litem*) atanması, oyuncak-kukla veya resim çizmek için materyallerin kullanılması, duygusal destek için bir yetişkinin yanında bulunmasına izin verilmesi, kendini güvende hissettirici eşyaların (battaniye, oyuncak vb.) yanında bulunmasına izin verilmesi bu önlemler arasında sayılabilir (Holder, 2013:1160). Güven verici objelerin ve destekleyici kişilerin çocuğun yanında bulunması gibi, hayvanlar özellikle köpekler de çocukların yer aldığı duruşmalarda destekleyici olarak bulunabilmektedir. Köpeklerin mahkeme salonuna girerek, cinsel istismara uğramış çocuklara ifade vermeleri sırasında yardım etmelerine 2003 yılından beri izin verilmektedir (akt. Bowers, 2013:1289). Köpeklerin bu ortamda çocuğun yanında yer alması çocuğun korkusunu ve mahkeme salonunun "soğuk havasını" elimine etmekte, çocuğun hikâyesini/başından geçenleri anlatabilmesi için kendini güvende hissetmesini sağlamaktadır. Bu nedenle hayvanlar özellikle köpekler, mahkemelere ve ilişkili ortamlara gün geçtikçe daha çok entegre edilmeye başlamıştır ("Animals in court", 2018). Bu yolla adli sürecin birçok aşamasında mağdurlara duygusal destek sağlaması amaçlanmaktadır. Mahkeme kolaylaştırıcı köpekleri (*court facility dogs*) olarak adlandırılan

bu köpekler, mahkemelerde çocuklar için koruyucu ve destekleyici önlem olarak kullanılmaktadır (Resim 1 ve 2). Bu köpeklerin görevi çocukla bağ kurarak, onların travmayla başa çıkabilmesine yardımcı olmak, çocuğun mahkeme salonunda ifade vermesi sürecinde sanık ile yüzleşmesine yardımcı olmaktır ("Meet the dog", 2018). 2017 yılında Amerika'da 34 eyalette 126 mahkeme kolaylaştırıcı köpekleri görev yapmaktayken ("Meet the dog", 2018), bu sayı 2018'de 35 eyalette 155 görevli köpeğe ulaşmıştır ("For defenders", 2018). Ancak bu önlem ülkemizde adli sistem içerisinde henüz yer almamaktadır.

Resim 1 ve 2. Mahkemelerde koruyucu ve destekleyici amaçla kullanılan köpekler

Resim 1 ("These therapy dogs", 2018)

Resim 2 ("Meet the dog", 2018)

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı; hayvanların adli sistemde koruyucu ve destekleyici kullanımına yönelik öğrenci görüşlerinin incelenmesidir. Çalışma amacına ulaşmak için şu sorulara yanıtlar aranmıştır:

- 1) PDR öğrencilerinin adli ortamda hayvanların koruyucu ve destekleyici olarak kullanılmasına ilişkin görüşleri nasıldır?
- 2) PDR öğrencileri 'kendileri' için adli ortamda hayvanların destekleyici olarak kullanılmasına ilişkin görüşleri nasıldır?
- 3) PDR öğrencileri mahkemelerde koruyucu ve destekleyici olarak hangi hayvanları görmek isterler?

Araştırma sorularının yanıtları; açık uçlu ve kapalı uçlu yanıtların incelenmesiyle elde edilecek istatistiksel analizlerin ve frekans değerlerinin yorumlanmasıyla bulunacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik (PDR) bölümü öğrencileri ile yapılan bu araştırmanın ülkemizde hayvan destekli koruyucu ve destekleyici uygulamaların yerleştirilmesinde temel oluşturacak bir bilgi sağlayacağına inanılmaktadır. Ayrıca çalışmada ortaya çıkacak görüşlerin gelecekte alanda/sahada görev yapacak meslek elemanlarının konuya yaklaşımına yönelik ileriye dönük bir projeksiyon yapılmasına imkan sağlayacağı düşünülmektedir.

4. METOT

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin (PDR bölümü) konuya ilişkin görüşlerini incelemek amacıyla "nitel" paradigma kapsamındaki "anket" yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların mahkemelerde hayvanların destekleyici ve koruyucu olarak kullanılmasına ilişkin görüşlerini öğrenmek için araştırmacı tarafından hazırlanmış, üç kapalı ve bir açık uçlu sorudan oluşan kısa bir anket kullanılmıştır. Araştırma soruları; bireyin hayvan destekli sistemi destekleyip desteklememesi (1. kapalı uçlu soru), kendileri bir suç mağduru olmaları halinde mahkemede hayvanlardan destek almak isteyip istemeyecekleri (2. kapalı uçlu soru), koruyucu ve destekleyici olarak hangi hayvanı görmek isteyecekleri (3. kapalı uçlu soru) ve bu tercihin sebebi (açık uçlu soru) olacak şekilde belirlenmiştir. Sebep yanıtlarının içeriği, tercih sebebinin hangi duyu organına hitap ettiği ve yanıtların duygusal ihtiyaçlar ile (*güvende olma ihtiyacı, sevgi ve şefkat ihtiyacı, kabul edilme ihtiyacı, özgüven ihtiyacı, beceri ve yetenek ihtiyacı, bağımsızlık ihtiyacı*) bağlantısı bakımından ayrıca kodlanmıştır.

4.1. Örneklem

Araştırmanın focus (odak-fokus) grubu İngilizce Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (PDR) bölümü üçüncü sınıf öğrencilerinden oluşmuştur. Araştırmaya 38 öğrenci katılım sağlamıştır. Araştırma 2016 yılı Mayıs ayında Maltepe Üniversitesi'nde karşılıklı görüşme ile yapılmıştır. 30'u kadın (%78,94), 8'i erkek (% 21,06) toplam 38 öğrencinin yaş ortalaması 22,5'dir. Araştırma, çalışmaya katılan 38 kişi ile sınırlıdır.

4.2. İstatistiksel Analiz

Anketlerden elde edilen nitel veri; yaş, cinsiyet, hayvanların kullanımına yönelik görüşü, kendisi açısından tercih durumu, destek almak isteyeceği hayvan, hayvan tercihinin hitap ettiği duyu organı ve yanıtın içeriği başlıklarında kodlanarak SPSS-22 (*Statistical Package for Social Sciences-22*) programına girilmiştir. Cinsiyete göre yanıtların karşılaştırılmasında parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi (ANOVA), bunun dışındaki yanıtların değerlendirilmesinde frekans yüzdeleri kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasında .05 anlamlılık düzeyi kullanılmıştır.

5. BULGULAR

Cinsiyete göre öğrencilerin yanıtlarının tek yönlü varyans (ANOVA) analizi sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyete göre öğrencilerin yanıtları ANOVA analizi

Varyansın kaynağı		KT	Sd	KO	F	p<
Görüş	Gruplar arası	,063	1	,063	0,842	,365
	Gruplar içi	2,700	36	,075		
	Toplam	2,763	37			
Tercih	Gruplar arası	,063	1	,063	0,842	,365
	Gruplar içi	2,700	36	,075		
	Toplam	2,763	37			
Hayvan Seçimi	Gruplar arası	9,714	1	9,714	3,555	,068
	Gruplar içi	90,171	33	2,732		
	Toplam	99,886	34			
Duyu organı	Gruplar arası	,119	1	,119	0,139	,711
	Gruplar içi	28,167	33	,854		
	Toplam	28,286	34			
Yanıt içeriği	Gruplar arası	,003	1	,003	0,025	,874
	Gruplar içi	4,282	33	,130		
	Toplam	4,286	34			

Not: Hayvan destekli sistemi destekleyip desteklememeleri (görüş), kendileri bir suç mağduru olmaları halinde mahkemede hayvanlardan destek almak isteyip istemeyecekleri (tercih), hangi hayvandan destek almak isteyecekleri (hayvan seçimi), ilgili hayvanı tercih etme sebebinin hangi duyu organına hitap ettiği (duyu organı) ve yanıtların duygusal ihtiyaçlarla bağlantısı (yanıt içeriği) olarak belirtilmiştir.

Tablo 1'de görüleceği üzere cinsiyete göre görüş, tercih, hayvan seçimi, duyu organı ve yanıt içeriği kategorileri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır [sırasıyla $F(1,36)=0,842, p>0.05$; $F(1,36)=0,842, p>0.05$; $F(1,33)=3,555, p>0.05$; $F(1,33)=0,139, p>0.05$; $F(1,33)=0,025, p>0.05$].

Katılımcıların koruyucu ve destekleyici önlem olarak hayvan destekli sisteme yönelik görüş, tercih ve seçimlerin frekans değerleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Hayvan destekli sisteme yönelik görüş, tercih ve seçimlerin frekans değerleri

		Frekans	%
Görüş	olumlu	35	92,1
	olumsuz	3	7,9
	Toplam	38	100,0
Tercih	isterim	35	92,1
	istemem	3	7,9
	Toplam	38	100,0
	Kedi	10	26,3
Hayvan seçimi	Köpek	8	21,1
	Kuş	11	28,9
	balık	2	5,3
	inek	1	2,6
	tavşan	1	2,6
	tavus kuşu	1	2,6
	kelebek	1	2,6
Veri kaybı	Toplam	35	92,1
	Sistem	3	7,9
	Toplam	38	100,0

Not: Hayvan destekli sistemi destekleyip desteklememeleri (görüş), kendileri bir suç mağduru olmaları halinde mahkemede hayvanlardan destek almak isteyip istemeyecekleri (tercih), hangi hayvandan destek almak isteyecekleri (hayvan seçimi) olarak belirtilmiştir.

Tablo 2’de görüleceği üzere katılımcıların %92,1’i hayvanların koruyucu ve destekleyici olarak mahkemelerde yer almasına olumlu yaklaşmış, kendileri de bir suçun mağduru olması halinde mahkemede hayvanlardan destek almayı isteyeceklerini belirtmişlerdir. Alınan yanıtlarda en çok destek alınması tercih edilen hayvan %28,9 oranla kuş, ikinci sırada %26,3 oranla kedi, üçüncü sırada %21,1 oranla köpek çıkmıştır.

Tablo 3. Hayvan tercihlerinin sebeplerine ilişkin açıklamaların değerlendirilmesi

		Frekans	%
Duyu organı	görsel	17	44,7
	işitsel	6	15,8
	dokunsal	12	31,6
	Toplam	35	92,1
Veri kaybı	Sistem	3	7,9
Toplam		38	100,0
Yanıt içeriği	Duygusal ihtiyaç	30	78,9
	Diğer	5	13,2
	Toplam	35	92,1
Veri kaybı	Sistem	3	7,9
Toplam		38	100,0

Not: İlgili hayvanı tercih etme sebebinin hangi duyu organına hitap ettiği (duyu organı) ve yanıtların duygusal ihtiyaçlarla bağlantısı (yanıt içeriği) olarak belirtilmiştir.

Tablo 3’te mahkemelerde koruyucu ve destekleyici olarak tercih edilen hayvanların tercih nedenleri değerlendirildiğinde, %44,7 oranla hayvanları görmenin, %31,6 oranla dokunmanın ve sevmenin rahatlatıcı etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bazı örnek yanıtlar şöyledir:

“kuş görmek rahatlatır..., kedi görmek rahatlatır, onun hareketlerini, garip davranışlarını anlamaya çalışırken rahatlarım..., kedi görünce içimde merhamet uyandıran bir hayvan..., köpek görünce rahatlarım..., balıkları izlemek rahatlatır, onların su içinde yaptığı hareketler rahatlatır..., moralim bozukken köpekleri sevdiğimde mutlu olurum, o anki sorunlarımı unutturum..., kedi sevmek bana huzur verir..., köpek sevmek rahatlatır, hele bir de yanıma gelip kulaklarımı indirirse ve sevmemi isterse sevinirim...”

Yanıtların içerikleri değerlendirildiğinde, hayvan tercih sebeplerinin %78,9 oranla duygusal ihtiyaçlar ile (güvende olma ihtiyacı, sevgi ve şefkat ihtiyacı, kabul edilme ihtiyacı, özgüven ihtiyacı, beceri ve yetenek ihtiyacı, bağımsızlık ihtiyacı) bağlantılı olduğu görülmüştür. Bazı örnek yanıtlar şöyledir:

"...bana küçüklüğümü hatırlatır, çünkü ben köyde büyüdüğüm için onlarla uğraşmaktan büyük keyif alıyordum, duruşma öncesi gördüğümde küçüklüğüm aklıma gelir ve böylece uygulanıp daha iyi bir savunma yaparım, ...güvenilir geliyor, sadıklar, bana huzur veriyor, ...benim için özgürlüğü temsil ediyor, onun gibi özgür olabileceğimi ve buradan uçup gidebileceğimi düşünerek rahatlarım, ...konuşması rahatlatır, hele bir de komik şeyler söylerse özellikle iyi olurum, ...şapşıklığı, masum oluşu bana her şeyin hala temiz olabildiğini hatırlatır, sesi, sıcaklığı, yumuşaklığı beni güvende ve huzurlu hissettirir, ...sesi huzur verir, doğayı hatırlatır, ...evimde de bir kuşum var, beni yargısız dinleyen tek canlı, evde yalnızken her şeyimi paylaşabiliyorum onunla, ...suçsuzluğu ve masumiyeti hatırlatıyor bana, ...o an anlaşılma ihtiyacı duyduğumdan, içten içe ona derdimi anlatmak için motivasyonumu artırır, ...uzun yıllar besledim, oyun oynadığımı ve keyif aldığımı hatırlıyorum"

6. TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen bulgular, yanıtların cinsiyete göre farklılaşmadığını göstermiştir. Araştırma üniversite üçüncü sınıf öğrencileri üzerinde yapılması nedeniyle, katılımcıların yaşları 22-23 yaş arasında değişmiş (ort.22,5), bu bakımdan yaşa göre yanıtlar arasında anlamlı farklılaşma tespit edilmemiştir ($p>.05$). Katılımcıların %92,1 oranla hayvanların koruyucu ve destekleyici olarak mahkeme ortamında yer almalarına olumlu baktıkları anlaşılmıştır. Kendilerinin bir suç mağduru olmaları halinde mahkemede duygusal bağlarının olduğu, sevdikleri bir hayvanı öncelikle o ortamda görmelerinin (%44,7), ikinci olarak dokunmalarının (%31,6), üçüncü olarak ise seslerini işitmelerinin (%15,8) rahatlatıcı etkisinin olacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Tercih edilen hayvanlar ilk sırada kuş (%29,9), ikinci sırada kedi (26,3), üçüncü sırada köpek (%21,1) olarak tespit edilmiştir. Açık uçlu sorunun içeriği değerlendirildiğinde hayvan tercihinine ilişkin yapılan açıklamaların %78,9 oranla duygusal ihtiyaçlar nedeniyle hayvanlardan destek almak isteyeceklerini göstermiştir. İnsan-hayvan bağlanmasındaki en etkili olduğu düşünülen mekanizmanın duygusal mekanizma (akt. Karayağız Muslu ve Conk, 2011:84) olduğu göz önünde bulundurulduğunda çıkan sonuçların literatür bilgisiyle paralel olduğu görülmektedir. Kedi, köpek ve kuş gibi hayvanların ev ortamına uygun evcil hayvanlar arasında ilk sıralarda gösterildiği bilinmektedir ("Ev ortamına", 2018). Hayvan tercihlerinde, katılımcıların tercih ettikleri hayvanı yaşamlarının bir döneminde (özellikle çocukluk döneminde) ev ortamında beslemiş ve/veya bir süreliğine temas etmiş, oynamış, vakit geçirmiş olmalarının, hayvan ile aralarında duygusal bağ geliştirmiş olabileceğini, bu durumun da tercihlere etki etmiş olabileceğini düşündürmektedir.

7. SONUÇ

Hayvanların kullanıldığı çalışmalarda ortaya çıkan hem psikolojik hem fizyolojik anlamdaki olumlu gelişmeler, hayvanların farklı alanlarda daha yaygın olarak kullanılabilirliği yönünde olumlu bir yaklaşım oluşturmaktadır. Bu alanlardan bir tanesi de topluma hizmette çok önemli bir yeri olan adli sistemdir. Bir ceza davasının başarılı bir şekilde kovuşturulabilmesi için mağdur ve tanık ifadelerinin önemi aşikârdır. Son yıllarda küçük yaşta çocukların mahkeme ortamlarında mağdur ve tanık sıfatlarıyla yer alışlarının artması, çocuk ifade alımlarının hassasiyetle yapılmasını da beraberinde getirmiştir. Zira çocukların alışıksız olmaları veya sanıkla karşılaşabilecekleri bir ortamda korku ve kaygı duymaları, çocuğun kendini ifade edebilmesini zorlaştırabilmekte, bu durum da davanın seyrini etkileyebilmektedir. Amerika'da pek çok eyalette çocukların mahkeme ortamlarındaki kırılma ve etkilenebilir durumu göz önünde bulundurularak, mahkemelerde çocuk mağdurlar ve tanıklar için koruyucu ve destekleyici önlemler alınmaktadır. Hayvanların duygusal destek amaçlı kullanılması, çocuklar için alınan bu önlemlerden bir tanesidir. Araştırmalar çocukların hayvanlar ile etkileşimlerinin çocuklar için psikolojik, duygusal, sosyal ve fiziksel yararlarının olduğunu göstermektedir (akt. Karayağız Muslu ve Conk, 2011:83). Mahkemelerde köpeklerden yararlanılmasının mağdur ve tanık çocuklar üzerinde rahatlatmak ("Courthouse dogs", 2016), güven vermek, konuşmaya teşvik etmek ve cesaretlendirmek gibi yararlı etkilerinin olduğu Amerika'da birçok davada görülmüştür (akt. Duman ve Eyrenci, 2016). Ancak bu alanda deneysel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ülkemizde ise adli sistemde çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici önlemler kapsamında hayvandan yararlanılması henüz yer almamaktadır. Bu araştırma ile gelecekteki sahada çalışacak meslek elemanlarının bu uygulamaya olumlu bir yaklaşımın olduğu görülmüştür. Araştırmanın bu uygulamanın ülkemizde de özellikle cinsel istismara uğramış mağdur çocukların davalarında başlatılması için temel bir bilgi sağlaması hedeflenmektedir.

8. ÖNERİLER

Araştırma sosyal çalışma görevlileri (Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensupları) üzerinde yapılarak genişletilmeli

KAYNAKÇA

- Animals in court and related settings. (2018, 30 Haziran). Erişim adresi: <http://www.animalsandsociety.org/helping-animals-and-people/for-judges-prosecutors-and-criminal-justice-professionals/resources-for-professionals-interested-in-including-animals-in-court-and-related-settings/>
- Banks, M. R., & Banks, W. A. (2002). The effects of animal-assisted therapy on loneliness in elderly population in long-term facilities. *Journal of Gerontology*, 57(7): 428-32.
- Bouchard, F., Landry, M., Belles-Isles, M., & Gagnon, J.A. (2004). Magical dream: a pilot project in animal-assisted therapy in pediatric oncology. *Canadian Oncology Nursing Journal*, 14(1):14-7.
- Bowers, S. V. (2013). The use of 'therapy dogs' in Indiana courtrooms: why a dog might not be defendant's best friend. *Indiana Law Review*. 46 (4): 1289-1315.
- Cevizci, S., Baboğlu, Ü. T. ve diğ. (2012). İstanbul'un Beşiktaş ilçesinde özel bir firmada beyaz yakalı çalışanlarda hayvan beslemenin psikolojik stres, düzenli fiziksel egzersiz ve sigara içme ile ilişkisi. *NOBEL MediCUS* 24, 8 (3):52-9.
- Cevizci, S., Erginöz, E. ve Baltaş, Z. (2009). İnsan sağlığının iyileştirilmesine yönelik hayvan destekli tedaviler. *TAF Prev Med Bull* 2009, 8 (3):263-72.
- Courthouse dogs help give victims of crime the courage to testify. (2016, 27 Ağustos). Erişim adresi: <http://www.reshareworthy.com/courthouse-dogs/>
- Duman, N. ve Eyrenci, A. (2016). Hayvan destekli tedavi ve köpeklerin sağlık sisteminde ve adli sistemde kullanımına dair bir derleme çalışması. 19. Ulusal Psikoloji Kongresi (Özet Bildiri/Poster)
- Ev ortamına ve yaşam hareketliliğine uygun bakımı kolay 7 hayvan dostumuz. (2018, 30 Haziran). Erişim adresi: <https://listelist.com/bakimi-kolay-hayvanlar/>
- For defenders and judges, comfort dogs in court do opposite. (2018, 30 Haziran). Erişim adresi: <https://wtop.com/animals-pets/2018/04/comfort-dogs-in-court-do-opposite-for-some-defenders-judges-2/slide/1/>
- Gagnon, J., Bouchard, F., Landry, M., Belles-Isles, M., Fortier, M., & Fillion, L. (2004). Implementing a hospital-based animal therapy program for children with cancer: a descriptive study. *Journal of Cancer Oncology Nursing*, 14 (4): 217-22.
- Holder, C. (2013). All dogs go to court: the impact of court facility dogs as comfort for child witnesses on a defendant's right to a fair trial. *Houston Law Review*. Symposium 2013, 50 (4):1155-87.
- Johnson, R. A., Meadows, R. L., Haubner, J. S., & Sevedge, K. (2008) Animal assisted activity among patients with cancer: effects on mood, fatigue, self perceived health, and sense of coherence. *Oncology Nursing Forum*, 35 (2):225-32.
- Karayağz Muslu, G ve Conk, Z. (2011). Hayvan destekli uygulamalar ve çocuklarda kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi DEUHYO ED* 2011, 4 (2), 83-8.
- Leaser, A. (2005). See spot mediate: utilizing the emotional and psychological benefits of "dog therapy" in victim-offender mediation. *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, 20 (3): 943-80.
- Macauley, B. L. (2006). Animal-assisted therapy for persons with aphasia: A pilot study. *Journal of Rehabilitation Research and Development*, 43 (3), 357-66.
- Meet the dog that comforts children who testify in court. (2018, 30 Haziran). Erişim adresi: <https://www.cbsnews.com/news/pella-colorado-courthouse-dog-for-traumatized-children-testifying-in-court/>
- Odendaal, J.S. (2000) Animal-assisted therapy-magic or medicine? *Journal of Psychosomatic Research*, 49 (4): 275-80.

- Sobo, E. J., Eng, B., & Kassity-Krich, N. (2006). Canine visitation (pet) Therapy: pilot data on decreases in child pain perception. *Journal of Holistic Nursing, 24* (1):51-7.
- Stasi, M. F., Amati, D., Costa, C., Resta, D., Senepa, G., Scarafioiti, C., et al. (2004). Pettherapy: A trial for institutionalized frail elderly patients. *Archives of Gerontology and Geriatrics, 9*:407-412.
- These therapy dogs comfort witnesses while they testify in court. (2018, 30 Haziran). Erişim adresi: <http://cavemancircus.com/2018/02/07/therapy-dogs-comfort-witnesses-testify-court/>
- Vrbanac, Z., Zecevic I., Lujibic, M., Belic, M., Stanin, D., Bottegaro, N. B. et al. Animal-assisted therapy and perception of loneliness in geriatric nursing home residents. *Collegium Antropologicum, 37* (3):973-976.
- Zeblisky, K. A., & Jennings, M. L. (2016). The animal assisted therapy program at phonenix children's hospital: a journey towards evidence. *Journal of Hospital Librarianship, 16* (1):49-58.

Ordun, G. & Akün, F. A. (2018). "Kişilik ve Duygusal Zekâ: Y Kuşağıyla İlgili Bir Araştırma", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 376-384

Anahtar Kelimeler: Kişilik, Duygusal Zekâ, Y Kuşağı

Keywords: Personality, Emotional Intelligence, Y Generation

Makale Türü: Araştırma Makalesi

KİŞİLİK VE DUYGUSAL ZEKÂ: Y KUŞAĞIYLA İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA*

Personality and Emotional Intelligence: A Research on Y Generation

Doç. Dr. Güven ORDUN

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, gordun@istanbul.edu.tr İstanbul/Türkiye

Ar. Gör. F. Aslı AKÜN

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, asli.akun@istanbul.edu.tr İstanbul/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
03.07.2018

Revize Tarihi
25.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Araştırmanın amacı Y kuşağının çeşitli özelliklerini anlamaktır. Araştırmanın örneklemini İstanbul'daki çeşitli devlet üniversitelerinden kolayda örneklemeyle 237 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada, Costa & McCrea'nın Beş Büyük Kişilik Envanterinden geliştirilen Johnson'un (2014)'un 120 maddelik formu, Wong & Law'ın duygusal zekâ ölçeği (2002) ve Rogers'ın Q sort ölçeği (1961) kullanılmıştır. Sonuçlar duygusal zekâ ile kişilik özellikleri arasında istatistiki anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Duyguların etkili kullanımı sorumlulukla olumlu korelasyon ve duyguların düzenlenmesi nevroitiklik ile olumsuz korelasyon göstermiştir ve diğer korelasyonlara göre daha güçlüdür. Duygusal zekanın tüm boyutlarıyla anlamlı ve olumlu korelasyona sahip olan kişilik boyutları dışı dönüklük ve açıklık/deneyime açıklık olarak bulunmuştur. Kişilik özelliklerinin duygusal zekâ üzerindeki etkilerini anlamak için yapılan regresyon analizlerinde, duyguların düzenlenmesi ve etkili kullanılmasında etkilerin istatistiki olarak daha güçlü olduğu bulunmuştur. Duygusal zekanın bu yönlerinin etkili performans göstermeyle ilişkili olduğu gerekli olarak dikkate alındığında, bu çalışma iki boyuta etki eden kişilik özelliklerini bularak katkı sağlamıştır. Ayrıca, Y kuşağına Rogers'ın Q sort ölçeği kullanılarak kendilerine yönelik algıları sorulmuştur. Bulgulara göre, Y kuşağı kendisini olumlu özelliklerde daha iyi, olumsuz özellikleri daha az puanlamıştır.

ABSTRACT

The aim of the research is to understand attributes of Y generation. The sample of the research consists of 237 people with convenience sampling from various state universities in Istanbul. In the research, 120 item personality inventory that was developed by Johnson (2014) deriving from Costa and McCrea's Five Factor Personality Inventory, Wong and Law's Emotional Intelligence scale (2002) and Rogers' Q sort scale (1961) were used. The results revealed that there are statistically significant relations between emotional intelligence and personality traits. Effective use of emotions had a positive correlation with conscientiousness and regulating emotions had a negative correlation with neuroticism and they were stronger than other correlations. Personality traits that have statistically significant and positive correlations with all dimensions of emotional intelligence were found to be extraversion and openness/openness to experience. Regression analysis for understanding the effects of personality traits on emotional intelligence, the effects of personality traits on emotional intelligence were statistically stronger for regulation and effective use of emotions. Considering that these aspects of emotional intelligence are related to effective performance, this research has contributed by finding personality traits that affect these two dimensions. In addition, Y generation was asked for their self-perceptions with Rogers' Q sort measure. According to findings, they scored better in positive aspects and less in negative aspects.

1. GİRİŞ

Araştırmayla, y kuşağının kişilik özellikleri ve duygusal zekaları arasındaki ilişkiyi ve bu kuşağın kendisini nasıl tanımladığını anlamak amaçlanmaktadır.

Twenge (2009: 22) kişinin içine doğduğu kuşağın kişi üzerinde ailesi kadar etkili olabileceğini belirtmiş ve farklı bağlamlarda her kuşağın gerçekliğinin tanınmasının önemli olduğunu eklemiştir.

* IV. Asos Kongresi'nde 04.05.2018 tarihinde sunulan bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

Kişilik yıllar boyu çalışılmış ve konuyla ilgili çeşitli teoriler ortaya konulmuştur. Ewen (2010: 1-470)'ın belirttiği üzere psikodinamik teoriler bilinçaltının kişiliğin gelişimindeki etkisini, insancıl teoriler insanın olumlu doğasını ve kendini gerçekleştirme sürecinin kişiliğin gelişimi üzerindeki etkisini, özellik teorileri kişiliğin tutarlılık gösteren davranış örüntüleriyle ilgisini, davranışsal teoriler çevrenin ve öğrenmenin etkisini ve bilişsel teoriler de zihinsel süreçlerin etkisinin önemini ortaya koymuştur. Bu yaklaşımlar bazı ortak temalara sahip olsa da farklı yönlerle bu temaları açıklamakta ve birbirlerini tamamlamaktadır. Bu çalışmada özellikler yaklaşımından ve insancıl yaklaşımın önemli isimlerinden Rogers'ın Q-sort testinden yararlanılmıştır. Ayrıca, kuşağın etkisinin özelliklerine bakılacağı için davranışsal yaklaşımın ve ölçülmemiş olsa da sonraki çalışmalarda incelenebilecek psikodinamik ve bilişsel yaklaşımın etkileri de vardır. Goleman (1998: 33) duygusal zekanın, bilişsel zekanın çalışmasını desteklediğini ve etkili performans göstermeyi sağladığını ortaya koymuştur.

2. Y KUŞAĞI

Her kuşağın kendi zamanlarının sosyal, siyasi ve ekonomik olaylarına bağlı olarak farklı özellikleri ortaya çıkar. Alanyazında kabul edilen dört kuşak ve özelliklerini Zemke vd. (2000) belirtmiştir. Buna göre, 1920 ile 1945 arası doğan Gazi (Veterans) kuşağında savaş etkileri, 1946 ile 1964 arası doğan Bebek Patlaması (baby boomers) kuşağında insan hakları hareketleri, 1965 ile 1980 yılları arasında doğan X kuşağında küreselleşen endüstri ya da 1981 ile 2000 yılları arasında doğan Y kuşağında teknoloji kullanımının artışı ve farklı kültürlerle birarada yaşamının etkileri örnek verilebilir. (Zemke vd. 2000: 1-17). Y kuşağı hakkında alanyazını tarandığında, farklı kıta ya da bölgelerde araştırılan farklı konular görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal medya (Nusair vd., 2013: 458), tüketim (Wolf vd., 2005: 186); Avrupa'da kimlik (Mihelcea vd. 2013: 61), iletişim ve çokdillilik (Sundberg, 2013: 205); Asya'da müzakere (Vieregge ve Quick, 2010: 313) ve kariyer yönetimi (Kong vd., 2015: 147); Avustralya'da turizm (Gardiner vd., 2014:705) ve Afrika'da cep telefonu (Dlodlo ve Mahlangu, 2013: 874)'dur.

3. KİŞİLİK

Özellikler yaklaşımıyla ilişkili olarak, beş boyuttan oluşan Büyük Beş; dışadönüklük, uyum, sorumluluk, duygusal denge ve açıklık/deneyime açıklık çeşitli kültürlerde geçerli ve güvenilir kabul edilmiştir. Bu boyutlar tutarlı düşünce, duygu ve davranış örüntüleri göstermektedir (McCrae, 2002: 2). Her beş işlev alanı ya da alt küme özelliklerin kombinasyonu için altı alt düzey özelliği ölçen gözden geçirilmiş Neo kişilik envanteri yaygın olarak kullanılır (Costa & McCrae, 1995: 21). Dışa dönüklük, son derece aktif, sosyal ve olumlu duygulara sahip olmayı tanımlar. Açıklık/deneyime açıklık, kendini entellektüel yollarla geliştirme ve yeni fikirler, olaylar, insanlar, vb. deneyimleme eğilimini temsil eder. Uyum, nazik ve yardımcı davranışı tanımlar. Sorumluluk, kararlılık, öz kontrol ve başarı yönelimi ile ilişkilidir. Nevrotiklik, gerginlik ve öfke tanımlanabilir (Furnham vd. 2003: 577-578).

4. DUYGUSAL ZEKA

Hughes & Terrell (2007)'in kitabında anlattığı üzere insanlar genellikle zevke yönelme, acıdan kaçma, engellere karşı hareket etme ve odaklanma yani durma arasında karar verirler. Durmanın tavşanların hayatta kalma taktiklerinden olduğu, insanların ise bunu meditasyon ve odaklanma çalışmalarıyla geliştirebileceği ve duygusal zeka ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Hughes ve Terrell, 2007: 29-30).

Deutschendorf (2009) duygusal zeka araştırmalarının tarihsel arka planını anlatmıştır. Buna göre; araştırmacılar zeka türleri üzerinde 1900'lerden beri çalışmaktadır. BarOn alanda ilk geçerli testlerden birini geliştirmiştir. 1990'da John Mayer, Peter Salovey ve David Caruso yeteneğe dayalı duygusal zekâ testini geliştirmiştir. 1995'te Daniel Goleman halkın ilgisini çeken duygusal zekâ kitabını yayınlamıştır. 1998'de Goleman kavramın başarısını ve anlaşılabilirliğini güçlendiren işyerinde duygusal zekaya ilişkin ikinci kitabını yayınlamıştır. (Deutschendorf, 2009: 10-25). Goleman (1998: 13)'ın kitabında belirttiği üzere duygusal zeka duyguları anlamak ve etkili değerlendirmekle ilgili olup kişinin sadece başkalarının ya da sadece kendi isteklerine göre davranması anlamına gelmemektedir.

5. YÖNTEM

Kişilik ve duygusal zeka arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar (Ghiabi & Besharat, 2011:416) olsa da, bu araştırma kavramları farklı örnekleme farklı sorularla ölçmüştür. Araştırmanın hipotezleri, kişilik özellikleri ile duygusal zeka boyutları arasında ilişki olduğu ve kişilik özelliklerinin duygusal zeka boyutlarını etkilediği yönündedir. Araştırmanın örnekleme, İstanbul'daki çeşitli devlet üniversitelerinden kolayda örnekleme ile 237 Y kuşağı oluşturmaktadır. İstanbul kozmopolit bir

yapıya sahip olduğu için, üniversiteler için bir ölçüde temsil edici numune alınmıştır. Bu araştırmada, Wong & Law'ın Duygusal Zeka Ölçeği (WLEIS) (2002: 270-271) kullanılmıştır.

Bulgulardan önce, ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik sonuçları (Gürbüz ve Şahin, 2016: 307-329) sunulacaktır. Buna göre; Kaiser-Meyer-Olkin değeriyle (KMO=.70) duygusal zekanın örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Bartlett küresellik test değerinin (BKT=1084.12, $p<.01$) anlamlı olması, maddeler arası korelasyonların faktör analizi için uygun olduğu ortaya koymuştur. Keşfedici faktör analizinde özdeğerler 1'den büyük olacak şekilde dört boyutlu yapıyı ortaya koyduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, duygusal zekanın Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .71 olarak bulunmuş olup ölçeğin güvenilirliğinin yeterli olduğunu göstermektedir. Costa & McCrea'nın NEO-PI-R (1992)'ndan yola çıkarak Goldberg tarafından geliştirilen IPIP-NEO'nun Johnson tarafından düzenlenen 120 maddelik formu (Johnson, 2014: 78-83) kullanılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin değeriyle (KMO=.70) örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Bartlett küresellik test değerinin (BKT=17185.31, $P<.01$) anlamlı olması, maddeler arası korelasyonların faktör analizi için uygun olduğunu ortaya koymuştur. Keşfedici faktör analizinde özdeğerler 1'den büyük olacak şekilde beş boyutlu yapıyı ortaya koyduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, kişiliğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .82 olarak bulunmuş olup ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak, danışmanlık süreçlerinde bilişsel, psikodinamik, davranışsal vb. çeşitli yaklaşımlardan insancıl yaklaşımın iyi bilinen isimlerinden Rogers'ın (Ewen, 2010: 200) algılanan ve ideal benlik arasındaki ilişkiyi anlamak üzerine kendini değerlendirmeyi ölçen Q Sort testi kullanılmıştır. Ölçek boyutlarının ortalama puanları ve korelasyon ve regresyon değerleri bulgular kısmında sunulmuştur.

6. BULGULAR

Tablo 1'de duygusal zekâ boyutlarının ortalama puanları ve standart sapma değerleri belirtilmektedir.

Tablo 1. *Duygusal Zeka Boyutları için Ortalama Puan ve Standart Sapma Değerleri*

Duygusal Zeka Boyutları	Ortalama	Standart Sapma
Kendi Duygularını Değerlendirme	3,71	0,71
Başkalarının Duygularını Değerlendirme	3,72	0,68
Duygularını Düzenleme	3,37	0,86
Duygularını Kullanma	3,58	0,71

Buna göre, kendi duygularını değerlendirme ve başkalarının duygularını değerlendirme en yüksek ortalama değerlere sahiptir. Kendi duygularını değerlendirme kendi duygularını farkında olmak, başkalarının duygularını değerlendirme başkalarınınkini anlamakla ilişkilidir. Duygularını düzenlemek, zorlayıcı talepler tarafından sürülmek yerine yatıştırmak ve rahatlatmak ve duygularını kullanmak ise etkili davranışları göstermektir (Wong & Law, 2002: 271). Y kuşağının kendini puanladığı en az ortalamaya sahip boyut duyguların düzenlenmesidir.

Tablo 2'de Beş Büyük Kişilik özelliği için ortalama ve standart sapma değerleri belirtilmektedir.

Tablo 2. *Beş Büyük Kişilik Özellikleri için Ortalama ve Standart Sapma Değerleri*

Beş Büyük Kişilik Özellikleri	Ortalama	Standart Sapma
Nevrotiklik	2,78	0,50
Dışadönüklük	3,46	0,44
Açıklık/Deneyime Açıklık	3,57	0,45
Uyum	3,42	0,46
Sorumluluk	3,51	0,52

Buna göre, nevroitiklik olumsuz duygulanım, dışadönüklük sosyal hareketlilik, açıklık/deneyime açıklık yeni ve yabancı olana ilgi, uyum güvenme ve sorumluluk başarı yönelimi ile ilişkilidir (McCrae & Costa, 1989: 23-24). Tabloda görüldüğü üzere Y kuşağının özelliklerini değerlendirmesinde ortalaması en fazla açıklık/deneyime açıklık ve en az nevroitiklik bulunmuştur.

Tablo 3'te beş büyük kişilik özelliğinin alt boyutlarının ortalama ve standart sapma değerleri belirtilmektedir.

Tablo 3. Beş Büyük Kişilik Özellik ve Alt Özelliklerinin Ortalama ve Std. Sapma Değerleri

Özellikler	Alt Özellikler	Ortalama	Std. Sapma
Nevrotiklik	Endişe	3.07	0.85
	Kızgınlık	3.08	0.97
	Depresyon	2.44	0.71
	Öz Bilinç	2.72	0.67
	Olumlu ve Olumsuz Aşırılık	2.76	0.73
	Kırılganlık	2.56	0.77
Dışadönüklük	Arkadaşlık	3.50	0.67
	Sokulgan/Topluluk Seven	3.03	0.87
	İddialı/Kendini Ortaya Koyan	3.73	0.61
	Hareketli	3.28	0.70
	Heyecanlı	3.39	0.80
	Neşe	3.79	0.72
Açıklık/Deneyime Açıklık	Hayal Gücü	3.96	0.77
	Sanatsal	3.63	0.77
	Duygusallık	3.82	0.63
	Maceracı	3.16	0.69
	İdrak	3.63	0.79
	Özgürlükçülük	3.18	0.68
Uyum	Güven	3.28	0.86
	Ahlak	3.78	0.87
	Fedakarlık	3.96	0.65
	İşbirliği	3.13	0.75
	Mütevazı	2.60	0.65
	Sempati	3.74	0.73
Sorumluluk	Etki	3.74	0.64
	Düzen	3.23	0.95
	Saygı/Göreve Saygı	3.97	0.65
	Başarı	3.47	0.75
	Disiplin	3.30	0.70
	Dikkat/Tedbir	3.32	0.82

Tablo 3'te görüldüğü üzere, endişe ve kızgınlık ortalamadan fazla olsa da nevroitiklik altındaki diğer alt boyutlar toplam nevroitiklik ortalamasından azdır. Depresyon en az ortalama puanı göstermiştir. Endişe en kötü ihtimali düşünmek, telaş ve strese dayanıklılık gösterememekle, kızgınlık rahatsızlığa yönelik dayanıklılık gösterememek ve asabiyeti tutmakla ve depresyon ise kendinden hoşnutsuzlukla tanımlanabilir (Johnson, 2014: 81). Dışadönüklük boyutunda neşe en çok, sokulganlık/topluluksevenlik en az ortalama puanlara sahiptir. Sevinç yaymak ve aydınlık ve parlak bakış açısıyla yaşamı sevmek neşeyi ve sokulganlık/topluluksevenlik ise kalabalığı ve sosyal birleşmelerde herkesle konuşmayı tercih etmekle tanımlanabilir (Johnson, 2014: 81). Açıklık/deneyime açıklık boyutunda hayal gücü en fazla ve maceracılık en az ortalama puanı göstermiştir. Değişik düşünceler hayal gücünü, değişim ve çeşitlilik yönelimi maceracılığı tanımlar (Johnson, 2014: 81-82). Uyum boyutunda, fedakârlık en çok ve tevazu en az ortalama puanı göstermiştir. Tevazuun az çıkması üstünlüklerine inanmaları ve başkaları tarafından kendini beğenmiş ve mağrur olarak düşünölmeleriyle, fedakârlık ise başkalarına yardım etmek için ilgilenmeleriyle tanımlanabilir (Johnson, 2014: 82). Sorumluluk boyutunda, saygı/göreve saygı en çok, düzen en az ortalama puanı göstermiştir. Saygı/göreve saygı, doğru, kural ve sözlere bağlılık/vefa göstermekle, düzen ise her şeyi yerine yerleştirmek ve düzeltmekle tanımlanabilir (Johnson, 2014: 82-83). Son olarak, tüm alt boyutlarda saygı/göreve saygı en çok, depresyon en az ortalama puanlara sahiptir.

Tablo 4'te duygusal zekâ ile beş büyük kişilik özelliği arasındaki korelasyon analizi bulguları belirtilmektedir.

Tablo 4. Duygusal Zekâ ile Beş Büyük Kişilik Özelliği Arasındaki Korelasyon Analizleri

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Kendi Duygularını Değerlendirme	1								
2. Başkalarının Duygularını Değerlendirme	.333**	1							
3. Duygularını Düzenleme	.054	.050	1						
4. Duyguların Etkili Kullanımı	.157*	.162*	.232**	1					
5. Nevrotiklik	-.115	.049	-.451**	-.216**	1				
6. Dışadönüklük	.252**	.236**	.164*	.255**	-.304**	1			
7. Açıklık/Deneyime açıklık	.204**	.170**	.152*	.144*	-.190**	.330**	1		
8. Uyum	-.005	.130*	.323**	.053	-.107	.037	.370**	1	
9. Sorumluluk	.074	.167*	.334**	.595**	-.351**	.194**	.308**	.389**	1

** . Korelasyon .01 düzeyinde anlamlıdır (2 yönlü)

* . Korelasyon .05 düzeyinde anlamlıdır (2 yönlü)

Tablo 4'te korelasyon analizleri (Gürbüz ve Şahin, 2016: 263-305), en güçlü ilişkilerden birinin duyguların etkili kullanılması ile sorumluluk arasında olduğunu ortaya koymaktadır ($r=.60$, $p<.01$). Etki, düzen, göreve saygı, başarı ve tedbir, duygularını meşgul etmek ve çalıştırmakla anlamlı ilgilidir. Bir diğer daha az güçlü, ters yönlü ve anlamlı korelasyon duyguların düzenlenmesi ve nevroitiklikle ilişkilidir ($r=-.45$, $p<.01$). Buna göre, endişe, kızgınlık, depresyon, öz bilinç, olumlu ve olumsuz aşırılık ve kırılabilirlik duygularını ayarlamakla olumsuz ilişkilidir.

Kendi duygularını değerlendirmenin dışadönüklükle ($r=.25$, $p<.01$) ve açıklıkla/deneyime açıklıkla ($r=.20$, $p<.01$) olumlu korelasyonları daha az güçlü korelasyonlardır. Başkalarının duygularını değerlendirme dışadönüklükle ($r=.24$, $p<.01$), açıklıkla/deneyime açıklıkla ($r=.17$, $p<.01$), uyumla ($r=.13$, $p<.05$) ve sorumlulukla ($r=.17$, $p<.05$) olumlu korelasyon göstermektedir. Duyguların düzenlenmesi ise dışadönüklükle ($r=.16$, $p<.05$), açıklıkla/deneyime açıklıkla ($r=.15$, $p<.05$), uyumla ($r=.32$, $p<.01$) ve sorumlulukla ($r=.33$, $p<.01$) olumlu korelasyon göstermektedir. Duyguların etkili kullanımı da nevroitiklik ($r=-.22$, $p<.01$) ile olumsuz, dışadönüklük ($r=.26$, $p<.01$) ve açıklık/deneyime açıklık ($r=.14$, $p<.05$) ile olumlu korelasyon göstermektedir.

Duygusal zekanın tüm boyutlarıyla anlamlı ve olumlu korelasyona sahip olan kişilik boyutları dışadönüklük ve açıklık/deneyime açıklık olarak bulunmuştur. Arkadaşlık, sokulganlık/topluluk seven, iddialı/kendini ortaya koyan, hareketli, heyecanlı, neşeli kişilerin (dışadönük) ve hayal gücü olan, sanatsal, duygusal, maceracı, idrakli ve özgürlükçü kişilerin (açık/deneyime açık) özellikleri, duyguları değerlendirme, süreçte ve sonuçta etkili yapılandırma çabalarıyla anlamlı ilgilidir.

Tablo 5, 6, 7 ve 8'de beş büyük kişilik özelliğinin duygusal zekâ boyutları üzerindeki etkilerini anlamak için regresyon analizleri ve sonuçları (Gürbüz ve Şahin, 2016: 263-305) sunulmaktadır. Tablo 5'te beş büyük kişilik özelliğinin duygusal zekâ boyutlarından kendi duygularını değerlendirme üzerindeki etkisini anlamak için yapılan regresyon analizi bulguları belirtilmektedir.

Tablo 5. Regresyon Analiziyle Beş Büyük Kişilik Özelliğinin Kendi Duygularını Değerlendirme Üzerindeki Etkileri

Model Özeti			ANOVA		
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.305	.093	.073	4.606	.001	
Korelasyonlar					
Standart Olmayan Katsayılar			Standart Katsayılar		
	B	Std. Sapma	β	t	Anlamlılık
Sabit Değer	.027	.063		.427	.670
Nevrotiklik	-.044	.070	-.044	-.626	.532
Dışadönüklük	.195	.070	.196	2.788	.006
Açıklık/Deneyime Açıklık	.156	.073	.157	2.140	.033
Uyum	-.082	.072	-.083	-1.136	.257
Sorumluluk	.033	.074	.032	.439	.661

Yapılan ilk regresyon analizi sonucunu gösteren Tablo 5'e göre, beş büyük kişilik özelliğinden kendi duygularını değerlendirmedeki değişimin %7'sini (Düzeltilmiş R²) dışadönüklük ($\beta=.196$, $p<.10$) ve deneyime açıklık ($\beta=.157$, $p<.05$) anlamlı olarak açıklamaktadır [$F=4.606$, $p<.10$]. Bir diğer deyişle, sosyalliği isteyen (dışadönük) ve farklı olanla ilgili (açık/deneyime açık) kişilerin kendi duygularını daha fazla tanıyabileceğini anlayabiliriz.

Tablo 6'da beş büyük kişilik özelliğinin duygusal zekâ boyutlarından başkalarının duygularını değerlendirme üzerindeki etkisini anlamak için yapılan regresyon analizi bulguları belirtilmektedir.

Tablo 6. Regresyon Analiziyle Beş Büyük Kişilik Özelliğinin Başkalarının Duygularını Değerlendirme Üzerindeki Etkileri

Model Özeti			ANOVA		
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.333	.111	.091	5.594	.000	
Korelasyonlar					
Standart Olmayan Katsayılar			Standart Katsayılar		
	B	Std. Sapma	β	t	Anlamlılık
Sabit Değer	.000	.064		.003	.997
Nevrotiklik	.189	.070	.188	2.711	.007
Dışadönüklük	.246	.070	.243	3.506	.001
Açıklık/Deneyime Açıklık	.061	.073	.060	.827	.409
Uyum	.064	.072	.064	.888	.375
Sorumluluk	.150	.075	.147	2.008	.046

Yapılan ikinci regresyon analizi sonucunu gösteren Tablo 6'ya göre, beş büyük kişilik özelliğinden kendi duygularını değerlendirmedeki değişimin %9'u (Düzeltilmiş R²) nevroitiklik ($\beta=.188$, $p<.10$), dışadönüklük ($\beta=.243$, $p<.10$) ve sorumluluk ($\beta=.147$, $p<.05$) anlamlı olarak açıklamaktadır [$F=5.594$, $p<.001$]. Bir diğer deyişle, çevreye hassas olan (nevroitik), sosyal temas yoğunluğu içinde (dışadönük) ve çevre görevlerle bütünlüğe önem veren (sorumlu) kişilerin, başkalarının duygularını daha fazla tanıyabileceğini anlayabiliriz. Akla gelebilecek bir soru, başkalarının sorunlarına üzülme ve ne zaman sorun yaşansa hazır olmakla ilişkili uyumun neden başkalarının duygularını anlamayı istatistiksel etkili olarak açıklamadığıdır. Bunun empatiden çok sempatiklikle (Johnson, 2014: 82) ilgili olarak ölçülmesinden kaynaklanabilir.

Tablo 7'de beş büyük kişilik özelliğinin duygusal zekâ boyutlarından duygularını düzenleme üzerindeki etkisini anlamak için yapılan regresyon analizi bulguları belirtilmektedir.

Tablo 7. Regresyon Analiziyle Beş Büyük Kişilik Özelliğinin Duygularını Düzenleme Üzerindeki Etkisi

Model Özeti			ANOVA		
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.538	.290	.274	18.288	.000	
Korelasyonlar					
Standart Olmayan Katsayılar			Standart Katsayılar		
	B	Std. Sapma	β	t	Anlamlılık
Sabit Değer	.000	.056		.003	.998
Nevrotiklik	-.384	.062	-.384	-6.211	.000
Dışadönüklük	.042	.062	.042	.670	.504
Açıklık/Deneyime Açıklık	-.074	.065	-.074	-1.145	.253
Uyum	.272	.064	.273	4.246	.000
Sorumluluk	.103	.066	.102	1.559	.120

Yapılan üçüncü regresyon analizi sonucunu gösteren Tablo 7'ye göre, beş büyük kişilik özelliğinden duygularını düzenlemedeki değişimin %27'sini (Düzeltilmiş R²) nevroitiklik (β=-.384, p<.001) ve uyum (β=.273, p<.001) anlamlı olarak açıklamaktadır [F=18.288, p<.001]. Bir diğer deyişle, sorunların altından kalktığı düşünün (nevroitiklik azaldıkça) ve destek olabilen (uyum) kişilerin duygularını daha fazla düzenleyebileceğini anlayabiliriz.

Tablo 8'de beş büyük kişilik özelliğinin duygusal zekâ boyutlarından duygularını etkili kullanma üzerindeki etkisini anlamak için yapılan regresyon analizi bulguları belirtilmektedir.

Tablo 8. Regresyon Analiziyle Beş Büyük Kişilik Özelliğinin Duygularını Etkili Kullanma Üzerindeki Etkisi

Model Özeti			ANOVA		
R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Anlamlılık	
.653	.426	.413	33.278	.000	
Korelasyonlar					
Standart Olmayan Katsayılar			Standart Katsayılar		
	B	Std. Sapma	β	t	Anlamlılık
Sabit Değer	.003	.051		.062	.951
Nevrotiklik	.031	.056	.031	.561	.575
Dışadönüklük	.165	.056	.163	2.920	.004
Açıklık/Deneyime Açıklık	-.038	.059	-.038	-.655	.513
Uyum	-.190	.058	-.189	11.433	.001
Sorumluluk	.684	.060	.672	-3.266	.000

Yapılan dördüncü regresyon analizi sonucunu gösteren Tablo 8'e göre, beş büyük kişilik özelliğinden duygularını etkili kullanmadaki değişimin %41'ini (Düzeltilmiş R²) dışadönüklük (β =.163, p<.01), uyum (β=-.189, p<.01) ve sorumluluk (β=.672, p<.001) anlamlı olarak açıklamaktadır [F=33.278, p<.001]. Bir diğer deyişle, sosyal hareketli (dışadönük) ve üstlendikleri için çalışan (sorumlu) kişilerin duygularını etkili değerlendirdiğini ancak kendinden verenlerin (uyum) duygularını daha az etkili kullandığını anlayabiliriz.

Tablo 9'da Rogers'ın kendini değerlendirme envanterindeki özelliklerin ortalama, standart sapma değerleri ve sıralamalarıyla ilgili bulgular belirtilmektedir.

Tablo 9. Rogers Kendini Değerlendirme Envanterinin Sonuçları

Sıfat	Ortalama	Std. Sapma	Sıralama	Sıfat	Ortalama	Std. Sapma	Sıralama
Tedirgin	3.03	1.14	18	İyimser	3.77	1.09	7
Çekici	3.24	1.15	14	Düzenli	3.70	1.13	8
Dikkatsiz	3.09	1.44	16	Dışadönük	4.06	0.88	2
Depresif	2.53	1.24	21	Yalın	3.62	1.19	9
Dürüst Olmayan	2.19	1.25	23	Rahat	3.91	1.16	6
Enerjik	4.00	0.94	5	Üzgün	2.65	1.16	20
Komik/Eğlenceli	3.54	1.21	11	Ciddi	3.41	1.10	13
Mutlu	3.54	1.20	11	Utangaç	3.16	1.35	15
Dürüst	4.24	0.78	1	Özensiz	3.01	1.34	19
Zeki	4.05	0.87	3	Güçlü	3.61	1.03	10
Kibar/Nazik	4.03	0.94	4	Yardım Etmeyen	1.95	1.16	24
Tembel	3.07	1.35	17	Zayıf	2.24	1.17	22

Rogers'ın kendini değerlendirme envanterinde, dürüstlük en çok ortalama puanı, yardım etmeyen en az ortalama puanı almıştır. Rogers'ın Q-sort listesindeki ortalama puanlarına bağlı olarak olumlu özelliklerin olumsuz özelliklerden daha fazla tanımlandığı bulunmuştur.

7. SONUÇLAR

Y kuşağında kendinin ve başkalarının duygularını anlama, düzenleme ve etkili kullanma ile anlamlı ve olumlu ilişkili olan kişilik özelliklerinin dışadönüklük ve açıklık/deneyime açıklık olduğu ortaya çıkmıştır. Dışadönüklük ve açıklığın kendi duygularını değerlendirme üzerinde; nevroitiklik, dışadönüklük ve sorumluluğun ise başkalarının duygularını değerlendirmede istatistiki anlamlı etkili olduğu bulunmuştur. Nevrotiklik ve uyumun duyguların düzenlenmesinde; dışadönüklük, uyum ve sorumluluğun duyguların etkili kullanılmasında istatistiki anlamlı etkili olduğu bulunmuştur. Rogers'ın Q-sort listesinde olumlu özellikler olumsuz özelliklerden daha fazla vurgulanmıştır. Performanslarında etkili olabilecek bu özelliklerin (Landy ve Conte, 2007: 93-113), istihdamlarında performanslarını nasıl etkilediğiyle ilgili çalışanlarla yapılacak araştırmalar da anlamlı olabilir.

Y kuşağıyla ilgili daha önceki araştırmamızda (Ordun ve Akün, 2017) kişinin istek ve davranışlarının kişinin kendine, iş ve ilişkilerine yönelik yeterlilik algısını ve inancını etkilediği ve duygusal etkileşimleri anlama ve etkili yönetebilmenin istek, davranışlar ve yeterlilik algısı ve inancı üzerinde etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda ise, kişinin içine doğduğu ve yetiştiği kuşağın özellikleriyle kendi özelliklerini tanımasının kişinin hayata duygusal hazırlığı için önemli olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Costa, P.T. Jr. & McCrae, R.R. (1995). Domains and Facets: Hierarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment*, 64 (1), 21-50.
- Deutschendorf, H. (2009). The Other Kind of Smart: Simple Ways to Boost Your Emotional Intelligence for Greater Personal Effectiveness and Success. American Management Association, 1-219.
- Dlodlo, N. & Mahlangu, H. B. (2013). Using Mobile Devices for Recreation among the Millennial Generation. *African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance*, 19 (4: 2), 874-890.
- Ewen, R. B. (2010). An Introduction to Theories of Personality. 7th Edition, Psychology Press, 1-470.
- Furnham, A., Moutafi, J. & Crump, J. (2003) The Relationship between the Revised NeoPersonality Inventory and the Myers-Briggs Type Indicator. *Social Behavior and Personality*, 31 (6), 577-584. Doi: 10.2224/sbp.2003.31.6.577.
- Gardiner, S., Grace, D. & King, C. (2014). The Generation Effect: The Future of Domestic Tourism in Australia. *Journal of Travel Research*, 53 (6), 705-720, Doi: 10.1177/0047287514530810.
- Ghiabi, B. & Besharat, M. A. (2011). An Investigation of the Relationship between Personality Dimensions and Emotional Intelligence. *Procedia Social and Behavior Sciences, Elsevier*, 30 (416-420), Doi:10.1016/j.sbspro.2011.10.082.

- Goleman, D. (1998). *İsbasında Duygusal Zekâ*. 3. Basım. Varlık Yayınları, 1-447.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, 3. Basım, 1-472.
- Hughes, M. & Terrell, J.M. (2007). *The Emotionally Intelligent Team: Understanding and Developing the Behaviors of Success*, 1-226.
- Johnson, J. A. (2014). Measuring Thirty Facets of the Five Factor Model with a 120-Item Public Domain Inventory: Development of the IPIP-NEO-120. *Journal of Research in Personality*, 51, 78-89. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrp.2014.05.003>.
- Kong, H., Wang, S. & Fu, X. (2015). Meeting Career Expectation: Can It Enhance Job Satisfaction of Generation Y? *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 27 (1), 147-168.
- Landy, F. J. & Conte, J. M. (2007). *Work in the 21st Century. An Introduction to Industrial and Organizational Psychology*. Blackwell Publishing. 2nd Edition, 2-621.
- Libbrecht, N., Lievens, F. & Schollaert, E. (2010). Measurement Equivalence of the Wong and Law Emotional Intelligence Scale Across Self and Other Ratings. *Educational and Psychological Measurement*, 70 (6), 1007-1020. Doi: 10.1177/0013164410378090.
- McCrae, R. R. (2002). Cross Cultural Research on the Five-Factor Model of Personality. *Cross Cultural Research on the Five-Factor Model of Personality. Online Readings in Psychology and Culture*, 4 (4), 1-12. <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1038>.
- McCrae, R. R. & Costa, Jr, P. T. (1989). Reinterpreting the Myers-Briggs Type Indicator from the Perspective of the Five-Factor Model of Personality. *Journal of Personality*, 57 (1), 17-40.
- Mihelcea, A., Săvulescu, R., & Vitelar, A. (2013). Generation Y: Between a Civic and a Cultural European Identity. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 15, 2 (29), 61-75.
- Nusair, K. K., Bilgihan, A., Okumus, F. & Cobanoglu, C. (2013). Generation Y Travelers' Commitment to Online Social Network Websites. *International Journal of Tourism Reserach*, 15, 458-472.
- Ordun, G. ve Akün, A. (2017). Self Actualization, Self Efficacy and Emotional Intelligence of Undergraduate Students, *Journal of Advanced Management Science*, 5 (3), 170-175.
- A Self-Assessment Test for Congruence, Q Sort. <http://www.ryerson.ca/~glassman/Qsort.html>.
- Rogers, C. R. (1961). *On Becoming a Person. A Therapist's View of Psychotherapy*. Houghton Mifflin Company, 1-440,
- Sundberg, G. (2013). Language Policy and Multilingual Identity in Sweden Through the Lens of Generation Y. *Scandinavian Studies*, 85 (2), 205-233.
- Twenge, J. M. (2009). *Ben Nesli*. 2. Baskı. Kaknus Psikoloji, 1-384.
- Vierregge, M. & Quick, S. (2011). Cross-Cultural Negotiations Revisited. *Cross Cultural Management: An International Journal*, 18 (3), 313-326.
- Wolf, M. M., Carpenter, S. & Qenani-Petrela, E. (2005). A Comparison of X, Y, and Boomer Generation Wine Consumers in California. *Journal of Food Distribution Research* 36(1), 186-191.
- Wong, C. S. & Law, K. S. (2002). The Effects of Leader and Follower Emotional Intelligence on Performance and Attitude: An Exploratory Study. *Leadership Quarterly*, 13, 243-274.
- Zemke, R., Raines, C., & Filipczak, B. (2000). *Generations at Work. Managing the Clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in Your Workplace*. Performance Research Associates, Inc, 1-280.

Yıldırım, A. (2018). "Psychological Approaches to Peace; Peace in Modern Psychology", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 344-347

Anahtar Kelimeler: Barış, Barış Psikolojisi, Barış Kuramları

Keywords: Peace, Peace Psychology, Peace Theories

Makale Türü: Derleme

BARIŞA YÖNELİK PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLAR; MODERN PSİKOLOJİDE BARIŞ

Psychological Approaches to Peace; Peace in Modern Psychology

Dr. Ahmet YILDIRIM

Milli Eğitim Bakanlığı, Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Uzmanı, yildirimahmat@yahoo.com Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
04.07.2018

Revize Tarihi
12.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Barış, disiplinler arası bir çalışma konusudur. Barış; uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, psikoloji, sosyoloji ve eğitim bilimleri gibi alanlarda ağırlıklı olarak çalışılmaktadır. Bu denli geniş bir çalışma alanı olan barış konusunun psikolojik temellerinin ve barışa yönelik psikolojik kuramların ortaya konulması gerekmektedir. Mevcut çalışmanın amacı, barış psikolojisinin tarihsel gelişimini ve barışa yönelik psikolojik yaklaşımları ortaya koymaktır. Bu çalışma, literatür taramasına dayalı olarak yürütülen bir derleme çalışmasıdır. Çalışma sonucunda barış psikolojisi kapsamında ortaya konulan kuramlar ele alınmış ve tarihsel gelişim içinde bu kuramların literatürdeki yerleri ortaya konulmuştur. Çalışmanın, en çok ihtiyaç duyulan zamanda Türkiye'de barış ve barış psikolojisi ile ilgili farkındalığın artırılmasına katkı sağlayacağı beklenmektedir.

ABSTRACT

Peace is an interdisciplinary subject matter. Peace is mostly studied and addressed in the fields such as international relations, political sciences, psychology, sociology and educational sciences. It is essential to present psychological foundations of peace besides psychological theories of peace since peace occupies such a broad field. The aim of the current study is to introduce the historical development and psychological approaches to peace. Review approach was adopted in this study as it is based on literature review. In the end of the study, the researcher addressed psychological approaches to peace and the places of these approaches in the literature in the course of history. The current study is thought to redound to the literature in the way that it will raise awareness about peace and peace psychology.

1. INTRODUCTION

Peace psychology is an interdisciplinary field where many disciplines and sub-disciplines such as social psychology, developmental psychology, political sciences, sociology, educational sciences, international relations meet (Vinayak and Sharma, 2016: 33). There is an increasing number of publications in the field of peace psychology. This fact indicates that peace and peace psychology have gained momentum recently. However, many psychologists still are not cognizant of how conflicts are resolved and peace is built. It should be kept in mind that ignorance about the cumulative knowledge about peace psychology inhibits practitioners and researchers from applying this field's insights to create peace within families, societies and between countries (Christie, Tint, Wagner and Winter, 2008: 540). That's why, it is necessary to exhibit up-to-date and current knowledge about peace psychology so that the practitioners and researchers could benefit from that. As a result, in this paper it was aimed to introduce historical development of peace psychology as well as presenting basic theories to peace.

2. TYPES OF PEACE

Peace is divided into two types, namely, negative and positive peace. Negative peace corresponds to the non-existence of war or conflict while positive peace means the existence of frames of mind such as equality, fairness that are likely to help transform conflict. As a result, positive peace serves for the creation of peace while negative peace is simply the absence of war (Vinayak and Sharma, 2016: 33).

3. HISTORICAL DEVELOPMENT OF PEACE PSYCHOLOGY

Before peace psychology emerged as a field, the psychologists dealt with war and how the war can be prevented. William James could be considered as the first peace psychologist as he proposed to create a "young citizens service corps" to build communities rather than damaging them. As the World War II approached, a group of well-known psychologists came together and published a manifesto named "Human Nature and the Peace: A Statement by Psychologists". The Manifesto asserted that conflicts and war can be abstained and policymakers can work together to build a peaceful community (Christie et al., 2008: 541). Later on, social psychologists put forward knowledge about the causes of conflicts and wars and how peace could be managed. All these developments (contact hypothesis, eradicating racism) were welcomed by the scientists and peace psychology started to emerge as an independent field.

3.1. Cold War and Post-Cold War Peace Psychology

The publications made in cold war indicate that the focus in cold war period shifted from individual behaviors to nation-wide behaviors. Moreover, researchers stressed preventing war rather than making preparations for war. In this period, peace was redefined. Before that, peace had been defined as the absence of war. However, later on peace was redefined as building peaceful and collaborative world besides avoiding conflict. As a result, peace gained an active meaning. It necessitated the community or researchers to do something to create cooperative relationships between individuals and countries. In post-cold war period, the conflict started to be localized. In cold-war period, the conflict was based on the relationship between the US and Soviet Union. However, in post-cold war period the focus shifted from cold-war conflict to managing terrorism, social justice within country. Moreover, the concepts such as peace-making, peace-building, structural and direct violence have started to gain value (Christie et al., 2008: 542). Furthermore, Graf, Kramer and Nicolescou (2006: 56) argue that postmodern wars started to get in the picture. Especially, ethnic conflicts, terrorism and within-state conflicts gained speed. Terrorists attacks indicate that the targets shifted from military personnel to civilians. After the diplomacy started to fail to resolve conflicts, conflict transformation approaches started to emerge.

4. BASIC THEORIES OF PEACE

Galtung (1967: 70) summarized thirty five theories of peace. Some basic theories are addressed in this paper:

The Interpersonal Harmony World: According to this theory, people live in groups such as family, peer groups, work groups, schools. People transfer their knowledge gained in one relationship to other relationships. As a result, the first relationships play a pivotal role in subsequent relationships. So, beneficial and good knowledge which is likely to contribute to peace building is preferred. The following variables are important to reach interpersonal harmony in individual (micro) level:

- a. **Education:** Education implies that certain facts and knowledge get permanent and persistent as they are taught, learned and repeated. In the context of this theory, education focuses on the probability of teaching interpersonal harmony in family or in a school so that the students can transfer their skills to their following relationships.
- b. **Socialization:** Socialization asserts that people's patterns of behaviours are indoctrinated in the first systems they take part in. So, family and school play an important role in the formation of behaviors. Later on, these behaviours can be transferred to the other systems.
- c. **Strongly connected interaction structures:** This refers to that fact that everybody takes part in information making and decision-making process so that no single group monopolizes these processes.
- d. **Multilateral interaction structures:** According to this, when important decisions are to be taken, the members of the groups are expected come together face to face and interact with each other. The members don't necessarily come together as homogeneous subgroups such as children or adults. This is believed to contribute to the democratic structure of the relationships.
- e. **Deliberate conflict management:** According to this, for conflict management to develop, people should take deliberate actions. It is not reasonable to expect conflict resolve by itself and peace develops by itself. Institutions and organizations could be established to resolve conflict and build peace.

- f. **Positive sanctions more than negative sanctions:** Using rewards when someone does something right may work better compared to using sanctions when someone does something wrong.

Graf et al. (2006: 63) defines Galtung's "*Transcend Approach*". This approach not only focuses on how to end direct violence but also focuses on how to transform structural and cultural violence. Transcend approach puts "dialogue" in the center and argues that conflicts could only be transformed through dialogue. In order to prepare parties for conflict transformation, dialogue is practised with each party separately. Through this dialogue process, each party has the chance to self-reflect and explore its unconscious dimensions of conflict formation. Transcend approach not only focuses on conflict transformation in micro or meso levels but also conflict transformation in macro (nation or international) level. Transcend approach argues that its aim is to equip people with training and peaceful means so that they can use them to transform conflict. Moreover, transcend approach emphasizes on working with the parties separately so that each party may self-reflect its actions. Via self-reflection process, parties are expected to think about their goals, actions redounding to conflict and understand themselves better. In this process, they are expected to come up with more peaceful and non-violent methods to manage conflict.

Apart from "transcend approach" by Galtung, Herbert Kelman's approach to peace and conflict resolution was addressed by Spillmann and Kollars (2010: 349). Kelman, first of all, worked on the Israeli-Palestinian conflict. The model he put forward includes the following steps:

- First, the problem is divided into parts and the different parts of the problem is analyzed by each party in an independent way,
- Second, after problem is analyzed by the parties, the parties put forward their proposals for solution. In this way, desirable goals of each parties are revealed,
- Third, permissive dialogue is utilized in order to convince each party to revise its position and come to compromise. In this step, encouraging the parties to reach a compromise by using rewards rather than sanctions is important.
- Fourth, small-group discussions are performed. The results of discussions are disclosed to the public and the readiness of the parties to agree to the compromise is observed.

4.1. Democratic Peace Theory

Democracy is an important impetus for peace. This theory goes back to Immanuel Kant who defined democratic instruments such as collaboration, high regard for each other and understanding one another contributing to peaceful relationships between countries. Democratic peace theory is divided into two parts in terms of the propositions they put forward (Özkeçeci-Taner, 2002: 41):

1. Monadic proposition,
2. Dyadic proposition.

Monadic proposition asserts that the level of democracy of a country determines that specific country's behaviors towards other countries. The more democratic the country is, the less violent behaviors it will show to other countries including democratic and non-democratic countries. However, dyadic proposition argues that the government type of the rival country will impact the decision of war. In other words, democratic countries are more likely to declare war when confronting non-democratic countries. Because, democratic countries suppose that when they show hostility towards their non-democratic rivals, it is more likely that they will get support from the citizens of that non-democratic country.

As a result it is possible to see that the level of democracy is a determinant of war decisions. Democratic countries don't wage war with each other as both of them are democratic. So, in order to bring about international peace, first of all domestic peace and democracy should be ensured.

4.2. Feminist Peace and Conflict Theory

Feminist Peace and Conflict Theory stresses the existence of women in conflict and peace issues. Until 1980s, Feminist Peace and Conflict Theory held the idea that men were the makers of war while women were the victims of war in all aspects ranging from domestic conflict to international war. However, modern supporters of this theory assert that war is a dismissal women from deciding about war that is more likely to affect women rather than men. However, both former and newer forms of this theory argue that women are ready there to redound to maintaining and building peace. Some radical supporters of this theory also argue that men's aggression is the result of war (Weber, 2006: 4).

4.3. Intergroup Contact Theory

Intergroup contact theory is one of the most pioneering theories in social psychology. The basic assumption of this theory is that the more contact between the members of different groups is, the more positive attitudes towards other group members will show up (Vezzali and Stathi, 2017: 1). It is believed that contact will eradicate prejudice among groups. There are four processes of change through intergroup contact. They are summarized below (Pettigrew, 1998: 70, 72):

- **Learning about the outgroup:** First of all, the members of different groups get to know each other better. The studies indicate that those who had contact with black people were more tolerant and less scared of the blacks.
- **Changing behavior:** Optimum level intergroup contact is necessary for behavior modification to come true. Behavior and attitude change go side by side. As a result of intergroup contact, both attitudes and behavior will shift in a more positive direction. Because as contact increases between groups and the behavior changes in a positive way, attitude should also be modified in order to avoid dissonance between attitudes and behaviors.
- **Generating affective ties:** In this process, it is believed that on-going contact will reduce negative emotions such as anxiety, fear and contribute to the increase of positive emotions. Emotion is an important factor in intergroup contact. When the contact rises between groups, they develop empathy towards out-group members.
- **Ingroup reappraisal:** In the last process, ingroup reappraisal is expected to come true. That's to say, ingroup norms and traditions are revised and modified if necessary. Reappraisal of ingroup norms may lead to the fact that group members think that their norms and customs are not the only ones. They learn to respect other groups' norms and customs via evaluating their own norms.

5. CONCLUSION

In this paper, firstly historical development of peace and peace psychology was covered. Later on, basic psychological approaches to peace were addressed. The study indicates that there is a lot to do in this field for practitioners and researchers. More research is necessary in order to fill in the gap in the literature in peace psychology.

REFERENCES

- Christie, D. J., Tint, B. S., Wagner, R. V. and Winter, D. D. (2008). Peace psychology for a peaceful world. *American Psychologist*, 63(6), 540-552.
- Galtung, J. (1967). *Theories of peace, a synthetic approach to peace thinking*. Oslo: International Peace Research Institute.
- Graf, W., Kramer, G. and Nicolescu, A. (2006). Conflict transformation through dialogue: From Lederach's rediscovery of the Freire method to Galtung's "Transcend" approach. *Journal Für Entwicklungspolitik*, 22(3), 55-83.
- Özkeçeci-Taner, B. (2002). The myth of democratic peace: theoretical and empirical shortcomings of the "Democratic Peace Theory". *Alternatives, Turkish Journal of International Relations*, 1(3), 40-48.
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.
- Spillmann, K. R. and Kollars, N. D. (2010). Herbert Kelman's contribution to the methodology of practical conflict resolution. *Peace and Conflict*, 16, 349-360.
- Vezzali, L. and Stathi, S. (2017). The present and the future of the contact hypothesis, and the need for integrating research fields. In A. E. R. Bos (Ed.), *Intergroup contact theory* (pp. 1-7). London: Routledge Taylor and Francis.
- Vinayak, S. and Sharma, A. (2016). Peace psychology in today's era. *Santosh University Journal of Health Sciences*, 2(1), 33-38.
- Weber, A. (2006). Feminist Peace and Conflict Theory. *Routledge Encyclopaedia on Peace and Conflict Theory*.

Yıldırım, A. (2018). "Logoterapi ve Din", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 389-393

Anahtar Kelimeler: Logoterapi, Din, Varoluşsal Yaklaşım

Keywords: Logotherapy, Religion, Existential Approach

Makale Türü: Derleme

LOGOTERAPİ VE DİN

Logotherapy and Religion

Dr. Ahmet YILDIRIM

Milli Eğitim Bakanlığı, Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Uzmanı,
yildirimahmat@yahoo.com Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
04.07.2018

Revize Tarihi
12.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Logoterapi, bazı psikolojik rahatsızlıkların ve varoluşsal boşluğun çözülmesini hedefleyen ve anlam arayışına dayanan terapötik bir yaklaşımdır. Viktor Frankl tarafından İkinci Dünya Savaşı ve takip eden yıllarda ortaya konulan logoterapi; hümanistik bir yaklaşımı içine almaktadır. Bu çalışmanın temel amacı Viktor Frankl tarafından geliştirilen logoterapinin; tarihsel gelişimini, güçlü ve zayıf yönlerini, logoterapideki bazı temel kavramları ortaya koymaktır. Buna ek olarak, mevcut çalışma ile logoterapinin dinle olan bağlantısının ve ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Mevcut çalışma, bir derleme çalışması olup literatür taramasına dayalı olarak yürütülmüştür. Çalışma sonucunda, logoterapinin tarihsel gelişim içinde farklı araştırmacılar tarafından nasıl ele alındığı ortaya konulmuştur. Çalışmanın Türkiye'de logoterapi ile ilgili farkındalığın artırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ABSTRACT

Logotherapy is a therapeutic approach which aims to resolve some psychological disorders and existential emptiness. Logotherapy is basically based on search for meaning. Logotherapy, which was developed by Viktor Frankl in the Second World War and subsequent years rests on humanistic approach. The aim of this study is to explore the historical development, strengths and weaknesses of logotherapy besides defining some basic concepts in logotherapy. Moreover, with this study it is aimed to bring up the relationship between logotherapy and religion. The current study is a review study which is based on literature review. In the end of the study, the researcher defined how logotherapy was addressed by various researchers in the course of history. This study is expected to contribute to the raise in the awareness about logotherapy in Turkey.

1. INTRODUCTION

Logotherapy is a therapy to cope with different life situations. It is named as "recovering through meaning". "Logos" is translated as meaning besides spirit. According to Viktor Frankl's theory of logotherapy; body, mind and spirit are the central dimensions. These three dimensions come together and create human existence. They cannot be separated from one another (Addad and Himi, 2015: 85; Lewis, 2011: 29). In this paper, it was aimed to introduce the historical development of logotherapy and basic concepts in this therapy. Apart from that, the relationship between existential approach and logotherapy was presented besides presenting strategies in logotherapy. Moreover, the relationship among logotherapy, religion and some psychological problems were presented. Lastly, strengths and weaknesses of logotherapy were covered.

2. HISTORICAL BACKGROUND OF LOGOTHERAPY

The emergence of logotherapy dates back to Viktor Frankl's experiences in Nazi concentration camp in Auschwitz in Poland. This concentration camp was the biggest concentration camp founded by Nazi Germany. Viktor Frankl's experiences in the concentration camp motivated him to develop "a purpose and a meaning of the life" in order to survive and go on living (Damon, Menon and Bronk, 2003: 119; Hemphill, 2015: 62). Viktor Frankl was born in Vienna in 1905 as a Jewish kid. In 1943, he and his family members, his wife, mother, father and sibling, were taken to Auschwitz concentration camp by Nazi military officers. He spent three years in the concentration camp with the hope to reach his freedom. Ultimately, in 1946 he reached his freedom. However, his family members were not as lucky as Frankl since his mother and father lost their lives in the camp. Before spending time in the

concentration camp, Frankl worked on his therapeutic technique in 1930s. Even before that while Frankl was a secondary student, he asked questions such as "What meaning does human life have?" (Marseille, 1997: 1). However, his therapy was shaped in the concentration camp (Bahadır, 2000: 7). Viktor Frankl asked existential questions and sought answer for them in the camp. Many prisoners in the camp, chose to die as they didn't expect that the war wouldn't end. However, Frankl stucked to his wife's images and managed to survive (Hemphill, 2015: 59).

3. CONCEPTS IN LOGOTHERAPY

Logotherapy consists of terms such as purpose and meaning. These terms have the driving force to motivate people to do something and even make choices to decide which direction to go in order to live a better life. Logotherapy is a psychotherapeutic approach established by Viktor Frankl. This therapy places "meaning" in the centre and tries to provide therapy for people by enabling them to gain meaning (Bahadır, 2000: 1). Frankl argues that seeking and finding meaning is the biggest motivation of human beings (Hemphill, 2015: 60). According to Frankl, meaning is to go through the life that is personal to the person. He also believes that meaning is searched and found. It is not a gift from God (Marseille, 1997: 4). Furthermore, logotherapy highly regards human beings' physical, psychological and spiritual unity. When logotherapy emerged first, its aim was to assist psychotherapy. However, it reached such a maturity that it went beyond its initial aim. So, it was born as an independent system of therapy (Costello, 2015: 6).

Frankl describes three basic human potentials (Marseille, 1997: 4):

- Self-detachment,
- Self-transcendence and,
- The capability to spiritually be in touch.

Logotherapy holds three basic premises. They are (Miceli, 2011: 3):

- The freedom of will: According to this premise, human beings have free will to choose a positive or negative attitude. It is similar to "fight or flight" attitude.
- The will to meaning: According to this assumption, human beings have a universal, main motivation to find meaning. This is the biggest motivation of people.
- Meaning of life: This assumes that meaning of life may vary from time to time. It is not a general meaning, rather it is specific.

4. COMPARISON OF LOGOTHERAPY WITH BASIC THERAPEUTIC APPROACHES

When we look at the relationship among positive psychology, existential approach and logotherapy, we see that they bear commonalities. They all harshly criticize behaviorist and psychoanalytic theories as they have a reductionist view about individuals' values, goals and purposes. Logotherapy and positive psychology, argue that trying to explain people's values, motivations and goals only based on basic drives such as sex and hunger or defence mechanisms is limited. They argue that unconscious mind, defence mechanisms or past behaviors are not sufficient to explain people's expectations or probable lives. They also assert that providing therapy for people by only using past experiences or seeking the problems by only focusing on the past experiences of people reduce people's wholeness. Logotherapy is more future oriented (Damon, Menon and Bronk, 2003: 121; Hemphill, 2015: 60). Furthermore, Costello (2015: 1) also argues that psychotherapy based on behaviorism or psychoanalysis aspires to make people conscious by disclosing or focusing on instinctual experiences while logotherapy tries to focus on spiritual realities by raising awareness. Now, logotherapy is a therapeutic technique used in the United States within "Third Force Psychology" which is used to describe humanistic, transpersonal and existential approaches. The first force was psychoanalysis while the second force was behaviorism (Lewis, 2011: 22).

5. LOGOTHERAPEUTIC STRATEGIES

In logotherapy, seeking meaning is the key concept. Seeking meaning is different for each individual and both meaning and the ways of seeking meaning may vary over time. However, Frankl describes three areas that are likely to feed meaning (Hemphill, 2015: 61):

- Work and accomplishment,
- Love and emotional relationships,
- The attitude adopted by the individual when inevitable suffering is present.

The logotherapist tries to help individuals explore a meaning for their lives in the aforementioned areas. When people find meaning in their lives, they agree to go on their lives as well as getting free of existential emptiness. The purpose is then to find meaning even in the most miserable situations by urging clients to find meaning and be optimistic for their futures.

Miceli (2011: 5) describes Welter's four step approach based on logotherapy:

- Keeping the symptoms distant: In this step, the person is expected to behave as if the symptoms were absent,
- Attitudinal change: In this step, the person is expected to find meaning towards even a situation which is meaningless itself,
- Reduction of the symptoms: After the second step, the symptoms begin to decrease or disappear,
- Orientation to meaning: In the last step, the person is supposed to reach the meaning.

6. RELATIONSHIP BETWEEN RELIGION AND LOGOTHERAPY

There might be a relationship between religion and logotherapy. However, the determinant of this relationship is the place where human beings seek meaning in their lives (Hemphill, 2015: 65). If people seek meaning in religious issues, they can go side by side. Moreover, the religions have the aim of regulating the lives of human beings. Logotherapy serves to this aim by rendering people aware of their spirits, unity and guilt. Those who find meaning of their lives agree to live and realize their aims. In this way, they also give proper answers to existential questions.

According to Shantall (2009: 1), faith is essential to find and experience meaning. The aim of logotherapy is to save the individual from hopelessness and meaninglessness and make him/her gain hope. Moreover, logotherapy aims to give direction to the person in that human life has a purpose. Shantall (2009: 1) also argues that true religion approves the tenets of logotherapy. Conscience is an important factor. By using their consciences, people may learn from their faults. People need to be instructed and taught what is good and what is bad.

7. USE OF LOGOTHERAPY IN THE TREATMENT OF SOME PSYCHOLOGICAL AND HEALTH PROBLEMS

Multiple personality disorder requires collaboration from diverse personalities. Logotherapy offers a technique named (Values Awareness Technique) to achieve this task of developing collaboration. This technique based on logotherapy helps personalities recognize values they find meaningful. Hutzell and Jerkins (1990: 92) conducted a study to see whether logotherapy is effective in treating multiple personality disorder. They carried out two case studies. They discovered that "Values Awareness Technique" based on logotherapy may help some patients.

Julom and Guzman (2013: 358) conducted a study in order to examine if logotherapy is effective in diminishing the sense of meaninglessness of paralyzed patients. The researchers helped paralyzed patients to find meaning by using logotherapy based techniques. At the end of the study, they found out that patients might find meaning even if they are faced with an invariable destiny.

Moein and Housyar (2015: 4, 5) carried out a study in order to investigate the effectiveness of logotherapy developing self-esteem and adjustment skills of physically disabled people. The design of the study was quasi-experimental. The researchers found out that group logotherapy contributed to the improvement of the adjustment scores of the individuals. In terms of self-esteem, they found that logotherapy improved the self-esteem levels of the participants. The researchers advocate that logotherapy may strongly be used for the improvement of self-esteem and adjustment skills.

Mohammadi, Fard and Heirai (2014: 643, 644) conducted a study in order to examine the effectiveness of logotherapy in depression. They studied with the 36 women suffering from depression. In the framework of their study, they used experimental research design. The researchers found out that logotherapy is effective in improving the hope of life of women suffering from depression.

Shahabi (2016: 240) conducted a study to investigate the effectiveness of logotherapy on cancer patients. The research design was quasi-experimental. The findings of the study indicated that group logotherapy contributed to the improvement of positive and optimistic life orientation. The researchers suggest using logotherapy by therapists so that the patients can seek and find meaning.

The effectiveness of logotherapy in treating post-traumatic stress disorder was proven by Smith (2012: 9) and Southwick et al. (2006: 171). They found out that post-traumatic stress disorder may be treated with the use of logotherapy.

8. LIMITATIONS AND STRENGTHS OF LOGOTHERAPY

The strengths and weaknesses of logotherapy are summarized below (Hemphill, 2015: 63). Strengths of logotherapy are:

- It asks an existential question such as "What is the meaning of my life?". Because therapy believes that everybody bears this question in his/her mind.
- It seeks to observe the desire of human beings. The desire of the human beings is to seek meaning and purpose of their lives.
- It acknowledges that every individual is unique and has a unity. The unity is addressed as physical, psychological and spiritual components.
- Logotherapy aspires to offer help for those who cope with the meaninglessness. Some people may not find meaning in their lives. Logotherapy has to do with that specific situation as well. It may offer help to those who cannot find meaning.

When we look at the weaknesses of logotherapy, we see the following weaknesses (Hemphill, 2015: 64):

- Frankl addresses human beings as self-determining. However, human responsibility is limited as God has a lot to do with the lives of human beings. This assumption clashes with the Holy books.
- Frankl classifies human beings as either decent or indecent. However, human beings may be decent to some extent and vice versa. This also clashes with the realities covered in the Holy books.
- Frankl is so sure that human beings can manage their own guilt. He also believes that human beings may choose to be better in their future lives. Both acknowledging the guilt of human beings and also acknowledging that they can deal with their guilt is kind of contradictory.

9. CONCLUSION

Logotherapy is a therapy established by Frankl. It is widely used in especially in Europe as a therapeutic technique. In this study, the historical development and basic concepts of logotherapy were covered. Moreover, the comparison of logotherapy with other therapeutic techniques and the relationship of logotherapy with religion was addressed. Lastly the strong and weak sides of logotherapy were defined. The literature indicates that there is a huge empirical gap in the field of logotherapy. More empirical studies are believed to contribute to the effectiveness of logotherapy.

REFERENCES

- Addad, M. and Himi, H. (2015). Logotherapy – theoretical aspects and field studies in Israel. *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(4), 85-94.
- Bahadır, A. (2000). Psikoterapi’de yeni bir yaklaşım: logoterapi ve Viktor Frankl. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 1-17.
- Costello, S. J. (2015). The spirit of logotherapy. *Religions*, 7(3), 1-12.
- Damon, W., Menon, J. and Bronk, K. C. (2003). The development of purpose during adolescence. *Applied Developmental Sciences*, 7(3), 119-128.
- Hemphill, K. (2015). Man’s search for meaning: Viktor Frankl’s psychotherapy. *The Journal of Biblical Counseling*, 29(3), 59-68.
- Hutzell, R. R. and Jerkins, A. E. (1990). The use of logotherapy technique in the treatment of multiple personality disorder. *Dissociation*, 3(2), 88-93.
- Julom, A. M. and Guzman, R. D. (2013). The effectiveness of logotherapy program in alleviating the sense of meaninglessness of paralyzed in-patients. *International Journal of Psychology & Psychological Therapy*, 13(3), 357-371.
- Lewis, M. H. (2011). Defiant power: an overview of Viktor Frankl’s logotherapy and existential analysis. *Defiant Power Solutions*.
- Marseille, J. (1997). The spiritual dimension in logotherapy: Viktor Frankl’s contribution to transpersonal psychology. *The Journal of Transpersonal Psychology*, 29(1), 1-12.

- Miceli, C. (2011). *From the here and now to the now what: an introduction to logotherapy*. Presented at NACSW convention, Pittsburgh.
- Moein, L. and Houshyar, F. (2015). The effect of logotherapy on improving self-esteem and adjustment in physically disabled people. *GESJ: Education Science and Psychology*, 5(37), 3-13.
- Mohammadi, F., Fard, F. D. and Heidari, H. (2014). Effectiveness of logotherapy in hope of life in the women depression. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 159, 643-646.
- Shahabi, S. (2016). The effect of logotherapy on life orientation of cancer patient. *International Journal of Medical Research & Health Sciences*, 5(9), 240-243.
- Shantall, T. (2009). *Logotherapy and religion*. OTSMOT Institute, The Viktor Frankl Center for Logotherapy in Israel.
- Smith, A. (2012). Innovative applications of logotherapy for military-related PTSD. *Ideas and Research you can use: VISTAS*, 1, 1-10.
- Southwick, S. M., Gilmartin, R., McDonough, P. and Morrissey, P. (2006). Logotherapy as an adjunctive treatment for chronic combat-related PTSD: A meaning-based intervention. *American Journal of Psychotherapy*, 60, 2(161-174).

Kasap, E. Z. (2018). "Emzikler Yetişkinler ve Bebekler Arasındaki Duygusal İletişime Zarar Veriyor", R&S - Research Studies Anatolia Journal, Vol:1, Issue:2; pp: 394-406

Anahtar Kelimeler: (Orijinal metinde anahtar kelime bulunmamaktadır) **Keywords:** -

Makale Türü: Çeviri

EMZİKLER YETİŞKİNLER VE BEBEKLER ARASINDAKİ DUYGUSAL İLETİŞİME ZARAR VERİYOR*

Pacifiers Disrupt Adult's Responses to Infant's Emotions

Emine Zehra KASAP (Çeviren)

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Lisans Öğrencisi, ezehrakasap@gmail.com
Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
04.07.2018

Revize Tarihi
16.07.2018

Yayınlanma Tarihi
30.07.2018

ÖZ

Araştırmalar emziklerin bebeklerin yüz mimiklerini harekete geçirmesini engellediğini göstermektedir. Bu deneysel çalışma emziklerin bakım verenlerin bebeklerin duygularını taklit etme becerilerini engelleyip engellemediğini incelemektedir. Yetişkinlere emzikli ve emziksiz bebeklerin fotoğrafları gösterilmiş ve bebekler emzikli olduğunda katılımcıların yüzlerinde bebeklerin gülümsemelerine karşılık daha düşük EMG aktivitesi gözlenmiştir. Aynı zamanda emziksiz bebeklerin gülümsemeleri emzikli bebeklere kıyasla daha mutlu olarak değerlendirilmiştir. Aynı örüntü, stres ifadeleri için de gözlenmiş: yetişkinler emziksiz bebekleri emziklilerden daha üzüntülü olarak değerlendirmiştir. Bu çalışmada, emzik kullanımının algılayan kişi ile çocuk arasındaki duygusal etkileşime verebileceği olası zararlı etkiler tartışılmıştır.

ABSTRACT

Research shows that pacifiers disrupt infants' mimicry of facial expressions. This experiment examines whether pacifiers interfere with caretakers' ability to mimic infants' emotions. Adults saw photographs of infants with or without a pacifier. When infants had pacifiers, perceivers showed reduced EMG activity to infants' smiles. Smiles of infants using a pacifier were also rated as less happy than smiles depicted without a pacifier. The same pattern was observed for expressions of distress: adults rated infants presented with pacifiers as less sad than infants without pacifiers. We discuss deleterious effects of pacifier use for the perceiver's resonance with a child's emotions.

1. GİRİŞ

Duygusal beceri, doğru yüz ifadelerini kullanabilmek kadar başkalarının yüz ifadelerini doğru yorumlamayı ve bu ifadelerle karşılık verebilmeyi içermektedir. Başarılı sosyal etkileşimler ifade ve etkileşimlerden oluşan diyaloglara dayanmaktadır (Chartrand & Bargh, 1999; Dimberg & Thunberg, 1998). Mevcut çalışmalar diğer insanların ifadelerini tanımak ve yorumlamak kadar duygusal rezonansın (yankılanım) da mimik ve jestler tarafından desteklendiğini göstermektedir (Niedenthal, 2007). Bir kalemi dişlere değdirmeden dudaklar arasında tutmaya çalışmak (Strack, Martin & Stepper, 1988) ve kaşların oraya iliştirilen golf topu tutacaklarını birbirine değdirmemek (Larsen, Kasimatis, & Frey, 1992) gibi basit laboratuvar manipülasyonları, sırasıyla sadece gülme ve kaş çatmayı değil aynı zamanda eğlence ve üzüntünün yerini tutan kişisel deneyimler yaşama ihtimalini de azaltmaktadır. Yüz mimikleri aynı zamanda Botox enjeksiyonu gibi daha müdahaleci yöntemlerle de baskılanabilmektedir. Kozmetik amaçlarla kullanılan bu nörotoksin, alın ve yüz buruşturma kırışıklıklarını, altında yatan kasların kasılmalarını sınırlandırarak yok etmekte, böylelikle bu ifade becerisi zayıflamaktadır. Botox enjeksiyonunun etkileri sadece kozmetikle sınırlı değildir. Böyle müdahaleler aynı zamanda yüzdeki kas kasılmalarını baskılayabilmekte; dolayısıyla insanın kendinde

* Rychlowska, M., Korb, S., Brauer, M., Droit-Volet, S., Augustinova, M., Zinner, L., & Niedenthal, P. M. (2014). "Pacifiers Disrupt Adult's Responses to Infant's Emotions", Basic and Applied Social Psychology, Vol:36, Issue:4; pp:299-308 makalesinin çevirisidir.

algıladığı duyguyu doğru bir biçimde yansıtabilme, başkalarının duygusal yüz ifadelerini yorumlama (Hennenlotter ve ark., 2009; Neal & Chartrand, 2011) ve duygusal dili işleme kabiliyetini azaltabilmektedir (Havas, Glenberg, Gutowski, Lucarelli & Davidson, 2010). Diğer taraftan glabellar-kaş arası bölgesindeki Botox enjeksiyonları aynı zamanda duygudurum üzerine olumlu etkiler gösterebilmekte (Lewis & Bowler, 2009) hatta duygusal deneyimde yüz ifadelerinin kilit rolünü doğrularcasına major depresyonun semptomlarını bile hafifletebilmektedir (Wolmer ve ark., 2012).

Yüzdeki aktivite ve karşılık gelen duygu deneyimi arasındaki ilişki konuşma öncesi dönemi bebekleri için bilhassa önemlidir çünkü davranışsal düzenleme ve öğrenme için bakım verenlerinin yüz ifadelerini temel almaktadırlar (Campos, Thein & Owen, 2003). Dolayısıyla, bebeklerin yüz aktivitelerini baskılamak onların gelişimi için zararlı sonuçlar doğurabilmektedir. Yakın zamanda Niedenthal ve arkadaşları (2012) emziklerin, yüz ifadeleriyle karşılık vermeye, bahsedilen yöntemlerle benzer biçimde müdahale ettiğini ileri sürdü. Bu araştırmacılar, bebek ve çocukların uzun süreli emzik kullanmasının güçsüz yüz mimikleriyle sonuçlanabileceğini ve dahi bir duyguya ilişkin yüz ifadesini işlemeye dayalı duygusal becerilerde zayıflama olabileceğini öngörmüşlerdir. Bu hipotezler 3 çalışmada test edilmiştir. Birincisinde, Niedenthal ve arkadaşları (2012) bebekten ve yeni yürümeye başlamış iken emzik kullanmış 6-7 yaşlarındaki erkek çocuklarında emzik kullanma süresinin dinamik yüz ifadelerini seyrederken azalmış otomatik yüz mimikleri sergilemekle ilişkilendiğini bulmuşlardır. Daha sonra yapılan iki anket çalışması emzik kullanma süresinin genç yetişkin erkeklerde daha düşük perspektif alma kabiliyeti ve daha düşük duygusal zekayı yordadığını göstermiş fakat emzik kullanma süresinin kız çocukları için olumsuz sonuçlarla ilişkileneceğini bulunmuştur.

Emzik-duygu işleme ilişkisine emzik kullanıcısının cinsiyeti moderatör değişken olarak dahil edildiğinde ortaya çıkan sonuç, erkek çocuklarının duygusal bilgiyi işlemek için kullandıkları mimiksel kanallara ket vurulduğunda ortaya çıkan incinebilirlik ile açıklanabilir (Mumme, Fernald & Herrera, 1996; Rosen, Adamson & Bakeman, 1992). Kız ve erkek çocuklarının duygusal sosyalleşmesindeki cinsiyet farklılıkları da bu moderasyonu açıklayabilir. Gerçekten de, ebeveynlerin duygusal düşünce ve olaylar hakkında erkek çocuklarına nispeten kız çocuklarıyla konuşmaya daha eğilimli oldukları bulunmuştur (Adams, Kuebli, Boyle & Fivush, 1995; Fivush, Brotman, Buckner & Goodman, 2000). Kız çocukları için bu tarz girdiler emzik kullanımından kaynaklı duygusal işlemedeki bozulmaları telafi ediyor olabilir.

Bu makalede, emziklerin duygusal ifadelere etkilerini keşfetmek üzere bir deneysel çalışma tanımlanmıştır. Emzik kullanan bebeklerde görülen azalmış yüz mimiklerine ek olarak, emziklerin bebeğin ağızını kısmen kapatarak ya da bir yetişkinin görmesini engelleyerek bebek-bakım veren ilişkisini olumsuz etkileyip etkilemediği incelenmiştir (Niedenthal ve ark., 2012). Böyle manipüle edilmiş algılar, bebeklerin yüz ifadelerini işlemede bozulma, azalmış yüz mimikleri ve emzik kullananla azalmış duygusal rezonans şeklinde tezahür edebilir.

Piaget (1951) ile başlayarak, araştırmacılar algılayan kişinin -özellikle bakım veren- bir bebeğe neyi ve ne zaman taklit etmeyi örtük bir biçimde öğretmedeki önemini kabul etmişlerdir. Bakım verenlerin bebeğin duygularına ayna olmasının, bebeğin duygusal gelişiminde duyarlılaştırma ve temsil inşa etme işlevleri gördüğü ileri sürülmüştür (örn., Fonagy, Gergely, Jurist & Target, 2002). Yakın dönemlerde Jones (2006) yetişkinler tarafından taklit edilmenin çocuklarda aynalama kabiliyetlerinin gelişimi için elzem olduğunu iddia etti. Diğer bir deyişle bakım verenler bebeklerin dikkatini ve rezonans (duygularına karşılık bekleyen) davranışlarını kendilerine çekmede aktif bir rol üstlenmektedirler. Başkaları tarafından duyguları taklit ediliyor olmak bebeklere hem kendi duygulanımsal deneyimlerini anlama ve düzenlemede yardım etmekte hem de başkalarını taklit etmeyi ve kendi duygularını paylaşmayı öğrenmeleri için büyük önem taşımaktadır. Bu *somutlaşmış duygu görüntüsü* koşulunda, bebekler emzik kullandığında muhatapları çocuğun duygularıyla irtibata geçemeyebilir ve duygularını yansıtmak için gerekli olan bilgiyi kavrayamayabilir (Niedenthal, 2007).

Bazı yetişkinler aynı zamanda emzikler hakkında olumsuz inançlara sahiptirler ve özellikle emziklerin duygusal problemleri olan bebekler için kullanıldığına inanmaktadırlar. Gıdasız emzik emmek, güçlü yatıştırıcı etkilere sahiptir (Dipietro, Cusson, O'brien Caughy & Fox, 1994; Pinelli & Symington, 2000) ve uzun süreli emzik kullanımı bebeklerin huysuzluklarıyla ilişkilendirilmiştir (Brauch Lehman, Addy Holtz & Aikey, 1995; Tomerak, 2010). Böylelikle yetişkinler emzik kullanan bebekleri özellikle mızımız ve zor bulmakta ve bu inançlarını bebeklerin yüz ifadeleri ile ilgili yargılarını desteklemek için kullanmaktadırlar. Çalışmalar tutumlar ve kalıpyargılar gibi yukarıdan aşağıya işlemelemlerin yüz mimiklerini algılayışımızda rehberlik edebileceğini göstermektedir (Bijlstra, Holland, & Wigboldus,

2010; Hess, Adams, Grammer & Kleck, 2009; Likowski, Mühlberger, Seibt, Pauli & Weyers, 2005, Maringer, Krumhuber, Fischer, & Niedenthal, 2011; Niedenthal, Mermillod, Maringer & Hess, 2010).

Dolayısıyla bu çalışmada emziklerin yetişkinlerin bebeklerin duygularını algılama süreci üzerine iki muhtemel etkisi dikkate alınmıştır. Birincisi algılayan kişi emzik sebebiyle, bebeğin yüz mimiklerini pürüzsüz algılayamayabilir. Yani, bir bebek ağzında emzik tutuyorken yine de duygu ifade edebilir; algılayan kişi emziğe karşın bu ifadeyi taklit edebiliyor veya edebilecek mi? Ya da emziğin varlığı algılayan kişinin ifadeyi çözümlemesini/ yansıtmadaki motivasyonunu etkileyecek mi? İkincisi, algılayıcılar bebeklerin duygu düzenleme ve duygusal deneyimler hususunda problemler yaşadıklarını ve bu sebepten onlara emzik verildiğine inanabilirler. Bu sorular yetişkin kadın katılımcılara nötr, mutlu, üzgün ve öfkeli ifadeler sergileyen bebek yüzlerinin olduğu fotoğraflar göstermek suretiyle test edildi. Aynı anda katılımcıların üç ilgili yüz kasına ilişkin EMG aktivitesi kaydedildi, bunlar Zygomaticus Major, Depressor labii inferioris ve Corrugator supercillii. Bebeklerin yüz ifadeleri, ağız bölgesi kısmen bir emzikle, emziğin boyutuyla eş boyutlu beyaz bir kare şekliyle kapatılmış ya da tamamıyla görünürdü. Beyaz karenin dahil edildiği koşul bize emzikler hakkındaki negatif inançların potansiyel etkisini test etmeye ve bir emziğin etkilerinin ağız bölgesindeki algısal bilgiyi gizlemekten daha zararlı olup olmadığını incelemeye olanak verdi. Spesifik olarak, *somutlaşmış duygu görüntüsü*, eğer ağız bölgesinin bir emzik veya kare ile kaplanmış olması algılayıcıda mimiklerde benzer azalmayla ilişkilense desteklenmiş olacaktır. Buna karşılık, beyaz bir kare ile kaplı yüzlere karşılık verilen emzikli yüzlerden daha büyük bir mimik azalması muhtemel bir emzik etkisinin somutlaşmış işlemedeki bozulmalardan ziyade en azından yetişkinlerin emzikler hakkındaki olumsuz inançlarından kaynaklanabileceğini akla getirebilir. Ayrıca, eğer mimiklerdeki azalma duygusal ifade bir emzik ile gizlendiğinde gözlenmişse o zaman başka bir etki de beklenebilir. Spesifik olarak, algılayıcılar eğer bebeklerin yüz ifadelerini taklit etmezse bebeklerin yüzlerinden daha az geribildirim almaktadırlar. Bu proprioseptif bilgi kaybı algılanmış yüz ifadeleriyle ilgili değerlendirmelerde bozulmalara yol açabilir ve uyarıcı yüzün görünür olduğu ve mimiklerin oluştuğu durumla karşılaştırıldığında bebekteki duygulanıma eksik değer biçmeye yol açabilir.

Bu spesifik hipotezi test etmek amacıyla, katılımcılardan bebeklerin yüz ifadelerinin yoğunluğuyla ilgili değerlendirmeler toplanmıştır. Yüz mimikleri için, iki alternatif önerme test edildi. Eğer, emziğin varlığı ve ağız bir kare şekliyle kapatmak yüz ifadeleri ile ilgili hükümleri aynı ölçüde değiştiriyorsa, bozulmaların ağız bölgesindeki algısal bilgiyi gizlemekten kaynaklandığı varsayılabilir. Alternatif olarak eğer katılımcılar emzikler hakkında olumsuz inançlara sahipse ve bu inançlar bebeklerin yüz ifadeleriyle ilgili verdikleri hükümleri yönlendiriyorsa, duygu yoğunluğuna dair düşük değerlendirmeler yüzün tamamının görünür olduğu veya beyaz karenin bulunduğu denemelerden çok emziğin bulunduğu denemelere verilen karşılıklarda gözlenmiş olmalıdır.

2. YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

Bu araştırmanın örnekleme, internet duyurusu yoluyla ve saat başı 10 avro karşılığında çalışmaya katılan 32 Fransız kadından oluşmaktadır. Yüz mimiklerinin -niteliksel bir değişim göstermeden-kadınlarda erkeklerden daha güçlü olduğunu ortaya koyan çalışmalara istinaden katılımcı havuzu sadece kadınlardan oluşturulmuştur. Bu 32 katılımcıdan birine ait veri, deneysel uyarı tanımlayan tetikleyici materyale ilişkin bilgi kaydedilemediğinden çalışmaya dahil edilmemiştir. 2 katılımcıya ait veri ise fazladan hareket sonucu ortaya çıkan çok sayıda yapay örüntünün düşük kalite EMG verisiyle sonuçlanmasından çalışmanın kapsamına alınmamıştır. Böylelikle 29 katılımcıya ait EMG verisi analiz edilmiştir. Katılımcılardan biri hamile ikisi ise çocuk sahibidir.(Veri, anne olan katılımcıların verisinin dahil edildiği ve edilmediği iki grup şeklinde ayrı ayrı analiz edilmiş ve bu iki durum için de benzer örüntüye sahip sonuçlara ulaşılmıştır, tüm katılımcıların verileri yapılan analizlere dahil edilmiştir.)

2.2. Materyaller ve Prosedür

Gil, Teissèdre, Chambres ve Droit-Volet (2011) tarafından derlenmiş ve geçerliliği sağlanmış iki bebeğe ait mutluluk, üzüntü, öfke ve nötr bir duyguya ilişkin kendiliğinden oluşmuş ifadelerin yer aldığı renkli fotoğraflar uyarıcı olarak kullanılmıştır. Bu yüz ifadeleri algısal nitelik açısından açıkça birbirinden farklı ve yoğun. Her bir bebeğe ait ifadeler içeren bu fotoğraflar bütün yüz görünür olacak, ağız bölgesi ayrı ayrı emzikle ve beyaz kare ile kapatılacak şekilde düzenlenmiştir. Toplam 24 fotoğraf elde edilmiştir.(örnekler için bkz. Şekil 1).

Katılımcılar bilgisayara bağlı 14 inçlik bir ekran önüne yerleştirilmiştir. Her bir denemede sırayla beyaz bir ekranda 2 saniyelik bir gösterge çaprazı, 250 milisaniyelik boş bir ekran ve 3

saniyeliğine bir bebek yüzü gösterilmiştir. Yüz gözden kaybolduktan sonra 500 ms'lik bir süre içerisinde katılımcılar fotoğraftaki ifadenin mutluluk, üzüntü, öfke ve nötr bir duyguyu ne ölçüde yansıttığını 8'li ölçeklerde belirtmişlerdir (0: '-neredece hiç, 8: çok fazla). Emziğin ve beyaz karenin etkilerini incelemeye ilaveten bu değerlendirmeler uyaran setinin ek geçerliliğini test etmeye olanak vermiştir. Katılımcıların mutlu yüz ifadelerine yüksek mutluluk, üzgün yüz ifadelerine yüksek üzüntü, öfkeli yüz ifadelerine yüksek öfke, nötr yüz ifadelerine ise yüksek nötr değerlendirmeler yapması beklenmiştir.

EMG yöntemi ile ayırt edici kas kasılmalarını tanımlamak ve sinyal parazit oranını artırmak için aynı karşılığın birçok kez tekrarının ortalamasını almak gereklidir (Kamen & Gabriel, 2009; Konrad, 2005). Bundan ötürü 24 uyarının hepsi 8'er defa gösterilecek şekilde toplam 192 deneme iki rastgele blok halinde sunulmuştur. Bloklar rastgele bir duraklamayla ayrılmıştır.

Yüz mimiklerini değerlendirebilmek için üç kasa ilişkin EMG aktivitesi kaydedilmiştir: gülümseme esnasında aktif olan Zygomaticus major; üzüntü ifadesinde alt dudağı sarkıtmakla görevli Depressor labii inferioris; ve öfke ve üzüntü ifadelerinde kaş çatılırken aktive olan Corrugator supercili. Mutlu bebek yüzlerinin katılımcıların Zygomaticus kasına ilişkin aktivasyonda artışı, üzgün bebek yüzlerinin Depressor ve Corrugator kaslarına karşılık gelen aktivasyonu ve öfkeli yüzlerin ise Corrugator kasılmalarını tetiklemesi beklenmiştir. Bu üç kasa ilişkin EMG aktivasyonu var olan yönerge referans alınarak (Fridlund & Cacioppo, 1986) ve çift kutuplu 10 mm Ag/AgCl yüzey elektrotları vasıtasıyla yüzün sol kısmından elde edilmiştir. Ham EMG sinyalleri 16 kanal Bio Amp amplifikatör kullanılarak ölçülmüş, 16 bitlik analog dijital dönüştürücü ile dijitalleştirilmiş ve 1000 Hz'lik örnekleme oranı ile muhafaza edilmiştir.

İstatistiksel analizler PAWS Statistics 18 ve RStudio(version 0.96.331, Rstudio, Inc.) programları aracılığıyla yapıldı. EMG kayıtları EEGLAB laboratuvar araçları kullanılarak Matlab(The Mathworks, Inc., Natick, MA) programında ön işlememeden geçirildi (Delorme & Makeig, 2004). Sinyaller band geçiren filtreden geçirilmiştir (20-400 Hz). Bant genişliği başlangıç uyarısından sonraki 1-3 saniye arası süreyle sınırlandırılmıştır. Denemeler eğer katılımcılarda görülen baskın sinyal hattı tüm denemelerin başat hattının ortalamalarını 3 standart sapma aşyorsa analizlere dahil edilmemiştir (her katılımcı için 192'de ortalama 13.63 deneme). Bu işlem başlangıç uyarısından önce yüzün hareket ettirildiği denemelerin elenmesini garanti etmiştir. Kalan veri arıtılmış ve 40 Hz limit ile alçak geçiren filtre devresinden geçirilmiş, her koşul için ortalaması alınmıştır.

Şekil 1. Bir bebeğin fotoğrafı, soldan sağa: yüzün tamamı, ağzın gizlendiği ve emzikli. Duygusal ifadeler, yukarıdan aşağıya: mutlu, üzgün, öfkeli ve nötr.

3. BULGULAR

3.1. Yüz Mimikleri

3.1.1. Bütün Yüzün Görünür Olduğu Durumlara İlişkin Yüz Mimikleri

Yüz ifadelerinin katılımcılar tarafından taklit edildiğini doğrulamak için öncelikle bebeğin bütün yüzünün gösterildiği durumda kaydedilen EMG kayıtları 3 (Kas: Depressor, Zygomaticus, Corrugator)

x 4 (İfade: Mutlu, Üzgün, Öfkeli, Nötr) x (Zamanlama: başlangıçtan sonra 1inci, 2nci ve 3üncü) tekrarlı ölçümler için varyans analizi (ANOVA) ile çözümlenmiştir. Bu çok amaçlı ANOVA analizine göre İfade değişkeni için anlamlı bir etki saptanmıştır, $F(3,84)=2.65$, $p = .05$, $n = .09$. 3 kasa ilişkin EMG sinyallerinde mutlu yüzlere ($M = 136.46$ V, $SE = 7.68$) verilen karşılıklarda nötr yüzlere ($M = 113.34$ V, $SE = 4.82$) kıyasla anlamlı mimiksel artış elde edilmiştir ($t = 2.57$, $p = .02$), Bonferroni doğrulandı). Aynı esnada zamanlamada 1inci ($M = 109.33$ V, $SE = 2.03$, t 'ler > 2.0 , p s $< .006$, Bonferroni doğrulandı) saniye ile karşılaştırıldığında başlangıçtaki gösterge çaprazından sonra uyarının 2nci ($M = 133.84$ V, $SE = 7.86$) ve 3üncü ($M = 132.04$ V, $SE = 5.90$) saniyede sunulduğu koşulda saptanan daha büyük oranda amplitütten ötürü koşullar arasında anlamlı bir farklılık bulgulanmıştır, $F(2,56) = 10.85$, $p < .001$, $n = .28$.

Daha önemlisi, anlamlı bir Kas x İfade etkileşimi bulgulanmıştır, $F(6, 168) = 4.18$, $p = .008$, $n = .13$, Zygomaticus kası mutlu yüzlere karşılık verme esnasında ($M = 173.73$ V, $SE = 17.09$) nötr ($M = 125.69$ V, $SE = 9.91$), $t(28) = 3.76$, $p = .001$; üzgün ($M = 119.01$ V, $SE = 4.94$), $t(28) = 3.31$, $p = .003$; veya öfkeli yüzlerden ($M = 115.56$ V, $SE = 7.54$), $t(28) = 3.06$, $p = .005$; daha aktif bulunmuştur. Corrugator kasının katılımcılara üzgün yüzler gösterildiğinde ($M = 154.09$ V, $SE = 25.59$) nötr yüzlerle karşılaştırıldığında ($M = 102.83$ V, $SE = 3.32$), daha kuvvetli aktivasyon gösterdiği bulunmuştur, $t(28) = 2.07$, $p = .05$. Corrugator kasının aynı zamanda nötr yüzlere kıyasla öfkeli yüzlere verilen karşılıklarda ($M = 134.23$ V, $SE = 10.22$) daha aktif olduğu gözlenmiştir, $t(28) = 2.70$, $p = .01$. Corrugator kasına ilişkin aktivasyonlar üzgün, öfkeli ve nötr yüzler için mutlu yüzlerden daha kuvvetli bulunmuştur. ($M = 118.15$ V, $SE = 14.11$) fakat bu farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı bir düzeyde değildir (t 'ler < 1.5 , p 'ler > 1.5).

Üzüntüye ilişkin yüz ifadesinde aktive olan Depressor kası için, dört duygu durumuna karşılık olarak benzer aktivasyonlar saptanmıştır, $F(3, 84) = .26$, $p = .85$.

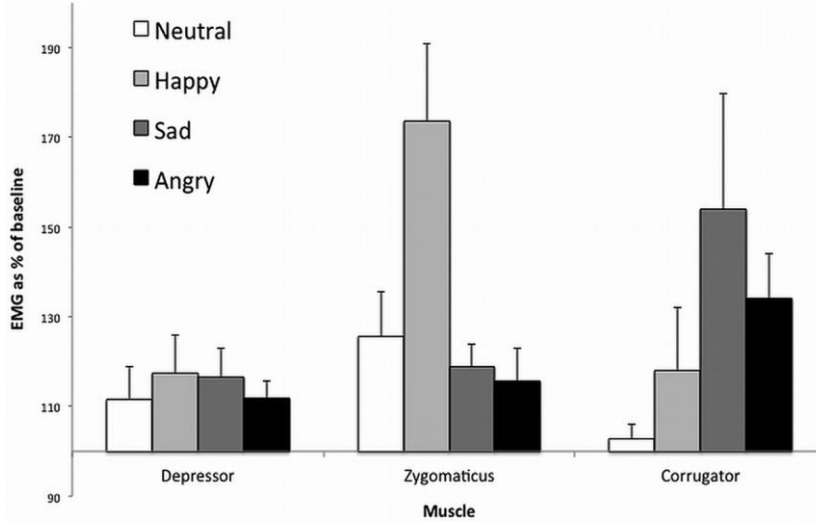
Şekil 2'de gösterilen bu bulgularda algılayan kişilerde en kuvvetli Zygomaticus kası aktivasyonlarının mutlu yüzlere karşılık, en kuvvetli Corrugator kası aktivasyonlarının ise üzgün ve öfkeli yüzlere karşılık meydana geldiği saptanmıştır. Bu bulgular örüntüsü ortaya koyuyor ki; mutlu, üzgün ve öfkeli yüzlerin kendi bütünlükleri içinde sunulması bu duygulara karşılık gelen yüz kaslarının devreye girmesini sağlamıştır. Diğer tüm olası etkiler anlamlı bulunmamıştır (hepsi için $F < 2.3$, $p > .096$).

3.1.2 Fotoğraf Koşuluna İlişkin Yüz Mimikleri

Katılımcıların tüm yüzün görünür olduğu koşulda yüz ifadelerini taklit edebildiğini doğruladıktan sonra, üç ayrı fotoğrafın gösterildiği koşulda yüzde meydana gelen aktivasyonları saptayabilmek adına incelemeler yapılmıştır. Spesifik olarak mutlu yüzlere karşılık Zygomaticus kası aktivasyonu ve üzgün ve öfkeli yüzlere karşılık Corrugator kası aktivasyonunun 3 saniyelik fotoğraf-uyaran sunumundaki ortalamaları hesaplanarak çözümlenmeye tabi tutulmuştur. Depressor kası aktivitesine dair EMG aktivitesi bu kasın yüz ifadelerindeki rolüne ilişkin yetersiz delil olması nedeniyle analiz kapsamına alınmamıştır.

Bu çalışmada İki hipotez test edilmiştir. İlk hipoteze göre yüz mimikleri, ağzın hem emzik hem de beyaz kare ile gizlenmesi bebeğin yüzünün işlenmesi sürecini tahrip ettiği için azalacaktır (model 1, bütün yüz = 2, kare = -1, emzik = -1). Bu hipotez model 1 çerçevesinde ele alınmıştır. İkinci hipoteze göre ise emzik ve beyaz kare koşullarında gözlemlenen aktivite; emziğin algılayan kişinin mimiklerinde daha çok azalmaya sebep olması bakımından farklılaşmaktadır. Böyle bir etki algılayan kişinin emzikler hakkında olumsuz inançlara sahip olmasıyla ilişkilendirilebilir. İkinci hipotez, ağzın kapalı olduğu iki koşul arasındaki farkı test eden ikinci model (bütün yüz = 0, kare = 1, emzik = -1) ile açıklanmıştır.

Şekil 2. Yüzün tamamının görünür olduğu yüz ifadelerine karşılık kaydedilen her bir kasa ait EMG aktivitelerinin ortalamaları ve standart hataları. Veri başlangıç uyarından sonraki 3 saniyenin ortalaması alınarak oluşturuldu. Çok amaçlı ANOVA ile hesaplanan kas ve duyu etkileşimini göstermektedir. EMG= elektromiyografik.

3.1.3 Gülümseme Mimikleri

İlk olarak mutluluk ifadelerine karşılık gelen Zygomaticus kası aktivitesi gözlemlendi. Yukarıda tanımlanmış hipotezleri test edebilmek için planlanmış iki model oluşturuldu. model 1 (bütün yüz = 2, kare = -1, emzik = -1)in istatistiksel olarak anlamlı bulunması Zygomaticus major aktivitesinin bebeğin emzikli olduğu (M = 160.81 V, SD = 92.33; bkz. Şekil 3) ve ağzının beyaz kare ile gizlendiği (M = 151.11 V, SD = 65.63) fotoğraflara kıyasla bütün yüzün görünür olduğu (M = 173.73 V, SD = 92.02) fotoğraflarda daha yüksek seviyede olduğunu göstermektedir, $F(1, 28) = 6.09, p = .02, n = .18$. Model 2 (bütün yüz = 0, kare = 1, emzik = -1) ile açıklanan hipotez, emzikle veya kare ile manipule edilmiş fotoğraflara karşılık gözlenen Zygomaticus aktiviteleri arasında anlamlı farklılıklar saptanamadığından doğrulanmamıştır, $F(1, 28) = 0.86, p = .36, n = .03$.

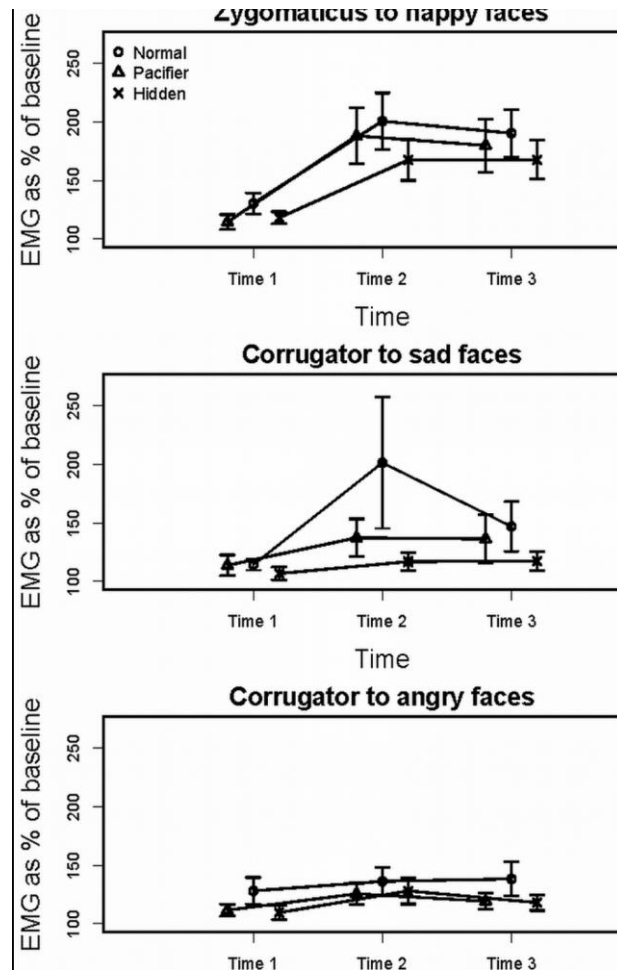
3.1.4 Üzüntü Mimikleri

Benzer bir analiz, bebeklerin üzüntüye ilişkin mimiklerini çözümleyebilmek için Corrugator kası aktivitesi indekslenerek yürütüldü. Katılımcılara bebeğin bütün yüzü gösterildiğinde (M = 154.09 V, SD = 137.79) emzikli (M = 129.13 V, SD = 67.37; bkz. Şekil 3) ve kareli fotoğraflara (M = 113.72 V, SD = 34.29) nispeten daha çok aktivite gözlemlenmesine rağmen model 1, $F(1, 28) = 1.51, p = .23, n = .05$, ve model 2, $F(1, 28) = 1.21, p = .28, n = .04$, üzüntü mimikleri için istatistiksel açıdan anlamsız bulunmuştur.

3.1.5 Öfke Mimikleri

Katılımcılara öfkeli yüzün tamamı (M = 134.23 V, SD = 55.04) gösterildiğinde emzikli (M = 118.61 V, SD = 40.49; bkz. Şekil 3) ve kareli fotoğraflarla (M = 118.89 V, SD = 33.67) karşılaştırıldığında kayda geçen Corrugator Supercilii kası aktivitesindeki farklılık marjinal biçimde anlamlı bulunarak model 1'i doğrulamıştır, $F(1, 28) = 3.58, p = .07, n = .11$. Model 2'ye dair anlamlı bir bulgu elde edilememiştir, $F(1, 28) = 0.004, p = .95, n < .001$.

Şekil 3. Ağız bölgesinin gizlenmiş veya emzikli olduğu görüntülere karşılık kaydedilen Zygomaticus major (gülümseme) Corrugator supercilii (alın çizgileri) kaslarına ait EMG aktiviteleri.

3.2. Duygu Değerlendirmeleri

Katılımcılar her uyarıyı ne ölçüde mutluluk, üzüntü, öfke ve nötrlük ifade ettiğine göre iki kez değerlendirmiştir. Ne yazık ki, 15 katılımcıya ait veri çalışma yürütülürken meydana gelen bir hatadan ötürü kaybedilmiştir. Kalan 17 katılımcıya ait mevcut veri, dağılımın homojenliği-outliers-uç değerler için gözden geçirilmiş ve aynı duyguya ilişkin değerlendirmelerin ortalaması alınarak oluşturulmuştur.

Bu çalışmada kullanılan uyarıların geçerliliğini teyit etmek amacıyla öncelikle yüzün tamamının görünür olduğu fotoğraflara ait değerlendirmeler incelenmiştir. Sonuçlara göre katılımcılar yüz ifadelerini bu ifadelerle karşılık gelen duygularla başarılı bir biçimde eşleştirmişlerdir. Mutlu yüzler ile mutluluk değerlendirmeleri 9 puanlık ölçekte 4.0 ten daha yüksek bir değerde anlamlı derecede eşleşmişlerdir, $M_{fark} = 3.60$, $t(16) = 22.06$, $p < .001$, $d = 5.37$.

Mutluluk dışındaki diğer ifadelerin ortalama değerlendirmeleri 1.0 i aşamamıştır. Benzer biçimde, üzgün ve öfkeli bebeklerin fotoğrafları ölçekteki orta değerden daha yüksek değerlerde üzgün olarak değerlendirilmiştir, üzüntü için $M_{fark} = 3.75$, $t(16) = 46.75$, $p < .001$, $d = 11.36$; öfke için $M_{fark} = 2.10$, $t(16) = 5.85$, $p < .001$, $d = 1.42$. Öfkeli bebek yüzlerini hem öfkeli hem de üzgün olarak algılanması yakın dönem çalışmalarının bulgularıyla tutarlıdır. Mutlu ve nötr yüz ifadelerine ilişkin üzüntü değerlendirmelerinin ortalaması 2.0'yi aşamamıştır. Öfkeli bebeklerin yüzleri orta değerden anlamlı biçimde daha yüksek bulunmuştur, $M_{fark} = 2.72$, $t(16) = 9.68$, $p < .001$, $d = 2.34$. Diğer yüz ifadeleriyle alakalı ortalamalar 3.0'den düşük bulunmuştur. Son olarak nötr yüzler orta değer kıyas noktası olarak ele alındığında yüksek ölçüde nötr olarak değerlendirilmiştir, $M_{fark} = 2.30$, $t(16) = 5.93$, $p < .001$, $d = 1.44$, ve diğer yüz ifadelerine ilişkin değerlendirmeler 1.0 puanı geçmemiştir.

Bu çalışmanın hipotezine göre, bebeklerin bütün yüzünün görünür olduğu durumlarda gösterdiği ilgili duygu ifadeleri emzikliyken veya ağız kare ile gizlenmişken gösterilenlere kıyasla daha yoğun olarak değerlendirilmesi beklenir. İlaveten bebeğin emzikli olduğu koşuldaki değerlendirmeler ağız beyaz kare ile gizlendiği koşulla kıyaslandığında daha düşük veya daha yüksek yoğunlukta değerlendirmeler alabilir. Bu öngörüler-varsayımlar planlanmış birbirine zıt-ortogonal iki model çerçevesinde test edilmiştir.

Yüzünün tamamı görünür olan gülen bebekler aynı bebeğin emzikli ve ağız kareyle kapatılmış fotoğraflarına karşılık daha mutlu olarak değerlendirilmiştir. Model 1 (bütün yüz = 2, kare = -1, emzik = -1)in anlamlı olmasına karşılık, $F(1,16) = 4.47, p = .05, n = .22$, emzik ve karenin mutluluk değerlendirmelerine etkisinin benzer olacağını ileri süren model 2 (bütün yüz = 0, kare = 1, emzik = -1) anlamlı bulunamamıştır, $F(1,16) = 1.52, p = .24, n = .008$. Bütün yüzü görünür üzgün bebeklerin fotoğrafları ($M = 7.75, SD = 0.33$) bebeğin emzik emdiği ($M = 5.75, SD = 0.68$) ve ağız kareyle gizlenmiş ($M = 5.25, SD = 0.84$) fotoğraflardan daha üzgün olarak değerlendirilmiştir. Model 1 anlamlı bulunmuşken, $F(1,16) = 14.59, p = .01, n = .35$, model 2 doğrulanamamıştır, $F(1,16) = .07, p = .93, n < .001$. Bu farklılıklar ne öfkeli bebek yüzlerine yapılan öfke ve üzüntü değerlendirmelerinde (tüm p değerleri $> .350$, tüm nler $< .05$) ne de nötr yüzlere yapılan nötrlük değerlendirmelerinde anlamlı bulunmuştur (p değerleri $> .85$, n'ler $< .005$)

Bu duygulara ilişkin değerlendirmeler her bir ifade için ayrı ayrı 3 x (koşul: bütün yüz, beyaz kare, emzik) x 4 (değerlendirilen duygu: mutluluk, üzüntü, öfke, nötrlük) tekrarlı ölçümler için ANOVA ile analiz edilmiştir. Doğrulanmış p değerleri ve doğrulanmamış serbestlik derecesi gözlenen durumlarda gerektiğinde Greenhouse-Geisser doğrulamaları uygulanmıştır. Sonuçlar üzgün ve mutlu yüzlerle ilişkin anlamlı bir duygu-koşul ortak etkisi gözlenmiştir, sırasıyla $F(6, 96) = 2.72, p = .04, n = .14$, $F(6, 96) = 2.78, p = .07, n = .16$. Ağız kareyle ve emzikle gizlenmesi koşullarında gözlenen etki bebeğin duygularına göre değişmiş, üzgün yüz ifadeleri için anlamlı mutlu yüz ifadeleri için ise marjinal olarak anlamlı etki gözlenmiştir. Öfkeli ne nötr ifadeler için ortak anlamlı bir etki gözlenmemiştir (F değerleri < 1 , n'ler $< .05$). Yani, öfkeli ve nötr yüzlerin değerlendirmelerinde ağız bölgesinin gizlendiği koşullar arasında anlamlı fark bulgulanmamıştır. Sadece mutluluk ve üzüntü değerlendirmeleri emzik ve kare koşullarıyla etkileşime girmiştir.

Son olarak, üç koşuldaki mutlu yüzler gösterildiğinde meydana gelen mimik aktivitesi ve duygusal değerlendirmeler arasındaki korelasyon incelenmiş fakat muhtemelen uyaran yeterli ve kuvvetli gözlenemediğinden anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, tüm r'ler(15) $< .30$, tüm p'ler $> .250$.

4. TARTIŞMA

Bu çalışma Niedenthal ve arkadaşlarının (2012) emzik kullanmanın emzik kullanıcılarının duygusal becerilerine olan olumsuz etkilerini belgelediği çalışmayı genişleterek ileri taşıma amacıdadır. Bu çalışmada emzik kullanma süresinin yüzde kendiliğinden gelişen mimiksel aktivite, perspektif alma kabiliyeti ve erkek çocuklarında özbildirilen duygusal zekanın negatif yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Bu çalışmada, emziklerin algılayan kişi üzerindeki, nihayetinde çocuk- bakım veren arasındaki ilişkiyi zedeleyebilecek potansiyel etkileri bulgulanmıştır. Mevcut çalışmada emzik kullanmanın ve ağız bölgesindeki bilgiyi gizlemenin bebeklerin mimikleri ve yüz ifadeleri hakkında yapılan yargılar üzerine olan etkileri test edilmiştir. EMG kayıtlarına göre, ağız bölgesi emzik yahut beyaz kare ile gizlendiğinde, gülen yüzlerle karşılık verildiğinde aktive olan Zygomaticus kasında düşük aktivite gözlenmiştir. Emzik ve beyaz kare koşulları arasındaki anlamsız farkın, emzik koşulunda gözlenen düşük mimiksel aktivitenin yetişkinlerin emzik kullanmak ile ilgili olumsuz inançlarından ziyade bebeklerin yüzündeki algısal bilgiyi gizlemekten kaynaklanıyor olabileceğini ortaya koymaktadır.

Benzer biçimde, katılımcılarda, bütün yüzün görüntüsünün net bir biçimde aktarıldığı koşula kıyasla bebeklerin emzikli olduğu veya beyaz kareyle ağız beyaz kareyle gizlendiği görüntülerle karşılaştırıldığında üzgün ve kızgın yüzlerle karşılık verilirken faal olan Corrugator kasının hareketlenmesinde azalma görülmüştür. Buna karşın bu farklılıklar istatistiksel açıdan anlamlı bir düzeye ulaşamamıştır. Şekil 3'teki hata barlarında da gösterildiği gibi bu duruma katılımcıların EMG aktiviteleri arasındaki nispeten yüksek varyans sebebiyet vermiş olabilir. Alternatif bir yorum, üzüntü ve kızgınlığın da dahil olduğu olumsuz duygular deneyimlendiğinde ağırlıklı olarak harekete geçen Corrugator kasının yüzün üst kısmında işlev görmesi ve emzik veya beyaz kareyle kapatılmış olan kısma dahil olmaması neticesinde bu zayıf etkinin ortaya çıkmasını açıklayabilir. Ağız bölgesinin gizlenmiş olması Zygomaticus kasına kıyasla Corrugator kasının işleyişini gerektiren ifadeleri daha düşük oranda işlemlemeyi gerektirebilir. Bu tarz bir açıklama ağız kısmının üzüntü ve öfkeyi değil fakat mutluluk ve

iğrenme duygularını kategorize etmede kritik derece önemli olduğunu saptayan araştırma bulguları ile de tutarlı yöndedir (Calder, Young, Keane, & Dean, 2000; Smith, Cottrell, Gosselin, & Schyns, 2005).

Genellikle üzüntü ifadelerinde şekil bulan Depressor kasına ilişkin bir faaliyet saptanmadı. Bu hükümsüz bulguya Depressor kası için bu çalışma boyunca halihazırda gözlenen zayıf aktivasyon sebep teşkil edebilir (bkz. Şekil 2 ve 3).

EMG bulgularıyla da tutarlı olarak, hem emzik hem de beyaz kare koşullarında gülme ifadelerine verilen subjektif değerlendirmeler aynı ölçüde düşük bulunmuştur. Benzer bir etki üzgün yüzlere yapılan değerlendirmeler için de gözlendi fakat ağız kareyle veya emzikle kapatmak kızgın yüzlere yapılan üzüntü ve kızgınlık değerlendirmelerini aynı ölçüde etkilememiştir.

Emziklerin asli olarak gülme mimiklerini etkilediği yönündeki bulgular Ponari, Conson, D'Amico, Grossi ve Trojano (2012, Çalışma 1)'nin yakın geçmişteki çalışmasıyla da tutarlı yöndedir. Çalışmada algılayıcıların yüzünün alt yarısında meydana gelen mimiklerin perdelenmesinin mutluluk ve iğrenmeye ilişkin ifadelerin hatırlanmasında ve üst yarıdaki mimiklerin perdelenmesinin öfkeye ilişkin ifadelerin hatırlanmasında zayıflığa yol açabileceği gözlenmiştir. Ne sürpriz ne de üzüntü ifadelerinin hatırlanmasında bir değişiklik gözlenmemişken bahsedilen her iki manipülasyon korkuya dair ifadelerin hatırlanmasını zayıflatmıştır. Bu çalışmayla daha yakından ilişkili olabilecek bir diğer çalışmada ise Fisher ve arkadaşlarının (Fischer, Gillebaart, Rotteveel, Becker, & Vliek, 2012), kadınların yüzlerinin alt yarısını bir peçe ile gizlemenin duyguları algılamaya ve algılayıcının tutumlarına olan etkilerini incelediği çalışmada yüzün dijital olarak ve peçe ile kapatıldığı koşullar arasında kayda değer bir farklılık saptanmamıştır. Yüzün alt yarısının peçe veya siyah bir dikdörtgen ile kaplanması yüzün tamamının görünür olduğu koşula kadınların olumsuz duyguları daha fazla ve olumlu duyguları daha az dışavuran kimseler olarak algılanmasını beraberinde getirmiştir. Dahası, daha fazla negatif duygunun algılanması peçe takmaya ilişkin olumsuz tutumların gelişmesine aracılık etmiştir. Böylelikle önceki görgül bulgular (Calder ve ark., 2000; Fischer ve ark., 2012, Ponari ve ark., 2012; Smith ve ark., 2005) ve bu çalışmanın sonuçları yüzün alt bölgesini gülümsemeye ilintili algı, mimikler ve yargılar ile bağdaştırmaktadır. Mevcut çalışmanın bulguları yüzün alt yarısında aktive olan kasların, özellikle de Zygomaticus kasının, bir gülümsemeyi meydana getiren motor mimiklerin oluşumundaki (Korb, Grandjean, & Scherer, 2010; Sato & Yoshikawa, 2007); mutluluğun hatırlanmasındaki (Kerstenbaum, 1992; Oberman, Winkielman, & Ramachandran, 2007); ve daha da genellendiğinde herhangi bir pozitif bilgiyi işlemedeki (Niedenthal, Winkielman, Mondillon, & Vermeulen, 2009) rolünü de rolünü vurgulayan diğer çalışmalarla da tutarlıdır fakat unutulmamalıdır ki bu çalışmada yüzün üst kısmına ilişkin mimiklerin oluşumunda da bozulmalar gözlenmiştir. Spesifik olarak katılımcıların Corrugator kasının ağız bölgesi kapalı olan bebeklere verdikleri karşılıklar esnasında da çok etkin olmadığı gözlendi. Bu eğilim tüm yüzün görünür olduğu durumlara verilen karşılıklarda kaydedilen değişkenlik ile de açıklanabilir. Bu sonuç araştırmacıların ileriye dönük çalışmalar için dikkatini çekecek bir nitelik taşıyor. İlerideki deneyler emziklerin bebeklerin öfke ve üzüntü gibi olumsuz yüz ifadelerini işleme üzerine etkilerini açıklığa kavuşturma amacı taşımaktadır. İlaveten, önceki çalışmaların bulgularıyla da tutarlı olarak bebeklerin ağızını gizlemenin muhataplarda daha olumsuz tutumların gelişmesiyle sonuçlanıp sonuçlanmadığı test edilmelidir (Fischer ve ark., 2012).

Bu çalışmada emziklerin bebeklerin yüzündeki duyguyu algılama üzerindeki etkileri, bebeğin muhatabının bebekle arasındaki ilişkiyi yeterince keyifli ve uyarıcı bulmamasına yol açabileceği bulundu. Katılımcılar bebeklerin gülümsemelerinde daha az mutluluk, üzgün yüzlerinde ise daha az üzüntü algılamışlardır. Gülümsemeler güçlü sosyal mükafatlardır (Shore & Heerey, 2011) ve yine bebek için mutluluk ve üzüntü ifadeleri güçlü uyumsal davranışlara hizmet etmektedir (Buss & Kiel, 2004; Huebner & Izard, 1988). Bundan ötürü, ağız bölgesi emzikle gizlendiğinde ortaya çıkan algısal değişiklikler bebeğin duygusal gelişimi için önemli sonuçlar doğurabilir. Yetişkin algılayıcılar ile rezonans, bebeklerin duygusal kavrayış ve zihinleştirme yetisi kazanmalarına olanak verir. (Fonagy & Target, 1997). Bu yetiler duygusal zekanın kilit roldeki bileşenleridir (Salovey & Mayer, 1990) ve yaşam doyumu (Palmer, Donaldson, & Stough, 2002), sosyal bağların genişliği (Austin, Saklofske, & Egan, 2005), sağlık ve psikolojik sağlık (Slaski & Cartwright, 2002) ile pozitif yönde ilişkilendirilmiştir. Önceki mevcut çalışmamız uzun süreli emzik kullanımının erkek çocuklarında düşük duygusal zeka ile ilişkilendiğini (Niedenthal ve ark., 2012); diğer bir çalışma (Gale & Martyn, 1996) ise demografik değişkenler kontrol edildiğinde genel zeka seviyesi ile emzik kullanımı arasında negatif bir ilişki bulmuştur.

Emzik kullanımına dair kapsamlı araştırmalar yapılmalıdır. Örneğin, emziklerin çocukların ve yetişkinlerin yüz mimiklerini etkileyip etkilemediğini; etkiliyorsa hangi emziklerin etkilediğini belirleyebilmek için tam olarak hangi yüz kaslarının emzik tarafından kuvvetlendiğinin bilinmesi ve dahi emzik kullanımının uzun vadedeki etkilerini süreksiz kullanımın etkilerinden ayırmak gereklidir. Aynı zamanda emzik kullananların duygusal ifadeleri hakkındaki yargıların tam anlamıyla ne zaman yüz mimikleri ve somutlaşmış simülasyon tarafından yönlendiğinin ve ne zaman yetişkinlerin emzikler hakkındaki inançlarından kaynaklandığının da anlaşılması gerekmektedir. Bu ilişkiler emzik kullanımının gözlemcilerin yargıları üzerindeki etkilerine yüz mimiklerinin aracılık edip etmediğini test eden ileriye dönük deneysel çalışmalarca incelenebilir. Aynı zamanda ileriye dönük bu çalışmalar fotoğraflardan daha çok mimiksel tepki verilmesine yol açan videolar gibi farklı uyaran tipleri ile çalışabilir (Rymarczyk, Biele, Grabowska, & Majczynski, 2011; Sato & Yoshikawa, 2007).

İleriye dönük çalışmalar aynı zamanda çocuğun veya bakım verenin karakteristik özellikleri gibi emzik kullanımının altında yatan nedensel ilişkileri de su yüzüne çıkarmalıdır. Örneğin bir bebeğin duygu sömürüsü yapması ve huysuzluğu; bakım verenin kişiliği yahut bağlanma stili uzun vadeli emzik kullanımının yordayıcısı olabilir (Victoria, Behague, Barros, Olinto, & Weiderpass, 1997). Bununla tutarlı olarak emzik kullanımının anne-bebek arasındaki mesafe, bebeğin ağlamasına gösterilen hassasiyet ve annenin kendine güveniyle bağlantılı olduğu bulunmuştur. Diğer önemli bir soru emzik kullanımının yetişkinlerin bebeklerin duygusal becerilerine dair yargıları üzerine etkilerine ve yetişkinlerin ifadelerini ortaya koyan davranışlarının emziklerin olumsuz etkilerini ne ölçüde telafi edebileceğine işaret etmektedir.

Birlikte değerlendirildiğinde, bu çalışma sadece, algılayıcıyı ilgilendiren ek mekanizmaların da ele alındığı, emziklerin emzik kullananda gelişmekte olan duygusal becerileri olumsuz etkileyebildiğine dair bulguları ortaya koyan deneysel bir çalışma olmasıyla değil aynı zamanda kişilerarası duygusal rezonansın da bozulmaya uğradığı koşulların belirlenmesi için sunduğu görgül bulgulara istinaden önem taşımaktadır.

5. TEŞEKKÜR

Pierre Chausse'ye EMG kayıtları ve Sophie Monceau'ya deneyci olarak üstlendiği çalışmaları için teőekkürlerimizi sunarız.

6. FONLAMA

Paula M. Niedenthal'in bu çalışmadaki katkıları "National Science Foundation" (#1355397) isimli kurumun hibesiyle desteklenmiştir.

Sebastian Korb "Swiss National Science Foundation (PBGEP1-139870)" isimli kurum tarafından "Early Postdoc Mobility" bursu ile desteklenmiştir.

KAYNAKLAR

Adams, S., Kuebli, J., Boyle, P., & Fivush, R. (1995). "Gender differences in parent-child conversations about past emotions: A longitudinal investigation", *Sex Roles*, 33, 309-323. doi: 10.1007=BF01954572

Austin, E. J., Saklofske, D. H., & Egan, V. (2005). "Personality, well-being and health correlates of trait emotional intelligence", *Personality and Individual Differences*, 38, 547-558. doi: 10.1016= j.paid.2004.05.009

Bijlstra, G., Holland, R., & Wigboldus, D. (2010). "The social face of emotion recognition: Evaluation versus stereotypes", *Journal of Experimental Social Psychology*, 46, 657-663. doi: 10.1016= j.jesp.2010.03.006

Brauch Lehman, E., Addy Holtz, B., & Aickey, K. L. (1995). "Temperament and self-soothing behavior in children: Object attachment, thumbsucking, and pacifier use", *Early Education & Development*, 6, 53-72. doi: 10.1207=s15566935eed0601_4

Buss, K. A., & Kiel, E. J. (2004). "Comparison of sadness, anger, and fear facial expressions when toddlers look at their mothers", *Child Development*, 75, 1761-1773. doi: 10.1111=j.1467-8624.2004.00815.x

Calder, A. J., Young, A. W., Keane, J., & Dean, M. (2000). "Configural information in facial expression perception", *Journal of Experimental Psychology*, 26, 527-551.

- Campos, J. J., Thein, S., & Owen, D. (2003). "A Darwinian legacy to understanding human infancy: Emotional expressions as behavior regulators", *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1000, 110–134. doi: 10.1196=annals.1280.040
- Chartrand, T. L., & Bargh, J. A. (1999). "The chameleon effect: The perception-behavior link and social interaction", *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 893–910.
- Delorme, A., & Makeig, S. (2004). "EEGLAB: An open source toolbox for analysis of single-trial EEG dynamics including independent component analysis", *Journal of Neuroscience Methods*, 134, 9–21. doi: 10.1016=jjneumeth.2003.10.009
- Dimberg, U., & Lundquist, L. O. (1990). "Gender differences in facial reactions to facial expressions", *Biological Psychology*, 30, 151–159. doi: 10.1016=0301-0511(90)90024-Q
- Dimberg, U., & Thunberg, M. (1998). "Rapid facial reactions to emotional facial expressions", *Scandinavian Journal of Psychology*, 39, 39–45. doi: 10.1111=1467-9450.00054
- Dipietro, J. A., Cusson, R. M., O'Brien Caughy, M., & Fox, N. A. (1994). "Behavioral and physiologic effects of nonnutritive sucking during gavage feeding in preterm infants", *Pediatric Research*, 36, 207–214. doi: 10.1203=00006450-199408000-00012
- Fischer, A. H., Gillebaart, M., Rotteveel, M., Becker, D., & Vliek, M. (2012). "Veiled emotions: The effect of covered faces on emotion perception and attitudes", *Social Psychological and Personality Science*, 3, 266–273.
- Fivush, R., Brotman, M. A., Buckner, J. P., & Goodman, S. H. (2000). "Gender differences in parent-child emotion narratives", *Sex Roles*, 42, 233–253. doi: 10.1023=A:1007091207068
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E., & Target, M. (2002). "Affect regulation, mentalization, and the development of the self", NY: Other Press., New York.
- Fonagy, P., & Target, M. (1997). "Attachment and reflective function: Their role in self-organization", *Development and Psychopathology*, 9, 679–700.
- Fridlund, A. J., & Cacioppo, J. T. (1986). "Guidelines for human electromyographic research", *Psychophysiology*, 23, 567–589. doi: 10.1111=j.1469-8986.1986.tb00676.x
- Gale, C. R., & Martyn, C. N. (1996). "Breastfeeding, dummy use, and adult intelligence", *The Lancet*, 347, 1072–1075. doi: 10.1016= S0140-6736(96)90278-0
- Gil, S., Teissèdre, F., Chambres, P., & Droit-Volet, S. (2011). "The evaluation of emotional facial expressions in early postpartum depression mood: A difference between adult and baby faces?", *Psychiatry Research*, 186, 281–286. doi: 10.1016=j.psychres.2010.06.015
- Havas, D. A., Glenberg, A. M., Gutowski, K. A., Lucarelli, M. J., & Davidson, R. J. (2010). "Cosmetic use of botulinum toxin-A affects processing of emotional language", *Psychological Science*, 21, 895–900. doi: 10.1177=0956797610374742
- Hennenlotter, A., Dresel, C., Castrop, F., Ceballos Baumann, A. O., Wohlschlaenger, A. M., & Haslinger, B. (2009). "The link between facial feedback and neural activity within central circuitries of emotion— New insights from botulinum-toxin induced denervation of frown muscles", *Cerebral Cortex*, 19, 537–542. doi: 10.1093=cercor=bhn104
- Hess, U., Adams, R. B., Grammer, K., & Kleck, R. E. (2009). "Face gender and emotion expression: Are angry women more like men?", *Journal of Vision*, 9, ArtID 19. doi:10.1167=9.12.19
- Huebner, R. R., & Izard, C. E. (1988). "Mothers' responses to infants' facial expressions of sadness, anger, and physical distress", *Motivation and Emotion*, 12, 185–196. doi: 10.1007=BF00992173
- Jones, S. S. (2006). "Exploration or imitation? The effect of music on 4-week-old infants' tongue protrusions", *Infant Behavior & Development*, 29(1), 126–130.

- Kerstenbaum, R. (1992). "Feeling happy versus feeling good: The processing of discrete and global categories of emotional expressions by children and adults", *Developmental Psychology*, 28, 1132–1142.
- Kamen, G., & GABRIEL, D. A. (2009). *Essentials of electromyography*, IL: Human Kinetics, Champaign.
- Konrad, P. (2005). "The ABC of EMG: A practical introduction to kinesiological electromyography" (Version 1.0), Noraxon Inc. Retrieved from <http://demotu.org/aulas/control/ABCofEMG.pdf>
- Korb, S., Grandjean, D., & Scherer, K. R. (2010). "Timing and voluntary suppression of facial mimicry to smiling faces in a Go/NoGo task—An EMG study. *Biological Psychology*, 85, 347–349. doi: 10.1016/j.biopsycho.2010.07.012
- Larsen, R. J., Kasimatis, M., & Frey, K. (1992). "Facilitating the furrowed brow: An unobtrusive test of the facial feedback hypothesis applied to unpleasant affect", *Cognition and Emotion*, 6, 321–338. doi: 10.1080=02699939208409689
- Lewis, M. B., & Bowler, P. J. (2009). "Botulinum toxin cosmetic therapy correlates with a more positive mood", *Journal of Cosmetic Dermatology*, 8, 24–26. doi: 10.1111=j.1473-2165.2009.00419.x
- Likowski, K. U., Mußhlberger, A., Seibt, B., Pauli, P., & Weyers, P. (2008). "Modulation of facial mimicry by attitudes", *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 1065–1072. doi: 10.1016/j.jesp.2007.10.007
- Maringer, M., Krumhuber, E. G., Fischer, A. H., & Niedenthal, P. M. (2011). "Beyond smile dynamics: Mimicry and beliefs in judgments of smiles", *Emotion*, 11, 181–187. doi: 10.1037=a0022596
- Matias, R., & Cohen, J. F. (1993). "Are Max-specified infant facial expressions during face-to-face interaction consistent with differential emotions theory?", *Developmental Psychology*, 29, 524–531.
- Mumme, D., Fernald, A., & Herrera, C. (1996). "Infants' responses to facial and vocal emotional signals in a social referencing paradigm", *Child Development*, 67, 3219–3237. doi: 10.1111=j.1467-8624.1996.tb01910.x
- Neal, D. T., & Chartrand, T. (2011). "Embodied emotion perception: Amplifying and dampening facial feedback modulates emotion perception accuracy", *Social Psychological and Personality Science*, 2, 853–864. doi: 10.1177=1948550611406138
- Niedenthal, P. M. (2007). "Embodying emotion", *Science*, 316, 1002–1005. doi: 10.1126=science.1136930
- Niedenthal, P. M., Augustinova, M., Rychlowska, M., Droit-Volet, S., Zinner, L., & Brauer, M. (2012). "Negative relations between pacifier use and emotional competence", *Basic and Applied Social Psychology*, 34, 387–394. doi: 10.1080=01973533.2012.712019
- Niedenthal, P. M., Mermillod, M., Maringer, M., & Hess, U. (2010). "The simulation of smiles (SIMS) model: Embodied simulation and the meaning of facial expression", *Behavioral and Brain Sciences*, 33, 417–433. doi: 10.1017=S0140525X10000865
- Niedenthal, P. M., Winkielman, P., Mondillon, L., & VERMEULEN, N. (2009). "Embodiment of emotion concepts", *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 1120–1136. doi: 10.1037=a0015574
- Oberman, L. M., Winkielman, P., & Ramachandran, V. S. (2007). "Face to face: Blocking facial mimicry can selectively impair recognition of emotional expressions", *Social Neuroscience*, 2, 167–178. doi: 10.1080=17470910701391943
- Palmer, B., Donaldson, C., & Stough, C. (2002). "Emotional intelligence and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*", 33, 1091–1100. doi: 10.1016=S0191-8869(01)00215-X

- Piaget, J. (1951). Principal factors determining intellectual evolution from childhood to adult life, (Ed. D. Rapaport). *Organization and pathology of thought*, pp. 154–175). NY: Columbia University Press, New York. doi:10.1037=10584-006
- Pinelli, J., & Symington, A. (2000). "How rewarding can a pacifier be? A systematic review of nonnutritive sucking in preterm infants", *Neonatal Network*, 19, 41–48.
- Ponari, M., Conson, M., D'amico, N. P., GROSSI, D., & TROJANO, L. (2012). "Mapping correspondence between facial mimicry and emotion recognition in healthy subjects", *Emotion*, 12, 1398–1403. doi: 10.1037=a0028588
- Rosen, W. D., Adamson, L. B., & Bakeman, R. (1992). "An experimental investigation of infant social referencing: Mothers' messages and gender differences", *Developmental Psychology*, 28, 1172–1178.
- Rymarczyk, K., Biele, C., Grabowska, A., & Majczynski, H. (2011)." EMG activity in response to static and dynamic facial expressions", *International Journal of Psychophysiology*, 79, 330–333.
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). "Emotional intelligence", *Imagination, Cognition, and Personality*, 9, 185–211. doi: 10.2190=DUGG-P24E-52WK-6CDG
- Sato, W., & Yoshikawa, S. (2007). "Spontaneous facial mimicry in response to dynamic facial expressions", *Cognition*, 104, 1–18. doi: 10.1016=j.cognition.2006.05.001
- Shore, D. M., & Heerey, E. A. (2011). "The value of genuine and polite smiles", *Emotion*, 11, 169–174.
- Slaski, M., & Cartwright, S. (2002). "Health, performance and emotional intelligence: An exploratory study of retail managers", *Stress and Health*, 18, 63–68. doi: 10.1002=smi.926
- Smith, M. L., Cottrell, G. W., Gosselin, F., & Schyns, P. G. (2005). "Transmitting and decoding facial expressions", *Psychological Science*, 16, 184–189.
- Strack, F., Martin, L., & Stepper, S. (1988). "Inhibiting and facilitating conditions of the human smile: A nonobtrusive test of the facial feedback hypothesis", *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 768–777.
- Sullivan, M. W., & Lewis, M. (2003). "Contextual determinants of anger and other negative expressions in young infants", *Developmental Psychology*, 39, 693–705. doi: 10.1037=0012-1649.39.4.693
- Tomerak, R. (2010). "Infants' fussiness on the breast: A window to salvage breastfeeding before breast rejection", *The Journal of the Egyptian Public Health Association*, 85, 317–335.
- Victoria, C. G., Behague, D. P., Barros, F. C., Olinto, M. T. A., & WEIDERPASS, E. (1997). "Pacifier use and short breastfeeding duration: Cause, consequences, or coincidence?", *Pediatrics*, 99, 445–453. doi: 10.1542=peds.99.3.445
- Wollmer, M. A., De Boer, C., Kalak, B. J., Gotz, T., Schmidt, T., & Kruger, T. H. C. (2012). "Facing depression with botulinum toxin: A randomized controlled trial", *Journal of Psychiatric Research*, 46, 574–581. doi: 10.1016=j.jpsychires.2012.01.027